



T.C.  
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ  
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ  
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI  
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

METİNLER ARACILIĞI İLE DEĞERLER EĞİTİMİ ÜZERİNE  
BİR ARAŞTIRMA: KIZLARA MAHSUS KIRAAT MUALLİMİ

DOKTORA TEZİ

**Aslı EREN AKGÜN**

**Malatya-2022**

T.C.  
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ  
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ  
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI  
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

METİNLER ARACILIĞI İLE DEĞERLER EĞİTİMİ ÜZERİNE  
BİR ARAŞTIRMA: KIZLARA MAHSUS KIRAAT MUALLİMİ

DOKTORA TEZİ

Ash EREN AKGÜN

Danışman: Prof. Dr. Nesrin SİS

Malatya -2022



## ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Nesrin SİS'in danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım “Metinler Aracılığı İle Değerler Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Aslı EREN AKGÜN

## ÖN SÖZ

Değerlerine sahip bireyler yetiştirme tüm toplumlarda olduğu gibi Türkler tarafından da tarih boyunca önemsenmiştir. Bu önem doğrultusunda hazırlanan eserler değerler eğitimi için büyük bir kaynak oluşturmaktadır. Bu eserler üzerine araştırma yapmak değerler eğitiminin tarihsel gelişimini tespit etmeye katkı sağlayacaktır. Bu doğrultuda 1329 (1911) yılında inas mekteplerinde okutulmak üzere Ebu'l-Muammer Fuad tarafından hazırlanmış olan “Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” isimli kitap değerler eğitimi açısından incelenmiştir.

Çalışmanın her adımında desteklerini benden esirgemeyen, saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Nesrin SİS’e teşekkürlerimi sunuyorum. Tez İzleme Komitesi’nin kıymetli üyeleri ve Doç. Dr. Başak KASA AYTEN’e ve Dr. Öğr. Üyesi Bahar DOĞAN KAHTALI’ya teşekkür ederim. Son olarak bir gülüşü ile hayatıma anlam katan sevgili oğlum Selim Emir’e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Değerlerine sahip bireyler yetiştirme tarih boyunca tüm toplumlarda önemsenmiştir.

Aslı EREN AKGÜN

## ÖZET

### METİNLER ARACILIĞI İLE DEĞERLER EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: KIZLARA MAHSUS KIRAAT MUALLİMİ

EREN AKGÜN, Aslı  
Doktora, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü  
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı  
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nesrin SİS  
Temmuz-2022, xiv + 352 sayfa

Bu çalışmada, 1329 (1911) yılında inas rüştiye mekteplerinde için Ebu'l-Muammer Fuad tarafından hazırlanmış olan “Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” adlı kitabın ulaşılan 4 ve 5. cildinin değerler eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Kitaplar, sadece bilgi aktarmaktan ziyade bireylere yaşamı boyunca kullanabileceği bilgi ve becerileri kazandırmayı amaçlayan, eğitimi hayattan kopuk görmeyen eserlerdir. Bu kitaplar incelenerek II.Meşrutiyet Dönemi değer eğitimi anlayışı hakkında bilgi edinip değerler eğitiminin tarihsel gelişimini tespit etmek amaçlanmıştır.

Araştırma metinlere dayandığı için nitel araştırma desenlerinden biri olan temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise içerik analizine başvurulmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre en sık karşılaşılan değerlerin sırasıyla ahlâk, sağlık, temizlik ve dostluk olduğu görülmüştür.

İnas rüştiye mekteplerinde kullanılmak üzere hazırlanmış olan kitaplardaki metinlerin Türkçe derslerinde değer aktarımı için kullanılabileceği ve çalışmanın bundan sonra yapılacak araştırmalara yön gösterebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** Değerler eğitimi, değerler, ders kitabı, kıraat, Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi, Ebu'l-Muammer Fuad.

## ABSTRACT

### A RESEARCH ON VALUES EDUCATION THROUGH TEXTS: GIRLS' KIRAAT TEACHER

EREN AKGÜN, Aslı

Ph.D., Inonu University, Institute of Educational Sciences

Department of Turkish Education

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Nesrin SİS

July-2022, xiv + 352 Pages

In this study, it is aimed to examine the 4th and 5th volumes of the book "Kızlara Mahsus Kiraat Muallimi", which was prepared by Ebu'l-Muammer Fuad for inas high school in 1329 (1911), in terms of values education. Books are works that aim to provide individuals with the knowledge and skills that they can use throughout their lives, rather than just transferring information, and do not see education as disconnected from life. By examining these books, it is aimed to obtain information about the understanding of values education in the Second Constitutional Period and to determine the historical development of values education.

Since the research is based on texts, the basic qualitative research design, which is one of the qualitative research designs, was used. Content analysis was used in the analysis of the data. According to the findings obtained from the research, it has been seen that the most frequently encountered values are morality, health, cleanliness and friendship, respectively.

It has been concluded that the texts in the books prepared for use in İnas high school can be used for value transfer in Turkish lessons and that the study can guide future research.

**Keywords:** Values education, values, textbook, recitation, Recitation Teacher for Girl, Ebu'l-Muammer Fuad.

## İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	i
ÖN SÖZ .....	ii
ÖZET .....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar DİZİNİ .....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
RESİMLER DİZİNİ.....	xiii
KISALTMALAR DİZİNİ .....	xiv
<b>BÖLÜM I.....</b>	<b>1</b>
<b>GİRİŞ.....</b>	<b>1</b>
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı .....	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Araştırmanın Sayıltıları.....	6
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları .....	7
1.6. Tanımlar .....	7
<b>BÖLÜM II .....</b>	<b>8</b>
<b>KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....</b>	<b>8</b>
2.1. Kuramsal Bilgiler.....	8
2.1.1. Değerler.....	8
2.1.1.1. Değerler Kavramı.....	9
2.1.1.2. Değerlerin İşlevleri.....	11
2.1.1.3. Değerlerin Sınıflandırılması.....	13
2.1.2. Değerler Eğitimi.....	18
2.1.2.1. Değerler Eğitimi Yaklaşımları .....	20
2.1.2.1.1. Değer Aktarma Yaklaşımları .....	22
2.1.2.1.2. Değer Geliştirme/Gerçekleştirme Yaklaşımları.....	23
2.1.2.1.3. Değerler Eğitiminde Bütüncül Yaklaşım.....	27
2.1.3. Türk Eğitim Sisteminde Değerler Eğitimi.....	29

2.1.3.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Eğitim Sisteminde Değerler Eğitimi	30
2.1.3.1.1. II. Meşrutiyet Dönemi Müfredat Programları Hakkında	34
2.1.2.2. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sisteminde Değerler Eğitimi	36
2.1.3.3. Cumhuriyet Dönemi Türkçe Dersi Öğretim Programları'nda Değerler Eğitimi	39
2.1.4. İncelenen Eserlerin Yazarı Ebu'l-Muammer Fuad	46
2.2. İlgili Araştırmalar	47
2.2.1. Yurt Dışında Yapılan İlgili Araştırmalar	48
2.2.2. Yurt İçinde Yapılan İlgili Araştırmalar	51
<b>BÖLÜM III</b>	<b>62</b>
<b>YÖNTEM</b>	<b>62</b>
3.1. Araştırmanın Modeli	62
3.2. Çalışma Materyali	63
3.3. Veri Toplama Süreci	67
3.4. Verilerin Analizi	68
3.5. Geçerlik ve Güvenirlik	71
<b>BÖLÜM IV</b>	<b>73</b>
<b>BULGULAR ve YORUMLAR</b>	<b>73</b>
4.1. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Adlı Eserin 4 ve 5. Ciltlerinde Yer Verilen Değerlere İlişkin Bulgu ve Yorumlar	73
4.2. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Adlı Eserin 4 ve 5. Ciltlerinde Değerlere Nasıl yer Verildiğine Dair Bulgu ve Yorumlar	75
4.2.1. Adalet Değeri	75
4.2.1.1. Adalet (Tanım)	77
4.2.1.2. Adil Olma	78
4.2.1.3. Adaletin Sağlanması	78
4.2.1.4. Eşitlik	79
4.2.1.5. Kanunlara Uymak	79
4.2.1.6. Kanunlara Uymamak	80
4.2.2. Dostluk Değeri	80
4.2.2.1. Dostluk (Tanım)	82

4.2.2.2. Diğerkâmlık.....	82
4.2.2.3. Vefalı Olmak.....	82
4.2.2.4. Yardımlaşma .....	83
4.2.2.5. Sadık Olmak.....	83
4.2.2.6. Anlayışlı Olmak .....	83
4.2.2.7. Dayanışma.....	84
4.2.2.8. Güven Duymak .....	84
4.2.3. Dürüstlük Değeri.....	85
4.2.3.1. Dürüstlüğün Öğütlenmesi/ Yüceltilmesi.....	86
4.2.3.2. Dürüstçe Davranmak/Konuşmak .....	86
4.2.3.3. Dürüstçe Davranmamak/Konuşmamak (Yalan Söylemek) .....	87
4.2.4. Öz Denetim Değeri .....	87
4.2.4.2. Davranışlarını Kontrol Etmek .....	89
4.2.5. Sabır Değeri .....	90
4.2.5.1. Sabır (Tanımı) .....	91
4.2.5.2. Sabrın Ödüllendirilmesi .....	92
4.2.5.3. Sabırlı Olmak/Davranmak (Tahammül Etmek) .....	92
4.2.5.4. Zorluklara Dayanmak/ Azimli Olmak.....	92
4.2.6. Saygı Değeri.....	92
4.2.6.1. Alçak Gönüllü Olmak .....	94
4.2.6.2. Muhatabının Konumunu, Özelliklerini ve Durumunu Gözetmek.....	95
4.2.6.3. Diğer İnsanların Kişiliklerine Değer Vermek .....	95
4.2.6.4. Başkalarına Kendine Davranılmasını İsteddiği Şekilde Davranmak ..	96
4.2.6.5. Empati .....	96
4.2.7. Sevgi Değeri.....	96
4.2.7.1. Vefalı Olmak.....	98
4.2.7.2. Aile Birliğine Önem Vermek .....	99
4.2.7.3. Diğer İnsanları Önemsemek.....	100
4.2.7.4. Fedakârlık Yapmak .....	100
4.2.8. Sorumluluk Değeri.....	101
4.2.8.1. Kendine Karşı Sorumlu Olmak .....	103
4.2.8.2. Sorumlu Davranmak/Sorumluluğu Yerine Getirmek .....	103

4.2.8.3. Aileye Karşı Sorumlu Olmak .....	103
4.2.9. Vatanseverlik Değeri.....	106
4.2.9.1. Çalışkan Olmak .....	107
4.2.9.2. Toplumu Önemsemek .....	109
4.2.10. Yardımseverlik Değeri .....	109
4.2.10.1. Yardımcı Olmak/ Yardım Etmek .....	111
4.2.10.2. Cömertlik.....	111
4.2.10.3. Cimrilik .....	112
4.2.10.4. Misafirperverlik.....	112
4.2.10.5. Fedakârlık.....	112
4.2.10.6. Merhametli Olmak .....	113
4.2.11. Ahlâk.....	113
4.2.11.1. Ahlâk (Tanımı).....	115
4.2.11.2. Ahlâk Güzelliğinin Önemi .....	115
4.2.11.3. Ahlâk Eğitimi (Tanım).....	116
4.2.11.4. Ahlâk Eğitiminin Önemi .....	117
4.2.11.5. Ahlâk Eğitiminin Konusu.....	119
4.2.11.6. Ahlâk Hürriyeti .....	120
4.2.11.7. Ahlâksızlık .....	120
4.2.12. Sıla-i rahîm.....	122
4.2.13. Kardeşlik .....	123
4.2.13.1. Kardeşlik (Tanım) .....	124
4.2.13.2. Kardeşliğin Önemi .....	124
4.2.14. Tutumluluk.....	124
4.2.15. Hikmet.....	128
4.2.15.1. Hikmet (Tanım).....	129
4.2.15.2. Hikmetin Önemi.....	129
4.2.15.3. Hikmetten Doğan Özellikler .....	130
4.2.16. Sağlık .....	130
4.2.16.1. Sağlık (Tanım).....	132
4.2.16.2. Sağlığın Önemi.....	132
4.2.16.3. Sağlıklı Yaşama Yolları (Tanım) .....	134



4.2.16.4. Sağlığı Korumak ve Sağlıklı Yaşama Yolları .....	134
4.2.16.5. Sağlığa Zarar Veren Şeyler .....	138
4.2.16.6. Hastalıkların Tedavisi .....	139
4.2.17. Temizlik .....	140
4.2.17.1. Temizliğin Önemi .....	141
4.2.17.2. Temizlik Kuralları .....	141
4.2.18. Hürriyet .....	144
4.2.18.1. Hürriyet (Tanım) .....	145
4.2.18.2. Hürriyetin Özellikleri .....	145
4.2.18.3. Hürriyet Çeşitleri .....	145
4.2.19. İffet .....	146
4.2.19.1. İffet (Tanım) .....	147
4.2.19.2. İffetin Önemi .....	148
4.2.19.3. İffetten Doğan Özellikler .....	148
4.2.19.4. İffetsizlik (Tanımı) .....	148
4.2.19.5. İffetsizlik Örnekleri .....	149
<b>BÖLÜM V .....</b>	<b>150</b>
<b>TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER .....</b>	<b>150</b>
5.1. Sonuç ve Tartışma .....	150
5.2. Öneriler .....	153
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>155</b>
<b>EKLER .....</b>	<b>173</b>

## TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Spranger'ın Değer Sınıflaması .....	13
Tablo 2. Rokeach'a Göre Değerlerin Sınıflaması.....	14
Tablo 3. Schwartz'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması .....	15
Tablo 4. Ülkelerin Eğitim Programlarındaki Değerler .....	16
Tablo 5. Değer Geliştirme ve Değer Aktarma Yaklaşımları Arasındaki Farklılıklar.....	21
Tablo 6. Türkçe Öğretim Programları .....	39
Tablo 7. Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar .....	42
Tablo 8. Zorunlu temalar ve bu temalara yapılan konu önerileri .....	44
Tablo 9. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerini İncelemek için Hazırlanmış Olan Değerler Listesi ve Alt Başlıkları .....	70
Tablo 10. Uzman Görüş Bilgileri .....	71
Tablo 11. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4 ve 5. cildinde yer alan değerlerle ilgili bulguların frekans dağılımları.....	73
Tablo 12. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Adalet Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	76
Tablo 13. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Dostluk Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	81
Tablo 14. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	85
Tablo 15. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Öz Denetim Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	88
Tablo 16. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Sabır Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	91
Tablo 17. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Saygı Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	94
Tablo 18. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Sevgi Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	97
Tablo 19. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	102
Tablo 20. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları.....	107

Tablo 21. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Yardımsverlik Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	110
Tablo 22. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Ahlâk Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	124
Tablo 23. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Sıla-i Rahîm Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	123
Tablo 24. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Kardeşlik Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	124
Tablo 25. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Tutumluluk Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	125
Tablo 26. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Hikmet Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	128
Tablo 27. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Sağlık Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	131
Tablo 28. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Temizlik Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	140
Tablo 29. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Hürriyet Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	144
Tablo 30. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde İffet Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları .....	147

## ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Değer Eğitimi Yaklaşımları.....	21
--	----



## RESİMLER DİZİNİ

Resim 1. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. Cildin Kapak Sayfası .....	64
Resim 2. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. Cildin Kapak Sayfası .....	66



## KISALTMALAR DİZİNİ

akt.	: Aktaran
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
KMKM-4	: Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4.Cilt
KMKM-5	: Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5.Cilt
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
vb.	: ve benzer (ler)i
vd.	: ve diğer (ler)i
yy.	: Yüzyıl

# BÖLÜM I

## GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, sınırlılıkları ve çalışma konusuyla ilgili tanımlar açıklanmıştır.

### 1.1. Problem Durumu

Eğitim, bireyin kişisel yeteneklerini, insan ilişkileri konusundaki becerilerini, ekonomik yeterliliklerini çağa uygun olarak değiştirme ve geliştirme sürecidir. Bu süreçte plânlanan hedeflere ulaşmak için eğitim ve öğretim programları düzenlenmektedir. Bu doğrultuda hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesinin yanında, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilerek millî, manevî, ahlâkî, tarihî, kültürel ve sosyal değerlere önem vermelerini sağlamak amaçlanmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2019: 8). Bu bağlamda kazandırılması hedeflenen değer, bireyin kendisi ve toplumun da bireyi kontrol etmesini sağlayan unsurlardır.

İnsanla ilişkili birçok konunun içerisinde yer alan değerler konusu, geçmişten günümüze önemini koruyup farklı alanların ilgisini çeken bir alt yapıya sahiptir. Değer kavramının felsefe, sosyoloji, din gibi farklı alanlara hitap etmesi ile birçok tanımlanmıştır. Bir şeyin arzu edilebilme ya da edilememe durumuna yönelik inanç (Güngör, 2010: 27), herkes tarafından kabul edilmiş temel ahlâkî ilkeler (Kızılcılık ve Erjem, 1996: 128), bireylerin sahip oldukları bilişsel kurgularının önemli faktörleri (Özensel, 2003: 228), kişinin belirli bir durumu diğerine tercih etmesine neden olan eğilimler (Sarı, 2007: 43) şeklinde yapılan tanımlar bunlardan bir kaçıdır.

Değerler toplumun sürekliliğini sağlamak için gerekli olan ve insanın yaşantısına yön veren ölçütlerdir. Sosyal hayat, kültür ve medeniyetler, bireylerin sahip oldukları değer ölçütleri kapsamında bir kimlik elde etmektedir (Yaşar, 2020: 1).

Bireysel ve toplumsal açıdan bir ihtiyaç olan değerler önemini her daim korumaktadır. Doğuştan getirilemeyen değerleri bireyin fark edip içselleştirmesi ve davranış haline getirmesi zor ve uzun bir süreçtir. “Değerler eğitimi” olarak tanımlanan

bu süreç elbette ailede başlayıp yaşam boyu devam eder. İnfomal olarak ailede başlayan değerleri aktarma ve yaşatma süreci olan değerler eğitiminde en temel görev eğitim kurumlarına düşmektedir (Erbaş, 2021: 24).

Ailede başlayıp okulda devam eden eğitimin hedeflerinden biri değerlerin bireyler tarafından içselleştirilerek davranışa dönüştürülmesi hedeflenmektedir (Yaşar, 2020: 1; Erbaş, 2020: 930). Okullar, bireylerin tutumlarını, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyip çağın getirdiği olumsuz durumlar karşısında olumlu tercihler yapabilmeleri için yol göstericidir. Öğrenim çağındaki her bireyin karakterli, ahlâklı, dürüst ve kişilik sahibi bir birey olarak uygun değerler ile donatılması sağlanmaktadır (Dilmaç, 2007: 8; Erbaş, 2020: 3-4).

Okullarda hangi değerlerin nasıl ve ne şekilde kazandırılacağı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda belirtilen Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ve bu amaçlara uygun hazırlanmış öğretim programları ile belirlenmektedir. Öğretim programları derslerin ve ders kitaplarının en temel kaynağıdır. Ders kitapları, öğretim programları içerisinde bulunan konulara yönelik bilgilerin planlı ve düzenli bir şekilde incelendiği, çocukta farkındalığın ortaya çıkmasını sağlayan en önemli materyaller arasındadır. Bu nedenle ders kitapları sayesinde çocuklar çok farklı yaşam ve kültür öğelerini görme imkânı elde edebilmektedirler (Erbaş, 2021: 25; Gül, 2017: 64). Öğrencilerin metinler aracılığı ile iyi, doğru ve güzel olan olumlu davranışları benimseyip yaşamlarına aktarmaları sağlanmaktadır. Bu nedenle Türkçe derslerinde okutulacak metinlerin, çocuk edebiyatının ölçütlerine uygun olarak yazılmış olması gerekmektedir. Öğrencilerin seviyelerine uygun ve onlara değer kazandırabilecek nitelikteki metinler, değerler eğitimi etkinliklerinde kullanılmalıdır.

Değerlerine sahip bireyler yetiştirme tarih boyunca tüm toplumlarda önemsenmiştir. Devletler ayakta durabilmek için toplum tarafından kabul gören değerlere sahip, güzel ahlâklı ve eğitilmiş nesiller yetiştirmeye çalışmışlardır. 20. yüzyılın başlarına kadar din kurumlarına yüklenen değer ve ahlâk eğitimi sorumluluğu, yaşam koşullarının değişmesi ile farklı kültürlerin bir araya gelmesinin doğurduğu gerekliliklerle, yavaş yavaş okullara geçmiştir (Yazıbaşı, 2014: 762–763; Yıldırım ve Demirel, 2019: 93).

Dünyada olduğu gibi Türk eğitim tarihinde de değer ve ahlâk eğitimi kavramları birlikte karşımıza çıkmaktadır. İslâmiyet'in kabulünden sonra okullarda ahlâk eğitimi, dini öğretilerle birlikte yer almıştır. Yaklaşık altı yüzyıl üç kıtaya hâkim olan Osmanlı'nın ahlâkı "İslâm Ahlâkı" olarak görülmüştür. "Klâsik Osmanlı Dönemi"



olarak ifade edilen yıllarda eğitim kurumlarının hiçbirinde ahlâkla ilgili bir ders yer almamıştır. Tanzimat'la birlikte başlayan yenileşme hareketleri eğitim alanına da yansımıştır. Bu dönemin eğitimcileri kurtuluşun İslâm ahlâkına dönmek olduğu görüşü ile ahlâk üzerine birçok eser hazırlanmış ve açılmaya başlayan modern okulların programlarında ahlâk dersleri yer almaya başlamıştır (Ağırakça, 2012: 2; Yazıbaşı, 2014: 763-764; Yıldırım ve Demirel, 2019: 94).

II. Meşrutiyet Dönemi'ne gelince, Osmanlı toplumunun içine düştüğü siyasal ve sosyal buhranın temelinde, değerlerin aşınmaya uğramış olduğu düşüncesi devrin aydın kesiminin genel kanısı olmuştur. Bu nedenle, tüm değerlerin temelini oluşturduğu kabul edilen ahlâkî değerlerin yeni kuşaklara aktarılması çok önemli bir eğitimsel hedef olarak öncellenmiş ve bu konuda çalışmalar yapılmıştır (Gurbetoğlu, 2007: 84). Yapılan çalışmalar ve yenileşme hareketleri çerçevesinde açılan modern okullar, bu okullar için hazırlanan programlar ve ders kitapları ile eksikliği duyulan tüm değerlerin yeni kuşaklara aktarılması başlıca amaç olmuştur (Ağırakça, 2012: 2). Bu amaç için eğitim sahasında çokça eser verilmiş ve II. Meşrutiyet Dönemi, eğitim tarihimiz açısından zengin bir kaynak olmuştur (Akyol, 2020: 35). Bu bağlamda dönemin değerler üzerine yazılmış eserlerini araştırmak ve incelemek bu durumun doğal bir sonucudur.

Farklı dönemlerden geçen değer ve ahlâk eğitimi araştırıldığında Osmanlı'da bazı dönemlerde ayrı bir ders olarak yer alırken bazı dönemlerde derslerin içerisinde yer aldığı görülmektedir. Ahlâk eğitimine en fazla "kıraat" dersleri içerisinde yer verilmiştir. Kıraat sözcüğü Türkçe Sözlük'te (Türk Dil Kurumu [TDK], 2011:1412) "okuma" anlamına gelmektedir. Okuma eğitimi Cumhuriyet dönemi öncesinde kıraat derslerinde kıraat kitapları aracılığı ile yürütülmüştür. Bu dersler hakkında bilgi edinmek için kıraat kitapları hakkında araştırma yapılması gereklidir (Gökçe,2015:6)

Bu doğrultuda II. Meşrutiyet Dönemi'nde ahlâk, değer ve kıraat eğitimi için yazılmış eserler hakkında yapılan tarama sonucunda kız mekteplerinde okutulmak için *Ebu'l-Muammer Fuad* tarafından hazırlanmış olan "*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi*" adlı kitabın 4 ve 5. cildine ulaşılmıştır. Eser hakkında araştırma yapıldığında üzerinde herhangi bir çalışma yapılmadığı anlaşılmış ve değerlendirmeye alınmıştır. Eserlere bakıldığında değerler eğitiminin tarihsel gelişimi kapsamında alanyazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

## 1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı: “Değer eğitiminin tarihi gelişimini tespit etmek için Ebu'l-Muammer Fuad tarafından 1329 (1911) yılında inas mekteplerinin rüştiye kısmında okutulmak üzere hazırlanan “Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” isimli kitabın 4 ve 5. Ciltleri değerler eğitimi bakımından değerlendirmek”tir.

Bu amaç kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranacaktır:

- “Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” adlı eserin 4 ve 5. ciltlerinde yer verilen değerler nelerdir?
- “Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” adlı eserin 4 ve 5. ciltlerinde değerlere nasıl yer almaktadır?

## 1.3. Araştırmanın Önemi

Değerler, kuşaktan kuşağa aktarılarak toplumları inşa eden, insanlar arasındaki bağları güçlendiren sosyal kabullerdir. Bireyin doğru ve yanlışları ayırt etmesinde ve cemiyet hayatına uyum sağlamasında kolaylık sağlar. Bir toplumda adalet, merhamet, doğruluk gibi değerler ne kadar gelişmişse toplum hayatı da o kadar huzurlu ve refah içerisinde olur. Bireyin ve toplumun huzurunu sağlama konusunda önemli rol oynadığı için devletler gerek örgün eğitim gerekse yaygın eğitim yoluyla vatandaşlarına iyi bir değer eğitimi vermeye çalışmaktadır (Okumuş, 2018: 2; Yaşar, 2020: 5).

Güzel ahlâklı nesiller yetiştirmek tarih boyunca toplumların hedefleri arasında yer almıştır. Bazı toplumlar değer eğitimi dine, gelenek ve göreneklere dayandırırken, bazıları ise dinden uzak ve pozitivist akla dayandırmıştır. Türk eğitim tarihinde dine dayandırılan değerler eğitimi İslâmiyet’in kabulünden sonra İslâm dininin temel inanç ve ahlâk anlayışı ile verilmiştir. Osmanlı Dönemi’nde kökeni İslâm’ın ilk zamanlarına kadar giden medreselerde ve sıbyan mekteplerinde eğitimin merkezinde din vardır. II. Beyazıd’ın vakfiyesinde yer alan sıbyan mekteplerinin ders programında: “*Mektephanede hafız olan, namazın kurallarını ve şartlarını bilen, en önemlisi çocuklara öğretim vermeye uygun bir kişinin çocuklara Kur’ân-ı Kerim’i, namaz ile ilgili hususları öğretmesi*”, ifadeleri eğitimin dine dayandırıldığına göstergesidir. Bununla birlikte programda çocuklara güzel bir ahlâk kazandırmak veya iyi bir insan yetiştirmek amacıyla özel bir ders bulunmamaktadır (Doğan, 1997: 408; Ergin, 1977: 83; Yazıbaşı, 2014: 764; Yıldırım ve Demirel, 2019: 94).

Osmanlı İmparatorluğu'nda, dünyada yaşanan siyasî ve ekonomik gelişmelerine uyum sağlayamadığı gerekçesi ile 17. yüzyıldan itibaren yenileşme ve modernleşme çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmalar, Tanzimat ile hızlanmış, I. ve II. Meşrutiyet'in ilânı ile zirveye ulaşmıştır. Askeri alanda elde edilen başarısızlıkların giderilmesi ve Batı'daki gelişmelere uyum sağlanması için öncelikle Batılı tarzda askeri okullar kurulmuştur. Eski, sivil eğitim kurumlarının yanında “rüştiye, idadi ve sultanî” gibi ilk ve ortaöğretime yönelik yeni eğitim kurumları, öğretmen gereksinimi için muallim mektepleri ve kız çocukları için inas mektepleri kurulmuştur. Bu dönemde açılan modern okul programlarında ahlâk dersleri yer almaya başlamıştır (Ağırakça, 2012: 2; Beşirli, 1999: 132; Ergin, 1977: 418).

II. Meşrutiyet Dönemi'nde devrin aydın kesimi Osmanlı toplumunun içine düştüğü siyasal ve sosyal buhranın nedeni olarak değerlerin aşınmaya uğramış olmasını görmüştür. Bu nedenle, tüm değerlerin temelini oluşturduğu kabul edilen ahlâkî değerlerin yeni kuşaklara aktarılması çok önemli bir eğitimsel hedef olarak görülmüştür (Gurbetoğlu, 2007: 84). Öngörülen hedeflere ulaşmak için çalışmalar yapılmış, programlar hazırlanmış ve bu programlara paralel olarak ders kitapları yazma faaliyetleri başlamıştır. Yazılan ve okullarda kullanması onaylanan kitaplar arasında eksikliği duyulan değerleri vermek için hazırlanmış ahlâk dersi kitapları da yer almaktadır (Ağırakça, 2012: 2). Bu kitaplar günümüz ahlâk ve değer eğitimi ile ilgili araştırma ve çalışmalara fikir vermesi bakımından önem arz ettiği için alan uzmanlarının üzerlerinde araştırma yapılması gereken eserler arasındadır.

Cumhuriyet dönemi öncesinde okuma eğitimi kıraat derslerinde verilmiş ve bu derslerde kıraat kitapları ile çocuk dergileri kullanılmıştır. Okuma becerisinin kazandırılması için kullanılan kitapların incelenmesi ile Türkçe eğitiminin farklı boyutlarını yakalamak mümkün olacağı için bu konuda çalışma yapmak önem arz etmektedir (Gökçe,2015:2).

Dönem kitapları hakkında “Atatürk Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Seyfettin ÖZEGE Nadir Eserler Koleksiyonu” taranmış ve kız mekteplerinde okutulmak için Ebu'l-Muammer Fuad tarafından hazırlanmış olan “Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” adlı kitabın 5. cildine, sahaflarda ise 4. cildine ulaşılmıştır. Kitabın kapağında yer alan “*Hanım kızları kırâ'ata alıştırarakla beraber okuduklarını anlamalarına ve 'ilmi, fenni, edebi, ahlâkî, sıhhî, ictimâ'î, sanâ'i mebahisden bi-hakk istifadelerine yardım ider*” ifadeleri kitabın değerler eğitiminin somut bir yansıması olduğu fikrini uyandırmıştır. Değerler eğitiminin tarihsel gelişimini

kitapta yer alan metinler aracılığı ile ortaya koyması açısından alana katkıda bulunulacağı düşüncesi, üzerinde çalışma yapmayı dikkat çekici ve önemli kılmıştır.

II. Meşrutiyet Dönemi eğitimi çeşitli yönleriyle inceleyen çok sayıda akademik çalışma yapılmıştır. 2019 Aralık tarihinde YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin veri tabanında “II. Meşrutiyet Dönemi, değerler eğitimi, değerler eğitimi tarihi, ahlâk eğitimi” gibi anahtar kelimelere yapılan tarama sonucu ulaşılan yüksek lisans ve doktora düzeyindeki çalışmaların içerikleri incelenmiştir. Bu çalışmalar kategorilere ayrıldığında; öğretmen yetiştirme meselesi, değerler eğitimi hakkında öğretmen görüşleri, eğitim politikaları, ahlâk eğitimi, ahlâk eğitimi tarihi, II. Meşrutiyet Dönemi'nin önemli eğitimcileri ve bu eğitimcilerin görüşleri, dönemin eğitim programları gibi belli başlı temaların yaygın olarak araştırıldığı belirlenmiştir. Tez önerisinin sunulduğu 2019 yılında ve devamında YÖK tez sistemi üzerinde yapılan taramalarda, II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı eğitim kurumlarındaki eğitim ve öğretimi üzerine birçok çalışma yapılmış olsa da ahlâk derslerinde kullanılmak üzere hazırlanmış kitaplar üzerine örnek bir çalışmanın bulunmaması, araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

Çalışma, II. Meşrutiyet Dönemi ahlâk eğitimi anlayışı ile hazırlanmış olan kıraat kitaplarında yer alan metinlerin, değerler eğitimine katkısı olup olmadığını ortaya koyacağı, değerler eğitiminin tarihsel gelişimi hakkında bilgi vereceği ve bu konuya yönelik yapılan çalışmaların sayısının az olması nedeni ile alanyazın açısından önem arz etmektedir. Ayrıca kitapların hazırlandığı dönemde eğitimde kız erkek ayrımı olup kitaplar kızlar için hazırlanmış olsa da toplumun değere bakış açısını yansıtacağı düşüncesi çalışmayı anlamlı kılmaktadır. Bununla birlikte 2017 yılından itibaren ayrı bir başlık ile ders programlarına dâhil edilecek kadar önemsenen değerler eğitimi konusunun tarihi gelişimini tespit etmek bugüne ışık tutacağı için çalışma önem arz etmektedir.

#### **1.4. Araştırmanın Sayıtları**

Bu çalışmada; “Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” kitabının yazıldığı dönemin eğitim programlarında ve günlük hayatta var olan ahlâk kuralları ve değerleri içerdiği varsayılan 4. ve 5. cildi ele alınmıştır. Araştırmanın kapsam geçerliği için alınan uzman görüşlerinin yeterli olduğu varsayılmıştır.

### 1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu alışma, “Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” kitabın tespit edilen 4 ve 5. ciltlerindeki metinlerin değerler eğitimi açısından incelenmesiyle sınırlandırılmıştır.

### 1.6. Tanımlar

**Değer:** Terim olarak “değer” objeleri, insanları, fikirleri, durumları ve hareketleri iyi, kötü, arzu edilen, istenmeyen ve bunun gibi yargılar oluşturan standartları ve prensipleri ifade eder (Halstead ve Taylor, 2000: 169).

**Değerler Eğitimi:** “Değer kazandırma etkinliği” olarak tanımlanan değerler eğitimi, uygun ortam ve zamanda plânlı bir şekilde değer öğretilerin bireye aktarılarak bireyde olumlu davranış değişikliği oluşturmadır.

**Kıraat:** Okumak; devamlı ve düzgün okumak anlamına gelen kıraat kelimesi, bir metni kusursuz ve yanlışsız okumadır (Parlatır, 2014: 896).

**Metin:** Bilgi, duygu ve düşüncelerin çeşitli biçim, anlatım ve noktalama özelliklerine göre yerleştirildiği yapılardır (Güneş, 2013: 606).

**Öğretim Programı:** Bir dersle ilgili öğrencilere kazandırılacak davranışların öğretme ve öğrenme sürecinde nelerin, niçin ve nasıl yer alacağını belirten bir kılavuzdur (Özçelik, 2014: 4).

## BÖLÜM II

### KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

#### 2.1. Kuramsal Bilgiler

Bu başlık altında araştırmanın kuramsal çerçevesi ele alınmıştır. “Değerler”, “Değerler Eğitimi” ve “Türk Eğitim Sisteminde Değerler Eğitimi” açıklanmıştır.

##### 2.1.1. Değerler

Bilim, teknoloji, sanayi, sosyal ve kültürel alanda yaşanan gelişmelerin etkisi ile toplumlar birbirine benzeyip değerleri azalmaya, hatta yok olmaya başlamıştır. Toplumların değerlerini kaybetmemesi adına, bu konuda çocukların eğitilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle bilim insanları değerler ve değerler eğitimi ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Bilgi temelli eğitimin yanı sıra bireylerin sahip olması gereken olumlu davranış özellikleri ve bunların bireylere aktarım süreci olan değer ve değerler eğitimi üzerinde yapılan araştırmalara olan ilgi artış göstermiştir.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, öğrencilerin sadece okulda değil, toplumda da üretken bireyler olabilmeleri adına sahip olmaları gereken becerileri farklılaştırmıştır. Bu doğrultuda Millî Eğitim Bakanlığı; mevcut öğretim programlarının öğrencilerin bilgi çağının gereksinimi olan temel becerileri kazanmaları, uygulamaları ve geliştirmeleri için yeterli ve akademik bilgi açısından yoğun olmasına karşın “eğitim ve öğretimin” yalnızca öğretim basamağına ağırlık vermeleri, üst düzey bilişsel becerilere sahip ancak bu becerileri hayatının içinde kullanabilen, milli, manevi ve evrensel değerleri içselleştirerek bu değerleri tutum ve davranış haline getiren bireyler yetiştirilmesi bakımından eksik kaldığı fikri ile öğretim programlarında revize çalışmaları yapmıştır (MEB, 2017b: 2-3).

2017 yılında gerçekleştirilen bir düzenleme ile programda: yeni neslin, toplumun milli, manevi ve kültürel değerleri özümseyerek, evrensel değerler karşısında duyarlı ve saygılı bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca içerisinde bulunan çağın gereksinimleri olan yeterlilikleri de temel hedef haline gelmiştir (MEB, 2017c: 6).

### 2.1.1.1. Değerler Kavramı

Değer kavramı Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011:607) “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bedel, kıymet, paha, valör, üstün nitelik, meziyet, kıymet; üstün, yararlı nitelikleri olan kimse; kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddî ve manevî öğelerin bütünü” olarak tanımlanmıştır.

Değer kavramı ilk kez Thomas ve Znaniecki (1918: 21) tarafından Lâtincede “kıymetli olmak” ya da “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilerek sosyal bilimlere kazandırılmıştır. Davranışlara yol gösteren, eylemlerin ve davranışların yerindeliğini, etkililiğini, güzelliğini, belirlemeye çalışan inançlar ve kurallardır. Bir davranışın veya amacın diğerinden daha üstün olup olmadığına değerler aracılığı ile karar veririz (Hökelekli, 2010: 4).

Değer, bir toplumu oluşturan insanlar tarafından benimsenen ve toplumun varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak için gerekli olduğu kabul gören inanç ve kültür kaynaklı düşünce, amaç ve ahlâkî ilkelerdir (Ekinci, 2018: 27). Olması gerekeni ifade eden, ihtiyaç duyulan şeydir. Teoriden çok pratiğe, eyleme ve ideale yöneliktir. Bundan dolayı insanın varlık şartlarından (Bolay, 2007: 60). Değerler, yaşama yön ve dayanma gücü veren, mutluluk, huzur getiren olgulardır. Geçmişten günümüze, bugünden gelecek nesillere aktarılacak olan tecrübeleri ve kazanımları ifade etmektedir (Ulusoy, 2019: 65–66). Bireyin kararlarını etkileyen, hayata bakış açısını ve amaçlarını belirleyen, inançları yansıtan ve ilkelerini oluşturan tercihleridir (Baloğlu ve Balgalmış, 2005: 21). Literatürde en fazla yararlanılan tanımlarda biri Schwartz'a aittir. Schwartz (1992: 1) değer kavramını bireylerin kendilerini, diğer insanları ve olayları vasıflandırmak ve eylemleri seçmek için kullandıkları ölçütler şeklinde tanımlamıştır.

Değer kavramı, din, tarih, eğitim, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve antropoloji gibi farklı birçok dalın çalışma alanındadır. Bireylerin davranışlarının tek bir bilim alanı ile anlaşılması ve açıklanması yanlış olacağından, davranış ve düşüncelerimizin yol göstericisi olan değerlerin farklı bilim dallarının inceleme alanına girmesi gayet doğaldır (Genç ve Beldağ, 2019: 4).

Geçmiş yaşam, deneyim ve alışkanlıklar geleneksel değer, toplumun tarihsel süreç içerisinde yaşadığı tarihsel değer, toplumu meydana getiren bireylere kazandırılan davranış kalıpları ve eğitsel kodlar kültürel değer, doğrular ve yanlışlar hususunda



insanı uyarıcı nitelikteki dini ilkeler dinsel değer, gerçeği aydınlatıcı düşünsel ürünlerse felsefi değer olarak ifade edilmiştir (Demir ve Acar, 2005: 84).

Rokeach'a (1973: 5) göre değerler, belirli davranışların veya sonuçların bireysel-toplumsal bir biçimde kabul edilebilir olup olmadıklarını ifade eden, sürekliliği bulunan inanışlardır. Bununla birlikte değerler, nelerin iyi nelerin kötü olduğuna yönelik yargılardır. Beğenilere göre tercih edilen şeyler olmaktan çok bireyin çevresi ile etkileşimi yapan kesin ve sistematik düşüncelerdir.

Geçmişten günümüze birey ve toplumlara göre değerlere farklı anlamlar yüklenmiştir. Üzerinde tam bir anlaşma bulunmayan değerlerin tanımı, bireyler arasında farklılıklar olsa da insani özelliklerin tamamı olarak ifade edilebilir. Değerler, insanlara iyi-kötü, güzel-çirkin veya arzulanan-arzulananmayan şeyler hakkındaki ölçütleri sunmaktadır. Toplumdan topluma farklılık gösterebildiği gibi tüm dünyaca kabul görmüş "evrensel değerler" de vardır (Genç ve Beldağ, 2019: 6).

Değerler çoğunluk tarafında kabul gören, beğenilen istenilen şeylerdir. Bir bakıma bireyin diğer insanların ve toplumsal olguların değerlerini ölçmede kullandıkları ilkelerdir. Hayatımızda yol gösterici ilkeler olarak hizmet eder. Durağan değildirler, toplumsal yapının değişmesi ile birlikte değişkenlik gösterirler. Aile ortamında öğrenilen değerler, kuşaktan kuşağa sosyal roller aracılığı ile aktarılır.

Schwartz (2006), değerler üzerine çalışmalar yapmış olan Allport, Feather, Inglehart, Kohn, Kluckhohn, Morris ve Rokeach gibi araştırmacıların çalışmalarından yola çıkarak insan yaşamında büyük bir öneme sahip olan değerlerin özelliklerini şöyle belirtmiştir:

- Değerler duygulara bağlı inançlardır.
- Değerler davranışları güdüleyerek toplum tarafından benimsenen ve bireyde kazanılması beklenen bilgi, beceri ve tutumları geliştirirler.
- Değerler davranış ve durumların üstündedir
- Değerler standartlar olarak işlev görür. Bireyin davranışlarına, seçimlerine ve yargılarına rehberlik eder. İnsanlar, neyin iyi, kötü; haklı, haksız; uygun, uygunsuz olduğuna değerlere göre karar verirler.
- Değerlerin önem dereceleri bireysel olarak değişir. Göreceli olan bu önem derecesi davranışlara rehberlik eder. Örneğin; başarının mı yoksa adaletin mi, yeniliğin mi yoksa geleneğin mi daha fazla önemli olduğu bireylerin değerlere yüklediği anlama göre değişir. Bu da değerleri norm ve kurallardan ayırır (Schwartz, 2006: 2).

Aydın ve Gürler (2018: 5-6) değer tanımları ve değerlerin işlevlerinden yola çıkarak şu özellikleri sıralamaktadır;

- Tarihsel süreçte oluşan köklü inançlar ve üzerinde görüş birliği olan kabullerdir.
- Toplum yaşamını düzenler ve rehberlik etmektedir.
- Karar alınmasında kullanılan ölçütlerdir.



- Çevreyle etkileşime girerek işlevselleşerek kültürün sürekliliğini sağlamaktadır.
- Tutumların alt yapısını oluşturmaktadır.
- Güdüleyici ve özendiricidir.
- Farklılıklar karşısında anlaşma zemini oluştururlar.
- Kalıtsal değildir, öğrenilebilir ve öğretilir olgulardır.
- Bütünleyici, birleştirici ve dayanışma araçlarıdır.
- Değeri yaşayan ve yaşatan insan olduğu için insanîdir.
- Bireylere amaç ve yön belirleyerek, ilke oluşturma ve uyum sağlama yetileri kazandırır.
- Nitel özelliklere sahiptirler. Soyut ve birbiriyle ilişkilidir.
- Toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtüler ve eylemlerin sınırlandırılmaktadır.
- Bireylerin bakış açısını değerler oluşturur. Bilişsel yapıdan çok duyuşsal alanı ilgilendirmektedir.
- Farklı disiplinlerde farklı anlamlar kazanırlar.

Keskin (2016: 30-32) değerlerin birbirinden bağımsız olmadığını ve aralarında hiyerarşik bir yapı olduğunu, evrensel, göreceli, değişken ve toplum tarafından uzlaşısonucu oluştuğunu belirtmiştir.

Tüm bu araştırmalardan yola çıkarak değerlerin özelliklerini şöyle sıralanabilir;

- Değerler bireysel ve soyut kavramlardır.
- Değerler de değişkenlik göstermekte, topluma, döneme göre değişiklik yaşayabilmektedir.
- Değerler toplumu etkilemekle birlikte toplumsal değişimlerden de etkilenmektedir.
- Değerler toplumların fikir birliği sağladığı ortak inançlar olması dolayısıyla toplumun birlik içerisinde olmasını sağlar.
- Değerlerin önem sırası toplumdan topluma, bireyden bireye farklılık göstermektedir.
- Değerler bireylerin kişilik özelliklerini oluşturabilmektedir.

### 2.1.1.2. Değerlerin İşlevleri

Değerler, hem bireysel yaşantılarda hem de toplumsal hayatta ciddi işlevlere sahiptir. Hayatı kolaylaştırıp insanlarla ilişkileri düzenler. Toplumun geneli tarafından benimsenen kabuller, içsel huzuru yakalamanın yanında bireyleri ortak duygular etrafında birleştirerek toplumsal birlik ve beraberliği sağlar.

Doğumdan ölüme kadar çeşitli toplumsal ortamlarda yer alan insanın ailesi, iş arkadaşları, sosyal çevresi ile iyi ilişkiler kurabilmesi için gerekli olan başlıca unsurlar arasında değerler yer alır. Değerler sayesinde birey diğer insanlarla etkili iletişime geçer

ve sosyal konumu için uygun alt yapı oluşturur. Bireyin kendisini, toplumun ise bireyi kontrol etmesini sağlayan değerler, kişinin toplum içerisindeki statüsünün belirlenmesinde etkili olmaktadır. Tüm bu kilit roller değerlerin en önemli işlevleri arasındadır (Arslan ve Tunç, 2013: 8).

Gökçe (1994) genel olarak değerlerin işlevlerini şu şekilde açıklar:

- Sosyal değerler, temel seçici tutumlardır. Bu açıdan değerler bilinçli ve amaçlı davranışların genel bir ölçütüdür. Ayrıca değerler, sosyal eylemlerde olan bir kişinin sosyal açıdan kabullenilebilen olgular ve istekleri açısından temel atış noktası rolündedir.
- Değerler, kültür ile şekillendiği gibi kültürün de yönlendiricisidir. Bu bağlamda değerler, belirli bir kültürün gelişim süreci içerisinde şekillenmektedir. Bu durum ise genellikle sembol, moral ve estetik normlar, davranış türleri olarak belirginleşmektedir. Böylece değerler kültürün ana esasını meydana getirmektedir.
- Değer kavramı insan ile özdeşleşen bir kavramdır. Sosyalleşme süreciyle öğrenilir ve öğretilir. Bu sürecin sonucu olarak değerler bireyin şahsiyetinin bir parçası olarak kabul edilmektedir.
- Değerler, sosyal bir boyuta sahiptir. Bir başka ifade ile değerler hem zihinsel hem de hissi yönü olan ifadelerdir.

Fichter (1997: 150-151)'a göre değerler belli sonuçlara yol açar. Oluşan bu sonuçlar ise değerlerin işlevleridir. Bu işlevleri şöyle sıralar:

- Değerler, bireylerin ve birlikteliklerin sosyal değerlerinin yargılanması açısından hazır birer araç şeklinde kullanılmaktadır.
- İnsanların dikkati çekici, yararlı ve önemli kabul edilen somut kültürel şeylere çekilir.
- Tüm toplumlarda bulunan ideal düşünme ve davranış yolları, değerler yolu ile işaret edilmekte ve davranışın şeması çizilmektedir. Bu şekilde kişiler de hareket ve düşüncelerini en iyi şekilde hangi yol ile gösterebileceklerini algılayabilmektedirler.
- Değerler, bireyler tarafından sosyal rol seçiminde ve gerçekleştirilmesinde rehberlik eden, ilgi yaratan ve cesaret veren olgulardır.
- Değerler, sosyal kontrol araçlarıdır. Bireylerin doğru olanı yapması için yönlendirmekle birlikte doğru olmayan davranışları da engellemektedir.
- Değerler, bir yandan dayanışma aracı olarak da kabul edilebilir. Ortak değerler, sosyal dayanışmayı oluşturan ve sürekliliğin oluşmasını sağlayan en önemli unsurdur.

Rokeach değerlerin sınıflandırılmasından yola çıkarak, değerlerin işlevlerini 3'e ayırır:

- Değerlerin düzeltici/ayarlayıcı işlevi,
- Değerlerin ego koruyucu işlevi,
- Değerlerin bilgi veya kendini gerçekleştirme işlevi (Rokeach, 1973).

Aydın (2010: 40-41), araştırmalarda ortaya konulan ortak noktaları bir araya getirerek değerlerin işlevlerini şöyle sıralar:

- Değerler, bireyin yaptıklarını içselleştirme imkanı sunan olgulardır. Bireylerin kendilerini konumlandırmaları, tercih etme, karşılaştırma olanaklarını oluşturur ve bir standardın oluşmasını sağlar.

- Her değerde bir inanç vardır. Bir başka ifade ile her yerde bir kabul bir benimseme mevcuttur.
- Değerler her alan ile ilgidir. Bir diğer ifade ile ekonomik, dini, ailevi, siyasi gibi birçok alanın değeri bulunmaktadır.
- Değerler kişilerin bireysel olarak ürettiği unsurlar değildir, toplum içeriklidir. Bir kısmı ise dini temellidir. Ahlâkî değerler bunlara bir örnektir.

Tezcan'a (1974) göre, değerlerin işlevleri, insanlara amaçlarını ve yönlerini tayin etmekte, bireysel ve toplumsal faaliyetlerin temellerini ve yönlerini vermekte, insan davranışlarını yargılamaya yardımcı olmak, başkalarından ne beklenmesi gerektiğini ve kendisinden beklentileri bilmesini sağlamak, bireylerin doğruları ve yanlışları, haklı ve haksızı, güzel olanı ve olmayanı, ahlâkî olan ya da olmayanı tespit etmesinde yardımcı olmaktadır.

Sonuç olarak değerlerin iki temel işlevi olduğu ifade edilebilir. Bunlardan ilki bireye yaşadığı topluma uyum sağlaması açısından rehber olup bireyin sosyalleşmesini sağlamaktır. Diğerisi ise bireylerin benzer görüşlerde birleşmesini sağlayarak toplumsal bütünlüğü oluşturmaktadır.

### 2.1.1.3. Değerlerin Sınıflandırılması

Felsefe, sosyoloji, psikoloji, din, tarih, eğitim gibi farklı çalışma alanlarının ilgilendiği değer kavramının genel geçer bir tanımı olmadığı gibi sınıflandırılmasına ilişkin de herkes tarafından kabul gören ortak bir görüş bulunmamaktadır. Değerler muhteva özelliklerine, işlevselliklerine göre sınıflandırılabilir. En çok kabul gören sınıflama Spranger tarafından yapılmış, bu sınıflandırma daha sonra Allport, Verno, Lindzey tarafından ölçeğe dönüştürülmüştür.

Spranger, psikoloji alanında değerlerle ilgilenmiş ve bu konuda ilk testi geliştirerek 1928'de kullanılmıştır. Spranger deneklerini her birinde hâkim olan değere göre şahsiyet tiplerine ayırmaya çalışmıştır. Spranger'ın değer sınıflaması tablo 1'de verilmiştir (Bolat, 2016: 333):

*Tablo 1.  
Spranger'ın Değer Sınıflaması*

1. Bilimsel Değer	Gerçeğe, araştırmaya, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
2. Ekonomik Değer	Ekonomik amaç ve araçları kapsar. Yararlı ve pratik olana değer verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir. Bireysel faydayı ön plânda tutar.
3. Estetik Değer	Çevresindeki nesnelere güzellik arar. Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görülür. Sanattan bir fayda beklemeden sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
4. Sosyal Değer	Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan

5. Politik Değer	sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik, sempattir, bencil değildir.
6. Dini Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir. Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

Tablo 1’de görüldüğü gibi Spranger, yaptığı çalışmada değerleri estetik, siyasî, ekonomik, teorik (bilimsel), dinî ve sosyal değerler olarak altı grupta ele almıştır.

Değer türleriyle ilgili ana çatıyı Birleşmiş Milletler tarafından 1948 yılında hazırlanan “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”nde yer alan “evrensel değerler” oluşturmaktadır. Bildiride yer alan “yaşam, özgürlük, kişisel saldırı baskısı altında olmama, suç kanıtlanana kadar masumluluğu varsayma, işkenceye karşı olma, din ve vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü, mahremiyet, aile ve haberleşme, toplum hayatına serbestçe katılma özgürlüğü, eğitim, sağlık, mutluluğu sürdürmek için yeterli yaşam standardı” kavramları değerlerin sınıflandırmasında yön gösterici olabilir (İşcan, 2007: 19).

1960 yılında Spanger’in sınıflandırmasından ilham alan Allport, Vernon ve Lindzey “Study of Values” (Değerlerin İncelenmesi) adlı geniş bir çalışma yapmış ve değerler sisteminin altı boyutunun olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunlar, “estetik, teorik, ekonomik, siyasî, sosyal ve dinî” değerlerdir (Turan ve Aktan, 2008: 229).

Rokeach 1973’te değer alanında ele aldığı bir çalışmada değerleri ikiye ayırmıştır. Bunlar araç ve amaç değerlerdir. Rokeach (1973)’a göre değer sınıflandırması tablo 2’de sunulmuştur.

*Tablo 2.  
Rokeach’a Göre Değerlerin Sınıflaması*

Amaç Değerler		Araç Değerler	
Rahat bir hayat	İç huzuru	Hırslı/istekli	Hayal gücü kuvvetli
Heyecanlı bir hayat	Gerçek sevgi	Ufku geniş olma	Bağımsızlık
Başarma hissi	Ulusal güvenlik	Kabiliyetli	Entelektüel
Barış içinde bir dünya	Zevk	Neşeli	Mantıklı
Güzellikler dünyası	Kurtuluş	Temiz	Sevgi dolu/Sevecen
Eşitlik	Öz saygı	Cesaretli	İtaatkâr
Aile güvenliği	Sosyal tanınma	Affedici	Kibar
Özgürlük	Gerçek dostluk	Yardımsever	Sorumlu
Mutluluk	Bilgelik/hikmet	Dürüst	Öz kontrol

Tablo 2’de görüldüğü gibi Rokeach’in sınıflandırmasında 18 adet amaç ve 18 adet araç değer bulunmaktadır. Araç değerler; davranış türleri ile ilgilidir. Amaç değerler ise bireylerin içerisinde olduğu son durumu açıklar.

Tezcan (1974) erkeklik değeri, kadınlık değeri, analık değeri, namus değeri, akrabalık değeri, komşuluk değeri, eğitsel değerler, siyasal değerler, dinsel değerler vb. şeklinde gruplandırma yapmıştır.

Schwartz ve Blisky (1987) araştırmacılar tarafından yapılan çalışmaları incelemiş ve bu çalışmalardaki eksiklikleri gidermek için detaylı bir araştırma başlatmışlardır. Rokeach'ın (1973) değerler listesini temel alıp alan yazında var olan değerlerden yola çıkarak aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 54 ülkeden büyük çoğunluğunu öğretmenler ve üniversite öğrencilerinin oluşturduğu 44.000 kişiden veri toplamışlardır. Schwartz araştırmaları sonucunda 1994 yılında bir sınıflandırma oluşturmuştur. Schwartz oluşturduğu değer listesi Tablo 3'te verilmiştir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 60–61).

*Tablo 3.  
Schwartz'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması*

Açıklama	Değerler	Kaynaklar
<b>Güç (power):</b> Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerine denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, Toplumdaki görüntümü koruyabilmek (insanlar tarafından benimsenmek)	Etkileşim Grup
<b>Başarı (achievement):</b> Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, Yetkin olmak, Hırslı olmak, Sözü geçen biri olmak (zeki olmak)	Etkileşim Grup <sup>a</sup>
<b>Hazcılık (hedonism):</b> Bireysel zevke, hazza yönelim	Zevk, hayattan tat almak	Organizma
<b>Uyarılm (stimulation):</b> Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak	Organizma
<b>Özyönelim (self-direction):</b> Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak (kendine saygısı olmak)	Organizma Etkileşim
<b>Evrenselcilik (universalizm):</b> Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyada barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak (iç uyum)	Grup <sup>b</sup> Organizma
<b>İyilikseverlik (benevolence):</b> Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak (gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevî bir hayat, anlamlı bir hayat)	Organizma Etkileşim Grup
<b>Uyma (conformity):</b> Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek	Etkileşim Grup
<b>Güvenlik (security):</b> Toplumun, var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek (bağlılık duygusu, sağlıklı olmak)	Organizma Etkileşim Grup

Not: Organizma: Biyolojik organizma olarak bireylerin evrensel gereksinimleri;

Etkileşim: Uyumlu bir toplumsal etkileşimin evrensel nitelikteki ön şartları;

Grup: Grupların sorunsuz işlev göstermesi ve varlığını sürdürebilmesi için evrensel gereklilikler.

a. Kültürler arası karşılaştırmalarda tutarlı sonuçlar vermediği saptanan değerler parantez içerisinde

belirtilmiştir.

b. İnsanların asıl gruplarının dışındaki insanlarla ilişkiye geçtikleri, gruplar arası karşılıklı bağımlılığı kabul ettikleri ve doğal kaynakların kısıtlı olduğunun farkına vardıkları zaman ortaya çıktığı varsayılır.

Tablo 3’te görüldüğü gibi Schwartz 10 temel değer grubu belirlemiş ve bu temel değer grubuna karşılık gelen değerleri sıralamıştır. Listede toplam 56 değer maddesine yer vermiştir. Bu liste günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Dilmaç (1999: 25) “İnsanî Değerler Eğitimi Programı”nda beş evrensel değerden bahseder. Bu değerler: “sevgi, hakikat, iç huzur, doğru davranış, şiddetten kaçınma”dır.

Değerlerin sınıflandırılmasında en çok bilinen ve kabul gören sınıflandırmalardan bir diğeri de Güngör’e aittir. Güngör değerleri estetik, ahlâkî, teorik, iktisâdi, dini, siyasî, sosyal değerler olmak üzere 7 alanla sınıflandırmış ve bu alanlarla ilgili olarak 29 değer maddesi geliştirmiştir (Güngör, 2000: 35).

Ülkelerin eğitim programları incelendiğinde, çocuklara kazandırılması için belirledikleri ortak değerlerin değişiklik gösterdiği görülmektedir. Ülkelerin eğitim programlarındaki değerleri tablo 4’te verilmiştir (Ulusoy ve Dilmaç, 2018: 31).

*Tablo 4.  
Ülkelerin Eğitim Programlarındaki Değerler*

Ülke	Ortak değerler
Türkiye	Adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, yardımseverlik, barış, sağlıklı olmaya önem verme, bilimsellik, vatanseverlik, çalışkanlık, temizlik, dayanışma, sorumluluk, duyarlılık, misafirperverlik, dürüstlük, sevgi, eşitlik, saygı, hoşgörü, özgürlük
Yeni Zelânda	Doğruluk, merhamet, itaat etme, görev, başkalarını düşünme, iyi kalplilik, dürüstlük, sorumluluk, saygı
Avustralya	Tarafsızlık, çatışmalara barışçıl çözümler arama, gerçeğe saygı, çeşitliliği kabul etme, akıl yürütmeye saygı, özgürlük, adalet, başkalarının iyiliğini düşünme, eşitlik
ABD	Özgürlük, otoriteye saygı, gizlilik, çeşitlilik, doğruluk, dürüstlük, hukukun üstünlüğü, sorumluluk, insan onuru, eşitlik, adalet, hakkaniyet, uluslararası insan hakları, sadakat

Tablo 4 incelendiğinde ülkelerin eğitim programlarında farklılıklar olduğu görülmektedir. Bunun nedeni toplumdan topluma, kültürden kültüre hatta bireyden bireye değerlerin değişmesidir. Bu değişim farklı değer sınıflamalarını ortaya koymuştur.

Kinnier, Kernes ve Dautheribes, dünyadaki tüm dinlerin kutsal kitapları dâhil olmak üzere pek çok belgeyi tarayarak herkes için ortak olan “evrensel ahlâkî değerler”in listesini oluşturmuşlardır. Listede; “gerçeği arama, adaleti arama, kendini koruma ve saygı gösterme, kendini övmeme ya da benmerkezi olmama,

davranışlarından sorumlu olma ve vicdanına göre hareket etme, bütün insanlar arasında olan bağlılığa saygı gösterme, başkalarına yardım etme, diğer insanlara karşı saygılı, hoşgörülü ve bağışlayıcı olma, başkalarına zarar vermeme, çevreyi ve diğer canlıları koruma” yer almaktadır (Ulusoy ve Dilmaç, 2018: 30).

Birçok araştırmacı çalışmalarında değerleri ulusal ve evrensel olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ulusal değerler içerisinde yukarıda da bahsedildiği gibi “*devlet, millet, vatan, dil, gelenek görenekler, ordu ile millî marş, bayrak ve millî bayramlar*”dır. “*Demokrasi, insan hakları ve özgürlükleri, barış, hoşgörü, sevgi, saygı, bağımsızlık, bilim, eşitlik ve çevre duyarlılığı*” gibi değerler ise evrensel değerler olarak belirtilmiştir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008: 72).

Yaşar vd. (2015: 589-590) öğretmen adaylarını ele aldığı bir araştırmada değerleri üçe ayırmıştır. Bunlar: ulusal, evrensel ve hem ulusal hem de evrenseldir. Bunlar şu şekilde ifade edilebilir:

Ulusal Değerler: halk oyunları, gelenek, marş, vatan, kültür, tarihi eserler...

Evrensel Değerler: bilimsellik, barış, saygı, adil olma, sağlıklı olmaya önem verme...

Hem ulusal hem de evrensel değerler: adil olma, eşitlik, çevre duyarlılığı, özgürlük, barış, sanat vb...

Şahin (2018: 66) Yahya Kemal Beyatlı'nın eserlerindeki değerler üzerine yaptığı çalışmasında değerleri

- İnsana özgü değerler
- İnsan-insan ilişkisi değerleri
- İnsan-toplum ilişkisi değerleri
- Toplum-insan ilişkisi değerleri
- Toplum-toplum ilişkisi değerleri
- İnsan-doğa ilişkisi değerleri

olarak altı gruba ayırmıştır. Araştırma kapsamında, değer sınıflandırmasının daha anlaşılır olması için sınıflandırmayı genel hatlarıyla yeniden yapmış ve üç ana grupta ele almıştır. Bunlar:

- Kişiye özgü ilişki değerleri,
- Kişiler arası ilişki değerleri
- Kişiler ve doğa ilişkisi değerleri.



Değerlerin sınıflandırılması üzerine yapılan tüm araştırmalar tek bir sınıflandırma yöntemi olmadığı gibi tek bir sınıflandırmanın da olmadığını göstermektedir. Değerlerin sınıflandırması konusunda araştırmacıların en çok değindiği alanlar; evrensel, millî, dinî, estetik, sosyal, ahlâkî ve bilimsel değerlerdir.

### 2.1.2. Değerler Eğitimi

Eğitim, bireyin davranışlarını değiştirme, geliştirme, uyum sağlama gibi amaçları gerçekleştirme sürecidir. Çocuk ve gençlerin kişisel yeteneklerini, insan ilişkileri konusundaki becerilerini, ekonomik yeterliliklerini geliştirmek, vatandaşlık görevlerini tam olarak yerine getirmeleri sağlamak eğitimin hedefleri arasındadır. “*İyi insan ve iyi vatandaş*” yetiştirme düşüncesi her dönemde toplumların temel eğitim amacı olmuştur.

İnsanların erdem sahibi olarak toplumda bulunması, iyi bir öğrenim sürecinden geçerek başarılı bir birey olması kadar önem taşımaktadır. Eğitimin temel işlevlerinden biri, bilgi ve beceri kazandırmanın yanında toplumun ilerlemesini ve kalkınmasını devam ettirebilecek, hızla değişen dünyaya uyum sağlayabilecek, kültürel miras ve birikimin sürekliliğini sağlayacak bireyler yetiştirmektir. Toplumsal normların ve değerlerin kazandırılması ile bu hedefe ulaşılır. Bu süreç “değerler eğitimi”ni oluşturur.

Kısaca değer kazandırma etkinliği olan değerler eğitimi, değerlerin açık ve şuurlu bir şekilde öğretilmesi, doğrudan veya dolaylı bir biçimde bireylerin değerlere yönelik anlayışlarını ve bilgilerini geliştirerek toplum içerisinde değerlere göre davranış sergilemeleri için gereken bilgi, beceri ve eğilimlerini düzenlemektedir (Hökelekli ve Gündüz, 2007: 385).

Değer, bireyler arasında yazıya dayanmayan sözlü kurallar olduğu için insanların bir arada yaşamaya başladıkları ilk günlerden itibaren değer eğitimi vardır denilebilir. Değerler, insanın toplum içerisinde var olması, varlığını sürdürmesi ve diğer insanlarla uyum içerisinde yaşaması adına ortaya konulan önemli bir sistemdir. Öğretilbilir ve öğrenilebilen olgulardır. Farklı toplumlarda farklı şekiller alıp ve farklı şekillerde değerlendirilebilir olması öğretilbilir ve öğrenilebilir olduğunun göstergesidir.

Değerleri öğretmek veya değerleri geliştirmek için gösterilen bir çaba olan değerler eğitimi, değerleri geliştirme veya gerçekleştirme süreci konusunda girişimler, çocukların ve gençlerin pozitif değerleri keşfedip geliştirmeleri ve kendi



potansiyellerine göre ilerlemeleri için yürütülen eğitimsel gayretlerdir. Bu eğitim, okullarda verilen derslerden ibaret olmayıp tüm toplumu bir okul ve her insanı da bu okulun hem öğretmeni hem de öğrencisi yapar (Aydın, 2010: 16; İşcan, 2007: 30; Meydan, 2012: 101;Suparka ve Johnson, 1975: 8).

Değerler eğitiminin amacı, çocuğun doğuştan getirdiği en iyi özellikleri ortaya çıkarmak, kişilik gelişimini desteklemek, bireyi ve toplumu kötü ahlâktan korumak ve çocuğu iyi ahlâkla donatmaktır. Bunun yanı sıra çocuklara ahlâkî ve ahlâkî olmayan özellikler hakkında doğru bilgiler verip iyi eğilimler ile karakterlerinin olumlu yönde gelişmelerini sağlamak ve sevgi, saygı, hoşgörü, erdem gibi çocuğun doğasında var olan birçok temel insanî değeri ortaya çıkarmaktır (Aydın, 2010: 18; Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000: 200).

Değerler sosyal öğrenme ile kazanılır. Bir başka ifade ile öğrenilen bilgilerin toplumsal hayatta yaşanabilirliğinin görülmesi gerekmektedir. Bunu da en iyi sağlayacağı yer ailedir. Çocukların hayatla ilgili ilk tecrübesini oluşturan aile, temel değerlerin kazandırılmasında oldukça önemli bir rol üstlenmektedir. Bireylerin sahip oldukları değerler hayatı, kişiliği, eylemleri, bakış açısını, dolayısıyla hayattaki rolü belirleyecek özellik taşımaktadır. Bu da değerler eğitiminin çok küçük yaşlardan itibaren ailede verilmesini gerekli kılmaktadır (Yılmaz, 2010: 55).

Değerler eğitiminin bir sonraki aşaması, okuldaki eğitimidir. Bu eğitim ile çocuğun anne babasının vermiş olduğu eğitim pekiştirilerek değerleri benimsemesini sağlanmaktadır. Okulda değerler eğitiminin sağlıklı bir şekilde yapılması son derece önem taşır. Çocukların matematik, Türkçe gibi derslerin verilmesi ne kadar önemli ise değerlerin öğretilmesi de o düzeyde önemlidir. Okulda verilen değerler eğitiminin amacı öğrencilerde sağlıklı, tutarlı ve dengeli kişilik oluşumunun sağlanmasıdır. Bu eğitimin en temel amacını oluşturmaktadır. Bir diğer amaçsa öğrenciyi ilgi ve yeteneklerine göre yetiştirmekle birlikte hayata ve üst öğrenime hazırlamak, iyi insan, iyi vatandaş olmalarını sağlamak için gereken bilgi, beceri, tutum, davranış ve alışkanlıklar kazandırarak, onları kendi ahlâkî anlayışlarına uygun bir biçimde yetiştirmektir (Aydın, 2010: 17).

Öğrencilerin değer sistemlerinin oluşumuna sosyal davranış modelleri sağlanarak yardım edilir. Okul faaliyetleri ister örtük ister açık bir şekilde, öğrencilerin bilgi ve değerlere ilişkin kavrayışlarının yanı sıra bu değerleri toplumsal eyleme dönüştürmek için gerekli becerileri geliştirmelerine yardımcı olur. Değer eğitimi, aileyi

örnek alma ve anne babayı taklit etme ile başlar, okuldan ve çevreden alınan bilgilerle ilerler.

### 2.1.2.1. Değerler Eğitimi Yaklaşımları

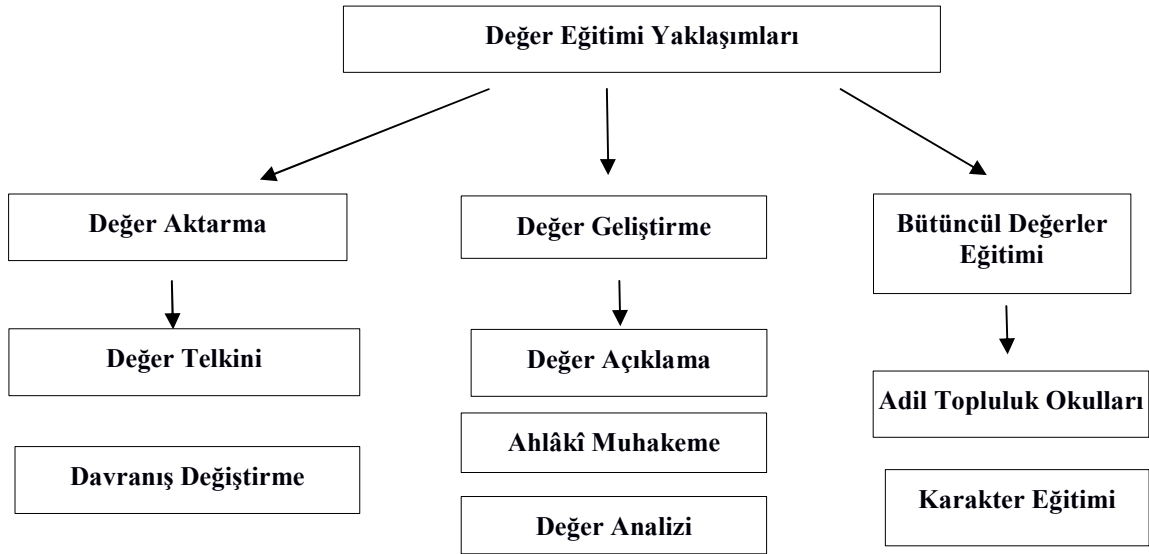
Değer, bireyin tutum ve davranışlarına yön veren, ruhsal, toplumsal, ahlâkî veya estetik olarak sahip olduğu niteliklerdir. Sağlıklı nesiller ve buna bağlı olarak sağlıklı bir toplum yetiştirmek için gerekli olan ve ailede başlayan değerler eğitiminin yeterli olması için okulda devam etmesi gerekmektedir (Ekşi ve Katılmış, 2011: 11; Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 362). Değerler eğitiminin okullarda nasıl yapılması, hangi yöntem ve tekniklerin kullanılması, hangi yaklaşımların uygulanması gerektiği konusunda tüm dünyada çeşitli tartışmalar ve araştırmalar yapılmaktadır. Çocukların, hangi davranışın iyi ve kötü ya da doğru ve yanlış olduğunu ve bunların gerçek hayatta nasıl yaşandığını öğrenmelerinin zorunlu olması değerler eğitiminde etkili yaklaşımı bulma ihtiyacını arttırmış ve yeni yaklaşımları doğurmuştur (Yazıcı, 2006: 510).

Değer eğitimi yaklaşımları araştırmacılar tarafından çeşitli bakış açılarına göre sınıflandırılmaktadır. Değerler eğitiminde yaklaşımlar;

- İnsan doğasını ve insan-toplum-çevre ilişkilerinin tanımlanması
- Değer kazanma süreçlerini açıklamaları
- Değerlerin kaynağı üzerine görüşleri
- Değerler eğitiminde belirlenen temel ve ileri amaçları
- Uygulanan yöntemler kapsamında birbirlerine göre farklılıkları göstermekte ve bunlara bağlı sınıflandırmalar yapılmaktadır (Kupchenko ve Parsons, 1987).

Kirschenbaum, değerler eğitimi yaklaşımını değer gerçekleştirme, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi, ahlâk eğitimi olmak üzere dört ana grupta sınıflandırırken (Kirschenbaum 1995'den akt., Akbaş, 2004: 65), Kale (2007) temel eğitim felsefelerini de dikkate alarak idealist değerler eğitimi ve realist değerler eğitimi olarak sınıflandırmaktadır (316-317).

Değerlerin öğretilmesinde kullanılan yaklaşımlar, benimsenen öğrenme kuramları, kullanılan yöntem ve tekniklere göre farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Genel olarak üç başlık altında toplanan değerler eğitimi yaklaşımlarını, Alver ve Kesicioğlu (2019) Şekil 1'deki gibi sunmuştur:



Şekil 1. Değer Eğitimi Yaklaşımları

Şekil 1’de görüldüğü gibi değerler eğitimi yaklaşımları temel olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. İlki değer aktarma yaklaşımıdır. Doğru kabul edilen değerleri öğrenciye aktarmayı hedefleyen tümgengelimsel bir yaklaşımdır. İkincisi değer geliştirme yaklaşımlarıdır. Öğrencilerin kendi değerlerini oluşturmalarına yardım edip bu yolla genel doğrulara ulaşmalarını sağlamaya çalışan tümevarımsal bir anlayıştır. Üçüncüsü ise her iki yaklaşımdan istifade eden bütüncül değerler eğitimi yaklaşımıdır.

Birçok araştırmacı ise değerler eğitimi yaklaşımlarını “değer geliştirici” ve “değer aktarıcı” yaklaşımlar olarak sınıflandırmaktadır. Değer aktarma yaklaşımları, genel doğru kabul edilen değerleri öğrenciye aktarmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşımlar geleneksel yaklaşımlar olarak kabul edilmektedir. Değer geliştirme yaklaşımları ise bireyi merkeze alarak kendi değerlerini oluşturmalarına yardım edip öğrencilerin bu yolla genel doğrulara ulaşmalarını sağlamaya çalışır. (Meydan, 2014: 98; Ulusoy, 2019: 134).

Değer geliştirme ve değer aktarma yaklaşımları arasındaki farklılıklar tablo 5’teki gibidir (Meydan, 2012: 114):

Tablo 5.

*Değer Geliştirme ve Değer Aktarma Yaklaşımları Arasındaki Farklılıklar*

	Değer Geliştirme Yaklaşımları	Değer Aktarma Yaklaşımları
	<b>Kontrol Noktası/Otorite Açısından</b>	
1	İçsel kontrol	Dışsal kontrol
	<b>Sonuç ve Süreç Açısından</b>	

2	Bireyin sürece aktif katılımı	Bireyin sürece pasif bir şekilde katılımı
3	Hem sürece hem de sonuca vurgu	Sonuca vurgu
<b>İnsanın Doğasına Dair Kabuller Açısından</b>		
4	İçsel gelişim yönelimi	Dışsal kontrol yönelimi
5	İnsan, duygusal farkındalık ve eleştirel düşünce yoluyla sorumluluğu kazanma yeteneğine sahiptir.	İnsan, bencil ve sorumsuzdur bu nedenle kontrol edilmesi gerekir.
6	Psikolojik köken olarak hümanist, bilişselci, Freud'un psikanalitik teorisindeki "ego"ya ve Erikson'daki <i>Kimlik</i> düşüncesine dayanır.	Psikolojik köken olarak davranışçı teori ve Freud'un psikanalitik teorisindeki <i>id</i> ve <i>süper ego</i> 'ya dayanır.
<b>Değerlere Dair İnançlar Açısından</b>		
7	Göreceliliğe kesin olarak inanılır.	Görecelilik kesin olarak reddedilir.
8	İnsanların çeşitliliğini över.	Çeşitliliği yadırgar.
9	İndoktrinasyondan kaçınmak için Bilinçli çaba gösterilir.	Her eğitimin indoktrinasyon olduğuna inanılır.
10	Geleneksel değerlerdeki yapıcı değişiklikleri destekler	Güç ve otoritenin taraftar olduğu geleneksel değerlerin sürdürülmesine odaklanır.
<b>Bilişsel Fonksiyonlar Açısından</b>		
11	Yüksek seviyede bilişsel olgunluk gerektirir.	Sınırlı seviyede bilişsel olgunluk gerektirir.

Tablo 5'de görüldüğü gibi geçerler eğitimi yaklaşımları tamamen birbirinden bağımsız değildir. Aynı eğitim ortamı içerisinde birden fazla yaklaşımın farklı yönlerinden faydalanabilir.

### 2.1.2.1.1. Değer Aktarma Yaklaşımları

Değer aktarma yaklaşımında, eğitimciler tarafından seçilen değerler öğrenmenin amacı olarak ortaya konur ve öğrenciler bu değerleri öğrenirler. Okul, toplum tarafından benimsenen değerleri genç kuşaklara geleneksel yöntemle aktarmaktadır. Öğrencilerin belirlenen değeri sorgulamadan kabul etmesi beklenir. Tümdengelimci bir yapıya sahiptir. Öğretmen merkezli olan bu yaklaşım anlatım, gösteriler, alıştırma, tekrar yapma, didaktik soru sorma gibi yöntemleri içermektedir. Değer telkini ve davranış değiştirme yöntemi bu yaklaşımda kullanılan iki yöntemdir (Alver ve Kesicioğlu, 2019: 159; Meydan, 2014: 99; Sağlam, 2019: 73; Ulusoy ve Dilmaç, 2018: 70;).

- *Değer telkini:*

Telkin yaklaşımı ile iyi ve doğru kabul edilen değerlerin çocuklara aşılansarak bu davranışları içselleştirilmelerini sağlamak, sahip oldukları değerleri değiştirmek ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamak hedeflenmektedir. Söz konusu hedeflere ulaşılması için model olma, olumsuz ya da olumlu pekiştirme, eleştirme, alternatiflere

yöneltme, eksik ya da taraflı bilgiler sunarak öğrencileri belirli cevaplar ve değerlere yöneltme, oyunlar, taklit, rol yapma, canlandırma, buluş yolu ile öğretme ve öğüt verme gibi yöntemler uygulanır. Yapılan hataları düzelterek doğrusunu göstermek bu yöntemde sık kullanılmaktadır. Bu yaklaşımda bireylere öğüt verilir, verilmek istenen değerlerin yararlı yönleri direkt ifade edilir ele alınan sorunun sorgulayacak ve analiz edecek ifadeler kullanılır, değerle ilgili kurallar verildikten sonra örnekler verilir ve konu ilgili şarkılar, şiirler masallar ve hikâyelerle desteklenir.

Telkin yaklaşımının basamakları şu şekildedir:

- Telkin yaklaşımını olabilecek değerleri belirleme,
- Değer seviyelerini belirleme,
- Davranışsal amaçları belirleme,
- Uygun metotları seçme,
- Metotları uygulama,
- Sonuçları değerlendirme (Dilmaç, 2007: 36; Meydan, 2014: 99–100; Sağlam, 2019: 74; Ulusoy, 2019: 140;).
- *Davranış değiştirme:*

Bireyin davranışlarını değiştirmeyi amaçlayan doğrudan öğretim yöntemidir. Amacın belirlenmesi, ölçütün belirlenmesi, uygulanacak yöntemin seçilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesi, gerekiyorsa tekrarlanması istenilen değeri kazandırmak için uygulanan işlem basamaklarıdır. İstenen davranış gerçekleştiğinde öğrenciler ödüllendirilerek değerleri benimsemeleri amaçlanır (Meydan, 2014: 100; Sağlam, 2019: 75; Ulusoy ve Dilmaç, 2018: 72).

#### **2.1.2.1.2. Değer Geliştirme/Gerçekleştirme Yaklaşımları**

1960'lı yıllar sonrasında geliştirilmiş olan değer geliştirme yaklaşımları insanların özel yaşamları ve deneyimlerinden hareketle değerler sistemini kurmasını hedefleyen yaklaşımlardır. Tümevarımcı bir yol izleyen değer geliştirme yaklaşımları, hiçbir dış müdahale olmaksızın bireyin kendi değerlerini geliştirmesini hedeflemektedir. Öğretmenlerin görevleri, öğrencilerin hayatlarının bir anlam kazanması, kendi değerlerini oluşturmasına ve yaşam becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olarak etkili bir insan olmasını sağlamaktır. Telkin yaklaşımına karşıdır; değerlerin başkalarına aktarılamayacağını, her bireyin kendi değerini bulması gerektiğini, hiç kimsenin bir başkası için değer belirleyemeyeceğini savunmaktadır. Değer geliştirme yaklaşımında

ahlâkî muhakeme, değer analizi, değer açıklama/berraklaştırma yöntemleri kullanılmaktadır (Altıntaş, 2012: 41; Meydan, 2014: 100; Sağlam, 2019: 76;).

*i. Ahlâkî Muhakeme:*

Ahlâkî muhakeme, bireyde değer yargısını oluşturan sebeplerin ortaya çıkarılmasıdır. Amaç öğrencilere sunulan ve ikilem içeren örneklerden seçmiş olduğu durumdan yola çıkarak ahlâkî yargılarını ve seçme sebeplerini ortaya koymaktır (Ulusoy, 2019: 145-146). Ahlâkî muhakeme yaklaşımında öğretmenler, ahlâkî ikilemlerin bulunduğu örnekler içerisinde öğrencilerin kendi çıkmazlarını çözmelerine yardımcı olma rolü üstlenmektedir.

Ahlâkî gelişim konusunda yapılan ilk araştırma Piaget'e ait olup, Kohlberg tarafından geliştirilmiştir. Kohlberg'in ahlâk gelişimi yaklaşımı, Piaget'in kuramının yeniden incelenmesi ve anlamlandırılmasıdır. Kohlberg, ahlâkî değerlerin başkaları tarafından değil, bireyin gelişim seviyesine göre akıl yürütmesi sonucunda oluştuğunu, üç ahlâkî gelişim seviyesi ve altı evresi olduğunu belirtmiştir (Aydın ve Gürler, 2018: 74-75; Genç ve Beldağ, 2019: 156; Senemoğlu, 2005:60).

*Gelenek Öncesi Düzey (4 -10 yaş):* Ahlâkî gelişim kuramının en düşük seviyesidir. Değerler dışa bağımlı ve ihtiyaçlar ön plândadır.

1. Dönem 4-6 yaş aralığıdır. Bu evrede birey otoriteye itaat eder, cezadan kaçınmak için kurallara uyar. Doğru olmak, kurallara ve otoriteye bağlıdır. Yanlış hareketin karşılığı cezadır.

2. Dönem 6-9 yaş aralığını kapsamaktadır. Bu dönemde birey "ne kadar verirsem o kadar almalıyım" düşüncesine sahiptir. Kişisel ihtiyaçları tatmin etmek için çaba sarf ederken, çevresindekilerin ihtiyaçlarına da dikkat eder. Ödüllere ulaşmak için kurallara uyar.

*Geleneksel Düzey (10 -18 yaş):* Herkes tarafından kabul edilen davranışlar doğrudur. Birey bu seviyede hem sosyal kurallara uyar hem de bu kuralları destekleyip, korur.

3. Dönem 10-15 yaş aralığıdır. Birey içinde bulunduğu grubun kurallarına uygun davranır. Kurallara bağlılık altın kuraldır. Gösterilen uygun davranışlar için onay alma çabası vardır.

4. Dönem 15-18 yaş aralığıdır. Kurallara uymanın nedeni sosyal düzenin korunmasıdır. Bazı durumlar vicdanî olarak rahatsız etse bile dışlanma kaygısı ile kurallara uyar.

*Geleneksel Sonrası Düzey (18 ve sonrası yaşlar):* Bu dönemde birey, ahlâkî yargıları kabul ederken kendi bakış açısına göre yorumlamaktadır.

5. Dönem 18–20 yaş aralığıdır. Ahlâkî değerler, toplumsal anlaşmalar ve kamu yararına dayanır. Toplum tarafından benimsenmiş ilkeleri ve bireysel hakları inceler, bazı yasaların değişebileceği düşüncesine sahip olsa da kurallara bağlı kalarak doğru davranışları sergiler.

6. Dönem 20 yaş üstüdür. Ahlâk gelişiminde ulaşılabilecek en üst seviyedir. Eşitlik, adalet, insan hakları gibi evrensel kavramlara bağlı kalarak kendi ahlâk ilkelerini kendi oluşturur. Kohlberg'in ortaya koyduğu bu evre çok az insanda gözlediği için çok tartışılmaktadır. Bu yaklaşımda, öğrencilere verilen örnek olay ile ahlâkî ikilemler oluşturulur ve oluşturulan gruplarda öğrencilerin tartışıp sağlıklı bir değere varmaları için çalışılır. Burada önemli olan öğrencinin değer hakkında karar verene kadar neler düşündüğü ve konuştuğudur. Ayrıca amaç öğrencilere değer ezberi yaptırmak değil, eleştirel düşünme becerisi kazandırarak ahlâkî prensiplerinin gelişmesini sağlamaktır (Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 372; Aydın ve Gürler, 2018: 76–77; Genç ve Beldağ, 2019: 157–158; Sağlam, 2019: 77–78; Ulusoy, 2019: 146; Yazıcı, 2006: 513).

#### *ii. Değer Analizi:*

Değer analizi, karşılaşılan sorunları bilimsel bilgiye dayandırarak, duygusal olmadan, bilimsel araştırma metotları ile akılcı bir şekilde çözmeye çalışır. Bireye nasıl davranılması gerektiği konusunda öğüt ve talimatlar veren tutuma karşı çıkar, neden ve niçin soruları sorularak analiz edilmesini öngörür (Meydan, 2012: 128; Sarı, 2007: 62).

Değer analizi yaklaşımının amaçları şöyledir;

- Öğrencilere bir kavramın değerlendirilmesini öğretmek
- Öğrencilerin değer nesnesi hususunda kalıcı yargılara ulaşmasında yardımcı olmak
- Öğrencilere çeşitli değer kavramları konusunda genel bir yargı paylaşan bir grubun üyesi olunabileceğini öğretmek (Akbaş, 2004: 102; Dilmaç, 2007: 39;).

Bu yaklaşımda, sosyal problemleri içeren olaylar doğrudan ya da hikâyeler yoluyla ele alınır. Hikâyede geçen olaylar mantıklı, sistemli bir şekilde incelenir, neden-niçin-nasıl sorularının cevapları aranır, olaydaki benzerlikler ve farklılıklar analiz edilerek sağlıklı değerlere ulaşılmaya çalışılır (Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 369). Analizi yapmak için “*değer sorununu belirleme, karşılaşılan değer sorununu açığa*



*kavuşturma, sorun hakkında bilgi ve kanıtlar toplama, bilgi ve kanıtların uygunluğunu ve doğruluğunu değerlendirme, olası çözüm yollarını belirleyip, bu yolların her birinin doğrularını tespit etme ve değerlendirme, seçenekler arasından birini seçme, seçilen öneri doğrultusunda davranma”* basamakları takip edilir (Dilmaç, 2007: 40).

Değer analizi yaklaşımında, öğrenciler değerleri öğrenirken, kendilerine önerilen değerleri öğrenmek yerine, kendi seçmiş oldukları değerleri muhakeme ve akıl yürütme sürecini kullanarak öğrenmeye çalışırlar (Dilmaç, 2007: 40). Bu yaklaşım ahlâkî meseleleri ön yargıdan uzak objektif bir bakış açısıyla çözüme şansı vermesine rağmen, ahlâk eğitimi gibi duyguların ön plânda olduğu bir alanda fazla mantıksal olması ve uygulama açısından uzun zaman alması nedeniyle sınırlılıklar barındırmaktadır (Meydan, 2014: 102).

### *iii. Değer Açıklama:*

Değer ayrımı veya değer belirginleştirme yaklaşımı olarak da ifade edilen değer açıklama yaklaşımı telkin yaklaşımının önemini kaybettiği düşüncesi ile ortaya konulmuştur. Bireylerin kendi yaşamlarında neyin önemli olduğunu belirlemeleri bu yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Bireyin neye değer verip vermeyeceği telkin ile değil, özgürce, olası doğruları inceledikten sonra, karar vermesi esastır. Değer açıklama yaklaşımı öğrencilere yol göstererek kendi değer sistemlerini kurmalarına yardımcı olmaktadır. Bu yaklaşım değerlerin içeriğinden çok değerlerin oluşma süreciyle ilgilenmiştir (Akbaş, 2004: 98; Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 367).

Değer açıklama yaklaşımı ile

- *“Öğrencilerin kendisinin ve başkalarının değerlerinin farkında olmaları ve onları tanımlamaları,*
- *Kendi değerleri hakkında başkalarıyla açık ve dürüst bir şekilde iletişim kurabilmeleri,*
- *Kendi kişisel duygu, değer ve davranış desenlerini test etmek için hem mantıklı düşünce hem de duygusal farkındalığı oluşturmak hedeflenmektedir”* (Meydan, 2014: 102).

Öğrencilere değer dayatmadan ve zorlama yapılmadan “seçme, ödüllendirme ve hareket” basamakları ile değer kazandırılmaya çalışılmaktadır.

*Seçme:* Seçme basamağında öncelikle öğrencilerin değerleri özgür bir şekilde seçmesi için fırsat sunulmaktadır. Öğrenci mevcut seçeneklerden hareket edip alternatifler oluşturularak her alternatifin olası sonuçlarını ele alarak değerlendirmede bulunur. Değerlendirme neticesinde bir seçim yapılmaktadır.



*Ödüllendirme:* Ödüllendirme basamağında öğrenciler, seçtikleri değerlerden tatmin olması ve seçilen değeri açık bir şekilde çevresine iletmesi beklenir.

*Hareket:* Son basamak olan hareket basamağında bireylerin seçtikleri değerlere uygun davranışlarda bulunması beklenmektedir (Alver ve Kesicioğlu, 2019: 164).

Değer açıklaması yapılırken rol yapma, drama, grup tartışması, açık uçlu sorular, biyografi, otobiyografi, film, hikâye ve görsel materyaller verilemek istenen değere uygun olarak kullanılabilir. Öğretmenler değer açıklamasını tüm yaş seviyelerinde ve konularda kullanabilir. Eleştirmeden, değiştirmeye çalışmadan, yargılamadan öğrencilerin fikir, inanç, duygu ve düşüncelerini kabul eder, onlardan tutumları hakkında açıklamalar alır, öğrencilere değerleri hakkında düşünmelerini sağlayacak sorular sorarlar. Bu yaklaşımda öğretmen kendi fikir ve değerlerini sadece bir örnek olarak açıklayabilir. Uygulama sırasında her düşünceye saygı gösterir ve belli değerleri empoze etmeden öğrencilerin değerlerini açığa vurmalarını teşvik eder (Akbaş, 2004: 98; Meydan, 2012: 121–122; Ulusoy, 2019: 141;).

#### **2.1.2.1.3. Değerler Eğitiminde Bütüncül Yaklaşım**

Değerler eğitimi uygulamalarında konunun özelliği, öğrenenlerin durumu, şartlar vb. göz önüne alındığında tek bir yaklaşım kullanmanın başarılı olamayacağı fikrinden hareketle, farklı yöntemlerin bir bütünlük içinde kullanılması önerilmiş ve bireyin düşünce ve duygu dünyasının her ikisine de hitap edilmesi gerektiği düşüncesi ile “bütüncül değerler eğitimi” geliştirilmiştir (Alver ve Kesicioğlu, 2019: 166). Bu yaklaşım bir yandan geleneksel yöntemlerden istifade ederken, bir yandan da öğrencilerin eğitim süreçlerine aktif katılımını sağlayıp, sorunların fikir alışverişi yapılarak iş birliği yoluyla çözümlenmesini ve yaşayarak öğrenme gibi değer geliştirmeci bağlantılar kurulmasını sağlamaktadır (Meydan, 2012: 130).

Adil topluluk okulları ve karakter eğitimi, belli etkinlik ve yöntemleri bütünleştirip bir arada kullanan bütüncül yaklaşımlardır.

##### *i. Adil Topluluk Okulları:*

Tartışma tekniğinin sınırları nedeniyle, ahlâkî muhakeme yaklaşımının yaratıcısı Kohlberg, “Adil Topluluk Okulları” adı verilen daha eksiksiz bir yaklaşım tasarlamıştır. Bu stratejinin arkasındaki amaç, öğrencilerin karar alma ve yürütme süreçlerine katılabilmeleri için okulu demokratikleştirmek ve demokratik değerleri öğrenirken öğrendiklerini uygulama fırsatı vermektir. Adil toplum okulları, okulun tüm çalışanları

ile kural koyma, görevleri paylaşma ve demokratik okul sürecine katılma yaklaşımını seçmiştir (Sarı, 2007: 64).

Bu stratejinin amacı, çocuklara toplumun ve okulların kazanmalarını istediği değerleri öğretmek ve kazandıkları değerleri korumaktır. Eğitimci için herkesin bir oya sahip olduğu demokratik bir toplum gereklidir. Öğretmenin tarafsızlığı, okul oylaması veya sınıfta katılımcı demokrasi yoluyla garanti edilir. Adil bir toplum okulunda, eğitimci konumunu öğrencilere belirli bir normu veya ahlâkî bir bakış açısının doğruluğunu dayatmak için kullanamaz. Söz konusu okullar, çocuklara gerçeklik duygusunun yaşanmasına olanak sunarken erken yaşta sorumluluk kazanmasını sağlamaktadır. Adil topluluk yaklaşımı, yalnızca okul ortamı içerisinde değil, aile içerisinde de oluşabilmektedir. Nitekim aile içerisinde herhangi bir sorunla ilgili adil bir çözüm elde etmek için tartışma ve oylama ortamı meydana getirilebilmektedir (Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 374; Alver ve Kesicioğlu, 2019: 167; Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 76).

#### *ii. Karakter Eğitimi:*

Karakter eğitimi, öğrencilerin sorumluluklar alabilecekleri seçimler yapmalarına imkân sunan bilgi, beceri ve yeteneklerinin geliştirilmesini ifade etmektedir. Karakter eğitimi yeni nesle temel insani değerlerin kazandırılması, değerlere karşı duyarlı olma ve davranış haline getirilmesi konusunda yardımcı olmaktadır. Okul ve öğretmen temel ahlâkî değerlerin öğretilmesinde daha etkin ve doğrudan etkilidir (Jones vd., 1999; Kaymakcan ve Meydan, 2011: 37).

Karakter eğitimi, çocukluk döneminde anlayışlı, ilgili, ahlâkî değerleri bulunan, üretken, gençlik döneminde kapasitesini en iyisi için kullanan, doğru şeyler yapan ve yaşamın amacını anlayan bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Sırrı ve Mehmedoğlu, 2015: 124).

Etkin ve kapsamlı bir karakter eğitimi ve karakter eğitimini geliştirerek devam ettirmek için araştırmacılar tarafından “karakter eğitiminin temel prensipleri” ileri sürülmüştür. Söz konusu prensipler şu şekildedir:

- Karakter eğitimi, iyi bir karakterin temelini oluşturan temel ahlâkî değerlere yönelmelidir.
- Karakter düşünme, duygu ve davranışı kapsayacak biçimde olmalıdır.
- Karakter gelişimi hususunda oldukça kapsamlı, maksatlı ve insiyatifi elinde olan etkili bir yaklaşım vardır.
- İlgili olan insancıl ve şefkatli bir okul topluluğu oluşturulur.
- Öğrencilere sunulan ahlâkî eylem fırsatlarıyla karakter geliştirme çalışmaları yapılmaktadır.
- Etkili karakter eğitimi, öğrencileri merkezde tutan, onlara saygı duyan ve başarılı olmalarını sağlayan, anlamlı ve teşvik edici müfredat kullanılmaktadır.

- Karakter eğitimi öğrencilerin bireysel motivasyonlarının gelişmesini sağlamaktadır.
- Bütün okul çalışanları, karakter eğitimi açısından sorumluluk sahibi olan ve aynı temelde değerlere bağlı bir öğrenme ve ahlâk topluluğudur.
- Okullarda gerek personelin gerekse öğrencilerin ahlâkî liderliğe teşvik edici ve destekleyicidir.
- Aile ve çevrenin karakter geliştirme çalışmalarına destek sağlamaktadır.
- Okulun sahip olduğu karakter, karakter eğitimcisi olarak okul personelinin işlevselliğini ve öğrencilerin ne düzeyde iyi karakter yapısına sahip olduğu açısından değerlendirmektedir (Ekşi, 2003: 80-81, Meydan, 2014:104-105).

Karakter eğitimi, daha bütüncül bir şekilde ve halen en yaygın türde uygulanan yaklaşım olması, diğer yaklaşımların çeşitli açıdan istifade etmesi ve onların eleştirilerine temel olarak geliştirilmiş olması, bireylerin bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlarının tamamına hitap edilmesi, değer geliştirme ve değer telkini eğilimlerini birleştirmesi, değer ve karakter eğitiminde dini, manevi ve geleneksel değerlere önem vermesi, geleneksel ve modern değerleri birleştirmeye çalışan “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarına” yakında olması, Türkiye’de yaklaşık 10 yıllık bir geçmişi olan okul temelli değerler eğitimi uygulamalarına kaynak olan bir yaklaşım olması dolayısıyla önemlidir (Meydan, 2014: 105).

### **2.1.3. Türk Eğitim Sisteminde Değerler Eğitimi**

Bilim insanlarının yakından ilgilendiği konular arasında son yıllarda bireylerin sahip olması gereken olumlu davranış özellikleri ve bunların bireylere kazandırılma süreci yer almaktadır. Olumlu kişilik özellikleri “değer” kavramı ile karşılanmakta olup, okul öncesi dönemde aile ve çevre yoluyla, okul döneminde ise eğitim ve yine etkileşim içinde olduğu çevre yoluyla bireylere aktarılmaktadır.

Bireyin değerleri kazanması çoğunlukla okulda gerçekleşmektedir. Okulda verilen değerler eğitimi, toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmiş değerlerin yeni nesle kazandırılması sürecidir. Birey ilk olarak ailesinde saygı, sevgi, yardımlaşma gibi değerleri kavrayarak zihnine yerleştirir. Daha sonra okul hayatında başta Türkçe dersi olmak üzere tüm diğer derslerle ve çevresi ile yaşadığı sosyal etkileşim ile çeşitli değerleri öğrenir.

Türk eğitim tarihinde değerler eğitimi farklı dönemlerden geçmiştir. Değerler bazı dönemlerde derslerin içerisinde okutulduğu gibi bazı dönemlerde de ayrı bir ders olarak eğitim programlarında yer almıştır. Türk eğitim tarihinde değerler eğitimi süreci cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet dönemi olarak iki ayrı dönemde incelenebilir.

### 2.1.3.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Eğitim Sisteminde Değerler Eğitimi

Orhun Abidelerinin yazıldığı 8 ve 9. yüzyıllara kadar Türklerin eğitim durumları hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Orhun Abideleri incelendiğinde, kuvvetli bir eğitime sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu belgelerde yer alan birlik, beraberlik ve mutluluk içinde yaşamının yolları, sevgi, saygı, büyüklere itaatin önemi, gelecek kuşaklara öğütler ve bunlara uymayanların düşebilecekleri durumlar değerler eğitimi konuları arasındadır. 10. yüzyılda İslâmiyet'in kabulünün etkisi ile hem bu dünyada hem de öteki dünyada yaşama yönelik öğütlere yer verilmiştir. Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügat'it Türk'ü, Ahmet Yesevi'nin Divan-ı Hikmet'i, Edip Ahmet Yükneki'nin Atebetü'l-Hakayık'ı, Mevlâna ve Yunus Emre'nin eserleri çoğunlukla dini içerikli görünse de cömertlik, adalet, tevazu vb. birçok eğitsel değerde yer verdiği bilinmektedir (Binbaşoğlu, 2014: 2).

Osmanlı Dönemi'nde eğitim, Tanzimat öncesi ve Tanzimat sonrası olarak iki dönemde değerlendirilir. Tanzimat'tan önce ilkokul seviyesinde sıbyan mektepleri, ortaöğretim ve yükseköğretimi bünyesinde barındıran medreseler dönemin önemli eğitim kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca saray mektepleri, askerî mektepler, memur yetiştirmeye yönelik mektepler, mescitler, camiler, tekkeler ve dergâhlar ilim ve terbiye kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır (Ağırakça, 2012: 7).

Sıbyan mektepleri kuruluşunun İslâm'ın ilk yıllarına kadar uzandığı ve en eski eğitim kurumu olduğu bilinmektedir. Bu okullarda genel amaç Kur'an-ı Kerim'i okumayı öğretmektir. Ayrıca ilmihâl, dini bilgiler ve ahlâk konuları üzerinde durulmuştur. Ailelerinin talebi üzerine hafızlık eğitimi de verilmiştir. Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren yazı derslerine yer almıştır. Belli başlı bir programları olmayan bu okullarda okutulan dersler; *“Elifbâ, Kur'an, tecvit, yazı, ilmihâl, hesap”*tır. Sıbyan mekteplerinin bilinen ilk programı II. Beyazıd dönemine aittir. Programda yer alan *“Mektephanede hafız olan, namazın kurallarını ve şartlarını bilen, en önemlisi çocuklara öğretim vermeye uygun bir kişinin çocuklara Kur'ân-ı Kerim'i, namaz ile ilgili hususları öğretmesi”* ifadeleri eğitimin dine dayandırıldığı, dinin emir ve tavsiyeleri ile doğrudan güzel ahlâklı bir neslin yetişmesini amaçlandığı görülmektedir. Bu nedenle ahlâk eğitimi ile ilgili özel bir ders bulunmamaktadır. İlerleyen süreçte bu derslere ek olarak hikâyeler, aritmetik, ibadet şekilleri ve müzik dersleri de eklenmiştir (Akçay ve Kardaş, 2020: 28; Demirtaş, 2007: 176; Ergin, 1977: 83; Yazıbaşı, 2014: 764).

Osmanlı Dönemi'nin önemli eğitim kurumlarından biri olan medreselerin ilki Orhan Bey zamanında kurulmuştur. Fatih Sultan Mehmet zamanına kadar medreselerde okutulan dersler hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Fatih zamanında kurulan medreseler ise ilköğretimden yükseköğretime kadar ders veren düzenli eğitim kurumları olmuştur. İslâm ilimleri ile birlikte kelâm, mantık, belâgat, hendese, tarih, coğrafya, heyet, ilm-i hikmet, nahiv, hesap dersleri verilmiştir. Dini emirlerin, aynı zamanda ahlâkî bir görev olarak görülmesi ve okutulan derslerin genellikle İslâmî bilimlere dayanması nedeni ile güzel ahlâka sahip bireyler yetiştirmek için özel bir ahlâk dersi okutulmasına gerek duyulmamıştır (Akçay ve Kardaş, 2020: 29; Doğan, 1997: 411; Şanal, 2003: 151; Uçgun, 2019: 90;).

1839'da Tanzimat Fermanı'nın yayımlanması ile başlayan yenileşme hareketleri, yeniliklerin kalıcı olması, devletin kötü gidişatının düzelmesi ve bilgili bir toplum oluşturulması düşüncesi ile eğitim alanına da yansımıştır (Akyüz, 2011: 157-160). Ülkenin içinde bulunduğu durumun temelinde, değerlerin aşınması veya yok olması düşünülmüştür. Değerlerin, devrin koşullarına göre yeniden kazandırılması zorunluluk olarak görülmüş, özellikle ahlâkî değerlere özel bir önem verilmiştir (Bozkurt, 2015: 98).

1869 yılında yayımlanan "Maârif-i Umumîye Nizamnamesi"nde ahlâk derslerinde okutulacak kitapların özellikleri hakkında "*İlm-i ahlâkın mevzuu ve gayesine dair muhtasar mukaddime, insanın vezâif-i diniyesi, ebeveyne karşı vezâifi, muallimlerine karşı vezâifi, ebnâ-yı cinsine karşı vezâifi, nefse karşı vezâifi, ulu'lemre karşı vezâifi, vatana karşı vezâifi, kavanîn-i memlekete riâyetin vücubu, hayvanat vesair mahlûkâta karşı vezâifi*", ifadeleri yer almaktadır. Nizamnâme ile ahlâk ilmi "*vazifeler ilmi*" olarak değiştirilmiştir. Bu durum Tanzimat Dönemi ahlâk eğitiminde Batı'nın etkisinin olduğunu göstermektedir (Bozkurt, 2015: 99).

Yenileşme hareketleri ile birlikte Osmanlı eğitim sisteminin ilk basamağı olan sıbyân mekteplerinin hem program hem de sınıf sisteminde düzenlemeler yapılmıştır. 1869 Maarif-i Umumîye Nizamnamesine göre sıbyan mektepleri öğretim programında "*Elifba, Kur'an, Tecvit, Ahlâk, İlmihal, Muhtasar Hesap, Osmanlı Tarihi, Coğrafya, Faydalı Bilgiler*" derslerine yer verilmiştir. Böylece Tanzimat Dönem'inde birlikte sıbyan mekteplerinde ahlâk dersleri ayrı bir ders olarak yerini almıştır. Tanzimat Dönemi yenileşme hareketleri ile sıbyan mektepleri ibtidaî mekteplerine dönüştürülmüştür (Akyüz, 2013: 161; Bozkurt, 2015: 106; Gençcan, 2006: 49-50).

Sıbyan mekteplerinden dönüştürülen ibtidâî mekteplerinin 1838’de açılan rüştiyelere talebe hazırlayan kurumlar olmaları amaçlanmıştır. Bu mektepte okutulan dersler; “*Usul-i cedideye göre Elifbâ, Kur’an-ı Kerim, Tecvit, Ahlâk, İlmihâl, Yazı talimi, Muhtasar Fenn-i Hesap, Muhtasar Tarih-i Osmani, Muhtasar Coğrafya ve Malûmât-ı Nafiâ (yararlı bilgiler)*”dir. İbtidâî mekteplerin ders programlarında ahlâk derslerine müstakil olarak yer verildiği görülmektedir (Ağırakça, 2012: 82).

Tanzimat Dönemi rüştiyeleri günümüzde İlköğretim 4,5,6,7,8. sınıflara karşılık gelmektedir. 1869 yılına kadar erkek rüştiyelerinde genel olarak “*Tecvit, Kur’an, Din Dersleri, Türkçe, Farsça, Arapça, Hesap, Hendese, Coğrafya, Tarih, Malûmât-ı Nâfia, Hüsn-i Hat ve resim ile son sınıfta Fransızca*” okutulduğu; kız rüştiyelerinde ise bu derslerden başka “*İdare-i Beytiye, Ahlâk, Hıfzı’s Sıhha ve El Hünerleri*” derslerine yer verildiği bilinmektedir. Kız rüştiyelerinde ahlâk eğitimine özel bir yer verilmesinin nedeni, ailenin ve toplumun ahlâkî olarak inşasında kız çocuklarının büyük bir katkı sağladığı düşüncesidir. 1869’dan itibaren erkek rüştiyelerin programlarına “*Kıraat, Kitabet, Resim*”; kız rüştiyelerine ise “*Kırâat-ı Türki, Ta’dât ve Terkim, Ahlâk ve İlmihal*” gibi dersler eklenmiştir. Ahlâk dersleri kız rüştiye programlarında yer alırken, erkek rüşdiye programlarında bulunmamaktadır (Ağırakça, 2012: 86; Bozkurt, 2015: 109).

Tanzimat’tan önceki dönemde ahlâk eğitimine hassasiyet verilse de medreselerin programında özel bir ahlâk dersi yer almamıştır. Modernleşme dönemini ile birlikte yeni okullar açılmaya, medreseler ise içine kapanarak etkisini kaybetmeye başlamıştır.

I. Meşrutiyet Dönemi, II. Abdülhamit’in 23 Aralık 1876’da Kanun-i Esasi’yi yürürlüğe koyup, 13 Şubat 1878’de kaldırması arasındaki iki yıllık kısa dönemi kapsar. Bu dönemde ilköğretim geleneksel tarzda eğitim veren sıbyan mektepleri ve modern eğitim veren iptidaiyeler olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Sadece ilköğretim okullarının sayısı değil ülkenin her yerindeki rüştiye ve idadîlerin de sayısı artmıştır. Pek çok özel öğretim kurumu ve yüksekokul açılmıştır. Ayrıca sosyal ve kültürel eğitim faaliyetleri yapılmış, müze, arşiv ve kütüphanecilik çalışmalarına önem verilmiştir (Kırpık vd., 2016: 174-179). Sıbyan mekteplerinin hangi sınıfında, haftada hangi derslerin kaç saat ve nasıl okutulacağını gösteren ve 5 Haziran 1876 “*Sıbyan Mekteplerine Mahsus Umumî Ders Cetveli*” yayımlanmıştır. Programda haftada 5 saat olan “*Kıraat-i Türkiye*” dersinde “*Risale-i Ahlâk*” kitaplarının okutulacağı belirtilmiştir (Şahbaz, 2005: 85).



II. Abdülhamit'in 13 Şubat 1878'de Meclis-i Mebusan'ı tatil etmesinden 23 Temmuz 1908'deki II. Meşrutiyetin ilânına kadar geçen dönem “*Mutlakiyet Dönemi*” olarak adlandırılır (Akyüz, 2011: 225). Bu dönemde devleti eski gücüne kavuşturabilmek için eğitim faaliyetlerine önem verilmiştir. İlk ve ortaöğretim yaygınlaştırılmış, rüştiye ve idadîlerin sayıları artırılmıştır. Devletin kurtuluşu olarak görülen eğitimin hedeflerine ulaşabilmek için çağdaş ilim ve fen bilgisinin yanında sağlam bir dini inanç ve güzel ahlâka sahip olunması gerektiği önemli görülmüştür (Ergin, 1977: 839-84; Gündüz, 2008: 245; Zengin, 2003: 47).

Mutlakiyet dönemi iptidâî ve rüştiye mekteplerinin ders programlarında ahlâk dersine yer verildiği görülmektedir. Ahlâk dersi özellikle vilayet ve kasaba iptidâî mekteplerinin ders programlarında müstakil bir ders olarak yer almıştır. Köy iptidâîlerinde kıraat dersleri içeriğinde ahlâk konulu metinler okutulmuştur. Erkek rüştiyelerine ait ders programlarında ahlâk dersleri bulunmamış, ahlâk dersi, kıraat ya da ilmihal derslerinde okutulmuştur. Kız rüştiyelerine gelindiğinde ise ahlâk dersi, okulların kuruluşlarından itibaren müstakil bir ders olarak programda yer bulmuştur. 1899'te erkek ve kız rüştiyelerinde ahlâk dersi müstakil bir ders olarak yer almıştır (Yazıbaşı, 2014: 770).

Ahlâk dersi kitaplarında vazife kavramına yoğunlaşarak, sağlığı koruma, temizlik, doğru beslenme, ana-babaya saygı, aile bireylerinin birbirlerine karşı sorumlulukları, ailenin önemi, öğretmenlere karşı itaat, vatanını sevmek ve vatana karşı sorumluluklar yer almıştır. Bununla birlikte ahlâk dersi kitaplarının hepsinde “*doğru sözlü olmak, sadakat, sabır, merhamet, cesaret, metanet, istikamet sa'y (çalışmak), ilim, intizam, tasarruf, sehavet, verilen sözü yerine getirmek, anlaşmalara riayet, nezaket ve âdâb-ı muâşeret*” gibi konular ele alınmıştır (Ağırakça, 2012: 476).

23 Temmuz 1908 tarihinde Meşrutiyet'in ilânıyla başlayıp 23 Nisan 1920'ye kadar devam eden II. Meşrutiyet Dönemi'nde her alanda reform çalışmaları yapılmıştır. Bu dönemin eğitim çalışmaları bakımından Meşrutiyetin ilân edildiği 23 Temmuz 1908'den 31 Mart isyanının yaşandığı Nisan 1909'a kadar olan yılları birinci dönem, Nisan 1909'dan Balkan Savaşlarına kadar olan zamanı ikinci dönem, Balkan Savaşları'ndan sonraki yılları üçüncü dönem olarak değerlendirebiliriz. Birinci dönemde eğitim açısından büyük gelişmeler yaşanmamıştır. Balkan Savaşları'na kadar olan ikinci dönemde idarî düzenlemeler yapılmıştır. Asıl gelişmeler Balkan Savaşları'ndan sonraki üçüncü dönemde yaşanmıştır (Kırpık vd., 2016: 182).

1908 yılı sonrasında meydana gelen gelişmeler ders programlarını ve ders kitaplarına etki etmiştir. Eğitimin her aşamasında milli terbiyenin temelde olması, ahlâk derslerinin farklı bir isim ve içerik ile programda yer alması sağlanmıştır. Söz konusu dönemde ahlâk eğitiminin temelini çeşitli batı tarzı ahlâk ve pozitif akıl oluşturmaktadır. Birey, ailesi, vatan ve millet ile insanlığa karşı görevleri gibi konular ahlâk eğitimi içerisine dâhil edilmiş ve sınırlar da genişletilmiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde geleneksel sıbyan mekteplerinde eğitim devam etmiş, ancak dönemin sonlarına doğru sayıları azalmış, yerini iptidâî mekteplerine bırakmıştır. Rüştîye mekteplerinde ahlâk dersine yer verilmiş; erkek rüştîyelerinde zaman zaman programdan kaldırılan ahlâk dersi kız rüştîyelerinde ihmal edilmemiş; hatta kızlara mahsus ahlâk ders kitapları kaleme alınmıştır. 1913 yılında “*Tedrisat-ı İptidai Kanun-ı Muvakkati (İlköğretim Geçici Kanunu)*” çıkarılmıştır. İptidâîler ve rüştîyeler birleştirilmiştir. Bu okulların ders programlarında “*Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malûmât-ı Ahlâkiye ve Medeniye*” adıyla bir ders yer almış ve bu derste ahlâk konuları yanı sıra vatandaşlık bilgilerine de (hükûmetin vazifeleri, hükûmet çeşitleri, meşrutiyetin faydaları, hürriyet, adalet, heyet-i idare, seçim, Kanun-ı Esasî, kuvve-i teşriyye (yasama organı), kuvve-i icraiye (yürütme organı), teşkil-i vilâyât, vergi, hizmet-i askeriyeye, maarif-i umûmiye, belediye ve meclis idareleri, kanunlar, devlet memurları, güvenlik görevlileri ve mahkemeler gibi) yer verilmiştir (Ağırakça, 2012: 477; Binbaşoğlu, 2014: 271; Yazıbaşı, 2014: 776).

### 2.1.3.1.1. II. Meşrutiyet Dönemi Müfredat Programları Hakkında

Çalışmaya konu olan 1329 (1911) tarihli “Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” kitabı yazıldığı tarih itibari ile Maârif-i Umumiye Nizamnamesi'nin kullanıldığı dönemde basılmıştır. Ayrıca ulaşılan 4 ve 5. cildin her ikisinin kapağında da “*Hanım kızları kırâ'ata alıştırmakla beraber okuduklarını anlamalarına ve 'ilmi, fenni, edebi, ahlâkî, sıhhî, ictimâ'î, sanâ'i mebahisden bi-hakk istifadelerine yardım ider*” ve “*İnâs mektepleri programına göre suret-i mahsuada tertib olunmuştur*” ifadelerine yer verilmiştir. Bu ifadelerden kitabın kız mekteplerinin kıraat derslerinde kullanılmak üzere hazırlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca beşinci cildin “*ifade*” başlıklı giriş kısmında “*Aynı zamânda bir kırâ'at ve 'aynı zamânda hanımlara bi'l-hâssa inâs mektepleri rüştîye kısmının müntehî seneleri tâlebelerine yarar ders kitâbıdır* (KMKM-5: 2/4-6)”



açıklaması kitabın inas rüştiyelerinin son senesi kıraat dersleri için hazırlandığı sonucuna ulaştırmaktadır.

1 Eylül 1869 Maârif-i Umumiye Nizamnamesi 1913 tarihli Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkati'ne kadar yürürlükte kalmıştır. 198 maddenin yer aldığı nizamnamede ilkokuldan üniversiteye tüm kademelerde yapılacak öğretimin özellikleri, okutulacak dersler, kayıt kabul işleri, kız ve erkek çocukların öğrenimlerini ne şekilde yapılacağı, öğretmenlerin yetiştirilmesi, özel okullar, yetiştirme sorunu, okullara için gerekli olan kitaplar, idarecilerin, hizmetlilerin ve öğretmenlerin aylık ücretleri gibi eğitimle ilgili her konuya yer verilmiştir (Çağır ve Türk, 2017: 64).

1869 Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nde inâs rüşdiyelerinde öğretim 4 yıl ve derslerin;

*“Mebâdi-i Ulûm-ı Dinîye (Din dersi), Muhtasar Tarih ve Coğrafya, Lisân-ı Osmanî Kavâ'id-i (Osmanlıca Dil Bilgisi), Hesab ve Defter Tutmak Usûlü, Mebâdi-i Kavâ'id-i Arabiye ve Farişiye (Arapça ve Farsça'nın Başlangıcı), Nakışa Medar Olacak Derece (de) Resim, İmlâ ve İnşâ (İmlâ ve Yazı), Âmeliyat-ı Hiyâtiye (Dikiş İşleri), Müntehebât-ı Edebîye, Tedbîr-i Menzil (Ev İdaresi), Mûsiki (Mecburi değildir)”*

olacağı belirtilmiştir. Kızlara yönelik programda sadece ev düzenine yararlı olacak dersler konulmuş, oldukça sınırlı bir düzeyde matematik bilgisine yer verilmiştir. Aynı şekilde tarih ve coğrafya gibi genel kültür konuları genel bir ders çerçevesinde birleştirilmiştir (Ağırakça, 2012: 90).

Kız rüştiyelerinin eğitim programlarında bulunan derslerle ilgili ayrıntılı açıklama maarif salnamelerinde yer almaktadır. Nizamname ışığında iptidai kısmı ile birlikte 6 senelik kız rüştiyelerini için hazırlanan programlarda *“Elifba ve şifahi malumat, Kur'an-ı Kerim Maa-Tecvid, Ulûm-ı Dîniyye, Kıraat, imlâ, Kitabet Kavaid-i Lisan-ı Osmanî, Arabî, Farişî, Hüsn-i hat, Dürüs-i eşya ve malumat-ı naflia, idare-i beytiye, Ahlâk, Hifz-ı sıhhat, Hesap, Coğrafya, Tarih, Elhüneri vb.”* dersleri yer almıştır (Eren Aydınlik, 2018: 78).

Kırâat dersi ilk sene haftada iki, son iki sene ise birer saattir. Cevad (1338), *“Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı”* adlı eserinde kıraat dersi hakkında detaylı bilgi vermiştir. *“Kırâat kitaplarının muhteviyâtı”* başlığı altında derste okutulacak kitapların içeriği anlatılmıştır. Kitapların başlangıç seviyesinde bilgiler içeren ve öğrencileri güzel ifadeye alıştıran çeşitli tabirleri öğrenebileceği söylenmiştir. Kitapların diyanet, ibadet, ahlâk, adap terbiye, tarih, coğrafya ve matematik gibi konularda, atasözleri ve yararlı hikâyeler içeren, basit ve anlaşılır bir dil ile hazırlanmış, anlamaya yardımcı olması gerektiği belirtilmiştir. Kitapların zorluk derecesinin

öğrencilerin bilgi birikimi derecesine göre kolaydan zora doğru arttırılacağı belirtilmiştir. (Cevad,1338'den akt., Tenger, 2005: 104; Eren Aydınlik, 2018: 79)

Kitapların içeriğinden sonra kıraat dersinin yöntemi hakkında bilgiler verilmiştir. Buna göre, derste işlenecek metin öncelikle öğretmen tarafından yavaş yavaş ve sesli bir şekilde sınıfa okunarak öğrencilere nasıl okumaları gerektiği, bu şekilde kurallara uyularak okunduğunda öğrencilerin metni açıklamaya gerek bile olmadan anlayabilecekleri belirtilmiştir. Sesli okumadan sonra öğretmenin öğrencilere açıklamalar yapması ve sonrasında da öğrencilerin metni öğretmenin okuduğu şekilde okuyup bilmedikleri sözcüklerin anlamlarını öğretmene sormaları gereği vurgulanmıştır. Okuma bittikten sonra metin analiz edilerek ana fikir ve bunu meydana getiren diğer fikirlerin tespit edilmesinin önemi vurgulanmıştır. Dersin ileri seviyelerinde kelimelerin önemi ve dil bilgisi kurallarından örneklerin anlatımı yapılacağı belirtilmiştir. Öğrencilerin derste işlenen parçaları evlerinde okuyup yazarak tekrar etmelerinin önemi belirtilmiştir (Eren Aydınlik, 2018: 81).

#### **2.1.2.2. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sisteminde Değerler Eğitimi**

Cumhuriyetin ilânından sonra 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretim Birliği Yasası) çıkarılmıştır. Bu kanunla tüm öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış ve okul programlarında kapsamlı değişiklikler yapılmıştır (Dilek, 2016: 2). Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarının müfredat programlarının özelliği milli oluşudur. Bu yıllarda eğitimin milli hale gelmesi için hazırlanan programlardaki hedef; ilköğretimin okulları için yeni nesillere okuma yazma öğretmek olurken, ortaöğretimde gençleri yaşam mücadelesinde başarılı kılacak bilimsel ve çağdaş temeller ile bilgiyi kazandırıp bir üst eğitim kurumuna hazırlamak olmuştur (Alp, 2011: 98).

Cumhuriyetin ilânından günümüze ilköğretim birinci kademe okulları için 1924, 1926, 1930, 1936, 1948, 1968 tarihli Müfredat Programları ve 1962 tarihli ilkokul programı taslağı; ilköğretim ikinci kademe okulları için ise 1924, 1929, 1931- 1932, 1938, 1949, 1970, ilköğretim okulları için 1998, 2005, 2017, 2017 ve 2018 programları yayımlanmıştır (Yinilmez Akagündüz, 2020).

Cumhuriyet döneminin ilk programı “1924 Tarihli İlk Mekteplerin Müfredât Programı”dır. Programda yer alan “Musâhabât-ı Ahlâkîye ve Medeniye” dersi ahlâk dersi olma özelliğindedir. Dersin içeriğinde aile birliğine ve sağlığa önem verme,

doğruluk, dürüstlük, çalışkan olma, sorumluluk, temizlik, yardımseverlik, tutumluluk, çevre bilinci; toplumsal uyum değerleri olarak haklara saygı, yurttaşlık sorumluluğu, dayanışma, vatan sevgisi ve dini inanç değerlerine yer verilmiştir (Alabaş, 2018: 70-76).

1926 yılında ilkokullar için yeni müfredat programı hazırlanmıştır. Programda yer alan “*Yurt Bilgisi*” dersinde bireysel gelişime ilişkin değerler arasında sorumluluk, çalışkan olma, sağlığa önem verme, tasarruflu olma; toplumsal uyum değerleri arasında ise haklara saygı, vatan sevgisi, adil olma, yardımlaşma ve temizlik değeri yer almıştır (Yinilmez Akagündüz, 2020: 114-115). 1928 yılında alfabe değişikliği yapılmasıyla okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. 1926 programındaki “*Elifba ve Kavaid*” bölümleri “*Alfabe ve Gramer*” olarak değiştirilerek 1930 programı yayımlanmıştır (Yinilmez Akagündüz, 2020).

1936 yılında yürürlüğe konulan ilkokul programında bilimsellik, vatanseverlik ve çalışkanlık gibi değerler yer almıştır. Programda “*Yurt Bilgisi*” dersi ile birlikte “*Aile Bilgisi*” dersine yer verilmiştir (Coşkun Keskin ve Keskin, 2009: 78). 1948 ilkokul programı’nda saygı, sevgi, doğruluk, sorumluluk, duyarlılık ve yardımseverlik değerlerine Hayat Bilgisi dersinde yer almıştır.

1962 tarihli taslak programda Türk Milli Eğitiminin amaçlarına yer verilmiş; programda sevgi, saygı, hoşgörü, nazik olma, farklılıkları takdir etme gibi değer ve davranışlar ön plana çıkarılmıştır (Coşkun Keskin ve Keskin, 2009: 81).

1968 yılında yürürlüğe giren ilkokul programı, 1997 yılında zorunlu ve kesintisiz sekiz yıllık ilköğretim eğitimi kararının kabulüne kadar çeşitli değişiklikler ve güncellemeler yapılarak kullanılmıştır. Programda Hayat Bilgisi dersinin amaçları arasında yer alan toplumsal ilişkiler, öğrencilerin kazanmaları gereken sevgi, saygı, doğruluk, dayanışma, iş birliği ve sorumluluk değerlerini içermektedir. Ayrıca “...toplumun istediği davranışları göstermeye başlamak” amacı ile toplumsal değerlerin kazanılmasının önemi belirtilmiştir (Yaşaroğlu, 2018: 728).

Ortaokullar için Cumhuriyet döneminde 1924, 1927 ve 1931–1932 tarihli programlar yayımlanmış olsa da asıl nüshalarına ulaşılamamaktadır. Ulaşılabilen ilk program olan 1938 tarihli program klâsik müfredat anlayışı ile hazırlanmıştır. Dayanışma, yardımlaşma, vatanseverlik, milliyetçilik, sorumluluk, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, çalışkanlık, hoşgörü ve yardımseverlik gibi değerlere yer verilmiştir (Keskin, 2008: 200-213).

1949 tarihli ortaokul programı Cumhuriyet döneminin, pedagojik içeriğe ve ilkelere sahip ilk ortaokul programıdır. Uzun yıllar uygulamada kalan programda 1938

programının aksine Milli Eğitimin amaçlarına ve ortaokulun eğitim öğretim ilkelerine yer verilmiştir. Milli Eğitimin amaçlarında 12, ortaokulun eğitim öğretim ilkelerinde ise 14 değere yer verilmiştir. Adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma/yardımlaşma, duyarlılık, dürüstlük/doğruluk, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlık olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik programda yer alan değerlerdir (Keskin, 2008: 236).

1970–1971 öğretim yılında uygulamaya konulan program 1973 yılında yapılan bazı değişikliklerle uzun yıllar kullanılmıştır. 1973 yılında çıkarılan “1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu”nda yer alan “Türk milletinin millî, manevî, insanî, ahlâkî ve kültürel değerlerini benimsemiş, bu değerleri koruyan ve geliştiren birer vatandaş olarak yetiştirmek” maddesi “Millî Eğitimin Genel Amaçları” arasında verilmiştir. Bu madde ışığında hazırlanan programlara sorumluluk, duyarlılık, hoşgörü dayanışma, yardımlaşma saygı, sevgi, vatanseverlik estetik, bağımsızlık, adil olma, dürüstlük, doğruluk, sağlık, çalışkanlık yer alan değerlerdir (Keskin, 2008: 266; MEB, 1973: 5101).

Sekiz yıllık zorunlu kesintisiz eğitimin 1997 yılında yasalaşması ile birlikte okul programları güncellenerek 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. Güncellenen okul programları ilköğretim bütünlüğü esasına göre hazırlanmıştır. Programda insan haklarına saygı, sorumluluk, bilimsellik gibi değerlere vurgu yapılmakta, Sosyal Bilgiler dersinde adil ve çalışkan olma, aile birliğine değer verme, bilimsellik, bağımsız olma, dürüstlük, dayanışma, misafirperverlik, hoşgörülü olma ve vatanseverlik gibi değerlere; Hayat Bilgisi dersinde ise sevgi, saygı, sorumluluk, dayanışma, iş birliği vb. değerlere yer verilmiştir (Keskin, 2008: 280; Yaşaroğlu, 2018: 728-729).

2005 programlarına kadar öğretim programlarında değer ifadesi geçmediği halde “saygı, sevgi, sorumluluk, adalet, barış, vatanseverlik” gibi değerler örtük olarak yer almış; 2005 programları ile birlikte değerler örtük program anlayışından farklı olarak daha sistemli bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. 2005 yılı ilköğretim Sosyal Bilimler, Fen ve Teknoloji, Beden Eğitimi, İngilizce, Matematik ve Türkçe Dersi Öğretim Programları’nda sağlığa duyarlılık, doğaya duyarlılık, güven, görgü kuralları, millî değerler, iş birliği, bilimsellik, bireysel farklılıklara duyarlılık ölçülü olma, israftan kaçınma, paylaşma ve saygı gibi değerler yer almıştır (Kart vd., 2019: 1619-1620; Yaşaroğlu, 2018: 726).

2017 yılında tüm müfredat programları öğrenme-öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler doğrultusunda, öğretmen ve veli görüşleri

alınarak tekrar hazırlanmıştır. Derslerin amaçları ve kazanımlarına uygun değer listeleri oluşturulmuş, örnekler verilmiş ve açıklamalar yapılmıştır (Genç ve Beldağ, 2019: 38). Sorumluluk, sağlığa duyarlılık, bireysel farklılıklara duyarlılık, doğaya duyarlılık, güven, iş birliği, israftan kaçınma, saygı, adalet ve kültürel mirasa duyarlılık program kazanımlarında en çok tekrar edilen 10 değerdir (Kart vd., 2019: 1621).

2018-2019 eğitim öğretim yılında tüm sınıflar için uygulamaya konulan öğretim programlarının perspektifine değerler kavramı yerleştirilmiştir. Programların yapısında amacın sadece bilgi aktarmak değil, bireye değerleri ve becerileri kazandırmak olduğu belirtilmiştir. Programda “Değerlerimiz” başlığa yer verilmiş ve programların değerlere yüklediği anlam, toplumun geleceğinde değerleri kazanmış bireylerin önemi, eğitim sistemi içerisinde öğretim programlarına düşen esas görevin temel değerleri benimseyen bireyleri yetiştirme olduğu ifade edildikten sonra “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” şeklinde 10 kök değer belirtilmiştir. Kök değerler tüm programlarda yer almıştır.

### 2.1.3.3. Cumhuriyet Dönemi Türkçe Dersi Öğretim Programları’nda Değerler Eğitimi

Cumhuriyet sonrası eğitim öğretim sürecinde değerlerin gelecek nesillere aşılmasını amaçlanmıştır. Değerlere yönelik farkındalık kazandırmada açısından ilk sırada yer alan Türkçe dersi için Cumhuriyetin ilânından günümüze kadar dönemin şartlarına uygun, Türkçe Öğretim Programları hazırlanmıştır. 1924 – 2019 yılları arasında hazırlanan Türkçe Öğretim Programları tablo 6’daki gibidir:

Tablo 6.  
Türkçe Öğretim Programları

İlköğretim Birinci Kademe Türkçe Dersi Öğretim Programları	1340 (1924) İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı
	1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı
	1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı
	1936 İlkokul Türkçe Programı
	1948 İlkokul Türkçe Programı
İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Dersi Öğretim Programları	1968 İlkokul Türkçe Programı
	1340 (1924) Lise Birinci Devre Müfredat Programı
	1929 Orta Mektep Türkçe Programı
	1931–1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı
	1938 Ortaokul Türkçe Programı
	1949 Ortaokul Türkçe Programı
	1962 Ortaokul Türkçe Programı
1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı	
1997 İlköğretim Okulu Türkçe Eğitimi Yazı Dersi Öğretim Programı	
2005 İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı	

İlköğretim (Birinci ve İkinci Kademe) Türkçe Dersi Öğretim Programları	2015 Türkçe Dersi (1–8. Sınıflar) Öğretim Programı 2017 Türkçe Dersi (1–8. Sınıflar) Öğretim Programı 2018 Türkçe Dersi (1–8. Sınıflar) Öğretim Programı 2019 Türkçe Dersi (1–8. Sınıflar) Öğretim Programı
--	--

Tablo 6’da sıralanan programlarda değerler eğitiminden ilk olarak 2017 Türkçe Öğretim Programı’nda bahsedilmiştir. Daha önceki programlarda değerler eğitimi için her hangi bir başlık yer almamıştır; ancak değerler eğitimini vermeyi amaçladıklarını düşündüren bazı maddeler yer almıştır.

1924 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı’nın “Kıraat” dersleri bölümünde yer alan “*Kıraat parçaları daha ziyade ahlâkî ve edebi bir mahiyette olacak, millî tarihe ve bilhassa son istiklâl mücâhidelerine, Cumhuriyet umdelerine ait parçalar bulundurulacaktır*” (Temizyürek ve Balcı, 2015: 23), ifadelerinden içerisinde bulunan dönemin hassasiyeti gereği vatanseverlik değeri üzerinde durulduğu anlaşılmaktadır.

1929 Orta Mektep Türkçe Programı’nda, Türkçe derslerinin başlıca gayeleri başlığı altında “*Millî, içtimaî, ahlâkî gaye*” maddesi yer almaktadır. Bu bölümde “*talebeye asil mefkûreler, millî, vatanî, kahramanca duygular telkin etmek, seciyesini teşkile yardım eylemek, onu içtimaî, millî hayatta daha müsmir ve daha faal bir fert olmak üzere yetiştirmek*” (Temizyürek ve Balcı, 2015: 157) açıklaması yapılarak milli unsurlar öne çıkarılmış ve vatanseverlik değeri işlenmiştir.

1931–1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı ve 1938 Ortaokul Türkçe Programı’nda, 1929 programında geçen “*millî, içtimaî, ahlâkî gaye*” aynı şekilde yer almaktadır (Temizyürek ve Balcı, 2015: 168–180).

1949 ve 1962 Ortaokul Türkçe Programı’nda yer alan “*Amaçlar*” başlığının 6. maddesindeki “*Öğrencide millî heyecanı kökleştiren, insanlığa faydalı, estetik bakımdan değerli düşünce ve sanat eserlerini tanıma yeteneğini geliştirmek*” (Temizyürek ve Balcı, 2015: 188–234) ifadeleri değerler eğitimi ile bağdaştırılabilir.

1973 yılına gelindiğinde “*1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu*” yayımlanmıştır. Bu kanunda “*Millî Eğitimin Genel Amaçları*”:

- “*Türk milletinin millî, manevî, insanî, ahlâkî ve kültürel değerlerini benimsemiş, bu değerleri koruyan ve geliştiren birer vatandaş olarak yetiştirmek*”,
- “*Bedensel, zihinsel ve ruhsal bakımdan sağlıklı bir kişiliğe, bilimsel bir bakışa ve değerleri kazanmış bir birey olarak yetiştirmek*”,
- “*Öğrencileri bir meslek sahibi olarak hayata hazırlamayı sağlamak*” (MEB, 1973: 5101–5102),

şeklinde sıralanmış ve bu amaçlar ile değerler eğitimine örtük bir şekilde değinilmiştir.



1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı'nın 6. maddesinde; *“Onların ulusal duygusunu ve ulusal coşkusunu güçlendirmede kendi payına düşeni yapmak”* 7. maddesinde ise *“Sözlü ve yazılı Türk ve dünya kültür ürünleri yoluyla, Türk kültürünü tanıma ve kazanmalarında; Türk yurdunu ve ulusunu, doğayı, hayatı, insanlığı sevmelerinde yardımcı olmak”* (MEB, 1981: 7) ifadeleri yer almaktadır. Bu genel amaç maddeleri değerler eğitimi işaret etmektedir.

2005 yılında yapılandırmacı yaklaşım ile hazırlanan İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı, diğer programlardan farklı olarak daha detaylı bir şekilde hazırlanmıştır. Bu programda değerler eğitimi başlığı bulunmamaktadır. Fakat *“Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları”* başlığı altında şu ibareler bulunmaktadır:

*“Atatürk İnkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik; lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek”* (MEB, 2005: 1).

Programın amaçları başlığı altında ise şu ifadeler yer almaktadır:

*“Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları; hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözümler üretmeleri; millî, manevî ve ahlâkî değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır”* (MEB, 2005: 4)

Bu ifadeler ile değerler eğitiminin gerekliliği ve önemi verilmiştir.

Değerler eğitiminin Türkiye'deki uygulaması, UNESCO tarafından desteklenen ve *“Yaşayan Değerler Eğitim Programı (YDEP)”* adı altında 1995 yılında Birleşmiş Milletlerin 50. yıl dönümü kutlamaları için hazırlanan uluslararası projenin 2010 yılında uygulanmaya başlamasına dayanmaktadır (Cihan, 2014: 433).

Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı 2010 yılında yayımladığı ve 2010/53 sayılı *“İlk Ders”* konulu genelgede okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim okullarında ders içi ve ders dışında, değerler eğitimine yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gereği belirtilmiştir. Bu genelgede küreselleşmeyle birlikte pek çok alanda yaşanan gelişmeler, toplumsal yaşamı tehdit eden pek çok sorunu da beraberinde getirdiği, bu sorunların engellenmesi için bireye manevi, millî, ahlâkî ve kültürel değerlerin kazandırılması gerektiği ifade edilmektedir. Türk eğitim sisteminde öğrencilerin akademik anlamda başarı elde etmenin yanında iyi bireyler, iyi bir vatandaş olmalarını sağlama görevini de üstlenerek toplumsal alanda meydana gelebilecek

problemler ve risklerin değerler açısından iyi yetiştirilmiş bireyler tarafından ortadan kaldırılabileceği vurgulanmıştır. Değerler eğitiminde öğretmenlerin uygulayıcı olmasının yanında rol-model olmaları gerekliliğine de dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda öğretmenlere büyük görevler düştüğü ifade edilmektedir (MEB, 2010: 1).

2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda, “*eleştirel, yansıtıcı ve yaratıcı düşünen, millî, manevî ve evrensel değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi*” hedefleri “*Programın Temel Yaklaşımı*” başlığı altında yer almaktadır (MEB, 2010: 4). Programın genel amaçları;

“*Millî, manevî, ahlâkî, tarihî, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem vermelerini sağlamak; millî duygu ve düşüncelerini güçlendirmek, Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımalarını sağlamak*” (MEB, 2010: 5),

ifadeleri ile belirtilmiştir.

2015 yılında yayımlanan müfredat programlarından Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda değerler eğitimine açıkça yer verilmesine rağmen Türkçe Öğretim Programı'nda yer verilmemesi eksilik olarak görülmüştür (Demiryürek, 2015: 7). 2017 yılında tüm müfredat programları öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler doğrultusunda, öğretmen ve veli görüşleri alınarak tekrar hazırlanmıştır. Hazırlanan programlarla ilgili yapılan basın açıklamasında yenilenen programların ana odağının değerler ve değer eğitimi olduğu belirtilerek öğrencilere aktarılması hedeflenen millî, manevi ve evrensel değerlere ilişkin 10 kök değer ve bu değerlere ilişkin tutum ve davranışlar belirlenmiştir (MEB, 2017a: 4-8). Tespit edilen değerler ve bu değerlerle ilişkili tutum ve davranışlar tablo 7'de verilmiştir;

*Tablo 7.*

*Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar*

<b>Değerler</b>	<b>Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar</b>
Adalet	adalet âdil olma, eşit davranma, paylaşma... diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma...
Dürüstlük	açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma...
Öz denetim	davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme...
Sabır	azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme...
Saygı	alçak gönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme...



Sevgi	aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma...
Sorumluluk	kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme...
Vatanseverlik	çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme...
Yardımseverlik	cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma...

Tablo 7’de görüldüğü gibi müfredatlarla öğrencilere “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik” kök değerlerinin aktarılması hedeflenmektedir. Bu değerlere ilişkin tutum ve davranışlar ile öğrencilere temel bilgi ve becerilerin yanı sıra eleştirel düşünme, özgün düşünme, araştırma yapma, sorun çözme gibi bilişsel; toplumsal ve kültürel katılım, girişimcilik, iletişim kurma, empati kurma gibi sosyal; öz denetim, öz güven, kararlılık, liderlik gibi kişisel yeterlilik ve becerilerin kazandırılmasını amaçlanmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından 2017 yılına kadar Türkçe Öğretim Programı’nda değerler eğitimiyle ilgili doğrudan maddeler bulunmasa da çeşitli şekillerde değerler üzerinde durulmuş, tüm programlarda milli ve manevî değerlere önem verilmiştir. 2017 yılında hazırlanan Türkçe Öğretim Programı’nda ilk defa “Değerler Eğitimi” başlığına yer verilmiştir. Değerler eğitiminden şöyle bahsedilmiştir;

*“Değer eğitiminin amaçlarından biri öğrencilerin sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik geliştirmelerini sağlamaktır. Bunun için bireyin çok yönlü gelişmesi önem taşımaktadır. Değerler eğitiminin süreç içerisinde kazandırılması ve yeni nesillere aktarılması kültürel devamlılık açısından son derece önem taşımaktadır”* (MEB, 2017c: 7).

*“Millî, manevî ve evrensel değerleri tanıyan, benimseyen ve bunları içselleştirerek davranışa dönüştüren bireyler yetiştirmede aile, toplum, medyanın yanı sıra öğretim programlarının da önemli bir etkisi bulunmaktadır. Öğretim programlarında derslerin doğasına uygun olarak kazanımlar içinde yer alan değer ifadeleri, öğrencilere hissettirilerek ve yaşantısal hâle getirilerek örtük bir biçimde kazandırılmaya çalışılmalıdır”* (MEB, 2017c: 7).

Görüldüğü gibi programda yer alan bu ifadelerde değerler eğitiminin amaçları, öğretmen ve öğretim programının rolüne vurgu yapılmış, fakat öğrencilere hangi değerlerin verilmesi gerektiği açıklanmamıştır. Programdaki değerler eğitimi ile ilgili bu eksiklik 2018 yılında yapılan güncelleme ile giderilmiştir. 2018 programında değerler, bütün eğitim sürecinin amacı olarak tanımlanmıştır. Eğitim sisteminin amacının sadece akademik açıdan başarılı bireyler yetiştirmek değil, aynı zamanda

temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek olduğu belirtilmiştir. “Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” kök değerlerinin bireylere kazandırılması hedeflenmiştir. (MEB, 2018: 4).

Söz konusu program bireyler farklılıkları göz önüne alarak, değer ve beceri kazandırılmasını hedeflemektedir. Milli ve manevi değerleri benimseyerek, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren bireyler yetiştirme amacına programın içeriğinde de yer verilmektedir (MEB, 2018: 3). Bu program diğer programlardan farklı bir şekilde değerler konusu ile beraber yetkinlikler konusu da ele alınarak ikisinin birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği şu şekilde ifade edilmektedir:

*“Değerlerimiz toplumumuzun millî ve manevî kaynaklarından damıtılarak dünden bugüne ulaşmış ve yarınlarımıza aktaracağımız öz mirasımızdır. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerimizdir. Bu yönüyle değerlerimiz ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz bir şekilde teori-pratik bütünlüğündeki asli parçamızı oluşturur”* (MEB, 2018: 3).

Programların sonuncusu 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’dır. 2019 yılında “Talim ve Terbiye Kurulu Türkçe Öğretim Programı’nın” çeşitli konularında değişiklikler yapılarak programı güncellemektedir. Programda değerler ile ilgili herhangi bir değişiklikte bulunulmamıştır.

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda ders kitapları için üçü zorunlu on üçü seçmeli toplam on altı tema mevcuttur. Bu temalardan her sınıf seviyesi için sekiz tema işlenmesi öngörülmüştür. Seçmeli ve zorunlu temaların konu önerilerinde kök değerlere yer verilmiştir.

“Erdemler”, “Millî Kültürümüz”, ve “Millî Mücadele ve Atatürk” temaları programda yer alan zorunlu temalardır. Diğer temalar seçmeli olup kitap yazarları tarafından belirlenir. Temalar ve bu temalarla ilgili konu önerileri tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8.

**Zorunlu temalar ve bu temalara yapılan konu önerileri**

Erdemler	Ahlâk, alçak gönüllülük, azim, cömertlik, dayanışma, dostluk, dürüstlük, güven, iyilikseverlik, kardeşlik, merhamet, paylaşma, sabır, sadakat, saygı, sevgi, sıla- ı rahîm, vefa, vicdanlı olmak, yardımlaşma vb.
Millî Kültürümüz	Aile, bayrak, büyüklerimiz, dinî bayramlar, geleneksel sporlar, insan ilişkileri, kültürel miras, mekânlar, millî bayramlar, şehirlerimiz, sıla, tarihî mekânlar, tarihî şahsiyetler, tarihî eserlerimiz, Türkçe, vakıf kültürü, vatan, yurdumuz vb.
Millî Mücadele ve Atatürk	15 Temmuz, Atatürk, Çanakkale, cesaret, Cumhuriyet, fedakârlık, gazilik, İstiklâl Marşı, kahramanlık, Kut’ül Amare, millî egemenlik, millî irade, millî kimlik, millî mücadele, Sarıkamış Harekâtı, şehitlik, vatanseverlik vb.

Birey ve toplum	ana dili, adalet, barış, bireysel farklılıklar, çok dillilik, çok kültürlülük, dayanışma, devlet, dezavantajlı gruplar, empati, eşitlik, farklılıklara saygı, gurbet, haram, hayat becerileri, helal, hukuk, hükümet, iktidar, kardeşlik, kent kültürü, komşuluk ilişkileri, kul hakkı, kültürel farklılıklar, küreselleşme, medeniyet, meslekler, misafirperverlik, selamlaşma, siyaset, sosyal içirme, sosyokültürel farkındalık, toplumsal kurallar, vatandaşlık, zaman yönetimi vb.
Okuma kültürü	bilgi okuryazarlığı, çoklu okuryazarlık, dijital okuryazarlık, dil sevgisi, edebî şahsiyetler, e-kitap, eleştirel okuryazarlık, kitabevi, kitaplar, kütüphaneler, metinler arasılık, okuma alışkanlığı, okuma serüveni, okuma sevgisi, okur kimliği, sözlük kültürü, süreli yayınlar, teknoloji okuryazarlığı, yaratıcı okuma, yazılı kültür, z-kitap, z-kütüphane vb.
İletişim	aile iletişimi, bilgi iletişimi, diğer canlılarla iletişim, etkili iletişim, iletişim becerileri, insanlarla iletişim, kitle iletişim araçları, komşuluk, kültürel iletişim, kültürler arası iletişim, medya okuryazarlığı, öğrenci hareketliliği, öğrenci öğretmen iletişimi vb.
Hak ve özgürlükler	bireysel haklar, birinci kuşak haklar, çocuk hakları, demokrasi, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, eğitim hakkı, engelli hakları, eşitlik, haberleşme özgürlüğü, hakkını savunma, hasta hakları, hayvan hakları, ifade özgürlüğü, ikinci kuşak haklar, inanç hakkı, insan hakları, kişi dokunulmazlığı, merhamet, özel hayatın gizliliği, özgürlükler, seyahat özgürlüğü, temel hak ve özgürlükler, toplumsal cinsiyet adaleti, toplumsal cinsiyet eşitliği, yaşama hakkı vb.
Kişisel gelişim	başarı, beceri, çalışkanlık, çatışma yönetimi, empati, girişimcilik, karar verme, kendini tanıma, kişilik tipleri, meslek seçimi, motivasyon, öğrenmeyi öğrenme, olumlu düşünme, öz denetim, öz eleştiri, öz güven, öz saygı, sorumluluk, sosyal gelişim, yetenek, yeterlilik, zaman yönetimi vb.
Bilim ve teknoloji	bilim insanları, bilim okuryazarlığı, bilişim okuryazarlığı, etik, girişimcilik, haberleşme, hayal gücü, iletişim, keşif ve icatlar, matematik okuryazarlığı, merak duygusu, olay, olgu, patent, sosyal medya, tasarım, teknoloji, telif, ulaşım, yenilikçilik vb.
Sağlık ve spor	adil oyun, beden eğitimi, beden sağlığı, beslenme, centilmenlik, dengeli beslenme, hareketlilik, hastalıklardan korunma, ilaç kullanımı, ilk yardım, öz bakım, ruh sağlığı, sağlıklı beslenme, sağlıklı yaşam, spor kültürü, sportmenlik, temizlik, uyku vb.
Zaman ve mekân	çevremiz, evimiz, geçmiş şimdi gelecek, gezginler, odamız, okulumuz, şehirler, sınıfımız, ülkeler vb.
Duygular	bağışlama, beğenme, duygu yönetimi, heyecan, kaygı, kıskançlık, korku, mutluluk, özlem, sevgi, sitem, takdir etme, umut, üzüntü, veda, yalnızlık vb.
Doğa ve evren	bitkiler, canlılar, çevre, çevrenin korunması, doğa, doğa olayları, doğal afetler, dünya, evren, gece, gezegenler, gündüz, hayvanlar, iklim, kar, manzaralar, mevsimler, renkler, uzay, yağmur, yeryüzü, yıldızlar, zaman bilinci vb.
Sanat	afiş, bale, cilt, söz sanatları, ebru, edebiyat, estetik, estetik duyarlılık, festival, fotoğraf, gala, geleneksel sanatlar, gölge oyunu, grafik, grafiti, heykel, mimari, minyatür, müzik, opera, özgünlük, pandomim, peyzaj, resim, seramik, sinema, tezhip, tiyatro, yenilikçi düşünme vb.
Vatandaşlık	adalet, alın teri, çalışma, emek, eşitlik, göç, göçmenlik, görev bilinci, hukukun üstünlüğü, iş birliği, mültecilik, özgürlük, paylaşma, sorumluluk, üretme, vergi bilinci vb.
Çocuk dünyası	çocuk kültürü, çocuk müzesi, dijital oyunlar, eğlence, geleneksel çocuk oyunları, hayal, hobiler, keşif, lunapark, merak, mizah, okul, oyun, oyuncak, rüya, sokak oyunları vb.

Tablo 8 incelendiğinde kök değerlerin daha çok erdemler temasında işlenmesinin tavsiye edildiği görülmektedir. Bu temadaki konu önerileri içerisinde altı kök değer yer almaktadır. Erdemler teması, zorunlu tema olması nedeniyle her sınıf seviyesinde yer almaktadır. Temada yer alan değerler, öğrencilerin günlük yaşantılarında kalıcı öğrenmelerin oluşmasına zemin hazırlayacak konulardır. Erdemler ile değerler arasındaki ilişki ve temalardaki konu dağılımları göz önünde bulundurulduğunda değerler eğitimi çalışmalarında kök değerler ile birlikte erdemler temasında verilen konuların incelenmesi daha sistemli bir değer araştırması sağlayacaktır (Durhat ve Ökten, 2020: 677).

#### 2.1.4. İncelenen Eserlerin Yazarı Ebu'l-Muammer Fuad

Çalışmanın temel verilerini sağlayan kitaplar “Ebu'l-Muammer Fuad” tarafından yazılmıştır. Yazarın edebi şahsiyeti hakkında literatürde yapılan araştırmada herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Atatürk Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Seyfettin ÖZEGE Nadir Eserler Koleksiyonu’nda “*Vezâif-i Aile*”, “*Usûl-i Kitâbet-i Resmîye ve Gayr-ı Resmîye*”, “*Mükemmel Remil Kitabı*” ve “*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimî*” kitapları tespit edilmiştir. “*Usûl-i Kitâbet-i Resmîye ve Gayr-ı Resmîye*” ve “*Mükemmel Remil Kitabı*” adlı eserler Mili Kütüphane kataloğunda da yer almaktadır.

“*Usûl-i Kitâbet-i Resmîye ve Gayr-ı Resmîye*” adlı eser 144 sayfadır. Hicri 1328 yılında İstanbul’da basılmıştır. Kitabın kapağında “*Resmî ve gayr-ı resmî usûl-i kitâbetle bu bâbda icâb iden kavâ'id-i lisâniyye ve usûl-i imlâyî gösterir 'ilmi bir kitabdır*”, açıklaması yer almaktadır. Ökten (2013:100), “*Yazma Dersinin Serüveni: İnşadan Kompozisyona*” adlı çalışmasında II. Meşrutiyet sonrasına ait kitâbet kitapları hakkında bilgi verirken Ebu'l-Muammer Fuad’ın Usul-ı Kitâbet-i Resmîye ve Gayr-ı Resmîye kitabında yazma becerisini “*derece-i âdiyye, derece-i vüs'at, derece-i âli, derece-i âliyü'l âlâ ve noktalama işaretleri, imlâ ve kinayeler*” olmak üzere dört aşamada ele aldığına dair bilgi vermektedir.

“*Mükemmel Remil Kitabı*” 1330 yılında basılmıştır. 128 sayfa olan kitabın kapağında “*Reşâdiye matba'asında tab'i olunmuştur.*” ifadesi ile basım yeri hakkında bilgi verilmiştir. Yine kapakta yer alan “*Usûl-i remil ile berâber fala, müte'allik kavâ'id-i şâmil merâk bir risâledir*” açıklaması yer almaktadır.

Ebu'l-Muammer Fuad'ın "*Vezâif-i Aile*" adlı eseri, "1328 yılında Der-sa'âdet'de (İstanbul'da) 143 sayfa olarak basılmıştır. Kitabın kapağında yer alan "*İnâs mekteplerinde okutulmak üzere yeni programa muvâfik sûretde tertîb edilmiştir*" ifadesinden amlaşılacağı üzere göre kitap kız mekteplerinde kullanılmak için dönemin okul programlarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Kaya (2012a) "*1839-1923 Tarihleri Arasında Osmanlı'da Ahlâk Eğitimi*" adlı çalışmasında "*Osmanlı ahlâkçılarında Ebu'l-Muammer Fuad*" (s. 40), ifadesini kullanmıştır. Osmanlı Devleti'ndeki ahlâk ilmi ve ahlâk kitapları üzerinde durulan bu çalışmada, Ebu'l-Muammer Fuad'ın "*Vezâif-i Aile*" adlı kitabından bilgiler aktarılmıştır. Kaya (2012b:479) Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilânına kadar olan sürede yayınlanan ahlâk ve aile konulu kitaplar üzerine yaptığı "*Osmanlı'da Aile Bireylerinin Görevleri ve Sorumlulukları*" adlı çalışmasında yine "*Vezâif-i Aile*" adlı eserden bilgiler aktarmıştır.

Polat ve Keçeci Kurt'un (2013) "*Osmanlı Devleti'nde Kızların Eğitiminde Okulun Önemi (1839-1920)*" adlı çalışmasında üzerinde araştırma yapılan "*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi*" kitabının 5. cildine yer verilmiştir. Kız rüştiyelerinde okutulmak amacıyla hazırlanan kitaptan yola çıkarak kızların eğitiminin gerekliliğini ve çocuğun iyi terbiye edilmesinin sosyal sorumluluğu hakkında yazarın görüşlerinden bahsedilmiştir. Eserde yer alan evlilik, çeyiz, aile konularına Keçeci Kurt'un (2015: 1088) "*II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Kadın Dergilerinde Aile ve Evlilik Algısı*" adlı çalışmada yer verilmiştir.

Ebu'l-Muammer Fuad'ın bir diğer eseri ise çalışmaya konu olan 1329 yılında hazırlanmış olduğu "*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi*" adlı kırâat kitabıdır. Kitaplar basım tarihi itibarıyla II. Meşrutiyet Dönemi'nde kullanılmıştır.

## 2.2. İlgili Araştırmalar

Alan yazımı ele alındığında değerlerin kuramsal boyutları, değerler eğitimi, değerlerin kazandırılması, farklı dersler kapsamında değerler eğitimi, ders kitapları içerisinde değerler eğitimi vb. konularda çalışmaların olduğu görülmektedir. Nicel, nitel ve karma yöntemlerin kullanılması ile bu çalışmalarda araştırmacılar değerler eğitiminin çeşitli ve farklı boyutları incelenmiştir. Türkçe, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Tarih, vd. derslerde değerler eğitimiyle ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda, ders programlarının değer eğitimi bakımından incelenmesi, hangi değerler eğitimi yaklaşımlarının

uygulanmış olduğu ve bu uygulananların sınanması, ders kitaplarının ve diğer basılı kaynaklarda bulunan metinlerin değerler kapsamında incelenmesi, öğretmen, veli, öğrencilerin görüşlerinin alınması, okullardaki uygulamaların belirlenmesi, değerler eğitimi ile yaşanan problemler vb. vurgu yapılmaktadır.

Araştırma kapsamında YÖK Tez Merkezinde “*değerler eğitimi*” anahtar sözcükleri ile yapılan taramada 2006-2021 yılları arasında sosyal bilimler enstitüsü ve eğitim bilimleri enstitüsünde 117 adet doktora, 746 adet yüksek lisans tez çalışması yapıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmalar incelendiğinde Türkçe Eğitimi Bilim Dalında doktora tezlerinin sayısının 17 adet olduğu görülmüştür. Türkçe dersi, ortaokullarda en fazla saate sahip olan ders olması; bu derslerde okuma, yazma, konuşma ve dinlemeden oluşan dört temel dil becerisinin gelişimine yönelik etkinliklerin fazla olması; derslerin Türkçe kitabındaki metinlerin odağı çevresinde işleniyor olması gibi nedenlerden dolayı değer aktarımının en fazla olduğu derslerden biridir. Buna rağmen alan yazında Türkçe eğitiminde değerler eğitimi konulu doktora çalışmaları oldukça azdır.

Geçmişten günümüze olumlu davranış özelliklerinin nesilden nesle aktarılması, eğitim alanını her zaman meşgul eden bir konu olmuştur. Türk kültür ve değerlerini taşıyan bireyler yetiştirme amacına ulaşabilmek için, öncelikle Türk kültür tarihine ve geçmişte değerler üzerine yazılmış eserlere bakmak gerekmektedir. Son zamanlarda birçok çalışmanın geçmişte değerler üzerine yazılmış eserleri incelemeye başlaması, bu durumun doğal sonucu olarak kabul edilebilir. Ancak alan yazında Türk kültür tarihi, ahlâk ve değer kavramlarını yansıtan metinler üzerine yapılmış çalışmalar çok azdır. Bu sebeple çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bölümde, yukarıda bahsedilen konularla ilgili olarak, yurt içi ve yurt dışında yapılan ve alan yazında yer alan çalışmalardan örnekler sunulmuştur.

### **2.2.1. Yurt Dışında Yapılan İlgili Araştırmalar**

DeNobile (2019), “Values Education: What, How, Why and What Next?”, (Değerler Eğitimi: Ne, Nasıl, Neden ve Sırada Ne Var?) adlı çalışmasında değerler eğitimi üç düzeyde değerlendirmiştir. Bunlar sırasıyla; sınıf düzeyi, okul düzeyi ve toplum düzeyidir. Araştırmacı, bu düzeylerin birbiriyle ilişkili ve etkileşim içinde olduğunu belirtmiştir. Melbourne Bildirgesi’nde de bireylerin etik ve ahlâklı, sosyal ve kültürel açıdan bilgili yetiştirilmesinin amaçlandığı söylendikten sonra Avustralya’da son on yıl boyunca değerler eğitiminin gelişmesi ve uygulanabilmesi için pek çok



çalışma yapıldığından bahsedilmiştir. Avustralya’da değerler eğitimi faaliyetlerinin başarılı olmasında çeşitli faktörlerin etkili olduğu, en önemli faktörün ise okul yöneticilerinden alınan destekler olduğu vurgulanmıştır. Sonuç bölümünde değerler eğitiminin uzun vadedeki etkisini gösterecek çalışmaların az sayıda olduğu belirtilmiştir.

Berkowitz (2011), “What Works in Values Education” (Değerler Eğitiminde Neler İşe Yarar) isimli çalışmasında, okullarda değerler eğitimi uygulamalarında kullanılan etkili stratejilere yer vermiştir. Çalışmada karakter eğitimi, öğrencinin karakterinin gelişimini destekleyen eğitim uygulamaları olarak tanımlanmıştır. Rol-model olma ve danışmanlık, akran etkileşimli stratejiler çalışmanın içeriğinde bulunan uygulamalardan sadece ikisidir. Çalışmanın içeriğinde yer verilen araştırma destekli stratejilerin, karakter eğitimiyle ilgili geliştirilmek istenilecek yeni stratejilere rehber olması gerektiği çalışmanın sonuç bölümünde vurgulanmıştır.

Lovat ve Clement (2008), “Values Education: Pedagogical Mandatory” (Değerler Eğitimi Pedagojik Zorunluluk) başlıklı çalışmalarında, değerlerden yoksun bir öğretim sürecinin kaliteli olamayacağını belirtmişlerdir. Çalışmada değer eğitiminin, eğitimin en önemli parçalarından biri olduğu üzerinde durulmuştur. Bu sebeple etkin bir değer eğitiminin yolunun kaliteli eğitimden geçtiği belirtilmiştir. Entelektüel derinlik, etkin eğitim alanı, iletişimsel yeti ve eğitim alanı kavramları değerler eğitiminin temel unsurları olarak araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir.

Veugelers ve Vedder (2003), “Values in Teaching” (Öğretimde Değerler) adlı makalelerinde değer ve eğitimin sadece kendi ülkeleri olan Hollanda ve Avrupa kıtasında değil, diğer kıtalarda da üzerine çalışılan kavramlar olduğu kaynaklarla gösterilmiştir. Eğitimin, öğretmenlerin değer oluşturan anlam yapıları ile öğrencilerin değer oluşturan anlam yapıları arasındaki etkileşim olduğu belirtilmiştir. Değer oluşturma eğitiminin sadece felsefe ve din eğitimi dersleri için değil, her öğretmenin gerçekleştireceği öğretim uygulamasının önemli bir parçası olduğu fikri üzerinde durulmuştur.

Silcock ve Duncan (2001), “Values Acquisition and Values Education: Some Proposals” (Değerlerin Edinimi ve Değerler Eğitimi: Bazı Öneriler) adlı çalışmalarında değer eğitiminin çok boyutlu bir süreç olduğundan bahsetmişler ve okullarda değer edinimiyle ilgili önerilerde bulunmuşlardır. Değerlerle ilgili öğretilenlerle birlikte sosyo-politik ortam arasında mutlaka bir tutarlılık olması gerektiğinden bahsetmişlerdir.

İngiliz okullarında öğrencilerden performans almaya odaklanan bir müfredat içinde getirilen önerilerin gerçekleştirilmesinin oldukça zor olduğu belirtilmiştir.

Schwartz (1994), “Value Consensus and Importance: A Cross-national Study” (Değer Uzlaşması ve Önemi: Uluslararası Bir Çalışma) isimli çalışmalarında değer kavramsal tanımı ve bunun ölçülmesi üzerine deneysel bir araştırma yapmışlardır. Toplumlar arasında oluşan genel değer birlikleri ile bir toplumun kendine özel değer türlerinin karşılaştırılabileceği belirtilmiştir. Değer ortaklığının ve değer önceliğinin, toplumların merkezi yapısal özelliklerine, sosyo-ekonomik gelişmeye ve politik anlamda demokratikleşmeye bağlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Halstead ve Taylor (2000), “Learning and Teaching About Values: A Review of Recent Research” (Değerleri Öğrenmek ve Öğretmek: Son Araştırmaların Gözden Geçirilmesi) adlı makalelerinde ilk olarak öğrencilerin okula başlamadan önce birtakım değerlere sahip olduklarından bahsetmişlerdir. Okullarda değerler eğitimi için mutlaka tutarlı bir stratejiye gerek duyulduğundan söz etmişlerdir. Öğrencilerde değer kavramının gelişmesinde sadece bir yaklaşımın benimsenmesi yerine farklı yaklaşımların bir arada kullanılmasının daha etkili olduğuna dair deneysel göstergelerin bulunduğu vurgulamışlardır. Değerler konusunda öğretmenlerin destek ve eğitim alması gerektiğini belirtmişlerdir.

Schwartz'un (1994), “Are There Universal Aspects In The Structure And Contents Of Human Values” (İnsani Değerlerin Yapısı ve İçeriğinde Evrensel Yönler Var mı?) adlı makalesinde insani değerler içerisinde potansiyel evrensel yönler hakkında bir teori sunmuştur. Çalışmada amaçlara göre 10 farklı değer kategorisi belirlemiştir. Bu fikrin, değer tipi çatışmaları ve uyumluluğu içeren bir yapıya dayandığını söylemiştir. Kültürler arası çalışmalarda kullanılabilecek yeni değerleri tanımlamıştır. Teoriyi değerlendirmek için 44 ülkeden toplam 97 örnek incelemiştir. Ayrıca araştırma, bu teori ile Rokeach'ın değerler üzerine yaptığı çalışmaların yanı sıra diğer fikir ve çalışmalar arasındaki ilişkiyi tartışmaktadır. Politika ve gruplar arası ilişkiler, kavramın sosyal kaygılara nasıl kullanıldığına dair iki örnektir.

Schwartz (1992), “Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries” (Değerlerin İçerik ve Yapısına Ait Evrensel Özellikler: Kuramsal İlerlemeler ve Yirmi Ülkede Yapılan Deneysel Çalışmalar) başlıklı çalışmasında, öncelikle kültürlerin içinde ve kültürler arasında bulunması muhtemel olan ve değer öncelikleri oluşturmada kullanılabilecek 10 farklı motivasyonel değer türü belirlemiştir. İkinci olarak bu değer türü dizisinin görece



kapsamlı bir çerçeve olduğu ve bireylerin değerlendirme kriteri olarak ortalama bir önem atfettiği gözlemlenmiştir. Üçüncü olarak, 20 ülkeden buldukları kanıtlarla değer türlerinin anlamının ve onları oluşturan tekil değerlerin birçoğunun gruplar arasında makul eşdeğerliğe sahip olduğu belirlenmiştir. Son olarak da değer sistemlerini tutarlı çatışma ve uyumluluklar gösteren iki temel boyut tespit edilmiştir.

Harris (1991), “Identifying Integrated Values Education Approaches in Secondary Schools” (Ortaokullarda Birleştirilmiş Değerler Eğitimi Yaklaşımlarını Tanımlama) adlı çalışmasını ABD’nin Teksas eyaletinde yapmıştır. Çalışma çağdaş değerler eğitimi kapsayan felsefi, politik ve pedagojik meselelere yönelik yeni bir bakış açısı getirmektedir. Çalışma sonucunda; değerler eğitimi başarısının değerler eğitimi bilen ve uygulayan öğretmenlere, etkili bir okul kültürü ve örgütsel değerler konusunda duyarlı okul idarecilerine bağlı olduğu görüşü savunulmuştur.

### 2.2.2. Yurt İçinde Yapılan İlgili Araştırmalar

Şimşek (2021), “Türkçe Öğretim Programları’nda Yer Alan Değerler Eğitimi Açısından Kutadgu Bilig’in İncelenmesi ve Örnek Metinler” adlı doktora çalışmasında, Türk-İslam edebiyatının ilk örneklerinden biri olan Kutadgu Bilig’i değer bağlamında ayrıntılı olarak ele alarak tespitler yapmış ve örnekler sunmuştur. Sonuç olarak, değerler açısından zengin içeriği ve söz sanatlarıyla süslenmiş anlatım çeşitliliği ele alındığında Kutadgu Bilig’in Türkçe dersi değerler eğitiminde kaynak olarak kullanılmaya elverişli olduğu tespit etmiştir.

Yaşar (2020) “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı’nda (1923-1938) Yabancı Okulların Değerler ve Türkçe Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi” adlı doktora çalışmasında yabancı okulların Cumhuriyet Dönemi Türk Romanını (1923-1938) ahlâk ve Türkçe eğitimi açısından nasıl etkilediğine bakmıştır. Bu dönemden toplam 40 roman seçilmiştir. Öğrencilerin eğitim yoluyla kazandıkları değerleri tespit etmek için Spranger’in değerler sınıflandırması kullanılmış, daha sonra değer yargıları açısından yorumlanmış ve Türkçe eğitimine katkısı gösterilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak, Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) edebî yazılarında yer alan karakterlerin ve değer dünyalarının 5-6-7 ve 8. sınıf seviyelerinde Türkçe eğitimine katkı sağlayacağı kabul gördüğü tespit edilmiştir.

Albayrak (2017), “Köktürk ve Uygur Dönemi Eserlerindeki Değerler ve Bu Değerlere İlişkin Öğretmen Adaylarının Görüşleri” adlı doktora çalışmasında Eski

Türkçenin Köktürk ve Uygur Dönemlerine ait eserlerinde yer alan sosyal değerleri analiz ederek ve bu değerlerin günümüzde algılanma düzeyine bakmıştır. Bu çerçevede Eski Türkçe Dönemi eserleri arasından İslamiyet Öncesi Dönemi temsilen seçilen Orhun Yazıtları, Ötüken Uygur Dönemi Yazıtları (Şine Us, Tes, Tariat), Irk Bitig, Huastuanift, Altun Yaruk (Birinci Kitap, Şehzade ile Aç Pars Hikâyesi), İyi ve Kötü Prens Öyküsü, Çaştani Bey Hikâyesi, Dantıpalı Bey Hikâyesi adlı eserler, “Schwartz’ın Değer Ölçeği”nde listelenen on temel değer ve alt değerlere göre incelemiştir. Araştırma sonucunda Eski Türk Dili eserlerinin sosyal değerler bakımından oldukça zengin kaynaklar olduğu; eserlerde yer alan değerlerin çoğunlukla günümüzde de karşılığının bulunduğu tespit etmiştir.

Platin (2016), “Ortaokul Ders Kitaplarındaki Değerlerin Göstergebilimsel Açından İncelenmesi” adlı doktora çalışmasında Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın ortaokullarda 5 yıl süreyle kullanılmasına onay verdiği kitapları göstergebilimsel yönden analiz etmiştir. 13 ders kitabında bulunan toplamda beş değer (hoşgörü, sorumluluk barış, dayanışma ve vatanseverlik) incelemiştir. Yapılan göstergebilimsel araştırmada ders kitaplarının, değerleri aktarmada ve anlam oluşturmada eksikliklerinin olduğu daha da önemlisi uygun olmayan görsellerin ve metinlerin mevcut olduğu görmüştür. Kip ve metafor kullanımlarının oldukça az sayıda kullanıldığı tespit etmiştir. Değer eğitiminin daha etkili olarak öğretilmesini sağlamak amacıyla ders kitaplarının yeniden gözden geçirilmesi ve eksikliklerinin tamamlanması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Başoğlu (2015), “Edebiyatımızda Çocuklar İçin Yazılmış Biyografi Kitapları Üzerine Bir İnceleme (2005-2015)” başlıklı doktora çalışmasında bilgilendirici metin türlerinden “biyografi”nin çocuk edebiyatındaki ve Türkçe eğitimindeki önemini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmasında 2005-2015 yılları arasında yerli edebiyatçılar tarafından çocuklar için yazıldığı tespit edilen 623 biyografi kitabı arasından 62 biyografi kitabı seçmiştir. İncelenen kitapların yarısından fazlasında “temel değerler”e yönelik aktarım bulunması değerler eğitimi açısından olumlu bir sonuç olarak değerlendirilirken biyografi türünün en önemli özelliklerinden olan “model oluşturma”ya yer veren kitap sayısının azlığı ise olumsuz bir sonuç olarak dikkat çekmiştir.

Yazıbaşı (2014), “II. Meşrutiyet Dönemi Sıbyan/İptidai ve Rüştüye Mekteplerinde Ahlâk Eğitim ve Öğretimi” adlı doktora çalışmasında, II. Meşrutiyet dönemindeki ahlâk tartışmalarının, eğitimin temelini oluşturan iptidai ve rüştüye

mekteplerinde verilen ahlâk eğitimine etkisi; mekteplerin ders programlarında ahlâk derslerinin durumu, mekteplerde verilen ahlâk eğitiminde okutulan ahlâk risalelerinin içeriği, yöntemleri ve kullanılan dil hakkında bilgi sunmaya çalışmıştır.

Duman'ın (2021) "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Ders Kitaplarında Öz Denetim Değeri" isimli yüksek lisans çalışmasının amacı, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretim programı ve ders kitaplarında öz denetim değerinin nasıl ortaya konduğunu ve konu içeriklerinin bu değer gelişimine ne ölçüde katkı sağladığını tespit etmektir. Ayrıca araştırmada öz denetim kavramına detaylı olarak yer verilmiş ve bu değer nasıl geliştiği açıklanmıştır. Öz denetimin bireye ve topluma olan katkıları ve işlevi ile İslam dinindeki inanç, ibadet ve ahlâk alanlarının bu değer gelişimine olan etkileri incelenmiştir. Çalışmada öğretim programı ve ders kitaplarında öz denetim değerine doğrudan yer verilmediği, genellikle dolaylı olarak ilişkilendirmeler yapıldığı tespit edilmiştir.

Alan'ın (2021), "Türkiye'de Devlet Okullarında Kullanılan 10. Sınıf İngilizce Ders Kitabı ile Uluslararası Olarak Kullanılan Bir İngilizce Ders Kitabındaki Metinlerin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi" adlı yüksek lisans çalışmasının amacı Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaöğretim 10. sınıflarda okutulmakta olan yerel basım İngilizce ders kitabı ile eş seviyede olan ve uluslararası kullanılan bir Amerikan basım İngilizce ders kitabının değerler bakımından incelenmesidir. Bu amaçla güncel olarak Türkiye'de devlet okullarında kullanılan "Ortaöğretim İngilizce 10" ve uluslararası olarak kullanılan "Perspectives" İngilizce ders kitapları Schwartz'ın (1992) değer sınıflaması açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda değer dağılımında bir denge olmadığı ve değer sıklıklarında da planlı ve kasıtlı bir yönelim olmadığı görülmüştür.

Köksal (2021), "Ortaokul Matematik Ders Kitaplarının Kök Değerler Açısından İncelenmesi" adlı yüksek lisans çalışmasında Matematik Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kök değerler, ortaokul matematik ders kitaplarında ne kadar, hangi ünite ve nasıl yer almaktadır?" sorusunu araştırmıştır. Araştırmada, Tuna Yayınları'na ait 5. sınıf, Öğün Yayınları'na ait 6. sınıf, Ekoyay Yayınları'na ait 7. sınıf ve Kök Yayıncılık'a ait 8. sınıf matematik ders kitapları, kök değerleri içermesi bakımından incelenmiştir. Toplanan veriler, "Değer Analiz Tablosu" ışığında organize edilmiştir. Araştırma süreci sonunda elde edilen bulgular doğrultusunda Millî Eğitim Bakanlığı'na ve bu konuda araştırma yapacak olan araştırmacılara önerilerde bulunulmuştur.

Ceyhun (2021), "Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Yer Alan

Tiyatro Metinlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” isimli yüksek lisans çalışmasında “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, 18. Millî Eğitim Şûrası Kararları ve 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı” esas alınarak oluşturulan “Değerler Listesi”nden hareketle 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metinleri değerler eğitimi açısından incelemiştir. Yapılan inceleme sonucunda her metinde tüm değerlerle ait veri bulunmasa da değerler listesinde yer alan değerleri az da olsa örneklendiren ifadelerin tespit edilmesi Türk Dili ve Edebiyatı dersi açısından yeterli sayılmıştır.

Koltaş (2020), “Lise Biyoloji, Fizik ve Kimya Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans çalışmasında lise 9, 10, 11 ve 12.sınıf biyoloji, fizik ve kimya ders kitaplarında değerler eğitiminin ne kapsamda ve ne oranda yer aldığını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın temelini MEB (2017-2018) ders öğretim programlarında yer alan değerler oluşturmuştur. MEB tarafından kabul edilmiş 12 ders kitabı değer ifadelerini barındıran metinler bakımından incelendiğinde, en çok değer ifadesi barındıran dersin biyoloji dersi olduğu, en fazla tespit edilen değer ise vatanseverlik değeri olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, adalet ve dürüstlük değerlerinin her üç derste de en az kullanılan değerler olduğu tespit edilmiştir.

Korkmaz (2020), “Eski Harfli Çocuk Dergilerinden Çocuk Dünyası Dergisinin Değerler Aktarımı Açısından İncelenmesi” isimli yüksek lisans çalışmasında 1913-1927 yılları arasında yayımlanan Çocuk Dünyası dergisinde değerler aktarımına ait unsurları tespit etmeyi amaçlamıştır. Öncelikle derginin eski harflerle basılmış 109 sayısında yer alan metinler yeni Türk harflerine çevrilmiş, ardından değerler aktarımı açısından incelenmiştir. Çalışmada, Çocuk Dünyası dergisinde okuyucuya aktarılan 40 değer tespit edilmiş, en sık tekrar eden değerlerin akıl ve feraset sahibi olmak, sevgi ve vatanseverlik değerleri olduğu görülmüştür.

Ekinci (2020) “Tehzîb-i Ahlâk ve Islâh-ı Nefs Adlı Eserin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” isimli yüksek lisans çalışmasında 1909 yılında okullarda okutulmak için kaleme alınan, Talîm-i Kırâat’ın II. cildi olan Tehzîb-i Ahlâk ve Islâh-ı Nefs adlı kitabın yazılması ile değerler eğitimi hedefinin örtüşmesi üzerine söz konusu eseri değerler eğitimi bağlamında incelemiştir. Araştırma sonucunda eserde yer verilen metinlerin değer aktarımı ve değerler eğitimi açısından zengin bir içeriğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada tespit edilen değerlerin MEB’in 2019 yılında yayımlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer verilen 10 temel değer ve programda yer verilmeyen diğer değerlerle uyumlu olduğu görülmüştür.

Cengiz (2020), “Çocuk Haftası Dergisindeki Tahkiyeli Eserlerin Türkçe Öğretimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” isimli yüksek lisans çalışmasında Çocuk Haftası dergisini Türkçe öğretimi ve değerler eğitimi açısından incelemeyi ve dergide yer alan tahkiyeli eserlerin değerler eğitiminde bir araç olarak kullanılabilirliğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışma kapsamında dergide yer alan tahkiyeli eserlerde 2019 Türkçe Öğretim Programı’ndaki kök değerlerin ne kadar yer aldığı araştırılmıştır. Araştırma sonucunda dergide yer alan tahkiyeli eserlerden bir kısmının değerler eğitiminde kullanılabilecek yeterliliğe sahip Türkçe öğretimi açısından da uygun olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Cura (2019), “Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programları’na Göre Hazırlanan Ders Kitaplarındaki Metinlerin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans çalışmasında 1992 ve 2005 yıllarındaki Türk Edebiyatı Öğretim Programları’na göre Millî Eğitim Bakanlığı tarafından basılan edebiyat ders kitaplarını değerler eğitimindeki yeterlilikleri açısından karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda, her iki programa göre basılan kitapların değerler eğitimi açısından yeterli olmadıkları gözlenmiştir.

Şener (2019), “Osmanzâde Ahmed Tâib’in Telhîsü’n-Nesâyih’i ve Değerler Eğitimi Üzerine Önerileri” adlı yüksek lisans çalışmasında 18. yüzyıl Osmanlı aydınlarından Osmanzâde Ahmed Tâib’in “Telhîsü’n-Nesâyih” adlı ahlâk kitabında dönemin Osmanlı aydınlarının siyasi ve sosyal meseleleri nasıl algıladıkları, neleri tespit edip, tespitler neticesinde söz konusu meselelere hangi çözüm önerilerini sunduklarını belirlemeyi amaçlamıştır. Dini referanslı eser, bir yönüyle siyasetname bir yönüyle pendname özeliği taşıdığı ve sorunların çözümünde ahlâkî ilkelerle eğitimi şart koştuğu gözlenmiştir.

Erdönmez’in (2019) “İlkokul 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki Metinlerin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi” adlı yüksek lisans çalışmasının amacı, 2018-2019 eğitim öğretim yılında ilkokullarda okutulan MEB Yayınları ilkokul 4.sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki metinleri değerler eğitimi bakımından incelemektir. Araştırmanın kapsamında 2018-2019 eğitim öğretim yılında Türkiye genelinde okutulan MEB Yayınları ilkokul 4.sınıf Türkçe Ders Kitabı incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda tespit edilen 146 değer arasında en sık kullanılan değerın çalışkanlık değeri olduğu ortaya konulmuştur. En az tespit edilen değer ise adalet değeridir.

Güneş (2019) “Çocuklara Mahsus Gazete”de değerler eğitimi (1319 yılı/1-50 sayılar)” adlı yüksek lisans çalışmasında Rumi 1319 yılında yayınlanmış Çocuklara

Mahsus Gazete'nin 1-50 sayıları incelenmiş ve söz konusu sayılardaki, ahlâkî değerleri vurgulayan metinleri tespit etmeyi amaçlamıştır. Dergiler Latin harflerine aktarılarak günümüz Türkçesine uyarlanmış ve metinler günümüze yansıyan yönleriyle değerlendirilerek geçmiş ve günümüz ahlâk eğitimi anlayışı ve çalışmaları arasında bir köprü kurulmaya çalışılmıştır. Çocuklara Mahsus Gazetenin, ahlâkî değerleri vurguladığı metinleri ve okur kitlesine yönelik kullandığı üslubuyla değerler eğitimi alanına katkı sağladığı ve zengin içeriğiyle çocuk okuyucular için ilgi çekici bir çocuk gazetesi olma niteliği taşıdığı tespit edilmiştir.

Kırkkeseli'nin (2017) "8. sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Şiir ve Okuma Metinlerinin Kültürel Ögeler Açısından Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans çalışmasında 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirler ve okuma metinlerini incelemiş; genel bir çerçeve içinde kodlamalar yapmıştır. Birbiriyle ilişkili ve anlamlı bir bütün oluşturan kodlar, Tomalin ve Stempleski (1993) tarafından meydana getirilen kültürün ögeleri temel alınarak kategori ve temalar altında birleştirilmiştir. Kültürel ögeler; ürüne yönelik temalar (edebiyat, folklor, sanat, mimari, müzik); düşünceye yönelik temalar (inanışlar, değerler, etik normlar), davranışa yönelik temalar (gelenek-görenek, âdet, töre, alışkanlık, giyim, yiyecek, gündelik yaşam) çerçevesinde açıklanmış; değerler eğitimi ve ana dili ile bağdaştırılarak incelenmiştir.

Tanrıkulu (2015), "Ahmet Cevat Emre'nin Türkçe Kıraat Kitabının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" isimli yüksek lisans çalışmasında yer verilen değerler MEB'in belirlemiş olduğu 10 kök değere göre tasnif edilmiştir. Tespit edilen bulgular neticesinde kitabın değerler eğitiminde kullanılabilir bir eser olduğu varsayılmıştır. Bu sebeple değerler eğitimi üzerine araştırma yapan araştırmacı ve ders kitabı hazırlayan yazar ve araştırmacıların incelemesi gereken kaynak bir eser olduğu tespit edilmiştir.

Susar (2015), "Dede Korkut Hikayeleri'nde Değerler Eğitimi" adlı yüksek lisans çalışmasında öğretim programlarından hareketle, Dede Korkut kitabı içerisinde yer alan 12 hikayeyi ve eserin giriş bölümünü incelemiştir. Tez sonucunda, eserde en çok sevgi değerinin yer aldığı ve bu değeri saygı, dayanışma, cesaret ve misafirperverlik değerlerinin takip ettiği vurgulanmıştır. Eserde en az değinilen değer alçak gönüllülük olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Türkçeye kaynaklık eden başat eserlerden biri olan Dede Korkut Hikayeleri'nin içeriğinde zengin değerleri bulundurduğu görülmüştür.

Kaliyeva'nın (2015), "Türkçe ve İngilizce Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi" adlı yüksek lisans çalışmasının amacı yabancılar için hazırlanan ders kitaplarında evrensel ve yerel değerlerin ne ölçüde yansıtıldığını, tespit edilen değerlerin alt değer,



değer türü ve değer yönelimleri kategorileri açısından ağırlığını belirlemektir. Seçilen ders kitaplarında yer alan metinler, metin öncesi ve sonrası alıştırmalar, gramer sonrası alıştırmalar, alıştırmalardaki kelime, sözcük grubu, cümle ve paragraflar değerleri iletmesi açısından madde analizi yoluyla incelenmiştir. Elde edilen bulgular Schwartz'ın değerler sınıflamasına göre sayısal veriler haline getirilmiştir.

Kale (2015), "Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin İçerik Analizi (1948-2012)" adlı yüksek lisans çalışmasında 1948 yılından günümüze kadar öğretim programları kapsamında hazırlanan Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki değerler incelenmiştir. Araştırmada 1948, 1968, 1998, 2005 ve 2009 Hayat Bilgisi Ders Programları'na uygun olarak hazırlanan 8 adet 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı incelenmiştir. Çalışma sonucunda Hayat Bilgisi ders kitaplarında değerlerin genel olarak örtük kapsamda verildiği, değer gruplarına bakıldığında ise kişisel değerler arasında alçak gönüllülük (tevazu); sosyal değerler arasında ahlâklı/erdemli olmak; milli değerlerden dil ve din, demokratik değerlerden kibar olmak; çalışma-iş değerlerinden azimli ve girişimci olmak; bilimsel değerlerden merak duymanın diğer değerlere oranla daha düşük oranlarda yer aldığı görülmüştür.

Biber (2015), "Ortaöğretim Kurumlarında Yabancı Dil Olarak Okutulan Almanca Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi" isimli yüksek lisans çalışmasında Türkiye'deki ortaöğretim Almanca yabancı dil kitaplarındaki değerler eğitimi tespit etmek için Deutschstube ve Lernkasten für DaF kitaplarını incelemiştir. Bu incelemeler sonucunda kitaplarda değerler unsurlarının çok düşük olduğu tespit edilmiştir.

Özlek'in (2014), "Kırk Vezir Hikâyeleri'nde Eğitici Değerler ve Söz Varlığı" başlıklı yüksek lisans tezinin amacı, 15. yüzyılda Osmanlı Devleti sahasında mensur hikâye tarzında ve Şeyh-zâde Ahmet Mısrî tarafından kaleme alınan Kırk Vezir Hikâyeleri adlı eserde yer alan metinlerdeki eğitici değerleri ve bu değerlerin nasıl aktarıldığını ve eserin içerdiği söz varlığını belirleyerek Türkçe öğretimine katkılarını ortaya koymaktır. Çalışma materyali olarak Kırk Vezir Hikâyeleri'nin British Library 7882 numaralı yazmasının esas alındığı araştırmada, Kırk Vezir Hikâyeleri'nin değer öğretimi için uygun bir materyal olduğu, söz varlığı açısından zengin olup Türkçe öğretimine (dil becerilerinin geliştirilmesine) katkı sağlayacak düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Atalay (2013), "2012-2013 Öğretim Yılı İlköğretim 6.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan 'Sevgi ve Duygular' Temalarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" isimli yüksek lisans çalışmasında; değerler eğitimi ve gerekliliğini

açıklamayı, değerler eğitiminin Türkçe dersi içindeki yerini ve önemini belirlemeyi, problemlerini saptamayı, Türkçe dersi ve değerler eğitimi konusunda ders kitaplarındaki ve Türkçe programdaki mevcut durum hakkında bilgi vermeyi, elde edilen bulgulara dayanarak Türkçe öğretimi alanında öneriler geliştirmeyi amaçlamıştır. Çalışmada, iki farklı yayınevine ait kitapların, 6. Sınıf Türkçe Öğretmen Kılavuz Kitapları'nda yer alan "sevgi ve duygular" temalarında yer alan hedefler, kazanımlar ve etkinlikler bakımından değerler eğitimine uygun olup olmadığı incelenmiştir. İncelenen kitapların sevgi ve duygu değerini karşılamadığı tespit edilmiştir.

Akyol'un (2020), "İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Sevgi Temasının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" adlı yüksek lisans çalışmasında ilköğretim Türkçe dersi ikinci kademe öğretim programında genel amaçlarda değerler eğitimine açıkça vurgu yapıldığı; fakat hangi değerlerin, nasıl öğretileceğine dair herhangi bir açıklamanın yer almadığı belirtilmiştir. Araştırmada, değerlerin öğretimiyle ilgili Türkçe dersine yönelik sistematik düzenlemelerin getirilmesi, uygun yöntem ve teknikler, etkinlikler ile geliştirilmesi önerilmiştir.

Durhat ve Ökten (2020) "Kök Değerlerin Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Erdemler Temasıyla İlişkisi" başlıklı makalelerinde 2018-2019 eğitim öğretim yılında okutulan ortaokul türkçe ders kitaplarının erdemler temasında yer alan kök değerleri tespit etmeyi ve kök değerlerin temadaki metin ve etkinliklerle ilişkisini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Araştırmayla kök değerlerin dengeli bir dağılımının olmadığı, yardımseverlik ve sevgi değerine sıkça yer verilirken öz denetim ve vatanseverlik değerinin temada yer almadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Küçüköğlü, Albayrak ve Serin (2020), "Değerler Eğitimi Bağlamında Türkçe Dersi: Program ve Ders Kitaplarının Karşılaştırmalı İncelenmesi" isimli makalesinde Türkçe Dersi Öğretim Programı ve ortaokul türkçe ders ve çalışma kitapları, değerler eğitimi bağlamında karşılaştırılmıştır. Çalışmada, Türkçe Dersi Öğretim Programı; genel amaçlar, kazanımlar, içerik ve değerlendirme kategorilerinde; ders ve çalışma kitapları ise tema ve alt temalar, hazırlık çalışmaları, dinleme ve okuma metinleri, görseller ve etkinlikler kategorilerinde incelenmiştir. Son olarak öğretim programlarında belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için ders kitaplarında ve çalışma kitaplarında yer alan etkinlikler incelendiğinde, her bir etkinliğin tema, alt tema ve metinlerle bağlantılı bir şekilde ve kitaplarda yer verilen değerleri pekiştirici işlev üstlendiği görülmüştür.

Türkben'in (2019) "Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi" başlıklı, Türkçe ders kitaplarındaki metinleri ilettikleri değerler



açısından inceleyen makalesinde değerlerin öğrencilere aktarılmasında ders kitaplarındaki metinlerin araç olduğu ve Türkçe öğretiminde dört temel dil becerisini geliştirmenin yanı sıra evrensel değerlerin içselleştirilmesinin amaçlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bakımdan çocuğun özdeşim kuracağı çocuk kahramanların da değerler aktarımı açısından incelenmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca çalışmada, Türkçe ders kitaplarının; Türk Milli Eğitiminin temel amaçlarına uygun olması, millî ve kültürel değerlerimize aykırı unsurların, öğrencileri sosyal ve zihinsel yönden olumsuz etkileyebilecek öğelerin yer almaması ve hayal gücünü zenginleştirecek nitelikte olması, öğrencilere estetik duyarlılık kazandırması vb. gerektiği vurgulanmıştır.

Baki (2019), “Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Değer Aktarımı Açısından İncelenmesi” adlı makalede Türkçe dersi ortaokul kitaplarında yer alan yaşayan ve evrensel değer aktarımını incelemeyi amaçlamıştır. 2017-2018 eğitim öğretim yılında kullanılan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan okuma metinleri ve şiirlerin tümü incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen metinlerdeki değerlerin tespit edilmesinde “UNESCO Değer Listesi, Yaşayan Değerler Listesi ve Rokeach’ın Değer Sınıflandırması” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ortaokul Türkçe ders kitaplarında en çok kullanılan değerlerin; estetik, sevgi, nezaket, çalışkanlık; en az kullanılan değerlerin ise barış, sadelik, alçak gönüllülük, hoşgörü olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca incelenen Türkçe ders kitaplarında değer aktarımının niceliksel olarak yoğun bir şekilde yapıldığı ancak sınıf düzeyleri açısından ders kitaplarındaki temalar ve değerlerin tam olarak örtüşmediği, bazı değerlere hiç yer verilmediği ve değerlerin gerek sınıf gerekse temalara dağılımında bir sistematik yapılanmanın olmadığı tespit edilmiştir.

Arseven, Yolcu ve Kılıç (2018), “Ortaokul 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Değer Eğitimi Açısından İncelenmesi” başlıklı makalesinde 2017-2018 eğitim öğretim yılında ortaokul 6, 7 ve 8. sınıf düzeyindeki Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer verilen değer kavramları incelenmiştir. Ulusal değerler ve evrensel değerler olmak üzere iki tema ve bu temalara ilişkin yirmi iki alt kod tespit edilmiştir. Vatan sevgisi, millet sevgisi, bayrak sevgisi, kültürel miraslar, Atatürk sevgisi, atalara saygı, bayramların önemi gibi 6 ulusal değerlere ilişkin kodlar bulgulanırken, evrensel değerlere ilişkin kodlar; sorumluluk, çalışkanlık, hoşgörü, merhamet, tutarlılık, dürüstlük, dostluk, iyilik, ileri görüşlülük, doğa sevgisi, haksızlığa karşı çıkmak, özgürlük, adalet, yardımlaşma, öz güven ve misafirperverlik şeklinde 16

tane tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, Türkçe ders kitaplarında en fazla tespit edilerek kodlanan ilk üç değerle sırasıyla; Atatürk sevgisi (26), doğa sevgisi (21) ve vatan millet sevgisi (18) olduğu görülmüştür. En az tespit edilen değerlerin; adalet (3), öz güven (3), özgürlük (4), tutarlılık (3) ve bayramların önemi (1) olduğu demokrasi ve barış gibi değerlere ise ders kitaplarında yer verilmediği tespit edilmiştir.

Yılar (2016), “İlettiği Değerler Açısından İlkokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinler Üzerinde İncelemeler” isimli makalesinde ilköğretim 1, 2, 3 ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki değerlerin tespitini yapmış ve bu değerlerin metinlerdeki dağılım oranlarını karşılaştırarak incelemiştir. 140 farklı metinde 689 adet değer tespit edilmiştir. Sınıf düzeyi yükseldikçe metinlerde aktarılan değerler sayısının arttığı gözlenmiştir. Çalışmada, Türkçe dersinde kullanılan metinlerde her sınıf seviyesinde en çok tekrar eden değerle sevgi olduğu gözlenmiştir. Sevgi değerinin özelinde de doğa ve insan sevgisi ön plâna çıkmıştır. Araştırmacı, bazı değerlerin önemsenmesine rağmen bazı değerlerin metinlerde yeterince yer almadığını vurgulamıştır.

Padem ve Aktan (2014), “İlköğretim 5.Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerlerin İncelenmesi” adlı makalelerinde ilköğretim 5.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerin içerdikleri değerleri tespit etmeyi amaçlamışlardır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2010–2011 eğitim öğretim yılında ilköğretim okullarına ücretsiz dağıtılan 5.Sınıf Türkçe ders kitabındaki zorunlu ve seçmeli okuma metinlerinden seçilen 12 metin üzerinde çalışılmıştır. Araştırmanın çalışma materyalini oluşturan metinler incelenerek yapılan analizler sonucunda; metinlerde en fazla yer alan değerlerin sırasıyla sevgi, yardımseverlik, estetik, dayanışma, sorumluluk ve başarılı olma değerleri olduğu gözlenmiştir. Araştırma sonucunda ilköğretim 5.sınıf Türkçe ders kitabında bulunan metinlerin, öğrencilere değer kazandıracak oranda yeterli değerleri içermediği ve değerlerin temalarda orantılı olmayan bir şekilde dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Ders kitapları ile ilgili okuma metinlerinin seçiminde, öğrencilerin değer aktarımını destekleyen metinlere ağırlık verilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Çelikpazu ve Aktaş’ın (2011) “MEB 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi” isimli makalesinin amacı; Millî Eğitim Bakanlığı yayınevine ait ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin hangi ulusal ve evrensel değerleri ilettiğini tespit etmek ve bu değerlerin dağılımını belirlemektir. Ders kitaplarında yer alan okuma metinleri, “Değerler Tespit Formu (DTF)”na göre incelenerek hangi ulusal ve evrensel değerlerin

metinler aracılığıyla iletildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmada MEB'in 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değerlerin iletimini istenen düzeyde gerçekleştirmediği ve değer iletiminin 6. sınıfta daha yoğun olduğu, 7 ve 8. sınıfta ise azaldığı gözlenmiştir.

Yaman vd. (2009), "İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler" isimli makalelerinde 2008-2009 eğitim öğretim yılında okutulan ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tümünü incelemişlerdir. Çalışmada değerler; sosyal, teorik, dini, iktisâdi, estetik ve siyasî olarak altı grupta değerlendirilmiştir. Türkçe ders kitaplarında en çok sosyal ve teorik değerlere en az ise dini ve iktisâdi değerlere yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca, nazım türündeki eserlerin doğası itibarıyla öğrencilere estetik değerleri daha fazla aktardığı belirtilmiştir. Edebi eserler, Türkçe dersi için temel materyal olduğu için değerlerin bu yolla aktarılmasının büyük bir fırsat olduğundan bahsedilmiştir.

Akbaş (2008), "Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış" isimli makalesinde Kirschenbaum'a göre değer eğitimi konusunda ortaya çıkmış dört önemli hareket olan "değer gerçekleştirme, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi ve ahlâk eğitimi" akımları hakkında genel bilgiler vererek bu akımları ortaya atan kişilerin düşüncelerini aktarmıştır. Çalışmada bahsedilen akımların temsilcilerinin değer öğretiminin nasıl yapılacağı, değer eğitiminde öğretmenin rolü gibi konularda farklı fikirler sundukları belirtilmiştir. Öğretim programlarının oluşturulduğu süreçte farklı değer akımlarının birlikte ele alınmasının değerlerin, tüm özellikleriyle programlarda yer almasını sağlayacağı vurgulanmıştır.

## BÖLÜM III

### YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın amacına uygun olarak; araştırmanın modeli, çalışma materyali, veri toplama araçları ve elde edilen verilerin analiz edilmesi hakkında bilgilere yer verilmiştir.

#### 3.1. Araştırmanın Modeli

“Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” adlı eserin 4 ve 5. cildinin yazıldığı dönemde değer eğitiminin nasıl gerçekleştiğini açıklamayı amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma deseni benimsenmiştir. Nitel araştırma, alguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı araştırma desenidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41).

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan “temel nitel araştırma” deseni kullanılmıştır. Temel nitel araştırma, eğitim, yönetim gibi uygulamalı alanlarda yaygın bir şekilde kullanılan nitel araştırma desenidir. Herhangi bir kimse fenomenolojik, gömülü (örtük) teori, öyküsel analiz, eleştirel ya da etnografik çalışma olmasa da nitel bir araştırma yapabilir. Bu tür çalışmaların araştırma deseni, “temel nitel araştırma” olarak adlandırılır. Eğitimde en yaygın kullanılan desenlerden biri olan temel nitel araştırmalarda veriler; görüşme, gözlem ya da doküman incelemesi yoluyla toplanır. Bu tür çalışmalarda hangi soruların sorulduğu, neyin gözlemlendiği, hangi dokümanların ilişkili kabul edilip incelendiği çalışmanın teorik çerçevesine bağlıdır. Bütün nitel araştırmalar anlamın nasıl inşa edildiğiyle ilgilendirilir. Temel nitel araştırmaların öncelikli amacı ise görüşme, gözlem ya da doküman incelemesi yoluyla toplanan verilerde yer alan anlamları açığa çıkarmak ve yorumlamaktır (Merriam, 2018). Bu bağlamda araştırmada, veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmış ve “Ebu’l-Muammer Fuad” tarafından hazırlanan “Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” adlı kitabın 4 ve 5. ciltleri değerler eğitimi bakımından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

### 3.2. Çalışma Materyali

Çalışma materyali olarak “Ebu'l-Muammer Fuad” tarafından hazırlanmış “Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” adlı kitabının 4 ve 5. ciltleri kullanılmıştır.

Her iki kitap da Hicri 1329, miladi 1911 tarihinde Der-sa'âdet'de (İstanbul'da) Kasvar Matbaası'nda basılmıştır. Bu tarih itibarî ile kitapların II. Meşrutiyet Dönemi'nde kullanıldığı anlaşılmaktadır. İki kitabın da kapak kısmında “*Hanım kızları kırâ'ata alıştırmakla beraber okuduklarını anlamalarına ve 'ilmi, fenni, edebi, ahlâkî, sıhhî, içtimaî, sana'i mebahisden bi hakk istifadelerine yardım ider.*” açıklaması ve “*Înâs mektepleri programına göre suret-i mahsusada tertib olunmuştur*” açıklaması yer almaktadır. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitapları dönemin kız rüştiye mektepleri için okul programından hareketle kıraat derslerinde kullanılmak üzere hazırlanmıştır.

“Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” kitabının 4. cildi 78 sayfadır. 2. sayfada “ifade” başlıklı ön söz yer almaktadır. Kitabın sonunda “fihrist” başlıklı içindekiler kısmı yer almaktadır. Kitapta 33 ders vardır. Derslerden 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 23, 24, 27, 28 ve 29. derslere konu başlığı verilmemiştir. Konu başlığı verilen dersler şöyledir;

Ders 1: Hıfsü's- Sıhhaya Dâ'ir

Ders 8: Sıhhat

Ders 9: Sağlam Yaşamak Yolları

Ders 11: Sular

Ders 12: Uyku

Ders 13: Vücûdı Hâricî Te'sîrlerden Korumak

Ders 14: Temizlik ve Lüzûmı Kadar Hareket ve Fa'âliyyet

Ders 15: Derin Düşüncelerden Sakınmak, Hüsn-i Telbis

Ders 16: Tabîbler, Kocakarı 'ilâcları, Evlerde Hasta Bakmak

Ders 17: Hasta ziyâreti ve Devr-i Nekâhat

Ders 18: Mekteb Yolunda

Ders 19: Yemek, İçmek

Ders 20: Nefes ve Libâs

Ders 21: Göz ve Kulakların Muhâfazası

Ders 22: Müsta'cel Olan İbrida'î Tedâvîler

Ders 25: İdâre-i Meşrûta

Ders 26: Hürriyyet



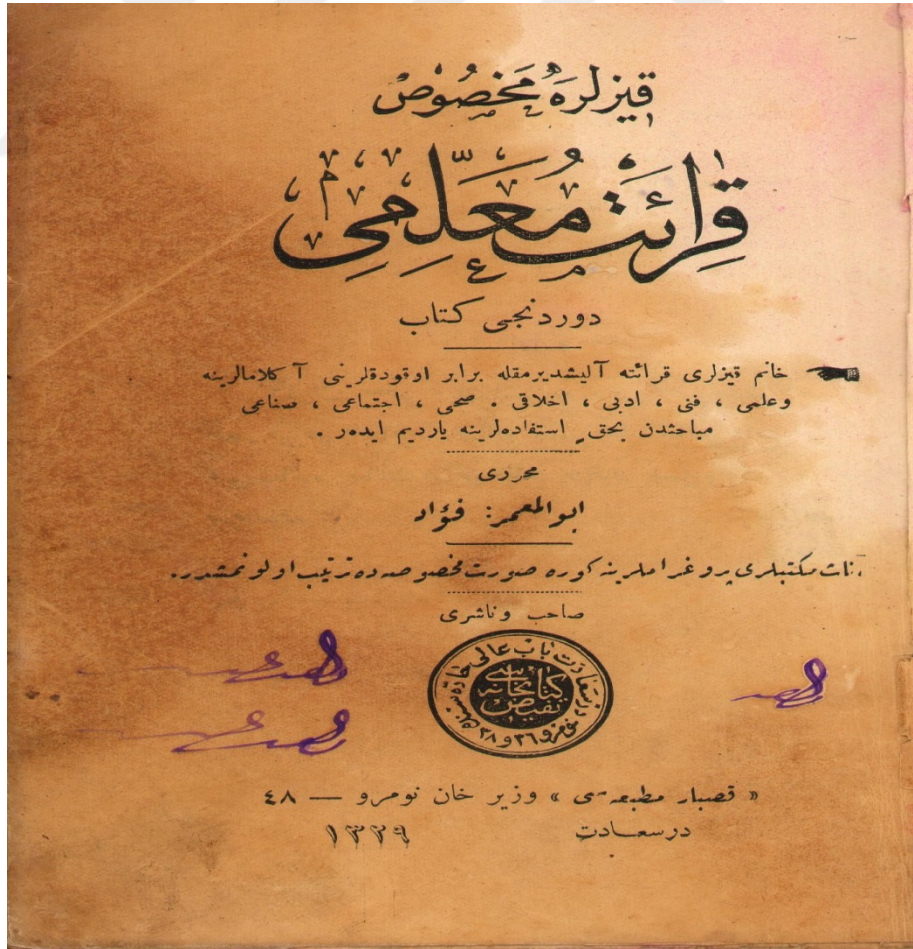
Ders 30: Dikiş ve Biçim

Ders 31: Dikiş ve Biçkiye Dâ'ir

Ders 32: Melbûsâtüñ Hüsni Muhâfazası

Ders 33: El ve İğne İşleri Örgüler

Ders başlıklarından da anlaşılacağı gibi bu ciltte ağırlıklı olarak sağlık, hastalıklar, ilaçlar, sağlıklı yaşama yolları gibi konuların üzerinde durulmuştur. Hıfsü's-sıhhanın sağlıklı ilgilendiği açıklandıktan sonra vücut organlarının görevleri, çalışma şekilleri ve bunların sağlıklı çalışmaları için yapmamız gerekenler detaylı şekilde verilmiştir. Temizlik, yemek, içmek, uyumak, göz ve kulak sağlığını korumak, giyim hatta nefes alma konularına değinilerek sağlıklı yaşam yolları tanıtılmıştır. Hastalığa yakalanıldığında tedavi yolları ve ilaçlar hakkında bilgi verilmiştir. Sağlık konusunda verilen bu detaylı bilgilerden sonra hürriyet, adalet, kanunlar ve devlet yönetimi konuları hakkında açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra kadınların görevleri arasında sayılan dikiş, örgü, el işleri, çamaşırların temizliği ve ev düzeninin nasıl yapıldığı anlatılmıştır.



Resim 1. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. Cildin Kapak Sayfası

Eserin 5. cildi kapak dâhil 88 sayfadır. 2. sayfada “ifade” başlıklı ön söz kısmı yer almaktadır. Eserde 32 ders mevcuttur. Her dersin bir konu başlığı vardır ve dersler şu şekildedir:

Ders 1: ‘İlm-i ‘Ahlâka Da’ir

Ders 2: Ahlâk-ı Hasenenin Ehemmiyeti

Ders 3: Hûyuñ Değişüp Değişmemesi

Ders 4: Terbiye Bahsî

Ders 5: Tebiyenin Aksâmı

Ders 6: Kuvve-i Bâtına

Ders 7: Hikmet ve aksâmı

Ders 8: ‘Adâlete dâ’ir

Ders 9: Şefkat, Sıla-i Rahîm, Islâh-I Zâtü’l-Beyn, Tevekkül, Teslîm, Rızâ, ‘İbâdet

Ders 10: ‘İffet ve Aksâmı

Ders 11: Vakâr, Rıfk, Hüsn-i Sulûk, Vera’, İntizam ve Sehâ

Ders 12: Hakka ve Hakîkate Muhabbet Lüzûmu

Ders 13: Adâb-ı Tekellüm ve Sohbet

Ders 14: Âdâb-ı Ekl ü Şürb

Ders 15: ‘Âdab-ı Hareket ve Sukûn

Ders 16: Sa’yiñ Fazleti

Ders 17: Tesettür

Ders 18: Kızların Hanımların Ebeveyn, Ta ‘allukât u Ahbâsına Karşı mu’âmeleleri

Ders 19: Zînet ve zerâfet

Ders 20: Eşyâ Sandükleri, Çamaşırlar

Ders 21: Yemek Pişirmek

Ders 22: Gezmeler ve Düğünler

Ders 23: Gelin Kayın Ana (Aile ilişkileri)

Ders 24: ‘Âile

Ders 25: Te’ehhül ya’nî Evlenme

Ders 26: Zamân-ı Te’ehhül, Mesele-i küfüvv, Cihâz

Ders 27: Zevc ile Zevce ve Beynlerindeki Mu’âmelâta Dâ’ir

Ders 28: Çocuk, Evlâd yetiştirmek

Ders 29: Terbiyye-i Etfâl Bu Bâbdaki Fevâ’id ‘Umûmiyye

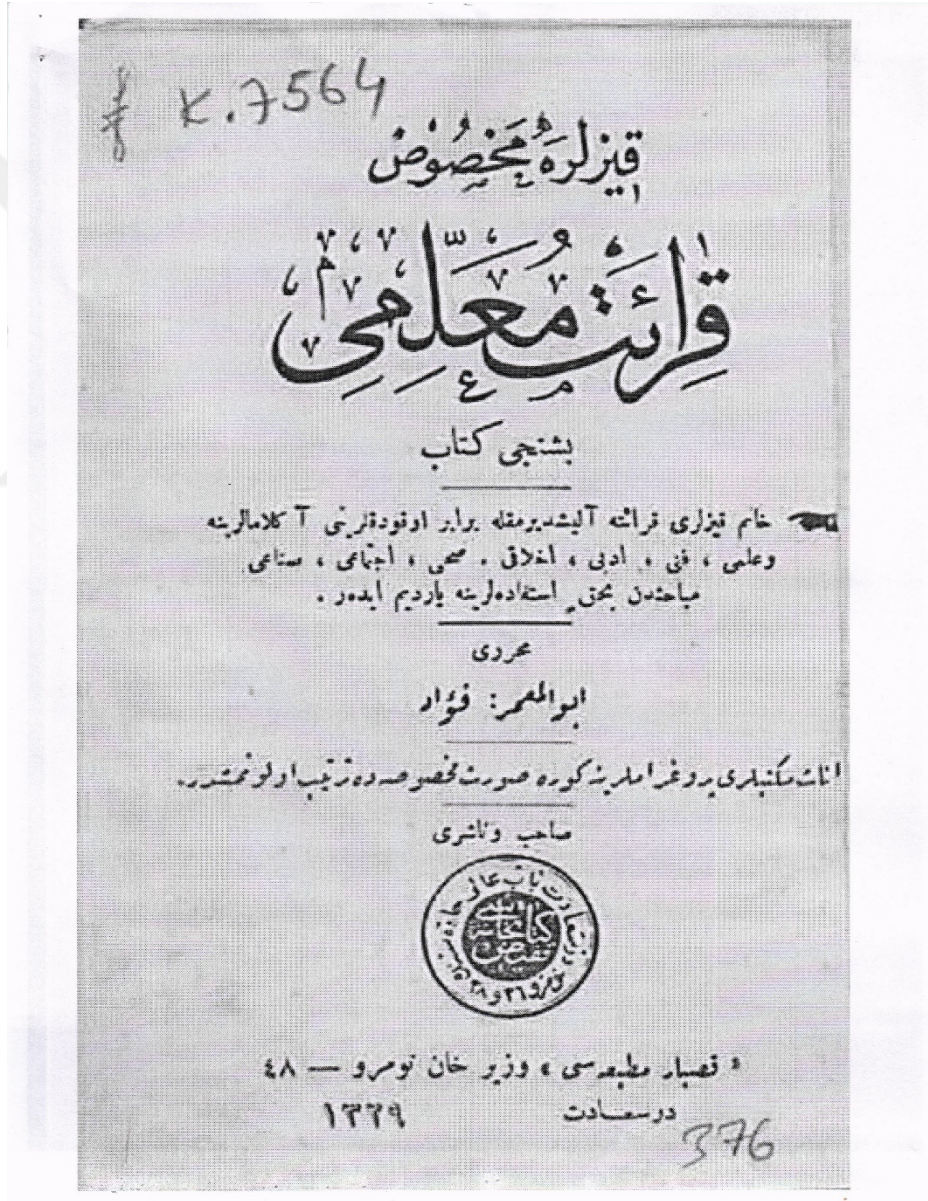


Ders 30: 'Âile İşlerine Dâ'ir

Ders 31: Tarhâna Bulgur yapmak Usûlleri

Ders 32: Ba'zı Mütâla'lar ve Edebî Parçalar

Bu ciltte ahlâk ve güzel ahlâkın önemi, terbiye, adalet, doğruluk, çalışmanın önemi konuları ile beraber toplum içerisinde nasıl hareket edileceği anlatan konular, giyim, kuşam, aile ilişkileri hakkında bilgiler verilmiştir. Evlenme, çocuk bakımı, yemek pişirmek, temizlik konularına değinerek bunları kızların bilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Ev işleri anlatılarak, tarhana ve turşunun nasıl yapılacağı detaylı şekilde anlatılmıştır. Son olarak bazı şiirlere yer verilmiştir.



Resim 2. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. Cildin Kapak Sayfası



### 3.3. Veri Toplama Süreci

Bu çalışma II. Meşrutiyet Dönemi ahlâk eğitimi anlayışı ile dönem müfredatına uygun olarak kız mekteplerinde kullanılmak üzere hazırlanmış ve ulaşabildiğimiz “Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” kitabının 4 ve 5. ciltleri üzerine yapılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 17. yüzyıldan itibaren başlayan yenileşme ve modernleşme çalışmaları II. Meşrutiyet'in ilânı ile hız kazanmıştır. Eğitim alanında modern okullar açılmaya ve toplumun içine düştüğü buhranın nedenleri arasında değerlerin aşılmaya uğraması görüldüğünden okul programlarında ahlâk dersleri yer almaya başlamıştır. Bu derslerde kullanılmak üzere hazırlanan kitapların günümüz ahlâk ve değer eğitimi ile ilgili araştırma ve çalışmalara fikir vereceği düşüncesi ile inceleme yapılmıştır.

Dönem kitapları hakkında “Atatürk Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Seyfettin ÖZEGE Nadir Eserler Koleksiyonu” taranmıştır. 44578 eserin yer aldığı koleksiyonda “kıraat” anahtar sözcüğü ile arama yapılmış ve 401 adet eser tespit edilmiştir. Bu eserlerden pdf şeklinde olup indirilebilenler temin edilerek incelenmiştir. 0115269 demirbaş numarası ve 7564/SÖ 1329; 1913 yer bilgisi ile koleksiyonda kayıtlı olan “Ebu'l-Muammer Fuad” tarafından hazırlanmış “Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” adlı kitabı isim olarak dikkat çekmiştir. Kitabın kapak sayfası okunduğunda; *“Hanım kızları kırâ'ata alıştırmakla beraber okuduklarını anlamalarına ve 'ilmi, fenni, edebi, ahlâkî, sıhhî, ictimâ'î, sanâ'î mebahisden bi-hakk istifadelerine yardım ıder”* ifadeleri kitabın ahlâk derslerinde kullanıldığı düşüncesini doğurmuştur. Eserin kapağında 5. cilt olduğu belirtilmiştir. Kitap hakkında Seyfettin ÖZEGE tarafından hazırlanmış “Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu'na bakılmıştır. Katalogda kitabın 5 cilt olduğuna dair bilgi yer almaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi kataloğu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı kataloğu, Milli Kütüphane kataloğu, 67 kütüphanenin kayıtlı olduğu Türkiye Kütüphaneleri Veri Tabanı, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi kataloğu, Konya Yazma Eserler Kütüphanesi kataloğu internet üzerinden taranmış, kütüphane yetkilileri ile telefonda görüşülmüş ancak diğer ciltlere ulaşılamamıştır. Daha sonra sahaflar araştırılmaya başlanmış ve “Nadir Kitap” adlı sahafların satış yaptığı internet sayfasından bir adet kitap tespit edilmiş ve temin edilmiştir. Ulaşılan eser incelendiğinde 4. cilt olduğu anlaşılmıştır. Kitabın 1, 2 ve 3. ciltlerine ulaşılamamış mevcut olan 4 ve 5. ciltleri incelenmiştir.

Araştırmada ilk olarak doküman analizi yapılmıştır. Doküman analizi, araştırılması amaçlanan olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016:189). Doküman inceleme, belgelerin taranması olarak ifade edilen, geçmiş olguların izlerini taşıyan resim, film vb. yapıtların, olgular ile ilgili yayınlanan basılı materyallerin (kitap, dergi vb.) analiz edilmesi için kullanılan nitel araştırma yöntemini ifade etmektedir (Karasar, 2008, 183).

Çalışmada “Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” adlı kitabın tespit edilen 4 ve 5. cildi Osmanlı Türkçesi’nden Lâtin harflerine çeviri yazısı yapılmıştır. Okumaların doğruluğunu tespit etmek için Türkçe Eğitimi alanında doktorasını tamamlamış iki uzmanın görüşü alınmıştır. Daha sonra kitapları doküman analizi yöntemi ile detaylı şekilde incelenmiş kitaplarda yer alan değerler keşfedilmiş, bulgular yazılırken kullanılacak alıntılar ve örnekler seçilmiştir. Son olarak bulgular sade ve açık bir dil kullanılarak anlamlandırılmıştır.

Ayrıca söz konusu incelenen eser dışında değerler eğitimi ile ilgili hazırlanan tezler, kitaplar, makaleler, çevrimiçi ya da basılı materyallerden yararlanılarak çalışmanın alt yapısı oluşturulmuş ve kaynakçada belirtilen çalışmalardan yararlanılmıştır.

### 3.4. Verilerin Analizi

“Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi” adlı eserde yer alan metinlerde verilmek istenilen değer iletilerini tespit etmek için içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. İçerik analizi yöntemi, araştırma özüne yönelik kalıpları, temaları ve anlamları tespit etmek için verilerin oldukça dikkatli, detaylı ve sistematik bir şekilde incelendiği ve yorumlandığı yöntemdir. Bu yöntem dosya ve belgelerin incelenmesi sonucunda elde edilen verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak amaçlanmaktadır (Baltacı, 2019: 377).

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programının “Değerlerimiz” başlığında ideal insan olmayı sağlayacak kök değerler verilmiştir. Program incelendiğinde tema ve kazanımlar içerisinde de değerlere yer verildiği görülmektedir. Bu değer ve kazanımlar araştırmanın genel çerçevesini oluşturmuştur. Ayrıca 2006, 2015 ve 2017 yıllarında MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan Türkçe Dersi Öğretim Programları ve Millî Eğitim Bakanlığının “Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine” başlıklı 18 Temmuz 2017 tarihli basın açıklaması incelenmiş, değer

aktarımla ilgili kazanımlardan kod ve tema olarak faydalanılmıştır. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” kök değerleri ile diğer programlarda tespit edilen değerler araştırmanın temaları oluşturulmuştur. Bu değerlerle ilgili tutum ve davranışlar ile programlarda yer alan tema ve konu önerileri alt tema olarak ele alınmıştır. Bu şekilde önceden belirlenen bir tema ve alt tema listesi yardımıyla içerik analizi yapılmıştır.

İçerik analizinde veriler tanımlanmaya, verilerin içerisinde yer bulunan gerçeklerin ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Birbiri ile benzer özelliklerde olan veriler çeşitli kavramlar ve temalar kapsamında bir araya gelerek bunların okuyucu tarafından anlaşılabilir bir şekilde düzenlenmesi ve sonrasında ise yorumlanması yapılmaktadır. Bu yöntemin uygulanmasında dört aşama bulunmaktadır. Uygulamanın ilk aşaması verilerin kodlanmasıdır. Bu aşamada araştırmacı incelenen verilerin ne anlama geldiğini belirlenerek tanımlayıcı kodlarla benzer anlamlara sahip olan verileri aynı adla kodlayarak işlenir. İkinci aşamada toplanarak kodlanan ve sınıflandırılan verilerden genel düzeyde bir tema bulunur. Belirlenen bu temaların iç ve dış tutarlığı yapılır. Uygulamanın üçüncü aşamasında araştırmacı tarafından tespit edilen veriler düzenlenerek tanımlayıcı bir şekilde ifade edilir. Son aşamada ise araştırmacı tarafından tespit edilen veriler neden-sonuç ilişkisi içerisinde yorumlanıp çıkarımlar paylaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 243-251).

Çalışmada Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4 ve 5. cildinde yer alan değerleri tespit etmek amacıyla kitaplar okunmuş ve veriler kodlanmıştır. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan değerler ile 2006, 2015, 2017 yıllarında MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan Türkçe Dersi Öğretim Programları ve Millî Eğitim Bakanlığının “Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine” başlıklı 18 Temmuz 2017 tarihli basın açıklamasında yer alan değerler ve alt başlıkları incelenerek bir değer listesi oluşturulmuştur. Hazırlanan değer listesi tablo 9’da verilmiştir;

Tablo 9.

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerini İncelemek için Hazırlanmış Olan Değerler Listesi ve Alt Başlıkları*

<b>Tema</b>	<b>Alt Tema</b>	<b>Kodlar</b>
<b>DEĞER</b>	<b>Adalet</b>	Adalet, adil olma, adaleti kimin savunacağı, eşitlik, kanunlara uyma/uymama,
	<b>Ahlâk</b>	Güzel ahlâk, ahlâk eğitimi, ahlâksızlık
	<b>Dostluk</b>	Dostluk, vefalı olma, sadık olma, diğerkâmlık, yardımlaşma, anlayışlı olma, güven duyma, anlayışlı olma,
	<b>Dürüstlük</b>	Dürüstlüğün öğütlenmesi/yüceltilmesi, dürüstçe davranmak/konuşmak, dürüstçe davranmamak/konuşmamak (yalan söylemek), güvenilir olma, sözünde durma, sır saklama açık ve anlaşılır olma,
	<b>Öz Denetim</b>	Davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme
	<b>Sabır</b>	Sabır, zorluklara dayanmak/azimli olmak, sabırlı olmak/davranmak (tahammül etme), beklemeyi bilmek, sabrın ödüllendirilmesi
	<b>Sağlık</b>	Sağlıklı yaşama, sağlığı koruma, sağlığın önemi, sağlığa zarar veren şeyler, hastalık ve tedavileri
	<b>Saygı</b>	alçak gönüllülük, öz saygı, büyüklere saygı başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhababının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme, empati
	<b>Sevgi</b>	Anne sevgisi, baba sevgisi, evlat sevgisi, kardeş sevgisi, arkadaş sevgisi vb. sevgiler, diğer insanları önemsemek, aile birliğine önem vermek, fedakârlık yapmak, güven duymak, merhametli olmak, vefalı olmak
	<b>Sorumluluk</b>	Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme, sorumlu davranma/sorumluluğu yerine getirme
<b>Vatanseverlik</b>	Vatanseverlik, çalışkan olma, toplumu önemseme, dayanışma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olmak	
<b>Yardımseverlik</b>	Şefkat / merhamet, affedicilik, cömertlik, misafirperverlik, yardımlaşma/ dayanışma, iş birliği yapma, paylaşma, fedakârlık yapma, cimrilik	
<b>Diğer Temalar</b>	<b>Alt</b>	Sıla-i rahîm, kardeşlik, tutumluluk, hikmet, temizlik, hürriyet, iffet

Tablo 9 incelendiğinde değer teması altında yer alan alt temalarda 10 kök değerle birlikte kök değer olmayan değerlere de yer verildiği görülmektedir. Bunlar kök değer olarak nitelendirilmemiş olsa da değer eğitimi bakımından önem taşıyan iletilerdir. Kodlar başlığından ise alt temalarla ilgili konu örneklerine yer verilmiştir.

Daha sonra metinler detaylı bir şekilde analiz edilerek eserlerde bulunan veriler kodlanmış, tespit edilen verilerin yer aldığı eser adı ve sayfa numarasıyla kayıt altına alınmıştır. İkinci aşamada kodlanarak, sınıflandırılan verilerden genel düzeyde bir değer tespiti yapılmıştır. Üçüncü aşamada eserde tespit edilen veriler alt tema ve kodlara ayrılarak düzenlenmiş ve okuyucunun anlayabileceği bir şekilde ifade edilmiştir. Dördüncü aşamada ise incelemeye konu olan eserde tespit edilen veriler tablolara yansıtılmıştır. Ayrıntılı olarak sunulan veriler neden-sonuç ilişkisi içerisinde yorumlanarak konunun önemine değinilmiştir. Bu şekilde tespit edilen bulguların değerlendirilerek daha iyi ve sağlıklı sonuçlara ulaşılması sağlanmıştır.

### 3.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda verilerin analizlerin güvenilirliğini tespit etmek için bulguların doğrulanması gereklidir. Bulguların doğrulanması, elde edilen sonuçların denenmesi ve onaylanmasıyla gerçekleştirilebilir. Araştırmacı tarafından hazırlanan kodlar, kategoriler, temalar ve nitel veri analizi sonucu elde edilen verilerin araştırmacının bireysel etkisinden arındırılması olanaksızdır. Böylesi bir durumla baş edebilmek için genel kural, farklı kodlayıcılar tarafından aynı veri setine ilişkin kodlama yapılmasıdır. Bu genel kuralı gerçekleştirebilmek için uzman görüşüne başvurulur. Görüşler arasındaki benzerlik oranı, nitel araştırmanın güvenilirliğini belirlemektedir.

Bu bağlamda araştırmacı tarafından çalışma kapsamında incelenen iki eserden rastlantısal olarak alınan 36 bulgudan oluşan uzman görüşü değerlendirme formu hazırlanmıştır. Üçü Türkçe Eğitimi alanında doktorasını tamamlamış, ikisi Türkçe Eğitimi alanında yüksek lisansını tamamlamış ve yine ikisi Türkçe Eğitimi alanında öğretmen olarak çalışmakta olan 7 uzmanın görüşüne sunulmuştur. Alınan görüşlere dair istatistiki bilgiler tablo 10'da verilmiştir;

*Tablo 10.*

*Uzman Görüş Bilgileri*

	Uygun	Düzenlenebilir	Uygun değil
1.	33	1	2
2.	28	7	1
3.	30	4	2
4.	31	4	1
5.	36	0	0

6.	32	4	0
7.	35	1	0
<b>TOPLAM</b>	225	21	6

Tablo 10’da görüldüğü gibi 7 farklı uzmandan toplam 252 görüş alınmıştır. Bu görüşlerin 225’i uygun, 21’i düzenlenebilir ve 6’sı uygun bulunmamıştır.

Miles ve Huberman tarafından hazırlanan nitel veri analizi modelinde kodlayıcılar arasındaki görüş birliği olarak kavramsallaştırılan bu benzerlik,

$$“Güvenirlilik = \frac{\text{görüş birliği sayısı}}{\text{toplam görüş birliği} + \text{görüş ayrılığı sayısı}} \times 100”$$

formülü ile hesaplanmaktadır. Güvenilirliğin sağlanması için kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az %80 olması beklenmektedir (Baltacı, 2017: 8; Fidan ve Öztürk, 2015; Miles ve Huberman, 1994: 64).

Uzmanlardan gelen geri bildirimler Miles ve Huberman formülüne göre hesaplanmış ve %88,9 oranında görüş birliği sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Uzmanlardan gelen geri bildirimlere göre düzenlenebilir ve uygun bulunmayan tespitler yeniden değerlendirilmiştir.

Ayrıca çeviri yazısı yapılan metinlerin doğruluğunu tespit etmek için Türkçe Eğitimi alanında doktorasını tamamlamış iki uzmanın görüşü alınmıştır.

## BÖLÜM IV

### BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde incelenen eserlerde tespit edilen değerler istatistikî bilgilere dönüştürülerek tablolar halinde verilmiştir. Verilerin analizi için oluşturulan tema, alt tema ve kategoriler ile elde edilen bulgular örneklerle desteklenmiş ve yorumlanmıştır.

#### 4.1. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Adlı Eserin 4 ve 5. Ciltlerinde Yer Verilen Değerlere İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırma sürecinde Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4 ve 5. cildinde yer alan değerler tespit edilmiştir. İncelenen eserlerde hangi değere ne sıklıkta yer verildiği istatistikî verilere dönüştürülmüştür. Elde edilen veriler tablo 11'de sunulmuştur;

Tablo 11.

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4 ve 5. cildinde yer alan değerlerle ilgili bulguların frekans dağılımları*

Değerler	4. cilt Sıklık (f)	5. cilt Sıklık (f)
Adalet	13	7
Dostluk	4	15
Dürüstlük		8
Öz Denetim		7
Sabır		8
Saygı		13
Sevgi	1	14
Sorumluluk	8	10
Vatanseverlik	3	10
Yardıms severlik	2	13
Ahlâk	1	46
Sıla-i Rahîm		1
Kardeşlik	2	
Tutumluluk	2	11
Hikmet		13
Sağlık	37	10
Temizlik	11	9
Hürriyet	12	
İffet		13
Toplam Değer	96	208

Tablo 11 incelendiğinde Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitaplarının 4.cildinde 96 değer tespit edilmiştir. Geçiş sıklığı en yüksek olan değer, sağlık (f 37) değeridir. Diğer değerlerin geçiş sıklığına göre sıralaması adalet (f 13), hürriyet (f 12), temizlik (f 11), sorumluluk (f 8), dostluk (f 4) kardeşlik (f 4), vatanseverlik (f 3), yardımseverlik (f 2), ahlâk (f 1), tutumluluk (f 1) şeklindedir. Adalet değeri (f 13) 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda verilen kök değerlerden en fazla geçiş sıklığına sahip olan değerdir.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinin “ifade” başlıklı ilk bölümünde yer alan “*Kırâ’at Mu’allimi*” niñ işbu dördünci kısmı hıfzu’s-sıhha ile ba’zı kavâ'id-i ictimâ'yyeye ve sanâyi'-i nefiseye âid mebâhisi câmi' olub 'aynı zamânda mebâhis-i mezkûreniñ lâyıkıyla tadrîsine dahî müsâ'id derecededir” (KMKM-2:2-4), açıklamalarından 4. cildin “*hıfzu’s-sıhha*” yani sağlıklı yaşamak için alınması gereken önlemlere değinerek sağlık bilgisi üzerine hazırlandığı gözlenmiştir. Geçiş sıklığı en fazla olan değer sağlık olması (f37) bunun göstergesidir.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitaplarının 5.cildinde 208 değer tespit edilmiştir. Geçiş sıklığı en yüksek olan değer, ahlâk (f46) değeridir. Daha sonra dostluk (f 15), sevgi (f 14), saygı, yardımseverlik, hikmet ve iffet (f 13), tutumluluk (f 11), sorumluluk, vatanseverlik ve sağlık (f 10), temizlik, sabır ve dürüstlük (f 8), adalet ve öz denetim (f 7), tutumluluk (f 2), sıla-i rahîm (f 1) olarak tespit edilmiştir. 5. ciltte en sık geçiş sıklığına sahip kök değer dostluk (f15) değeridir.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. ciltte ise en fazla işlenen değer ahlâk olduğu görülmektedir. “*İş bu beşinci kitap ‘ilm-i ahlâka ve terbiye-yi etfâl ile vezâif-i ‘ilmiye ve zamâne idâresine mahsus ba’zı şeylerle ba’zı eş’arı hâvîdir*” (KMKM-2:1-3), kitabın ifade bölümünde yer alan bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere 5. cilt “*ilm-i ahlâk*” yani ahlâk eğitimi üzerine hazırlanmıştır. Tespit edilen değerlerde en fazla geçiş sıklığının ahlâk üzerine olması (f 46) bu açıklama ile uyum göstermektedir.

Yapılan inceleme sonucunda, her iki kitapta da tüm değerlerle ait veri bulunmasa da “*Değerler Listesi*”nde yer alan 19 değeri az da olsa örneklendiren ifadeler tespit edilmiştir. 4. ciltte 12 değer tespit edilirken 5. ciltte tespit edilen 17 değer ile değer çeşitliliği açısından daha yoğundur. 4. ciltte dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı kök değerleri ile sıla-i rahîm, hikmet, iffet değerlerine rastlanmamıştır. 5. ciltte kök değerlerin hepsi tespit edilmiş, kardeşlik ve hürriyet değerleri tespit edilememiştir. 5.



cilt hem kök değerler hem de diğer değerler açısından 4. cilde oranla çok daha zengindir.

Araştırmanın sonunda Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitaplarında işlenen değerlerin toplam geçiş sıklığı 304 olarak tespit edilmiştir. Bu durum, Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitaplarının değerler eğitimi bakımından zengin bir muhtevaya sahip olduğunu göstermektedir.

## 4.2. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Adlı Eserin 4 ve 5. Ciltlerinde Değerlere Nasıl Yer Verildiğine Dair Bulgu ve Yorumlar

Araştırma sürecinde incelenen Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4 ve 5. cildinde tespit edilen değer örnekleri verilerek yorumlamalar yapılmıştır. Elde edilen bulgular ve yapılan yorumlar şu şekildedir;

### 4.2.1. Adalet Değeri

Adalet, toplumlarda değerlerin, ilkelerin ve erdemlerin somutlaştırılarak hayata geçirilmiş olmasıdır. “*Herkes kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme*” (TDK, 2011: 24) olarak tanımlanan “adalet” kavramı ahlâka dayanan, bireylere hürriyet ve eşitlik sağlayan, insanları mutlu eden erdem ve iradedir. Hakkı hak sahibine vermek, davranışlarında tarafsız ve ilkeli olarak eşitliği gözetmektir. Ön yargı ve benzeri nedenlerin etkisinden uzak, ılımlı, ölçülü ve dengeli bir tutum ile doğru ve dürüstçe iş yapmaktır (Aydın ve Sütken, 2018: 8; Hökelekli, 2008: 132). Toplumsal düzenin sağlanması, işleyişin devam ettirilmesi, kargaşanın ortaya çıkmaması için adaleti hayatın her safhasında yansıtmak gerekmektedir. Böylece toplumun düzen ve hukuk içinde ilerlemesi sağlanmış olur.

Adalet kavramının hayatın her safhasında uygulanması gerektiği Kuran-ı Kerim’de şöyle ifade edilmiştir;

“*Ey iman edenler Allah için, adaleti ayakta tutan dosdoğru şahitler olun. Herhangi bir topluluğa karşı olan kininiz sizi onlar hakkında adaletsizliğe (yalancı şahitliğe) sevk etmesin. Adaletli olun. Adaletli olmak takvaya daha yakındır. Allah’tan korkun. Şüphesiz ki; Allah yaptıklarınızdan haberdardır*” (Maide 5/8).

İnsanî ve toplumsal düzeni sağladığı için adalet bütün erdemlerin başı ve en önemlisidir. Adaletin “hukukî” ve “insanî” olmak üzere iki yönü vardır. Hukukî yönü, yasalar ile belirlenen ve toplumun uyması gereken çerçevedir. İnsanî yönü ise kişiler arası ilişkilerde hak, hukuk ve insanlık adına kişinin âdil olması durumunu içerir.

Adalet kişiye doğrudan telkin yoluyla öğretilen bir öğreti olmayıp, hukuk fakültelerinde öğrenilecek bir ders de değildir. Bireyin çocukluktan itibaren çevresi ile etkileşimi sonucunda kazanabileceği bir değerdir. Freud'a göre 0 – 5 yaş arasında bireye kazandırılan temel beceriler tüm hayatı etkilediği için özellikle çocuk yaşta verilecek adalet eğitimi, suça meyilli kişiler olunmasını engellediği gibi, ideal insan modelinin de toplumda oluşmasına katkı sağlamaktadır (Freud, 2014: 30).

Adalet eğitimi, çocuklara küçük yaşlarda, özellikle ailede ve çocuğun yakın çevresi ile başlamaktadır. Bireyler çocukluk döneminde çevrelerinde olup biten olayların adil olup olmadığını değerlendirir ve karşılaştıkları adaletsizliklere karşı tepkileri küçük yaşlarda verirler. Dolayısıyla adalet eğitiminde ailelere önemli roller düşmektedir. Ebeveynlerin birçoğu hayatındaki en küçük söz, eylem ve tutumda adil olmaya yönelmeli, düzeltebilecek bir haksızlık ve adaletsizlik durumunda müdahalenin bir sorumluluk olduğu bireylere benimsetmelidir (Karacelil, 2013: 271). Okulda ise eğitimciler farklı kişilik ve özelliklere sahip bireylere karşı adaletli bir tutum ile yaklaşmalıdır. Böylece bireyin bu değeri içselleştirmesine destek olunacaktır (Demir, 2019: 27).

Çalışma kapsamında incelenen Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. cildinde adalet değeriyle ilgili adaletin tanımı verilmiş, âdil olma, adaletin sağlanması, eşitlik, kanunlara uyma/uymama tutum ve davranışları tespit edilmiştir. Bu değerlerin hangi eserde ve ilgili eserin hangi sayfasında geçtiği tablo 12'de verilmiştir.

*Tablo 12.*

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Adalet Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ifade edildiği biçimi	4. cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
Adalet	Adalet (Tanım)	64,65	2	16,19	2
	Adil Olma	65,65,65,66	4	20,21,25	3
	Adaleti Sağlanması	65	1		
	Eşitlik	65	2	83,84	2
	Kanunlara Uymak	67,68,	2		
	Kanunlara Uymamak	67,68	2		
<b>Toplam</b>			13		7

Tablo 12 incelendiğinde Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4. cildinde en çok işlenen değer 4 kez geçiş sıklığı ile âdil olma (f 4) olduğu görülmektedir. Onu sırasıyla 2 kez geçiş sıklığına sahip adaletin tanımı (f 2), eşitlik (f 2), kanunlara uyma (f 2) ve kanunlara uymama (f 2), 1 kez geçiş sıklıklarıyla adaletin sağlanması (f 1) izlemektedir. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 5. cildinde 3 kez geçiş sıklığı ile adil olma (f 3), 2 kez geçiş sıklığı ile adaletin tanımı (f 2), 2 kez geçiş sıklığı ile eşitlik (f 2) işlenmiştir. 5. ciltte adaleti kimin savunacağı, kanunlara uyma ve uymama değerlerinin işlendiği herhangi bir bölüme rastlanılmamıştır. Bu verilere ilişkin tespitler şöyledir:

#### 4.2.1.1. Adalet (Tanım)

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde adaletin tanımı “*Hürriyet*” başlıklı 26. derste;

“ *‘Adâlet: Herkesiñ kendi hakkına mâlik olmasını mûcib kuvvet ‘adâletdir. Şu dünyâda herkes kendi haddini ve hakkını bilirse pençe-i ‘adâlet altında cezâ görmesine hâcet kalmaz; nev’-i beşer arasında esâslı bir sa‘âdet yüz gösterir.* ” (KMKM-4: 64/12-15)

ve

“*Bu hâlde ‘adâlet hey’et-i ictimâ’iyye beşeriyye için pek lüzûmlu bir vâsıta-i hayât demek olur*” (KMKM-4: 65/7-8), şeklinde verilmiştir.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildine gelince adaletin tanımı “*Hikmet, şecâ’at ve iffet denilen üç mühim rükn-i ahlâkıyyeniñ biri birine zahîr olarak mertebe-i kemâle gelmesi “‘adâlet” denilen teverrüde- i insâniyyeti vücûda getirir.*” (KMKM-5-5: 16/4-6) ifadeleri ile verilerek adaletin nasıl meydana geldiği belirtilmiştir.

5. cildin “*Adâlete Dâ’ir*” başlıklı 8. dersinde adalet şöyle açıklanmıştır:

“*Adâlet bir esâs cevherdir. İfrât ve tefrîti yokdur. Mukâbili cevr ya’nî zulmdür. Her dürlü haksızlıklar zulm kelimesinde dâhildir. Zâlimler, ‘âkıbet-i ‘adâlet önünde zebûn olmuşlardır. ‘Âdil-i hakîki Cenâb-ı Hakdır. Bir mülkde ‘adâlet hükm sürerse orada bulunan milletler, kavimler şüphesiz bahtiyâr olurlar*” (KMKM-5: 19/12-16).

Yukarıdaki satırlarda adaletin fazlasının veya azının olmayacağı, zıddının ve tüm haksızlıkların zulüm olduğu, kötülük yapanların ise adalet önünde aciz olacakları ifade edilmiştir. Milletlerin mutlu olabilmesi için adaletle yönetilmesi gereği belirtilmiştir

#### 4.2.1.2. Adil Olma

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde her işte adil olunması gerektiği, adil davranılmazsa zarar geleceği “*Bir işde bir mu‘âmelede ‘adâlet bulunmazsa o işiñ , o mu‘âmeleniñ esâssız ve münâsebetsiz ve muzır sûretde husûle geleceğine şüphe idilmez*” (KMKM-4: 65/1-3), açıklaması ile verilmiştir.

Devleti yöneten hükûmetlerin âdil olmalarının önemi şu ifadelerde verilmiştir:

“*Her hükûmetiñ şâni, şerefi, ‘azameti, bahtiyârlığı onuñ ‘adâleti derecesine tâb‘idir. ‘Adil hükûmetleri, milletleri cidden sever. Cenâb-ı Hakk, Kur‘ân-ı Kerîm‘de ‘adâlet icrâsını sûret-i kat‘iyyede emr-i fermân buyurmuşdur*” (KMKM-4: 65/3-6).

Nasıl adil olunacağı “*Bir hak kimiñ ise oña virilir. İltimâs, taraf-gîrlik; gasb-ı hukûk mevcûd olamaz*” (KMKM-4: 65/16-17) ifadelerinde açıklanmaktadır.

Adaleti sağlamanın, âdil olmanın, mutluluk getirdiği şu ifadelerde açıklanmıştır:

“*İşte “hürriyyet”, “ ‘adâlet”, “müsâvât”, “uhuvvet” gibi dört reng aslı meşrûtiyyetle idâre olunan hükûmetler efrâdı beyninde ciddi bahtiyârlık ve sa‘âdet ve ikbâl temelleridir*” (KMKM-4: 66/8-10),

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde Cenab-ı Hakk’ın kullarına adaletli davranmayı, hakkı sahibine teslim etmeyi ve zulümden uzak durmayı emrettiği mesajı aşağıdaki ifadelerde verilmiştir.

“*Cenâb-ı Hakk kullarına ‘adâletle iş görmeği ve zulmden ictinâbı emr buyurmuşdur. Bir hak kimiñ ise oña verilmesi her fenâlık yapanıñ dücâr-ı mücâzât idilmesi de bu meyânda dahildir*” (KMKM-5: 20 /1-2).

Ticaret yaparken adil olunması gerektiği “*Alışverişde insâfi elden bırakmamak i‘tidâli gözetmek, ihtikârdan kaçınmaktır*” (KMKM-5: 21/4-5), olarak tanımlanan “*hüsni-şirket*” ile verilmiştir. Yine adaletten ayrılmadan ve kimseye zulüm göstermeden kazanç sağlama “*Nezâhet*” sözcüğü ile “*Gerek kendisine, gerek âhire ziyân ve zulm itmeyecek bir tarz-ı sâlimde mal kazanmak ve onu iyi ve nâfi‘ yerlere sarf etmek dimekdir*” (KMKM-5: 25 /7-9), şeklinde tanımlanmıştır.

#### 4.2.1.3. Adaletin Sağlanması

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde adaleti sağlamakla kimin sorumlu olduğu

“*‘Adâleti te‘mîn iden kuvvetler, evvel-emirde mahkemeler, sonra kuvvet-i zâbita olup ‘askerde bunlara mu‘ayyen ve zahîr emr-i muhâfazasıyla mükellefdir*” (KMKM-4: 65/8-10).

ifadelerinde belirtilmiştir.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde adaleti sağlanması hakkında herhangi bir bulgu tespit edilmemiştir.

#### 4.2.1.4. Eşitlik

Adalet değerini ortaya çıkaran alt unsurlardan olan eşitlik kavramı Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde şu şekilde açıklanmıştır:

*“Müsâvât: Dîn ve mezheb tefrîk idilmeyerek herke kânûn nazarında müsâvî görülmesine “müsâvât” dirlir. Bu hâlde Osmânî nâm-ı celîli altında yaşayan her ferd nazar-ı kânûnda ‘aynı hakka mazhar dimek olur. Kânûn huzûrunda bir zengîn ile bir fakîrîñ bir şehîrli ile bir köylünüñ bir me’mûrla esnâfîñ farkları yokdur”* (KMKM-4: 65/11-15).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde yer alan *“Yâ bister-i kemhâda ya virânede can vir/ Cûn bây ü gedâ hake beârber girecektir”* (KMKM-5: 83/16) (İster ipekle döşenmiş yatakta, ister harap bir evde can ver, zenginlerle fakirler toprağa aynı şekilde [eşit] girecektir) örneği ile ölüm karşısında herkesin eşit olacağı ifade edilmiştir.

Kanunlara karşısında herkesin eşit olduğu, cezanın sadece gücü yetmeyenlere değil herkese gerektiğinde verilebileceği *‘Afv ile mübeşşir midir eshâb-ı merâtib/ Kânûn-ı cezâ ‘âcize mi hâs dimekdir”* (KMKM-5: 84/4) (Makam mevki sahibi olanlar af ile müjdelenmişler midir?/Ceza kanunu aciz olanlara mı mahsustur?) şeklinde örneklendirilmiştir.

#### 4.2.1.5. Kanunlara Uymak

Kanunlara uymanın topluma sağladığı mutluluk *“Her hangi memleketdeki kânûna bi-hakkın ri‘âyet vardır ki; orada her dürlü eser-i terakkî ve sa‘âdet mevcûdur”* (KMKM-4: 67/17-18) ifadeleri ile açıklanmıştır.

Adaleti sağlayan kanunlarla ilgili kanunun büyüklüğü, kanunların topluma mutluluk getirdiği;

*“Hükm-i kânûn her şeyden büyükdür. Bizim menfa‘atlerimizi hakkıyla muhâfaza iden, memleketiñ idâresini tanzîm eyleyen odur. Hülâsa iyi kânûnlar insânlarıñ sa‘âdet âletleri sayılır”* (KMKM-4: 67/17-20, KMKM-4: 68/1-2), açıklaması ile verilmiştir.

#### 4.2.1.6. Kanunlara Uymamak

Kanunlara uymamanın toplumu felâketlere sürüklediği, “*Bunuñ gibi her neredeki kânûna itâ‘at hisleri sönmüşdür. Orada her nev‘i fenâlık ve felâket meşhûrdur*” (KMKM-4: 67/18-20) açıklaması ile belirtilmiştir.

Kanunlara uymayanların cezalandırılacağı “*Kânûnuñ ahkâmına ri‘âyet itmeyenleri ‘adâletiñ müstenid olduğı kuvvet ya‘nî kânûn-i cezâ cezâlandırır*” (KMKM-4: 68/3-4), ifadeleri ile açıklanmıştır.

Yukarıda sıralanan örneklerde görüldüğü gibi adalet değeri 4. ciltte siyâsî bir unsur olarak ele alınmış ve bu yönde tanımlaması yapılmıştır. Devleti yöneten hükûmetlerin âdil olmaları, herkese eşit davranmaları gerektiği böylece halkın mutlu olacağı üzerinde durulmuştur. 5. ciltte ise adaletin tanımı yapılarak özellikleri sıralanmıştır. Bireysel adalet hakkında bilgiler verilerek bireyin doğruluktan ayrılmadan, kimseye zulmetmeden âdil bir hayat yaşaması için yapması gerekenler anlatılmıştır.

#### 4.2.2. Dostluk Değeri

Yaratılış itibarıyla insan tek kalamayan sosyal bir varlıktır. Doğumdan ölüme kadar geçen sürede bir başkasına veya başkalarına muhtaçtır. Bebeklikte annesine hem duygusal hem fizikî olarak ihtiyaç duyarken zamanla kardeş, arkadaş, eş gibi hayatını tamamlayacak kişilerin arayışına girmektedir. Bu gereksinimini bazen ailesi ile bazen de kendi oluşturduğu çevresi ile karşılar. Sosyal hayatı için kurduğu yaşam alanındaki insanlarla bağ kurar ve tüm duygularını bu insanlarla paylaşır. İşte bu noktada dost kavramı ortaya çıkar.

Dost Farsça bir kelimedir ve “sevgili” anlamına gelir. İslâmî kaynaklarda “sadakât, uhuvvet, meveddet, sohbet gibi değişik kelimelerle karşılanmıştır. Ayrıca veli ve refik kelimeleri de “dost” manasında kullanılmıştır (Türkiye Diyanet Vakfı, 1994: 511). Türkçe Sözlük’te “sevilen, güvenilen, yakın arkadaş; gönüldaş, iyi anlaşan, aralarında iyi ilişki bulunan kimse” (TDK, 2011: 706) olarak tanımlanmıştır. Dostluk, zevklerin ve düşüncelerin uyuşması, güvene ve samimiyete dayalı sıcak bir duygudur. Gerçek dostluk, sevinç ve üzüntüyü paylaşmak, anlamak, anlaşılmak, hatırlamak ve hatırlanmaktır.

İnsanın temel psikolojik gereksinimleri arasında arkadaşlık kurmak, bir grubun içinde yer almak ve bir statüye sahip olmak, insanlarla sevgi alışverişinde bulunmak ve

dostça ilişkiler kurabilmek yer almaktadır. Bireyin yaşamında birincil öneme sahip olan dostluk duygusu, kişiliğin gelişmesinde ve şekillenmesinde büyük rol oynadığı için toplumda her zaman sosyal değerlerin başında yer almaktadır (Erol, 2014: 151).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4 ve 5. cildinde dostluğun tanımı, vefalı olma, sadık olma, diğerkâmlık, yardımlaşma, anlayışlı olma, dayanışma ve güven duyma olmak üzere sekiz alt başlık altında işlenmiştir. Bu değerlerin hangi eserde ve kaç kez geçtiği tablo 13'te verilmiştir.

*Tablo 13.*

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Dostluk Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ifade ediliş biçimi	4.cilt numarası	sayfa	Geçiş sıklığı (f)	5. cilt numarası	sayfa	Geçiş sıklığı (f)
Dostluk	Dostluk (Tanımı)				20,20		2
	Vefalı Olmak	44		1	20,42		2
	Sadık Olmak				20,83		2
	Diğerkâmlık	43,43		2	21		1
	Yardımlaşma	45		1			
	Anlayışlı Olmak				63,63,63,64		4
	Dayanışma				66		1
	Güven Duymak				22,23,23		3
<b>Toplam</b>				4		15	

Tablo 13 incelendiğinde Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4. cildinde en çok işlenen değer 2 kez geçiş sıklığı ile diğerkâmlıktır (f 2). Vefalı olma (f 1), ve yardımlaşma (f 1) davranışlarına ise 1'er kez rastlanmıştır. Dostluğun tanımı, sadık olma, anlayışlı olma, dayanışma ve güven duyma davranışlarına rastlanmamıştır. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 5. cildinde 4 kez geçiş sıklığı ile en fazla anlayışlı olma (f 4) değeri izlenmiştir. Onu sırasıyla 3 kez geçiş sıklığına sahip güven duyma (f 3), 2 kez geçiş sıklığıyla dostluğun tanımı (f 2) ve vefalı olma (f 2), takip etmiştir. Sadık olma (f 1), diğerkâmlık (f 1) ve dayanışma (f 1) davranışlarına ise 1'er kez yer verilmiştir. Tespit edilen değerlere ilişkin örnekler şöyledir:



#### 4.2.2.1. Dostluk (Tanım)

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde dostluk tanımı “ülfet” ve “teveddüd” sözcükleri ile verilmiştir. Bu sözcüklerle kiminle dost olunabileceği ve dostlarımıza nasıl davranmamız gerektiği hakkında açıklamalar yapılmıştır:

“Ülfet: fazl ve kemâl sâhibleriyle imtizâc tab‘ keyfiyyetini gösterir bir meziyyetdir. Kötü kimselerle görüşmekden dâ‘imâ mazarrat geleceği şüphesizdir” (KMKM-5: 20/12-14).  
 “Teveddüd: Hüsn-i hâl sâhiblerinin hüsn-i teveccühlerini kazanmağa çalışmak ve onlarla bi‘t-tab‘ kardaşça geçinmektir” (KMKM-5: 20 /18-19).

#### 4.2.2.2. Diğerkâmlık

İncelenen kitaplardan Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde “*Tabibler, Kocakarı ‘Îläcları, Evlerde Hasta Bakmak*” başlıklı 16. derste evde hasta bakarken hastaya gösterilecek olan ilgi, alâka ve şefkat dostluk değerinin diğerkâmlık davranışı ile ilgilidir. Bununla ilgili açıklamalar şöyledir:

“Hânesinde hasta bir âdem , ‘âilesi efrâdınıñ bu sûretle muhabbet, merhamet ve nevâzişleriyle şeyler ile tesellilerine mazhar olursa kalben büyük ferahlık his ider ve hâliñ sıhhati üzerine pek büyük te’siri vardır ” (KMKM-4: 43/3-6).

“Bir de hastalar, hastalıkları icâbınca ziyâdece titiz olacaklarından sözlerine, dıriltularına güler yüzle tahammül itmek, kalkacağı, yatacağı sırada tutmak, yardım itmek vicdânen, insâniyyen elzem bir meseledir. Hasta genç olsun, ihtiyâr bulunsun, hayâtîñ kıymeti herkesiñ nazarından büyüktür; bu sebeble gencde, ihtiyârda ‘aynı derecede muhabbet ve insâf ve merhametle, dikkat-i mahsûsa ile mu‘âmele eylemek icâb-ı maslahatdır” (KMKM-4: 43/7-13).

Şefkat duygusu “kişisel yarar gözetmeden başkasına yararı için çalışma” manasına gelen diğerkâmlık değeri ile ilgilidir. 5. ciltte tanımını şu şekilde yapmıştır:

“Şefkat: İnsânîñ ebnâ-yı cinsine ‘ârız olacak elemlere, kederlere karşı müte‘essir olması ve onlarıñ izâlesine gayret ve delâlet eylesidir. Ana şefkati bu bâbda eñ esâslı numûne teşkîl ider” (KMKM-5: 21 /12-14).

#### 4.2.2.3. Vefalı Olmak

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildini “*Hasta Ziyâreti ve Devr-i Nekâhat*” başlıklı 17.dersinde dostluğun kötü günlerde anlaşıldığı, insanın dar günlerinde dost tesellisine ihtiyaç duyduğu ifade edilerek dostluk değerinin alt unsurlarından vefalı olmanın önemi şu şekilde vurgulanmıştır:

“Hastaları ziyâretle hâtırlarını sormak eser-i insâniyyetdir. ‘Ale‘l-husûs ta‘allukâtdan, ehîbbâdan ve mahalle komşularından biri hastalandığı zamân bu vazîfeyi yapmak lâzımdır. Dostluk esâsen felâket hengâmında de belli olur. Hasta ziyâretine gidildiği vakit çok söz söylemek, hastayı sıkacak şeylerden sakınmak icâb ider. Hele tesellî bu bâbda pek büyük bir te’sîr yapacağından hastanın hâlinde aslâ tehlike görülmediği,



*merâkı mevcûd bir şey olmadığı beyânıyla karîben sıhhatiniñ ‘avdetine du‘â itmek muktezîdir.’* (KMKM-4: 44/2-8).

5. ciltte ise “vefa” kavramı şöyle açıklanmıştır:

*“Vefâ: İnsânlara yâr-ı gam-küsâr olmak, dostu felâket zamânında tesellî ile izâle-i te‘essürâta çalışmak hülâsa ‘aklen şer‘ân, mezmûn olmayan şeylere hakikatli bulunmaktır”* (KMKM-5: 20 /15-17).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinin “Kızlarıñ Hanımlarıñ Ebeveyn, Ta‘allukât ve Ahbâsına Karşı Mu‘âmeleleri” konulu 18. dersinde akrabalara karşı vefa duygusu aşağıdaki ifadelerde anlatılmaktadır:

*“Herkes kendini seven ve ziyâret iden dostlarını ya’nî ehîbbâsını i‘âdeten ziyâret itmek, onlara hüsn-i mu‘âmele göstermek, kalblerini incitmek, felâket zamânlarında imdâdlarına yetişmek hülâsa meserretleriyle mesrûr, felâketleriyle mahzûn olmak onlarıñ bi‘l-vücûh iyiliklerine çalışmak iktizâ-yi vicdândır”* (KMKM-5: 42/1-5).

#### 4.2.2.4. Yardımlaşma

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde dostluk değerinin alt unsurlarından “yardımlaşma” ile ilgili “*Vakit ve hâlleri müsâ‘id olmayan hastalara yiyebilecekleri hafif yemeklerden ara sıra göndermek ve mümkün ise nakden de mu‘âvenetde bulunmak lâzım-ı maslahatdır*” (KMKM-4: 45/3-5), ifadelerine yer verilmiştir.

#### 4.2.2.5. Sadık Olmak

Dostluk değerinin alt unsurlarından “sadık olma” Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde “sadakat” açıklaması ile aşağıdaki şekilde verilmiştir:

*“Sadâkat: Gararsız muhabbetdir. İnsân kendi nefisine ‘aid hayırlı bir şeyi isterse onu dostları içinde ârzü itmesi bir eser-i sadâkatdır. İnsânıñ vatan ve milletine sadâkatine de buradan anlaşılır. Vatana, millete sadık olanlar dâ‘imâ kazanırlar”* (KMKM-5: 20 /7-10).

“Sadık olma” Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde “*İnsâna sadâkat yakışur görse de ikrâh /Yardımcısıdır doğrularıñ Hazret-i Allah*” (KMKM-5: 83 /13-14), beyiti ile örneklendirilmiş, insana kötülük görsede sadakatın yakışacağı, yüce Allah’ın doğruların yardımcısı olduğu ifade edilmiştir.

#### 4.2.2.6. Anlayışlı Olmak

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde yer alan “*Zevc ile Zevce ve Beynelerindeki Mu‘âmeleye Dâ‘ir*” konulu 27. derste eşlerin birbirinin arkadaşı, dostu

olduğu ve eşler arasında karşılıklı anlayış olması gereğine yer verilmiştir. Ancak anlayış konusunda görevin büyüğü kadına verilmiştir:

*“Zevc, zevceniñ velisi, efendisi yâhûd beği ve hamîsidir, refik-i hayâtudur. Zevcede zevciñ refika-i rûh ve canı, enîs-i “gam-kârıdı” (KMKM-5: 63 /2-4).*

*“Bir hanım zevcine karşı ne derece hüsn-i mu‘âmele iderse kendiniñde o nisbetde muhterem tutulacağına emîn olmalıdır” (KMKM-5: 63 /11-12).*

*“Dil el ve cehre vâsıtalarıyla da zevcine karşı muhâlefetde bulunacak ‘alâ‘im nâ-münâsibe göstermemelidir. Zevce, çehre itmekde haklı da olsa tatlılıkla işi tesvîye çaresini aramalıdır” (KMKM-5: 63 /16-18).*

*“Büyük çehresizlik izhârı erkeği hanımdan soğutur, nefret itdirir. Erkek ba‘zen hâricî bir mu‘âmele sebebiyle hânesine me‘yûs mağmûm veyâ yorgun gelebilir. Bunu kendine zann idübdede kadında sûratı asarsa ‘adem-i imtizâc yüz gösterir. Bu gibi hâllerde her hanım zevcini, beğini, efendisini teselli ile uğraşmalı, oña karşı dâ‘ima güler yüz, tatlı söz göstermeli ve söylemelidir. Zevc ile zevce beyninde muhâlefet, hüsn-i emniyet ve esâslı bir muhabbet mevcûd olursa zâten dırılıtlarada meydân kalmaz” (KMKM-5: 64 /1-9).*

#### 4.2.2.7. Dayanışma

Dostluk değeri ile ilgili tutum ve davranışlardan dayanışma ile ilgili olarak Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde eşlerin her zaman birbirinin destekçisi olduğuna yer veren ifadeler aile içi dayanışma ile ilgilidir.

*“Zevc ile zevce yek diğeriñ meserret ve felâketinde da‘imâ hissedâr olmalı, biri birilerini hiç bir zamân yalnız bırakmamalı, dâ‘ima mu‘âvenet ve muhabbet ve ehemmiyetle geçinmek yolunu bilmelidirler ” (KMKM-5: 66 /1-3).*

#### 4.2.2.8. Güven Duymak

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. ciltte “hedefe ulaşmak amacı ile elden gelebilen bütün çabaların gösterilmesinin ardından kalben Allah’a bağlanarak ona güvenmek ve sonucu Allah’tan beklemek” anlamındaki “tevekkül” ve “başa gelen olayların Allah’tan geldiğini düşüncesi ile Allah’a güvenip kabullenmek” manasındaki teslim kavramlarına yer verilmiştir. Bu kavramlar dostluk değerinin alt unsurlarından “güven duymak” tutum ve davranışları ile ilgilidir:

*“Tevekkül: Esbâbına tevessülle berâber müsebbâtı Cenâb-ı Hakka havâle ma‘nâsınadır” (KMKM-5: 22/19-20).*

*“İnsânıñ, ‘ırz ve nâmûsuna, cânına, mâlına, vatan ve milletine bir fenâlık gelmesi muhakkak iken def‘-i çâresine çalışmayub da “mütevekkilim” demek ‘afv olunmayacak kabâhatlerdendir” (KMKM-5: 22/21, KMKM-5: 23/1-2).*

*“Teslîm: Emr-i hakka tamamıyla mutâva‘at ve hüsn-i rızâ göstermek ve bu husûsda ‘aklına mülâyim gibi görünmeyen husûsatda muhâlefeti i‘tirâzı terk eylemekdir” (KMKM-5: 23/3-5).*

### 4.2.3. Dürüstlük Değeri

Dürüst “sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, kurallara uyan, yanlışsız” (TDK, 2011: 738) kimsedir. Dürüstlük ise; doğruları ve gerçekleri söylemek, samimî, güvenilir ve sadakatli olmak içtenlik, açıklık, netlik gibi kişilik özelliklerine sahip olmayı yansıtmaktadır. Bireyin söz ve davranışlarının uyumlu olma halidir. Tüm bu özellikler bireyin hem karakter sahibi olmasını hem de toplumda itibar görmesini sağlar.

İyi bir insan olmanın yolu dürüstlükten geçer. Fertlerin birbirlerine karşı dürüst olması sağlıklı ve uyumlu bir toplumu oluşturur. Bireylerin yalan söylediği, birbirini aldattığı ve birbirine güvenmediği bir toplumda sağlıklı ilişkilerin kurulması imkânsızdır. Dürüstlükün hayatı daha yaşanabilir kılan, tüm insanlar tarafından gerekliliği ve önemi benimsenmiş evrensel bir sosyal değer olduğunu düşünürsek sağlıklı, yaşanılabilir ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmış bir toplum için bu değer önemi büyüktür (Demir, 2019: 29).

Dürüstlük, değerler eğitimi bağlamında, bireye kazandırılması amaçlanan temel kavramlardandır. Dürüstlük davranışı tıpkı diğer değerler gibi doğuştan gelmez, çocukluktan itibaren aileden ve çevreden öğrenilen bir davranış biçimidir. Sosyal hayatta karşılıklı güven temelli bir ilişkinin sürdürülebilmesi için gerekli olup ailede ebeveynler, okulda öğretmenlerce çocuğa kazandırılması gerekir. Çocuklar, ebeveynlerin ve öğretmenlerin davranışlardan etkilenmekte, onların davranışlarını kendilerine rol-model almaktadırlar. Bu nedenle dürüstlük değerini aktaracak olan ebeveyn ve öğretmenler doğru sözlü ve güvenilir olma gibi temel değerleri özümsemiş, duygu, düşünce ve eylemlerinde de bunu gösteren bireyler olmalıdır (Ekinci, 2020: 40; Demir, 2019: 29).

Doğruluk ve dürüstlikle ilgili olarak Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. 5. ciltte ise doğruluk ve dürüstlikle ilgili hak, hakikat ve yalancılık hakkında açıklamalar yapılmıştır. Bu değerlere ilişkin istatistikî bilgiler şöyledir:

*Tablo 14.*

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ifade ediliş biçimi	4.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
-------	-----------------------------	-----------------------	-------------------	-----------------------	-------------------

	Dürüstlüğün öğütlenmesi/ yüceltilmesi	28 ,29	2
Dürüstlük	Dürüstçe davranmak/konuşmak	29, 29, 29,	3
	Dürüstçe davranmamak/konuşmamak (Yalan Söylemek)	28, 28, 29	3
<b>Toplam</b>			8

Tablo 14 incelendiğinde Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 5. cildinde dürüstlük değerine ilişkin “dürüstlüğün öğütlenmesi/ yüceltilmesi, dürüstçe davranmak/konuşmak, dürüstçe davranmamak/konuşmak (yalan söylemek)” tutum ve davranışları tespit edilmiştir. Tablo incelendiğinde 3’er kez geçiş sıklığı ile dürüstçe davranmak/konuşmak ( $f$  3) ve dürüstçe davranmamak/konuşmamak (yalan söylemek) ( $f$  3) en çok işlenen değerlerdir. Dürüstlüğün öğütlenmesi/yüceltilmesi ise 2 kez geçiş sıklığı ( $f$  2) ile eserde yer almıştır. Bu tespitlere ilişkin örnekler şöyledir:

#### 4.2.3.1. Dürüstlüğün Öğütlenmesi/ Yüceltilmesi

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5.cildinin “*Hakka ve Hakikate Muhabbet Lüzümu*” başlıklı 12. ders dürüstlük değerinin doğruluk, hak ve hakikatle ilgili tutum ve davranışlarını açıklamaktadır. Doğruluk ve dürüstlüğün insana mutluluk getirdiği, zarar getirmeyeceği aşağıdaki örneklerde belirtilmiştir:

“*Her insân hak ve hakikate hizmetle bahtiyâr olur. Merdlik hakikate taraftarlıkdadır*” (KMKM-5: 28/6-7).

“*Doğrulukdan kimse mazarrat görmez, görse de hakkı zâhirdir*” (KMKM-5: 29/12-13).

#### 4.2.3.2. Dürüstçe Davranmak/Konuşmak

Bireyin kendi zararına olsa dahi doğruluktan ayrılmaması, gerçek aleyhinde de olsa anlayışla karşılamanın gereği: “*Şu dünyâda bir âdem kendi hakkını ve haddini bilirse eğri yola gitmez. Hakikat insânın kendi ‘aleyhinde bulursa hüsn-i kabûl ve telakkî eylemek büyüklük eseridir*” (KMKM-5: 29 /1-3), şeklinde anlatılmıştır.

“*Hakkı söyleyen yalandan ictinâb iden hakikat dâ’iresinde hareket eyleyen kimseler dâ’ima kazanır*” (KMKM-5: 29/4-5), ifadeleri ile doğru sözlü olmanın her zaman kazandırdığı anlatılmıştır.

Doğruluktan ayrılmamak, doğrunun ne olduğunu anlamak için dikkatli davranılması gereği “*Bir de hasbe’l-beşeriyye her hakikatı anlamak veya olanda ta’yîn*

*eylemek ba'zen mümkün olamaz; Bu gibi hâllerde işi iyice tedkîk etmek bilenlerden sorub öğrenmek lâzımdır” (KMKM-5: 29 /9-11), şeklinde açıklanmıştır*

#### 4.2.3.3. Dürüstçe Davranmamak/Konuşmamak (Yalan Söylemek)

Bir kimsenin gönlü hoş olsun diye veya çıkarı için doğruluktan ayrılmanın yanlış olduğu ve kötü sonuçlar doğurabileceği aşağıdaki örneklerde belirtilmiştir:

*“Bir kimsenin hâtırı için, yâhûd bir menfa'ate nâ'illiyyet maksadıyla hakîkatden ayrılmak, yalancılığı, riyâ karlığı ihtiyâr etmek büyük denâ'etlerden biridir” (KMKM-5: 28/7-9).*

*“Hakîkat fi'l-hakîka işine gelmeyenler nazarında acıdır. Lâkin buña tâbi'yyet mutlaka tatlı semereler verir. Birinin hâtırı için yüzine gülmek, ri'âyet maksadıyla, haksızlığı haklı göstermek, iyi yol bilinüb dururken ayrılmak bir hakîkatı saklamak bir doğruyu sevmemek çok mazarrat tevlid iden ahlâksızlıkdandır” (KMKM-5: 28 /10-15).*

Doğru sözlü olmama (yalancılık) ve yalanın doğuracağı kötülükler şöyle ifade edilmiştir:

*“Fakat yalancılıktan gelecek mazarratlar nihâyetsizdir. Meşhûr meseldir ki yalancının evi yanmış da kimse inanmamış, dirler.*

*Âteşe yansada beyt-i kezzâb*

*İnanıp götürmez kimse aña âb*

*Yalancı her yerde mahcûb olur. Haysiyeti kalmaz, herkesiñ nefretini da'vet ider. Yalan pek büyük fenâlıklar yapmağa müsâ'iddir. Hanımlar bu gibi mezmûm sıfatlardanda dâ'imâ hak ve hakîkate hizmet eylemelidirler” (KMKM-5: 29/13-20, 30/1-2).*

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde dürüstlük değerine rastlanmazken, 5. ciltte dürüstçe davranmak hakkında açıklamalar yapılmış, dürüstlük övülmüş ve yalan söylemek kötülenmiştir.

#### 4.2.4. Öz Denetim Değeri

Otokontrol olarak da adlandırılabilir olan öz denetim kavramı *“bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini daha önemli bir amaca ulaşabilmek için denetleme” (TDK, 2011: 1865)* olarak tanımlanmaktadır. Kişinin dünya ile arasında daha iyi ve ideal uyuma sahip olması için kendini değiştirme ve uyarılma kapasitesi (Duyan vd., 2012: 26), iç denetim ile duygu, düşünce ve eylemlerini kontrol edip, arzularını ve eylemlerini yönetebilme halidir (Karatekin ve vd., 2013: 12).

Birey toplumda bir amaca ulaşmak için davranışlarının sorumluluğunu alabilmelidir. Kendini denetleyip gerekirse sınırlayabilmeli, dürtülerine karşı koyup, isteklerini bir süreliğine erteleyerek öz denetimini sağlayabilmelidir. Öz denetimini sağlayabilen birey herhangi bir dış ya da iç etkinin altında kalmadan hayatını kendi seçtiği tarzda yaşayabilir, duygu ve düşüncelerini yönetebilir, aksiliklere rağmen yoluna devam edebilir, ruh hâlini düzenleyip, kendini dizginleyebilir. Ne yapıp yapmaması gerektiğini bilip uyarı ve ikaza gerek kalmadan görevlerini yerine getirebilir (Karatekin vd., 2013: 14).

Öz denetim değeri, diğer değerler gibi zamanla kazanılan, tecrübe ve sosyal ilişkilerle perçinleşen bir olgudur. Olgun bir insan olmak için gerekli niteliklerdendir. Öz denetimi sağlamakta zorlanan insanlar duygu, düşünce ve eylemlerinde dengesizlik yaşarlar. İç dünyalarında sıkıntılar baş gösterdiği için toplumsal ilişkilerinde de aksamaların oluşması kaçınılmazdır (Ekinci, 2020: 43; Yüce, 2020: 56).

Öz güven sahibi olmak, davranışlarını kontrol etmek, davranışlarının sorumluluklarını alabilmek öz denetim değeri ile ilgili tutum ve davranışlardır. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde öz denetimle ilgili bulguya rastlanmamıştır. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde görgü kurallarının anlatıldığı ders konuları öz denetim değerinin “*davranışlarını kontrol etme*” alt başlığı ile ilgilidir. Bu değerlerin eserde kaç kez geçtiği tablo 15’te verilmiştir.

*Tablo 15.*

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Öz Denetim Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ifade ediliş biçimi	4.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
Öz Denetim	Davranışlarını kontrol etmek			27,30,30,31,33,33,41	7
<b>Toplam</b>					<b>7</b>

Tablo 15 incelendiğinde Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde öz denetim değerinin alt unsurlarından sadece davranışlarını kontrol etme 7 kez geçiş sıklığıyla (f7) işlenmiştir. 4. ciltte ise bu değerle ilgili tespit yapılmamıştır. Davranışlarını kontrol etme örnekleri şöyledir:



#### 4.2.4.2. Davranışlarını Kontrol Etmek

Öz denetim değerinin alt başlıklarından davranışlarını kontrol etme ile ilgili olarak “*İntizâm yalnız meskende, eşyâda değil, hâlde, sözde, yazıda, san’atda hülâsa her mes’elede olabilir. Muntazam söz söylemek, hâlinde intizâmı muhafaza etmek muntazam yazmak şüphesiz büyük ma’rifettir*”, (KMKM-5: 27/7-10) açıklamasında düzeni hayatın her aşamasına sokmanın büyük beceri olduğu belirtilmiştir.

“*Adâb-ı Tekellüm ve Sohbet*” başlıklı 13. derste konuşma sırasında yapılması gerekenler anlatılmış ve davranışları kontrol etme ile ilgili bilgiler verilmiştir:

“*Söyleyenin sözi kısa kesmek ve diğerlerinede söz için nöbet virmek lâzımdır. Çünkü sözde devâm eylediklerini ebkemiyetde bırakmak dinleyenleri usandırır; Söyleyenden de nefret hâsıl itdirir*” (KMKM-5: 30/10-13).

“*Diğerlerinin sözi bitmeden onun sözünü kesüb söze başlamak büyük terbiyesizliktir. Söylenen sözi bi’tab’ neticeye kadar dinlemek iktizâ ider*” (KMKM-5: 30/14, KMKM-5: 30/1-2).

“*Söz söylerken - karşıda sağır varmış gibi haykırmak lâyük olmadığı gibi muhâtabın güçlkle anlayabileceği derecede yavaş söylememelidir. Baş, kaş, göz, el vesâ’ire gibi ‘azâ ile işâret iderek söz söylemek, yâhûd ötekiniñ berikiniñ taklîdini yaparak sohbet etmek ‘ayıbdır. Başkasına söylenen sözede karışmak aslâ câ’iz değildir.*” (KMKM-5: 31/8-15).

“*Âdâb-ı Ekl ü Şurb*” başlıklı yeme içme adabı konulu 14. derste görgü kuralları hakkında verilen aşağıdaki örnek davranışları kontrol etme hakkındadır:

“*Esnâ-yı ta’âmda aç gözlülüğü aındıracak ‘aceleden gözlerini açmaktan sakınarak tedrici yemek ve ta’âma evvela büyükleriñ başlamasını beklemek lâzımdır. Ta’âmda bulunanlarıñ yüzlerine, lokmalarına bakmak veyâ sahân ve tabakdaki ta’âmdan kendi önünde olmayan aksâmdan almak gayr-ı câ’iz ve terbiyesizler gibi ağız şapırdatmak, yemekde hazır bulunanları öğrendirecek veyâ nefret idecek şeylerden sakınmak iktizâ ider.*” (KMKM-5: 33/8-11).

“*Âdab-ı Hareket ve Sukûnet*” başlıklı 15. ders içeriğinde de davranışları kontrol altına alma ile ilgili kurallar aşağıda belirtilmiştir:

“*Yürürken ne pek yavaş ne de pek çabuk gitmek, yürürken omuzlarını çarpıtmak, kollarını gayr-ı tabî’i sallamak kendi kendine konuşmak, el vesâ’ir ‘uzuvlarıyla ba’zı işaretler yapmak, başını yere eğmek göğsünü müte’azzım-âne fırlatmak gayri câ’izdir*” (KMKM-5: 33/15-16, KMKM-5: 34/1-3).

“*Kızlarıñ Hanımlarıñ Ebeveyn, Ta’allukât ve Ahbâsına Karşı Mu’âmeleleri*” başlıklı 18. derste akraba ilişkilerinde davranışları kontrol altına alma ile ilgili şu ifadeler yer almıştır:

“*Ahbâba gelince ahbâ arasındaki, mu’âmelelerde dâ’ima terbiye ve nâzikî dâ’iresinde vukû’ bulmalıdır. Teklîfsizlikler, haddiñ fevkinde i’timâdlar insânî arkadaş yüzünden ekseryâ felâketlere sevk idebilir. Bu sebeble ahbâ ile dahî musâhabe mu’âmelede*

*dâ'ima ciddiyyetden ayrılmamak, kahkahalarla, lüzûmsuz mütâla'larla haysiyeti izâleye sebep olmamak icâb ider*" (KMKM-5: 41/16-21).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi eserinin 5. cildinde adab-ı muaşeret kurallarına genişçe yer verilmiştir. Öz denetim değeri ile ilgili bu kurallara 4. Ciltte rastlanmamıştır.

#### 4.2.5. Sabır Değeri

Sosyal hayatta karşılaşılan üzücü durumlara, güçlüklerle ve sıkıntılara göğüs germenin adı sabırdır. Üzücü durumların geçmesi için gösterilen dayanıklılık, sebat erdemidir (TDK, 2011: 1967). Arapça "sabr" kelimesinden gelen sabırla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de Hz. Eyyüb'ün hayatı sabrın örneği olarak anlatılmış ve insanlık tarihinde rol-model olarak gösterilmiştir;

*"Sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır"* (Nisâ, 4/25).

*"O hâlde, yüksek azim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret, onlar için acele etme"* (Ahkâf, 46/35).

İnsan hayatın her alanında canını sıkan, tahammül sınırlarını zorlayan durumlarla karşı karşıya gelebilir. Bu durumlarda elinde olmayan bazı tepkiler verebilir. İşte bu olumsuz duygularla baş etmede sabır önemli bir yere sahiptir. Çünkü sabır, bireyleri olumsuz duygulardan kurtaran ve yaşam kalitesini artıran insanî bir değerdir (Okçu ve Pilatin, 2018: 103). Kişiyi ciddiyyet ve saygınlık katmasının yanında olgunluk kazandırır. Sabırlı insanlarda daha az stres, düşük depresyon, daha az sağlık problemleri ve artan yaşam doyumu görülmüştür. Sabırlı bireylerde sosyal uyum sabırsızlara oranla daha fazladır. Ayrıca empati kurma becerileri çok daha fazla gelişmiştir (Türkgeldi, 2019: 27).

Sabır zor koşullar altında cesaretini yitirmeden, tahriklere rağmen öfkeye kapılmadan, moralini bozmadan bekleyebilmektir. Sosyal hayatta en fazla telkin edinilen değerlerdendir. "Sabrın sonu selamettir", "sabır acıdır, meyvesi tatlıdır" gibi sözler sabrın önemini ve sonunda güzelliklerin olacağını anlatan atasözlerindendir.

Sabrın zıddı olan öfke, istenmeyen durumlar karşısında oluşan doğal bir duygudur. Öfke, kontrol edilmediği zaman kişiyi zarar verir, huzursuzluklara ve rahatsızlıklara sebep olur. Çünkü insan, öfke anında doğru düşünemez ve pişmanlıkla sonuçlanan işler yapabilir. Hâlbuki birkaç dakika sabredebilse, her şeyin değişip hayatın daha huzurlu ve hayırlı olabileceğini görecektir (Okçu ve Pilatin, 2018: 105).



Sabır değeri ile ilgili Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. 5. ciltte ise sabır ve sabırlı olmanın tanımı yapılmış, sabrın ödüllendirileceği açıklaması yapılmıştır. Ayrıca azimli olmak hakkında bilgi verilmiştir. Bu değerlerin geçiş sıklığı şöyledir:

Tablo 16.

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Sabır Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ifade ediliş biçimi	4.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
	Sabır (Tanımı)			18,19,25	3
Sabır	Zorluklara dayanmak/ azim göstermek			18	1
	Sabrın ödüllendirilmesi			25	1
	Sabırlı olmak/ davranmak (Tahammül etmek)			25,25,26	3
<b>Toplam</b>					<b>8</b>

Tablo 16 incelendiğinde 5.ciltte en fazla 3 kez geçiş sıklığıyla sabrın tanımına (f 3) ve sabırlı olmak/davranmak (tahammül etmek) (f 3) kez yer verilmiştir. 1 kez azimli (f 1), 1 kez ise sabrın ödüllendirilmesi (f 1) izlenmiştir. Bu tespitlere ilişkin örnekler şöyledir;

#### 4.2.5.1. Sabır (Tanımı)

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde sabır;

“*Sabr elemlere, musibetlere, felâketlere karşı mukâvemetle sebâtdir.*” (KMKM-5: 18/11-12) şeklinde tanımlanmıştır.

“*Alî fazîletleri kazanmak yolunda vücûdu yormak*” (KMKM-5: 19/3) tanımlaması ise tahammül için verilmiştir.

“*İffet ve Aksâmı*” başlıklı 10. derste “*İffetten mütevellid sabır istenilen şeye nâ’il olamamağa yâhûd fenâ bir hâle karşı tamâmî tahammül demek olur. Sabır ve sebât muvaffakiyatın anahtarıdır*” (KMKM-5: 25/1-3) ifadeleri ile sabır tanımlanmıştır.

#### 4.2.5.2. Sabrın Ödüllendirilmesi

Herhangi bir olay karşısında yılmadan, vazgeçmeden çaba göstermenin önemi;

*“Cenâb-ı Hakk Kurân-ı Kerimde “Allah sabr idici kulları ile berâberdir.” buyurmaktadır. ‘Aleniyân şehvet hengâmında bu gibi felâket vücûda getirecek âteşin emellere karşı mukavemet ne büyük bir zaferdir?’ (KMKM-5: 25/3-6),*

ifadeleri ile verilmiştir. Zorluklara karşı mücadele edenlerin karşılığını alacağı *“Allah sabr idici kulları ile berâberdir”* ayeti hatırlatılarak verilmiştir.

#### 4.2.5.3. Sabırlı Olmak/Davranmak (Tahammül Etmek)

*“Zarûreti def’ idecek kadarla iktifâ itmekdir” (KMKM-5: 25/10) olarak tanımlanan kanaat sabır değeri ile ilgi tutum ve davranışlardandır. Kanaatle ilgili olarak;*

*“Hırs ve tama’ dâ’imâ zillet ve mazzarat da’vet ider. Fakat çalışmakta tahsil-i ‘ilm ve ma’rifetde def’i zarûret idecek mikdârla iktifâ câ’iz olamaz. Bu yolda terakkî elzemdir. Kanâ’at hakikaten bitmek tükenmek bilmeyen bir hazinedir” (KMKM-5: 25/11-14), açıklamalarına yer verilmiştir.*

Türkçe Sözlük’te ağırbaşlılık (TDK,2011:2465) olarak tanımlanan “vakar” eserde:

*“İnsanın istediği şeylere karşı te’enni ile davranması ve ‘izzet-i nefsinin gözetmesidir. ‘Acele iden nâdim ictinâb iden sâlim olur.” dimeleri pek doğru bir sözdür. Çünkü ‘acele, yolunda yapılacak bir şeyi ‘ale’l- ekser bozar.” (KMKM-5: 25/16, -KMKM-5: 26/1-3)*

olarak acele davranmamayı ifade etmiş ve sabırlı olmayı akla getirmiştir.

#### 4.2.5.4. Zorluklara Dayanmak/ Azimli Olmak

Sabr değerinin alt unsurlarından “azimli olmak” *“Azm-i himmet: Her şeyin iyisini kötüsünü bilerek fezâile iştiyâk ve dünyânın ne sa’âdetinden mesrûr ne de felâketinde mahzûn olmamaktır” (KMKM-5: 18/8-10), tanımı ile verilmiştir.*

#### 4.2.6. Saygı Değeri

Ahlâk kurallarının çoğunun temelinde yatan saygı insan ilişkileri ve insan hakları, eğitim, siyaset gibi hayatın pek çok alanında yer alır. Kavram olarak saygı, *“herhangi bir kimseye yaşı, yararlılığı, üstünlüğü gibi nedenlerle dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram ya da başkalarını rahatsız etmekten çekinme” (TDK, 2011: 2047) olarak tanımlanmaktadır. Olaylar karşısında*

benimsenen tavır, tutum ve duygu durumudur. Saygı muhataba onu düşündüğünü ve değerli olduğunu hissettirmektir. İnsanlar arasında bir iletişim kanalı, olumsuzlukları olumluya çeviren bir bağıdır (Arıcı ve Maden, 2018: 238).

Saygılı olmak bireyin taşıması gereken temel özelliklerdendir. İnsanın kendi kişiliği ile başkalarının kişiliğinin arasındaki sınırı bilip o sınırı aşmaması, kendi aleyhine dahi olsa başkasının hakkına özen göstermesidir. Saygı korku ve zorlamaya dayalı dıştan kaynaklı değil, içten kaynaklı yani bilinçli, istedik bir şekilde olmalıdır (Şentürk, 2018: 219).

Saygı, sadece temel değerlerden biri değil, aynı zamanda birçok değer de temelidir. Öğrencilerin kendilerini tanımaları, evrensel düşüncelerini oluşturmaları ve toplum ile sosyalleşmeleri için vazgeçilmezdir (Türk, 2009: 17). Temeli tüm değerler gibi küçük yaşta ailede atılmakta ve okulda eğitimle pekiştirilmektedir. Bu değer çocuklara benimsetilebilmesi için öncelikli olarak anne ve babanın gerek sözlü gerekse fiili olarak bunu göstermeleri gerekmektedir.

Akademik açıdan başarılı ve temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek okulların temel iki amacı arasındadır. Türk Milli Eğitiminin amaçlarında belirtilen “insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan” ifadesindeki saygı, birlikte yaşama, toplum olma, hak ve hürriyetlere gösterilmesi gereken saygıyı ifade etmektedir (Arıcı ve Maden, 2018: 240).

Saygı değerinin çok ön plana alınmadığı toplumlarda kendisinin farkında olmayan, güvensiz, çevresini sorgulamayan, kendisini geliştirmeyen, araştırma yapmayan, girişimci olmayan bireylerin yetişmesine neden olmaktadır. Saygı değerini içselleştiren çocuklar, şiddete ve kabalağa başvurmazlar. Çocukların önemsendiği, değer gördüğü ve saygı duyulan toplumlarda kişilikleri, benlikleri ve özgüvenleri gelişir, iyi ahlâklı bireyler olarak yetiştirilmektedir (Dalyan, 2020: 28).

Saygı belirli bir zamanla, mekânla veya durumla sınırlı olmadan, insanların dili, ırkı, cinsiyeti ne olursa olsun farklılıklarını kabul edip dikkatli, özenli ve ölçülü davranmaktır. İncelenen eserlerden Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde saygı değeri ile ilgili herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Kızlara Mahsus Kıraat 5. cildinde saygı değeri ile ilgili “alçak gönüllü olmak, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme ve empati” tutum ve davranışları tespit edilmiştir. Tespit edilen tutumlar ve geçiş sıklığı tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Saygı Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları

Değerler	Değerin ifade ediliş biçimi	4.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
Saygı	Alçak Gönüllü olmak			18	1
	Başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranmak			30,42	2
	Diğer insanların kişiliklerine değer vermek			40,41	2
	Muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetmek			31,33,34, 43,53, 54	6
	Empati			42,43	2
<b>Toplam</b>					13

Tablo 17’de görüldüğü gibi Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde saygı değerinin alt unsurlarından en çok işlenen unsur 6 kez geçiş sıklığı muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme (f 6) olmuştur. Başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma (f 2), empati (f 2) ve diğer insanların kişiliklerine değer verme (f 2) tutumu 2’şer kez izlenmiştir. 1 kez ise alçak gönüllü olmak (f1) tutumu tespit edilmiştir. Bu bulgulara ilişkin örnekler şöyledir;

#### 4.2.6.1. Alçak Gönüllü Olmak

Saygı değerinin alt unsurlarından olan alçak gönüllü olmak “tevazu” olarak şöyle anlatılmıştır:

“Tevâzu’: insânın kendini kimseden büyük görmemesi ve kendinden dûn derecede olanları da küçük ‘add itmemesidir. Fakat bu hâssayı ifrâta ya’nî riyâ derecesine götürmemelidir. Çünkü bu hâl zillet derecesindedir ki asla makbûl değildir.” (KMKM-5: 18/18-21)

#### 4.2.6.2. Muhatabının Konumunu, Özelliklerini ve Durumunu Gözetmek

Konuşma ve sohbet kurallarının sıralandığı “*Adâb-ı Tekellüm ve Sohbet*” başlıklı 13. derste “*Bi’l-hâssa büyüklerle konuşulduğu sırada kinâye tarîkiyle söz söylemek ‘ayıbdır*” (KMKM-5: 31/6-7), yeme içme kurallarına yer verilen “*Âdâb-ı Ekl ü Şurb*” konulu 14. derste “*yemek ve ta’âma evvela büyükleriñ başlamasını beklemek lâzımdır*” (KMKM-5: 33/4-5), “*Âdab-ı Hareket ve Sukûnet*” başlıklı 15. derste “*Kendinden büyükleriñ karşısında ayak ayaküstüne atub oturmak terbiyeniñ hilâfidir*” (KMKM-5: 34/12-13), ifadeleri ile büyüklere karşı gösterilmesi gereken saygıya dikkat çekmek istenmiştir.

“*Kızlarıñ Hanımlarıñ Ebeveyn, Ta’allukât ve Ahbâsına Karşı Mu’âmeleleri*” ve “*Gelin Kayın Ana*” başlıklı derslerde büyüklere ve akrabalara karşı sergilenmesi gereken tavır ve davranışlar detaylı şekilde anlatılmıştır:

“*Kayın pedere, kayın vâlideñize, görümce vesâ’ir zevciñiz ta’allukâtında karşı dahî hürmeti borçlusunuz. Hulâsa: hanımlar) zengîn, fakîr büyük, küçük herkese karşı hüsn-i mu’âmelede bulunmalı ve dâ’ima hüsn-i hâl sâhibi vefâlı ahbâ tedarik itmelidirler*” (KMKM-5: 43/7-10).

“*Bir kere gelin hanım düşünmelidir ki kayın vâlidesi kendi sevgili beğiniñ veyâ efendisiniñ anasıdır. Onı kayın anası doğurmuş, beslemiş, büyütmüşdür. Soñrada onu tezvîc iderek kendisini gelin almışdır. Bununla berâber her hâlde yaşı da kendinden fazla sinn ve hâlce büyükdür. Dimek oluyor ki kayın anaya hürmet dînen, edeben insâniyyete elzendir*” (KMKM-5: 53/3-8).

“*Hulâsa gelin kayın vâlidesine fevka’l-âde hürmetkâr ve vazîfe-şinâs olmalı, kayın vâlide de geline karşı kerîmesi gibi muhabbet beslemelidir*” (KMKM-5: 54/7-9).

#### 4.2.6.3. Diğer İnsanların Kişiliklerine Değer Vermek

Büyüklere değer verip saygı göstermekle ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

“*Ebeveyniñ elleri öpülmeli, hayır du’aları alınmalı, onlara bi’l-vücûd yardım idilmeli, her dürlü iyiliklerine çalışılmalıdır. Peder vâlideye hatta teyzeye, hâlâya büyük birâdere, ‘amuca ve dayıya karşı hürmetsizlik, itâ’atsizlik göstermek, onlarıñ emirlerine sert nazarla bakmak, burun kıvrımak hilâf-ı terbiye vü edebdir.*” (KMKM-5: 40/15-16, KMKM-5 41/1-4).

“*Bir insân, veliyy-i ni’meti olan ebeveyniniñ, büyük peder ve vâlidesiniñ dâ’ima rızâlarını tahsîle, gönülleriñi hoş itmeğe her yerde ve her zemân ta’zîm ve ri’âyetde bulunmağa mecbûrdur. ‘Aks-i hâlde nazar-ı insâniyyetde de mes’ûldür. İhtiyârlar seneleri icabınca ekser vakitlerde çok söz söylerler. Merâk vesvese sâhibi olurlar; her şeyine karışmak tabî’atında bulunurlar. Gençler bu hâllerden müte’essir olmamalı, onları o sin ve sallarında incitmemeli, sözlerine karşı hüsn-i tetebbu‘da bulunmalıdırlar*” (KMKM-5: 41/8-15).

#### 4.2.6.4. Başkalarına Kendine Davranılmasını İsteddiği Şekilde Davranmak

Konuşma esnasında karşımızdakine göstermemiz gereken saygı kuralları ile ilgili “*Diğerleriniñ sözi bitmeden onuñ sözini kesüb söze başlamak büyük terbiyesizliktir. Söylenen sözi bi’-t tab‘ neticeye kadar diñlemek iktizâ ider.*” (KMKM-5: 30/14, KMKM-5: 31/1-2), açıklaması verilmiştir.

Birey, insanlık görevi ve medenî olmanın bir gereği olarak, ayrımlara takılmadan etrafındaki herkese ve her şeye saygı duymalı ve buna göre hareket etmelidir. Kendisine nasıl davranılmasını istiyorsa çevresindekilere de öyle davranmalıdır. Bununla ilgili 5. ciltte şu satırlara yer verilmiştir:

“*Esâsen hiç kimseniñ ‘aleyhinde söz söylememek, zemâmlıkda bulunmamak lâzımdır. ‘Aks hâlde herkesde siziñ ‘aleyhiñizde idâre-i kelâm ider. Başkasına fenâlık yapmak onlarada siziñ için fenâlık yapmak salâhiyetini virmek dimekdir ki kâr-ı ‘âkıl değıldir*” (KMKM-5: 42/6-9).

#### 4.2.6.5. Empati

Empati, bireyin kendisini karşısındakinin yerine koyması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi olarak tanımlanan empati kavramı ile ilgili şu örnekler tespit edilmiştir;

“*Kalb kırmak pek fenâ şeydir; çünkü ta‘mîr kabûl itmez. Kimseye karşı buğz itmeyiniz. ‘Aleyhiñizde bir söz söylenmişse bir kere düşününüz ki; o şey, sizde var mıdır? Var ise ondan sakınub o gibi fenâ hasletlerden kaçınıñız. Yoksa yalan olmak i‘tibârıyla kızmaya hakkıñızda yokdur. Esâsen kimseniñ izzet-i nefisine dokunmayanları kimse incitmez. Ehibba arasında dargınlık dahî fenâ şeydir*” (KMKM-5: 42/18-21, KMKM-5: 43/1-3)

“*Kimseyi gücendirmeyeni kimsede bi’-t-tab‘gücendirmez*” (KMKM-5: 43/4), ifadelerinde empati değeri anlatılmıştır.

#### 4.2.7. Sevgi Değeri

Sevgi, sosyal bir varlık olan insanın doğal bir ihtiyacıdır. İnsan ruhunda bulunan değerli bir yetenek olarak nefreti yok edip kötülük ve olumsuzlukları ortadan kaldırır (Gümüş, 2017: 100). Sevgi çevremizdeki bireylerin haklarını saygı ile korumak, onlara tahammül edip, hoşgörü ve ilgi ile yaklaşmaktır (Özmen, 1999: 195).

Maslow’un hiyerarşik insan gereksinimleri üçgeninde temel olan fizyolojik ve güven gereksiniminden sonra gelen sevgi sadece insanlar için değil pek çok canlı için hayatî önem taşıyan, canlılara yaşama sevinci veren bir duygudur. İnsanları birbirine

içsel olarak yaklaştıran ve bağlayan doğal ve ruhsal bir eğilimdir. İnsanı yalnızlığından kurtarıp, diğer bireylerle iletişime geçmesine yardımcı olur (Hökelekli, 2013: 83).

Sevgi, bilgi, beceri ve duygunun bütünleşmesi, tutarlı olması ve zenginleşmesidir. İnsanın en önemli gereksinimlerinden biri olan sevgi saydam olmalıdır. Sevgi hoşgörülü olmaktır, bencil olmamaktır, her bireyin birbirleriyle ilişkisini belirleyip, sorunların çözümünde birlikte hareket etmektir. Bireyin kendini tanımasına ve tutarlı bilgi ile yeteneklerini geliştirmesine yardım etmektir (Sönmez, 1987: 67–69).

Sevgisizlik; yalnızlık, yıkım ve umutsuzluk ortaya çıkaracağı için insanın kalbine sevgiyi koyduğunuz zaman insan o sevgi ile tüm güzelliklere ulaşabilir. Sevgi çocukta erken dönemde uyanmaya başlar. Çocuk ilk olarak kendine bakan, ilgilenen bireyi, annesini sever. Anne sevgi verir, çocuk alır. Böylece çocuk sevgiyi öğrenir. Sevgi karşılık buldukça pekişir, karşılığını görmeyince yani beslenmedikçe söner ve etkisiz kalır. Bu nedenle açıkça ifade ederek, ilgi göstererek, zaman ayırarak, ödül ve hediye vererek, içtenlik ve cana yakınlık gösterip takdir ederek sevgiyi beslemek gerekmektedir (Hökelekli, 2013: 86-87).

Ailede, evliliklerde, arkadaşlıklarda kısaca toplumsal ilişkilerde her geçen gün bozulmalar ortaya çıkmakta, ilişkiler bazı noktalarda tıkanmalar yaşanmaktadır. Toplumda yaşanan sorunları aşmanın yolu sevgiden geçmektedir. Sevgi değeri ile bireyler saygılı duyarlı, sorumluluk sahibi ve hoşgörülü olurlar. Böylece diğer insanlarla çatışmaya girmeden uzlaşmacı bir tavırla sorunlarını çözmeye çalışırlar. Toplum içerisinde mutlu bir ortam oluşur ve insanlar arasında çatışma oranları büyük oranda azalır (Kılıç, 2019: 16).

Sevgi değeri, bireyin doğumu ile başlayarak ölüme kadar devam etmektedir. Bir toplumdaki mutluluğun ve huzurun kaynağıdır. Her insanın hem kalbinde hem de düşüncesinde sevgi için özel bir yer vardır.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitaplarında sevgi değerinin “aile birliğine önem verme, vefalı olma, fedakârlık yapma, diğer insanları önemsemek” alt değerleri eserlerde tespit edilmiştir. Bu tespitlere ilişkin veriler tablo 18’de sunulmuştur:

*Tablo 18.*

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Sevgi Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ifade biçimi	ediliş	4.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
-------	----------------------	--------	-----------------------	-------------------	-----------------------	-------------------



Sevgi	Aile birliğine önem vermek			53,55,56, 57,57,57, 58,58,63	9
	Fedakârlık yapmak			21, 40	2
	Vefalı olmak	44	1	20, 42	2
	Diğer insanları önemsemek			22	1
<b>Toplam</b>					14

Tablo 18’de görüldüğü gibi Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde sevgi değeri vefalı olma davranışı ile 1 kez (f 1) işlenmiştir. 5. ciltte sevgi değerine ilişkin “aile birliğine önem verme, fedakârlık, vefalı olma ve diğer insanları önemsemek” tutum ve davranışları tespit edilmiştir. Tablo incelendiğinde en çok işlenen değer 9 kez geçiş sıklığı ile aile birliğine önem verme (f 9) olduğu görülmektedir. Onu sırasıyla 2 kez geçiş sıklığına sahip vefalı olma (f 2) ve fedakârlık yapma (f 2) izlemektedir. Diğer insanları önemsemek değeri ise 1 kez (f 1) işlenmiştir.

#### 4.2.7.1. Vefalı Olmak

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde sevgi değeri ile ilgili vefalı olma, dostlara hastalık zamanlarında ve kötü günlerde destek olmak gereği şeklinde ifade edilmiştir:

*“Hastaları ziyâretle hâtırlarını sormak eser-i insâniyyetdir. ‘Ale’l-husûs ta ‘allukâtıdan, ehîbbâdan ve mahalle komşularından biri hastalandığı zamân bu vazîfeyi yapmak lâzımdır. Dostluk esâsen felâket hengâmında belli olur. Hasta ziyâretine gidildiği vakit çok söz söylemek, hastayı sıkacak şeylerden sakınmak icâb ıder. Hele tesellî bu bâbda pek büyük bir te’sîr yapacağından hastanın hâlinde aslâ tehlike görülmediği, merâkı mevcûd bir şey olmadığı beyânıyla karîben sıhhatiniñ ‘avdetine du’â itmek muktezîdir”* (KMKM-4: 44/2-8).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde “vefa” şöyle tanımlanmıştır:

*“Vefâ: İnsânlara yâr-ı gam-güsâr olmak, dostu felâket zamânında tesellî ile izâle-i te’essürâta çalışmak hülâsa ‘aklen şer’ân, mezmûn olmayan şeylere hakîkatli bulunmaktır”* (KMKM-5: 20 /15-17).

*“Kızlarıñ Hanımlarıñ Ebeveyn, Ta’allukât ve Ahbâsına Karşı Mu’âmeleleri”* konulu 18. derste akrabalar arası sevgi ve ilişki, vefa duygusu ile ilişkilendirilerek şöyle anlatılmaktadır:

“Herkes kendini seven ve ziyâret iden dostlarını ya'nî ehibbâsını i'âdeten ziyâret itmek, onlara hüsn-i mu'âmele göstermek, kalblerini incitmek, felâket zamânlarında imdâdlarına yetişmek hulâsa meserretleriyle mesrûr, felâketleriyle mahzûn olmak onların bi'l-vücûh iyiliklerine çalışmak iktizâ-yi vicdândır ” (KMKM-5: 42/1-5).

#### 4.2.7.2. Aile Birliğine Önem Vermek

Aile, toplumun temelidir. Toplumun temelini oluşturan aile, aynı zamanda devletin de temelini oluşturmaktadır. Bireyin yaşadığı topluma uygun bir kişi olarak yetişmesi öncelikle aile ortamında sağlandığı için aile birliği büyük önem arz etmektedir (Sağlam, 2014: 367).

Gelin-kayınvâlîde ilişkilerinin anlatıldığı 23. derste aile birliğinin sağlanması için karşılıklı yapılması gerekenler;

“Dimek oluyor ki her iki taraf kendi mevki'ni, haysiyetini, 'âile-i kıymetini düşünürlerse aralarında dırılı, 'adem-i imtizâ dinilen şeyler vücûda gelemes. Bu hâlde kayın ana gelinine tahakküm itmeli, gelin de hâneniñ kumandan yegânesi gibi hareket itmemelidir. Gelin kayın anasına bir vâlîde gibi ve hüsn-i mu'âmele ve ta'zîmde kayın vâlîde de kendi kızı gibi gelinine muhabbet ve hüsn-i mu'âmelede aslâ kusûr itmemelidir” (KMKM-5: 53/16-21).

ifadelerinde vurgulanmıştır.

Aile birliğinin önemi Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde şöyle ifade edilmiştir:

“Âilelerin ne kadar mes'ûd, bahtiyâr ve ta'bîr-i 'âherle mükemmel olursa onları teşkîl iden heyet-i ictimâ'iyye-i insâniyye dahî o nisbetde mes'ûd ve bahtiyâr olur. İşte 'âileleriñ ehemmiyeti, terbiye-i 'âileniñ lüzûm ve meziyyeti yek nazarda belli olur. 'Âileleriñ mükemmeliyeti ise onı terkîb iden efrâdıñ tekâmülüne tâbî'dir. Bu hâlde her ferd insâniyyetiñ hüsn-i terbiyesi ya'nî ma'nen, mâddeten mükemmeliyetini müceb esbâb ve vesâ'ile mazhariyeti şart-ı asliyyedir. (KMKM-5: 55/8-14).

“Âileler vatanıñ ümid-i istikbâli olan çocuklarıñ ilk 'amelî bir mektebidir ve böyle de olmalıdır. Her çocuk dahâ anası kucağında iken terbiyeniñ aksâm-ı selâsesine 'âid olan ma'lûmât-ı 'amelîyeyi iktisâb itmeğe başlamalıdır. Binâ'en 'aleyh 'âile cidden değerlidir. Ba'zıları 'âileye ga'ile nazarıyla bakarlar. Hâlbuki insân yalnız da bulunsa hasbe'l-beşeriyye yine gavâ'ile mağrûzdur. Vâkı'a 'âilede gâ'ile de eksik olmaz; fakat hâl-i infirâd da görülemeyen mes'âdetler, meserretler 'âile içinde mevcûddur” (KMKM-5: 55/17-21, KMKM-5: 56/1-3).

“Te'ehhül Ya'nî Evlenme” başlıklı 25. derste “Âile teşkîliyle bahtiyârlık husûle getirmek” (KMKM-5: 56/14) evlenmenin amaçları arasında verilmiş ve aile birliği şu ifadeler ile verilmiştir:

“İnsânlar te'ehhüle tevlîd ile çoğalmışlardır ve tezâyüd-i nüfûs için ilk ve eñ mühim çârede budur. Nüfûs çoğalırsa onları teşkîl iden 'âileleriñ kuvveti ve bu 'âileleriñ terkîb itdikleri kavim ve milletiñ 'adedi artar. Kuvvet, satvet husûle gelir. Fakat etfâlîñ hüsn-i terbiye idilmeleri de şart-ı aslıdır” (KMKM-5: 56/15-17, KMKM-5: 57/1-2).

“Te’ehhül olmasaydı insânlar artmaz, doğmaz ve bu derece mazhar-ı feyz ve terakkî olamazdı. Bekârlık ‘âlemî heyet-i ‘umûmiyyesi ‘itibâriyle sefâlet kelimesiyle halâs olunabilir” (KMKM-5: 57/3-5).

“Bir erkek ne kadar zengin ve muktedir olursa olsun her hâlde mahrem ‘afîf, hâlis bir refikaya ihtiyâcı der-kârdır. Kadınlarda ‘aynı ihtiyâca ma‘rûzdurlar. Bekârlıkta ki masraf bi’-l nisbe dahâ ziyâde ve bekârlar içinde ağız tadıyla yemek yemek mümkümsüz gibidir. (Hastalıkları hâlinde ise kendilerine hâlisâne mu‘âvenet idecek tesellide bulunacak da kimseleri bulunmaz” (KMKM-5: 57/6-10).

Aile birliğinin korunması gerektiği ayrılık kavramından yola çıkarak 25. derste şu şekilde ele alınmıştır:

“Te’ehhül birkaç gecelik müsâferet değildir. Âlem-i insâniyyetde mu‘âşeret dâ’imidir. Birakılacak olduktan sonra almak beyhüdedir. ‘Âile yıkmak, iftirâklar pek fenâdır ” (KMKM-5: 57/21, KMKM-5: 58/1-2).

“Âlem-i insâniyyetde mu‘âşeret dâ’imidir. Birakılacak olduktan sonra almak beyhüdedir. ‘Âile yıkmak, iftirâklar pek fenâdır. Bu bâda hiddete iğfâlata mağlûb olmamalıdır. Şer-i şerîfîñ müsâ‘ade itdiği ahvâlden mâ‘adâ [nâmussuzluk, hayât ve sıhhata mazarratı muhakkak bir maraz yâhûd zevciñ nefret-i kâmilesini müceb ahvâl vesâ‘ire gibi] hâllerde tatlik günâh ve edeben de gayr-ı câ‘izdir. Talâk vakı‘ â meşrû‘ dâ‘irede vuku‘u bulursa helâldir. Fakat nezd-i hakda eñ sevilmez helâllerendir” (KMKM-5: 58/1-8).

27. ders “Zevc ile Zevce ve Beynelerindeki Mu‘âmeleye Dâ‘ir” başlığı ile verilmiştir. Bu derste eşler arasındaki ilişki, ailelerine ve birbirlerine karşı olan sevgi ve sorumlulukları anlatılmıştır:

“Zevc, zevceniñ velîsi, efendisi yâhûd beği ve hamîsidir, refik-i hayâtıdır. Zevcede zevciñ refika-i rûh ve canı, enîs-i gam-kâridir. Bu sebeble her hanım beğine, efendisine karşı hürmet ve itâ‘ata borçludur. Zevcede zevcesine muhabbet ve hürmete mecbûrdur. Böyle iyi mu‘âmele tarafınca hukûk ve vezâ‘if zevciniñ tanılmasına vâbeste bulunur” (KMKM-5: 63/2-7).

#### 4.2.7.3. Diğer İnsanları Önemsemek

“İslâh-ı zâtü’l- beyn”in manası “iki insan arasındaki ilişkileri iyileştirme”dir. Bu kavram eserde “İnsânlar beynindeki ihtilâfları, münâza‘ları, husûmetleri hüsn-i sûretle hal ü izâleye gayret itmektir ki bir çok fenâlığı vukû‘undan evvel men‘e hâdim bir hareket-i insâniyye, bir fazîlet-i ahlâkîyedir” (KMKM-5: 22/15-18), şeklinde tanımlanmış, insan ilişkilerini ve insanları önemsemek değeri ile ilgili olduğu belirtilmiştir.

#### 4.2.7.4. Fedakârlık Yapmak

Anne ve babamızın fedakârlıkları anlatılarak onlara göstereceğimiz saygının ne kadar büyük olması gerektiği aşağıdaki örneklerde verilmiştir:

*“Vâlideler evlâdının husûl-i istirâhati için uykularını istirâhatlerini fedâ iderler. Bu hâssa eñ ziyâde analara virilmiştir. Çocuk büyütmek, terbiye etmek pek şereflî bir vazîfe olmakla berâber pek de müz’icdir. Cenâb-ı hakkın bu hâssayı olanca kuvve-i ibzâleyesiyle kadınlara, vâlidelere ihsân buyurması onları bu meşakkatlere karşı mukâvemetli bulunduruyor”* (KMKM-5: 21/15, KMKM-5:22/1-5),

*“Peder ve vâlidelerimiz demek olan ebeveynimiz bizi dünyâyâ getirmek, bir hayli emek sarfiyla beslemek, büyütmek, bizim yolumuzda, rahatlarını fedâ etmek gibi fedâkarlıklar sâhibleri olduklarından haklarında pek derin bir eser-i hürmet ve muhabbet beslemek bizim için elzem ve şükrân-ı ni ‘metdir”* (KMKM-5: 40/5-9),

#### 4.2.8. Sorumluluk Değeri

Günlük hayatın her alanında karşılaşılan ve doğrudan gözlenip davranışa dönüştürülebilen sorumluluk duygusu bireyin topluma karşı ödevlerini yerine getirmesinde, kendine ve çevresine faydalı bir insan olmaya yönelmesinde önemli yer tutmaktadır.

Türkçe Sözlük’te (2011: 1794) “kişinin davranışlarının veya yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarının üstlenmesi, mesuliyet” şeklinde ifade edilen sorumluluk değerini, Değerler Eğitimi Ansiklopedisi (Power vd., 2018: 451) “bireyin görevleri veya olumlu yükümlülüklerini tanınması, vaatlerini yerine getirip, gerektiğinde doğru olanı savunmak ve yanlış olanı düzeltmek için müdahalede bulunması” olarak tanımlamıştır. Bireyin, toplum içerisinde özgür iradesi ile aldığı kararların bilincinde hareket etmesi ve süreç içerisinde ortaya çıkan sonuçları kabul etmesidir (Şahan, 2011: 11).

Çocukların öncelikle anne-babalarından, daha sonra okuldan, akranlarından ve toplumdan öğrendiği bir değer olan sorumluluk, başarıya götüren bir yaşam becerisidir (Yontal ve Yurtal, 2009: 146). Sorumluluk sahibi olan çocuklar, kararlarını kendileri verebilen, duygu, düşünce ve davranışlarının sonuçlarını kabul edebilen, çevreleriyle ilgili hak ve yükümlülüklerini anlayabilen, çalışkan kişilerdir. Sorumluluk sahibi olmayan çocuklar ise, kendine ve çevresine karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen, hatalarından dolayı başkalarını suçlayan, duygu, düşünce ve davranışlarının arkasında durmayan, tembel, uyumsuz ve sorunlu bireylerdir (Karakuş vd., 2016: 5).

Bireyin toplum içerisinde uyumla yaşaması ve toplum tarafından kabul görüp saygınlık kazanmasının kolaylaşması için sorumluluklarını yerine getirmesinin önemi büyüktür. Bu nedenle bireylere kazandırılmak istenen değerler arasında yer alan sorumluluk değerinin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Ebeveynler, çocuklar tarafından

rol-model alındıkları için, sorumluluk bilinci ile görevlerini yerine getirmeleri çocukta sorumluluk duygusunun gelişmesinde büyük öneme sahiptir (Ekinci, 2020: 61).

Çocuklara aile içerisinde, erken yaştan itibaren gelişim düzeylerine ve yeteneklerine uygun biçimde sorumluluklar verilmeli ve bazı konularda kendi kararlarını vermeleri için fırsat tanınmalıdır. Böylece yaşantısı boyunca kendi kararlarını verebilecek ve sorumluluklarını üstlenebilecektir. Sorumluluk bilincinin gelişiminde aileden sonra en önemli etkiye sahip ortam okuldur. Bireyde sorumluluk bilincinin geliştirilmesi, eğitimin de önemli amaçlarından biridir. Okullar “sorumluluk taşıyan ve sorumluluk aşıl原因an” kurumlardır (Yaman, 2019: 25).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde sorumluluk değeri ile ilgili “sorumlu davranmak/sorumluluğu yerine getirmek, kendine karşı sorumlu olma, aileye karşı sorumlu olma” tutum ve davranışları tespit edilirken 5. ciltte sadece “aileye karşı sorumlu olma” davranışı tespit edilmiştir. Bu değerlerin geçiş sıklığı tablo 19’da verilmiştir.

*Tablo 19.*

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ifade edildiği biçimi	4. cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
Sorumluluk	Sorumlu davranmak/sorumluluğu yerine getirmek	46	1		
	Kendine karşı sorumlu olmak	37	1		
	Aileye karşı sorumlu olmak	69, 72, 74, 74, 75, 77,	6	26, 27, 46, 48, 48, 49, 65, 65, 72, 77	10
<b>Toplam</b>			8		10

Tablo 19 incelendiğinde görüldüğü gibi Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4. cildinde en çok işlenen değer ailesine karşı sorumlu olma 6 kez (f 6) geçiş sıklığı ile görülmektedir. Kendine karşı sorumlu olma, sorumluluğunu yerine getirmek ve eşitlik 1 kez (f 1) izlenmektedir. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 5.

cildinde aileye karşı sorumluluk değerine yer verilmiş ve 10 kez geçiş sıklığı ile (f 10) ile işlenmiştir.

#### 4.2.8.1. Kendine Karşı Sorumlu Olmak

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde bireysel sorumluluklardan bahsedilmiştir:

*“İnsânların yevmî lâ-akal bir sâ‘atlik mesâfe kat‘ idercesine meşv ve hareketi iktizâ itmekdedir. Vücûd hareket itmezse hayâtın iktizâ itdiği fa‘âliyyet azalır.*

*Hanımlar için bu hareket ve fa‘âliyyet her gün mümkündür. Meselâ: Oda yerleştirmek, eşyâ tanzîm etmek, hatta süpürmek, el işleri yapmak gibi vazîfeler onları yevmiye birkaç sâ‘atlik fa‘âliyyetde bulundurur ki iki kat istifâde etmiş olur”* (KMKM-4: 37/19-21; KMKM-4:38/1-4),

ifadelerinde vücut sağlığımız için hareket etmemiz gerektiği ve kadınların sorumluluğu olan ev işlerini yaparken hem ailelerine karşı hem de bünyelerine karşı sorumluluklarını yerine getirecekleri ifade edilmiştir.

#### 4.2.8.2. Sorumlu Davranmak/Sorumluluğu Yerine Getirmek

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde “*Mekteb Yolunda*” başlıklı 18. derste;

*“Sabâhleyin irkence kalkmak, gice de vaktiyle uyumak lâzımdır. Sabâhleyin dersi güzelce bir kere daha gözden geçirdikten sonra mektebe gitmeli; fakat ders vaktinden bir çâyrek evvel mektebe varabilecek bir zemândan hareket idüb yola koşmamalıdır”* (KMKM-4: 46/4-7)

ifadesi ile öğrencilerin sorumlulukları sıralanmaktadır.

#### 4.2.8.3. Aileye Karşı Sorumlu Olmak

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde “*Dikiş ve Biçim*” başlıklı 30. derste dikiş bilmenin kadınların ailesine karşı sorumlulukları arasında olduğu;

*“Hanım kızlar; dikiş kadınlara mahsûs olan eñ mühim san‘atlardan biri ve belki de eñ birincisidir. Kendiniñ ve ebeveyniyle kardaşlarınıñ, çocuklarınıñ dikişini yapan hanımlar hem istedikleri gibi elbise dikmiş, hem de terziye virilecek birçok pâreyi kazanmış olurlar”* (KMKM-4: 69/8-12)

cümlelerinde ifade edilmiştir.

*“İğneyi, dikişden sonra iğne-dâne koymak, makara ile birlikde onu mahal-i mahsûsuna vaz‘ etmek lâzımdır. İğne göğse, yakaya, yasdık ve perdelere baturılır ve bırakılırsa evde bulunanların ellerine batacağı gibi arandığı zamân iğne bulmakta mümkünsüz olur. Zâten her hangi şey’i olursa olsun yerli yerine koymak, (hânedede her şey’iñ kendine göre bir mahal-i mahsûsı bulunmak şartdır”* (KMKM-4: 72/2-8)



ifadelerinin yer aldığı “*Dikiş ve Biçkiye Dâ’ir*” başlıklı 31. derste eşyaların düzenli saklanması ile ilgili sorumluluk değerine değinilmiştir.

“*Melbûsâtüñ Hüsn-i Muhâfazası*” başlıklı 32. derste kadınların sorumluluklarından birinin de elbiselerin çabuk yıpranmaması için gerektiğinde onları tamir etmesi aşağıdaki şekilde vurgulanmıştır:

“*Meselâ: entârîniñ ceybi sökülmüş olur. Bir kimse onu dikmekte ihmâl iderse yırtık büyür. Digerleri de böyledir. Nihâyet melbûsât vaktinden evvel harâb olur gider. Buradan anlaşılıyor ki hanım kızlar eskileri ta’mîr etmek yamamak mecbûriyyetindedirler*” (KMKM-4: 74/3-6).

“*Yırtıklar, sökükler ve ta’mîre muhtâc olanlar bu sâyede belli olur. Bu gibi ta’mîre muhtâc olanlar bir tarafa ayrıldıktan sonra hemân ta’mîre başlanır; soñrada ütülenir veyâ devşirilir. Kendilerine mahsûs boğçalara konur. Boğçalarda muntazam sandûklara vaz’ idilir. Bir sandûk açıldığı vakit içindeki boğçalarıñ düzgün ve muntazam duruşu insânîñ nazarını okşar. Hele boğçalar derûnine husûsî torbacıklara konulmuş gül, lavanta çiçeği, misk sâbûnu gibi şeyler insâna güzel kokular da virir*” (KMKM-4: 74/14-22).

“*Çamaşırlar diger eşyâ’yı bu suretle vaktinde yıkatmak, ta’mîr etmek, güzelce devşirüb mahal-i mahsûsına koymak ne a’lâ işlerdendir. Eve bir yatılı misâfir gelirse kar gibi beyâz ve temiz yatak çârşafı, yasdık örtüleri misâfiri bile pek ziyâde hoşnûd ider. Âbdest alan bir hanıma çıkarılacak temiz ve ütülü bir el havlusu onu iğrendirmez. Hâne sâhibesinide takdîr ider*” (KMKM-4: 75/1-7).

Dantel kasnak işleri vb. el sanatlarını öğrenmenin de kadınların sorumlulukları arasında olduğu aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

“*Kabartma, sarma mükemmel boğçalar, kasnakla işlenmiş masa örtüleri, sarma çeşidli el ma’rifetleriyle bezenmiş eşyâ bir hanım kızın eñ kıymetli ve san’atlı mâludur. Ekser cihâz eşyâsı meyânında bu gibi san’atlı eşyâ pek mühim yer tutar. Sanâyi’-i nefsinin bahs ittiğimiz kısımlarını hakkıyla öğrenmek hanım kızlar için ‘âdetâ vazîfeden sayılır*” (KMKM-4: 77/12-17).

Görüldüğü gibi 4. ciltte temizlik, çamaşır yıkamak, ütü yapmak, ev düzenini sağlamak, dikiş dikmek gibi ev işlerinin kadının ailevî sorumlulukları olduğuna değinilmiştir. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde sorumluluk değeri ile ilgili olarak yine temizlik yapmak, çamaşır yıkamak, yemek pişirmek, ev düzenini sağlamak gibi günlük yaşama dair ihtiyaçların kadının ailesine karşı sorumlulukları olarak belirtilmiş, ayrıca çocuk yetiştirmesinin topluma karşı sorumluluk, eş ile olan ilişkisinin ise bireysel sorumluluk olduğu çeşitli örneklerle açıklanmıştır.

Sorumluk başlığı altında yer alan “aileye karşı görevlerini bilme” davranışları “*Her işin lâıyk ve maslahata muvâffık sûretde icrâsına muktedir olmakdır*” (KMKM-5: 26/10-11), ifadeleri ile “*intizam*” sözcüğü tanımlanmış ve bu davranışlara aşağıdaki açıklamalar getirilmiştir:



“Bir hâneniñ intizâmı orada her şeyiñ yerli yerinde ve düzgün olarak bulunmasıdır. Bu keyfiyyet zan olunduğu kadar kolay bir şey olmamakla beraber bi’l- hâssa icrâsı elzem ve hele hanımlar için pek mültezemdir” (KMKM-5: 26/18-20).

“Bir odada intizâm bulunmazsa içindekilere kasvet vireceği şüphesizdir. Bir sandıkda intizâm olmazsa aranılan şeyler kolaylıkla bulunmaz. ‘Ale’l-hûsûs sandığı karışdırı karışdırı eşyâ pörsür veya kirlenir. Görülüyor ki intizâm insânların her hâlde tevessül etmeleri elzem olan şeylerden biri ve hanımlarıñda eñ değerli meziyetleridir” (KMKM-5: 27/1-6).

Ailenin yaşadığı evin temiz ve düzenli olması aileye karşı sorumlulardanır. Yukarıdaki ifadelerde düzensizliğin insanı ruhen sıkıntıya düşüreceği belirtilerek ev düzenini sağlama görevinin kadınlara ait en gerekli özellik olarak tanımlanmaktadır.

“Eşyâ Sandûkları, Çamaşırlar” başlıklı 20. ders temizlik, düzen ve ev işleri konusunu işlerken kadınların ev ve aile düzeni hakkında bilgiler vermektedir.

“Mendiller, çorablar, donlar, gömlekler için yazlık kışlık melbûsâta mahsûs ayrı ayrı boğçalar bulundurmak mümkünse hâneniñ beği, efendisi hanımı vesâ’iresine ‘âid eşyâ da ayrı sandûklarda konulmak müceb-i muhassenâtdır. Bir mendil lâzım olduğu, bir çorab istendiği, bir havlu lâzım olduğu vakit böyle muntazaman konulmuş yeri belli olursa derhâl bulunur” (KMKM-5: 46/4-10).

“Hanımlar, hizmetçileri yoksa bu işleri kendileri yaparlar, varsa onlara yaptırırlar. Fakat kendileride nezâret iderler. Bir kere düşününüz ki peder, zevc, birâder ve hemşireñiziñ ütülenecek, kolalanacak şeyleri âhire ücretle yaptırılırsa hem ârzû edildiği gibi yapılamaz; Hem de fazla bir para hârice beyhûde gitmiş olur. Hânede yapılırsa o para ‘âileye kalır. Hânelerdeki kızlar bu gibi ev işlerini ifâ vazîfesiyle de mükellef olduklarını bilmelidirler” (KMKM-5: 48/1-8).

“Tabh meselesi de idâre-i beytiyyeniñ dâhilî kısmından ve bi’l-hâssa hanımlarıñ cümle vezâ’ifindendir” (KMKM-5: 48/16, KMKM-5: 49/1-2), ifadeleri yemek pişirmenin de kadının ailesine karşı sorumlulukları arasında olduğunu göstermektedir.

“Matbahda “üstüm kokar, tuvaletim bozulur, ellerimiñ tarâveti gâ’ib olur” fikr-i sakimiyle yemek pişirmeği öğrenmekden veyâ pişirmekden ihtirâz idenler şüphesiz vazîfelerinden birini yapmamış olurlar” (KMKM-5: 49/3-6) ifadelerinde yemek pişirmede kadının ailesine karşı sorumluluklarını yerine getirmediği ifade edilmiştir.

Kadının ailesine karşı sorumluluklarına 5. ciltte geniş yer verilmiş, “Zevc ile Zevce ve Beynelerindeki Mu’âmeleye Dâ’ir” konulu 27. derste “yuvayı yapan dişi kuşdur” sözü hatırlatılmıştır. 4. ciltten farklı olarak kadının eşine karşı sorumluluk ve görevleri olduğu şöyle ifade edilmiştir;

“Zevciñ kadri iyi bilinmelidir. ‘Akıllı, uslu bir hanım zevcini hüsn-i idâre ider, sever ve kendini de sevdire. “ Yuvayı yapan dişi kuşdur” dedikleri pek doğrudur. Hanım terbiyeli, intizâm-perver, muktesid olursa o hânede intizâm ve mes’ûdiyyet yüz gösterir” (KMKM-5: 65/7-10).

“Erkeğin elbisesini süpürmek, temiz tutmak, giderken teşbî’, gelirken istikbâl itmek, dâ’imâ güler yüz göstermek, sevmek, giydirmek, terliklerini virmek, emrine hâzır

*bulunmak, hülâsa onların esbâb-ı istirahatlerini hazırlamak zevcelere 'âid vezâ'if-i mühimme ve esâsiyyedendir. Bu hâlde her erkek böyle mu'âmele gördükçe hânesine gelirken mes'ûd âne ve ferah olarak gelir; zevcesine karşı muhabbet-i hâlisâne gösterir” (KMKM-5: 65/11-16).*

“*Terbiyye-i Etfâl ve Bu Beyândaki Fevâ'id 'Umûmiyye*” konulu 29. derste çocuk yetiştirmenin hem aileye hem de topluma karşı iyi yapılması gereken önemli bir sorumluluk olduğu şöyle ifade edilmiştir.

*“Çocuklar ana ve babaya tevdî' edilmiş birer emânet-i ilâhîdirler. O emânetleri hüsn-i isti'mâl etmek ise iktizâ-yi şeref-i insâniyyetdir, bir vazâfe-i mühimedir” (KMKM-5: 72/17, KMKM-5: 73/ 1-2).*

“*Âile İşlerine Dâ'ir*” başlıklı 30. derste kadının ailesine karşı sorumlulukları “*Her hanım kahve pişirmekte bede' ile eñ büyüğüne kadar hânedede icâb iden işleri yapmak yolunu bilmeli ve öğrenmeğede çalışmalıdır” (KMKM-5: 77/2-3) şeklinde ifade edilmiştir.*

#### 4.2.9. Vatanseverlik Değeri

Arapça “evtan” kökünden gelen vatan bir kimsenin doğup büyüdüğü ve yaşadığı ülke, yurt (Parlatır, 2014: 1783) olarak tanımlanır. Vatanseverlik ise vatansever olma durumu, vatanını, milletini büyük bir tutku ile sevmeye, uğrunda her türlü özveriye katlanma, vatanperverliktir.

Vatanseverlik birleştirici etkisi ile toplumları, kültürleri ve kültür çevrelerini bir araya getiren, sosyolojik yanı olan bir sevgidir. Vatansever, milletinin birliğine, vatanın bölünmez bütünlüğüne inanıp, sadece üzerinde yaşanan toprak parçasını değil, aynı zamanda devletini, bayrağını, maddî ve manevî kültür unsurlarını koruyup geleceğe taşır. Üyesi olduğu milletin ve ülkenin bütün özelliklerini tanıyıp, tarihini, kültürünü, değerlerini bilir ve gurur duyar (Karagözoğlu, 2018: 99; Elban, 2015: 452; Karabulut, 2020: 28).

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda, temel amaç olarak belirtilen, “*Türk milletinin bütün fertlerini, ...Türk milletinin milli, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, ... yurttaşlar yetiştirmek*” vatanseverlik değeri ile ilişkindir.

Değer öğretiminde ailenin yeri yadsınamaz. Her öğrenci okula ailesinden almış olduğu birtakım değerlerle gelir. Bunlar çocukların kişiliğinin oluşmasında ve yeni değerleri öğrenmesinde oldukça etkilidir (Aydın ve Gürler, 2018: 49-50). Türkler için önemli bir değer olan vatanseverlik değeri çocukluğun ilk yıllarında ailede

kazandırılmaya başlanmalı, okulda da devam ettirilmelidir. Okul ortamında ders izlenceleri, eğitsel uygulamalar ve etkinliklerle vatanseverlik değeri öğrencilere kazandırılmaya çalışılmalıdır (Karaderili, 2019: 26).

İnsanların huzur ve mutluluk içinde yaşayabilmeleri için öncelikle vatanına daha sonra geçmişine, kültürüne ve değerlerine sahip çıkıp koruması gereklidir. İncelenen her iki kitapta da vatanseverlik değerinin alt unsurlarından çalışkan olmak ve toplumu önemseme tutum ve davranışına yer verilmiştir. Değerlerin geçiş sıklığı tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20.

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ifade ediliş biçimi	4. cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5. cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
Vatanseverlik	Çalışkan olmak	38,38,38	1	35, 35, 36, 36, 36,84, 84, 87.87,	9
Toplam	Toplumu önemsemek	3	1	67	1
					10

Tablo 20’de görüldüğü gibi Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4. cildinde 3 kez (f 3) izlenen çalışkan olma unsuru vatanseverlik değerine ait tutum ve davranışlardandır. 5. ciltte 9 kez (f 9) işlenen çalışkan olma ve 1 kez (f 1) işlenen toplumu önemseme vatanseverlik değeri ile ilgili tutum ve davranışlardandır. Tespit edilen örnekler şöyledir;

#### 4.2.9.1. Çalışkan Olmak

Çalışkan olma hayatın planlı ve düzgün bir şekilde devam etmesi için her insanda mutlaka olması gereken bir değerdir. Çalışkanlığın zıttı olan tembellik, çalışmayı sevmeme, iş görmeyi istememe ve hep rahat etme, dinlenme peşinde olmaktır. İncelenen eserlerde çalışkan olma değerine dikkat çekmek için tembellikle ilgili örnekler ve açıklamalar verilmiştir.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde çalışkan olmanın faydası; “*Tenbellik dâ’imâ mazarrat virir. Çalışmak ise her vakit fâ’ide bahşeder*” (KMKM-4: 38/14-15),

cümlesi ile örneklendirilmiştir. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde tembelliğin vücuda zararları ise;

*“Yoksa, ba’zı tenbel kadınların yaptıkları gibi “ben hanımım, köşede oturmağa me’ûrüm; hizmeti hizmetciler yapsın dinirse vücûd tembellikle kokar; yağ bağlar. Her çeşîd hastalık o vücûd sarar” (KMKM-4: 38/5-8),*

*“Emîn oluñuz ki iş işleyenler ten-perverâne oturanlardan ziyâde sağlam olurlar. Tenbel kimseler ise şişmanlık nâmi virilen o muzır yağların birikmesinden beyhûde yere fâ’ide beklerler. Bu intizâra karşı semereleri hep râhatsızlık, hep hastalıktır” (KMKM-4: 38/9-12), ifadeleri ile açıklanmıştır.*

*“Hâlbuki iş görenlerin kanları, etleri, siñirleri kuvvetlenir; vücûdları gürbüz olur. Tembellik dâ’imâ mazarrat virir; Çalışmak ise her vakit fâ’ide bahşeder. Binâ’en-’aleyh vücûdî lüzûmundan ziyâde yormakda zarar vireceğinden insânın gerek zamânları, gerekistirâhat vakitleri mu’ayyen olmak gerektir” (KMKM-4: 38/13-16).*

ifadelerinde tembelliğin zararları ile çalışkanlık karşılaştırılarak aktarılmaya çalışılmıştır.

5. cildin “Sa’yiñ Fazileti” başlıklı 16. dersinde çalışmanın ve çalışkanlığın erdemleri şu şekilde anlatılmıştır:

*“Sa’y ya ‘nî çalışmak insân için eñ lüzûmlu bir keyfiyettir. Dünyâda her şey çalışmakla vücûda gelir. İnsân yemek lokmalarını yutmak için bile dişleriyle ezmeğe, çalışmağa muhtâcdır. Çünkü şu dünyâda hiç bir eser mü’essirsiz vücûda gelemez. Ya’nî kendi kendine husûl bulamaz. Zenginlik isteyenler çalışmalıdır. ‘İlm ve ma’rifet tahsîlini ârzû idenler sa’yden asla geri kalmazlar. Hayât ve sıhhat bile sa’ye muhtâcdır. Vücûdumuzdaki ‘uzuvlar hareket itmezse gine turur. Hayât söner; gider. Yaşamaktan maksad çalışmak ve mehasini iktisâb itmektir” (KMKM-5: 35/2-10).*

*“Cenâb-ı Hak “leysü’l- insânü’l-ilâ mâsa’ı” fermânıyla kullarına çalışmanın farîzadan olduğu bildirmiştir. Ciddî çalışanlar istediklerine nâ’il olurlar. Çünkü çalışmanın elinden hiç bir şey kurtulmaz. Dünyâda ölümden başka her şeyiñ çaresi bulunur. Çalışan kazanır, ten-perver oturanlar dâ’imâ gâ’ib iderler. Tembellik hayâta sıhata mazarrat verir” (KMKM-5: 35/11-15).*

*“Dünyâda dâ’imî bir sa’y ve ‘amel vardır. Her zerre çalışmağa müftektirdir” (KMKM-5: 36/1-2).*

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde tembellik ve çalışkanlık hakkında yapılan açıklamalar ile çalışmanın ve çalışkanlığın fayda sağladığı ve mutluluk getirdiği, tembelliğin ise zararları örneklendirilmiştir.

*“Hanım kızlar hâneñizde bulunduğunuz sırada işleriñiz varken vücûdum yoruldu diye tenbel oturmayınız. Tembellik esâsen vücûduñuzu harâb ider. Fakat sa’y ihyâ ider” (KMKM-5: 36/3-5).*

*“Tenbel insânlar cem ‘iyyet-i beşeriyye için pek büyük zeliledirler. Sa’y ve gayret fakr ve zaruretiñ eñ mü’essir devâsıdır” (KMKM-5: 36/17-18).*

“Çalışkan aç kalmazlar, dâ'imâ ve te'âlîâ iderler” (KMKM-5: 36/15-16).

“Sa'y eden sıdk ile elbet nâ'il-i maksûd olur /Sırr-ı hikmet kesb-i kurbîyyet ile meşhûd olur” (KMKM-5: 84/8).

“Varsa iz 'ânıñ seniñ hiç itme tazyî'-i zemân/ Çünkü âdem sâye-i ikdâmda mes'ûd olur” (KMKM-5: 84/9).

“Yokdur ancak gayrı gûşîşden selâmet âdeme /Terk-i gayret eyleyen 'âlemde nâ-mes'ûd olur” (KMKM-5:84/12).

“Mesleğinden çalışmalı âdem/ Sa'y u ikdâm herkese elzem” (KMKM-5: 87/1-2).

“Bu terakkî olur mu milletde/ Çalışanlar çalışmasa her dem (KMKM-5: 87/9-10).

#### 4.2.9.2. Toplumunu Önemsemek

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinin “Çocuk, Evlâd Yetiştirmek” konulu 28. dersinde yer alan

“Çocuk büyütmek fi'l-hakîka pek güç bir mes'eledir. Fakat cemiyet-i beşerîyyeye bir vücûd 'ilâve etmek de pek büyük bir şeref ve ma'rifetdir. Her milletiñ nüfûs ve kuvveti doğan çocuklarıñ da 'adediyle artacağı cihetle evlâd yetiştirmek 'aynı zamânda vatan ve millet de pek büyük bir hizmet ifâsı dimekdir. ” (KMKM-5: 67/4-7)

ifadeleri ile toplumu önemseme ve vatanseverlik değerlerine vurgu yapmıştır.

#### 4.2.10. Yardımseverlik Değeri

Hayırseverlik olarak da ifade edilebilen yardımseverlik, ihtiyacı olan bireylere hiçbir çıkar ya da kişisel yarar gözetmeden gönüllü olarak maddî ya da manevî destek olmaktır. Bireyler arasında bağlılığı güçlendiren, eksiklikleri gideren, boşlukları dolduran bir duygudur. Hesap kitap gözetmeden, sahip olduğu güç ve imkânları başkalarının iyiliği için kullanmak, bir kimsenin sıkıntısını giderip karşılaştığı güçlüklerde yardımcı olmaktır (Karatekin vd., 2012: 14).

Yardımseverlik, sahip olunan imkânların paylaştıkça çoğalacağına inananların ortaya koyabileceği bir davranıştır. Yardım gerektiğinde, başkasının yapmasını beklemeden, maddî desteği cömertlikle, manevî desteği diğerkâmlık ile ortaya koymalı, güler yüzle gösterişten uzak ve muhatabı rencide etmeyecek şekilde yapılmalıdır (Karatekin vd., 2012: 14).

Yardımseverlik toplumda dayanışmanın ve bağlılığın sonucu olarak ortaya çıkmış davranışlar bütünüdür. Türk halkının en önemli özelliklerinden biri olan yardımseverlik, dünyanın pek çok milletine örnek olmuştur. Toplumumuzda bugüne

kadar varlığını sürdürmüş olan yardımseverlik duygusunun gelecek kuşaklara aktarılması şarttır (Aktepe, 2010: 66).

Yardımseverlik değeri etkileşimle, yaşanarak, model alınarak ve teşvik edilerek öğrenilir. Çocuklar ilk olarak en çok vakit geçirdiği aile ortamı içerisinde, daha sonra okul ortamında yardımlaşma değerini görür ve öğrenir. Ailenin diğer değerlerde olduğu gibi yardımseverlik değerini de etkili bir şekilde öğretmesi ve yardımseverlik duygusunu harekete geçirmek için örnek olması, çocuğu bu konuda güdülemesi gereklidir. Bunu sağlamak için ebeveynler çocukların yararlı işlere katılmasını teşvik etmelidir. Yardımseverliğin oluşması için çocuğa yardım edilmesi ve çocuğun başkaları için yaptığı yardımların olumlu yönde pekiştirilmesi gereklidir (Çelik, 2014: 32).

Okullarda yardımseverlik değeri kazandırılması konusunda, öncelikle okul içerisinde geçen sürede, yöneticilerin, öğretmenlerin ve diğer çalışanların öğrencilere rol-model olması önem arz etmektedir. Konu hakkında okulda sık sık yardımlaşmaya yönelik etkinliklerin yapılması ve bu etkinlikler için uygun ortam oluşturulması faydalı olacaktır (Çelik, 2014: 34; Karaca, 2020: 22).

Bir arada yaşayan bireyler hayatlarını devam ettirebilmek için birbirleriyle iş birliği ve dayanışma içinde olup, birbirlerine yardım etmek zorundadırlar. Yardımseverlikte yapılan yardımın maddî veya manevî nitelikte bir karşılığının beklenmemesi gerekir.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde yardımseverlik değerinin alt başlıklarından cömertliğin zıttı olan cimrilik değeri tespit edilmiştir. 5. ciltte ise “yardımcı olmak, fedakârlık yapmak, cömert olmak, merhametli olmak ve misafirperverlik” davranışları tespit edilmiştir. Ayrıca cömertliğin zıttı olan cimrilik davranışına rastlanmıştır. Bu değerlerin geçiş sıklığı şöyledir:

*Tablo 21.*

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ifade ediliş biçimi	4.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
Yardımseverlik	Yardımcı olmak/yardım etmek			21,88	2
	Fedakârlık yapmak			21, 40	2
	Cömertlik			27,27,28	3



	Merhametli olmak			19,21,42	3
	Misafirperver olmak			34	1
	Cimrilik	20,21	2	83	1
Toplam		2			13

Tablo 21’de görüldüğü gibi Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4. cildinde cimrilik 2 kez geçiş sıklığı (*f* 2) ile tespit edilmiştir. 5. ciltte yardımseverlik değerinin alt değerlerinden merhametli olma (*f* 3) ve cömertlik (*f* 3) 3 kez, fedakârlık yapmak 2 kez (*f* 2) ve yardımcı olmak/ yardım etmek (*f* 2) geçiş sıklığı ile eserde yer almıştır. Misafirperverlik (*f* 1) ve cimrilik (*f* 1) tutumlarının ise 1’er kez geçiş sıklığı izlenmiştir. Tespit edilen örnekler şöyledir;

#### 4.2.10.1. Yardımcı Olmak/ Yardım Etmek

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 5. cildinde “*Hüsn-i kazâ*” tabirinin açıklaması ile yardımın nasıl yapılması gerektiği açıklanmıştır:

“*Hüsn-i kazâ: İnsâna iyilik eylediği sırada başına kakmamak ve ondan nedâmet itmemektir. Bu mu’âmele, nâ-dânlara, terbiyesizlere yakışır hâletdendir. Hele hanımlar bu gibi hâllerden soñ derece çekinmelidirler*” (KMKM-5: 21/6-9).

Çare bulamayan, çözümsüz kalanlara yardımcı olmamız gereği “ *Bî-çârelere meded-res ol sen/Hakk’ıñ da buña rızası vardır*” (KMKM-5: 88/9), beyiti ile ifade edilmiştir.

#### 4.2.10.2. Cömertlik

Yardımseverlik değeri alt başlıkları arasında yer alan cömertliğe Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 5. cildinde “*sehâ*” kavramıyla değinilmiştir:

*Sehâ’: Lâyık olan şeyi lââyık olan kimseye lââyık kadar virmek demek olan bir fazîlet-i insâniyyedir. Sehânıñ kerem, isâr, neyl, semâhat gibi envâ’ı vardır. Sehâ’ ifrâtı bulursa isrâf olur ki harâm ve muzırrdır. Sehâ’ cömertlik dımekdir. Fakat bunda mukâbeleten bir şey beklemek, bir menfa’at gözetmekgibi maksadlar olmamak, gönül hoşluğuyla vukû’a gelmek lâzımdır. Cidden muhtâç ya’ni çalışmaya kudreti olmayan hüsn-i hâl sâhiblerine tasadduk şer’an câ’iz ve müceb ecr-i ‘azîmdir. Dilenciliği san’at ittihâz itmiş sağlam kimselere mu’âvenet itmek onları ahlâksızlığa teşvik demek olur*” (KMKM-5: 27/ 11-20)

Yukarıda belirtilen ifadelerde cömertlikle birlikte yardım da tarif edilmektedir. Yardımın karşılık düşünmeden gönülden gelerek yapılması gerektiği ve bunun yardıma



gerçekten ihtiyacı olanlara yapılması, yardım ile geçinip bunu dilencilik boyutuna getirmiş bireylere ise yapılmaması gerektiği anlatılmaktadır.

Cömertlik ve cömertliğin zıttı olan cimriliğin sınırları şu ifadelerle çizilmiştir:

“*Sehâ*’ pek büyük bir meziyyet ve fazîletdir” (KMKM-5: 27/ 21).

“*Bunuñ mukâbili buhldir ki bizde bu gibi eli gâyet sıkı kimselere pinti dirler. Bu bir sıfat-ı kerîhedir. Cömertlik evvelcede yazdığımız gibi elinde avucunda olanı atub savurmak değıldir. İnsân dâ’ima idâreli davranmak lüzûmda, mahallinde sarf itmek yolunu bilmek gerekir*” (KMKM-5: 27/ 21, KMKM-5: 28/1-4).

#### 4.2.10.3. Cimrilik

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde yardımseverlik değerinin alt unsurlarından cömertliğin zıttı olan cimrilik örneği tespit edilmiştir:

“*Tevekkül ideyim diye hekîm çağırmmak yâhûd pâre gidecek diye sakınmak, hastayı baktırmamak büyük ‘akılsızlıktır*” (KMKM-4: 20/19-21),

“*Pâre sarf olunacak diye hastaya ehemmiyyet virmemek de pek boş bir hareketdir. Çünkü pâre cân kazanamaz; fakat hayât pârayı kazanabilir*” (KMKM-4: 21/4-6),

ifadeleri sağlık için para esirgemenin yanlış olduğunu belirten cimrilik örnekleridir.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde ne kadar zengin olsa da cimri insandan fayda beklenmeyeceği “*Hayr umma eğer sadr-ı cihân olsa da bi'l-farz /Her kim ki hasâset ola ‘ırk u güherinde*” (KMKM-5: 83/8) satırlarında örneklendirilmiştir.

#### 4.2.10.4. Misafirperverlik

Misafirperverlikle ilgili olarak “*Gelen misâfire karşı dâ’imâ güler yüz göstermek, tatlı dille gönlünü almakda icâb-ı maslahatdır*” (KMKM-5: 34/17-18) ifadeleri yer almıştır.

#### 4.2.10.5. Fedakârlık

Fedakârlık ile ilgili olarak anne-babanın çocuk büyütürken yaptıkları ve aile birliği ve düzeni için gelin – kayınvâlîde ilişkisinde yapılması gerekenlere dair örnekler şu şekildedir:

“*Vâlideler evlâdınıñ husûl-i istirâhati için uykularını istirâhatlerini fedâ iderler. Bu hâssa eñ ziyâde analara virilmiştir. Çocuk büyütme, terbiye itmek pek şerefli bir vazîfe olmakla berâber pek de müz’icdir. Cenâb-ı Hakk’ıñ bu hâssayı olanca kuvve-i ibzâleyesiyle kadınlara, vâlidelere ihsân buyurması onları bu meşakkatlere karşı mukâvemetli bulunduruyor*” (KMKM-5: 21/15, KMKM-5:22/1-5).

“ *Peder ve vâlidelerimiz demek olan ebeveynimiz bizi dünyâyâ getirmek, bir haylî emek sarfiyla beslemek, büyütmek, bizim yolumuzda, rahatlarını fedâ etmek gibi fedâkarlıklar sâhibleri olduklarından haklarında pek derîn bir eser-i hümet ve muhabbet beslemek bizim için elzem ve şükrân-ı ni ‘metdir.* ” (KMKM-5: 40/5-9).

#### 4.2.10.6. Merhametli Olmak

Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durum nedeniyle duyduğu üzüntü, acıma (TDK, 2011: 1657) olarak tanımlanan merhamet değeri eserde “rikkat” ve “şefkat” kavramları ile verilerek aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

“*Rikkat: Elemli bir şey’, görüldüğü zemân, nefisde te‘essür duymak, fakat elemli de izâleye çalışmaktır*” (KMKM-5: 19/7-8)

“*Şefkat: İnsânın ebnâ-yı cinsine ‘âriz olacak elemli kederlere karşı müte‘essir olması ve onların izâlesine gayret ve delâlet eylemesidir. Ana şefkati bu bâbda eñ esâslı numûne teşkîl ider*” (KMKM-5: 21/12-14)

“*Hemşireler, küçüklerinize karşı da dâ’ima rahîm ve şefik olunuz*” (KMKM-5: 42/14-15).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde yardımseverlik değerinin alt başlıklarından cömertliğin zıttı olan cimrilik değeri tespit edilirken 5. ciltte “yardımcı olmak, fedakârlık yapmak, cömert olmak, merhametli olmak ve misafirperverlik” davranışları tespit edilmiştir.

#### 4.2.11. Ahlâk

En bilinen tanımıyla ahlâk; bireyin toplum içerisinde uymak zorunda olduğu davranış biçimleri ve kurallarıdır (TDK, 2011: 54). İyi ve kötü davranışların bütünü, doğru ile yanlış ayırt etme yeteneği, hayatın amacını ve seyrini belirleyen eylemlere yol gösteren değerlerdir. Aynı zamanda adalet ve eşitlik ile çelişmeyen, toplumun üzerinde ortak olarak birleştiği soyut ilkelere (Sağlam, 2019: 5; Kardaş, 2013: 5; Dilmaç, 1999: 1).

Ahlâk, toplum hayatının gerektirdiği davranışlarla ilgilenir. Bu davranışlar zaman içerisinde yaşantıların sonucu olarak doğup toplumsal tecrübe birikimi ile devam etmektedir. Ahlâkî değerler toplumu ayakta tuttuğu için bu değerleri görmezden gelmek toplumu olumsuz etkiler (Sağlam, 2019: 5; Genç ve Beldağ, 2019: 25-26).

Ahlâk her şeyden önce bir eğitim işidir. Ahlâk eğitiminin amacı; ahlâk kurallarını öğretmek, bireyi ve toplumu kötü ahlâktan korumak ve kurtarmak, bireyin

ahlâklı bir kişilik geliştirerek iyi ahlâkla donanmasını sağlamaktır. Ahlâk eğitiminin temeli ailede atılır, yaş ilerledikçe içine girilen sosyal çevre ve okul hayatı ile süreç geliştirilir (Sağlam, 2016: 6; Aydın, 2003: 126-127).

Ahlâk eğitimi ile birey ahlâklı olmakla ilgili bilgi, tutum ve davranışlar kazanır. Yaşadığı toplumun ahlâkî değerleri ile tutarlı davranışlar sergileyerek topluma faydalı bir birey olarak var olur. Ahlâklı kişilerin, ahlâklı toplumları ve ahlâklı insanlığı oluşturması ile değerler eğitiminin temel fikri gerçekleşmiş olur. Ahlâk eğitimi, değerler eğitiminin pekiştirilmesini sağlar (Ulusoy, 2019: 107-128, Genç ve Beldağ, 2019: 163).

Ahlâkın tanımı, ahlâk güzelliğinin önemi, ahlâk eğitimi tanımı, önemi ve konusu, ahlâk hürriyeti ve ahlâksızlık alt unsurları eserlerde tespit edilmiştir. Bu değerlerin geçiş sıklığı tablo 22’te sunulmuştur;

*Tablo 22.*

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Ahlâk Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ifade ediliş biçimi	4.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5. cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
	Ahlâk (Tanımı )			3, 3, 4	3
	Ahlâk hürriyeti	62	1		
	Ahlâk güzelliğinin önemi			4,5,5,5,6,6	6
	Ahlâk eğitimi tanımı			4,5,8,8,10	5
	Ahlâk eğitimin önemi			4,6,6,7, 9,10,11, 12,72	9
<b>Ahlâk</b>	Ahlâk eğitiminin konusu			12,13,14, 73,76,76	6
	Ahlâksızlık			6,6,6, 7,7,7, 7,7,7, 41,53,53, 54,54,54, 64,65	17
<b>Toplam</b>			1		46

Tablo 22 incelendiğinde görüldüğü gibi Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4. cildinde sadece ahlâk hürriyeti açıklamasına 1 kez (f 1) geçiş sıklığı ile yer verilmiştir. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 5. cildinde ahlâk hakkında açıklamalar yapılırken zıttı olana ahlâksızlıkla ilgili 17 kez (f 17) örnek verilerek ahlâk değeri pekiştirilmek istenmiştir. Eserde 9 kez geçiş sıklığı ile ahlâk eğitiminin önemi (f 9), ahlâk eğitiminin konusu ve ahlâk güzelliğinin önemi 6 kez geçiş sıklığı (f 6) ile tespit

edilmiştir. Ahlâk eğitimin tanımı 5 kez (f 5), ahlâkın tanımı 3 kez (f 3) ve ahlâk eğitimin tanımı 2 kez (f 2) izlenmiştir. Bu ciltte ahlâk hürriyeti ile ilgili tespit yapılmamıştır. Tespit edilen bulgular şu şekildedir;

#### 4.2.11.1. Ahlâk (Tanımı )

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde ahlâk değerine geniş bir şekilde yer verilmiştir. 5. ciltte öncelikle ahlâkın tanımı verilmiştir. Ahlâkın “hulk” sözcüğünün çoğulu olduğu belirtilerek hakkında şu tanımlamalar yapılmıştır:

“Ahlâk “hulk”uñ cem’i olup huylar dimektir”(KMKM-5: 3/2).

“ ‘İlm-i ahlâk ‘ulemâsı hulki, yâhûd hûyu şu sûretle ta’rif itmişlerdir: “Hûy bir melekedir ki onuñ sebebiyle nefisden ef’âl kolaylıkla sâdır olur; fikr-ü rû’ yete muhtâc olmaz.” (KMKM-5: 3/11-14).

“Şimdi bu fa’iller ef ‘âl-i haseneden ise onlara “güzel hûy” ef ‘âl- ı kerîheden ise “kötü hûy” dirler” (KMKM-5: 4/1-2).

#### 4.2.11.2. Ahlâk Güzelliğinin Önemi

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde ahlâk güzelliği hakkında çeşitli açıklamalar yapılmıştır. İlk olarak güzel ahlâk sahibi olmakla ilgili “Kuvâ-yı bâtına güzelliği” şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Kuvâ-yı bâtına güzelliği kuvâ-yı zâhire güzelliğinden güzel olup güzel yüz, güzel hûydan bi’t-tab‘ aşağı derecede kalır. Bir insân ne kadar güzel olursa olsun hûyu kötü olursa o güzelliğini hiç de ehemîyeti yoktur. Dimek oluyor ki insanlar hüsn-i sûretleriyle değil hüsn-i sîretleriyle güzel ve iyi i’tibâr olunabilirler” (KMKM-5: 4/7-11).

“Ahlâk-ı Haseneniñ Ehemmiyyeti” (güzel ahlâkın önemi) başlıklı 2. derste bireyi mutlu edecek şeylerin başında iyi huylu olmanın geldiğini belirtir:

“İnsânları eñ evvel bahtiyâr idecek şey iyi hûylu olmakdır” (KMKM-5: 5/7).

“İyi huylar, insânı dünyâda da ‘ukbâda da bahtiyâr ider. Hûyu kötü olanlar ise hem kendilerine hem de âhare mazarrat virmiş olurlar” (KMKM-5: 5/13-15).

“İnsânı sevdiren, mes‘ûd iden, ‘âlî kılan ahlâk-ı hasenesidir” (KMKM-5: 6/2-3).

Toplumda yaşanan olumsuz olayların kötü huylardan kaynaklandığı “Bugün cem’iyyât-ı beşeriyye içinde vukû‘â gelen uygunsuzluklar, sirkatler, cinâyetler hep kötü hûylarıñ sâ’ikasıyla vücûd bulmaktadırlar” (KMKM-5: 7/20, KMKM-5: 8/1-2), ifadeleri ile açıklanmıştır.

İyi huyların mutluluk, kötü huyların zarar getirdiği fikri “*El-hâsıl iyi hûylar insânı bahtiyâr, kötü hûylarda dûçâr-ı hüsrân ve ‘azâb eyler*” (KMKM-5: 8/3-4), cümlesi ile ifade edilmiştir.

Güzel ahlâkla ilgili Peygamber Efendimizin hadisleri aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

“Peygamberimiz Cenâb-ı fahr-ı âlem efendimiz hazretleri “ben mekârim ahlâkı itmâm için gönderildim” ve yine “îmânın kemâli güzel hûyudur” me’âlinde hadîs-i şeriflerle ahlâk-ı hasenenin kıymet ve ehemmiyetini insânlara ifhâm buyurmuşlardır” (KMKM-5: 5/9-12).

Güzel ahlâk sahibi insanların her zaman sevileceği “İyi huylu kimseler erkekde olsa, kadında bulunsa sevilirler. Fakat ‘aksi hâlde ne kadar zekî ve yâhûd zengin olursa olsunlar şâyân-ı nefret dirler” (KMKM-5: 6/5-7), şeklinde açıklanmıştır.

#### 4.2.11.3. Ahlâk Eğitimi (Tanım)

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinin “İlm-i ‘Ahlâka Da’ir” başlıklı 1. dersinde ahlâk eğitimi üzerinde durulmuş ve ahlâk eğitiminin tanımı yapılmıştır:

“Çirkin hûyları güzel hûylara tebdil etmek sûretiyle ahlâk-ı insâniyyeden bahs iden ‘ilme “‘ilm-i ahlâk” dirler. ‘İlm-i ahlâk insânlara hilkatiñ gâyesini hikmet-i asliyyesini öğretir ve kuvâyı o cihete doğru sevk itdirir ki hükemâdan biri buña rûhuñ “Hifzü’s-sıhası” demişdir” (KMKM-5: 4/17-21).

“İlâhî, kendini, hikmet-i hilkati ve insâniyyetini anlayan vücûdlar kemâle irer. Bu hâlde “‘ilm-i ahlâk” insânlar için tahsîli elzem ve pek fâ’ideli bir kısım-i ‘ilmidir. ‘İlm-i ahlâk birdir. Mezheb ve milliyetle değişmez” (KMKM-5: 5/1-5).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinin 3. dersinde “Hûyuñ Değişib Değişmemesi” konusu işlenmiştir. Anlatılmak istenen insanlarda huyun değişkenliğidir. İlim insanlarının bir kısmı huyun değişebileceğine, bir kısmı da asla değişmeyeceğine değinmiştir. Bu konudaki fikirler aşağıdaki ifadelerde belirtilmiştir:

“Hükemâdan kimi hûyuñ bütün bütün değişebileceğini, kimi de aslâ tağyîri mümkün olmadığını der-meyân itmişlerdir” (KMKM-5: 8/6-7).

“Fi’l-hakîka ba’zı yaramaz çocuklarıñ muktendir mu’allim ve mürebbiyeler elinde tehzib-i ahlâk itdiği ve pek çok azgın hayvânlarıñ terbiye te’sîriyle yola gelüp sükûnet bulduğu görülmektedir. Bunuñla beraber fitratın tamâmen tebdili de mümkün olmamıyor” (KMKM-5: 8/13–16).

“Terbiye Bahsî” konulu 4. derste terbiyenin tanımı şu şekilde yapılmıştır:

“Terbiye” kelimesi “rebv” kelimesinden müştakdır ki lugaten ma’nâsı neşv ü nemâlandırmak, yükseltmek dimer. Buradan da anlaşılıyor ki terbiye insân için bir vâsıta-i tekâmüldür. ‘İlm-i ahlâk ulemâsı terbiyeyi şöyle ta’rif itmişlerdir:

*Terbiye, insânda cibiletiniñ müsâ'id olduğu mükemmeliyeti hâsıl itmektir.” Bir çocuğu terbiye etmek vezâ'if-i dünyeviyye ve uhreviyyesini hakkı ile ifâ edecek bir hâle koymaktır. Eflâtûn ise “terbiyenin gayeti bedene ve rûha kâbil olduğu kadar hüsn-i kemâl virmeğdir”, demişdir” (KMKM-5: 10/6-14).*

#### 4.2.11.4. Ahlâk Eğitiminin Önemi

Ahlâk ile eğitim arasında sıkı bir bağ vardır. Her ikisinin de amacı bireyin davranışlarını beğenilen ve toplum açısından değer taşıyan tarafa yönlendirmektir. Toplumun huzur ve mutluluğu için ahlâk eğitiminin gerekli olduğu Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde;

*“Bir insân vücûduna, cesedine ‘âriz olan hastalıkları izâleye nasıl muhtâc ve mecbûr ise emrâz-ı rûhâniyye demek olan ahlâksızlığa karşıda hareket etmek üzere “ ‘ilm-i ahlâk” okumaya, anlamağa ve oña göre harekete eşid ihtiyâc ile muhtâcdır.” (KMKM-5: 4/12-16),*

*“Kötü hûylu kimseler cem’iyyet-i beşeriyye için muzırdırlar. Ma’rifet onları islâh itmekdedir” (KMKM-5: 6/14-15),*

*“Herkes kendi kötü hûylarını islâha çalışsa cihân bir güzâr-ı medeniyet olur” (KMKM-5: 6/16-17),*  
cümleleri ile ifade edilmiştir.

Ahlâk eğitimindeki eksiklikler toplumda huzursuzlukların çıkmasına neden olur. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde bununla ilgili açıklamalar şu şekildedir:

*“Bugün cem’iyyât-ı beşeriyye içinde vukû’â gelen uygunsuzluklar, sirkatler, cinâyetler hep kötü hûyların sâ’ikasıyla vücûd bulmaktadırlar. El-hâsıl iyi hûylar insânı bahtiyâr, kötü huylar da dûçâr-ı hüsrân ve ‘azâb eyler” (KMKM-5:7/20, KMKM-5: 8/1-4).*

İnsanların bir arada yaşaması ve milletlerin devamlılığı için ahlâkî kurallara uymak şarttır. İyiliğe ulaşma ve kötülükten uzaklaşma amacı ile bireylere eğitim verilmesi gereklidir. 5. ciltte bu noktalara da aşağıdaki şekilde değinilmiştir:

*“İyi ahlâka sâhib olmak insânların kendi menfa’atleri içinde elzem ve cem’iyyet-i beşeriyyenin sa’âdeti nokta-i nazarından mültezem bulunduğundan her sâhib-i ‘akl için ahlâk-ı zemîmeden ictinâb ile kötü olan hûylarını tebdil ve ta’dile çalışmak eñ mühim bir vazife-i insâniyyededir” (KMKM-5: 9/18-20, KMKM-5: 10/1-2).*

Ahlâk eğitimi önemi “*Terbiye ‘ilm-i ahlâkın üssü’l- esâsıdır. Çünkü ahlâkın ta’dili için eñ mü’essir vâsıtaadır” (KMKM-5: 10/4-5),* cümleleri ile başlayan “*Terbiye Bahsî*” konulu 4. derste işlenmiştir.

Toplumun temel taşı olan aile, bireyin doğuştan üyesi olduğu en küçük gruptur. Birey ilk davranışlarını ailede öğrenir ve ahlâkın temelleri aile ile atılır. İyi terbiye almış çocuklar sağlam bir toplum oluşturur. Toplumun huzur ve mutluluğu için çocukların ailesinde iyi bir eğitim ve terbiye alması gereği aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:



“Çocuk ne kadar mükemmel terbiye edilirse onun yetiştireceği evlâdda o nisbetde mükemmel olur. ‘Â’ileler efrâddan, heyet-i ictimâ’iyye-i beşeriyede ‘â’ilelerden mürekkeb olduklarından bir çocuğun terbiyesi netîce-i ‘â’ilenin ve daha sonra ‘umûm efrâd-ı beşeriyenin sa’âdet halini müceb olur dimektir

*Bu hâlde terbiye-i ‘umûmiyyenin mükemmeliyeti çocukların lâıyıkıyla terbiye idilmelerine vâ-bestedir ki terbiyenin ehemmiyeti bunuñla da ta’ayyün ider. Terbiyesiz insânın hayvândan farkı olamayacağı gibi o gibi insân kümelerinden teşekkül iden heyetinde he’yet-i medeniyye miyânında bir mevki ‘-i mahsûsî bulunmaz. Sıhhat, servet, terakkî, sa’âdet dinilen bahtiyârlıkların hemân kâffesi, bir milletin i’tilâsı bir hükûmetin husûl-ı şevketi yine terbiye sâyesindedir.” (KMKM-5: 11/5-16).*

Terbiyenin temeli ailede atılmaktadır. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde çocuğun ilk terbiyesini annesinden aldığı bunun için kadınların güzel ahlâk sahibi olmaları gereği belirtilmiş ve kadınlarının ne kadar olgun ve güzel ahlâk sahibi olurlarsa toplumun da o derecede mükemmel olacağı anlatılmıştır. Bu satırlar kadının toplumdaki yerini belirtmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Eserde yer alan açıklamalar şu şekildedir:

“Mâdem ki kız, oğlan her çocuk ilk terbiyeyi anası kucağında olmak mecbûriyyetindedir; O hâlde kızlarımızın, hanımlarımızın hüsn-i terbiye sâhibi olmaları şartdır.

*Kadınlar terbiye-yi etfâl emrinde eñ mühim mürebbi olduklarından bunlar ne kadar sâhib-i hüsn-i terbiye olurlarsa yetiştirecekleri mahsuller de o nisbette mükemmel olurlar. Dimek oluyor ki bir milletin kadınları ne kadar kemâlde olursa o milletin terakki derecesi o nisbetde yükselir. Hanım kızlar, bu terbiye bahsine çok dikkat idiniz; size bu keyfiyyet fitraten mevdû‘ bir vazife-i mühimme-i insâniyyedir” (KMKM-5: 11/20, KMKM-5: 12/1-7).*

“Terbiyye-i Etfâl ve Bu Beyândaki Fevâ’id ‘Umûmiyye” başlıklı 29. derste ahlâk eğitiminin temellerinin ailede atıldığından bahsedilmiştir. Ahlâk eğitimi toplumun geneline yansıdığı için büyük önem taşıdığı aşağıdaki açıklamalar belirtilmiştir:

“Terbiyye-i ‘umûmiyyenin esâsı ‘âilelerin hüsn-i terbiyesi olup bu hâlde efrâd-ı ‘âileyi teşkîl iden etfâlin hüsn-i terbiyeleri terbiye-i ‘umûmiyyenin mükemmeliyetini icâb itdirir.

*Bu takdirde bir çocuğun terbiyesinden terbiye-i ‘umûmiyyeye hizmet ma’nâsı çıkar ki terbiye-i etfâlde ki ehemmiyyet bunuñla bir kat dahâ ta’ayyün ider” (KMKM-5: 72/10-16).*

5. cildin “Ba‘zı Mütâla‘lar ve Edebî Parçalar” başlıklı 32. dersine yer alan “ Bed-asla necâbet mi verir hiç üniforma /Zer-dûz palân ursañ eşek yine eşekdir” (KMKM-5: 83/19), (Özü kötü olan insanlara hiç giydiği üniforma [makam, yetki] soyluluk verir mi? Altından yapılmış semer vursan eşek yine eşektir.) beyiti ile ahlâk eğitiminin önemi vurgulanmıştır.



#### 4.2.11.5. Ahlâk Eğitiminin Konusu

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinin “*Terbiyenin Aksâmı*” başlıklı 5. dersinde ahlâk eğitimini konusu işlenmiştir. Derste “*Bedenî veya cismânî terbiye, fikrî terbiye ve dînî, ahlâkî veya kalbî terbiye*” olmak üzere üç kısımda terbiye eğitimi anlatılmıştır. Bedeni terbiye sağlığımıza dikkat etmekle, fikri terbiye öğrenip kendini geliştirmekle, dini terbiye ise inançla ilgilidir:

“*Bedenî terbiye: Bedenin kuvvet ve sıhhatine ta'alluk iden terbiyenin bu kısmı pek mühim ve diğerlerine esâsdir. Vücûd sıhhatte olmazsa bedende kuvvet, kudret bulunmazsa dünyevî, uhrevî her dürlü vazifenin ifâsı kâbul olamaz. Sıhhat, hakikaten eñ büyük ni'mettir. Sıhhatde olmayan bir vücûdda sâlim fikr aramak dahî beyhûdedir. Terbiyye-i bedenîyyesi iyi olan milletler efrâdı bedence kavî, her dürlü sa'y ve 'amele elverişli olurlar*” (KMKM-5: 12/14, KMKM-5: 13/1-5).

“*Terbiye-i fikrîyye: Fikrin 'ilm ü ma'rifet nûriyle tenvîr itmesidir. 'İlmden, fenden mu'arrâ ya'nî cehl ile me'lûf vücûdların cem'iyet-i beşerriyede değerli mevki'leri olamaz. 'İlm ve ma'rifet insânın hayât-ı asliyyesidir 'İlm ve ma'rifet insânın hayât-i asliyyesidir*” (KMKM-5: 13/10-13).

“*Terbiye-i dînîyye veyâ ahlâkîyye hakkı, resûlî ve onların her dürlü evâmîrini icrâya insânı sevk ider. Fenâlıktan ictinâbı iyiliğe intisâbı emr eyler. Fesâd-ı ahlâkdan bultanı i'tikâddan muhâfazaya sebep olur. Dîn her hâlde mukaddesdir. Hazret-i fahr-i kâ'inât efendimiz bütün nev'i beşeri dâ'ire-i hidâyet ve selâmete me'mûr buyurulduklar. Kurân-ı Kerîm hakkı, hakâyıkı, tarîk-i hidâyeti, vezâ'if-i ubûdiyyet ve insânîyyeti irâ'e ve telkîn ider. İnsânları dalâlden muhafaza ve iksâ-yı medeniyete isâl ider. Bu sebeble medeniyet-i hakikiyye İslâmiyyetdedir. Ahkâm-ı dînîyyenin icrâsında insânların kendileri içinde menâfi' vardır*” (KMKM-5: 14/8-15).

Aile içerisinde verilecek terbiyenin nasıl olması gerektiği şu şekilde verilmiştir:

“*Terbiyede ta'kîb idilecek usûl hem mâddiyât ve hem de ma'nevîyyâta 'âid olmalıdır ki tamam olarak vücûda gelebilsin. Bu sebeble evvelâ; Çocuğun evvelâ vücûdunu, sâniyyânda rûhunu terbiye itmeli ve bu iki kısım yek digeinden gayr-ı müfârik sûretde takbîk olunmalıdır. Usûl-ı terbiye pek vâsi' ve mütenevv'idir*” (KMKM-5: 73/15-21).

Ahlâk eğitimini okuldan önce ailede başladığı “*Terbiye-i fikriyyeden (mektebden) evvel 'âile içinde buña dâ'ir 'ameli dersler virilmelidir*” (KMKM-5: 76/2-3), sözleri ile tekrar belirtilmiş ve eğitimin konuları şöyle sıralanmıştır:

“*Temizlik, ahdde vefâ, istikâmet, yalandan ictinâb dîne, vatana, millete karşı muhabbet ve hidmetin iyilikleri hüsn-i idâre kazıyyeleri ta'lîm idilmeli isrâfdan, hevâ ve hevese teba'iyetden gelecek mazarratları 'aklı erdiği, gücü yetdiği mertebede anlatılmalıdır. Her tekellümi doğru yapmağa, sâ'irlerinin yanında âdâb-ı hareket ve sukûnu gözetmeğe hak ve hakikat, tanınmasına çok dikkat olunmalıdır. Vezâ'if-i dînîyyesinin ifâsı mi'âdında taleb edilmeli vezâ'if-i dünyeviyesinde hakkıyla yapacak efkâr ve mütâla'ât serdinde geri durulmamalıdır*” (KMKM-5: 76/4-13).

#### 4.2.11.6. Ahlâk Hürriyeti

İncelenen kitaplardan Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde ahlâkla ilgili sadece ahlâk hürriyeti açıklaması yer almıştır:

*“Hürriyyet-i ahlâkîye: Edeb ve terbiye dâ’iresinden ayrılmamak şartıyla insânın istediğini yapabilmesidir. Meselâ: birinin ‘aleyhinde mugâyır-i edeb söz söylemek, yâhûd bir âdemi döğmek, komşuyu râhatsız itmek gibi şeyler hürriyyet-i ahlâkîyeye bi’t-tabî’ mugâyirdir. (KMKM-4: 62/9-12),*

#### 4.2.11.7. Ahlâksızlık

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde güzel huy, iyi ahlâk sahibi olmak ve ahlâk eğitimi hakkında yazılanların yanında ahlâksızlığın, kötü huyun bireye ve çevresine zararları da şu şekilde verilmiştir:

*“Ahlâk-ı zemîmeye sâhib olanların hakikaten vicdânları her zamân muztaribdir. Herkesde onlardan müteneffirdir” (KMKM-5: 6/1-2).*

*“Sebeb-i felâketide seyyiât- i ahlâkîyesidir” (KMKM-5: 6/4).*

*“Hânım kızlar! Hiç dikkat itmediñiz mi ki hûyu kötü olanlar her yerde mazarrat ikâ’ iderler. Meselâ: bir hânede hûysuz bir kadın, ahlâksız bir çocuk o hâne için dâ’imâ felâketler doğurur. Eviñ içindekiler ondan yaka silkerler. Ciddi sûretde nefret iderler. Böyle bir kimse hangi bir meclise girerse orada gürültü, dedikodu, tatsızlık, münâsebetsizlik, fenâlık husûle getirirler. Dimek oluyor ki kötü hûylu kimseler cemi’iyyet-i beşeriyye için muzırdırlar. Ma’rifet onları islâh itmekdedir” (KMKM-5: 6/8-15).*

Toplumların içine düştüğü siyasal ve sosyal buhranın temelinde ahlâkî değerlerin aşınmaya uğramış olması yatar. Bütün toplumları ayakta tutan temel değer ahlâktır. Ahlâkî değer yoksunluğunun milleti kemirip güçsüz bıraktığı şu satırlar ile ifade edilmiştir:

*“Her milletin ‘ulviyyeti, kudreti ‘azameti mi’yâr-ı terakkîsi derecât-ı ahlâkîyesine tâbi’dir. Ahlâksız milletler ‘âdetâ mahv olmağa mahkûmdurlar. İşte vaktiyle dünyâyı titreden “Roma Şark İmparatorluğu” ‘âkıbet onı teşkil iden efrâdın ahlâksızlığı neticesinde mahv olub gitmiştir.*

*Ahlâksızlık milletleri her şeyden ziyâde kemirüb eriten, zebûn û mahv ve helâk eyleyen ‘illet-i müzminedir. Ahlâk-ı haseneye sâhib milletler dâ’imâ terakkî, te’âllî iderler ve bahtiyârane ‘ömr sürerler” (KMKM-5: 6/18-20-KMKM-5: 7/1-5).*

Güzel huy, iyi ahlâk diğer insanların yararını düşünerek davranmaktır. Ahlâksızlık ise bunun tam tersidir. *“Kötü hûyları bilmek ve onlardan sakınmak lâzımdır” (KMKM-5: 7/6),* sözlerinden sonra haset, rüşvet, iffetsizlik, tekebbür (kendini

büyük görme), meskenet (miskinlik) ve cehl (bilgisizlik) ahlâksızlığa örnek olarak verilip şu açıklamalar yapılmıştır;

“Kötü hûyları bilmek ve onlardan sakınmak lâzımdır. Meselâ: Hased bir kötü hüydur. Çünkü bir kimsedeki mâl, ni‘meti, meziyyeti ondan almak kendine lâyük görmekte çalışmaktır ki âhare mazarratı, hasûduñ kendi nefisine de ziyân virmesi muhakkaktır” (KMKM-5: 7/6-9).

“Rüşvet, sıfât-ı müzmelidir; Çünkü: mutlakâ ya kânûna muhâlif ya ‘nî diğerlerinin menâfi‘a mugâyir bir meseleniñ tervîci için virirler. Yâhûd husûsî bir menfa‘atîñ te‘mini ve başkalarının mazarratını istihsâl zımnında mürâca‘at olunur” (KMKM-5: 7/10-13).

“İffetsizlik ahlâk-ı zemimeniñ eñ şeni‘ olanlarından biridir. Çünkü insânîñ hayâtından da değerli olan fazilet namûskâranesini ihlâl ve herkes nazarında sâhibini zelil ü hakîr ider. Tekebbür, ahmaklara hâs olan sıfâtlardandır” (KMKM-5: 7/15-18).

“İnsânlar meskenet zilletine düşmeyecek ve cehle mahviyyatlarını muhâfaza iderlerse teveccüh-i ‘ameye mazhar olurlar” (KMKM-5: 7/19-20).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5.cildinin “Kızlarıñ Hanımlarıñ Ebeveyn, Ta‘allukât ve Ahbâsına Karşı Mu‘âmeleleri” başlıklı 18. dersinde büyüklere karşı saygısız hareketler terbiyesizlik olarak adlandırılmış ve;

“Peder vâlideye hatta teyzeye, hâlâya büyük birâdere, ‘amuca ve dayıya karşı hürmetsizlik, itâ‘atsizlik göstermek, onların emirlerine sert nazarla bakmak, burun kıvrımak hilâf-ı terbiye vü edebdir. Kendini bilen bir hânım kız bu yoldaki terbiyeden de şüphesiz hissedardır. Onlara karşı nâmünâsib tavırlar almak, sert cevâblar vermek yapma didiklerini yapmak İnd-Allah ve ‘ind’el- esâs müceb-i nefret şeylerdendir.” (KMKM-5: 41/1-7).

şeklinde ifade edilmiştir.

“Gelin Kayın Ana” konulu 23. derste kayınvâlidesine gerekli saygıyı göstermeyen kadınlar ahlâksız olarak nitelendirilmiştir;

“Kayın anasını sevmeyen, oña hakâret iden bir kadın şüphesiz hümet-i mahsûsada bulunması lâzım gelen zevcinide sevmez ve oña hakâret itmiş olur ki dünyâda bundan büyük ahlâksızlık, terbiyesizlik tasavvur olunmaz” (KMKM-5: 53/8-11).

Dersin devamında kayınvalidenin de geline karşı hakaret içerecek şekilde davranmasının ahlâksızlık olduğu “Buña mukâbil kayınvâlide de bilmelidir ki o kızı gelini oğluna intihâb iden, alan odur ve oğlu herhâlde bir hareme muhtâcdır. Sâniyeñ gelini, oğlunuñ sevgili zevcesidir. Bu sebeble geline karşı hakâret-âmîz mu‘âmeleler bunuñ içinde gayr-ı lâyük ve hilâf-ı terbiyedir” (KMKM-5: 53/12-15), ifadeleri ile belirtilmiştir.

Gelin kayınvâlîde ilişkilerinin ahlâk, saygı ve terbiye çerçevesinde yürütülürse ailelerin mutlu olacağı, aksi terbiyesizliklerin aileleri yıkıma götüreceği şu şekilde belirtilmiştir:

“Çok âileler vardır ki gelinleriñ terbiyesizliği yüzünden vâlideler sefil perîşân olmuşlardır. Bunun gibi yine birçok âileler mevcûddur ki kayın anasının tahakkümüyle bî-çare kadınlar tatlık idilmiş ve çocuklarından, zevcinden mahrûm bir hâle getirilmiştir” (KMKM-5: 54/1-4).

“Bu seyyie’ler, ahlâksızlıktan tevellüd ider. İmtizâsızlık gibi hadd-i zâtında ehemmiyetsiz olan keyfiyyet için ‘âileniñ selb-i râhatı perîşân idilmesi aslâ câiz değildir. Hülâsa gelin kayın vâlidesine fevka’l-âde hürmetkâr ve vazîfe-şinâs olmalı, kayın vâlîde de gelin karşı kerimesi gibi muhabbet beslemelidir” (KMKM-5: 54/5-9).

“Zevc ile Zevce ve Beynelerindeki Mu’âmeleye Dâ’ir” konulu 27. derste ahlâksızla ilgili “Erkeği aldatmak hilekâr davranmak, ‘aleyhinde ötede beride söz söylemek büyük terbiyesizlikdir” (KMKM-5: 64/8-11), açıklamalarına yer verilmiştir.

Yine 27. derste ev içinde olanların evde kalması gerektiği, eşe karşı yapılan güzel şeyleri yüze vurmanın yanlış bir davranış olduğu;

“Hânede vukû’a gelen ve ifşâsı icâb etmeyen şeyleri hâricde ve hatta eñ sevgili ahbâba bile söylemek câ’iz olamaz. Erkeğe karşı bir iyilik edilmişse onu yüzüne urmak terbiyesizlikdir” (KMKM-5: 65/18-20), ifadeleri ile belirtilmiştir.

Ahlâk değeri ile ilgili en fazla bulguya Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde rastlanmıştır. 4. ciltte sadece ahlâk hürriyetine yer verilirken bu unsurla ilgili 5. ciltte tespit yapılmamıştır. Ahlâkın tanımı, güzel ahlâkın önemi, ahlâk eğitiminin tanımı, önemi ve konusu ile ahlâksızlık 5. ciltte tespit edilen unsurlardır.

#### 4.2.12. Sıla-i rahîm

“İnsanın doğup büyüdüğü yer” (Parlatır, 2014: 1504) anlamına gelen sıla ile “ana rahmi” ve “yakınlık, hısımlık, akrabalık” (Parlatır, 2014: 1383) manasındaki rahim sözcüklerinden oluşan sıla-i rahîm “memlekette akrabaları ziyaret etme” (Parlatır, 2014: 1504) şeklinde açıklanmaktadır.

Sıla-i rahîm sosyal bir davranıştır. İnsan sosyal bir varlık olduğu için, çevresi ile iletişim kurmaya ihtiyaç duyar. Bireyin bu temel psikolojik ihtiyacını ilk iletişimde bulunduğu ailesi ve yakın çevresi ile gidermesi beklenir.

Sıla-i rahîm değeri ile akrabalık bağlarının güçlü tutulması, bireylerin birbirini sevmesi ve ziyaretleşmesi, maddî ve manevî konularda birbirine yardımcı olması kazandırılmak istenilen hedeflerdendir. Bireylerin birbirleriyle insanî ve sıcak ilişkiler

kurması onlara huzur ve mutluluk getirir (Akpınar, 2016: 7).

Sıla-i rahîm akrabalık ilişkilerini sürdürme, onlara ilgi gösterme ve ziyaret etmedir. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde “*Sıla-i rahim: İnsânîñ akrabâsını, memleketini ve hatta ‘umûm ebnâ-yı nev’ini mevcûdiyetinden intifâ‘de müşârik kılmasına sıla-i rahim ta‘bîr olunur*” (KMKM-5: 22/12-14) ifadesi ile belirtilmiştir. Bu değer aynı zamanda sevgi değerinin diğer insanları önemsemek unsuru ile ilgili olup akrabalara değer vermek ve aile birliğini konu edinir.

Sıla-i rahîm değeri ile ilgili sadece Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 5. cildinde 1 kez ( $f$  1) tespit yapılmıştır. 4. ciltte tespit yapılmamıştır. Bu değerle ilgili istatistikî bilgi tablo 23’te sunulmuştur:

Tablo 23.

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Sıla-i Rahîm Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ediliş biçimi	ifade	4. cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı ( $f$ )	5. cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı ( $f$ )
	Sıla-i rahîm				22	1
<b>Toplam</b>						1

#### 4.2.13. Kardeşlik

Kardeş; aynı ailede dünyaya gelen, aralarında kan bağı bulunan bireylerdir. Aile içerisinde, anne baba ilişkisi kadar kardeşler arası ilişkiler de oldukça önemlidir. Kardeş, birlikteliğin gücünü pekiştiren, sağlıklı ve güçlü bağları besleyen, sevgi çerçevesinde büyüyen paha biçilmez bir hediyedir. Bir çocuğun büyümesi üzerindeki en önemli etkilerden biridir. Çünkü anne-baba ve çocuk arasındaki güçlü bağdan sonra kardeşler arasındaki duygusal bağ en önemli ikinci bağıdır. Sonuç olarak kardeşliği ve kardeşliği tam anlamıyla kavramak çok önemli bir erdemdir (Demirkran, 2019: 32).

Kardeşlik maneviyatın birlikteliğinden doğan emsalsiz bir kutsal bir bağıdır. Toplumumuzda oldukça önemli bir yer sahip olan kardeşlik; hayatı ve hayatın sunduğu şeyleri birlikte paylaşabilmek, zorlukların üstesinden beraber gelebilmektir. Karşılıksız sevgi denildiğinde akla ilk gelenlerden biri kardeş sevgisidir. Kardeş kimi zaman kimseye anlatamadığın derdini, sorununu anlattığın sırdaş, sığınılan bir dayanaktır.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde kardeşliğin tanımı ve önemine yer verilmiştir. Bu değerle ilgili istatistikî bilgi tablo 24’te sunulmuştur:

Tablo 24.

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Kardeşlik Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ediliş biçimi	ifade	4.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
<b>Kardeşlik</b>	Tanımı		65	1		
<b>Toplam</b>	Önemi		66	1		
				2		

Tablo 24'te görüldüğü gibi kardeşlik değeri ile ilgili olarak Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4. cildinde 1 kez kardeşliğin tanımı (f 1) ve 1 kez de önemi (f 1) izlenmiştir. 5. ciltte bu değerle ilgili herhangi bir bölüme rastlanılmamıştır. Tespit edilen örnekler şöyledir;

#### 4.2.13.1. Kardeşlik (Tanım)

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde kardeşliğin tanımı;

*“Uhuvvet: Uhuvvetiñ esâs ma'nâsı kardaşlık dimekdir. İnsânlar evvelâ Hazret-i Âdem'dem türedikleri ve bir âdemiñ çoğalmış oldukları buldukları cihetle yek-digeriniñ insâniyyet kardaşdırlar”* (KMKM-4: 65/18-20).

şeklde yapılmıştır.

#### 4.2.13.2. Kardeşliğin Önemi

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde din kardeşliği, vatan kardeşliği kavramları açıklandıktan sonra toplumda bir arada uyum içerisinde yaşamının yolunun bireylerin birbirine kardeşlik duyguları ile güzel muamele etmesinden geçtiği şu şekilde açıklanmıştır;

*“Bundan başka mü'min olanlarda biri biriniñ dîn kardaşdırlar. Soñrada 'umûm Osmânlılar dîn ve mezheb gözedilmeksizin bir müşterek yerde sâkin ya'nî Vatan-ı Osmânîde meskûn bulduklarından yek-digeriniñ vatan kardaşdır. Şu hâle göre her kim olursa olsun, insânlar beyninde kardaş gibi hüsn-i mu'âmele cereyân itmesi herkesiñ biri birine kardaş gibi bakması, bir arada kardaşcasına yaşaması elzendir”* (KMKM-4: 66/1-7).

#### 4.2.14. Tutumluluk

Tutumluluk aşırı harcamalardan kaçınmaktır. İnsanın parasını, eşyalarını, zamanını, imkânlarını ve sağlığını gerektiği gibi kullanması ve korumasıdır. Sahip



olunan imkânları aşırıya gitmeden ihtiyacı kadar harcamak, idareli kullanmaktır. Ancak tutumluluk cimrilik değildir (Ekinci, 2018: 223).

Yarını düşünerek zamanını, parasını, malını vb. harcamada gereksiz harcamalardan, israftan kaçınmaktır. İsrâf, gereksiz ve ölçüsüz harcamaktır. Cimrilik ise ihtiyacı olup gerektiği halde parasını, malını ve eşyasını kullanmamak, ihtiyaçlarından kısmaktır. Sahip olunan imkânları, gereksiz yere gereğinden fazla harcamak ise savurganlıktır. Cimrilik ile savurganlık arasındaki orta yol tutumlu olmaktır.

Çocuklar küçük yaşlardan itibaren evde tutumlu olmaları için eğitilirler. Aile üyeleri tutumlu olmalı ve çocuklarını da tutumlu olmaya teşvik etmelidir. Her aile üyesi hane bütçesine katkıda bulunmalıdır. Gereksiz su kullanımından kaçınılmalı, açık musluklar kapatılmalı, hasarlı musluklar tamir edilmeli, gereksiz yanan ışıklar kapatılmalı, yiyebileceğimiz kadar gıda tüketilmeli ve israftan kaçınılmalıdır. Ayrıca zamanımızın ve sağlığımızın da kıymetini bilmeli boşa harcamamalıyız.

İncelenen eserlerde tutumluluk örnekleri ile birlikte israf örnekleri de verilmiştir. Tutumluluk değeri ile ilgili en fazla bulguya Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde rastlanmıştır. Bu değerın geçiş sıklığı tablo 25’te sunulmuştur.

*Tablo 25. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Tutumluluk Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ifade ediliş biçimi	4.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
<b>Tutumluluk</b>	Tutumluluk	69,74	2	44,49,51, 51,61,62, 62,62,65, 80,87	11
<b>Toplam</b>			2		11

Tablo 25’te görüldüğü gibi tutumluluk değerine Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde 2 kez (f 2) yer verilmiştir. 5. ciltte ise tutumluluk değeri ile ilgili olarak 11 kez (f 11) geçiş sıklığı izlenmiştir. Tespit edilen örnekler incelendiğinde çoğunluğunun israfın zararlarını konu aldığı anlaşılmaktadır. İsrâfın zararları anlatılarak tutumlu olmanın önemine dikkat çekmek hedeflenmiştir. Tespit edilen örnekler şöyledir;



Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde dikiş, kadınların bilmesi gereken en önemli becerilerden olduğu ve dikişlerini kendi yapmasının tutumluluk göstergesi olduğu, aksinin israf olduğu şöyle ifade edilmiştir:

*“Kendiniñ ve ebeveyniyle kardaşlarınıñ, çocuklarınıñ dikişlerinin yapan hanımlar hem istedikleri gibi elbise dikmiş hem de terziye virilecek birçok pâreyi kazanmış olurlar. Ba‘zı hanımlar vardır ki dikiş dikmeyi bir eser-i tenzîl ‘add iderler. Bu fikir kat‘iyyen bâtıldır. Çünkü san‘at-ı nisâ‘iyyesiniñ eñ başlıcasını bilmeyen, onu tahrîre yeltenen kimseler hakikatde hanım olamazlar. Pâresine güvenerek ellere dikiş virenler ise isrâf ve ten-perverlikle ithâm olunurlar”* (KMKM-4: 69/9-13; KMKM-4: 70/1-3).

Evde yapılabilecek dikiş ve benzeri giyim tamir işleri ile israfın önüne geçilebileceği ifade edilerek tutumluluk *“Bir çorâb sökülür, ta‘mîr idilmezse sökük büyür; nihâyet o çorâb geyilmeyecek bir hâle gelir ki bu bir ziyândır”* (KMKM-4: 74/7-8), ifadeleri ile belirtivurgulanmıştır.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde tutumlu davranmamak ve gereksiz para harcamakla ilgili aşağıdaki bulgulara rastlanmıştır:

*“Esâsen ifrât-ı ziyet, eser-i belâhetdir. Ya‘nî çok süs ‘akıl azlığına delâlet ider. ‘Ale‘l-husûs süse virilecek paralar sebebiyle insân mezâyıkaya düşer. Süs, ziyet, modağa teba‘iyyet yüzünden nice ‘â‘ileler varlarını, yoklarını sarf ile tehî-dest kalmışlardır”* (KMKM-5: 44/6-10).

*“Başkasınıñ düğünü olacak diye orada giyilebilecek elbise varken tekrâr yapırmak, bugün moda budur, yarın şudur diyerek lüzümsüz masraflara boğulmak asla câ‘iz değildir”* (KMKM-5: 44/11-13).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinin yemek pişirme kurallarının sıralandığı 21. dersinde tutumlulukla ilgili *“Yağdan vesâ‘ir harclardan da lüzümsüz sarfiyyât ve isrâfât vukû‘â gelir”* (KMKM-5: 49/15-16), ifadelerine yer verilmiştir.

*“Gezmeler ve Düğünler”* başlıklı 22. derste yer alan *“Hergün, her hafta gezmeğe, kırlara seyirlere gitmek araba, çarşaf parası virmek erkeği, ‘âileyi harâb ider”* (KMKM-5: 51/11-12), ifadeleri ile gezmeye fazla para harcamanın aileye zarar getireceği belirtilerek tutumlu davranma gereğine dikkat çekilmiştir.

22. dersin devamında düğünler için harcanan fazla paranın ailelere zarar verdiği, düğünler için uygun miktarda harcamalar yapmak gereği aksinin felâkete yol açacağı hakkında şu ifadeler yer verilmiştir:

*“Düğünlere gelince; esâsen düğünler nazar-ı insâniyyetde nefrete lâıyk keyfiyetlerden biridir. Çünkü düğün yapmak için bir hayli masraf, münâsib hâne, mefrûşât vesâ‘ire ister. Hele çalgı ve ‘işretde inzimâm idince buralarda pek çok münâsebetsizlikde yüz gösterir. Bugün Anadoluda, Rumelide düğünler yüzünden, ‘işret sebebinden, fazla masârif cihetinden mahvolmuş, sefil kalmış ‘âileler pek çoktur. Mürüvvet denilen şey yapılan şeyiñ hüsn-i icrâsındadır. Sünnet düğünü, te‘ehhül, kına gecesi gibi hâller*

*vâkı'a hüsn-i hâle ne kadar mütâbik olursa o nisbetde iyidir; 'aksi hâlde felâket doğururlar'* (KMKM-5: 51/13-22).

5. ciltte “*Zamân-ı Te'ehhül, Mesele-i küfr, Cihâz*” başlıklı 26. derste çeyizin kızlar için çok önemli olduğu, ancak bunun için aşırıya gitmenin uygun olmadığı, gösterişe kapılmama gereği, elzem harcamalar yapılması ve fazla masraftan uzak durarak israftan kaçınılması aşağıdaki ifadelerde vurgulanmıştır:

*“Cihâz mes'alesi kızların eñ birinci düşüncelerini teşkil ider. O derecedeki eñ küçük bir el ma'rifetlerini bile bu miyâna katılmak üzere saklarlar. Fakat bu husûsda ifrâta gitmek câ'iz değildir. Cihâz tedâriki için emlâk ve 'akâr satan, muhtelif mahallerden fâ'izli istikrâz yapan bizde pek çokdur. Düşünülürse bunun fuzûlî bir iş olduğu tahakkuk ider. Kimi bu husûsda nümâyîşe, bilâ-pervâzlığa kapılır; Servetini medâr-ı ma'îşetini bu uğurda yok yere mahv ider. (KMKM-5: 61/14-21).*

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 5. cildinde yer verilen

*“Herkes ayağını yorganına göre uzatmalı, fazla sarfiyyâta bulunmamalıdır”  
Hele kırk elli, yüz lira meydâna gelüp bir dahâ giyilmeyen pek pahalı gelin elbisesi ile arşunu yigirmi, elli guruşa ipekli dantelalara isti'mâle yaramakdan ziyâde fazla süs yapan eşyâ hiç de lüzûm yokdur” (KMKM-5: 62/2-6),*

ifadeleri tutumlulukla ilgilidir.

Çeyiz için fazla para harcamın mutluluk getirmeyeceği, aksine israf olduğu şu örneklerle anlatılmıştır;

*“Cihâzın tedârik ve ihzârında bir hâneye, bir 'âileye eñ ziyâd lâzım ya'nî elzem olan mevâdd nazar-ı dikkate alınmalıdır. Lüzûmlular duruken lüzûmsuz şeylere pâra virmek tabî' isrâf olur” (KMKM-5: 62/7-9).*

*“Binâ'en- 'aleyh te'ehhüldelden husûle gelecek mes'adet cihâzın çokluğu veyâ mükemmeliyeti ile kâ'im olmayub iyi bir âdem intihâbında ve kızında iyi bir tebiyye görmesindedir. Fuzûlî pâralar sarf itmek müriüvvet değildir. İsrâf ve sefâhetdir” (KMKM-5: 62/16-19).*

*Zevc ile Zevce ve Beynelerindeki Mu'âmeleye Dâ'ir* başlıklı 27. derste “*Esâsen zevci isrâfa sokacak mu'âmelelerden sakınmak lâ-büddür. Entâri varken fazlasını yaptırmak pek pahalı şeyler istemek câ'iz olamaz” (KMKM-5: 64/21, KMKM-5: 65/1-2) kadının ailesi için israftan uzak durması vurgulanmaktadır.*

“*Tarhâna Bulgur Yapmak Usûlleri*”nin anlatıldığı 31. derste kış yiyeceklerinin evde hazırlanmasının tutumluluk göstergesi olduğu “*Gerek bulgur ve gerek tarhâna çârşıda satılırsa da insânın kendi eliyle temiz temiz bunları kendi hânesine tedârik ve ihzâr itmesi tab'î dahâ a'lâdır” (KMKM-5: 80/3-5), şeklinde anlatılmıştır.*

Tutululuğun sadece para, mal, mülk gibi maddi varlıklarda değil sağlık, zaman gibi manevi unsurlarda da olması gerekir. Zaman konusunda tutumlu olunması gerektiği

“Tazyî‘-i vakit gerekmez aslâ/Her bir nefesiñ bahâsı vardır” (KMKM-5: 87/15) şeklinde örneklendirilmiştir.

#### 4.2.15. Hikmet

Hikmet, bilgeliktir. Bilgi edinme gücü ve düşünme melekesi ile ilgili bir erdemdir. Bireyin eşyayı, çevresindeki diğer insanları daha da önemlisi kendisini anlaması ve farkında olmasıdır (Sağlam, 2019: 14-15).

Hikmet “iyiliğin elde edilmesine çalışmak, idare etmek” anlamında olup “hükm”den türemiştir. İyiliğin temini için çalışan ilim sahibi kişilere hikmet sahibi denir (Yaylı, 2020: 316). Araştırma, öğrenme ve gözlem yolu ile bilgi sahibi olmak, bilgeliktir. Merak ederek, can atarak, emek harcayarak, olabildiğince ayrıntılara ulaşmaya çabalayıp yorumlayarak bilgi edinmektir.

İncelenen kitaplardan Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde hikmetin tanımı, önemi ve hikmetten doğan özelliklerle ilgili bulgulara rastlanmıştır. Bu değerın geçiş sıklığı tablo 26’da sunulmuştur.

Tablo 26.  
Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Hikmet Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları

Değer	Değerin ifade edildiği biçimi	4.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
Hikmet	Hikmet (tanım )			17	1
	Hikmetin önemi			5,13,13, 84,88	5
	Hikmetten doğan özellikler			17,17,17, 17,17,18, 18	7
<b>Toplam</b>					13

Tablo 26 incelendiğinde Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4. cildinde hikmet değerine ilişkin tespit yapılmadığı görülmektedir. 5. ciltte 7 kez geçiş sıklığı ile hikmetten doğan özellikler (f 7) işlenmiştir. 5 kez hikmetin önemi (f 5), 1 kez de hikmetin tanımı (f 1) tespit edilmiştir. Hikmet değeri haakındaki örnek ifadeler aşağıdadır:

#### 4.2.15.1. Hikmet (Tanım)

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildin 7. dersinin konusu “*Hikmet ve Aksâmı*”dır. Bu bölümde öncelikle hikmet sözcüğü “*Hikmet, ihtiyârî olan fi’illerde rûhuñ iyiyi kötüden ayırması demek olan bir hâl yâhûd bir mâdde üzerine eñ toğru hükmi bulup çıkarmaktır*” (KMKM-5: 17/2-4) şeklinde tanımlanmıştır.

#### 4.2.15.2. Hikmetin Önemi

Bireyin kendini anlaması ile ilgili olarak “*İlâhî, kendini, hikmet-i hulkatî ve insâniyyetini anlayan vücûdlar kemâle irer*” (KMKM-5: 5/1-2), ifadeleri ile hikmetin önemi ifade edilmiştir.

“*Terbiyenin Aksâmı*” konulu 5. derste yer verilen “*Terbiye-i fikrîyye*” hakkında yapılan açıklamalarda bilgili olmanın önemi vurgulanmıştır:

*“Terbiye-i fikrîyye: Fikriñ ‘ilm ü ma’rifet nûriyle tenvîr itmesidir. ‘İlmden, fenden mu’arrâ ya’nî cehl ile me’lûf vücûdların cem’iyet-i beşerriyede değerli mevki’leri olamaz. ‘İlm ve ma’rifet insânın hayât-ı tasliyyesidir. Medâr-ı terakkisi, vâsıtâ-i i’tilâsıdır. Bâ’is-i tekâmülüdür. Her insân, vezâ’if-i mevdû’asını bilgisi, vukûfî sâyesinde hüsn-ü ifâya muvaffak olur. ‘İlme menfa’at, cehilde mazarrat der-kâr ve her şeyin ‘ilmî cehlinden evlâdır. (KMKM-5: 13/10-15)*

Bilginin mutluluk getirdiği ve milletlerin devamı için gerekli olduğu “*Beşeriñ sa’âdeti, bahtiyârlığı ma’ârifle kâ’imdir. Çünkü ma’ârif-i rûh mümtâz-ı insâniyyetidir. Efrâdı ‘ilm ve ma’arifetde temâyüz itmiş milletler bekâsını, kuvvetini, şevketini, sa’âdetini ihzâr itmiş olurlar*” (KMKM-5: 13/17-19), sözleri ile ifade edilerek bilginin önemine dikkat çekilmiştir.

“*‘Âkile meftûhdur ebvâb-ı feyz-i ma’rifet/ Gâfile râh-ı sa’âdet dâ’imâ mesdûd olur*” (KMKM-5: 84/10), beyitinde bilgili kişiye kapıların açık olduğu, gaflet içerisinde olana ise mutluluk yolunun daima kapalı olduğu ifade edilerek bilgili olmanın önemi vurgulanmıştır.

Bilgi edinip kendini geliştirmenin dini olarak da önemli olduğu “*Tahsîl-i finûna gayret eyle/ Her dînde bunun senâsı vardır*” (KMKM-5: 88/11), şeklinde ifade edilmiştir.

### 4.2.15.3. Hikmetten Doğan Özellikler

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinin “*Hikmet ve Aksâmi*” başlıklı 7. dersinde hikmetten doğan faziletler “*safvet-ı zihn, cevdet-i fehm, zekâ, hüsn-i tasavvur, suhûlet-i te‘alim, hıfz, tahattur*” olarak sıralanmış ve bu faziletlerin tanımlamaları şu şekilde yapılmıştır:

“*Safvet-ı zihn: Bir şeyiñ ibtidâsından soñunu kolayca aňlamak hassasıdır*” (KMKM-5: 17/6-7).

“*Cevdet-i fehm: Bir şeyiñ tefer‘undan aslına intikâl itmekdir. İnsânda hayâtıñ vücudına intikâl gibi*” (KMKM-5: 17/8-9).

“*Zekâ: Evvelinden soñuna zihniñ sur‘atle intikâlidir*” (KMKM-5: 17/10).

“*Hüsn-i tasavvur: Bir şeyi aňlamakda münâsib haddi ve mikdârı gözetmek hâssasıdır*” (KMKM-5: 17/11-12).

“*Suhûlet-i te‘allüm: Öyle gayret-i za‘ide sarfına hâcet kılmaksızın istenilen şeyi aňlayıvirmek hâssasıdır*” (KMKM-5: 17/13-14).

“*Hıfz: Öğrenilen şeyleri zabt etmek. Kuvve-i hâfıza gibi*” (KMKM-5: 18/1).

“*Tahattur: Hıfz idilen şeyleri ârzû-i takdîrinde külfetsizce hâtıra getirmek*” (KMKM-5: 18/2-3).

### 4.2.16. Sağlık

Sağlık, bireysel ve toplumsal düzeyde kaybedilmeden kıymeti bilinmeyen soyut bir değerdir. Sağlık, “bedenen, zihnen ve ruhen sağlam olma durumu; özellikle fiziksel hastalık ve acıdan yoksun olma”dır. Dünya Sağlık Örgütü sağlığı “sadece hastalık ve sakatlıktan yoksunluk hali değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan tam bir iyilik içinde olma” hali olarak tanımlamıştır (Şeker ve Bulduklu, 2018: 90).

Teknoloji çağının yaşandığı modern dünyada en büyük eksikliklerden biri bireylerin sağlıklarına yeteri kadar önem vermemeleridir. İnsanlar sağlıklarına zarar verdiğini bildiği hâlde sigara, alkol ve bağımlılık yapan madde kullanmaları, sağlıksız beslenme davranışlarının yanı sıra trafik ve iş güvenliği kurallarına uymamaları gibi örnekler bunun âdeta delilidir (Şahin, 2018: 400; Tahiroğlu ve Çetin, 2012: 1634).

Sağlıklı olmak kendisiyle barışık ve başarılı olmanın temel taşlarından. Sağlık sorunları, insanın hayatının tüm kesitlerini, hatta çevresinde onunla birlikte yaşayanları da etkiler. Bu nedenle, sağlığın değeri bilinmelidir. Mutlu bir toplum oluşturmanın yolu bireylerin sağlığın değerini bilmesinden geçtiği için sağlıklı olmaya önem verme değerinin bireylere kazandırılmasını gerektirmektedir. Bu değeri bireylere kazandırmak,

devlet, toplum ve eğitim kurumlarının sorumluluğu olduğu kadar aynı zamanda kişinin öz sorumluluklarındandır (Şahin, 2018: 400).

Sağlıklı yaşama önem verme değeri birçok kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Kanunî Sultan Süleyman'ın “*Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi, Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi*” sözleri ve Mustafa Kemal Atatürk'ün “*Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur*” vecizesi, Türk kültüründe sağlıklı olmaya önem verme değerinin yerini göstermesi bakımından önemlidir.

Bireyin sağlığının korunması ve geliştirilmesi bilgi, düşünce ve değer yargılarının değişmesi ile gerçekleşir. Bu değişimi sağlamanın yolu elbette sağlık eğitiminden ve sağlıklı olmaya önem verme değerinin kazandırılmasından geçer. Küçük yaşlarda kazanılan davranışların daha kalıcı olduğu düşünüldüğünde sağlıklı olmaya önem verme değerinin temeli elbette okul öncesi dönemlerde atılmalıdır (Tahiroğlu ve Çetin: 2012, 1646).

Eserlerde sağlığın tanımı ve önemi, sağlıklı yaşamın tanımı, sağlığı korumanın önemi, sağlığın önemi, sağlığı koruma yolları, sağlığa zarar veren şeyler ve hastalıkların tedavisi hakkında bulgulara rastlanmıştır.

Görüldüğü gibi Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde sağlık konusuna geniş yer verilmiş, sağlık, sağlığı koruma, hastalıklar, hasta bakımı ve ilaçlar konuları detaylı şekilde anlatılmıştır. 5. ciltte ise sağlığın önemi ve sağlığı korumanın yolları açıklanmıştır. Bunlara ait istatistikî bilgiler tablo 27’de verilmiştir:

*Tablo 27.*

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Sağlık Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ifade ediliş biçimi	4. cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5. cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
Sağlık (Tanım)		3,18	2		
Sağlığın önemi		17,18,18,18,19	5	12,59,60,85	4
Sağlıklı yaşama yolları (Tanım)		3, 18, 18, 19	4		
Sağlığı korumak ve sağlıklı yaşama yolları		17, 20,22,23,24,24,26,28,32,34,36,39,40,47,48,48,48,49,49,50,51,52,52	22	26,71,58,86	4



Sağlığa zarar veren şeyler	39,49,49	3		
Hastalıkların tedavisi	53,54,56,	3	87,88	2
<b>Toplam</b>		37		10

Tablo 27 incelendiğinde Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4. cildinde sağlıkla ilgili unsurlara genişçe yer verildiği anlaşılmaktadır. Sağlığı koruma yolları 21 kez (*f* 21) geçiş sıklığı ile en fazla yer verilen unsurdur. Sağlığın önemi 5 kez (*f* 5), sağlıklı yaşamanın tanımı 4 kez (*f* 4) geçiş sıklığı tespit edilmiştir. Sağlığa zarar veren şeyler ve hastalıkların tedavisi 3'er geçiş sıklığı (*f* 3) ile işlenmiştir. Sağlığı korumanın önemine 1 defa (*f* 1) değinilmiştir. 5. ciltte ise 4 kez geçiş sıklığı ile sağlığı koruma yolları (*f* 4) ve sağlığın önemine (*f* 4) değinilmiştir. Hastalıkların tedavisi 2 kez geçiş sıklığı (*f* 2) ile yer almıştır. Tespit edilen bulgular şu şekildedir;

#### 4.2.16.1. Sağlık (Tanım)

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde sağlık “*Vücûddaki her nev’i âlât ve edevât hareketlerini, vazîfelerini lâyıkıyla yaparlarsa vücûdda hastalık, râhatsızlık olmaz*” (KMKM-4: 3/4-6), ifadeleri ile açıklanmıştır.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinin “*Sıhhat*” başlıklı 8. dersinde insan vücudunun sağlığı “*Vücûduñ sıhhati, o vücûddaki ‘uzuvlarıñ ve âlât edâvâtıñ kendilerine mahsûs vazîfeleri vakt ü zamânında muntazaman hakkıyla yapması ve bu suretle vücûduñ sâlim kuvvetli bulunmasıdır*” (KMKM-4: 18/2-4), şeklinde ifade edilmiştir.

#### 4.2.16.2. Sağlığın Önemi

Sağlıklı olmanın ve sağlığımızı korumanın önemine Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde ilk olarak “*Binâ’en- ‘aleyh ihsân-ı ilâhi olan hayât ve vücûdlarımızıñ kadir ve kıymetini iyi bilmeliyiz ve vücûdlarımıza iyi bakarak hastalıklardan korumalıyız*” (KMKM-4: 17/19-21), ifadeleri ile değinilmiştir.

4. cildin “*Sıhhat*” başlıklı 8. dersi sağlığın önemini belirten “*Dünyâda insânlar için eñ büyük ni‘metiñ sıhhat olduğunda şüphe yoktur*” (KMKM-4: 18/1-2), açıklaması ile başlamaktadır.



“Hastalıklı insânlardan istifâde beklenmez. Çünkü sıhatsız hiç bir şeyi yapılamaz. Marîz bir kimse dünyâ ve ‘ukbâya ‘âid bütün vazîfelerine ifâde zorluğa uğrar” (KMKM-4: 18/5-7), açıklamaları ile hastalık durumu verilerek sağlıklı olmanın önemine dikkat çekilmiştir.

“Ten-dürüst vücûdların fikirleride sâlim, vicdânları da râhat bulunur” (KMKM-4: 18/8-9), ifadelerinde sağlıklı insanların düşüncelerinin ve vicdanlarının huzurlu olacağı belirtilerek sağlığın önemi farklı bir bakış açısıyla verilmiştir.

Sağlığın önemi vurgulanırken Kânûnî Sultân Süleymân’ın sözleri şöyle hatırlatılmıştır:

“Büyük pâdşahlarımızdan Kânûnî Sultân Süleymân “Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi” sözleriyle sıhhat ni‘metiñ her düveliniñ fevkinde bir sa‘âdet olduğunu göstermek istemiştir” (KMKM-4: 18/15, KMKM-4: 19/1-3).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinin “Terbiyenin Aksâm” başlıklı 5. dersinde “bedenî terbiye” hakkında yapılan aşağıdaki açıklamalar sağlığın önemi hakkındadır:

“Bedenî terbiye: Bedeniñ kuvvet ve sıhhatine ta‘alluk iden terbiyenin bu kısmı pek mühim ve diğerlerine esâsdir. Vücûd sıhhatte olmazsa bedende kuvvet, kudret bulunmazsa dünyevî, uhrevî her dürlü vazîfenin ifâsı kâbul olamaz. Sıhhat, hakikaten eñ büyük ni‘metdir. Sıhhatde olmayan bir vücûdda sâlim fikr aramak dahî beyhûdedir. Terbiyye-i bedenîyyesi iyi olan milletler efrâdı bedence kavî, her dürlü sa‘y ve ‘amele elverişli olurlar” (KMKM-5: 12/14-15, KMKM-5: 13/1-5).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde “Zamân-ı Te’ehhül, Mesele-i Küfr, Cehâz” konulu 26. derste sağlık ve evlilik arasındaki ilişki şu şekilde anlatılmaktadır:

“Te’ehhülde bundan başka nazar-ı dikkate alınacak şeyler evvelâ sıhhat-i vücûd sâniyen nâmûs ve iffet ve ahlâk, sâlisen idâre ve ma‘îşet râbi’an da hüsn-i sûretidir (KMKM-5: 59/20-22).

“Esâsen marîz ve hele sârî bir illete ma‘lûl kimseler hastalığın hem kadına hem de evlâda sirâyetine sebebiyet vereceğinden bunları intihâb câ‘iz değildir” (KMKM-5: 60/1-3).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde sağlığın önemini vurgulayan şu satırlara yer verilmiştir:

Bahtiyârı cihânda sıhhatdir,  
Ten-dürüsti buyıñ sa‘âdetdir,  
Sıhhatiñ kadrini marîz bilir,  
Çünkü mahrûm hab-u rahatdır (KMKM-5: 85/13-16).

#### 4.2.16.3. Sağlıklı Yaşama Yolları (Tanım )

Sağlık ve hastalıklar konusuna geniş yer verilen Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinin ilk dersi “*Hıfzü’s-Sıhhaya Dâ’ir*” başlığı ile verilmiş ve “ ‘*Sıhhat*’ dinilen sağlam yaşamak yollarını bildiren ‘ilme ‘hıfsü’s-sıhha’ dirler” (KMKM-4: 3/2-3), şeklinde tanımı yapılarak başlanmıştır. “Hıfzü’s-sıhha” 8. derste ”İşte “*Hıfzü’s-sıhha*” dinilen ‘ilm vücûduñ ‘âfiyyetini te’min edecek çâreleri, yolları gösterir bir ‘ilm-i mahsûsdur ki her sâhib-i hayât bu ‘ilimden az çok hissedâr olmak icâb ider” (KMKM-4: 18/10-12), şeklinde tanımlanmıştır. “*Hıfzü’s-sıhha, hastalıkları vukû’ndan evvel men’e çalışır. Etıbbâ ise hastalık musallat olduktan sonra def’-i çârelerine tevessül iderler*” (KMKM-4: 18/13-15), sözleri ile hıfzü’s-sıhha ile hekimlerin görev farkı ifade edilmiştir. Yine hıfsü’s-sıhha ile ilgili olarak “*Sağlam yaşamak kâ’idelerini bildiren hıfsü’s- sıhhayı yalnız öğrenmek kifâyet itmez. Onuñ bildirdiği gibi hareket itmek ya ‘nî o âmelîyle de ‘âmil olmak lâzımdır*” (KMKM-4: 19/4-6), açıklaması yapılmıştır.

#### 4.2.16.4. Sağlığı Korumak ve Sağlıklı Yaşama Yolları

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde sağlığı korumanın ve sağlıklı yaşamakla ilgili yollarının aranması gerektiği şu şekilde açıklanmıştır:

“*Çocuklarımızı hevânıñ, soğuşuñ te’sîrlerine, dünyânıñ kederlerine, gamlarına karşı duracak derecede metîn vücûdlu olmak üzre alışdırmalıyız. Gerçi natura dinilen vücûduñ fitratına tâb’i bir mes’ele ise de ülfetiñ de bunda pek büyük te’sîri vardır. Bizi eñ ziyâde korkutan şey’ ölümdür. Hâlbuki her hayât sâhibi buña muhakkak uğrayacaktır. Bunuñ için bundan korkmamalı, fakat sağlam yaşamak yollarını da aramaktan aslâ geri durmamalıdır*” (KMKM-4: 19/21, KMKM-4: 20/1-7)

9. dersin konusu “*Sağlam Yaşamak Yolları*”dır. Bu derste sağlıklı yaşamakla ilgili detaylı bilgilere yer verilmiştir. Sağlıklı olmak için hareketlerimizde aşırıya gitmeden, yemek, uyumak, giyinmek gibi günlük yaşam ihtiyaçlarımızın neler olduğu maddeler halinde sıralandıktan sonra, bu maddeler ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Bu açıklamalar şu şekildedir:

“*Sağlam yaşamak için iktizâ iden yolları bilmek ve oña göre hareket itmek lâzımdır Şurası iyi bilinmelidir ki; insân her fi’li hareketinde intizâmı muhâfazaya çalışmalı ifrât-ı tefrîta düşmemelidir. Yemede içmede, uykuda, çalışmada hülâsa her şeyde muntazam hareket itmek ya ‘nî bunları mu’ayyen vakitlerde yapmak ve bir de haddini aşmamak, yâhûd lüzûmundan az yapmamak gibi şeylere dikkat idilmelidir.*

*Hıfzü’s-sıhhaniñde esâsı “itidâl”dir.*

*Sağlam yaşamak için iktizâ iden vesâ’it şunlardır;*

1- Sağlam ve temîz hevâ teneffüs

2- Lüzûmü kadar ziyâ ve harâret

- 3- Gıdâ-yi hâlis
- 4- Saf ve berrâk su
- 5- Râhat uyku
- 6- Vücûdî her dürlü te'sîrât-ı hâriciyyeden muhâfaza itmek.
- 7- Temîzlik
- 8- Lüzûmî kadar hareket ve fa'âliyyet ve gayret
- 9- Derin düşüncelerden sakınmak
- 10- İklîm ve mevsime göre telebbüs (giyinmek)" (KMKM-4: 21/14-15, KMKM-4: 22/1-18).

"Hevâ: Vücûd-ı insânî hevâsız yaşamaz. Bu sebeble hevâ bizim en değerli hayât vâsıtamızdır" (KMKM-4: 22/19-20).

"Ziyâ ve harâret: Ziyâda eñ mü'essir bir hayât vâsıtasıdır. Vücûdlar ziyâ almazlarsa solarlar, kan sulanır, her nev'î hastalığa yol açılmış olur" (KMKM-4: 24/5-7).

"Güneş 'aynı zamânda harârete de menba'dır. Güneşin harâreti hevânîñ rutûbetini giderir.

Harâret mâdem ki yaşamak için elzem bir mü'essirdir "Güneşin girmedığı yere tabîb girer, "darb-ı meseli pek doğru bir sözdür" (KMKM-4: 24/17-20).

"Et, süd, yumurta, etmek, peynir, bâmiya, fasulye, patates yağ gibi mâddeler bizim için eñ iyi gıdâlardandır ki vücûdlarımızı beslerler" (KMKM-4: 26/7-10).

"Vücûd mâkinesiniñ lâyıkıyla işlemesine hayâtın devâmına sebep hep sudur. Suyun meziyeti Kur'an-ı Kerîm'de bile zikr buyurmuşdur" (KMKM-4: 28/14-16).

"Uyku, beynin ve tekmil vücûdun istirahat vâsıtasıdır. Çalışa çalışa yorulan a'zâ râhat itmezlerde sonra görecekları işleri yapamazlar. Bundan başka 'akl ile vücûd beyindeki muâzeneti muhâfaza iden uykudur. Bu hâlde uykuda insân için elzem bir hâldir" (KMKM-4: 32/4-7).

"Vücûda soğuşunda sıcâğında fenâ te'sîrleri vardır. Fakat soğuktan gelecek mazarratlar daha çokdur. Güneşin harâreti altında sâ'atlerce kalmak muvâfik değildir. Soğuşun te'sîri hele rutûbetlede karışık olursa pek ziyâdedir" (KMKM-4: 34/4-7).

"Bir de meskenin dahlî pek çokdur. Hıfzî's-sıhhaya göre yapılmış evler vücûda fâ'ide virirler. Güneş görmez, ziyâ almaz, hevâ donmaz hâne içinde oturanlar dâ'imâ fenâlık getirir" (KMKM-4: 36/2-4).

Sağlığı korumak için mevsimine uygun giyinmek gerektiği, kıyafetin süs için değil vücûda gelebilecek zararlardan korunmak için olduğu, sağlık için elbise seçerken nelere dikkat edilmesi gerektiği aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

"Telbise gelince: Herkes mevsime göre giyinmek yolunu bilmelidir. Libâsdan maksad vücûdî hâricî te'sîrlerden muhâfaza itmelidir. Hüsn-i telbis hiç bir vakitte süsde zînetde değildir" (KMKM-4: 39/2-15).

"Yaza, bahâra, kışa mahsûs libâsalar vaktinde giyilmelidir. Kışın alışkın olanlar için yün fanelayı çıkarmak iyi değildir. Binâ'en-'aleyh bir hammâl gibi de vücûdî elbise boğcası hâline getirmelidir.

Dar yakalar cereyân-ı demî mâni' olduğu gibi beli ince göstermek fikriyle giyilen korselerde kaburgaları mi'deyi büzer, dürlü, dürlü hastalıklar meydâna getirir.

*Elbise 'umûmiyyetle bolca vücûda uygun olmalıdır. Ayak kabularıda ayağı gûyâ zarîf ve küçük göstermek maksadıyla dar ve burunları sivri yapıdırılırsa ayakların sakat olmasına, parmakların nâsırla 'ârızalanmasına sebebiyyet virilmiş olur.*

*El-hâsil iklimi, mevsime ve şâna göre giyinmek ve elbiseyi, çarşafı zînet için değil, vücûdı muhâfaza ve setr için giyinmek lâzım geldiği iyice bilinmelidir. Sıhhat-i vücûd her şeyin fevkinde büyük bir ni'metdir. İnsân olan onun muhâfazası kaydıyla kendini mükellef bilir” (KMKM-4: 40/7-20, KMKM-4: 41/1-2).*

“*Mekteb Yolunda*” başlıklı derste hem okulda hem günlük hayatta vücud sağlığını korumak için yapılması gerekli pek çok şey aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

*“Gerek yürürükten gerek dururükten düz durmak ya 'nî vücûdı doğru tutmak ve gerek yazı yazarken, gerek resim yaparken göğsi düz tutub, sıraya dayanmamak icâb ider, Birde oturulduğu vakit ayakların tabanları yere değmemelidir. Derse çalışırken yazı ve resim yaparken kendi kendine gölge yapmalıdır. Arkadaşları baş ve kollarından çeküb kaldırmak fenâ br hareketdir. Burun ve kulakları çöp, kalem gibi şeylerle karışdırmak, iğne düğme gibi şeyleri ağza almak aslâ câ'iz değildir” (KMKM-4: 47/10-17).*

“*Yemek, İçmek*” başlıklı 19. derste sağlıklı beslenme konusunda dikkat etmemiz gerekenler;

*“Hanım kızlar! Yemeği lüzûmdan fazla yemek vücûda mazarrat virir. Yemekde 'acele itmemeli ve lokmalar çiğnemeksizin yutulmamalıdır.*

*Yemekler pek sıcak olmamalı, soğuk ve sıcak şeyleri biri birine müte'âkâb yeyüb içmek câ'iz değildir.*

*Çiğ şeyler 'umûmiyyetle yenmemeli, meselâ süd, pasdırma, sucuk gibi mâddeler pişirildikten soñra yenmelidir. Meyvelere gelince hâmlarında sakınmalı, olmuşlarının da güzelce yıkanmasına ve varsa kabukları soyulduktan soñra yenilmesine dikkat olunmalıdır. Kiraz ve buña mümâsil meyvelerin çekirdekleri yutulmamalıdır. Sokaklarda tozlanmış şeyleri ağza koymak câ'iz değildir. Simid pasta, börek gibi hazımları ağır ve mi'de bozucu şeylere alışmak iyi değildir” (KMKM-4: 48/2-13),*

şeklinde açıklanmıştır.

Diş sağlığı ile ilgili;

*“Yemek esnâsında mümkün olduğu kadar az su içmeli, 'ale'-l husûs yemeği müte'âkâb ağızda yıkanmalı, dişler arasınada öteberi bırakmamalıdır. Soñra dişlerin çürümesine sebebiyyet virir. Eñ iyisi diş 'ilâcı ağız sûret-i mükemmelede temiz tutmaktır. Sert ve katı, kalın şeyleri dişlerle kırmak hiçde câ'iz olamaz” (KMKM-4: 48/13-16, KMKM-4: 49/1-3)*

ifadeleri ile güncelliğini hala koruyan bilgiler aktarılmıştır.

“*Nefes ve Libâs*” başlıklı 20. derste nefes alırken dikkat etmemiz gerekenler şu şekilde anlatılmıştır:

*“Nefes alınırken ağız kapalı olmalı ve mümkün mertebe olduğu kadar temiz hevâ teneffüsüne çalışılmalıdır.*

*Fenâ kokan veyâ tozlu olan hevâyı teneffüs itmek aslâ câ'iz değildir. Hanım kızlar süpürürken burunlarına zemîni sık bir dülbend bağlarsa çok iyidir.*

*Yazın pencereleri açık tutmak, kış ve yaz iyi hevâlarda oda kapısıyla, pencerelerini birkaç def'a açarak oraları hevâlandırmak, sıcak yerden soğuk yere çıkarken lakırdı söylemek, cereyân hevâ olan yerde durmamak, hele terli olarak rüzgâra karşı*

*bulunmak, çalışırken göğsi bir yere dayamak veyâ karnı sıkmamak elzemdir” (KMKM-4: 50/2-12).*

Dersin devamında vücudumuzu korumak için nasıl elbiseler ve ayakkabılar kullanmamız gerektiği hakkında verilen tavsiyeler aşağıdaki şekildedir:

*“Hiç bir zamân dar elbise giymek câ’iz değildir. Çünkü teneffüse ve vücûduñ büyümesine mân’i olur. Boğazı sıkın dar yakalardan, dar fes, dar başlık, sıkı kuşak dar çorâb veyâ dar çorâb bağı, sıkı kayış ve hele korse sıhhat-i vücûda pek ziyâde mazarrat virir. Ayakkabıları da aslâ dar olmamalı, konduraniñ burunları sivri olmamalı, şekli ayağın şekline uygun bulunmalıdır.*

*Bir de elbiseniñ kolları hevâ cereyânuna veyâ kanıñ deverânuna mâni’olmayacak genişlikde bulunmak lâzım gelir. Buradan anlaşılıyor ki elbise süs için değil, vücûdu örtmek ve muhâfaza için kullanılır. Melbûsâtıñ her zamân temîz olması şartdır.*

*Çâmaşırı da sıkca değiştirmek iktizâ-yı sıhhat ve icâb-ı nezâfetdir” (KMKM-4: 50/15, KMKM-4: 51/1-12).*

“Göz ve Kulakların Muhâfazası” konulu 21. derste göz sağlığımız için karanlıkta okuma vb. işler yapmamız, göz sağlığımız için okuma yaparken 30 cm. mesafeyi korumamız gerektiği gibi güncelliğini hala koruyan konulara aşağıdaki ifadelerle değinilmiştir:

*“Okumak, yazmak, el işleri yapmak gibi şeyler dâ’imâ aydınlıkda vukû’ bulmalıdır. Aydınlık az olursa veyâ alaca karanlıkda bu gibi işlerle uğraşmak gözlere ziyân virir. Açık hevâda çalışmak hepsinden iyidir. Giceleri de kuvvetlice lâmba ile çalışılmalı, lâmba kitâbiñ veyâ defteriñ yâhûd işlenen şeyiñ biraz solı ilerisinde bulunmalıdır. Işığı az veyâ ziyâsı titrek lâmbalarla çalışmak mazarrat virir.*

*Göz ile yazı arasındaki uzaklık 30 santimetreden az olmamalı, mürekkebe ise koyu siyâh kâğıtda beyâz bulunmalıdır. Çalışırken gözlerinde yorgunluk his idenler gözlerini uzakca başka bir yere muvakkaten tevcih itmeli dirler. Gözlerine ağrı ‘âriz olanlar vakit geçirmeksizin hekîme murâca ‘at itmeli dirler.” (KMKM-4: 51/14-15, KMKM-4: 52/1-10).*

Kulak sağlığı hakkında;

*“Kulağa haykırmak, urmak pek mazarratlıdır. Kulağa urulan bir tokat ba’zen onu sağır bile idebilir. Kulakları her dürlü sadmeden, şiddetli soğuk rüzgârlardan muhâfaza etmek (şartdır. Kulak kiri kulakda birikdikce ziyân virir. Fakat hilâl ve buña mümâsil sivri şeylerle kulak karışdırılmamalıdır” (KMKM-4: 52/1-17)*

bilgileri verilmiştir.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde “*Vakâr, Rıfk, Hüsn-i Sulûk, Vera’, İntizam ve Sehâ*” başlıklı 11.derste yeme, içme vb. günlük ihtiyaçları belli bir düzen içerisinde gerçekleştirmenin sağlık getireceği;

*“İnsân, yemede, uyumada, çalışmada, gezmede, içmede, def’-i hâcetde intizâmı gözetirse sıhhatine pek çok yardım itmiş olur. Ya’nî bunları mu’ayyen vakitlerde yapmak yolunu bilirse mes’ud olur. Bir hâneniñ intizâmı orada her şeyiñ yerli yerinde ve düzgün olarak bulunmasıdır ” (KMKM-5: 26/15-19)*

şeklinde açıklanmıştır.



“*Zamân-ı Te’ehhül, Mesele-i küfr, Cehâz*” başlıklı 26. derste kadınların sağlıkları için çok küçük yaşta evlendirilmemeleri,

“*Biz de pek çok memleketlerde on iki, on beş on altı yaşlarında ki kızları tezvîc iderler. Bu, pek muzırdır. Çünkü o yaşda ki kızlarıñ her ‘uzvı lâyıkiyle kemâle gelmemişlerdir. Ahvâl-i te’ehhüliyyeye ma’rûz kalmaları yüzünden çabuk yıpranırlar. Rahimleri hâl-i tekâmülde olmadığından doğururken ve sonra bir çok ‘ârizaya uğrarlar*” (KMKM-5: 58/15-17; KMKM-5: 59/1-3)

ifadeleri ile verilmiştir.

“*Çocuk, Evlâd Yetiştirmek*” başlıklı 28. derste çocuk sağlığı için dikkat edilmesi gereken hususlara aşağıdaki şekilde yer verilmiştir:

“*Çocuğün yemek uyku zamânları mu’ayyen olmalı, salıncak sallanmağı ‘âdet hâline getirmemelidir. Çünkü sonra sallanmadıkça çocuk uyumaz. Lâmba veyâ sâ’ir ışıklar çocuğün dâ’ima ayak cihetinde bulundurulmalıdır. Baş ve arka cihetlerinde bulunursa gözleri o tarafa baka baka şaşıda olabilirler. Çocuğün gözlerini birden bire kuvvetli ziyâyâ ma’rûz bulundurmalı, çapak olursa hafif asid burık suyuyla silinmelidir*” (KMKM-5: 71/1-7).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde sağlığı korumanın Allah’a ibadet kadar önemli olduğu “*‘Âdetâ sıhhatiñ muhâfazası/ Kul için Hakk’a bir ‘ibâdetdir*” (KMKM-5: 86/1-2), satırları ile ifade edilmiştir.

#### 4.2.16.5. Sağlığa Zarar Veren Şeyler

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinin “*Derin Düşüncelerden Sakınmak, Hüsn-i Telbis*” başlıklı 14. dersinde kuruntunun vücuda verdiği zararların, sağlığı bozan en büyük etkenlerden biri olduğu şu şekilde ifade edilmiştir;

“*Derin düşünmek, hele vesveseye kapılmak dimâğı ya’nî beyni lüzûmdan ziyâde yorar ve siñirleri de râhatsız ider. Birçok hastalıklar vardır ki vukû’â gelmelerine düşünceleriñ büyük te’siri vardır. Meselâ: kalbinden râhatsız olanlarıñ, emrâz-ı ‘asabîyeye muhtelâ bulunanlarıñ düşündükçe hastalıkları artacağına şüphe yoktur. Çok düşünmek, vesveseye düşmek nihâyet insânı çıldırtabilir. El-hâsıl düşünceniñ sıhhati bozmağa eñ büyük sebep olduğu hâtırdan çıkarılmamalıdır. Fenâ hisler, miz’âc düşünceler hücum itdiği zemân iyi ve ferahlı şeyler düşünmek, bir eğlenceli işle meşgûl olmak sûretiyle onlarıñ hucûmlarını def’e gayret itmek iktizâ ider*” (KMKM-4: 39/2-12).

İçecekler konusunda herkesin kendi bardağını kullanması ve kötü kokulu suların içilmemesi tavsiye edilmiştir.

“*Başkasınıñ su içtiği meşrebe veyâ bardağı yıkamaksızın su içilmemeli, eñ iyisi herkes mektebde kendine mahsûs bir meşrebe veyâ bardak bulundurmalıdır. Kokusu fenâ, pis sular içmekden çok sakınmalıdır*” (KMKM-4: 49/4-7).

Şekerli yiyecekler, soğuk içecekler, dondurma yemenin zararlarından aşağıdaki ifadelerde bahsedilmiştir.

“ Sıcak leblebi, nohûd, kar, buzlu şerbetler ve hele aç karnına dondurma yemek, içmek câ'iz değildir. Mekteb çocukları 'ale'l- ekser sabâhları şeker yerler. Bu pek muzırdır. Bir kere aç karnına şeker yemek fenâdır. Sâniyen o yenilen şekerlerin hemân hepsi de gâlibârda ve buña mümâsil muzır boyalarla boyanmıştır ki mi'deye vireceği mazarrat âşikârdır” (KMKM-4: 49/8-13)

Sağlığınıza korumak için tütün olarak ifade edilen sigara vb. maddelerden uzak durmamız gerektiği ve sigaranın insan vücuduna zararları aşağıdaki ifadelerle aktarılmıştır:

“Tütün, kahve gibi şeylere de aslâ alışılmamalı, hele tütünün vücûda virdiği fenâlıklar o kadar çoktur ki sayılmaz, diye biliriz ki tütün bir zehirdir ve hayâta her hâlde muzırdır. 'Ale'l-husûs hanım kızlar için tütün isti'mâli 'ayıbdır. Kar gibi beyâz dişlerin sararmasına sebebiyyet vireceği gibi ağızıda çirkîn kokutur ve nâzik olan vücûdlarını harâb ider” (KMKM-4: 49/14-19).

#### 4.2.16.6. Hastalıkların Tedavisi

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinin “Müsta'cel Olan İbrida'î Tedâviler” başlıklı 22. derste soğuk alınlığı, nezle ve öksürüğe, mide ağrısı, safra oynaması, yanık, bayılanlar ve boğulanlar için yapılması gerekenler günün şartlarına göre belirtilmiştir. Bunlardan bir kısmı şöyledir:

“Soğuk alınlığı: Cüzzî bir dikkatsizlikle insân ba'zen soğuk alır; vücûdî râhatsız olur, soğuk alınlığına karşı eñ iyi çâre güzelce terlemektir. Bunuñ içinde birkaç fincan ihlamur veyâ mürver çiçeği içüb kalınca örtülüb yatmak kâfidir. Birde konyak içine çay menkû' katub içmek, vücûdî ispiroto veyâ kâfûr ile oğmak, bunlarla da ter gelmezse pelin menku'aniñ buğusu üzerine oturmak lâzım gelir. Terletici vâsıtalar pek çoktur. Biz burada bir kaçınıñ zikriyle iktifâ itdik” (KMKM-4: 53/2-9).

“Hafif boğaz ağrısı: Diliñ üzerine tatlı kaşığıyla basılarak bakıldığı vakit kırmızı şişlik görülürse boğaz ağrısına ve yutgunurken güçlük çekilirse yine boğaz 'ârzasına delâlet ideceğinden müshil, gargara, ba'de sülfatu alınmalıdır. Her hâlde evvelce hekîme murâca'at itmek ve bu keyfiyyet çocuklarda vâkı' olursa hemân tabîbe gösterilmek lâzım gelir.” (KMKM-4: 54/11-16).

“Boğulanlara karşı: Hemân hevâdâr bir mahale hastayı götürmeli, nefes almasına mân'î şeyler ber-araf olunmalıdır. Yüzine sirkeli su sepilmek ile berâber ayaklarına hardal yakısı yapışdırılır. Eğer boğulmak sudan ise hastayı sağ yanına yatırmak keskince kokular teneffüs itdirmek vücûdî sıcak bezlerle oğmak ve kendinden geçmiş ise kolları hareket itdirmek ve dili çekilüb bırakılmak sûretiyle sun'î teneffüs yaptırılmalıdır. Bu gibi kimseleri baş aşağı asmak aslâ câ'iz değildir” (KMKM-4: 56/1-8).



Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde hastalıkların tedavisi ile ilgili her hastalananın ölmeyeceği ve şifa bulup sağlığa kavuşabileceği aşağıdaki beyitlerde örneklendirilmiştir.

“Her hastalanan ölür mü sandıñ  
Her bir marazın devâsı vardır. (KMKM-5: 87/16).

Bir hastayı ki Hudâ esirger  
Elbette onun şifâsı vardır.” (KMKM-5: 88/1).

#### 4.2.17. Temizlik

Sağlıklı olmanın başlıca kurallarından biri temizliktir. Temizlik; her türlü kir, mikrop, kötü söz ve davranışlardan uzak durup beden ve kalbin maddî ve manevî olarak arınmasıdır. Sağlıklı ve mutlu bir yaşamın en önemli şartı bireyin bedenini, elbiselerini, çevresini temizleyerek maddî temizliğini yapması, düşüncelerini, davranışlarını ve kalbini temiz tutarak manevî temizliğini sağlamasıdır (Ekinci, 2018: 218-219).

Temizlik değerinin kazandırılması küçük yaşta ailede başlar. Ebeveynlerin çocuklarına rol-model olarak güzel alışkanlıklar kazandırması gereklidir. Küçük yaştan itibaren odasını temiz tutma, oyuncaklarını toplama, eşyalarını temiz ve dikkatli kullanma, el yıkama ve diş fırçalama gibi alışkanlıklar çocuğa kazandırılmalıdır. Ayrıca çocuklara söz ve davranışlar ile düzgün bireyler olmaları için örnek olunmalıdır.

Çalışmaya konu olan eserlerde temizliğin önemi ve temizlik kurallarına dair bulgular tespit edilmiştir. Bu örneklerin geçiş sıklığı tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28.

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Temizlik Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ifade ediliş biçimi	4.cilt numarası	sayfa	Geçiş sıklığı (f)	5.cilt numarası	sayfa	Geçiş sıklığı (f)
Temizlik	Temizliğin önemi	16,17,36,		5			
		37,37					
	Temizlik kuralları	43, 46, 47, 6			32, 43, 45, 9		
		47, 74,75,			46, 46, 47,		
					47, 47, 50		
<b>Toplam</b>				11			9

Tablo 28’de görülüşü gibi her iki eserde de temizlik değeri ile ilgili örnekler tespit edilmiştir. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4. cildinde temizlik kuralları ile ilgili 6 defa (f 6), temizliğin önemi ile ilgili 5 defa (f 5) geçiş tespit

edilmiştir. 5. Ciltte temizliğin önemi ile ilgili bulguya rastlanmamıştır. Temizlik kurallarına ise 9 kez (f9) yer verilmiştir. Tespit edilen bulgu örnekleri şu şekildedir;

#### 4.2.17.1. Temizliğin Önemi

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinin 7. dersinde sağlığını korumamız için vücut temizliğinde dikkat etmemiz gerekenler sıralanarak vücudu temiz tutmanın mühim olduğu şu şekilde açıklanmıştır:

*“Vücûd insâni bu sûretle kemiklerle, etler, sinirler, damarlar ve dâhilî ve hâricî âletlerle bezendiğinden sonra birde hâricen bir deri ile kaplanmıştır. Bu deri delikli ya'ni mesâmmâtli olup vücûd, ağız ve burundan başka bu cild vasıtasıyla da teneffüs ider. Vücûdda biriken kirlere bu delikleri tıkayacağından hammâma gitmeyen kimselerin teneffüs cildlerine betâ'et 'âriz olur ve dolayısıyla vücûda mazarrat da gelir. Temizliğin insânlar için olan lüzûmî bunuñla da ta'in ider” (KMKM-4: 16/1-8).*

*“Başda, kaşda ve erkeklerin üst dudaklarıyla yüzlerinde, koltuk altlarında ve tekâmîl bedende az çok kıl da bulunur. Bu kılların dibleri birçok muzır mikroblarla mahal olacağından bi'l-hâssa başı, saçları yıkamak ve temiz tutmak ve koltuk altlarıyla 'avret mahallerindeki kılları büyüdükçe gidermek ve hele turnaklar ne kadar temiz tutulsa yine mikroblara yatak olacağı ve bakanlarıda tiksindireceği cihetle büyüdükçe kesilmek muktezidir. El ve ayak turnakları uzamış kimseler vakit geçirmeksizin ve gece gündüz dimeyüb bunları kesmelidirler. Vücûduñ her cihetini temiz tutmak 'aklen, şer'en, sıhhaten elzem ve 'aks hâlde mazarrat 'adîdesi müstelzemdir” (KMKM-4: 16/9-17; KMKM-4: 17/1-2)*

*“Temizlik ve Lüzûmî Kadar Hareket ve Fa'âliyyet” başlıklı 13. derste sağlığını korumak için temizliğin önemine “Sıhhatiñ eñ mühim biri de temizliktir. Çünkü hastalığa sebebiyet viren mikroblar hep pislikde yaşarlar” (KMKM-4: 36/12-13) ifadelerinde değinilmiştir.*

Temizliğin İslamiyetteki yeri, temiz olmak için yapılacaklar ve temizliğin önemi aşağıdaki satırlarla anlatılmıştır:

*“Temizlik imândandır. Dîn-i İslâm pisliği sûret-i kat'ıyyede men' itmekdedir. Temizlik yalnız beden i'tibâtiyle değil, her şeyde kendini göstermelidir. Rubalarda kirlendiği zamân değiştirilmeli ez-cümle çorâblar sık sık tedbîl idilmeli, hâne, yatak odalar, matbah ve her yer ile her şeyi temiz tutulmalıdır” (KMKM-4: 37/3-7).*

*“Pisliği ma'lûf kimselerin vücûdları kokar; onlardan herkes iğrenir. Vücûdı, elleri, ayakları, üsti başı hânesi temiz hanımları herkes sever. Hülâsa: temizlik insânlar için elzem ve devâm-ı hayât ve sıhhat içinde müstelzemdir” (KMKM-4: 37/8-12).*

#### 4.2.17.2. Temizlik Kuralları

Sağlık ve hastalıklara geniş yer verilen 4. ciltte hasta bakan kişilerin temizlik konusundan dikkat etmesi gerekenler;

“Mümkün olduğu kadar hastanın çamaşırlarını ayrıca yıkamak, yanına öyle galabalık sokmamak, hastanın iz’acâtından bıkmamak da şarttır.

Hastaya bakan kimseler, günde birkaç def’a ellerini sirke ile yıkamalı, hânede muzâdd-ı ta’affun maddeler bulundurmalıdır. Meselâ: hastanın lâzımlığı dökülen âbdesthâneye ara sıra kireç kaymağı ve üstüne su dökülmelidir” (KMKM-4: 43/13-19), şeklinde açıklanmıştır.

“Mekteb Yolunda” başlıklı 18. derste okulda uyulması gereken temizlik ve hijyen kuralları aşağıdaki ifadeler ile açıklanmıştır:

“Mektebe gidildiği vakit havluda galoş veyâ lastikleri çıkarmak ve şâyed ayakda tek kundura bulunub da çıkarmak mümkün değilse güzelce temizleyerek girmek lâzım gelir. ‘Aks-hâlde mekteb çamur veyâ toz olur (KMKM-4: 46/11-14).

“Mektebiñ dîvân-hânesiyle ders-hânelerine ve öteye beriye meyve kabukları, kâğıd ve yemek kırıntıları atılmamalıdır. Yerlere tükürmek pek fenâdır. Tükürük ve balgam birçok muzır mükrobları hâvî olduğundan insâna fenâ hastalıklar getirir. Şâyed tükürmeğe mecbûriyyet görülürse mendile tükürmek lâzım gelir (KMKM-4: 47/1-5).

“Bir de burunu dâ’imâ mendil ile temizlemek, el ile sümkürmemek veyâ burun karışdırmamak cihetlerine dikkat idilmelidir” (KMKM-4: 47/6-7).

Evde çamaşırların düzeni ve temizliği konusunda;

“Yırtıklar, sökükler ve ta’mîre muhtâc olanlar bu sâyede belli olur. Bu gibi ta’mîre muhtâc olanlar bir tarafa ayrıldıktan sonra hemân ta’mîre başlanır; soñrada ütülenir veyâ devşirilir. Kendilerine mahsûs boğçalara konur. Boğçalarda muntazam sandüklara vaz’ idilir. Bir sandük açıldığı vakit içindeki boğçaların düzgün ve muntazam duruşu insânın nazarını okşar. Hele boğçalar derûnine husûsî torbacıklara konulmuş gül, lavanta çiçeği, misk sâbûnı gibi şeyler insâna güzel kokular da virir” (KMKM-4: 74/14-22),

“Çamaşırlar diger eşyâ’yı bu suretle vaktinde yıkatmak, ta’mîr itmek, güzelce devşirüb mahal-i mahsûsına koymak ne a’lâ işlerdendir. Eve bir yatılı misâfir gelirse kar gibi beyâz ve temiz yatak çârşafı, yasdık örtüleri misâfiri bile pek ziyâde hoşnûd ider. Âbdest alan bir hanıma çıkarılacak temîz ve ütülü bir el havlısı onu iğrendirmez. Hâne sâhibesinide takdîr ider. Temîzliğe her şeyden ziyâde dikkat şarttır” (KMKM-4: 75/1-8),

gibi tavsiyeler de bulunulmuştur.

Günlük yaşamda çok basit yer tutan maddî temizlik kuralları okula başlamadan, küçük yaşlardan itibaren ailede verilmesi gereken kurallardır. 5. ciltte “Âdâb-ı Ekl ü Şurb” konulu derste geçen “Ta’âma başlamadan evvel veya soñra elleri güzelce yıkamak elzemdir” (KMKM-5: 32/4-5) ifadesi herkes tarafından bilinen yemekten önce ellerin yıkanması kuralıdır.

Yine 5. cildin “Zînet ve Zerâfet” başlıklı 19. dersinde yer alan aşağıdaki ifadeler hem maddî hem manevî temizlik hakkındadır;

“Hemşireler! Kadınlık zînetde ister. Fakat kendini bilen bir hanım yaşına, hâline göre giyinmek bilmelidir.

Burada bahs etmek istediğimiz zînet bir takım nâmuvafık süsler değildir. Çünkü temiz vücûda uygun melbusât hanımları süslü göstermeğe kâfidir. Lâtîf bir çehre, temiz bir

*“vücüd, temiz bir ruba, temiz bir kalb işte hanımların zîynet-i asliyeleri bunlardır” (KMKM-5: 43/12-15: KMKM-5: 44/1-3).*

“Eşyâ Sandûkları, Çamaşırlar” başlıklı 20. derste aile bireylerinin eşyalarının konulduğu sandıkların temizliği ve düzeni hakkındaki detaylara;

*“Bilirsiniz ki her hânede gerek eşhâsa ve gerek o hanenin aksâmına ‘âid bir çok şeyi bulunur. Bunlardan kullanılmayanlarında bir mahall-i mahsûsi olur ki işte onlar, sandûklar ve dolaplardır. Sandûklar on on beş günde bir kere boşaldılıb tozları giderilmeli, temizlenmelidir, yoksa tozlar, güveler deründeki şeyleri harâb iderler” (KMKM-5: 45/12-17).*

*“Sandûklara konacak eşyâ evvelâ güzelce ütülenmeli, sonra boğçalara konulmalı ve ondan sonra da sûret-i muntazamada sandûklara yerleştirilmelidir. Mendiller, çorablar, donlar, gömlekler için yazlık kışlık melbûsâta mahsûs ayrı ayrı boğçaları bulundurmak mümkünse hânenin beği, efendisi hanımı vesâ’iresine ‘âid eşyâ da ayrı sandûklarda konulmak müceb-i muhassenâtdır. Bir mendil lâzım olduğu, bir çorab istendiği, bir havlu lâzım olduğu vakit böyle muntazaman konulmuş yeri belli olursa derhâl bulunur” (KMKM-5: 46/1-10).*

ifadeleri ile değinilmiştir.

20. derste çamaşır yıkama, kurutma, ütüleme ve kolalama konularına yer verilerek yapılan detaylı açıklamalar aşağıdaki şekildedir:

*“Her hânede kirli olarak biriken çamaşırların haftada veyâ on beş günde bir yıkanması bu husûsda temizliğe fevka’l-âde dikkat edilmesi şarttır. Kirli çamaşırlar çıkarıldıkça ayrıca bir mahale konulmalı ve çamaşır günü yıkanmalıdır” (KMKM-5: 46/16-19).*

*“Çamaşırların gâyet temiz yıkanması ve çamaşırcının yıkandığı şeyleri burarak veyâ çitelemek sûretiyle- harâb ideceği için- yıkaması ve yalnız toplayub kirli sularını ve kirlerini çıkarmaması halinde yıkaması boyalı çamaşırların diğer aksâmla birlikte yıkanılmaması ve sâbûnun da isrâf idilmemesi de lâbüddür. Yıkanan çamaşırların herhâlde güneşe karşı ters çehrelerinden serilmesi de iktizâ ider” (KMKM-5: 46/20, KMKM-5:47/1-6).*

*“Her evin hanımı çamaşır yıkamak ne demek olduğunu bi’l-fi’l bilmezse bu gibi vazîfesi olan şeylerde çamaşırcıya hakkıyla nezâret idemez. Her hânenin kızı küçükden mebdil, çorab ince gömlek gibi şeyleri yıkamak usûlünü öğrenmelidir. Bu keyfiyyet ‘ayıb değildir. Belki hanımların idâre-i beytiyyeye müte’allik vazîfelerini öğrenmemeleri büyük ‘ayıb olub kâbil-i ‘afvda değildir. Yıkanan çamaşırları çivilemek de lâzımdır. Eczâ i’ânesiyle çamaşır yıkamak – tahrîb ideceği için- ca’iz değildir. Çamaşırlar kuruduktan sonra toplanır; Hânenin hanımı hepsini gözden geçirir, sökük yırtık varsa, düğme noksânı mevcûd ise diker, yamar, ikmâl ider. Sonra ütü yapılır. Ütüsüz çamaşırlar ne kadar güzel devşirilirse yine hakkıyla düzgün katlanmaz” (KMKM-5: 47/7-18).*

*“Kolalamak icâb idenler de kola idilmelidir. Ütü ve kola dinilen şeyler öyle güç meseleler değildir. Bilenler yaparken dikkatlice bakub öğrenmek tecrübe yapmak kâfidir” (KMKM-5: 47/19-21).*

Yemek pişirmenin anlatıldığı 21. derste mutfakta dikkat edilmesi gereken temizlik kurallarına “Matbaha girilirken ön tarafa bir örtü almak, ellerini turnaksız ve temiz bulundurmak, sahan ve tabakların temiz olmasına ve bakır aksâmın kalaylı bulunmasına dikkat

*itmek, nefreti öğrenmeği mücb hâllerden sakınmak şarttır” (KMKM-5: 50/7-10), ifadeleri ile yer verilmiştir.*

#### 4.2.18. Hürriyet

Özgürlük, herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın özgür bir şekilde düşünmek ve hareket etmektir. Herhangi bir şarta bağlı olmama durumu olarak tanımlanan hürriyet insanlığı her daim meşgul eden konulardandır (TDK,2011:1869). Bir koşulla sınırlanmama, zorlamaya, kısıtlamaya bağlı olmaksızın düşünme ve davranma durumudur. Hürriyet denilice akla kişisel (bireysel) hürriyet, politik hürriyet, ifade hürriyeti, adalet, hak, başkalarının haklarına saygı gibi kavramlar gelir. Hürriyet kavramı insanların farklı düşüncelerine, farklı yaşam tercihlerine ve farklı davranışlarına kısıtlama getirmeden yaşaması için gerekli olan bir haktır. Kişinin başkalarına zarar vermeden ve onların değerlerini incitmeden istediğini yapmasıdır.

Hürriyet değerine Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde yer verilmiştir. Hürriyetin tanımı, özellikleri ve hürriyeti çeşitleri açıklanmıştır.

Hürriyet değerine sadece Kızlara Mahsus Kıraat Mualliminin 4. cildinde yer verilmiştir. Hürriyetin tanımı, özellikleri ve hürriyet çeşitleri örneklendirilmiştir. Bu örneklere ilişkin bilgiler tablo 29’da verilmiştir.

*Tablo 29.*

*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde Hürriyet Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları*

Değer	Değerin ifade ediliş biçimi	4.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5.cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
Hürriyet	Hürriyet (tanımı)	60,61	2		
	Hürriyetin özellikleri	61,61,64,	3		
	Hürriyet çeşitleri	61,62,62,63,63, 63,63,	7		
<b>Toplam</b>			12		

Tablo 29 incelendiğinde Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4. cildinde çeşitleri hürriyeti 7 kez geçiş sıklığı (f 7) ile en çok işlenen unsurdur. Hürriyetin özellikleri 3 (f 3), tanımı ise 2 kez (f 2) geçiş sıklığı ile işlenmiştir. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 5. cildinde ise hürriyet değeri ile ilgili herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. Tespit edilen örnekler şöyledir;



#### 4.2.18.1. Hürriyet (Tanım)

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde “Hürriyyet” değerinin ilk olarak tanımı verilmiş ve değer hakkında aşağıdaki açıklamalar yapılmıştır:

“Cenâb-ı Hak kullarına irâde-i cüz’iyye ihsân buyurmak sûretiyle insânları “hür” yaratmıştır. Hürriyyet lugaten “istediğini yapabilmektir”. Fakat Allah doğru ve eğri yolları, eyiyi kötüyü erâ’e buyurduğundan bu yapıda insân gerek nefesine, gerek âhara bir fenâlığı dokunmamak şarttır. Bu hâlde hürriyyet “ ahariñ hukûkuna tecâvüz itmemek şartıyla olan serbesti” dimerdir. (KMKM-4: 60/9-14).

“Bir âdem, nasıl ki kendine mazarrat virecek şeyleri istememekte sâhib-i hak ise başkalarına da öylece mazarrat virmemek vazîfesiyle mükellefdir” (KMKM-4: 61/1-3).

#### 4.2.18.2. Hürriyetin Özellikleri

Hürriyetin doğal bir insanlık hakkı olduğu aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

“Dimek olur ki “hürriyyet” tabî’i bir hak-ı insânîdir. Çünkü insânlar tab’an hür yaratılmışdır. Hürriyyet olmazsa insânlar da, insâniyyetde lâzımı gibi terakkî ve te’âlî husûle gelemes. Çünkü hür olmayanlar esîr dimekdiler ki üserâ emirle harekete, ârzûya keyfe göre hizmete mebcûrdur. Esâret ise zâten memnû’dur ve soñ derece mezmûndur” (KMKM-4: 61/6-11).

Hürriyetin mutluluk getirdiği ve milletlerin varlıklarının devamı için şart olduğu şöyle ifade edilmiştir.

“Hürriyyeti gâ’ib iden milletler zebûn olurlar. Hür yaşayan, hür olarak çalışan insânlar ise bi’l-vücûd mes’ûd ve bahtiyârdırlar. Cenâb-ı Hak’a çok şükür ki biz Osmanlılar dahi bu ni’mete mazhariyet mübahiyiz.” (KMKM-4: 61/12-14).

“ Hürriyyetini istihsâl veyâ muhâfaza idemeyen milletler dâ’imâ zebûn olurlar. Hürriyyetle mâlik olmayan milletler tazyik içinde buñalub ezilmeğe, nihâyet mahv olmağa mahkûm dimek olur. Nev’-i beşeriñ terakkîsi, sa’âdeti, te’mîn-i hâl ve istikbâli hülâsa: bahtiyârlığı hürriyyetle kâ’imdir. Bu takdîrde hürriyyet her millet için göz bebeği sayılır ve hürriyyeti hüsn-i isti’mâl idenler bahtiyâr ‘add olunur” (KMKM-4: 64/6-11).

#### 4.2.18.3. Hürriyet Çeşitleri

Hürriyetin birkaç kısma ayrıldığı ve “hürriyyet-i tabî’iyye, hürriyyet-i ahlâkîyye, hürriyyet-i medeniyye, hürriyyet-i dîniyye, hürriyyet-i fikriyye, hürriyyet-i lisâniyye, hürriyyet-i siyâsiyye” gibi birçok çeşidi olduğu belirtilerek bunlar hakkında aşağıdaki tanımlamalar yapılmıştır:

“Hürriyyet-i tabî’iyye: İnsânlara fitraten virilmiş olan tabî’î haklardır. Uyumak, yemek, içmek, def’-i hâcet itmek gibi bunlar tabî’î olan hürriyyetlerdendir ki bunları men’ itmeğe kimseniñhak ve salâhiyeti olamaz. Fakat insân bu hürriyyetini kendiliğinden hüsn-i isti’mâlde çalışmalıdır. Çünkü efrâtı kendine mazarrat virir; Bu hakkı sû-ı isti’mâl itmiş olur. Meselâ yemek bir hak-ı tabî’î-i insândır. Fakat lüzûmundan ziyâde ta’am

*mi'deye, hayâta, sıhhate mazarrat vireceğinden 'aklende tecvîz olunamaz. Bu hâlde ifrâd derecede ta'âm itmek insânın kendi hürriyyet-i tabî'yesine tecâvüzi demek olur"* (KMKM-4: 61/19-20, 62/1-8).

*"Hürriyyet-i ahlâkîyye: Edeb ve terbiye dâ'iresinden ayrılmamak şartıyla insânın istediğini yapabilmesidir. Meselâ: birinin 'aleyhinde mugâyır-i edeb söz söylemek, yâhûd bir âdemi döğmek, komşuyu râhatsız etmek gibi şeyler hürriyyet-i ahlâkîyyeye bi't-tabi' mugâyirdir"* (KMKM-4: 62/9-12).

*"Hürriyyet-i medeniyye: Hürriyyet—i medeniyye esâsen kavânin hükûmete itâ'at itmekdir.*

*İnsân her dilediği şeyi yapar, her istediği yolda hareket iderse bunlardan mazarrat tevellüdi der-kârdır. Esâsen "hürriyyetin rûhu kânûna itâ'at itmekdir" yolunda sarf idilen hakikat 'ayn-ı hikmetdir"* (KMKM-4: 62/13-15, 63/1-3).

*"Hürriyyet-i dîniyye: Herkes kendi dîninde serbest olmalıdır. Kimse kimsenin dînine dokunamaz ve herkes kendi dînine göre serbest 'ibâdet etmek hakkına mâlikdir"* (KMKM-4: 63/7-9).

*"Hürriyyet-i fikriyye: Her ferd istediği gibi düşünmekte muhtârdır. Tefekkürâtına kimse müdâhale idemez. Binâ'en- 'aleyh mahâsın-i ahlâk dâ'imâ iyi ve fâ'ideli şeylerin tefekkürâtına emr ider"* (KMKM-4: 63/10-12).

*"Hürriyyet-i lisâniyye: İnsânın edeb ve terbiye dâ'iresinde olmak üzere istediğini söyleyebilmesidir. Âdâba, şahsiyyâta dokunacak şeylerden çekinmek hürriyyet-i lisâniyyenin eñ mühim âdâbından biridir"* (KMKM-4: 63/13-15).

*"Hürriyyet-i siyâsiyye: Hükûmetin idâre-i 'umûmîsine müte'allik mes'elelerde efrâdın serbest bulunmasıdır. Fakat bâbda dikkat idilecek eñ mühim mes'elede bu husûsda 'alâka ve münâsebeti, münâsebet-i maddiye ve ma'neviyyesi olmayanların bir takım münasebetsiz şeylere kapılarak hükûmetin siyâset-i 'umûmiyyesine fenâ te'sirler yapacak yolda hareketlerden sakınmalarıdır."* (KMKM-4: 63/16-20).

#### 4.2.19. İffet

İffet kavramı toplumsal değerlere bağlılık (TDK, 2011: 1750), sililik, temizlik, arılık (TDK, 2011: 2111), ifadeleri ile karşılabilen bireye kazandırılması gereken olumlu değerlerdendir.

İffet, haramdan, helâl ve güzel olmayan söz ve davranışlardan sakınmaktır. Gönül tokluğu, isteklerde ölçülü olmak, aşırı istekleri bastırıp dinin ve aklın buyruğu altına girerek kazanılan erdemdir. Bireyin şerefini ve haysiyetini dinî ve ahlâkî kurallara bağlı kalarak koruması iffetin gereğidir. Peygamber Efendimiz bir hadisinde *"Allah'ım senden hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği istiyorum"* diyerek iffetin temel değerlerimizden biri olduğunu bildirmiştir (Bektaş vd., 2019: 94).

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 4. cildinde iffet değeri ile ilgili herhangi bir bulgu tespit edilmemiştir. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde iffetin tanımı,



önemi, iffetten doğan özellikler, iffetailik ve iffetsilik örnekleri çeşitli açıklamalara yer verilmiştir.

İffetle ilgili bulgulara Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde rastlanmamış, 5. ciltte ise iffetin tanımı, önemi, iffetten doğan özellikler, iffetsizliğin tanımı ve örnekleri verilmiştir. Bu değer geçiş sıklığı ile ilgili bulgular tablo 30'da verilmiştir.

Tablo 30.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4 ve 5. Ciltlerinde İffet Değeri ile İlgili Bulguların Frekans Dağılımları

Değer	Değerin ifade ediliş biçimi	4. cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)	5. cilt sayfa numarası	Geçiş sıklığı (f)
İffet	İffet (Tanımı)			23,24,	2
	İffetin önemi			24,24,24	3
	İffetten doğan özellikler			24, 25, 25, 25	4
	İffetsizlik (Tanımı)			7,24	2
	İffetsizlik Örnekleri			24,50	2
<b>Toplam</b>					<b>13</b>

Tablo 30 incelendiğinde Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 5. cildinde 4 kez geçiş sıklığı ile iffetten doğan özellikler (f 4) işlenmiştir. İffetin önemi 3 (f 3), iffet ve iffetsizliğin tanımı ile iffetsizlik örnekleri 2 kez (f 2) geçiş sıklığı ile yer almıştır. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi Kitabının 4. cildinde hikmet değerine ilişkin tespit yapılmadığı görülmektedir. Bu değer ile ilgili tespit edilen bulgular şöyledir:

#### 4.2.19.1. İffet (Tanım)

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi 5. cildinde öncelikle “ *İffet, kuvve-i şehevîyyeniñ i'tidâlından 'ibâret bir fazlîlet-i ahlâkîyyedir*” (KMKM-5: 23/16) şeklinde tanım yapılmış ve nasıl iffetli insan olunacağı ile ilgili “*Bir insân nâmûsını, haysiyeti muhâfazaya çalır ve 'ayıb olan şeyleriñ kâffesinden kaçınırsa 'afîf veya sâhib-i 'iffet olmuş olur*” (KMKM-5: 24/1-2) ifadelerine yer verilmiştir.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde kötü huyların en çirkini olduğu belirtilerek şu açıklamalar yapılmıştır:

“İffetsizlik ahlâk-ı zemimeniñ eñ şeni’ olanlarından biridir. Çünkü insânî hayâtından da değerli olan fazilet namûskâranesini ihlâl ve herkes nazarında sâhibini zelîl ü hakîr ider. Tekebbür, ahmaklara hâs olan sıfâtlardandır.” (KMKM-5: 7/15-18).

“İffet ve Aksâmi” başlıklı 10. derste iffetsizlikle ilgili “Çünkü nâ-‘afîf kadınlar nâmûssuz kısmından dimekdirler ki ta’ife-i nisânîñ kısm-ı rezîli sayılırlar” (KMKM-5: 24/5-6), açıklamaları yapılmıştır.

#### 4.2.19.2. İffetin Önemi

İffetin daha çok kadınlarda olduğu, altından daha kıymetli olduğu ve kadınların kıymetini artırdığı aşağıdaki satırlarda ifade edilmiştir.

“Hanım kızlar, ‘iffet denilen fazîlet bi’l-hâssa kadınlara ‘aid bir meziyyetdir. ‘Afîf olmayan bir kadın hanımlığa istihkâk kesb idemez” (KMKM-5: 24/3-5).

“Hulâsa ‘afîf hanımlar nâmûslu kimseler dimekdir. ‘İffet altunlardan, dünyânîñ bütün hazînelerinden daha değerli bir meziyyetdir” (KMKM-5: 24/12-13).

“Hanımların kıymetleri ‘iffetleriyle takdîr olunur” (KMKM-5: 24/15).

#### 4.2.19.3. İffetten Doğan Özellikler

İffetden doğan bazı özellikler şu şekilde sıralanmıştır;

“Hayâ: Bütün kabâhatlerden, bütün mu‘ayyebâtdan çekinüb geri durmak hayâ denilen fazîleti vücûda getirir. Hayâsız insân denildiği vakit onuñ ne yolda bir kimse olduğunu aňlarız. Hayâ, iktizâ-yi namûsdur. Bu sebeble “ hayâ imândandır.” buyurulması pek büyük bir hakîkattir” (KMKM-5: 24/17-21).

“Sabır: İffetten mütevellid sabır istenilen şeye nâ’il olamamağa yâhûd fenâ bir hâle karşı tamâmî tahammül dimek olur. Sabır ve sebât muvaffakiyatın anahtarıdır. Cenâb-ı Hakk Kurân-ı Kerimde “ Allah sabr idici kulları ile berâberdir.” buyurmaktadır. ‘Aleniyân şehvet hengâmında bu gibi felâket vücûda getirecek âteşin emellere karşı mukavemet ne büyük bir zaferdir” (KMKM-5: 25/1-5).

“Nezâhet: Gerek kendisine gerek âhire ziyân ve zulm itmeyecek bir tarz-ı sâlimde mal kazanmak ve onu iyi ve nâfi’ yerlere sarf etmek dimekdir” (KMKM-5: 25/7-9).

“Kanâ‘at: Zarûreti def’ idecek kadarla iktifâ itmekdir. Hırs ve tama‘ dâ’imâ zillet ve mazzarat da‘vet ider. Fakat çalışmakta tahsîl-i ‘ilm ve ma‘rifetde def’i zarûret idecek mikdârla iktifâ câ’iz olamaz. Bu yolda terakkî elzemdir. Kanâ‘at hakîkaten bitmek tükenmek bilmeyen bir hazînedir. “ El-kanâ‘atü’l- kenzül la-ye’fni” ” (KMKM-5: 25/10-14).

#### 4.2.19.4. İffetsizlik (Tanımı)

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinde kötü huyların en çirkini olduğu belirtilerek şu açıklamalar yapılmıştır:

“İffetsizlik ahlâk-ı zemimeniñ eñ şeni’ olanlarından biridir. Çünkü insânîñ hayâtından da değerli olan fazilet namûskâranesini ihlâl ve herkes nazarında sâhibini zelîl ü hakîr ider. Tekebbür, ahmaklara hâs olan sıfâtlardandır.” (KMKM-5: 7/15-18).

“İffet ve Aksâmi” başlıklı 10. derste iffetsizlikle ilgili “Çünkü nâ-‘afîf kadınlar nâmûssuz kısmından dimekdirler ki ta’ife-i nisânîñ kısm-ı rezîli sayılırlar” (KMKM-5: 24/5-6), açıklamaları yapılmıştır.

#### 4.2.19.5. İffetsizlik Örnekleri

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 5. cildinin “Dînimiziñ, hikmet-i ahlâkîyyeniñ icâbı olan tesettüre ri’âyet etmeyerek açık, saçık gezmek hiç şüphe itmeyiniz ki ‘iffete mugâyirdir. Bunuñ gibi nâ-mahrem erkeklere yüzünü göstermek, onlara mültefit davranmak, o gibilerle görüşmekte tabî’i hanımlarıñ nâmûsunu haleldâr iden seyyi’ât-i ahlâkîyyededir” (KMKM-5: 24/7-11), ifadelerinde dinimizin emrettiği gibi giyinmeyen kadınlar iffetsiz ve ahlâksız olarak nitelendirilmektedir.

“Gezmeler ve Düğünler” başlıklı 22. derste kadınların gezme ve eğlenmeye giderken dikkat edecekleri konular belirtilerek bu noktaların dışına çıkanlar iffetsiz olarak nitelendirtmişti:

“Birde erkekler mecma’i olan yerlerde hanımlarıñ bulunması gezmesi eğlenmesi ‘ayib ve çok çirkindir. Çünkü böyle yerlere gitmek isteyenler gezmeğe değil, kendilerini, hilâf-ı edeb ü ahlâk sûretde göstermeğe giderler. Kıra gidilecekse erkekten ‘âri veyâ ‘umûmî günleriñ hâricinde gidilmeli ve hanımlarla birlikte bulunulmalıdır. Açık saçık bulunmak, kendini ‘iffetini tanıyan hanımlar için pek büyük lekedir.” (KMKM-5: 50/16-17, KMKM-5: 51/1-6).

## BÖLÜM V

### TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

#### 5.1. Sonuç ve Tartışma

Değerler bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerleri kapsayan maddî ve manevî öğelerin bütünüdür. Toplumsal değerlerin aktarılması toplumun kendi dinamiklerinin korunmasına da katkıda bulunmaktadır.

Diğer toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da tarihsel süreç içerisinde ahlâk ve değer eğitimi kavramları her dönemde ön plâna çıkmıştır. Özellikle II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde eksikliği belirtilen bütün değerlerin yeni nesillere aktarılması en önemli amaçlardan biri haline gelmiştir. Bu amaç kapsamında hazırlanan eserler Türk eğitim tarihi açısından zengin birer kaynak özelliği taşımaktadır.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde ahlâk ve değer kavramları üzerine yazılmış eserler arasından seçilen *Ebu'l-Muammer Fuad* tarafından hazırlanan olan “*Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi*” adlı kitabın 4 ve 5. ciltlerinde yer verilen değerleri tespit etmek amaçlanmıştır.

Araştırma kapsamında ele alınan eserlerde varlığı tespit edilecek değerlerin listesinin oluşturulmasında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2006, 2015, 2017, 2019 yıllarında yayınlanan Türkçe Dersi Öğretim Programları'nda yer alan tanımlardan ve değerlerden yola çıkarak hareket edilmiştir. Ayrıca Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18 Temmuz 2017 tarihinde “*Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine*” başlığıyla yayınladığı basın bildirisinde “*Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar*” başlığı altında verilen on kök değer ve bu kök değerlerle ilişkili tutum ve davranışlardan faydalanılmıştır.

İki eserde toplam 304 değer işlenmiştir. Bu durum, Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitaplarının değerler eğitimi bakımından zengin bir muhtevaya sahip olduğunu göstermektedir.

İncelenen Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitaplarının 4.cildinde geçiş sıklığı en yüksek olan değer, sağlık (*f* 37) değeridir. Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi

kitaplarının 5.cildinde geçiş sıklığı en yüksek olan değer, ahlâk (*f* 46) değeridir. Her iki kitabın “*ifade*” başlıklı ilk bölümde beirtilen konu ile tespit edilen değer sıklığı paralellik göstermektedir.

Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi kitabının 4. cildinde en çok yer verilen kök değer adalet (*f* 13), 5. ciltte dostluk (*f* 15) değeridir. 5. ciltte kök değerlerin hepsi tespit edilmiş, kardeşlik ve hürriyet değerleri tespit edilememiştir. 5. cilt hem kök değerler hem de diğer değerler açısından 4. cilde oranla çok daha zengindir.

Ekinci (2020) tarafından okullarda kullanılmak için hazırlanmış olan “Talîm-i Kırâat’ın II. Kısmı (II.cildi)” olan “Tehzîb-i Ahlâk ve Islâh-ı Nefs” adlı kitabı değerler eğitimi açısından incelenen araştırmada tespit edilen adalet, sevgi, saygı, sabır, yardımseverlik, vatanseverlik, hürriyet ve sağlık değerlerinin bu çalışmada tespit edilen değerlerle benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Baki (2019) “Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Değer Aktarımı Açısından İncelenmesi” adlı çalışmasının sonucunda ortaokul Türkçe ders kitaplarında en çok kullanılan değerlerin estetik, sevgi, nezaket, çalışkanlık; en az kullanılan değerlerin ise sadelik, alçakgönüllülük ve hoşgörü olduğunu tespit etmiştir. Tespit edilen bu değerlerin bu çalışmada tespit edilen değerlerle paralellik gösterdiği gözlenmiştir.

Kaya (2019) tarafından ele alınan çalışmada II. Meşrutiyet sonrasında kaleme alınan ilk çocuk şiirlerinde değerler eğitimi konusu incelenmiştir. Araştırma sonucunda en çok karşılaşılan değerlerin doğruluk/dürüstlük, sevgi, çalışkanlık, arkadaşlık olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma Kaya’nın çalışması ile tespit edilen değerler yönüyle benzerlikler göstermektedir.

Alabaş (2018) ele aldığı bir çalışmada Cumhuriyetin ilk yıllarında vatandaşlık ve ahlâk eğitimi ile ilgili ders materyali olan “*Resimli, Yeni Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Medeniye*” adlı eseri değerlendirmiştir. Araştırma sonucunda Alabaş, değerlendirdiği eserde “bireysel gelişim, toplumsal uyum ve dini inanç” kategorilerindeki değerlere yer verildiğini tespit etmiştir. Kitapta bireysel gelişim ile ilgili “vatandaşlık, ahlâk eğitimi, aileye önem verme, doğruluk, dürüstlük, çalışkanlık, sorumluluk, sağlığa dikkat etme, utanma duygusu, temizlik, ruhsal iyilik hali, yardımseverlik, çevre bilinci, gururlu olmama, tutumluluk ve faydalı olma” kategorilerindeki değerlerin %76.9 oranında, toplumsal uyum kategorisi içerisinde yer alan “çalışkanlık, aileye önem ve sağlığına dikkat etme” değerlerinin %20.5 oranında, dini inanç kategorisinde yer alan değerlere ise %2,6 oranında yer verildiğini tespit etmiştir. Alabaş’ın çalışması ile bu çalışma

karşılaştırıldığında her iki çalışma arasında tespit edilen değer çeşitleri bakımından benzerlik bulunmaktadır.

Deniz ve Karagöl (2018) yaptıkları bir çalışmalarında 2017-2018 eğitim-öğretim yılında 5. ve 6. sınıflarda kullanılan Türkçe ders kitaplarını incelemiştir. Yapılan araştırma sonucunda incelenen ders kitaplarında değerlerin dengeli bir şekilde dağılmadığını tespit etmişlerdir. Ders kitaplarında sevgi ve dostluk değerlerine daha fazla yer verildiği görülmüştür. Sevgi ve dostluk değerlerine fazla yer verilmesi açısından iki çalışmanın sonuçları benzerlik göstermektedir.

Albayrak (2017) yapmış olduğu bir çalışmada Eski Türkçe Dönemi eserleri içerisinde İslamiyet öncesi dönemde kaleme alınan “*Orhun Yazıtları, Ötüken Uygur Dönemi Yazıtları (Şine Us, Tes, Tariat), Irk Bitig, Huastuanift, Altun Yaruk (Birinci Kitap, Şehzade ile Aç Pars Hikâyesi), İyi ve Kötü Prens Öyküsü, Daşakarmapathāvadānamālā (Çaştani Bey Hikâyesi, Dantıpalı Bey Hikâyesi)*” adlı eserleri 10 temel değer ve alt değerler kapsamında değerlendirmiştir. Yapılan araştırma sonucunda bu eserlerin sosyal değerler açısından oldukça zengin olduğu ve tespit edilen değerlerin günümüzde de karşılığının olduğu ortaya çıkmıştır. Günümüzde karşılığı olan sosyal değerler açısından zengin olan bu araştırma ile Albayrak’ın çalışması benzerlik göstermektedir.

Pilav ve Erdoğan (2016) Türkçe ders kitabında yer alan bilgilendirici metinler üzerinde yaptıkları çalışmalarında, bütün sınıf seviyelerinde sevgi ve ulusal değerlere sıklıkla yer verildiğini tespit etmişlerdir. Ancak 6.sınıf Türkçe ders kitabında sabırlı olmak, arkadaşlık ve kanaatkâr olma; 7.sınıf Türkçe ders kitabında hoşgörü, misafirperverlik ve kanaatkâr olma; 8.sınıf Türkçe ders kitabında yardımlaşma değerlerine çok az yer verildiği görülmüştür. Pilav ve Erdoğan’ın çalışması ile bu çalışma karşılaştırıldığında tespit edilen değer çeşitliliği bakımından benzerlikler olduğu izlenmiştir.

Tanrikulu (2015) Ahmet Cevat Emre’nin “*Türkçe Kıraat Kitabı*”nı değerler eğitimi açısından incelediği çalışmada sevgi değeri en çok rastlanan değer olarak belirlenmiş, bazı metinlerin değer konusunda işlevsel olmadığını tespit etmiştir. Bu çalışmayla Tanrikulu’nun çalışmasının sevgi, saygı, adalet, dürüstlük, yardımlaşma ve sabır değerlerinin işleniş bakımından birbirlerine çok yakın oldukları gözlenmiştir.

Sonuç olarak; bu çalışmada tespit edilen değerlerin, alan yazınında değerler eğitimi ile ilgili yapılan farklı çalışmaların ulaştığı değerler ile benzerlik gösterdiği görülmektedir.

## 5.2. Öneriler

Bu bölümde, araştırma sonucunda elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçlara dayanarak oluşturulan öneriler bulunmaktadır.

Bu çalışmada incelenen eserlerden bazı metinler Türkçe ders kitaplarında yer alabilir. Bunun dışında bu kitaplar değerler eğitimi için yardımcı ders kitabı olarak da okutulabilir. Kitaplarda yer alan değerler, günümüz eğitim programlarına yansıtılabilir. Kitapların ulaşılmayan 1,2 ve 3. cildi bulunup literatüre dâhil edilerek değerler eğitimi yönünden araştırmalara konu edilmesi önem arz etmektedir. Böylece kültürümüze özgü değerlerin aktarım metodu geliştirilebilir.

Kitaplarda işlenen konulara baktığımızda, dönem içerisinde geçerliliği olan fakat günümüzde geçerliliği olmayan konular yer almakla beraber, geçerliliğini koruyan ve yararlı konular da bulunmaktadır. Örneğin “*Tesettür*” başlıklı derste kadının yanında bir erkek olmadan çarşıya çıkmamasının anlatılması ya da ev işlerinin anlatıldığı “*Eşyâ Sandûkları, Çamaşırlar*” başlıklı derste ev işlerini yapma sorumluluğunun kadına yüklenmesi günümüzde geçerliliğini yitiren konulardandır. Bunun yanında *Âdâb-ı Ekl ü Şurb*” başlıklı derste işlenen yeme içme kuralları, “*Çocuk, Evlâd Yetiştirmek*” başlıklı derste anlatılan çocuk yetiştirilmesinde dikkat edilecek hususlar hem kız çocukları hem de erkek çocuklarının eğitiminde günümüzde de faydalanılabilecek bilgiler içermektedir.

II. Meşrutiyet Dönemi’nde, toplumu içine düştüğü siyasal ve sosyal buhrandan kurtarmak için her alanda olduğu gibi eğitim alanında da pek çok yenilikler yapılmıştır. Modern okullar açılmış, bu okullar için hazırlanan programlarda bozulmaya uğramış değerleri yeni kuşaklara kazandırmak hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda pek çok kaynak hazırlanmıştır. Literatür incelendiğinde eğitim tarihimiz açısından zengin bir kaynak olan dönem kitapları üzerine yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu göze çarpmaktadır. Kültürün sürekliliği ilkesi doğrultusunda dönem kitaplarının değer eğitimi bağlamında incelenmesi literatürü zenginleştireceği gibi ulusal değerlerin tespiti ve aktarımı konusunda daha sistemli verilere ulaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın temel perspektifi değer eğitimi olarak belirlenip 10 kök değer verildiği halde bu değerlerin alt değerlerini oluşturan tutum ve davranışların belirtilmemiş olması öğretici ve araştırmacılarda kafa karışıklığına yol açacağı varsayılarak bundan sonra hazırlanılacak olan programda temel değerlerle beraber alt değerlerinde belirtilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.



İnsanlar arasındaki iletişimin her geçen gün azaldığı, suç oranının ve şiddet eğiliminin arttığı dünyada değerler eğitimi konusu her geçen gün büyük önem arz etmektedir. Değerler aktarımının nasıl yapılabileceği konusunda ayrıntılı çalışmalar yapılmalıdır. Öğretim programlarının değerler eğitimi bakımından daha zengin bir etkinliğe ve içeriğe kavuşabilmesi için MEB'in sınıflandırması dışında mevcut sınıflandırmalardan yola çıkarak daha kapsamlı ve detaylı bir sınıflandırmanın yapılması faydalı olabilir.

Bu araştırmada 1329 (1911) yılında rüştiye mekteplerinde kullanılmak üzere hazırlanmış iki kitap incelenmiş ve kitaplardaki değerler tespit edilmiştir. Metinler Türkçe derslerin değer aktarımı için kullanılabileceği gibi çalışma bundan sonra yapılacak araştırmalara yön gösterebilir.



## KAYNAKÇA

- Ağırakça, G. P. (2012). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e mekteplerde ahlâk eğitim ve öğretimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinde gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. Ç. (2008). Değerler eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Akçay, A. ve Kardeş, M. N. (Editörler) (2020). *Türkçe dersi öğretim programları*. Pegem Akademi.
- Akhan, N. E. , Subaşı, E. ve Açıl, F. B. (2020). Öğretmen adaylarının kök değerlere ilişkin görüşleri. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*. 3(2), 115-134.
- Akpınar, A. (2016). Sıla-i rahîm: Akrabalık bağlarını canlı tutmak. *İstanbul Müftülüğü Dergisi*. 28, 6-10.
- Akpınar, A. (2015). Yağmur dergisindeki hikâyelerde değerler eğitimi: 2004-2014. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde "Yardımseverlik" değerinin etkinlik temelli öğretimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aktepe, V. ve Tahiroğlu, M. (2016). Değerler eğitimi yaklaşımları ve etkinlik örnekleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 42, 361-384.
- Akyol, Y. (2020). *II. Meşrutiyet Dönemi eğitim sosyolojisi öncülerinin karakter eğitimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.
- Akyüz, Y. (2011). Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyete geçilirken eğitim-öğretim alanında yaşanan dönüşümler. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*. 1(2),9-22.
- Akyüz, Y. (2013). *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi.

- Alabaş, R. (2018). Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilk mekteplerde insanî ve toplumsal değerler eğitimi: resimli, yeni musahabat-ı ahlâkiye ve medenîye ders kitabı örneği. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18(36), 55-87.
- Albayrak, F. (2017). Köktürk ve Uygur dönemi eserlerindeki değerler ve bu değerlere ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Alp, H. (2011). Erken cumhuriyet dönemi eğitim ve ilköğretime genel bir bakış (1923-1929). *Türkoloji Kültür Dergisi*, 4(7), 97-110.
- Altıntaş, M. E. (2012). Bireycilik ve toplumculuk tartışmaları bağlamında değerler eğitimi yaklaşımları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10(24), 31-52.
- Alver, M. ve Kesicioğlu, O. S. (2019). Karakter ve değer eğitimi yaklaşımları ve uygulamaları., Kağan, M. ve Yılmaz, N. (Editörler). *Karakter ve Değer Eğitimi* Pegem Akademi, ss.155-174.
- Arıcı, İ. ve Maden, K. (2018). İlköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretim programında saygı değeri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 237-256.
- Arslan, M., ve Tunç, E. (2013). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer yönelimlerindeki farklılaşmalar. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 7-39.
- Aydın, M. Z. (2003). Ailede Ahlâk Eğitimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 125-158.
- Aydın, M. Z. (2010). Okulda Çalışan herkesin görevi olarak değerler eğitimi, 10 Nisan 2010'da Ankara TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi'nde Ceceli Eğitim Kurumları "Değerler Eğitimi Buluşması"nda sunuldu, Ankara
- Aydın, M. Z. ve Gürler, Ş. (2018). *Okulda Değerler Eğitimi: Yöntem, Etkinlikler, Kaynaklar*. Nobel Akademik Yayıncılık (4. Baskı). Nobel Yayınları.
- Aydın, U. ve Sütken, E. (2018). *Hukukun Temel Kavramları*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aytaçlı, B. (2012). Durum çalışmasına ayrıntılı bir bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-9.

- Baki, Y. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değer aktarımı açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17 (37), 109-146.
- Baloğlu, M. ve Balgalmış, E. (2005). İlköğretim ve ortaöğretim yöneticilerinin öz değerlerinin betimlenmesi: Tokat ili örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 10(2), 19-31.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5(2), 368-388.
- Bektaş, A., Pesen, M.N., Özyurt, S. ve Özüdoğru, F. (2019). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9.Sınıf Ders Kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Berkowitz, M. W. (2011). What works in values education. *International Journal of Educational Research*, 50(3), 153-158.
- Biçer, S. (2013). *Değerler eğitimi açısından Mehmet Akif Ersoy'a Ait "Safahat" Adlı Eserin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Bilgen, S. (2019). *Değerler eğitimi açısından Kutadgu Bilig*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çorum.
- Binbaşoğlu, C. (2014). *Başlangıçtan günümüze Türk Eğitim Tarihi*. Anı Yayıncılık
- Birkan, G. Z. (2016). *Kutadgu Bilig'de Değerler Öğretimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Bolat, Y. (2016). Sosyal değerleri ve değerler eğitimini anlamak. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 29(4), 322-348.
- Bolay, H. S. (2007). Aşkın değerler buhranı, değerler ve eğitimi. R. Kaymakcan ve Diğerleri (Editörler), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. İstanbul. DEM, ss. 313-329.

- Bozkurt, E. (2015). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e örgün eğitim kurumlarında ahlâk eğitimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 25 (Haziran 2015), 91-122.
- Cevad, M. (1338). *Maarif-i umumiye nezareti tarihçe-i teşkilat ve icraatı*, Matbaa-i Amire.
- Cihan, N. (2014). Okullarda değerler eğitimi ve Türkiye'deki uygulamaya bir bakış. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 429-436.
- Coşkun Keskin, S. ve Keskin, Y. (2009). Cumhuriyet dönemi ilkokul (ilköğretim 1. kademe) Sosyal Bilgiler ve onun kapsamına giren ders programlarında bir değer olarak "Barış"ın yeri. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 7(17), 69-92.
- Çağır, M. ve Türk, İ. C. (2017). 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki yeri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(11), 62-75.
- Çelik Z. (2014). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin yardımseverlik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Erzurum ili örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Dalyan, N. (2020). *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinde yer alan saygı değerinin hikâye temelli etkinliklerle öğretiminin öğrencilerin saygı eğilimlerine etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Demir, N. (2019). *Değerler eğitimi açısından Necip Fazıl Kısakürek'e Ait "Çile" adlı eserde kök değerlerin incelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (2005). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Adres Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, içerik ve işlev. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.
- Demirkıran, H. (2019). *Türk masallarında kardeş ilişkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

- Demirtaş, Z. (2007). Osmanlı'da sıbyan mektepleri ve ilköğretimin örgütlenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 17(1),173-183.
- Demiryürek, G. (2015). *Çağdaş çocuk şiirinde değerler eğitimi (1980'den günümüze)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Deniz, K. ve Karagöl, E. (2018). Değerler eğitimi açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Karaelmas Journal of Educational Sciences*. 6 (2), 244-255.
- DeNobile, J. (2019). Values education: what, how, why and what next? *Tap chí Nghiên cứu dân tộc*, 8(1), 30-33.
- Dilek, H. (2016). Cumhuriyet döneminde kesintisiz eğitim: 1924 ilkokul, ortaokul ve lise müfredat programları. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(12), 1-15.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insanî değerler eğitimi verilmesi ve ahlâkî olgunluk ölçeği ile eğitiminin sınanması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Doğan, R. (1997). Osmanlı eğitim kurumları ve eğitimde ilk yenileşme hareketlerinin batılılaşma açısından tahlili. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 37(1), 408-413.
- Durhat, G. ve Ökten, C. E. (2020). Kök değerlerin ortaokul türkçe ders kitaplarındaki erdemler temasıyla ilişkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(3), 675-693.
- Duyan, V., Gülden, Ç., ve Gelbal, S. (2012) Öz-denetim ölçeği- ÖDÖ: Güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 23(1), 25-38.
- Ekinci, H. (2018). *Okulda ve ailede değerler eğitimi*. Kayıhan Yayınları.
- Ekinci, M. (2020). *Tehzîb-i ahlâk ve ıslâh-ı nefis adlı eserin değerler eğitimi açısından incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

- Ekşi, H. (2003). Temel insanî değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79–96.
- Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2011). Değerler eğitimi yaklaşımları. *Diyanet Dergisi*, 245, 11-13.
- Elban, M. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinin vatanseverlik tutumları: Ankara ili kazan ilçesi örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 35, 451-462.
- Erbaş, A. A. (2020). Sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi derslerinde kullandıkları değerler eğitimi yaklaşımları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 21(2), 926-941.
- Erbaş, A. A. (2021). Sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansımaları, *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 11(1), 23-40.
- Eren Aydınlık, B. (2018). *Osmanlıların modern döneminde kızların eğitimi: inas rüştiyeleri ve eğitim programları (1859-1908)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi (1-6)*. Eser Matbaası.
- Erol, E. E. (2014). *Tarık Buğra'nın hikâyelerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Fichter, J. (1997). *Sosyoloji nedir? (Çev. N. Çelebi)*, Attila Kitabevi.
- Fidan, T. ve Öztürk, İ. (2015). Sendika üyesi olan ve sendika üyesi olmayan öğretmenlerin eğitim sendikalarına bakışı ve beklentileri. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 191-220.
- Freud, S. (2014). *Bilinçaltı*. Yason Yayıncılık.
- Genç, S. Z. ve Beldağ, A. (Editörler). (2019). *Karakter ve değer eğitimi*. Pegem Akademi.
- Gençcan, M. (2006). *Tanzimat dönemi ahlâk öğretimi (1839- 1876)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.



- Gökçe, F. (1994). Eğitimde denetimin amaç ve ilkeleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1994), 73-78.
- Gökçe, B. (2015). *Küçük mektepliye: yeni milli kıra'at kitabı üzerine bir inceleme*. Gece Kitaplığı.
- Gurbetoğlu, A. (2007). II. Meşrutiyet dönemi çocuk dergilerinde ahlâk eğitimi ve ahlâkî değerler (1908–1918). *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*. 4(1), 81-101.
- Gül, M. (2017). Türkçe ders kitabındaki metinlerin (5. sınıf) değerler eğitimi yaklaşımıyla incelenmesi, *Erciyes Journal of Education*, 1(1), 59-78.
- Gümüş, S. (2017). *Değerler Eğitimi Bağlamında Aytül Akal'ın Çocuk Romanlarının Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gündüz, M. (2008). II. Abdülhamit dönemi eğitimi ve ideolojisi üzerine araştırmalar, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 6(12), 243-286 .
- Güneş, F. (2013). Türkçe metin öğretimi yerine metinle öğrenme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2013 (11), 603-637.
- Güneş, M. (2019). "Çocuklara mahsus gazete"de değerler eğitimi (1319 Yılı/1–50 Sayılar) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul
- Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. Ötüken Yayınlar
- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. (4. Baskı) Ötüken Yayınları.
- Halstead, J. M., & Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge journal of education*. 30(2), 169-202.
- Harris, E. L. (1991). *Identifying Integrated Values Education Approaches in Secondary Schools*. Submitted to the Office of Graduate Studies of Texas A&M University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy.
- Hökelekli, H. (2008). Adalet. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, (5), 132-137.

- Hökelekli, H. (2010). Modern eğitimde yeni bir paradigma: değerler eğitimi. *Eğitime Bakış Dergisi*. 6(18), 4–9.
- Hökelekli, H. (2013). *Değerler psikolojisi ve eğitim*. Timaş Yayınları.
- Hökelekli, H. ve Gündüz, T. (2007). *Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğilimleri*. R. Kaymakcan ve diğerleri. (Editörler), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. İstanbul. DEM, ss.313–329.
- İşcan, C. D. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Jones, E. N., Ryan, K., & Bohlin, K. (1999). Character education & teacher education: how are prospective teachers being prepared to foster good character in students?. *Action in Teacher Education*, 20(4), 11-28.
- Kale, N. (2007) Nasıl bir değerler eğitimi? R. Kaymakcan ve diğerleri. (Editörler), *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. İstanbul. DEM, ss. 314–322.
- Kaleli Yılmaz, G. (2014). *Durum çalışması. Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Karabulut, B. (2020) *İlkokul Hayat Bilgisi dersinde vatanseverlik değerinin etkinliklerle öğretimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karaca, D. (2020). *Matematik dersinde kullanılan gerçek yaşam problemlerinin ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin yardımseverlik tutumlarına ve matematiğe yönelik tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Karacelil, S. (2013). Ailede adalet eğitimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(8), 253-278.
- Karaderili, Ş. (2019). *Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vatanseverlik değerinin kazanımına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

- Karagözoğlu, N. (2018). Sosyal Bilgiler dersinde vatanseverlik değerinin kazandırılmasında kadın kahramanların yaşam öykülerinin kullanılması. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*. 4(2), 97-110.
- Karakuş, C., Kartal, A. ve Çağlayan, K. T. (2016). İlkokul öğrencilerine göre sorumluluk. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 49(1), 1-19.
- Karasar, N., (2014) . *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayınları
- Karatay, H. (2007). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 463-475.
- Karatekin, N., Durmuş, A. , Ekşi, H. , Durmuş, H. I. , Otrar, M. ve Yıldırım, P. K., (2013). *Perese değerler eğitimi öğretmen kitabı: Özdenetim*. EDAM Yayınları.
- Karatekin, N., Ekşi, H., Işılak, H., Otrar, M., Koç Yıldırım, P. ve Durmuş, A. (2012). *Perese değerler eğitimi öğretmen kitabı: Yardımseverlik*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kardaş, S. (2013). *6. sınıf öğrencilerinin demokratik tutumları ile ahlâkî olgunluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi (Kadıköy ilçesi örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kart, M., Çalışkan, N., Torunoğlu, H. ve Şahin C. (2019). İlkokul öğretim programlarında değerler (2005 ve 2017). Ş. Cankır (Editör). *EJER Congress 2019 bildiri kitabı*. Ankara. Anı Yayıncılık. ss.1616- 1624.
- Kasa, B. (2015). *İlkokul dördüncü sınıf türkçe dersinde kültürel değerler ve eğitimi: bir durum çalışması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kasap, N. (2019). *Bekir Yıldız'ın çocuk kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Kasapoğlu, A. (2007). Kur'an'a göre cimrilik -sebepleri, zararları ve eğitim. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 329-364.
- Kaya, R. (2019). *II. Meşrutiyet sonrası yazılan ilk çocuk şiirleri kitaplarında değerler eğitimi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

- Kaya, U. (2012a). *1839-1923 tarihleri arasında Osmanlı'da ahlâk eğitimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, U. (2012b). Osmanlı'da aile bireylerinin görevleri ve sorumlulukları. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 16(2), 477-513.
- Kaygana, M., Yapıcı, Ş., ve Aytan, T.,(2013). Türkçe ders kitaplarında değer eğitimi. *The Journal of Academic Social Science Studies* .6 (7), 657-669.
- Kaymakcan, R. ve Meydan H. (2011) “Din kültürü ve ahlâk bilgisi programları ve öğretmenlerine göre değerler eğitimi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), 29-55.
- Keçeci Kurt, S. (2008). *Osmanlı Devleti'nde kadınların eğitimi (1839-1920)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de Sosyal Bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, Y. (2016). Değer sınıflaması üzerine aksiyonel bir deneme. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(3), 1485-1510.
- Kılcan, T. (2020) . Ortaokul ve imam hatip ortaokulları matematik ders kitaplarında yer alan kök değerlerin incelenmesi, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 4(2), 248-266.
- Kılıç, A. (2019). *İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin sevgi değerine yönelik algılar*., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Kırpık, G., vd. (2016). *Türk Eğitim Tarihi el kitabı*. Grafiker Yayınları.
- Kızılcılık, S. ve Erjem, Y. (1996). *Açıklamalı sosyoloji sözlüğü*. Saray Kitabevleri.
- Kulaksızoğlu, A. ve Dilmaç, B. (2000). İnsanî değerler eğitimi programı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (12), 199–208.

- Kupchenko, I., & Parsons, J. (1987). Ways of teaching values: an outline of six Values Approaches.
- Kurtođlu, F. S. (2017). Âşık Veysel'in şiirlerini değerler eğitimi açısından okumak. *Türk Kùltürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. 83, 101- 123.
- Kurtođlu, F. S. (2019). Kùk değerler açısından hacı beктаş velî'nin eserleri. *Türk Kùltürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 89, 55-70.
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, . (2000). Türk øđretmenlerin değer yùnelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*. 15 (45), 59-76
- Lovat, T. J. & Clement, N. D. (2008). The pedagogical imperative of values education. *Journal of Beliefs and Values*, 29(3).
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma-desen ve uygulama için bir rehber* (ev. Ed. Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Meydan, H. (2012). *İlkøđretim okullarında değerler ve karakter eğitimi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *Bùlent Ecevit Üniversitesi İlâhiyat Fakùltesi Dergisi*, 1(1), 93–108.
- Miles, M, B., & Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (1973). *1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu*. Resmi Gazete: (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> adresinden 24.04.2019 tarihinde alınmıştır).
- Milli Eğitim Bakanlığı, (1981). *İlkøđretim Okulları Türkçe Eğitim Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2005). *Türkçe Dersi øđretim Programı ve Kılavuzu (1–5 sınıflar)*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2010). *Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2010/53 sayılı genelge*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. (<http://www.mevzuat.meb.gov.tr/html/6312> adresinden 24. 04. 2019 tarihinde alınmıştır.)

- Milli Eğitim Bakanlığı, (2017a) *Millî Eğitim Bakanlığı 18/07/2017 Tarihli Basın Toplantısı Metni*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2017b) *Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Ortaöğretim Öğretim Programlarının Güncellenmesi*. [https://ttkb.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2017\\_01/13152934\\_basYn\\_aYklamasY\\_13012017.pdf](https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_01/13152934_basYn_aYklamasY_13012017.pdf) 21/04/2020 tarihinde alınmıştır.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2017c). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1-8. Sınıflar)*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2018). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1-8. Sınıflar)*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1-8. Sınıflar)*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Okçu, D. ve Pilatin, U. (2018) Ortaokul öğrencilerinin sabır değeri ile ilgili algılarının resim yoluyla değerlendirilmesi. *Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hakemli Dergisi*. 2(1), 102-113,
- Okumuş, T. (2018) *Türkçem Dergisi'nde yer alan metinlerin eğitsel değerler açısından incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Ökten, C. (2013) Yazma dersinin serüveni: inşadan kompozisyona. *Türkiyat Mecmuası*. 23(Bahar,2013), 91-108.
- Özçelik, D. A. (2014). *Eğitim programları ve öğretim*. Pegem Akademi.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217–239.
- Özmen, F. (1999). Etkili eğitimin gerçekleştirilmesinde duyuşsal alanın önemi- sevgi eğitimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(1), 193-198.
- Öztürk, F. Z. ve Aksoy, H. (2014). Temel eğitimden ortaöğretime geçiş modelinin 8. sınıf öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi (Ordu ili örneği). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 439-454.
- Öztürk, H. E. (1991). *Batı çocuk klâsiklerinde temel değerler*. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.



- Parlatır, İ. (2014). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Yargı Yayınevi:
- Pilav, S. ve Erdoğan Ş. (2016). Ortaokul türkçe ders kitaplarındaki bilgilendiricimetinlerin değer iletimi açısından incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*. 210, 351-371.
- Power, F.C. , Nuzzi, R.J., Narvaez,D., Lapsley,D.K. ve Hunt, T.C. (2018). *Değerler eğitimi ansiklopedisi*. (Çev.Editörü: Şeker, C. ). EDAM.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. The Free Press.
- Sağlam, H. İ. (2019). *Karakter ve değer eğitimi*. Pegem Akademi.
- Sağlam, H. İ. , (2014). Aile birliğini önemseme ölçeğinin (ABÖÖ) geliştirilmesi ve öğrencilerin aile birliğini önemseme düzeylerinin incelenmesi. *Çağın Problemleri Karşısında Eğitim Sempozyumu Bildirisi*. Erzurum.
- Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: düşük ve yüksek “okul yaşam kalitesi” ne sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Schwartz, S. H. (1992). universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *In Advances in Experimental Social Psychology*.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values. *Journal of Social Issues*, 50(4), 19–45.
- Schwartz, S. H. (2006). *Temel insan değerleri: kuram ölçme ve uygulamalar*, (Çev. Ali Dönmez). <https://yurtvedunyadergisi.files.wordpress.com/2014/> (Erişim: 30.05.2020)
- Schwartz, S., Melech, H., Lehmann G., Burgess, A., Haris M. & Owens V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 519–542.
- Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Gazi Kitabevi.



- Sırrı, V. ve Mehmedoğlu, A. U. (2015). Karakter eğitimi: dñn, bugñn ve yarın. *Tarih Kùltür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 121-145.
- Silcock, P. ve Duncan, D. (2001). Values acquisition and values education: Some proposals. *British Journal of Educational Studies*. 49(3), 242-259.
- Sñnmez, V. (1987). Eğitim ortamında sevgi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakùltesi Dergisi*. 65-77.
- Subaşı, M. ve Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 21(2), 419-426
- Suparka, D. P. ve Johnson, P. L. (1975). *Values education: approaches and materials*, Eric Document Reproduction.
- Susar, S. (2015). *Dede Korkut Hikayeleri 'nde değerler eğitimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- şahan, E. (2011). *İlköğretim 5. ve 8. sınıf ders programlarındaki sorumluluk eğitimine dönük kazanımların gerçekteşme düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- şahbaz, N. K. (2005) *Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar (1839-1928) Türkiye'de ilkokuma ve yazma öğretimi*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- şahin, N. (2017). *Cengiz Aytmatov'un eserlerinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi ve ortaokul Türkçe ders kitapları için metin önerileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- şahin, N. (2018). Cengiz Aytmatov'un romanlarında sağlıklı olmaya önem verme değeri ve sağlık eğitimine dair pratik bilgiler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. (63), 399-418.
- şahin, N. B. (2019). *Sabahattin Ali'nin eserlerinde değerler eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- şanal, M. (2003). Osmanlı Devleti'nde medreselere ders programları, öğretim metodu, ölçme ve değerlendirme, öğretimde ihtisaslaşma bakımından genel bir bakış. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14(1), 149-168

- Şeker, M. ve Bulduklu, Y. (2018) Sağlık kurumlarında değerler. Şeker, M., Bulduklu, Y., ve Dilmaç, B. (Editörler). *Kurumlarda Değerler*. Konya. Necmettin Erbakan Üniversitesi Kültür Yayınları, ss.87-116.
- Şentürk, H. (2018). Osmanlı eğitim sisteminde sıbyan mektepleri hakkında bir değerlendirme. *Aksaray Genç Kalemler Dergisi*, 1-14.
- Tahiroğlu, M. ve Çetin, T. (2012). İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde sağlıklı olmaya önem verme değerinin öğretimine ilişkin öğrenci tutumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1633-1651.
- Tanrikulu, M. (2015). *Ahmet Cevat Emre'nin Türkçe kıraat kitabının değerler eğitim açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. (11. Baskı) Türk Dil Kurumu.
- Temizyürek, F. ve Balcı A. (2015). *Cumhuriyet Dönemi ilköğretim okulları Türkçe programları*. Nobel Yayınları.
- Tenger, S. (2005). *Rüştiye mekteplerinin tarihi gelişimi ve din eğitimi ve öğretimi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Thomas, W. I. ve Znaniğcki, F. (1918). *The Polish peasant in europe and america*. Monograph of An Immigran Group I. The Gorham Press.
- Topal, Y. (2019). Değerler eğitimi ve on kök değer. *Mavi Atlas*, 7(1), 245-254.
- Turan, S. ve Aktan, D. (2008). Okul hayatında var olan ve olması düşünülen sosyal değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 227-259.
- Türk, İ. (2009). *Değerler eğitiminde saygı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Türkgeldi, E. (2019). *Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler manevî iyi oluş ve sabır arasındaki yordayıcı ilişkiler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkiye Diyanet Vakfı (1994). *İslâm Ansiklopedisi 9. Cilt*. Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları.

- Türkiye Diyanet Vakfı (2009). *İslâm Ansiklopedisi 37. Cilt*. Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları.
- Uçgun, D. (2019). Tarihî süreç içerisinde türkçe öğretim programları ve türkçe öğretmenlerinin yetiştirilmesi. Güzel, A., Karatay, H., (Editörler). *Türkçe Öğretimi El Kitabı*. Ankara. Pegem Akademi.
- Ulusoy, K. (2019). *Karakter değerler ve ahlâk eğitimi*. Pegem Akademi.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2018). *Değerler eğitimi*. Pegem Akademi.
- UNESCO (2018) *Living values education activities for young adults, book* (www.livingvalues.net, adresinden 03. 06. 2020 tarihinde edinilmiştir).
- Ünlüer, S. (2010). *Engelliler entegre yüksekokulundaki bilgi ve iletişim teknolojileri entegrasyon sürecinin incelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Veuglers, W. & Vedder P. (2003). Values in teaching. *Teachers And Teaching: Theory And Practice*, 9, 377–389.
- Vural, R. ve Cenkseven, F. (2005). Eğitim araştırmalarında örnek olay (vaka) çalışmaları: tanımı, türleri, aşamaları ve raporlaştırılması. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 25-38.
- Yalar, T. ve Yanpar Yelken, T. (2011). Değerler eğitiminin iyileştirilmesi ile ilgili öğretmen görüşlerinin belirlenmesi ve bir program modülü örneğinin geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 79-98.
- Yaman, H. (2019). *Fen Bilimleri dersi kapsamında hazırlanan öğrenci temelli etkinliklerin sorumluluk değeri kazandırmaya etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Yaman, H., Taflan, S. ve Çolak, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107-120.
- Yaşar, E. (2020). *Cumhuriyet Dönemi Türk romanı'nda (1923-1938) yabancı okulların değerler ve türkçe eğitimi açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Yaşar, Ş., Kasa, B. ve Gürdoğan Bayır, Ö. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının görüşlerine göre değerlerin ulusal ve evrensel olarak sınıflandırılması.

*International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(3), 581-600.

- Yaşaroğlu, C. (2018). Öğretim programlarında değerler: Hayat Bilgisi dersi örneği *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(5), 725–733.
- Yaylı, G. (2016). Mevlana düşüncesinde hikmet. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 13(49), 315-325.
- Yazıbaşı, M. A. (2014) Klasik Osmanlı döneminden Cumhuriyet'e Osmanlı'da ahlâk eğitim ve öğretimi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 3(4), 761–780
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimi'ne genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 19, 499-522.
- Yılar, R. (2016). İlettiği değerler açısından ilkökul türkçe ders kitaplarındaki metinler üzerinde incelemeler. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 409-506.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. seçkin Yayınevi: Ankara.
- Yıldırım, S. G. ve Demirel, M. (2019). Türk tarihinde değerler ve değerler eğitimi üzerine bir inceleme. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*. 5(1), 92-99.
- Yılmaz, H. (2010) Çocuğun ailede kazanacağı önemli bir değer: kanaatkârlık. *Eğitime Bakış Dergisi*, 6(18), 55-58.
- Yin, R. K. (2003). Case study research: design and methods. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Yinilmez Akagündüz, S. (2020), Cumhuriyet'in ilk yıllarında yurttaşlık eğitimi: cumhuriyet çocuklarına malumat-ı vataniye ders kitabı örneği. *Turkish History Education Journal*, 9(1), 109-131.
- Yontal, A. Yurtal, F. (2009). Sorumluluk kazandırmada öğretmenler tarafından kullanılan yaptırımların incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*.
- Yüce, B. N. (2020). *Hamdi Ülker'in eserlerinin kök değerler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Zengin, S. Z. (2003). *II. Abdülhamit dönemi örgün eğitim kurumlarında din eğitimi ve öğretimi, 1876-1908*. Baki Kitabevi.



EKLER

Ek-1: Kızlara Mahsus Kiraat Muallimi - 4. Cilt





تیزری کے مخصوص

# تیزری

دور در نچی کتاب

خاتم تیزری قرآنہ آیتہ بدیہ متلہ برابر اور ذوق تیزری آ کلان لایہ  
و عالی ، فنی ، ادبی ، اخلاق ، صحی ، اجتماعی ، صناعی  
ماجدن بحق استعارہ لایہ یاریم ایہور .

محرری

ابو العزم: فواد

آیات مکتبہ تیزری بر طرف الملہ تیزری کہ در صورت مخصوصہ تیزری تیزری اور تیزری  
صاحب و ناشری



«تعبیر مطہرہ سی» وزیر خان نومبر ۱۹۸۰ء  
در مساجد



محمد علی

محمد علی  
مفتی العصریہ رائے

مفتی العصریہ رائے

« صحت » دینیلن صاعلام پاشاق بولاری، پیلدیرن علمه  
« حفظالصحة » دیول . وجوددهکی هر نوع آلات وادوات  
حرککرینی ، وظیفهیرنی لایقیه یازارسه وجودده خستهلق ،  
راحتسزک اولاناز . بوجاهه اولا وجود انسانیهمکی عضوئی ،  
آلتیری و تفرطاتی اوکر هتک لازم کایر .

مثلا : آتیق دیدیکیز زمان بویز عضوور . قول ، باش هب  
بیرر عضور . جلهسته بیرون اعضا دیرلر . قلب بیو آلتدر .  
شدهی وجود بشرده یعنی انسانک بدننده بولونان اعضا  
ایله آلات وادوات اوکر هتک :

خام قیزلر ، انسان دینیلن وجاب حقتک احسان الکیسی  
اولان فایزیه چوق مهم وشایان حیرت قسملری حاویدر .  
اولا خارجی قسملری یعنی طبعیهاردهکی عضوئی صیالم :

۵۰

افارده

« فرائد مهمی » نیک استبر درردنی قسمی حفظالصحة ابر  
بعضی قواعد اهماعیبه وصالیح تفسیر عالم مباهنی جامع اولرب  
یعنی زمانده مباحث منکرهتک لایقید تفسیریه رفی سامو  
ابوالعسر  
درردور .  
نظار

غایت صبیح ، ایچہ طوقونین قاشقہ بکیزور ، مساندانی یعنی دلیکلی در ویز قاشق قاندر .

قول ، باجاق ، دیز ، ویز ساقلرک کیکیری بری بیزلیته کچمک صورتیه یتیمیش اولوب بورالره « مفصل » دیرلرکه بولوتو بولدی .

قدرت حلقده وجوده کن شو انسان فایزیه سی ایشامک ایچین کومور وسائره یه یعنی غذا وقانه ، بخاره محتاجدر .

درس

۶

بو درسمزدهده بندیکه اعضا و آلاتک بهیترنی ، وظیفه لرنی بیلدیرلم :

دماغ . — بوغورت قوت امانده پوهوشاق ، اوستی بو اولاقچه ، پرورولی بر جسمدرکه قافا طلسنک ایچیده بولونور . برده قافانک آرته جهتمده « ینچک » دینلن دیکر بر آلت دها موجوددر . دماغ ، باخود برن وجودک حاکمی وقوماندانی در . بوراسی اس وحکم ایچه یجه انسان بر شی باهلی . بوتون سیکیرلرک اوجی ، دملارلرک منتهاسی بوراسیدر . بین وجودک اک مهم ، اک نازک بر عنوی در . غایت نازک اولدوغندن قافا طلسی ایچیده محافظه اولدوغندهدر .

آلات تناسلیه

اکمه ، بویون

باش

باجاق

قولار

کوز

ایاق

الار

بورون

دامارلر

مهمده

دماغ « بین »

باشصاقلر

قلب

دیال

سیکیرلر

آقی

کوجک دیال

دالاق

قره چکر

خنجیره دینلن غیرتلاق

بدن تناسنک چاییسی ، تعلی « اسکلهت » وناه قنیده دینلن کیکیردر . قافا طلسی ، یوز کیکیری ، اوموز کیکیری ، کورگی کیکیری ، قابورغزلر ، قول ، آل ، بزغی ، باجاق و آیاق کیکیری اسکلهتی وجوده کتیردر .

کیکیرلرک شکلری باشقا باشقادر . قافا طلسی کیندیلرکمه کیدر . یوز کیکیری یاصی در . اوموز کیکیری ایله قول ، باجاق کیکیری اوزون ، بورولرلاق وایچیری بوشدر . قابورغه کیکیری ایسه قوسلی در . بل کیکیری ایسه بول بول برلشمش کیکیردن میدانه کیندر . کیکیرلرک ایچیری بوش اولسی چاپوق قهر پالمق ایچین در . بو کیکیرلرک اوستنده باغلر ، ائلر موجود اولوب وجود انساننی نهایت بردهری ایله قایلغنددر . بردهری ده



اختر ایدن بر آلدن . اینستیمه سیکر بر لبه دماغه سر بر طدر .  
شو حاله اینستیمه یه دماغ در .

سس ، هوای اوینست بر ، اهتر از ایدن بو هوا قولاغناک  
ایچمدکی زاره چاربار ، حالار ؛ آرقستمدکی بر کوچوچاک  
سو قانکی شیناک ایچمه اوزانش سیکر لر حرکت ایدر . دماغی  
خبر دار ایلر . اینستیمه فعلی ده بوصور تلو قوقوعه کلگدمدر .  
کوورولو پورکه ایچمدن ایچمه متعلماً ایپامش غایت ایچمه اللره  
نه کی خاقولر وجوده کلیدر . بولنر ، هب جناب حفاک قدرت  
وعظمت صفتیدر .



بورون ، آغزاک اوست طرفنه خارجاً ایکی دهلیکی موجود  
وداخلاده آغزه قفصه ی بولولان چیقینیلی بر آلدنرکه قوقوعه  
آلانغ ، سقسه مخصوص عضولریندر . هر دورلو قوقوعنی  
طریزان . آکلایان شهب سزینه دماغدر . کوورولو پورکه هر یه فعل  
انسانیده دماغ ایچمه ییناک بویولرک علاقه سی واردر .  
غیر آلاق ایسه اجیریلر قانیبر قفصلری حاوی بر آلدنر .  
بر شی بدیکمز بویتدوغیر سردمه بورون قفصه سی قانیبر .

دماغ ، بر عارضه یه اوضارسه انسانه جنیت دینیلر دمالک  
کلرکه او وجوددن عارضه ناک دوا می مدتیجه استفاده اولونماز .  
دماغ بوتون حسنرک ، بوتون بیلکلرک مرکزدر . بزمانغیز  
کسیلهکی وقت بر آچی طویلوز . بو آحی طویان بارماق دکلی ،  
ییندر . آره بردهکی سیکر لر وسا ایچمه آلدله دماغ متاثر  
اولور . عقل قوتنک مرکزده ییندر . بیجناک ایسه انسانک  
حرکتی تنظیم ایدر ؛ بر مانوله کی در .

گوزه کلنجه : گوزده بر آلت مخصوصه درکه کورسک  
کیفیتیه واسطه اولور . کوزن اصل کوز دکلی ، یه ییندر .  
کوز عادتا کورمه که مخصوص بر پیچره دیناکدر . دماغ ایله کوز  
آرستمدکی سیکر لر ، داملر رهیت ففای وچوچه کتیرر لر .  
دماغ ، عادتا بر فلو ضراف کی کوز پیچرستدن کوردیکی  
شیلری ایلر ، اوستیمه نقش ایدر ؛ اثر لر ، چیزکیل یازر .  
حافظه قوقوعه ایله اولجه کوردیکی شیئی یه کوز اوکنه کتیرمیلر .  
انسان بر شیئی آکلایق اوزره دقت ایندیکی ، عقلی او  
تفقه یه ویردیکی سردمه زیاده چه قالسه یین یوزولور .  
گوزده نازک اللردن بری اولدوغندن قانیبری واطرافنده  
حافظه کیریک دینیلر قیاری موجوددر . کوزاک بیاض زردیچی  
اوزرنده سیاه ، مائی ، یشیل ، الازنکل نده دکیمی بر  
قوسی واردر .  
قولاقره کلنجه : بوده اینستیمه که مخصوص آلات وادوانی

انسان پیر تیره چیکر کن آغز و چوگانک او بیاماسی ایلری  
کری ، یوقاری آشاغی حرکت ایدن کیکلرک قیلد امانستدن  
ایلری کلک ایددر .

*کلیپ*

درس

۴

بو درس سوزده ممدیه داتردر :

ممدیه — انسانک قازنی ایه کرکسی آرمسته و اور تانسته  
بولوبان بر کسه در کلا ییلمق ، بوزونک کبی حر کلر یار ، و آت  
طرفندن اولان اساسی باش صاقاقه ممتده قدر یولو وارددر .  
ممدیه ، وجود ما کتسنک اساس او یئیدر . کرک ممدیه  
و کرک اونک معلوف اولان باش صاقاقل عاذا پیر درک من کبی  
یهین شیلری مختلف حر کلرله پارچان ، ایتیر و همم ایدرر .  
ممدیه ارفش اولان غداردن قان اولان قسمی ایتیر ، مختلف  
دامارر واسطه سییه طیارری دفع اولوبور . ممدیه شو حالده  
ما کتسک قازنی دینک اولوب قان یایوب ایتیر ، قضیه شیلری  
آت طرفه کی ایتیره ویزر .  
ممدیه ، وجودک ائک مهم و درکلی پیر آیتیر . چونک  
یهین یکلر اوراده همم اولوبور ، و وجود ما کتسی اونک  
سایه سنده حرکت ایددر . بو سببه ممدیه عارض اولاجق ائک

ممدیه پول آچایر . یکلر اورابه یعنی ممدیه کیدر . نفس  
آلدیلمز زمان ایسه بوزونک ایچ ده یکی آچایر .  
پیر تیره یوتولور چی صروده قفرا نفس آتیرسه انسانک  
بو قازنیه ، کتینه قاجدی دیر لکه او کسور تیر ، عاذا انسانده ،  
دوام ایدرر *کلیپ* سبب اولور .  
سو اچایر کن نفس آتیرسه سویک علی الاکثر بوزون  
ده یکلرینه قدر کلدیکی کورولور .

آغزه کلکجه : بوده دوداق دیدیکر قاقاقاله چور پایش  
پیر آلدیرک اچینه دیشلر ، دیل و بیزده طارانی مقاننده  
و دماغ ، وارددر .  
دیل ، سوله یکه ، آغز درک منده کی محسوسلی او کتسک  
اورزه چور یکه ، یوقاقه یارر . دیل ایله ممدیه ائک اتصال وارددر .  
آغزه درک من دیدک . چونک یه دیکر شیلری اول بول  
او کو دو یکلر اوره اده دیشلر واسطه سییه پارچه ائوب چکینکده دور .  
دیشلر ، انسان درت بش ایاق اولدوسی چقماغه باشلاره  
تدریجاً اوتوز ائکی دانه اولور . اوک دیشلر کسمکه ، پاننده کیر  
قور بارماغه ، صماغ حورل پاننده کیر آزی دیشلری ده ازمه که  
پارر . داق ایسه ، دماغه یهین شیلک لاتی ویرمه که مخصوص  
اوستی غایت ایچیه و فرمزی ددری ایله قایل ایددر .  
آغزاه ، بوزون و قلاقلر آرمسته یاقق دیشلر قایلاملر  
و آغز ائک آت طرفه چک کچیک مو وجوددر :



آفریده لایقه چکمه‌مانی، سرت واری ماده‌ری پو‌تالی‌در.  
 بو‌نزدن باشا‌ممدن اوتونک چوق صو ایچک چوق صوقوق  
 و چوق صوجاق شیلر به‌مک هر‌جاده غیر‌خا‌زد. کور‌پور‌سکر‌که  
 مده دینان آلت داخله وجودک حقیقه‌ا‌ک دک‌لی قسقی  
 تکیل ایدیرور. بناء علیه اوبور‌لقدن صاقیق ، مستطیر‌مان‌لرده  
 و کافی‌مقداره به‌یون ایچمک ، هر صورت‌له اعتدال دات‌م‌سده  
 حرکت یاتک اقتضا ایدر .

درس

قلب و جگر لری بیدر م :

قلب ، وجودده عاذا‌له باصمه بر طولومو‌دینک اولوب  
 مده‌نک اوست‌طر‌قنده یعنی آق جگر‌له مده اوستده بو‌براز  
 صول طرفده بو‌لیمور. شکل ارموده بکزر . و ته‌سی آشاغنده  
 اولوب صانه صو‌له تبق ، تبق دبه حرکت ایدر . قلب ، قانی  
 وجودک هر طرفه یاتق ایچین بر ما‌گ‌مدر . قان دام‌لری  
 واسطه‌سینه قانی یوقاری‌به یعنی آق جگر‌له کون‌دیر . اوراده  
 قان تصفیه ایدیر . یعنی بو آق جگر‌لر سو‌نک آجیوب قانیق  
 صورت‌به سیاه‌قانی قیر‌الاشدیر لر ؛ وجودک اقسام سا‌م‌سده  
 ایصال ایدر لر . وجودده هم سیاه ، هم‌ده قیر‌یها‌قانی‌ه مختصر م

اولاق بر فالق ککیل وجوده سر‌ایته مضرت و در‌بیلر .  
 مده هضی دروننده فعل هضی یا‌نغه سب اولان بر مایع  
 ( صو ) وارد‌که بونک آینه « عصاره مدهویه » دیر لر .  
 بو مایع ، به‌قدر بول اولورسه هضم فعلی او نسبت‌به‌چابوق  
 وقوع بولور .

مده نه قدر صاغلام اولورسه اونی حاوی وجودده او  
 نسبت‌به‌متین اولور . بو‌کا بناء مده‌نی یور‌قندن و واسطه  
 جاتر دینک اولان بو‌کو‌چو‌جورک کسه‌نی یوز‌قندن صاقیق  
 لازم کیم . چوق یاتک مده‌نی کنبه‌به‌تر ؛ کنبه‌به‌مش مده  
 هضم فعلی لایقه‌له یاباز . و وجوده اگر خسته‌ن‌ل‌ل‌ده پس  
 بو‌تاز‌لقدن کیم . هضم‌ن‌لقدن ابری کمن مده خسته‌ن‌ل‌ل‌ری  
 پک مرصع و‌اناک اولوب تکیل وجودی تجزیر و حتی جاتی  
 به‌له انفا‌الده‌به‌جک قوق خا‌زد .

خام قیزلر ، کرچه‌ای شیلر و قائم‌لی ماددر به‌مک‌ان‌مدر ؛  
 فقط شیت‌اناق آرزوسیه چوق به‌مک ، مده‌نی طول‌دور‌وق  
 قائده دکل ، مضرت و رر ، شیت‌اناق اساساً یاتقن‌ج‌ل‌ر‌مدر ؛  
 بو یاتق وجوده مضرد ؛ قلبک ، بو‌بر‌مکر‌ی نهایت یاتق‌ای‌ل‌ل‌ر‌مدر ؛  
 طور‌له‌ری‌به و مویک حصول‌له باردیم ایدر . شیت‌اناق بو‌مقد‌ر‌ده  
 بر نوع عات دینک اولاسیه بونی آرزو ایچک کار قائل دکلر .  
 اصل وجودی صاغلام بو‌ل‌دور‌وق ایچین چالیت‌الی ؛ مده‌یه  
 منتظماً و هضی قوی‌لی ، معنی شیلر کون‌دیر‌ل‌لی ، لغه‌ری

حرفتی کویستر . ایسته بونک ایچین حکمیل خستلری اولار  
نیمزندن یوقلار . نبض عددی آران ویا حد وسطیستمن  
آتاقی ایش بر وجوده بر عارضه ، یعنی خستتاق وار  
دیک اولور .

جگرله کلجه : بونلده اجهرة تنفسیه بریدن اولوب  
تازک حصول دینلر . قانی تصفیه ایدرلر و حر کنلرله وجوده  
کثیرلر . قلب ایله آق جگرلر پیتمده بر جوق دملرله  
یولار واردر .

انسان تنفی ایچیه چکدیکی زمان تازه هوا آبر و طبعاری  
ویردیکی زمان قازبون چیتلر . یعنی بوزولش هوانی طبعاری  
فیلائی . آق جگرله کاه چک عارضلر وجودی سیرالدرلر ،  
خراب ایدر . مثلا فایت صوغوق و رطوبتلی هوا تنفی اولنری  
اوشوتور ، اوزولدن ، ارقانن ، کوسمن تری تری ایله حق  
صوغوق هوا جگرلری رخنه دار ایدر . پروذیت ، بوظه ،  
ذات الجنب و ذات ارضه دینلر مهالك خستتاقلر وجوده کیدر .  
آق جگر وردهمی دینلر خستتاقده یا ارنایا ویا سائر واسطلرله  
سرایه وجوده انتقال ایدرکه بر نوع مقر و بیلرک آق جگرلری  
تخریب ایتمسه و عاقبت وجودلرک یتوب نحو اولماسه سبب اولور .  
بیاه علیه بوکی عارضلردن صاقیمیق انزهر .

*Handwritten signature in purple ink.*

یولار یعنی داملر واردرک قانر بونلرک ایچین کچرک لازم  
کان محاله کیدرلر . قلب حورکتیه بز نفس الیز . قلب بر  
عارضه اوضار و طور و رسته تنفس ایدمهیز ؛ او زمان اولوروز .  
تنفسله آلدیمز هوراک مولد اولموشه می ایچیزده فادتا کومور  
کبی احتراق یا نه [ یعنی یار . هوا اشد احتیاج درکاردر .  
قلب منتظماً حورکتی احتیاجی بونلده ایش کورمه سی  
وقالده لازمی کی دور ایله مه سی موجب اولور . قلب کچه  
بر ات بز چسبیدر ؛ فقط آلات حیاتیه مزاکه مه بریدن  
بری در . کول ، دل دینکمز شت باندده محلی بوراسی اوانق  
اعتبارله ایشیلدر . حسلر ، هب قالدین طوغار . قلب یا خود  
کول مرکز دور ان دم و باعث حیات ایدر . قلبی ، حسلری  
اعتبارله نه طوغالی در . جز تک قلب ایله خندار ، عشرتک ،  
چیتارک ، فاهوا تنفسک قلبه ویردیکی مضرت بک چوقدر .  
نهایت قلبلر سکنه ایتمسه یعنی طور و سانه و صاحبک و فانه  
سبب ویره بیلر .

صحتی برنده بر آدک قلبی دقیقهده [ ۷۵ : ۷۵ ] عدد  
قدر آثار ؛ یعنی تاق ایدر . چوقه قارک قلبی قانک  
سرتنه دور دینلر ناشی صقیق آثار ، حتی کویکلر کده تنفسی  
بک وسیع اولدوغندن دوران دم لری زیاده دیک اولور .  
صالح الیزک ایله کتده ( نبض ) دینکمز دامرک آغاسی  
قلب اولموشه حاصل اولور . نبضک عددی قلبک عدد



بأخر ساق دلبرسه اولوم محققدر . بو جهت والادراكده آيحه  
 خارنده بوزغال وحكميك تئيكى منع اينديكى خستيله —  
 مغرت توليد ايند — مرحمت ساققسيله تئيك بدربره ايدلرلر .  
 بأخر ساقلك صوغوقندنه محافظه ايدلرلى شرطدر .  
 بوزركر ، بير نوع سيداك سوزكچى درلر . بول كيسسه  
 سيداك بو واسطه ايله كبر ومانه دينين بير بول ولسطه سياه  
 اولك طرفدن طيارى چيقار . بولى وار ائگن دفع ايتيه بوبده  
 طوقق كيسه يه ، مانه يه كيت كده تخريب ايدمچكى ايجين چوق  
 مضر در .  
 بوزركر كده كنديلر يه كوره كندى واردر . بو حركت  
 نرومندن زياده قوعا كبرسه بوزركر طيبي بوزرولور و كنديلر يه  
 عارضه كبر . انسان اختيار ايلديجه آلاقي اسكجه چكى وبالطاسه  
 بوزركر سيرانه چقى جهناه اختيار ايلرك بدئا در مانسراقى وصيق  
 صيق كو چو رك آبدست بوزملى بوئندن ايلرلى كبر .  
 انسانك قازنى اورتا نسنده بيرده كوهك واردر ، رحم اندر ده  
 بو نوزان چو چوقلر بو واسطه ايله نيش ايلرلر و طوغوغوقلرلى  
 ايلرجه كوهكلى اصولى دائره سنده كيسيلر .  
 اللر ايش كورمهك ، آياقلا ديك طور مانغه و بوزرومهك  
 مخصوص درلر .

درس

۹

قره چكر و بأخر ساقلا به بوزركر دائره بيان مطلقه ايدم :  
 قره چكر ، قازلك صاغ طرفه موشوع وصفه بايقه  
 مخصوص بير ايدر . چونكه وجوده صفه نك دخی ارومى  
 واردر . فقط صفه خندان زياده اولورسه قانه قاز بشيرو كوت  
 فعاليتي جهته قره چكر بوزروده عارضه به اوضار . على الاكبر  
 ايستمه دن سو كرا وجوده عارض اولان و صساراتق دينان  
 خستيلق ايشته بوئندن نسلات ايدم . قره چكر ده قوم بركيه سندن  
 طولاي صانچيلر ده وقوعه كبر .  
 بأخر صاقله كلتيجه : بوئرك طولاي بك زياده اولمايه  
 برابر ايجيه صابله ريق قازن بوئسامة قوبوش بولوندوغندن  
 كوزه اوزون كورونوز . وقاين بأخر ساق دينين قسيمه به مقدمه  
 نهايت بولور . به ديگنر شيلرلى آريتك خصوصتده بأخر ساقلك ده  
 ياردى چوقدر .  
 بأخر ساقلر جزئى بير راحتسز لطفه اوضار سه انسان چوق  
 مضطرب اولور . تيفوس دينان و بأخر صاقلر دروننده الياق  
 حصول و چيلان چيقمه سي ديك اولان خستيلق ده يكه يه ايدم .  
 بو كى خستيل ايجين تئيك به سامة سي منع ايدم . چونكه



جهتی نیز طوطق قتلار، شرعاً، صحه الزوم عكس حالده مفرات  
عديده سي مستنهم در .

يبرده صاحبزك، صفقا و يديقلر ك آثارمسي كنهني واردركه  
اوله بونك اختيارلنه مخصوص علائندن عدي جهته كيديش  
اكن زمانيزده اون بيش يكرمي بائلر نديكي كنجاره دخي عارض  
اولمستندن طولاق بوني هر حالده يبر خستمتلق عد ائتك دما  
موافقندر . كچه فرق باشندن سوكره صاحبز آثارمغه باشلار .  
وقتمدن اول آثارمسي ارباب فنجده كنهف ايديديكي وجهه  
بر نوع خسته اقلدر .

معلوم دركه قتلر زكني چيكه آئندكي ايجلري صوطولو  
قابر ختلردن آيرلر . صاحبزه عارض اولان خستمتلق سيبه  
بو صويك زكي سايلامشقه و صاحبز ايسه رككتي بونلردن  
آئنده اولدوقلردن اولزده يبر نش خيتمغه باشلار .  
بونين باشقا كدر و دوشونخندن وابويه بدآده توارت  
بورزيند صاحبزك آثارمسي طبيعي كوروكلكددر .

الحاصل جناب حق ، وجود بشري - بو ائات سائر دن  
فرقني و ممتاز صورته خلق بو يوروش اولوب بو طبيعي ساكنه نديكي  
ايچايك عقل جبري جبرتلر و قدرت حقه قازنني تجره سوق  
ايددر . بناء عليه احسان آلهي اولان حيات و وجود بر سر ك قدر  
وقتمتي آبي سيله ليز و وجود لر سره آله قارق خستمتلقلردن  
قورومالي تر .

ق — ف ۲

درس

۷

وجود انساني بو صورته كيكلرله ، ائر ، سيكرلر ، داملر  
وداخل و خارجي آئلرله بزنك كن سوكره يبرده خوجا يبرده ري  
ايله قالايشندر . بوردري دديلكي يني مساملي اولوب وجوده  
آغز و بورونين باشقا بو جلدو اسطه سيده تشني ايددر . وجودده  
بركن كيرلر بودديلكوري طيقاچچيدن حمله كيمه بين كيسلر ك  
تشني جلدلر يبه بطايت عارض اولور و طولانيسيه وجوده  
معرضتده كير . تجز لكلك انسانلر ايجرين اولان نوزومي بونكده  
تعيين ايددر .

باشنده ، قاشنده وارككلر ك اوست دوداقلرله يوزلنده ،  
قولوق آئللنده و كيميل بنده آز چوق قيلده بولوزور .  
بو قيللر ك ديسلري يبر حوق مضر ميتر و باره محل اولاجيندن  
بالغمه باشي ، صاحبزي ييقاق و تيز طوتق و قولوق آئلرله  
عورت خاللرنديكي قيللري بو يورديجه كيدر ، مك وهله طر اقلر  
به قدر تيز طر نولسه يبه ميتر و باره ياتاق اولاجقني و باقائلري ده  
يكي سيندر . چكي جهته بو يورديجه كيسلك مقتضيدر .

آل و آياق طر اقلري اوزامش كيسلر وقت كير ميكنين  
وكجه كوندوز ديجوب بونلري كيسله ايددر . همچونك هر

ق — ف ۲

« اوليه دولت جهانده بر نفس صحت كي »  
سوزنايه صحت نعمتک هر درونک فوئده بر سمدات اولدوغی  
کوسترناک ایسته، مشدر .

صافلام یا ناق قاعده برنی بیدرین جفظ الصحه کی، بالکتر  
اوکزه ناک کفایت اجیز . اولک بیدرین کی حرکت ایتمک  
یعنی او عملده عامل اوانق لازم دور .

وانقا هیچ ده خسته اوانق انسانک الله مکدر . قضا انسانک  
اکتر خسته نقلی ده کنینه، جلب ایتمک یه کنیدسیز .  
بنا، عیبه خفظ الصحه ناک بیدرین کی قاعده اولدوغی سنده حرکتیه  
وجودی بقی محافله به چالیشنا اولدوغی خسته، الله بیدرین اولدوغی  
اوسرا دقیری طبعیدر .

خانم قیزر ! هر وجود پارادیشده بر کلدر ؛ کچی  
جهنیم ، جایز ، کچی سینان ، کچی ده متوسط بر حاله ،  
قولتی در . هر درده شفا و بره مز . هر قاعده هر  
وجوده تطبیق ایله بره مز . هر شخص ، کندی وجود نیک کچی  
اوانق کر کلدر .

ایعض وجود در وارد که خسته الله استمداد لری، بیک زیادده در .  
ایک اوانق بر شیدن متأثر اولور ؛ بعضی ده کور و لو رکه . جائز  
اولدوغی قوت سبیله ، بقدر تأثیراته معروض قالسه یه مقاومه  
ایدهر . کچی ده امان و الفت سبیله ، ملاصو و غوغه ایله . بقصد  
اوبله اولور اوانق شیلر دن در حال متأثر اولاماز ، چو چو قار مری

درس  
۸  
صحت

دندان انسانک الجین اک بونک نعمتک صحت اولدوغنده  
شبهه یوقدر . وجود دک صحتی ، او وجود دک حضور لک و آلات  
وادوانک کنیدرینه مخصوص و طبعی لری وقت وزماننده متعظماً  
و حقیقه یا ناسی بو صورتیه وجود لک سالم و قوتی بولوناسیدر .  
خسته نقلی انسانک دن استفاده بکله به مز ، چو نیک صحتیز  
هیچ بر شیئی یا ایلاناز . مراض بر کیمسه دنیا و عقیقه غایب  
بوتون و طبعی لری ایفاده زور لره اوضار .  
تندرست وجود لک فکر لری ده سالم، وجدانی ده راحت  
بولونور .

ایسته و حفظ الصحه و دیلین علم ، وجود لک عاقبتی تأمین  
ایده چاک چاره لری، بولاری کویستر بر علم مخصوصدر، که هر  
صاحب حیاة بوعلمدن آز چوق حصه دار اوانق ایجاب ایدهر،  
حفظ الصحه ، خسته نقلی و قوتدن اول مننه چالیشیر ؛ اطبا  
ایسه خسته نقلی مسلط اولدوقدن صوکر ا دفعی چاره برینه توسل  
ایدهر لر . بویوک بادشاهر سرمدن قانونی سلطان سامان :  
ایدهر لر .



طیار. بودن اشغال اول و بعدتک کلیدی بنامه بیاه لوم  
دقتتقدیر خستک اصل ایزی بر در جا و سون خفته تانک  
اشغال انعطاسد.

پاره سرف اولانچی دیه خسته به ایزب و سه لکده بک  
پوش بر جو کند. چونکه پاره جان قازالین : فقط جیه  
براق قازالین. باهله نوکده نوساده دلس اولور عین  
قیلی جا و وجود سرفی انا اینک چارل شایق. بکلکن  
سقیق و نه قورلا، و ا، ورم، سرجه، فرکی کی اساه  
کچیلن ساری و مهان خست بقلل و قرضی عاقلی و رفیق  
انمرد. بالکر توکی ایه، انشاء الله ایه اینش یئیز.

اسانه توسل اینک بر ارضی چاب حاکم لیس سررس  
سجایسه حواله اینیلیر.

درس

Handwritten signature in blue ink.

سافیریم باتام برلری

سامام پشاق اینجی انعام این برلری بیله اوزا کوره  
حرکت اینک لایمرد.

هو الک، سوسو غویک تاثیر بریه، دنیای کدر بریه، غمناک  
قرخی طوز ایلدی درجه متین و جودلو اراق اوزره آیتدی.  
مالی بر. کچه توره دینلن وجودک طریقه ایلج بر مسله  
اسعه القاده بوند، بیک بوکله تاثیر و لادو، بری که بزده  
قورقوت نی، اولومرد. حال بوکله هر جیه مساجی بوکله  
حقق و غیر ایلدی. بوکله اینجی بوند قورقوتل، فقط  
سامام پشاق بولای عده اراقین اسلام ایزی طوز سایلیر.

دیک استه یوزکله اسان بر قیج دفعه اولوب دیرلیمدی  
موت ابد، اکت اینش اولوردی. دنیاه هرکی اینجی اولک  
متر و اجاهه برور. دنان کلن کیمر : بوقل هیچ بر فوت  
شیخ ایدر. چاب حق، بر وجودک عویش تقدیر بروردکن  
سورک هیچ بر طیب حلق اولک حقیق ااده به موق اولان.  
اجال قضا اولونک وقته کوره ویریش بر اسسرد.

مقتول بیله ایلجه اولور. چورک : اولکده عسکله اولور  
قوی غمز اینش دیک اولور.

درس

Handwritten signature in blue ink.

توکل اینیم نه حکیم چاشمالی. اینور زاره کیمسک  
دیه ساقیق، خسته و یاقیلدی ایلج بوکله عاقل سر تقدیر. و چشمالی  
نه ندر جانوق بدالی به اسلام برسه او قدر اول ایلکله وز

لوب السائر و جواز اوله نباتات هواسر بر حیاة اولانلر .  
 السائر ، هوانك درونتمهكي مولد الطوضه غاژندن استفاده  
 ایدرلر . هر نفس آلهقه بوفازي آیلرلر ، نفس ویردكزنده  
 قیرون دبیلم فازی طبعاری ویرلر .  
 داتا ساق و تیز هویه اجیسا جز وارد . بوزولش هوا  
 اتی حكر لمری و سائر آللر مری بوزار ، قانه مضرت ویرر .  
 تیجده و جودی رخته دار ایدر .  
 گویولر تازه هوا آلهقه بختار اولان طاقندردركه اكثری  
 یونش واسباب سائرندن طولانی شهریلردن جوق یاشار . تیز  
 هوا ، قیرلده ، آفاچاققل یرلده بولونور .  
 غلباق شهرلرك ، خانهلك هولری داتا بوزوق در .  
 بو سینه اولر مزده اولمرك آره صره قانی و بجز لمری  
 آخرق بوزوق هوانی چیقاروب تازه هوا آلتی ، هله یاتاق  
 اولطاریك بجز لمری صاحبلی آجوب ، ایچبه قدر براقق  
 و تیز هوا الیرمق ، غلباق یرلده جوق بولوغاتق لازمدر .  
 علی العموم یوكسك یرلر هواداردر . فقط چوقور و یاتا  
 ققلی حلالرك هولری بوزوق اولوب ایهیتمه وسائره كي خسته قملر  
 ویرر . هولك درونتمه صو بخاری یعنی ربطاشده موجوددر .  
 بو ربطوت نه قدر زیاده اولور صه و جوده او قدر مضرت ویرر .  
 هوا كره ارطك هر یرنده بیر دكلدر . مثلا صه سبانه  
 داتا هوا صیقا قدر ، شمال طرفلده مثلا روسیده سو قوقدر .

شورای بی سینه لیدرک : انسان ، هر فعلی حرکتده  
 انتظامی محافظه جالبتمالی اثراتفریطه دوشمه لیدر . یه ماده  
 ایچمه ده ، اولقوده ، چالیشمقده خارصه هر شیده منتظم  
 حرکت ایتمک یعنی بولری معین و قلدرده یاتاق ویرده حملدی  
 اشفاق ، یا خود لزومندن آز یاتاق کی شیره دفعه اید بلیدر .  
 حفظ الصحه ناکه اساسی « اعتدال » در .  
 صاغلام یاتاق ایچین اقتضا ایدن وساطت توتلدر در :

- ۱ - صاغلام و تیز هوا تنفس
- ۲ - لزومی قدر ضیا و حرارت
- ۳ - غذای خالص
- ۴ - صاف و براق صو
- ۵ - راحت اولقو
- ۶ - و جودی هر دورلو تاثیرات خارجه دین محافظه

ایتمک

- ۷ - تیز لاک
- ۸ - لزومی قدر حرکت و فعالیت و غیرت
- ۹ - درین دوشو بجز لردن حاقیمق
- ۱۰ - اقلیم و موسمه کوره تلبس [ کینتمک ]

هوا - وجود انسانی هواسر یاشانز . بو سینه هوا بزم  
 لک دکرلی حیاة واسطه مبردر .  
 جناب حق ، کره مری غایت قایل بر هو الطیفه سینه چور بر مش



مرضیدن سالم بر وجوده دائمی بر حرارت وارد کرد  
مقداری ۳۷ درجه در .

بوتاک آینه « حرارت ضربیه » در بر . حرارتی اولی که  
مخصوص تر موثره دینان آینه درجه حرارتی یساک مکنند .  
وجود آینه حرارتی ۳۷ درجه در وجودن فضا و با تقصان  
اولی اوه وجوده بر عارضه ناک وقوعی پیدا بر .

دوس  
۹۹

غدا . هر ماکنه ایشاهامک ایچین بر قوتیه محتاج در .  
متاز شوهین دوفورک لوقه موثرتی بور و به جاک ماکنه ناک حرکتی  
ایچین کو موره ، صویه ، آینه احتیاج وارد .

ایشه بوتاک کی وجود ماکنه سیده ایشاه به یساک اوزره  
او کی شیره یعنی کو موره ، صویه ، حرارته ، باقه ، قانه عرض  
احتیاج ایدوگ بونلری یاننده غذا یعنی یه دیگر شیلدر .

و حرارت قانی بوتون آلات و اعضایی ایشاه تیره قانی حاصل  
ایند شی ایسه اول بول غذا در . وجوده قانی نه نسبتیده  
قوتی و لزومی درجه سنده موجود اوزر سه وجوده عاقبتی ،  
محتی او درجه تأمین ایدیش اولور . قانک بک جوق اولی اده  
بک آز بولو ناینده مصرت و بربر .

بزم ملکترک قسم اعظمی ایسه منتقل اقلیمه درگ هوا سی الک  
کوزل بر زردن ممدوددر .

الحاصل هوا دینلین شی ، جناب حنک بر زاده هوا اولورق  
احسان بووردینی حیات و صحت واسطه سیدر .  
شیا و حرارت — ضیاده الک مؤثر بر حیات واسطه سیدر .  
وجود شیا الماز سه صولازر ، قان صولازر ؛ هر نوع ضخته نه  
بول آچلمش اولور . لزومی قدر کونش آلان وجود اولور انا  
قوتی نری ، قانک و سیدرست اولورز ، شیا یعنی ایدیش ایدین محروم  
خا اولور ایسه صار ووب صولازر .

کونش بزم ایچین الک مکمل و طبیعی بر ضیا منبهدر ، فقط  
لزونندن زاده ایدیشنه ممرض وجودلر ، هله شدتی لایما  
ضیالیه هدف اولان کوزل مصرت کو رورلر .

حرارته کلجه : بوده باشماق ایچین الک قوی بر مؤثردر .  
وجود ماکنه سی ایشاهامک ایچین حرارته محتاج در . عکس حاله  
ایشاهم ، طورور . وجوده حرارتی الک زیاده مولد الخوضه  
غازی یازر .

کونش ، یعنی زنده حرارته ممدوددر ، کونش حرارتی  
هواک رطوبتی کیدموزر .

حرارت مادامک باشماق ایچین بزم مؤثردر ؛ « کونش  
کیده یکی بزه طیب کوزر » ضرب مقلی باشماق ضرر بر سوزدر .



الانورقه بنیده ، قییشینده بدیده اوکله طمانی پههلی .  
 چرکون بنیده ، ایزهسی کونی آتی ده یکه باقالیدر .  
 اقسام طمانی ده بوله در .  
 صیاحری ده قهوه آتی ایاچک شردر . بولونوشه و تدارکنه  
 کوره صیاحری ، بیره مورطه ، بیزا سوتوقهوه ، تره یاغی ،  
 اچود پیتر ، زیتون ، رچال کبی شیلر کایدیر . مطلقا هبسی  
 بولونوشه شریط دکلدیر .  
 مثلا : وارسه بیزا ته نک پیترده بو طیفینی کورور .  
 بیره مورطه تک باغده پشمتندن زانده رانفادن اولامی مو افندیر .  
 باغده پک آبی غادیر . صیاحری همدیره حقیق طمان آبی  
 کایدیر .  
 الحاصل بهسکک یوزده اوتی صیاحری ، قوقی اوکله وقی ،  
 بیزا ده لایسی ده آتیارمی پههلی ، هضم فیلک قویلاچیه ، حصونه  
 چاییمالی ، بهسکی متعاقب اینی باشنه قوشمالی ، آرمدن  
 بیزا اولسون وقت کجهلی در .  
 میوزر بیقاناغچه پههلی و کرک میوه ، کرک ساز طمانلیر  
 دایما بهسکک اوستنه پههلی در . وجود ، غدا سز اجیرلی فعل  
 پیتر . پههلی ایشامانز . بیزه میوه کرک تازه و اولغون اولماسنه  
 دقت ایله لی در .  
 انوزم ، اینجر ، قارویز ، قارون ، چیهک کبی میوزر  
 هم مضمری قویلا و همدله ایتلی شیلدر .

مثلا جوزقان ، قانک بینه چومنه سبب اولور . شیف  
 یعنی قانک ازرقی نه ایسه وجودی قوتدن دوشورور ، براطام  
 مهکک خسته لقلر کتیرر . بوکافقرا لم دیررکه درجهسی  
 آرتارسه نهایت انسان اولدورور .  
 وجود ، آرتوته ، باغلی وشکرلی شیلره سبزه وسارزه کبی  
 مواد ماشیه و فوسفوریه دهی محتاج اولدوغندن ساده ات ویا  
 ساده سبزه و لایمیوه کبی شیلر مهکک غدا یابا در . بو حالده ات ،  
 سسود ، بومورطه ، نه نک ، پیتر ، بامه ، فضولیه ، پالتز ،  
 باغ کبی مادلر بزم ایچین اگ آبی غداردنرکه وجود لر سری  
 بسا درر . قویون آبی صغیر آتیه نسبتیه حقیق باقی و طاروق  
 ائلری ده قویون آتیه نظر ا حقیقندر . ائل اگ زانده فاندیمی  
 صورتده وقیمه حالنده کوفته اولاراق ایققاره ایسایسایسده در .  
 قایمه ، قایماغه کبی ائلر بالیسه قورسور بوسا حالده درر . آبی  
 اگ آیدیمی سبزه ایله قاریشیق پههکده در . جوزق ات پهنرسه  
 وجوده ، هله بیره درکه مضرت بیزرر .  
 تازه خالص سود پک مهکک و مقوی غداردنر ، وجوده  
 قوت ورور . بومورطه تک از روسی ده بوله در . حتی بیره بومورطه تک  
 بیره چکی قوت ۱۵۰ غرام ایتکک سوزیده معادله رکه بزا ایچین  
 پک بوروبک و دکولی بیره غدا تشکیل ایدیر .  
 دایما هضمی سیبل ، یعنی اربعیمی قویلا شیشیل پههلی  
 و بیک زمانلری منتظم اولایدیر . مثلا بیزین هر کون ساعت



بیر انسان ، بر کوزه وسطی اولارق [ یکی لپزه ] قدر  
 وجودندن سو خایج ایکنکه اولدوغندن یومه بومقدار صوبه  
 انسانک احتیاجی وارد .  
 صوبی ایچمکده اعتدالی کوزه تک لازمدر . لزومندن  
 زیاده ایچیلرسه معددی کینجا ییر ، هضی کوجاشدیرر ؛  
 یورکلریده حدندن زیاده فعالیتله کتیررک یورار . علی العموم  
 کول ، قویو صوریله چاهورلو اقسائی مفسرلی در . برنجی  
 درجده منیع صوری ، سوکراده اقرار صوریلر شایان استعمالدرلر .  
 قورا ، و باکی خسته اقلرک حکم سوردیکی زمانلرده علی العموم  
 صوری ، فقیر فقیر قانداوب صوغوتقدن سوکرا ایچمک  
 لازمدر . قویو صوری ، برطاق مضر یقیر و بلری حویدر ؛  
 جاه کوالر ، باقالقلر ایستمه و برن یقیر و بلرله طولودرلر . برده  
 منیع صوریلرینک یولاری لغیرله قاس ایدرسه تنوکی مهلاک  
 خسته اقلر کتیرر .  
 صاف ، براق ، شفاف ، رنگسز وانی هو الائنش صولر  
 وجوده طبیعی نافورددرلر . طالعیزدن دوگوله دوگوله کان آقار  
 صولر شهبه سز قاندایلیدرلر .  
 سختک قدرینی ییلدر هر حالده صوبک ایسی ایچمک غیرت  
 ایدرلر . کیره چلی صولر معددی خراب ایدر . بوزرک  
 جوزله سندن حاصل اولان مضردرلر . صوبک سرت اولاسی

چو چوقلر ایچین ایکندی وقتیده یسکوی و برناز چلی کچی  
 ختیب برطام ایلماسی لازمدر .  
 انسان ، سفردن هنوز اشتها ی باقی ایکن قانقارسه بو حال  
 طاماک حدمی در . طیق باس یهلاک معددی شیشیرر ؛  
 یوزلر اوراسقی عارضه لیدیرر . مده بزم الک مهم برعضوسر  
 اولدوغندن بونی یورماغه ، فانی منتظم باقی اوزره معین  
 و قتلده اورا یه غذا سوقه چایسقی لازم کلیر .  
 آج قارنه طالی ، میوه ، دوندورمه یهلاک ، یاخوردوزلی  
 شریترلر ایچمک یک مضردر . اطاصل انی غزاله وجودی  
 بساهلاک ، یهلاک زمانلریده معین اولاق اقتضای صحندر .

درس

۱۱

صولر

صو ، اسماً « موبللا » ، و « موبلا طوخنه » دینلین ایکی  
 فلانن سرک برمانعدر .  
 وجود ماکنسنتک لایقیه ایسه سینه ، چیاک دولینه  
 سبب هب صودر . صوبک سرتی قرآن کرمده بیله ذکر  
 یورولمشدور .

هره صورته اولورسا اولسون بائو ائناشنده وجودی او شوقه مک  
 شرطدر ، قویناق ، شراب ، راق و بوکامال مشروبات کتوبه به  
 کتوبه : بوز اول دینا حرام در . نایا قانی صولاندیروب  
 وجودی بخرب ایدرلر . نایا بوز جوق قاتقلره سبب اولورلر .  
 عشرتک وجوده ویردیکی قاتقلر اوقدر جو قدرکه صایلماز .  
 بوزدن باشقا کسه به ، حیثیه ویردیکی ضررورده بوله در . عشرت  
 خاتان سونده روزور ، برعالمی محو ویریشان ایدمچک عاقی  
 حثردر .

وجوده قان ویرسون دبه شراب استعمال قطعیاً جائز  
 دکدر . چوزنکه حرام اولورمی آیتله قطعی وائیدر .  
 بوکا مقابیل اعلا ایران و مکمل بکنز واردرکه فاندوری پاک  
 جو قدر .

پاک اوستنه آرتکرلی ختیف قهوه هضمه مداردر ؛ قیش  
 کوندری آراچیلیمک شرطیه جایده فنا دکدر . فقط بوله دده  
 تر یا کاکا درجه سینه کیده پیله یلدز . خانبرک آکزی صهی صراج  
 اولورقلر بدن بوکی مپاتک کثرت استعمالی شبهه سبز کندیله به  
 آبی کلر .

بوزلی شریتر فائده یریه مقمرت ویررلر . آتلا مار دها  
 اعوز ایسده معددی بوکی صوغوق شیلرله اخلاص ایتمک  
 دها علادر .

صوفی ده منتظم و همین زمانلر ده ایجه مایدر ، ترلی ترلی صوغوق

لازمده درجه آرتنک ۱۵ دن آتانی ، بکریمی دن یوقاری  
 اولای ده موافق دکدر .

یرصوفی صافی برحاله کتیرمک ایچین ایجه « برقلورور دور  
 ایله قارپوت دو شود » آتیلیدر . اولن لیره صویه اولکدن  
 ۵۰ اکتیجیدن ۶۰ غرام کزایت ایدر . تر قوس ، کافرخانه  
 صولری اوستنده ائی دکلسده قومدن کوبوردن وساز  
 مواددن کیرمک صورته اولدغه صهی برحاله کتیریلگده درلر .  
 صو ، ایجه مایلر ایدی کی یقاناغه ، تیزلگده مدارعلم در .  
 هفتده برحاله کتیمک ، ایجاب ایتدیگجه غسال اینک شرطدر .  
 آل و بوز یقناکرکن دایما عل الماده صو ایله یقناقی موافقدر .  
 آرمصره صیجاق صو قولانغ ائی دکدر . بو حال ، آل و بوز  
 ددر یلرینک جائز اولمسه سبب ویرر . چوزنکه : هر زمان و صر  
 یرده صیجاق صو بولغی مکن دکدر .

یرده طبیک اذنه مستند اولغی شرطیه وجود صوغوق  
 صو بائوسنه آلتیدر یلرسه قانی قوتلیدر . دجکی و دورانی تنظیم  
 ایدمچکی جهناه فائده سی زایددر .

بش وقتده آبدست آلمک فاندلر بو تکله ده برقات دها  
 نکلر مرده بات اولور . طبیک اذنه ایجه امک شرطیه معدن  
 صولری ده معدده ، قره چکر ، بورنک و قرم خست لری به قارشی  
 فاندلیدر . قالدیجه لره عل الا کتر رومانیزه ، قوم و ستره کی  
 عاتلره فائده روزور . فقط بو ده به طبیک اذنه مستند اولالیدر .



طریقه نمودن اعتبار دوت باشه قدر ۱۲ ساعت اوقو لازمه در ،  
 دوت باشدن ۱۱ » کاپه در ،  
 چیدن ۱۰ » اوزن اکی به ،  
 اوزن اکی دن ۹ » اوزن دورته ،  
 اوزن دورتدن ۸ » یکری به ،  
 یکری دن ۸:۱۷ » فرقه ،  
 خرق باشدن بوقاری ۶ : ۷ ساعت اوقو کفایت ایدمه سدر .  
 اوقو زمانلری ده معین اولمک ، زمان کلهجه اوقو به و اوزن مالدر .  
 پاتق اولمک بر مالک کوندر قانق و پنجه دری آجیق بر اقبالوب  
 هر اولمک بر مالک ، کجه لری قانداک ، لایه کبی شپهر باقلید مالک ،  
 پاتق اولمک زنده قوقولو چیچک بولوندر و زمانل در .  
 بوموشاق پاتقل بر سه سر پنجه بون شیلته در ده فاندایددر .  
 پلساق عمومته معتدل بوسککله اولمک ؛ شیشان و قانق  
 جوق کیمسدر ایچین آچاق یاسدیق آبی دکلددر .  
 پاتق اولمک اول صاعه ، صوکرا صوايه دونه لی ؛ آرقه اوستی  
 اوزن مالیددر .  
 پاناگه کیریدکی زمان دوشونجه بر قانق ، اوقو بی قانچیر ماق  
 اوزره کال سکون ایله قانداکدر . صاحبلی ایرکن قانلق و طبیعی  
 وقتیه پاتق لازمه . انسان پاتق کن صورت قنطیده — فلان  
 ساعت اوزانیم — نینه پاترسه آرزو ایلمک اوستعه اوانداقی  
 قی — فی ۳

صو ایچیکدن خنر ایتیلی؛ برده طامدن لاق اولمک ساعت کجه ده کجه  
 صو ایچیکه ایددر .

درس

۱۶

اوقو

اوقو ، پاتق و تکمیل وجود استراحت واسطه سیددر .  
 چایینا چایینا یوز اولان اعتدال استراحت بر سه صوکرا کوره چکلری  
 ایشرلی بیله نزلر . بوندن باشقا اعتدال ایله وجود بیننده کی موزاتی حافظه  
 ایدن اوقوددر . بوجالده اوقوده انسان ایچین انزم بر حالدر .  
 اوقوده پاتق قوه چایله اوانیق بولونور . دیناکه اوقوعاندا  
 پاتق اولمدر . اوقونک ازی ده ، چوخده مضرت ویرر .  
 الکی آبی اوقو کجه اوقو سیددر . اوقونک مدقه ده پاتسه ،  
 طاقه ؛ سراجه کوره دکیشتر . مثلا چوخوقلر ، بونوکر دنسبه  
 جوق اوقوماغه محتاج دردر . کجه برده اختیار لره نظر آ زیاد حجه  
 اویورر .  
 حفظ الصصحه جه پاتسه کوره اوقو مدتلری بروجه آبی تمین  
 اولمک سیددر :

قیسین بوزی ، کوزی کیشیه و بویون آتیلرله صلاروق ائی  
 دکدر . چو ککه برقه مدار آچا ابرسه صورغوق ائلا حاشردر .  
 ائله ایسی انسان الفت ایتملی در .  
 صورغوقده طوروق اوشومه نی آتیرد . حرک ایتاک ،  
 خوشوق ، ایشیه مشمول اولوق نافع در . آتیلر کز اوشو پورعی  
 قوتلر . اللر کز اوشودعی مانالاه کوزوروب ایستایکدر .  
 اللر کزی اوشوشورور کز .  
 تری تری آتاج آتینه اوشوروب روز کار آتور و یاطور براق  
 و پاش اوسته اوشوروق ائی دکدر .  
 اکثر چو چوقله عارض اولان بوقاز آضر ایلی کندیلی  
 اوشو نعه دن ایلی کایر . وجوده چوق دقت ایستر . اک کوجورک  
 چوقد قسملک بالآخره اک بویوک تها ککره میدان ویرر . قیسین  
 زیاده تر ادرسه کز وتر قوروروب ترمه دوام ایدرسه یاتغه  
 کیر ، کک ، پایا ، اخلا دور کبی تر ایدیچی شیل ایچمه کله باقالیدر .  
 قیسین بالآخره صوقاغه چیقیدیلدینه اوشو ، ماک ایچین قاپو طکیزی  
 اوطیه کوردیککیز ده چیتار کز . موسمه کوره تلبس ایدکر .  
 سوسدن زیاده کیلن شیرک وجود کیزی حاقا غه ایتسه  
 چایلیکدر .  
 و عود کز دره خسته لاق اماره سی حس ایدر ایتز هان حادق  
 حکیمه مساجت ایتیلدیکسر . اوله قوجه قاری علاجلر یله  
 وقت کچیر بر سکر خسته لاق ایلر . ایسی می خسته لاق باشلار ،

تجیر یه تابندر . صاحبین اوانتجه آره یه پرستره اتیق ائی  
 پیر سر ککدر .

درس  
 ۱۳۸

**و بیروی غازی نایب سرداره نوری**

وجوده صورغوقانده حیجانکده فنا نایب لری واردر .  
 فقط صورغوقدن کله جنک مضر تتردها چوقدر . کوننک حر ارق  
 آتینه ساتلرجه قاتلق موافق دکدر . صورغوقک نایبی هله  
 رطوبت سباده قاریتیق اولورسه یک زیاده در .  
 وجودک اقتضا ایدن بر لری دایما قبالی بولونمالی ، بالخاصه  
 صرت ، کوکس و آتیلر صیجان طوتولالیدر . یوک چوراب ،  
 فوطین ، آیاق قابی آتیلری صیجق طوقاغه کایندر . قیش  
 مورسمنده آتیلری صورغوقدن وهله رطوبتدن محافظه ایتاک  
 شرطدر .  
 عادی بیز ناله اهمیتیز کورولمه لیدر . چونک وقتیه اولکی  
 آلیاز سبه بر و نیندیلر ، ذات ایلچیلر کبی تها ککی خسته لاق بیه کتیرر .  
 روز کاره قارقی تری طوروق ، هله قیسین صورغوق صور ایچمه ک  
 پاک سیرق مضر ت ویرر .



جواز . صاحبزاده بوله بد . علی الخصوص میفرمود اینچنین یک  
 امین یافت حکم نمیدرد . حاجی ، باقی بیفایق ، طاراق لازم بود .  
 تیز ناک ایفانندید . دین اسلام بیسلسلی صورت قطعی  
 مع انچه بود . تیز ناک با لکن بدن اعتبار یله دکل ، هر شیده  
 گنبدی کوسترمه یلید . روه برده کینه ندکی زمانه کیتدی بر لیلی ،  
 از جمله جورا بلر صبیق صیق تبدیل ایدیللی ، خانه ، یاقاق ،  
 او طار ، مطبخ وهی بر ابله هر شی تیز طو تو لایلد .  
 کس اکر نه ییز . وجودی ، الری ، ایاقلری ، اوستی ، باقی ،  
 خانه می تیز خانلری هر کس سومر .  
 خلاصه : تیز ناک اسنانلر ایچین الزم و دوام حیات و صحت  
 ایچینده ملتزم دور .  
 لزومی قدر حرکت و فایته کلیدجه : بوکده اسنانلر دائما  
 محتاج دور . حیاطین مقصد فایلتیدر . وجودی تشکیل ایدن اعضا  
 لازم کان حرکتلری بیابانلر سه نذل اولورلر . وظیفه ییزی  
 بیایه ، باهاتلارلر . وجودده ییز طوع و نطق کلیر . فصللر اولینا .  
 ملزمه سر تاشیر ، صوکر ا جزئی ییز حرکتلر هان بورولور .  
 بو سینه قولار ، با جانلر باطنیه حرکتلر محتاج دور .  
 اسنانلر ک یومی لاول بیر ساهانک مسانه قطع ایدر چاهنه  
 مشی و حرکتی انعتما ایچکمدور . وجود حرکت ایزر سه حیاطک  
 اعضا ایتمدی فایلت آزالیر .

باشلانلر تداویسه باشلانیرسه اوکی چاقوق آتیر .  
 بیرده مسکنک دخلی یک چوقدر . حفاظتصحیه کوره  
 بیلمش اولور وجوده قائده ویررلر . کوش کورمن ، ضیا آتاز ،  
 هواطو تاز خانلر ایچنده او طورا نلر دانقناقل کتیرر . ییز خانه یک  
 بودوم قاتی اولارسه اواره رطوبت موجود دور دیک اولورر .  
 رطوبت دیوارلر ، صو بیر کیتدیره جوار اولر دائما مغزرت  
 ویرر . رطوبتلی خانه لرده روهانیزمه ، ذات لجب ، ذات لرته ،  
 التهاب قصبات کبی زورلو خسته نقلر اکسک اولارلر . خلاصه  
 وجودی هر دورلو تأثیرات خارجه ایدن محافظه چالیشمق ،  
 هر دورلو خسته نقلن قاچمق الزم دور .



درس

۱۴

**تیز ناک و لزومی قدر حرکت و فایلت**

صحتک الکه مهم بیرید تیز لکدر . چونکه خسته بانه سببیت  
 ویرن میفرورلر هبیسکله باشارلر . وجودده کیرطو بلا نیرسه  
 مسانلی طوقار . بدن ، دزی واسطه سینه اولان تنفس قلبی  
 بیابانلر . بو بدن باطنجا جهل نخرش ایدر . قایا جقلر ، حیاطلر

درس

۱۵

درباره دوشوئوخه سوره ساهنجي، هسه تلبس

دربن دوشوئوخه ، هله ووسويه قايليق دماغ يني يني  
 نرومنن زايه بورار . وسىگرلرده راحتس ايدور . بزچوق  
 خستالغر واردرکه وقوعه گلدرينه دوشوئوخهك بوبوك نوبى  
 ولردور . مثلا : قابندن راحتس اولانلر ك ، اسراض عصبي به  
 ميلا بولورلارلك دوشوئوخهك، خستالغرى آرتاجقه شهبه بوقدر .  
 چوق دوشوئوخه ، ووسويه دوشمك نهايت انسانى چيديرتار .  
 يايغ . الحاصل دوشوئوخهك حقي بوزمانه اك بويروك سبب  
 اولدوغى خاطر دن چيقار يالميدر .

قا حسلر ، مزيج دوشوئوخهك هجوم اينديكي زمان ابي  
 وقرحلى شيلر دوشوئوخهك ، بير اكاجچلى اينلاه مشمول اولاق  
 سورتبه اولنلر ك هجوملر يني دفته نيزت ايتك اقتضا ايدور :  
 تلبسه كانهجه : هر كس موسمه كوره كييمك يولنى بيلمه  
 ليدر . ايلسمن مقصد ، وجودى خارجه تاثير لردن عافلقه  
 ايتكدر . حسن تلبس هيچ يروقلده سوسده، زينتده دكلدر ،

خاطر ايجين بوحر كوفاليت هر كوزن كيدور . مثلا : اوله  
 يرلسنيزمك ، اشيا تنظيم ايتك، حقي سوبورمك ، آل ايلدرى  
 بايق كى وظيفه لر اولدرى يومه بير قاج ساتلاك قلمانده  
 بولونلوردر كه ايكي قات استنده ايتش اولورلر .

بوقسه ، بعض نيل قانديلر ك ايدقلىر كى ه بن خانم ،  
 كوشده اولورمانه مامورم ؛ خدمت خدتمچيلر ايلسين به  
 ديزيرسه وجود تنبلكله قوقار ؛ ياغ باغلا . هرچشيد خستلاق  
 او وجودى صابر .

امين اولنلر كه ايش اينلاه شيلر تيزرورله اولورلار دن زانده  
 صاعلام اولورلر . تنبل كيمس لر ايسه شيبه بايق ناهى وير باين  
 اولمىز بايقلر ك بر كيمسندن بيهده يره قائده بگلرلر . بوزمانه  
 قارمى نرملر ي هب راحتسلاك ، هب خسته نلقدور .

حالبو كه ايش كوزنلر ك قانلر ي ، اولدى ، سىكيزلر ي  
 قوتله نير ؛ وجودلر ي كوز بوز اولور . تنبلك دانقا مضرت ويرور  
 چايغشيق ايسه هر وقت قائده بچسندر . بناء عليه وجودى  
 نرومنن زايه يورمقده ضرر ويره چكيدن الساك كرك  
 زمانلر ي ، كرك استراحت و قنلر ي معين اولاق كر كدر .



بوتوك پرمئتمدر. انسان اولان ازانك محافظهسي قىدله كىدىي  
مكلف بىلر.

درس

۹۲

**طبيعه ، فريم قارى عملوبهلى ، اولرره فسمه بائىم**

خستهلى فن دائره سنده تداوى ايدى سميت صاحتلر بيه  
 . شيب ، حكيم ويا دوققور دوزلر .  
 مهانكي مرض اولورسه اولسون ، تداوىس ايچين كىليرك  
 ك حازقن احتياج ايتك لازم كىلر .  
 خستلىق نه زمان باشلامش ، نه صورتله ادره لر كوسترش  
 و نوبت بايبرسه نه وقتلر كلكله بولونمش اولوغنه وساتر بيه  
 دائر طبيك صورتلر شيله طومرى جواب ورمهلى ، طبيك  
 مياينه ايدر ك رختي ويزدكن حسوكرا علاچاك تازه سنى  
 ايلر ياك و حكيمك تومرىق وجهله قوللا ئاليدر .  
 ايلانك توصه سي خار چند ائىس كورنك هر حالده مضرور .  
 مثلا : همش والده لوى چو جو نم يا لكر سوده لوى يازده حكيمك

مثلا قيش موسى كادىكي زمان ، سوسل البسه كىچكم ديه  
 ائجه شيلر كيمك بيه خسته لى دعوت ايتك اولور كه كار  
 عاقل دكلدر .

خانلر ، سوسل البسه به يك دوشكوزلر . حال بوتك  
 زينتك اور ائى احقاق و مصر فلدر . البسه اوغور نده و اري  
 صرف ايدى ، سكرده فنا بولله صان قانديلر يك چوقدر .  
 يازه ، هزاره ، قيته مخصوص باسلر وقتده كيامه ايدر .  
 قيتين آلبستين اولانلر ايچين بولك فانه لى چتة نوق ائى دكلدر .  
 بئنه عليه بيه حال كى ده وجودى البسه بوخه سي حاله كيتير .  
 مليدر .

دار ياتلر جريان دى مانع اولدوغى كى بلى ائجه كوستر مك  
 فكر به كيان قورسارده قابورغالى ، ممدق بوزور . دورلر ،  
 دورلو خسته نقلر ميندانه كيتيرر .

البسه عموميتله بولچه و وجوده اوبون اولاليدر . آياق  
 قابردى ده آياغى كوا نظريف و كوجوك كوستر مك مقصدميله  
 طار و بورونلر سبورى ايدر بيلرسه آياقلك سقط اولاسنه ،  
 بارماقلك ناصير له خار خسته سنيبت ورتيش اولور .

الحاصل اقايسه ، موسسه ، وشاه كوره كيتيمك والسه لى ،  
 چارخانى زينت ايچين كل ، وجودى محافظه وستر ايچين كيك  
 لازم كادىكي ائجه بيليه ايدر . صحت وجود هر شيايك فو قنده

تجدید آیتک ، هر جهتی وبالمصه خستین فایت تیز طوق ،  
 اوک متبادیا تسلیدن گیری طورماتق شرطر .  
 خانه سنده خسته بر آدم ، عالمی اوردایک بو صورتله  
 نجت ، سرحت ونوارشربله تسلیربنه مظهر اولورسه فلما  
 بوروبک فرحاتق حس ایدر . بو حالک صحی اوزرینه لب بوبوک  
 تاثیر واردر .

یورده خسته لر ، خسته اقلری ایجا نجه زاده جه تیز اولاققلرندن  
 سرورزینه ، درینا تیزینه کور بوزله تحمل آیتک ، قاناجقی ،  
 یاقجی صروه طوق ، باردیم آیتک وجداناً ، انسانیه انیم  
 یو مساهدر . خسته کنج اولسون ، اختیار بولوسون ، حیاتک  
 قیغی هر کسک نقلندن بوبوکدره بوسینه کینجهده ، اختیارده  
 یغنی درجده نحت وانصف و سرحتنه ، دنت خصصه ايله  
 معامه آله مک ایجاب مصلحتدر . مکن اولدوغی قدر خسته تک  
 چلمتیر لری آریجه یقناقی ، یانه اوله غلبهک صوقاق .  
 خسته تک از عاقلندن یقناقوده شرطدر .

خسته به باقان کیمسلر ، کونده بر قاج دغه لری سرک  
 ايله یقنالی ، خانهده معنای تفنن ماندر بولونور و مالیدر . مثلا:  
 خسته تک لازملی دو کولن آبدستخانه آره سره کیرج قاناجقی  
 وارسته سو دو کولله لیدر .

منع ایندیگی نته کی باوروسه یدیرسه یوزندن مینی مینی آیتک  
 حیاته بیه جهل ايله قصدا ایندیگی واقع اولاقکن شیلر ندر .  
 بو کیفیت ، بر سرحت اولفندن زاده خائنه بر حرکت ،  
 عاذا جیایندر . بناء علیه طبیبک ایندیگی توصیه دایر سنده  
 حرکت لازم کایر .

یرده اکر حلالدره رجه سوزونه او یاز صورتده اولدورمه  
 علاجلر ترتیب ایدن قادیلر واردک علاجلر بیک قائمه لری  
 صابقاه بیزه مزلر . حالوک بو کی اساسسن دوالر علی الاکثر  
 خسته لره شفا دهل ، هفس درلر . چونکه بو اولدورمه حکیملر  
 خسته تک بنه سنه ، سراجنه ، خسته تله تک جنس ودرجه سنه  
 واقف اولادقلری کی هر دو تک عینی مرجه شفا بختن ایدمه .  
 چکنده واقف دکلدر . بعنائک اهمیتدر بر خسته تله طوقلش  
 کیمه بولک بو کی نامناسب علاجلرله جتلر عینی بیه نایب اینکلری  
 واقعدر . بو کی توجه قاری علاجلرینه اصلا آلدانمالی ؛  
 وجودده راحتسراق باشلار بائالاماز در حال طبیه مساجمت  
 اولورمالیدر .

اولرده خسته باقو مساهسته کلنجه ؛ بوده اولدوغی اهمیتل  
 بر ایدندر . اولا خسته یقن آری بر اولطیه قویق ، یانقین  
 یایوب یایرمق ، حکیمی چاضرق ، علاجلر آدیروب وقی  
 کاندنجه ایچیرمک لازم اولدوغی کی اوله تک هو اسفی آره سره



اولاً بزرگ، چونکه بونک عکس است، خسته‌مانک دیگر برین  
سرافق آرزو اینک دینک اولورک انساپنه، وجدانه قطعیاً  
صیقلان. وقت و حالاری مساعد اولمان خسته‌لره بیسینه چکری  
جیب بچکدن آره صره کوندرمانک و مکن ایسه تقداده  
مصرفنده بولونقی لازمه مضاحدر.

خسته زیارتنه کیدیلدیج صروده چوق اولورمق جائز  
دکدر. اون دقیقه، نهایت بر خارکدن زیاده قالمالیدر.  
خسته به قارش اتر تالاش کوسز بله‌مه‌لی و داناکوکر بوزله، حس  
انصاف و مسرحته مفرح شیردن بحث ایدیلیدر. بر خسته‌مانک  
خسته‌مانی نه اولورسه اولسون « سنک خسته‌مانک بودر » ديه  
پوزیه سوله‌دهه پک بویوک بر خطادر.

دور تقاهت. — بر خسته‌مانک اضطر ایلری کوجبه بدنا  
هوز ضعیف بولوندیجی زمانه « تقاهت دوری » دیرلر. بودور  
پنهم اولوب خسته‌به‌قارش چوق تعلق طاروا تاقه لزوم کوستر.  
چونکه کوجوک بر قیدسزاق خسته‌مانک کنشی یعنی کوی  
کجسی ایجاب ایدیر سبایر. دور تقاهت کرمش خسته‌لر اکثراً  
پرچیدن بیقوب اوصافش اولاجلر بدن جانلری ایسته‌بین سبیری  
یمک آرزو ایدرلر. بوسروده دخی حکیمک و بریدیک تمایلات  
دترهنده حرکت ایدیلیدر.

خسته‌لر بودورده‌به‌چک پک حریص، عاتق عارسر اولورلر  
ممدلری بوسرادیق شکیل و برله‌مکه برابر وجودلری ده هر

درس

۱۷

**مسه زیارتی دورور تقاهت**

خسته‌لری زیارتله خاطرلری سورده‌لری اتر انساپندر. علی‌الخصوص  
کمالاندن، احسان و حله قوسموشلرندن بری خسته‌لا‌دینگی زمان  
بو وظیفه‌نی باقی لازمدر. دوستاق اسماً فالاکت هنگکننده  
بالی اولور. خسته زیارتنه کیدیلدیجی وقت چوق سورسوله‌مانک،  
خسته‌نی صیقلحق شیردن حاقدیق ایجاب ایدر، هله تسلی  
بوایده پک بویوک بر تاثیر باجندن خسته‌مانک حالده اصلا  
تهلکه کوروله‌دیگی، مراقق موجب بر شی اولاندینگی بیانیسه  
قریباً سحتک عودتنه دعا اینک مقتضیدر.

خسته زیارتنه چوجوق کورتورمانک اصلا جائز دکدر.  
بالغله قزاقق، چیچک، قوش الازی، قزیل، وزم، فرنگی،  
صرجه، قورا اوواکی صانفین و تهلکلی خسته‌نقلر مطولاندینگی  
بالات زیارتنه کیمک صحه غیر جائز اولوب بو کیلری قایدین  
بالواسطه سورده‌لر مالیدر.  
سحتک قدرنی بیان کیمسیر طبیعی بو مصله‌لرین مغیر

مکتاب دیوانخانه‌سیله درسخانه‌لرینه و اونه به بری به میوه  
 قورولری ، کاغذ و به مک قیریتلری آتیلما ایلدر . بزله  
 توکورمک یک فاندور . توکورک و باغ بز چوق مضرمیتورولری  
 حلوی اوله و غندن انسانه فنا خسته افلر کتیر بر شاید توکورمه که  
 میجوریت کورولورسه مندیله توکورولک لازم کایر .

پرده بوروق داقنا ، دین ایلله تیزله مک ، الایه سو مکورمه مک  
 ویا بورون قازیتد برماق جهیلرینه وقت ایلدیلدر .  
 سحاق درسخانه ارده بالطو ، خرقه و یا باش صلا غیرله  
 او طوریق ائی دکادر .

کرک بورورکر کرک طورورکر دوز طوریق ایخی و جودی  
 طوریق طوریق و کرک یازی یازارکر ، کرک رسم یازارکر کوکسی  
 دوز طویوب ، صرمیه طایاناق ایجاب ایلدر . برده  
 او طورولورونی وقت آتافراک طایانازی برده دهه یولدر . درسه  
 چاپلیکرکن ، یازی و رسم یازارکر کندی کندیبه کوکسی یاتالی در .  
 ارقدانلری باش و قولدن چکوب قالدیرمق فنا برحر کندر .  
 بورون و قوللاری جوی ، تم کھی شیرله قاریشدیرمق ، اکنه ،  
 دوکه کھی شیرلی آغزه آلمق اصلا جاژر دکادر .

و حرمده راحتسز کلدیکی کھی ویا آرقه داشلدن بیری تک  
 حسته لندیکی کورولور و کوزمان خان خواجیه خبر ویرمهک لازم در .

دورلو آثارات خارجه دن [ صوغوقدن ، روزگار قارشی تولی  
 قاقق و سازه کھی ] محافطیه چوق ایستا ایستور .

درس

۱۸

مکتب برلره

صباحین ایرکنجه قالمق ، کیمجهه و قیاه او یومق لازم در .  
 صباحین درسی کوزجه بر کره دهه کوزدن کیمردکن صوکر  
 مکتبه کیمهلی ؛ فقط درس وقتدن برچارک اول مکتبه وارده  
 بیهچک بر زمانده حرکت ایلدوب یولهه قوشمالدر .  
 صوغوقده حیوانات ، جوی میقتیلری ، بافاق و یا لم  
 یاندین کجه بهرک و کیمسه ایله ده ایتیمه هرک کیمک ، بورومک  
 ایجاب ایلدر .

مکتبه کیدلیکی وقت حویله غاوش ویا السته تکرری  
 چیقارمق و شاید آقده تک قوندوره بوانوب دهه چیقارمق ، مکن  
 دکسه کوزجه تیزله هرک کیمهک لازم کایر . عکس حله مکتب  
 جاهور ویا نوز اولور .



زور. الك أن دیش علاچی آغزی صورت مکلاهده تیز  
طلوتقدر. سرت وقتی ، قابین شیری دیشله قیرمق هیچ نه  
جائز اولاماز .

باشقانتک صو ایچدی مشربه ویا باردانی بیقالمسزین صو  
ایچیلیمهملی ، الك ایسی هرکس مکئیده کندینه مخصوص بر  
مشربه ویا بارداق بوزاندورمالیدر .

قوقوسی فنا ، پیس صول ایچمکن چوق صانیمالیدر .

صیچاق لبی، نخود، قاز ، بوزلی شیرتیر وهله آج قازینه

طردوره به بهک ، ایچاک جائز دکادر . بکتب چوجولدی

علی الاکیز صیاحری شکر برلر . بو یک مضر در . بر کره

آج قازینه شکر بهامق قاندر ، تانیا او بهسین شکر لارک هان

چیسیده غایلاردا بوکا هانل مضر بو لره بو یاقئدکره همدیه  
وردهکی مضر ت آشکاردر .

توتون ، قهوه که شیشیده اسلا آلیشمالی ، هاه

توتونک وجوده وردیکی قانقل او قدر چوقدکره سایلماز .

دهه سبیرزکه توتون بر زهر در وحیانه صر حالده مضر در . علی-

اخصوس خانم قیرار ایچین توتون استعمال عیدر . قاز که  
یاش دیشلرک صزارمانسه سبیت ویره کی آغزی دهه  
چرکین قوقوتور ونازک اولان وچولدی خراب ایدر .

ق—۴—ف—۴

درس

۱۹

برک ، ایچمک

خانم قیزلر ! بهکی زومئدن فضا بهامک وجوده مضر ت

ورر . بهمکه مجله آتیهملی ولقمه برکچکسکسزین بوتولمالیدر .

بهمکلر یک صیچاق اولمالی ، صوغوق و صیچاق شیلی

بردی زری متعاقب بهوب ایچمک جائز دکادر .

چیک شیر عمومیتیه بهمهملی . مثلا سوده بصد برمه ،

صوجوق که مادهل پشیر لارکدن سوکرا به نایدر . میوه لره

کلنجبه خانم ندن صانقنملی ، اولملر یانک ده کوزجه بیقالمسسه

ووارسه قابوقری صوبولاقدن سوکره بهسلیمه سسه دقت

اولو نایدر . کیراز بوکا هانل میوه لارکچکر دکادی بوتولمالیدر .

صوقاندرده توزلاش شیلی آغزه قویقچ جائز دکادر . سمید ،

پاست ، بوره که کی هضمدری آغز و مده بوزوجی شیره آلیشوق  
این دکادر .

بهامک ائمانسده مکن اولدوغی قدر آز صو ایچمهملی ، علی-

اخصوس بهمکی متعاقب آغزی ده یقاملی ، دیشلر آراسنده

اوتنه بری براقالمالیدر . سوکرا دیشلرک چوروهه سسه سبیت



تنفسه و وجودك بورومسه . باغ اولور . بوغازی صیقلان طار  
یاقاردن ، طار فس ، طار باشان ، صیق قوشاق ، دار چوراب ،  
ویا دار چوراب باغی ، صیق قاش و هله قورسه صحت وجوده  
بک زیاده معرت ویرر .

آیق قابردی . اصلا طار اولالی . قوردره تک بورودلری  
سیوری اولمالک ، شکلی آیانک سکلنه اویون بولونمالدر .

برده البسه تک قولاری هوا چیرانه ویا قانک دورانه مانع  
اویا ایچ کینتیلگه بولونق لازم کیم . بورادن آکلشایورگه

البسه سوزس ایچین ککل ، وجودی اورتاک و حافظه ایچین  
قورازیمیر . باه سانساده هر زمان تیز اولالی شرتدر .

چامشیریدی صیقله دیکسیریمک اقمضای صحت واجاب  
نظاؤدر .

—:~:~:~:—

درس

۲۱

کوز و نوز و نوز و نوز

اوقوشق ، یازوق ، ال ایملری بائوق کچی شیلر دانا آیدیشلیمده  
و قوعه بورمالیدر . آیدیشاق آزا اولورسه ویا آلاجه قوراکلیمده

درس

۲۰

تنفس و لباس

تنفس آتیرکن آغز قابلی اولمالک و مکن مرتبه اولدوغی  
قدر تیز هوا تنفسه چالیشمالیدر .

قنا قوقان ویا توزلی اولان هوای تنفس ایچک اصلا چائر  
ککدر . خانم قیلر سورورورکن بورولدیبه نومی صیق بیردیند

باغلا لرسه چوق اییدر .  
بازین نچره لری آچق طوقق ، قش و یاز آبی هورالده

اوطه قاپیسسه ، نچره لری بیر قاق دقهه آچاراق اورالی  
هورالده بیروق ، صیقلی یردن صوغوق بره چیتارکن لایردی .

سوله مک ، جریان هوا اولان برده طورمانق ، هله ترلی اولارق  
رورکاره قارش بولونماق ، چالیشایورکن کورکی بربرده یالماق

ویا قازق صیقلایق الزیمدر .  
بوش و قیلرده آچیق یرزده وجودی حرکته اویسانماغه

چالیشیق ایجاب اییدر .  
هیچ بیر زمان طار البسه کیمک چائر دکادر ، چونکه



درس

۲۶

مستعمل اوردنه ایشراقی نمر اوله

صوغوق آبیانی . — جزئی بیر وقتستر لکه اسان ابعنا  
 صوغوق آبر ؛ وجودی راحتسز اولور . صوغوق آغنیلمنه  
 قارشنی الک آبی چاره کوزجه تزله کدر . بوناک ایچینه ده بیر قاج  
 قجان اخلامور ویا سرور چیچکی ایچوب قلیجه اورنولوب  
 باتق کافیدر . بیرده توشاق ایچه چای منقعی قلوب ایچیک ،  
 وجودی اسیرتو ویا کانور ایله اوغوق ، بولملاده تزکرسه مه این  
 منقوعک بوغوسی اوزریسه او طوروق لازم کایر . تزله چی  
 واسطه لیک چوقدر . بزورده بیر قاجنک ذکر یله اکتفایتمک .  
 تزله واکسور وکله قارشنی . — تزله ناک مدت معینه سی  
 چمه ده چه زایل اولاماز . فقط اوقاق بز تزله به اهیت ویرلرسه  
 پورک بز مرضه مهیا ویا سبب اولایلیز . بو سببه تزله ناک ده  
 تدایوسی نمر طدر . مندیلی صیق صیق دکیشدیریک ، صوغوق  
 هر اتقس ایتمک بورونه ده برز لیون صوقی چکاک فایده ایدر .  
 لیون صوقی واقعا بورونک ایچنی برز یقار ، صیرلا تیرسه — ده  
 تزله ناک غایبده یک آبی بز تدبیردر .

بو کی ابدله اوضا لشیق کوززه زبان ویرز . آچیق هورده  
 چالیشیق هسیندن آبی در . کیچهری ده قویلیجه لامیه ایله  
 چالیشمالی . لامیه ، کتابک ویا دقتک ، باخورد ایشله سلین شیپاک  
 برز صول ایلرسته بولوغالیدر . اییغنی آرز ویا ضیاعی تزه تک  
 لامیه لره چالیشیق مضرت ویرز .

کوز آله یازی آره سنده کی اوز افاق ۳۰ سانتیمتر دن آرز  
 اولمالی . سبک اسه قویو سیاه کاعده بیاض بولوغالیدر .  
 چالیشیر کی کوز لرنده پورغوناق حسن ایمنلر کوز لرنی اوزاقچه  
 باشقه بزیره موقه توجه ایتملیدر . کوز لریسه آغزی عارض  
 اولانلر وقت کچیر مکسزین حکیمه مراجعت ایتملیدر .  
 قولاقه ، هایقیریق اوزوق یک مضرتلی در . قولاقه اورولان  
 بیر طوقاق بعنا اونی صاغیر بیه ایله ییلر . قولاق لرنی هر  
 دورلو صده دن ، شدتلی ، صوغوق روز کوز لرنن محافظه ایتمک  
 شرطدر . قولاق کبری قولاقده بریکدجه زبان ویرز . فقط  
 خلال و بوکا عائل سیوری شیلره قولاق قاریشدر برلامال در .  
 قولاقه بز تخی قاجارسه وقت کچیر مکسزین طیبه مراجعت  
 ایتملیدر .



فدح ابي قوبياق ايجامك صانجى به قارشى به اُن تدبيردر . صانجى  
 كسيانزسه وقت كچيرمكسزىن حكيمه مساجت لاندرد .  
 يانيق ايجين . — يانان يره قاتاق مرهمى سورودلى ،  
 زياده ايسه طبيه كوستلدىدر . يانان يره مرگ وستره كى  
 شيل سورمك اسما قائدمسزدر .  
 دريدىك كوچوك برده وكسيكيره قارشى . — قان  
 آقاديغى حاده صوغوق صو ايله ييقايوب اوسته عادى تميز بز  
 ويا ياق وياخود غاز صار ياليدر .  
 عل الاكتر اورولا ويا دوشمه تيجهستنده درى آلتده  
 ظهور ايدن برده قارشى طوزلر صوده اصلا تيلمش بزلى  
 قويمال وياخود جوادار لازى قوناليدر .  
 بايلانلر قارشى . — باشى براز يوكسك اوقاق اوزره  
 آرقه اوسق ياتيرمال ، قوشاق ودوگه درى چوزولدى ؛ يوزويه  
 صوغوق صو سوسيلدى ، سبركه ، لوانطه ، اسپرتو ، لقمان  
 روسى كى شيلر قوفالاشمالىدر .  
 بونلرله آيسهانزسه يوزيه يقين بير توى ، ياخود عادى بز  
 پارچيسى يا قيلمالىدر . ضعيفلر ك بايقانلى او درجه اهميتلى  
 اولاهانزسده شيشانلر ك مهمدر ؛ چونكه سگنه ويا داملار  
 ائرى اوقاق احتال اغابدر . بوجاده خستينى به باشى پوقارى  
 كلك اوزره ياتيريق ، ايقا ، ايلك وقوشانغى چوزومك ووقت  
 كچيرمكسزىن حكيم چاغيريق لاندرد .

على الماده او كسوروكه قارشى آوا چكردى ايجملى ،  
 كچيرسه طبيدن تونر وسائر علاجلر آلتمالىدر . بونلاردن  
 ظهور ائته بز او كسوروك ايسه مسهل ، غرضه وپير مقدار  
 سولقاتو آلتمال و ققط بونلر ايجين ده حكيمه مساجت اولوناليدر .  
 مدهه آغز ييسى . — على الماده مدهه آغز ييسى صيحات  
 بز وياخولى قونولارق وياخود موقه خزل بايقيسى يا يئيدر يله رق  
 كچير يله ييلير . فقط يه دوام ايدمك اولورسه طبيه مساجت  
 لازم كلير .  
 صفرا اوسمانسى . — باذيا متوقى استعمال ايد يلهلى ويا  
 راوند آلتمالىدر .  
 حقيق بونغاز آغز ييسى . — دناك اوزرته طابى قاشتميله  
 باصباروق باقيدىق وقت قرمزى شيشاك كورولورسه بونغاز  
 آغز ييسى و بوتونوروكن كوچاك چكيره يه يه بونغاز عارضه سه  
 دلالت ايدمكسزىن مسهل ، غازغارا ، مدهه صولقاتو آلتمالىدر .  
 هر حاله اولجه حكيمه مساجت ايتاك بو بونگيت چوجوقلرده  
 واقع اولورسه هان طبيه كوستلاك لازم كلير .

درس

۲۳

صانجى به قارشى . — خزل بايقى قونلا تيق ويا بير



وجودی فانیه ایه اوغالی ، ایدیق اولارق چای ، مکر، بکمز  
هتوقلردن یری ایچیریلیدر .

بورون قانایله قارشى . — باش بورقاده طوتمالی .

البسهنگ طار قسملى کوشه تلملى ، باشنه ، آلهه ، بورنونه

صوغوق صویه بلیریش بزل قوناق . بورون دهلیکلرینه

سیرکلی صوغوق صو چکدرمه لدر . یاخود شقاقری آلهه

بوراز صویه بلیریش بزل قوناق ، قان کیسلرسه طیبه سراجت

ایدیاک اغضا ایدر .

قودوز کلب ایصومه سنه قارشى . — یاره قی هان صوغوق

صو ایه ییقلمالی ، برزده یارده قان آقیندقن صو کواقیزدیرلش

یر دهه یزجه سیاهه دانلار ایدر . بون متاقبده حکمه

سراجت اولوقالیدر .

یاره لایله قارشى — یارنه سوروز تیکه تخرشی آی دکلدز .

بورسیله اوستده کی کولک ، جوراب و سازه کی شیلر چیقار یالی ،

یاواشجه چیقارمالی مکن دکسه کیسه لدر . متاقبا یر تیز

سویک ویا بزه یاواشجه سیلمک الزمه . یاره ایه قلب آره سفی

صسیقیجه برنای ایه باغلامال ؛ هان اوبراتور ویاخود طیبه

قوشولیدر .

زهره ندره قارشى . — اول امرده مسومه قی ایتدیرمه که

چایغالییدر . یازریق اوروق ، یاخود ایچیه برتوی قلمله بوغازی

غیجقالاتق ازندهر . یه قی ایتدیرمه سبجاق طوزلو صو

بوغولانله قارشى . — هان هوادار یر حله خسته یلی

کوتورمه لی ، نفس آلمنه مانع شیلر بر طرف اولوقالدر .

یوزنه سیرکلی صو سیرلمک ایه برابر آیاقلرینه خردل باقوسی

یا ایتدیریلر . اگر بوغواق صودن ایه خسته یلی صاغ ایانه

یا تریق ، ککبیچه قوقورل تنفس ایتدیرمک ، وجودی صیجاق

بزلله اوغوق وکنندن کچش ایه قوللری حرکت ایتدیرمک

ودیلر چکلب بر اولیق صوزتیله صنفی تنفس ایتدیریلدر .

بو کی کیسه لری باش آشاغی اصمق اصلا جاژ دکلدز .

درس

۲۴

کونش کچمه سنه قارشى . — کونش کچن کچمه کولکک

یر حله کوتورولور ، البسه سی جوزلوب کیوته تیلر . وجودی

صوغوق صو ایه اوغوق ، باشنه صوغوق صو دوکک ، باشق

یوکسکجه طوتق ، آیاقلریده تحمل ایده به چکی درجده

صیجاق صویه قونق وکنگسه صابونلو صو ایه احتقان ایدیاک

لازم کلر .

صوغوقدن طولانله قارشى . — خسته یلی یردن یرمه

ایستیق اصلا جاژ دکلدز ، سیرلمکه البسه چیقار یالی ،



هر حکومت مشروطه اساسی بر قانونه باغی اولوب استنادی  
بالطبع قانونی بذر . ایته بزم مقدس اولان قانون اساسی بزم  
حکومت عثمانی تانک اساسی قانونی در .

وکلای تنگیل ایلین حیث « قوه اجرائیه در »  
« قوه تشریعیه » موجود در که بولنده « مجلس مبعوثان » و  
« مجلس اعیان » در .

مجلس مبعوثان ، افراد مات طرفین مستحق و کلیر در .  
اعیانده بر قسمی حضرت پادشاه بر قسمی بینه ملت انتخاب ایدر .  
مبعوثان مجلسی بالطبع حکومت امور ادار مسی تقیته ،  
قانونی تنگیل ایلین و مستند و شایان قبول ایسه تصدیقه  
و بومیانده دولت و ادرات و صرفیاتی کوسترن بودجه ای  
بالذکره موافقه قوبله مأمور در . بولنک نمناک مسنده کچن  
شیر اعیانده کیدر ؛ اوراسی ده بتدیق ایدر . سوکر ا پادشاهه  
عرض اولوب ادراسی آ لبر ؛ قانون اولوق اوزره معتبر اولور .  
ایته « حاکمیت ملی » دینلن تی وکلای دولت « پارلمنتو »  
دینلن ملت مجلسه قارشی مسؤلوق دیکدر که پایدینی هر ایدین  
مبعوثل حساب صورنامه مازنددر .

تورکیا آتی یوز کور سنسدن بری هر نهدنسه صورت  
مطلقه اداره اولوقنده ایله . ۳۲۴ سنه سی قوزینک اولان  
برنده وطن قهرمانلری تانک حقیقه قانون اساسی تانک تکرار موقع

ایجر پایدیر . بولن سکرا ده ، آرهلق آرهلق صو ایجر پایدیر .  
هر زهره کوره پادشاه باشقا اولاجندن وقت کچر کسینن طبیعه  
سراجت کچیتده اونوتولمالایدیر .

درس

۲۵

اراره مشروط

مشورته اداره ایدین حکومت « حکومت مشروطه »  
دینک اولور . اداره معلقده خلق برکنی تانک تابع دینک  
اولاجندن عادتاً اسارت آئنده قاش اولور . بولنکه برابر  
برکنی تانک فکر ای اون ، کورمی ، یوز کسیننک فکر ای بر اولاماز .  
او برکنیده اثر خطا بلک چوقدر . بوعالده مشورته اداره  
عقلاً مدوح در .

اداره مشروطه احکام قرآنی بده موافق در . یعنی اسلامی تانک  
اقصای در . پیغمبر « حضرت محمد صلا الله تعالی علیه وسلم »  
دخی صحابه کرامیه استتاره ایتانک صورته اداره اولور  
بویور ووردی .



پیر آدم، ناسلکه که کدینه حضرت ویر و جاک شیلری ایستنه.  
مه کلمه صاحب حق ایسه باشقارینده اولهجه حضرت پورمه مک  
و ظیفه سیله مکلفدر .

حریت تامه جناب حقه مخصوص اولوب حریت انسانیه  
پیر طاق قیدلر وقتونله آخ چوق تجدید ایدیلندر .

دناک اولورکه « حریت » طبیعی پیر حق انسانیدر . چونکه  
انسانلر طبعا حر پارادیلندر . حریت اولارسه انسانلرده ،  
انسانیتده لازمی کی ترقی و تعالی حصوله کلدر . چونکه: حر  
اولمالار اسیر دیکلررکه اسرا ، اسراه حرکتیه ، آرزویه ، کیفه  
کوره خدمته مجبوردر . اسارت ایسه ذاتاً تنوعدر . و سسوک  
درجه مدعوودر .

حریتی غائب ایدن مثلر زبون اولورلر . حر یا شایان ، حر  
اولارق چالیشان انسانلر ایسه بالوجود مسعود و بختیاردرلر .  
جناب حقه چوق شکرکه بز غنائیلر دخی بو نعمته ، غنائیرینه  
مباحی بز .

حریت ، اسلا پر قاج قسمه آیریلیرکه اولورده شورلوردر:

حریت طبیعی ،

حریت اخلاقیه ،

حریت مدنیهدر .

حریت طبیعی — انسانلر فطری و برپیش اولان طبیعی  
مقتلدر . اوبریق ، بهانک ، ایچیک ، دفع حاجت ایچیک کی .

تطبیقه وضعی حکومته رسماً اعلان اولونمدرکه ملت عثمانیه  
ایچون جفا بر دور سعادت مدنی دیکلدر .

شورلری بیلمه لیرکه حکومتلرک ترقیسی ، سقوط اول  
اسرده ادارهسی درجه سنه تابعدر . اداره لرک ایچندهده اگ ان  
اداره « اداره مشروطه » در .

مشروطیت ، دورت بوبوک اساسی اوزرینه مبنیدر .  
برنجیسی « حریت » ، اگنجیسی « عدالت » ، اوچنجیسی  
« مساوات » ، درونجیسی ده « اخوتدر » .

درس

۲۲

صحریت

جناب حق ، قولرینه اراده جزئییه احسان بوروبوروق صورتییه  
انسانلری « حر » پاراقعددر . حریت نفعه « ایستندیکنی یلا .  
سیلکدر » فقط الله طومرو واکری پولاری ، ائیقی ، کوتوبنی  
اراهه بوروبوریتندن بو ایلمده انسان کرک نقتنه ، کرک آخره  
پیر فسانلی طوق عاقق شرطدر . بو حلاله حریت « آخراک  
حقوقه تجاوز ایتمه مک شرطیه اولان سربسی » دیکلدر .



ایده رسه بوزردن مفترت تولدی درکاردر . اساساً « حریتک  
 روحی قانونه اطاعت ایچکدر » بواننده صرف ایبدین حقیقت  
 عین حکمتدر .  
 بولاردن باشقا « حریت دینه » ، « حریت فکریه » ، « حریت  
 لسانیه » ، « حریت سیاسی » کی حریتک دها بر چوق نومی  
 واردر .  
 حریت دینه . — هرکسک کندی دینه دوسر بیست اولاسیدر .  
 کیسه کیسه تک دینه اولوق ناماز وهر کس کندی دینه کوره  
 سر بست عبادت ایچک حفته مالکدر .  
 حریت فکریه . — هر فرد ایستدیکی کی دوشو تکلمه  
 مختاردر . تفکرته کیسه مدخاله ایدهس . بناء علیه محاسن  
 اخلاقی دانقانی و فائدولی شیرک تفکر اتقی اس ایدهر .  
 حریت لسانیه . — انسانک ادب و تربیه دائر وسنده اوانق  
 اوزره ایستدیکن سویله به سیلمه سی در . آداب ، شخصیاته طوقو-  
 ناجق شیردن چک مکن حریت لسانیه تک ایچک مهم آداندن بری در .  
 حریت سیاسییه . — حکومتک اداره عومیه سسته هتاق  
 مسئولدره افرادک سر بست بولورنایددر . فقط بو ایده دقت  
 ایدهلجک الکهم هتاده بو خصوصه علاقه و مناسقی ، هتاسبت  
 مانیه و معنویه سی اولمالارک بر طاق مناسبتیر شیره قایلاروق  
 حکومتک سیاست عومیه سسته قانایورل پاجوق بولده حر کتدر دن  
 صاقیالایدر .

بوزر طبیعی اولان حریتلردن درک بوزاری منع ایچکه کیسه تک  
 حق و صلاحتی اولاماز فقط انسان بو حریتی کنیدیکیاندین  
 حسن استعماله چایغایددر . چونک افراطی کنیدینه مفترت  
 ورورده بو حق سوه استعمال ایچش اولور . مثلا : یه مالک بر حق  
 طبیعی انسانیدر ، فقط زوه ندن زیاده طام مهنده ، حیاله ،  
 صحنه مفترت و بره چکندن عقلا ده تجویز اولولاماز . بو حالده  
 افراط درجده طام ایچک انسانک کندی حریت طبیعی سسته  
 تجارزی دینک اولور .

درس

۶۷

حریت اخلاقیه . — ادب و تربیه دائر وسندن آبر اولوق شرعیله  
 انسانک ایستدیکی پایایلمه سیدر . مثلا : برینک علمینده هتایز  
 ادب سوز سوزوله مالک ، باخورد بر آدمی دوکوک ، قوم مشربی  
 راحتمز ایچک کی شیر حریت اخلاقیه به باطع معایر در .  
 حریت مدنیه . — حریت مدنیه اساساً قوانین حکومیه به  
 اطاعت ایچکدر .  
 انسان هر دیندیکی شقی یازر ، هر ایستدیکی بولده حرکت



بر ايشده ، بر مملوده عدالت بولونغايزه او ايشك ، او مملهانك اساسز و نسانستيز و هضر صورتده حضوره كلكجه شهبه ايديلمز . هر حكومتك شانق ، شرف ، عطفي ، بختيار لهر اونك عدالتي درجهينه تابع در . حال حكومتلري ملتري جدا سوز . خياب حق ، قرآن كرمده عدالت اجراسق صورت قطينهده امر فرمان بويورمشوز .

بو حالده عدالت هيت اجنايعه بشربه ايجين بك لزومل ير واسطه حيات ديتك اولوز . عدالتي تابع ايدن قوتلر ، اول امرده حكومت ، موكر قوه ضابطه اولوب مسكرده بوزنه معين و طهير و وطنك امر محافظه سياه مكلمشوز .

مساوات . — دين و مذعب تفریق ايديلمه يرك هر كسك قانون نظر نده مساوي كورولمست ، « مساوات » ديزلر ، بو حالده عطاني نام جليل آلتنده باشانلار هر فرد نظر قانونده عني حقه مظهر ديتك اولوز . قانون حضور نده ير زيكين ايله ير فقيرك ، ير شهر ليايله ير كو يولونك ، ير ماموره اصنافك فرقري يوقدر . ير حق كيمك ايسه اوكا ويريلير . الناس ، طرفكريك ، غضب حقوق موجود اولماز .

اخوت . — اخوتك اساس مناسي قارداشلق ديكدر . انسانلر اولار : حضرت آدمين توره كاري و ير آدمك چوقاش اولادري بولوندوقلري جهته يكيكريك انسانيت قارداشلي درلر . ق ۴ — ف ۵

ذاتاً اداره عمومي حكومت مليحه تحت قنينهده بولوندوزان و كبلر يني ميمونلر موجود اولدوغنه كوره بو حق ك چوق اولونك استعمال ايتلري الزام و عداللاقتضا كندلري ده ، ملتجه و حسن صورتله حق و عدالته دعوت ايديلمه ده حریت سياسيه و حاكيت مليهك و بريدكي صلاحيتلر دن بوزر .

حررتقي استحصال و با محافظه ايدمه ين ملتير ذاتاً زبون اولوزلر . حريمه مالك اولماين ملتير تقنين ايجنده بوكلوب از يلكه ، نهايت نحو اولانغه حكوم دنك اولوزلر . نوع بشرك ترقيسي ، سادق ، تابعين حال و استقبال خلاصه : بختيار لري حررتابه قائم در . بو تقديرده حریت هر مات ايجين كوز بيكي صابيلر و حررتي حسن استعمال ايدنلر بختيار عد اولونوزر .

درس

۲۸

عدالت . — هر كسك كندلي حفته مالك اولانلق موجب قوت عدالتمدر . شو دنياده هر كس كندلي حديني و حقني بيلارسه بجه عدالت آلتنده جزا كورمه سته حاجت قاناز ؛ نوع بشماره سنده اساسل ير سعادت پوز كوستوز .



باشا پور دیکتاتور . چو ننگه : اوکی کیمسارک باشی بزماساسه باشی  
اواداییدین بشیره مخصوص اولان و وحشی ایما ایدین هر دورلو  
چرکین سالدین ایریلانلار .

قانون ، قانونلرک تنظیمنده دفت ایدیه چاک اک مهم شیردن  
یری اولدورک ، مملکتک احتیاجلریه ، اهالیاتک محیطه استمدادری  
درجه سینه کوره پایلماسی در . بویله اولازسه وقایزلر حقیقه  
تطبیق واجرا ایدیلرسه فائده لری کورولاسر . بزده برچوق  
قانون ولادیرکه اک مهم لری شوئلدر :

- ۱ . — قانون اساسی .
- ۲ . — اخذ عسکر قانونی
- ۳ . — قانون جزا
- ۴ . — قانون تجارت
- ۵ . — قانون اراضی

قانون هریشیاتک ، هر وقتاک فوقیده آسردر ، امر قانونه اطاعت  
شرط اصلدر . افراد ملت قانونه اطاعت ایترسه حکومتک  
حسن اداره سی مختل اولور . ملاتکه منفعل لری غالب اولور .  
هرهاکی مملکتده که قانونه بحق رعایت واردر ؛ اوراده  
هر دورلو انترتق و سعادت موجرددر . بوتک کی هر زده که  
قانونه اطاعت حسلی سوتنددر ؛ اوراده هر نوع فائق وفلاکت  
مشهور ددر .  
حکم قانون هریشین بویو کدر . بزم تنظیم لری حقیقه

بوندن باشما مؤمن اولانلرده بری برینک دین قارداشی  
دورل . سوکراده عموم عتباتیلر — دین و مذهب کوزده دلکسیرین  
— بر مشترک برده ساکن یعنی وطن عتایده سسکون بولور .  
ندو قایل ندین یکدیگرک ننگ وطن قارداشیدر . شو حاله کورده ص  
کیم اولورسه اولسون ، انسانلر یتیمه قارداش کی حسن معامله  
جریان ایتسی ، هر کک بری یتیمه قارداش کی باقاسی ، بر  
آزده قارداشچسینه باشاماسی الزمدر .  
ایتمه « حریت » ، « عدالت » ، « مساوات » ، « اخوت »  
کی دورت رکن اصل مشروطیته اداره اولولون حکومتل اولدی  
یتیمه جدیدی بختیارلق و سعادت واقبال تملری در .

درس

۲۶

قانون . — عمومک منتفی ایچین قونوش اصولره قانون  
دیرلر . قانونلر قوه تشریحیه چه یعنی مجلس مبعوثان واعیایچه  
تدقیق و تصدیق اولونلرک اراده سنیه اقتزان ایتدکدن سوکر  
سرعی اولایلمیلر .  
هرمدنی خالق قانوناله اداره اولولونور . قانونسز اهال و حتمنده



اموریه متعلق نه قدر اساس و کیفیت واریسه و مالک سمانته  
 مختص نه قدر اسباب موجود ایه اوله که هسی قانون اساسی ده  
 پازیلیدر .  
 بناء علیه قانون اساسی ده اولجهوت ایندیگیز کی «حریت»  
 «عزت» ، « مساوت » ، « اخوت » دینان باشیجه دورت  
 اساسه مستنددر .

درس

۳۰

دیگیش و بیچم

عالم قیتر ! دیگیش قادیله مخصوص اولان ک مهم  
 صنعتاردن بری و بلکده اک یرنجیمی در . کدیگیشک و اوبدیله  
 قازداشیرینک ، چو جو قلیسینک دیگیشی بیان خاطر هم ایسته .  
 دکاری کی البسه دکیش ، همده تروی به یرپله چک یر چوق  
 یارهقی قازاشم اولوردر .  
 بعضی خاطر واردرکه دکیش دکیش یرا تریزل عد ایدوردر .  
 بو فکر قطیاً باطلدر . چونیکه صنعت لایه سنک اک باشیجه سی

مخالفه ایدن ، علمک تک اداره سی تنظیم ایدین اودر . خلاصه  
 ائی قانونلر انسانلرک سعادت آللری ساییلرلر .  
 قانونلرک احکانه رعایت ایتیه یلدری عدالتک مستند اولدوغی  
 قوه یعنی قانون جوا جزلدیدر .  
 نظام . — نظام ده قانون کی اصولدر ؛ بالکبر حکمی قانون  
 درجه سنده دکلددر . چونیکه : قانون عمومی ، نظام خصوصی در .  
 نظاملر ده اساساً قانونه تابع دردر . مثلاً : «بایه نظامنامه سی» ،  
 « معارف نظامنامه سی » کی نظاملر یرر خصوصی دانه تک  
 ایشلری تدبیر ایچین قونولش اصولدردر . نظاملرلرک مات  
 مجلسدن کیمه سی لازم کیز . بونلر عمومیتله شورای دولتک  
 عالم اولدوغی قسملرجه وصوکراده اولنک هیئت عمومیه منجه  
 نظر تدقیقیدن کیمه یلیر . نظامنامه لرحکاملرک اجراست نظامنامه تک  
 منسوب اولدوغی قسم ماموردر . مثلاً : معارف نظامنامه سی  
 احکامی معارف نظاملرکی اجرا ایله مکنفدر . بایه نظامنامه لر خده  
 هر علمک تک دانه بایه هیئت وضع و تطبیقه ماموردر . قانونلرک  
 احکامنه اولدوغی کی نظاملرک مختوی ایتندندن اک بویوک کندن  
 اک کوجو کینه و ارنجه به قدر افراد اهالیجه رعایت مخصوصه  
 و قسیمیده بولونقی لازمه دنددر . قانون اساسی عنائی دولت و مات  
 عنائی تک حقوقی تأمین ایتک و تر قسیمیله سمانتی حصوله کیمه تک  
 ایچین تنظیم ایدیشدر .  
 دولت و علمک تک ، مامورین حکومت و سانه تک تدبیر



دیکیش ده دقت ایله چک نظر قاعدلر . - مریشی  
براصوله تابعدر . کف مایشه پایلان ایبلر منتظم واسلی  
اولانار . دیکیش ایچین قواعد آتیله نظر دقته ائلایلر :

۱ . - دیکیشده عقل و فکری باشقا بره وبرهههک یعنی  
دقت مخصوصده بولونوق .

۲ . - اگه ناک بطیر لاجنی بر لایقه تمین اولونوق .

۳ . - قول بوردولوق ایچین ایسکی پاک اولون طوقاق .

۴ . - اگه ائی جنسندن ، اورنه بوردو کلمه ، باسنر  
واوجده لایقه سوری اولوق .

۵ . - ایسکی ایسکهک .

۶ . - دیکیشده نظر اقله برابر مناتده شرط اولدیندن  
یشین دیکیشی ایسکسر بر اقلوق [ چونکه بالآخره اولدیکیش  
آچیلر ] .

۷ . - دیکیشک دو کون اولسانه فوق الطدقت اناک .

۸ . - یلکیرکینا ساسل صورتدو ربط ایله چک شیدره  
اول اولنری موق [ تبهک ویا بطوش ] بلوق یعنی ایزچه  
دیکیشله ربط ایتمکدن سوکرا اساس دیکیشی بلوق .

۹ . - دیکیشده سرعت شرط اولدوقندن اگه نین  
باواججه فقط ایسکی چکرکی چابوقچه چکک لازمدر .



بیلیمین ، اولق تخیزره یلیمین کیمسلر حقیقته خانم اولانلار .  
بازمنه کووه نه بولک ایبلر مدیکیش ورنلر ایسه اسراف و تیرور لکله  
اهام اولونورلر . دیکیش چوق ایسه بر قسمی خاندهکی خانک  
دیکیشی ، بر قسمانکده ترزی به ویرلیمی طبعی در . فقط  
چو چوغک بر کومکنی ، بر طوقی بیله دیکیشکن عاجز قادیلر  
هیچ بر وقده حقیقی خانم اولانلار .

کزه بی بیان بر خانم ائ سادهمندن ، اگ مزیننه وارنجه  
قدر دیکیش صنتی اوکرتیز و برنگله بحق افتخار ایله بیلر .

دیکیش ایچین اگه و ایسک اگ ابتدائی واک لزومل ائی  
آات و واسطه درلر ، هرلی بیان بولایک ساده آلهه اگ مکمل  
ملبوسات وجوده کتیر بیلر .

دیکیشک انواعی چوقدر . قواعدی ده اونستنده . فقط  
بوللری کاندن اوکرتک ابل اولانلار . خانم قیزلر ، بوباده  
اوسته خانک تبریقته و کستریقته ، اله دقت ایسکهک و بوباده  
ساقلی طلار اناقله بونلرک هرستی عمل بر طرزده مکملر  
اوکرتیه بیلرلر .

دیکیش بیلن بر یقیر قادین بوانه سوکرا صنتی سابه سنده  
کندی و چو چوقدری اینه سکه موق اولانلار .

دیکیش چک تینی کسمک ، یعنی چیمک کتینی اولجه بره مقدار  
دیکیش اوکرتیه کدن سوکرا تطبیق اولونور . چونکه : دیکیش  
بیلیمین بر خانم قیز چیمکی لایقه اکلایانلار .



ديکابه چک شلری اولای استینین بییمده سمک لازم کایر . بوده باشقا بیر مور قندرکه دیکیش صغنی اکل ایلمور . یالکز دیکیش فایده ویرمز ؛ کسوب بیجهکده بیلهک شلر طدر .  
مثلا : دیکابه چک بیر کوماک ایچین نه چیشید انتخاب اولونش ایسه اوکا وکیچک کیمس تانک وجودینه کوره آکی بو یو بیلمهلی ، اولچوللی ؛ سوکرا کیمسه لیدر .  
بو باید کافندن ، بزندن متبوع موده لار . بولوندوروق فایده لیدر .

رسم قندن آکلایان هر خانم قیز ، ایستته دیک موده لاک صغنی بیر کافنده چیز ، اوکا کوره اولچر وقاشی کسر . بیجهکده معرفت وهر شلر طدر .

الماصل کرک بیجهک وکرک دیکمک صغنی تانک اکی ده اوکره بیلمهلی ودرام وچیربه ودفن ایه بو ایتموره ملک صاحب اولالیدر .

درس  
۳۲

ملبور سائک مسن کماظلسی

المبور ساق یالکز مین دیکمکه اینش اولاماز . چوکرکه

دیکیش وریجهکی بر راز

درس

۳۱

ایکینقی ، دیکیشدن سوکره ایکنده دانه قویق ، ماقاره ایاه برکنده اونلی محل خصوصته وضع ایتمک لازمدر . ایکنه کوکمه ، باقاه ، باسدیق ویردوره باظیرایر ویرا قلیپیرسه اوده بولونایازک الریته بالاجفی کی آرانلیقی زمان ایکنه بولوقده مکنمیز اولور . ذاتاً هرمانکی شیئی اولورسه اولسون بزل برینه قویق ، خانه ده هرشب تانک کیندینه کوره بیر محل مخصوص بولوق شلر طدر .

کوچوک بیر چوچوق کره مکنمکن ، باخود ایکی بزلی بزلی بزینه دیکمکن باشلایان دیکیش لک سوک مودا لمبور سائک قدر ایلمه ایه بیایر . فقط دقت وهرس شرط اصلیدر . هر خانم ، موداتی کرردیکی اولور بالک عینی دیکمکه موق اولورسه دیکمده ساح اختصاص عد اولونایلیز . بوگون زوقات صنایعه سایه سنده محتاج نوعده دیکیش ماکه بزلی میدانه کیش درکه دیکیش لری فوق الحد چابو قلا شلر مانعه سیدت ویرمئندر . سائ علیه ماکنه قوالا نالوره اولنرک صورت استعمالی اولای بیلمردن لایقانه اوکره بیلمردر .



چامبیر لاله دیگر ایشایی بو صورتله وقتنده بیقائز ، تعمیر  
ایشاک ، کوزجه دوشه یروب محل مخصوصه قوتیق نه اعلا  
ایشلردند . اوه بر پاشی مسافر کلبه قاز کبی پاش ، و قیز  
یاناق چارشاغلی ، یا صدیق اورتولری مسافری بیه پاک زیاده  
خسته بود ایدور ، یا صدیق آلاک بر خانه چیقار یله چق ، قیز  
واوتولی بر آل خاویلی اونی اکر ندیر من ، خانه حاجه سنی ده  
تقدیر ایدور .

تیز لکه هر شیدن زیاده دقت شرطدر .  
خانه ایچیده هر کجک چامبیر لری و یازاق قینلق ملیوسات  
واشی آری آری بو یچاره قوتولالی صندوقلرده یولک ، ایشک  
کبی کوه عارض اولاجق قانتسلری حافظه ایچین برز غریبه  
صایق ؛ صندوقلرده توز بولوبدور مینی ایشک .  
مطلبه هر کینه کوه کله من او دین جنتن ددر .

درس  
۴۳  
ال و بکله ایشلری ، اور کولور

بر خانه دوروندنه کیرک کولک ، طون ، مندیل بوکک  
عالم اتلسنی بکیرکدن تفریق ایچین اوزلر بیه برز اشارت

قولالایلان هر شی اسکیجهک ، سیرانغانه محکمدر . بو سینه  
اولرک تعمیرده سیمک و یا قیق شرطدر .  
ملاز : اترزینک چیری سو کوش اولور بر کیمسه اونی بیککجه  
اعمال ایدر سه بر تیق بو یور . دیگر لری ده بولایدور . نهایت  
ملیوسات وقتن اول حراب اولور کیدر . بوردن آکلشیرکه  
خام قیزلر اسکیری تعمیر ایشک یا مایق چیمور تیتمددر .

بر چهراب سو کولور ؛ تعمیر ایدلر سه سو کولک بو یور ،  
نهایت او چوراب کینه به جک بر حاله کیرکه بو بر زباند .  
یا ایشلا عیب دکلدن ؛ اسکیلده کذا . فقط سو کولک ، بر تیق ،  
پیش ملیوسات سوک درجه عیب و خاغلر ایچین بر لگدور .  
بو باده اثنایی خط حرکت چامبیر بیتلندی کولنده  
چامبیرلر قوروقدن سوکرا خاغلک اولدی برز برز کوزدن  
کیر مسیدور .

بیر تیقل ، سو کولک و تعمیره محتاج اولانلر بو سایه بالی  
اولور . بو کي تعمیره محتاج اولانلر بر طرفه آیر ایدقدن  
سوکرک هان تعمیره باشلانیر ؛ سوکرک اوتوله نیر و یا ده و شیر یلیر .  
کندیلر سه مخصوص بو یچاره قوتور . بو یچاره ده متطماً صندوقلره  
وضع ایدیلیر . بر صندوق آچیلدنی وقت ایچنده کي بو یچارلک  
دور کون و مستقم طورده سنی اسساک نظر نی اوقشار . هله  
بو یچارلر درونه مخصوص طور با جقدره قوتولش کی ، اولانله  
چیچکی ، سیک ساون کی شیلر اسانه کوزل قوروقلرده بو یور .



پرخام قیرویش ، قانچیجی ، داناشا ، قامساق ، صامارماکی  
 ال مهر قیلری لایقجه پایانه موقی اولورلر .  
 قیزلرک بوغیلدی ، مندیلاری بولنلده تزیین ایدیلر .  
 هله داناشلار کوماک ، البسه و طووز ایچین پاک طریف  
 مریاسلر .  
 بوگون ، چارشیدن آیین داناشلارک دها طریف و شین  
 قسملری اله بائق - دقت سایه سنده - ککندر ، مغازه حیلر  
 بوکی خانزده مخصوص سوسل شیلردن چوق بزه قانزده درلر .  
 بنه علیه داناشلردن مناسب اولانلرک موده لئی حیقارلق ،  
 نه یوله پایله قیلری باقا باقا ، دقت ایده آکلوق معرتل  
 قیزلر ایچین ایلمدن بیله دکندر .  
 قابازغه ، صامارماکمل بوغیلار ، قامساقه ایله نهغش مده  
 اورتورلی ، صامارما چشیلد ال مهر قیویه بزدهش اشیا پرخام  
 قیزلرک ال قیمنل و ستمقل مالدر . آکز چهار اییاسی مپاشده  
 بوکی صتمقل اشیا پاک مهم برطوتار .  
 صایغ فقهه ناک محت ایندیکمز قسملری حقیقه اوکره ناک  
 خانم قیزلر ایچین عاذا و طیفه دن صاییلر .  
 بزده موسیقی وارد . موسیقی بزده نیت قییه سوزده  
 قیزلرک بوکرکند ، صانی حسلر اولانلر و طالبی و قیلر کچر تیز .  
 فقط الزم اولان اولان ایسری اوکره سیدلرک سوکرا وقت  
 و صاماعده بکرده چای پیلدر . بوکرک بزرگ موسیقی زده

مخصوصه قویق موافقندر . بوده اولنلرک اسملری تشکیل ایلن  
 ایاک سر قیلری بارکیه یاخود فرانسوزجه مارقا اولارلق بومو قاک  
 یاه ایستله مک هم تفریق اشیا هم ده شرافت خصوصه سیدیت  
 و بره کی کبی خانم قیزلری ده بونوع ال مهر فیه آ ایله برهش  
 اولور .  
 بولر هر حاله دیکیشدن سوکرا بیله جاک ، ایلاچق  
 شیلردن در .  
 چوراب اورمک هسته ی ده پاک زیاده شایان امتثال ایسردن  
 بری در .  
 چوراب باشلاق ، آرتیق . قانچان اورکونی تماملاق ،  
 اکسینک ، اوکی ، بورون قانچق چوراب اورکوسی عانک  
 اسلری در .  
 چوراب ، اله طیفه له ایلیار . جزئی برده قله اوکره نایلر  
 و بوش و قیلری قانده سورونده کچیرر . صناعیدن بری در .  
 یچله قارویلا آنکلا کریه ، باسلیق باشلریه لزوملی  
 سوسلرنددر . بونکده انواع عیدیمسی موجوددر .  
 طریف شیلری هر صاحب طیمت سوزده ، قانیدیرلرک صنایع  
 قییه به استعمالدری پاک زیاده در . بولر ده رسم ، ممارلق ،  
 هیکلر ایشاق ، شعر و موسیقی کی شیلدر . فقط بولردن اسلام  
 خانلر ناک اوکره نه بیله جکری اقسام بانده رسم اولدونی حاله  
 بالاخره موسیقی و برده زده شمر در . آرزوچق رسم بیان

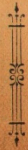


فہرست

حفظ الصحیحہ دائر

صفحہ	درس	صورت	توضیح
۳	۱	۱۰	صافلام بانامق بولدی
۵	۲	۱۱	صورت
۷	۳	۱۲	اویقو
۹	۴	۱۳	وجودی خارجی تاثیرلردن قوروق
۱۱	۵	۱۴	تیزلك وزرومی قدر حرکت و فعالیت
۱۴	۶	۱۵	دیرین دوشو نخلردن صافلیق ، حسن تلبس
۱۶	۷	۱۶	طیبر ، قوجہ قاری علاجلری ، اولردہ
۱۸	۸		خستہ باقی
۲۱	۹		
۲۵	۱۰		
۲۸	۱۱		
۲۲	۱۲		
۳۴	۱۳		
۳۶	۱۴		
۴۱	۱۵		

ہر حالہ آشناسیدن وقایسلردن اوکر تہملی ؛ اولردہ بری تہ  
 خانگیلر کی اجرای آتدیگی کل ، خانادہ و باخورد رفقا ایچندہ  
 طاقی وقت کچیریک ایچین اوقوسل و باجاللیدر . شرق آتیبسی ،  
 سناز اسمعلی مہم ، رقیق صفتلردن در . موسیقی روصک  
 غناسیدر .



صورت



1197

درس	صفحه
خسته زيارت و دور تقاضات	۴۴
مکتب پرلده	۴۶
به ماگ ، الجھک	۴۸
تيفس و لباس	۵۰
گوز و قولاقرک حافظه سي	۵۱
مستعمل اولان ابتدائي تدريس	۵۳
	۵۴
	۵۶
اداره مشروطه	۵۸
حریت	۶۰
	۶۲
	۶۴
	۶۶
	۶۸
	۶۹
ديکيش و بيم	۷۰
ديکيش و بيگي به دائر	۷۲
ملبو ساک حسن حافظه سي	۷۳
ال و ايگنه ايتلري ، اورکوز	۷۵

**Ek-2: Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi - 4. Cildinin Latin Harflerine Aktarımı.**

KIZLARA MAHSUS KİRÂ'AT MUA'LLİMİ  
(Dördüncü Kitab)

Hanım kızları kırâ'ata alıştırmakla beraber okuduklarını añlamalarına  
ve 'ilmî, fennî, edebî, ahlâkî, sıhhî, ictimâ'î, sınıâ'î  
mebâhisden bi-hakkın istifadelerine yardım ider.

Muharriri

Ebu'l-Mu'ammer Fu'ad

Înâs mektepleri programına göre sûret-i mahsusada tertîb olunmuştur.

Sâhib ve nâşiri

“Kasvar Matba'ası” vezîr hân numuru: 84

Der-sa'âdet

1329

**Sayfa 2****İfâde**

(1) “Kırâ’at Mu’allimi”niñ işbu dördüncü kısmı hıfzü’s-sihha ile (2) ba’zı kavâ’id-i ictimâ’iyyeye ve sanâyi’-i nefiseye ‘âid mebâhisi câmi’ olub (3) ‘aynı zamânda mebâhis-i mezkûreniñ lâıykıyla tadrîsine dahî (4) müsâ’id derecededir.

*Ebu’l-Mu’ammer Fu’âd*

**Sayfa 3****(1) Hıfzü’s-Sıhhaya Dâ’ir**

(2) “Sıhhat” dinilen sağlam yaşamak yollarını bildiren ‘ilme (3) “hıfsü’s-sihha” dirler. Vücûddaki her nev’i âlât ve edevât (4) hareketlerini, vazîfelerini lâıykıyla yaparlarsa vücûdda hastalık, (5) râhatsızlık olmaz. Bu hâlde evvelâ vücûd-ı insâniyedeki ‘uzuvları,(6) âletleri ve teferru’âtını öğrenmek lâzım gelir.

(7) Meselâ: ayak didiğimiz zamân bu bir ‘uzuvdur. Kol, baş hep birer ‘uzuvdur. Cümlesine birden a’zâ dirler. Kalb bir âletdir.

(9) Şimdi vücûd-ı beşerde ya’nî insânıñ bedeninde bulunan a’zâ (10) ile âlât ve edevâtı öğrenelim:

(11) Hanım kızlar, insân dinilen ve Cenâb-ı Hakk’ıñ ihsân-ı ilâhîsi (12)olan fabrika çok mühim ve şâyan-ı hayret kısımları hâvîdir.

(13) Evvelâ hâricî kısımlarını ya’nî dışarıdaki ‘uzuvlarını sayalım:

**Sayfa 4**

(1) Baş	Ense, boyun	Âlât-i tenâsülh
(2) Göz	Kollar	Bacak
(3) Burun	Eller	Ayak
(4) Kulak	Göğüs	
(5) Ağız	Karın	

(6) İnsânıñ iç cihetindeki âletlerde şunlardır:

(7) Dimâğ “beyin”	Mi’de	Damarlar
(8) Dil	Kalb	Bağırsaklar
(9) Küçük dil	Akciğerler	Siñirler
(10) Hançere dinilen gırtlak	Karaciğer	Dalak

(11) Beden binâsınıñ çatısı, temeli “iskelet” veyâ “kadîd”

(12) dinilen kemiklerdir. Kafâ tası, yüz kemikleri, omuz kemikleri, (13) gövde kemikleri, kaburgalar, kol, el, parmak, bacak ve ayak (14) kemikleri iskeleti vücûda getirirler.

(15) Kemiklerin şekilleri başka başkadır. Kafâ tası gönbedli ve kâse (16) gibidir. Yüz kemikleri yassıdır. Omuz kemikleri ile kol, (17) bacak kemikleri uzun, yuvarlak ve içleri boşdur. Kaburga (18) kemikleri ise kavislidir. Bel kemiği ise pül pül birleşmiş (19) kemiklerden meydâna gelmiştir. Kemiklerin içleri boş olması çâbuk (20) kırılmamak içindir. Bu kemiklerin üstünde yağlar, etler mevcûd (21) olup vücûd-ı insânî nihâyet bir deri ile kaplanmışdır. Bu deri de

### Sayfa 5

(1) gâyet sık, ince dokunmuş kumâşa beñzer, mesâmmatlı ya'nî (2) deliklidir ve birkaç katdır.

(3) Kol, bacak, diz ve parmakların kemikleri bir birilerine (4) geçmek sûretiyle bitişmiş olup buralara “mufassal” dirler ki (5) bölüntü yerlerdir.

(6) Kudret hakkıyla vücuda gelen şu insân fabrikası işlemek (7) için kömür vesâ'ireye ya'nî gîdâ ve kana buhâra muhtâcdır.

### Ders 2

(8) Bu dersimizde de bedendeki a'zâ ve âlâtın mahiyetlerini (9) vazîfelerini bildirelim:

(10) Dimâğ: -- Yoğurt kıvâmında yumuşak, üstü yuvarlakca, (11) pürüzlü bir cisimdir. ki kafâ tasının içinde bulunur. Bir de (12) kafânın arka cihetinde “beyincik” denilen diğerk bir âlet daha (13) mevcûddur. Dimâğ, yâhûd beyin vücûduñ hâkimi ve kumandanıdır. (14) Burası emr ve hükm etmeyince insân bir şey yapamaz. Bütün (15) Siñirlerin ucu, damarların muntehâsı burasıdır. Beyin vücûduñ (16) eñ mühim, eñ nâzik bir ‘uzvudur. Gâyet nâzik olduğundan kâfa (17) tası içinde muhâfaza olunmaktadır.

### Sayfa 6

(1) Dimâğ, bir ‘ârzaya uğrarsa insâna cinnet denilen delilik (2) gelir ki o vücûddan ‘ârzanın devâmı müddetince istifâde olunamaz. (3) Dimâğ bütün hislerin, bütün bilgilerin merkezidir. Parmağımız (4) kesildiği vakit bir acı duyarız. Bu acıyı duyan parmak değil, (5) beyindir. Ara yerdeki siñirler vesâ'ir ince âletlerle dimâğ müte'essir (6) olur. ‘Akıl kuvvetinin merkezîde beyindir. Beyincik ise insânın (7) hareketlerini tanzîm ider; bir manivela gibidir.

(8) Göze gelince: Gözde bir âlet-i mahsûsadır ki görmek (9) keyfiyyetine vâsıta olur. Gören asıl göz değil, yine beyindir. (10) Göz ‘âdeta görmeğe mahsûs bir pencere dimekdir. Dimâğ ile göz (11) arasındaki siñirler, damarlar rü'yet fi'lini vücûda getirirler.



(12) Dimâğ, ‘âdetâ bir fotoğraf gibi göz penceresinden gördüğü (13) şeyleri alır, üstüne nakş ider. Eserler çizgiler yapar, (14) hâfıza kuvveti ile evvelce gördüğü şey’i yine göz önüne getirebilir.

(15) İnsân bir şeyi anlamak üzere dikkat itdiği, ‘aklını o (16) noktaya virdiği sırada ziyâdece kalsa beyin yorulur.

(17) Gözde nâzik âletlerden biri olduğundan kapakları ve etrâfında (18) muhâfaza kirpik denilen kılları mevcûddur. Gözün beyâz zemîni (19) üzerinde siyâh; mâ’i, yeşil, elâ renklerinde değirmi bir (20) kısmı vardır.

(21) Kulaklara gelince: Bu da işitmeğe mahsûs âlât ve edevâtı

### Sayfa 7

(1) ihtivâ iden bir âletdir. İşitme sınırlarıyla dimâğa merbûtdur. (2) Şu hâlde işiden yine dimâğdır.

(3) Ses, hevâyı oynatır, ihtizâz iden bu hevâ kulağın (5) içindeki zâra çarpar, sallar; arkasındaki bir küçücük (6) su kabı gibi şeyin içine uzanmış sınırlar hareket ider. Dimâğı (7) haberdâr eyler. İşte işitme fi’li de bu sûrette vukû’â gelmektedir.

(8) Görülüyor ki içden içe muntazaman yapılmış gâyet ince âletlerle (9) ne gibi hârikalar vücûda geliyor. Bunlar, hep Cenâb-ı Hakk’ın kudret (10) ü ‘azamet sıfatıdır.

### Ders 3

(11) Burun, ağızın üst tarafında hâricen iki deliği mevcûd (12) ve dâhilen de ağza fethası bulunan çıkıntılı bir âletdir ki koku (12) almağa, teneffüse mahsûs ‘uzuvlardandır. Her dürlü kokuyu (14) duyan. Anlayan şüphesiz yine dimâğdır. Görülüyor ki her bir fi’l (15) insânında dimâğın ya’nî beynin büyük ‘alâkası vardır.

(16) Gırtlâk ise açırılır kapanır fethaları hâvî bir âletdir. (17) Bir şey yediğimiz ve yutduğumuz sırada burun fethası kapanır.

### Sayfa 8

(1) Mi’de yolu açılır. Yemekler oraya ya’nî mi’deye gider. Nefes (2) aldığımız zamân ise burunun iç deliği açılır.

(3) Bir şey yutulduğu sırada kazara nefes alınırsa insânın (4) boğazına, genzine kaçdı dirler ki öksürtür, ‘âdetâ insânda (5) devâm iderse boğulmasına sebep olur.

(6) Su içilirken nefes alınırsa suyun ‘ale’l-ekser burun (7) deliklerine kadar geldiği görülür.

(8) Ağıza gelince: Bu da dudak didiğimiz kapaklarla çevrilmiş (9) bir âletdir ki içine dişler, dil ve bir de tâvânı makamında (10) “damak” vardır.

(11) Dil, söylemeğe, ağız değirmendeki mahsûli öğütmek (12) üzre çevirmeğe, yutmağa yarar. Dil ile mi‘deniñ ittisâli vardır.

(13) Ağıza değirmen didik. Çünkü yediğimiz şeyleri evvel-be-vel (14) öğüdülmekte orada dişler vâsıtasıyla parçalanub çiğnemekdedir.

(15) Dişler, insân dört beş aylık oldu mu çıkmağa başlar; (16) tadrîcen otuz iki dâne olur. Öñ dişler kesmeğe, yanındakiler (17) koparmağa, sağ sol yanındakiler âzı dişleri de ezmeğe (18) yarar. Damak ise dimâğa yenilen şey’in lezzetini virmeğe mahsûs (19) üsti gâyet ince ve kırmızı deri ile kaplanmışdır.

(20) Ağızla, burun ve kulaklar arasında yanak dinilen kaplamalar (21) ve ağızın alt tarafında çeñe kemiği mevcûddur.

### Sayfa 9

(1) İnsân bir şeyi çiğnerken ağız ve çeñeniñ oynaması ileri (2) geri, yukarı aşağı hareket iden kemikleriñ kımıldamasından (3) ileri gelmekdedir.

### Ders 4

(4) Bu dersimiz de mi‘deye dâ’irdir:

(5) Mi‘de: -- İnsânın karnı ile göğsi arasında ve ortasında (6) bulunan bir kisedir ki yayılmak, büzülmek gibi hareketler yapar ve alt (7) tarafından uzanan esâsı bağırsakla ma‘kada kadar yolu vardır.

(8) Mi‘de, vücûd makinesiniñ esâs ocağıdır. Gerek mi‘de (9) ve gerek onuñ mu‘âvini olan bağırsaklar ‘âdetâ bir değirmen gibi (10) yenilen şeyleri muhtelif hareketlerle parçalar, eritir ve hazm iderler. (11) Mi‘dede erimiş olan gıdâlardan kan olan kısmı ayrılır, muhtelif (12) damarlar vâsıtasıyla dışarı def’ olunur. Mi‘de şu hâlde (13) makineniñ kazanı demek olub kanı yapub ayırır. Fazla şeyleri (14) alt taraftaki âletlere virir.

(15) Mi‘de, vücûduñ eñ mühim ve değerli bir âletidir. Çünkü (16) yenen yemekler orada hazm olunur. Vücûd makinesi onuñ (17) sâyesinde hareket ider. Bu sebeble mi‘deye ‘arız olacak eñ

### Sayfa 10

(1) ufak bir fenâlık tekmîl vücûda sırâyetle mazarrat virebilir. (2) Mi‘de hazmı derûninde fi‘il-i hazmı yapmağa sebep olan bir mâyi‘ (3) (su) vardır ki bunuñ adına “usâre-i mideviyye” dirlir.

(4) Bu mâyi‘, ne kadar bol olursa hazm fi‘li o nisbetde çâbuk (5) vukû bulur.

(6) Mi‘de ne kadar sağlam olursa onuñ hâvî vücûdda o (6) nisbetde metin olur. Buña binâ’en mi‘deyi yormakdan ve vâsita-i (7) hayâtımız demek olan bu küçüçük

keseyi büzmekden sakınmak (8) lâzım gelir. Çok yemek mi'deyi genişletir; genişlemiş mi'de (9) hazm fi'lini lâyıkıyla yapmaz ve vücûda ekser hastalıklarda pis (10) boğazlıktan gelir. Hazımsızlıktan ileri gelen mi'de hastalıkları (11) pek müz'ic ve elem-nâk olub tekmîl vücûdı , tahrîb ve hatta hayâtı (12) bile ifnâ idebilecek kötü hâ'izdir.

(13) Hanım kızlar, gerçi iyi şeyler ve fâ'ideli maddeler yemek elzemdir; (14) Fakat şişmanlık ârzûsıyla çok yemek, mi'deyi doldurmak (15) fâ'ide değil, mazarrat virir. Şişmanlık esâsen yağdan 'ibâretidir; (16) Bu yağ vücûda muzırdır; kalbiñ, böbrekleri nihâyet yağ kaplayarak (17) durmalarına ve mevtiñ husûlüne yardım ider. Şişmanlık bu takdîrde (18) bir nevi 'âlet dimek olmasıyla bunu ârzû itmek kâr-ı 'âkıl değildir. (19) Asıl vücûdı sağlam bulundurmak için çalışmalı mi'deye (20) muntazaman ve hazmı kolay mağzi şeyler göndermeli, lokmaları

### Sayfa 11

(1) ağızda lâyıkıyla çiğnemeli, sert ve iri mâddeleri yutmamalıdır. (2) Bunlardan başka mi'deyi üşütmek çok su içmek çok soğuk (3) ve çok sıcak şeyler yemek her hâlde gayr-ı câ'izdir. Görüyorsunuz ki (4) mi'de dinilen âlet dâhiliye-i vücûduñ hakîken eñ değerli kısmını (5) teşkil idiyor. Binâ'en-'aleyh oburlukdan sakınmak, muntazam zamânlarda (6) ve kâfi mikdârda yiyüp içmek, her sûretle i'tidâl dâ'iresinde (7) hareket itmek iktizâ ider.

### Ders 5

(8) Kalb ve ciğerleri bildirelim:

(9) Kalb, vücûdda 'âdetâ emme basma bir tulumba dimek olub (10) mi'deniñ üst tarafında ya'nî akciğerlerle mi'de arasında ve biraz (11) sol tarafda bulunur. Şekli armuda beñzer ve tepesi aşağıda (12) olub sağa sola tik, tik diye hareket ider. Kalb, kanı (13) vücûduñ her tarafına yaymak için bir makinedir. Kan damarları (14) vâsîtâsıyla kanı yukarıya ya'nî akciğerlere gönderir. Orada (15) kan tasfiye idilir. Ya'nî bu akciğerler sünger açılıb kapanmak (16) sûretiyle siyâh kanı kırmızılaşdırırlar; vücûduñ aksâm-ı sâ'iresine (17) îsâl iderler. Vücûdda hem siyâh, hem de kırmızı kanlara mahsûs

### Sayfa 12

(1) yollar ya'nî damarlar vardır ki kanlar bunlarıñ içinden geçerek lâzım (2) gelen mahallere giderler. Kalbiñ hareketiyle biz nefes alırız. Kalb bir (3) 'ârzaya uğrar ve durursa teneffüs idemeyiz; o zamânda ölürüz. (4) Teneffüsle aldığımız hevânıñ müvellidü'l-humûzası içimizde 'âdetâ kömür (5) gibi ihtirâk (yanma) fi'lini yapar. Hevâya eşid ihtiyâc der-kârdır.

(6) Kalbiñ muntazaman hareketi a'zâ-yi bedeniñ yolunda iş görmesini (7) ve kaniñda lâzımı gibi devr eylesesini mûcib olur. Kalb gerçi (8) bir et parçasıdır; fakat âlât-i hayâtımızıñ eñ mühimlerinden (9) biridir. Göñül, dil didiğimiz şeyiñde mahalî burası olmak (10) i'tibâriyle ehemmiyetlidir. Hisler, hep kalbden doğar. Kalb yâhûd (11) göñül merkez-i devrân dem ü bâ'is hayât –ı âdemdir. Kalbi, hisleri (12) i'tibâriyle de temîz tutmalıdır. Çünkü kalb âyine-i hüdüddir. 'İşretiñ (13) cigaranıñ, fenâ hevâ teneffüsünüñ kalbe virdiği mazarrat pek çokdur. (14) Nihâyet kalbiñ sektelemesine ya'nî durmasına ve sâhibiniñ vefâtına (15) sebebiyyet virebilir.

(16) Sıhhati yerinde bir âdemiñ kalbi dakıkada (64-75) 'aded (17) kadar atar; ya'nî tik tak ider. Çocuklarıñ kalbi kaniñ (18) sur'atle devrinden nâşî sık atar, hatta küçükleriñde teneffüsü (19) pek serî' olduğundan devrân-ı demleri ziyâde dimek olur.

(20) Sağ elimiziñ bileğinde (nabız) didiğimiz damarıñ atması (21) kalbiñ oynamasıyla hâsıl olur. Nabzıñ 'adedi kalbiñ 'aded

### Sayfa 13

(1) hareketini gösterir. İşte bunuñ için hekîmler hastaları evvelâ (2) nabzılarından yoklarlar. Nabız 'adedi artan veyâ hadd-i vasatından (3) aşağı inmiş bir vücûdda bir 'ârza ya'nî hastalık var (4) dimek olur.

(5) Cigerlere gelince: Bunlarda echeze-i teneffüsümüzden olub (6) nâzik 'uzuvlardandırlar. Kanı tasfiye iderler ve hareketleriyle vücûda (7) getirirler. Kalb ile akciğerler beyinde de birçok damarlarla (8) yollar vardır.

(9) İnsân nefesi içine çektiği zamân tâze hevâ alır ve dışarı (10) virdiği zamân karbon çıkarır. Ya'nî bozulmuş hevâyı dışarı (11) fırlatır. Akcigerlere gelecek 'ârızalar vücûdı yıpratdırır. (12) harâb ider. Meselâ gâyet soğuk ve rutûbetli hevâ teneffüs onları (13) üşütür, omuzlardan, arkadan, göğüsden terli terli alınacak (14) soğuk hevâ cigerleri rahne-dâr ider. Bronşit, punta (15) zâtü'l- cenb ve zâtü'r-rî'e dinilen mühlik hastalıklar vücûda getirir. (16) Akciger veremi dinilen hastalık da ya irsen veyâ sâ'ir vâsıtalarla (17) sirâyeten vücûda intikâl ider ki bir nev'i mikroblarıñ akcigerleri (18) tahrib itmesine ve 'âkıbet-i vücûdlarıñ bitüb mahv olmasına sebep olur. (19) Binâ'en-'aleyh bu gibi 'ârızalardan sakınmak elzemdir.

### Sayfa 14

#### Ders 6

(1) Karaciger ve bağırsaklarla böbreklere dâ'irde beyân mütâlâ'a idelim:

(2) Karaciger, karnıñ sağ tarafına mevzû' ve safra yapmağa (3) mahsûs bir âletdir. Çünkü vücûda safranıñ dahî lüzûmı (4) vardır. Fakat safra haddinden ziyâde



olursa kana karışır ve kesret (5) fa‘âliyeti cihetiyle karaciger bu sırada ‘ârızaya uğrar. ‘Ale’l- ekser (6) ısıtmadan sonra vücûda ‘ârız olan ve sarılık dinilen (7) hastalık işte bundan neş’et ider. Karacigerde kum birikmesinden (8) dolayı sancılarda vukû‘a gelir.

(9) Bağırsaklara gelince: Bunların tûlları pek ziyâde olmakla (10) berâber iyice sarılarak karın boşluğuna konulmuş bulunduğundan (11) göze uzun görünmez. Ve kalın bağırsak dinilen kısmıyla mak‘adda (12) nihâyet bulur. Yediğimiz şeyleri eritmek husûsunda bağırsaklarında (13) yardımı çoktur.

(14) Bağırsaklar cüz’i bir râhatsızlığa uğrarsa insân çok (15) muztarib olur. Tifüs dinilen ve bağırsaklar derûninde iltihâb (16) husûli çıban çıkması demek olan hastalıkta pek mühlikdir.

(17) Bu gibi hastalar için ne etmek yenilmesini men‘ iderler. Çünkü

### Sayfa 15

(1) bağırsak delinirse ölüm muhakkaktır. Bu cihet vâlidelerinde iyice (2) hâtırında bulunması ve hekiminiñ etmek men itdiği hastalara (3) –mazarrat tevlîd iden - merhamet sâ’ikasıyla etmek yedirmemelidir.

(4) Bağırsakların soğukdan da muhâfaza idilmeleri şarttır.

(5) Böbrekler, bir nev’i sidik süzgecidirler. Bevl kesesine (6) sidik bu vâsita ile gelir ve mesâne dinilen bir yol vâsitasıyla (7) ön taraftan dışarı çıkar. Bevli var iken def‘ itmeyübde (8) tutmak keseyi, mesâneye git gide tahrîb ideceği için çok (9) muzırdır.

(10) Böbreklerinde kendilerine göre hareketleri vardır. Bu hareket (11) lüzûmundan ziyâde vukû‘a gelirse böbrekler tabî‘î yorulur ve kendilerine (12) ‘ârıza gelir. İnsân ihtiyârladıkça âlâtı eskiyeceği ve bi’l-hâssa (13) böbrekler yıpranacağı cihetle ihtiyârların bedenlen dermânsızlığı ve sık (14) sık küçük âbdest bozmaları bundan ileri gelir.

(15) İnsânın karnı ortasında bir de göbek vardır. Rahm-ı mâder de (16) bulunan çocuklar bu vâsita ile ta‘ayyüş iderler ve doğdukları (17) ebelerce göbekler usûlî dâ’iresinde kesilir.

(18) Eller iş görmeğe, ayaklar dik durmağa ve yürümeğe (19) mahsûsdur.

### Sayfa 16

#### Ders 7

(1) Vücûd insânı bu sûretle kemiklerle, etler, siñirler, damarlar (2) ve dâhilî ve hârici âletlerle bezendiğinden sonra birde hâricen bir deri (3) ile kaplanmıştır. Bu deri delikli ya‘ni mesâmmâtlı olup vücûd, (4) ağız ve burundan başka bu cild ve vasıtasıyla

da teneffüs ider. Vücûdda (5) biriken kirler bu delikleri tı kayacağından hammâma gitmeyen kimselerin (6) teneffüs cildlerine betâ'et 'ârız olur ve dolayısıyla vücûda (7) mazarrat da gelir. Temîzliğin insânlar için olan lüzûmü bunuñla da (8) ta'in ider.

(9) Başda, kaşda ve erkeklerin üst dudaklarıyla yüzlerinde, koltuk altlarında ve tekmiñ bedende az çok kıl da bulunur. (11) Bu kılların dibleri birçok muzır mikroblarla mahal olacağından (12) bi'l-hâssa başı, saçları yıkamak ve temîz tutmak ve koltuk altlarıyla (13) 'avret mahallerindeki kılları büyüdükce gidermek ve hele tırnaklar (14) ne kadar temîz tutulsa yine mikroblara yatak olacağı ve bakanlarında (15) tiksindireceği cihetle büyüdükce kesilmek muktezîdir. (16) El ve ayak tırnakları uzamış kimseler vakit geçirmeksizin (17) ve gice gündüz dimeyüb bunları kesmelidirler. Vücûduñ her

### Sayfa 17

(1) cihetini temîz tutmak 'aklen, şer'en, sıhhaten elzem ve 'aks hâlde mazarrat (2) 'adîdesi müstelzendir.

(3) Bir de saçların , sakal ve bıyıkların ağarması keyfiyeti vardır ki (4) evvelce bunuñ ihtiyârlığa mahsûs 'alâ'imden 'adı cihetine gidilmiş (5) iken zamânımızda on beş yigirmi yaşlarında ki gençlere dahî 'ârız (6) olmasından dolayı bunu her hâlde bir hastalık 'add itmek daha (7) muvâfıkdır. Gerçi kırk yaşından sonra saçlar ağarmağa başlar. (8) Vaktinden evvel ağarması erbâb-ı fencede keşf idildiği vechle (9) bir nev'i hastalıktır.

(10) Ma'lûmdur ki kıllar rengini cildin altındaki içleri su dolu (11) kabarcıklardan alırlar. Saçlara 'ârız olan hastalık sebebiyle (12) bu suyuñ rengi beyâzlaşmakta ve saçlar ise rengini bunlardan (13) almakda olduklarından onlar da beyâz çıkmaya başlar.

(14) Bundan başka keder ve düşünceden ve bu yine bedenende tevârüs (15) yüzünden saçların ağarması tabî'î görülmektedir.

(16) El-hâsıl Cenâb-ı Hak, vücûd-ı beşerî hayvânât sâ'ireden (17) farklı ve mümtâz sûretde hulk buyurmuş olub bu tabî'î makedeki (18) incelik 'akl-ı beşerî hayretlere ve kudret-i hakka karşı 'acize sevk (19) ider. Binâ'en- 'aleyh ihsân-ı ilâhi olan hayât ve vücûdlarımızın kadir (20) ve kıymetini iyi bilmeliyiz ve vücûdlarımıza iyi bakarak hasalıklardan (21) korumalıyız.

**Sayfa 18****Ders 8****Sıhhat**

(1) Dünyâda insânlar için eñ büyük ni‘metiñ sıhhat olduğunda (2) şüphe yoktur. Vücûduñ sıhhati, o vücûdda ki ‘uzuvlarıñ ve âlât (3) edâvâtıñ kendilerine mahsûs vazîfeleri vakt ü zamânında muntazaman (4) hakkıyla yapması ve bu suretle vücûduñ sâlim ve kuvvetli bulunmasıdır.

(5) Hastalıklı insânlardan istifâde beklenmez. Çünkü sıhatsız (6) hiç bir şeyi yapılamaz. Marîz bir kimse dünyâ ve ‘ukbâya ‘âid (7) bütün vazîfelerine ifâda zorluğa uğrar.

(8) Ten-dürüst vücûdlarıñ fikirleride sâlim, vicdânları da râhat (9) bulunur.

(10) İşte “hıfzü’s-sıhha” dinilen ‘ilm vücûduñ ‘âfiyyetini te’mîn (11) idecek çâreleri, yolları gösterir bir ‘ilm-i mahsûsdur ki her (12) sâhib-i hayât bu ‘ilimden az çok hissedâr olmak icâb ider. (13) Hıfzü’s-sıhha, hastalıkları vukû‘ndan evvel men‘e çalışır. Etıbbâ (14) ise hastalık musallat olduktan soñra def‘-i çârelerine tevessül (15) iderler. Büyük pâdşahlarımızdan Kânûnî Sultân Süleymân;

**Sayfa 19**

(1) “Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi”

(2) sözleriyle sıhhat ni‘metiñ her düveliniñ fevkinde bir sa‘âdet olduğunu (3) göstermek istemiştir.

(4) Sağlam yaşamak kâ‘idelerini bildiren hıfsü’s-sıhhayı yalnız (5) öğrenmek kifâyet itmez. Onuñ bildirdiği gibi hareket itmek (6) ya‘nî o âmelîyle de ‘âmil olmak lâzımdır.

(7) Vâkı‘â hîçde hasta olmamak insânıñ elinde değildir, fakat insânıñ (8) ekser hastalıkları da kendine celb iden yine kendisidir. (9) Binâ‘en-‘aleyh hıfzü’s-sıhhanıñ bildirdiği kâ‘ideler dâ‘iresinde hareketle (10) vücûdını bi-hakkın muhâfazaya çalışanlarıñ da hastalığa eñ seyrek ve eñ az (11) uğradıkları tabî‘idir.

(12) Hânım kızlar! Her vücûd yaratılışda bir değildir; kimi (13) za‘îf, cılız, kimi şişman, kimi de mutavassıt bir hâlde, (14) kuvvetlidir. Her ‘ilâc, her derde şifa viremez. Her kâ‘ide her (15) vücûda tatbîk idilemez. Her şahs, kendi vücûdınıñ hekîmi (16) olmak gerekdir.

(17) Ba‘z vücûdlar vardır ki hastalığa isti‘dâdları pek ziyâdedir; (18) Eñ ufak bir şeyden müte‘essir olur; ba‘zıları da görülür ki hâ‘iz (19) olduğu kuvvet sebebiyle ne kadar te’sîrâta ma‘rûz kalsa yine mukâvemet (20) ider. Kimi de idmân ve ülfet

sebebiyle meselâ soğuğa alıştığından (21) öyle olur olmaz şeylerden derhâl müte'essir olamaz. Çocuklarımızı

### Sayfa 20

(1) hevânîñ, soğuğun te'sîrlerine, dünyânîñ kederlerine, gamlarına (2) karşı duracak derecede metîn vücûdlu olmak üzere alışdır-(3)malıyız. Gerçi natura dinilen vücûduñ fitratına tâb'i bir mes'ele (4) ise de ülfetiñ de bunda pek büyük te'sîri vardır. Bizi eñ ziyâde (5) korkutan şey' ölümdür. Hâlbuki her hayât sâhibi buña (6) muhakkak uğrayacaktır. Bunuñ için bundan korkmamalı, fakat (7) sağlam yaşamak yollarını da aramakdan aslâ geri durmamalıdır.

(8) Dimek istiyoruz ki insân birkaç def'a ölüb dirilseydi (9) mevt ile de ülfet itmiş olurdu. Dünyâda herkes için ölmek (10) mukarrer ve ecelde birdir. Zamânı gelen gider; bunu hîç bir kuvvet (11) men' idemez. Cenâb-ı Hak, bir vücûduñ mahvını takdîr buyurduktan (12) sonra hîç bir tabîb-i hâzik onuñ hayâtını i'âdeye muvafık olamaz.

(13) Ecel kazâ ölümün vukû'una göre virilmiş bir isimdir. (14) Maktûl bile eceliyle ölür. Çünkü: onuñda 'indallah o yüzden (15) fevti mukarrer itmiş demek olur.

(16) Fakat kendini " ben ölmem" diye deñize atan bir âdem yüzmek de (17) bilmezse ölür. Çünkü: Ölüm zamânını kimse bilemez. Her hastayı (18) hekîme bakdırmak şartdır.

(19) Tevekkül ideyim diye hekîm çağdırmamak, yâhûd pâre gidecek (20) diye sakınmak, hastayı bakdırmamak büyük 'akılsızlıktır. Bir hastalık (21) ne kadar çâbuk tedâvîye başlanırsa o kadar evvel iyiliğe yüz

### Sayfa 21

(1) tutar. Bundan başka ecel û va'deniñ geldiği bilinse bile ölüm (2) dakîkasına kadar hastanıñ ızdırâblarını bir derece olsun hafifletmek (3) insânlık iktisâsıdır.

(4) Pâre sarf olunacak diye hastaya ehemmiyyet virmemek de pek (5) boş bir hareketdir. Çünkü pâre cân kazanamaz; fakat hayât, (6) pârayı kazanabilir. Binâ'en- 'aleyh tevekkülde tevessülde dâhil olduğundan (7) kıymetli hayât ve vücûdlarımızı ifnâ itmemek çârelerine bakmak tehlikeden (8) sakınmak ve hele kolera, vebâ, verem, sıraca, frengi gibi insâna (9) geçebilen sârî ve mühlik hastalıklara karşı muhâfazalı bulunmak (10) elzemdir. Yalnız tevekkül ile inşâllah ile iş bitmez.

(11) Esbâbına tevessül itmekle berâber işi Cenâb-ı Hakk'ın lütf ü merhamet (12) seccâniyesine havâle itmelidir.



## Ders 9

### (13) Sağlam Yaşamak Yolları

(14) Sağlam yaşamak için iktizâ iden yolları bilmek ve oña göre (15) hareket itmek lâzımdır.

### Sayfa 22

(1) Şurası iyi bilinmelidir ki: İnsân, her fi'li hareketinde (2) intizâmı muhâfazaya çalışmalı ifrât-ı tefrîta düşmemelidir. Yemede (3) içmede, uykuda, çalışmada hülâsa her şeyde muntazam (4) hareket itmek ya'nî bunları mu'ayyen vakitlerde yapmak ve bir de haddini (5) aşmamak, yâhûd lüzûmundan az yapmamak gibi şeylere dikkat idilmelidir.

(6) Hıfzû's-sıhhanında esâsı "itidâl"dir.

(7) Sağlam yaşamak için iktizâ iden vesâ'it şunlardır;

(8) 1- Sağlam ve temîz hevâ teneffüs

(9) 2- Lüzûmı kadar ziyâ ve harâret

(10) 3- Gıdâ-yi hâlis

(11) 4- Saf ve berrâk su

(12) 5- Râhat uyku

(13) 6- Vücûdı her dürlü te'sîrât-ı hâriciyyeden muhâfaza (14) itmek.

(15) 7- Temîzlik

(16) 8- Lüzûmı kadar hareket ve fa'âliyyet ve gayret

(17) 9- Derin düşüncelerden sakınmak

(18) 10- İklîm ve mevsime göre telebbüs (giyinmek)

(19) Hevâ: Vücûd-ı insânı hevâsız yaşamaz. Bu sebeble hevâ bizim (20) en değerli hayât vâsıtamızdır.

(21) Cenâb-ı Hak, küremizi gâyet kalın bir hevâ tabakasıyla çevirmiş

### Sayfa 23

(1) olub insânlar ve hayvânlarla nebâtât hevâsız bir hayât olamazlar.

(2) İnsânlar, hevânın derûnındaki müvellidü'l-humûza gazından istifâde (3) iderler. Her nefes aldıkça bu gazı alırlar, nefes virdiklerinde de (4) karbon dinilen gazı dışarı virirler.

(5) Dâ'imâ sâfi ve temîz hevâyâ ihtiyâcımız vardır. Büzülmüş hevâ (6) akciğerlerimizi vesâ'ir âletlerimizi bozar, kana mazarrat virir. (7) Netîtecede vücûdı rahne-dâr ider.

(8) Köylüleri tâze hevâ almağla bahtiyâr olan takımdandırlar ki ekseri (9) bundan ve esbâb-ı sâ'ireden dolayı şehirlilerden çok yaşar. Temîz (10) hevâ kırlarda, ağaçlıklı yerlerde bulunur.

(11) Galabalık şehirlerin, hânelerin hevâları dâ'imâ bozuktur.

(12) Bu sebeble evlerimizde odaların ara sıra kapı pencerelerini (13) açarak bozuk hevâyı çıkarub tâze hevâ almak, hele yatak (14) odalarının pencerelerini sabâhları açub, yatıncaya kadar bırakmak (15) ve tâze hevâ aldirmek, galabalık yerlerde çok bulunmamak lâzımdır.

(16) 'Ale'l-umûm yüksek yerler hevâdardır. Fakat çukur ve bata-(17)lıklı mahallerin hevâları bozuk olub ısıtma vesâ'ire gibi hastalıklar (18) virir. Hevânın derûnünde su buhârı ya'nî rutûbet de mevcûddur. (19) Bu rutûbet ne kadar ziyâde olursa vücûda o kadar mazarrat virir.

(20) Hevâ küre-i arzın her yerinde bir değildir. Meselâ 'Arabistân'da (21) dâ'imâ hevâ sıcaktır, şimâl taraflarda meselâ Rusya'da soğuktur.

#### **Sayfa 24**

(1) Bizim memleketimizin kısm-i a'zamî ise mu'tedil iklimdedir ki hevâsı eñ (2) güzel yerlerden ma'dûddur.

(3) El-hâsıl hevâ dinilen şey, Cenâb-ı Hakk'ın bize bâd-ı hevâ olarak (4) ihsân buyurduğu hayât ve sıhhat vâsıtasıdır.

(5) Ziyâ ve harâret: Ziyâda eñ mü'essir bir hayât vâsıtasıdır. (6) Vücûdlar ziyâ almazlarsa solarlar, kan sulanır; her nev'î hastalığa (7) yol açılmış olur. Lüzûmı kadar güneş alan vücûdlar dâ'imâ (8) kırmızı kanlı ve ten-dürüst olurlar. Ziyâ ya'nî aydınlıktan mahrûm (9) olanlar ise sararub solarlar.

(10) Güneş bizim için eñ mükemmeli ve tabî'i bir ziyâ menba'ıdır. Fakat (11) lüzûmundan ziyâde aydınlığa ma'rûz vücûdlar, hele şiddetli lamba (12) ziyâlarına hedef olan gözler mazarrat görürler.

(13) Harârete gelince: Buda yaşamak için eñ lavî bir mü'essirdir; (14) Vücûd makinesi işlemek için harârete muhtâcdır. 'Aks hâlde (15) işlemez, durur. Vücûdda harâreti eñ ziyâde müvellidü'l- humûza (16) gazı yapar.

(17) Güneş, 'aynı zamânda harârete de menba'dır. Güneşin harâreti (18) hevânın rutûbetini giderir.

(19) Harâret mâdem ki yaşamak için elzem bir mü'essirdir "Güneşin (20) girmedığı yere tabîb girer," darb-ı meselî pek doğru bir sözdür.

### Sayfa 25

(1) Marazdan sâlim bir vücûdda dâ'imî bir harâret vardır ki (2) mikdârı 37 derecedir.

(3) Bunun adına "harâret-i garîziyye" dirler. Harâreti ölçmeğe (4) mahsûs termometre dinilen âletle derece-i harâret, bilmek mümkündür.

(5) Vücûd-ı insâniyyede harâretin 37 dereceden fazla veyâ noksân (6) olması o vücûdda bir 'ârızanın vukû'nı bildirir.

### Ders 10

(7) Gıdâ: -- Her makine işlemek için bir kuvvete muhtâcdır. (8) Meselâ: Şömen düferin lokomotifini yürütecek makinenin hareketi (9) için kömüre, suya, âteşe ihtiyâc vardır.

(10) İşte bunun gibi vücûd makineside işleyebilmek üzere (11) o gibi şeylere ya'nî kömüre, soba, harârete, yağa, kana 'arz-ı (12) ihtiyâc ider ki bunları yapanda gıdâ ya'nî yediğimiz şeylerdir.

(13) Vücûduñ kanı bütün âlât ve a'zâyı işletir; kanı hâsıl (14) iden şeyi ise evvel bol gıdâdır. Vücûdda kan ne nisbetde (15) kuvvetli ve lüzûmı derecesinde mevcûd olursa vücûduñ 'âfiyyeti (16) sıhhati o derece te'mîn edilmiş olur. Kanın pek çok olmasında (17) pek az bulunmasında mazarrat virir.

### Sayfa 26

(1) Meselâ çok kan, kanın beyne hüçûmuna sebep olur. Za'af (2) ya'nî kanın azlığı ne ise vücûdı kuvvetden düşürür. Bir takım (3) mühlik hastalıklar getirir. Buña fakrû'd-dem dirler ki dercesi (4) artarsa nihâyet insânı öldürür.

(5) Vücûd, azota, yağlı ve şekerli şeylere sebze vesâ'ire gibi (6) mevâd ma'ya ve fosforiyeye dahî muhtâc olduğundan sâde et veyâ (7) sâde sebze veyâ meyve gibi şeyler mükemmel gıda yapamazlar. Bu hâlde et, (8) sūd, yumurta, etmek, peynir, bâmiya, fasulye, patates (9) yağ gibi mâddeler bizim için eñ iyi gıdâlardandır ki vücûdlarımızı (10) beslerler. Koyun eti sığır etine nisbetle hafif balık ve tavuk (11) etleride koyun etine nazaran hafiftir. Etin eñ ziyâde fâ'idesi (12) suyunda ve kıyma hâlinde köfte olarak ıskara yapılmasındadır. (13) Kapama, kaynatma gibi etler bi'n-nisbe kuvvetsiz ve posa hâlinedirler. Eti (14) eñ iyisi sebze ile karışık yemektedir. Çok et yenirse (15) vücûda, hele böbreklere mazarrat virir.

(16) Tâze hâlis sūd pek mükemmel mukavvî gıdâlardandır. Vücûda (17) kuvvet virir. Yumurtanın tâzesi de böyledir. Hatta bir yumurtanın (18) vireceği kuvvet 150

gram ineğin südine mu'adildir ki bizim için (19 ) pek büyük ve değerli bir gıdâ teşkil eder.

(20) Dâ'imâ hazmı sehil, ya'nî erimesi kolay şeyler yemeli (21) ve yemek zamânları muntazam olmalıdır. Meselâ yazın her gün sâ'at

### Sayfa 27

(1) alaturka beşde, kışın da yedi de öğle ta'âmını yemeli, (2) bir gün beşde, ertesi günü altıda yemeğe bakmamalıdır.

(3) Akşam ta'âmı da böyledir.

(4) Sabâhlarıda kahve altı itmek şarttır. Bulunuşuna ve tedârükine (5) göre sabâhları, bir yumurta, biraz südlü kahve, tereyağı, (6) yahûd peynir, zeytûn, reçel gibi şeyler kâfidir. Mutlakâ hepsini (7) bulundurmamak şart değildir.

(8) Meselâ: Varsa biraz etmek peynir de bu vazîfeyi görür. (9) Yumurtanın yağda pişmişinden ziyâde rafadan olması muvâfıktır. (10) Balda pekiyi gıdâdır. Sabâhları mi'delere hafif ta'âm iyi (11) gelir.

(12) El-hâsıl yemeğin yüzde onı sabâhları, kırkını öğle vakti, (13) yüzde ellisinide akşamları yemeli, hazm fi'linin kolayca husûline (14) çalışılmalı, yemeği müte'âkıb iş başına koşmamalı, aradan (15) biraz olsun vakt geçmelidir.

(16) Meyveler yıkanmadıkça yenmemeli ve gerek meyve, gerek sâ'ir tatlılar (17) dâ'imâ yemeğin üstüne yenmelidir. Vücûd, gıdâsız icrâ-yi fi'l (18) idemez. Yemeden yaşanmaz. Bir de meyvelerin tâze ve olgun olmasına (19) dikkat idilmelidir.

(20) Üzüm, incîr, karpûz, kavun, çilek gibi meyveler (21) hem hazımları kolay ve hem de lezzetli şeylerdir.

### Sayfa 28

(1) Çocuklar için ikinci vakti de piskevi ve biraz çay gibi (2) hafif bir ta'âm yapılması lâzımdır.

(3) İnsân, sofradan henüz işâhası bâkî iken kalkarsa bu hâl (4) ta'âmın hadd-i ma'înidir. Tık bas yemek mi'deyi şişirir; (5) yorar orasını 'ârzalandırır. Mi'de bizim en mühim bir 'uzvumuz (6) olduğundan bunu yormamağa, fi'lini muntazam yapmak üzere mu'ayyen (7) vakitlerde oraya gıdâ sevke çalışmak lâzım gelir.

(8) Aç karnına tatlı, meyve, dondurma yemek, yâhûd buzlu (9) şerbetler içmek çok muzırdır. El-hâsıl iyi gıdâlarla vücûdı (10) beslemek, yemek zamânları da mu'ayyen olmak iktizâ-yı sıhhatdir.

## Ders 11

### (12) Sular

(13) Su, esâsen “mevlidü’l-mâ” ve “mevlidü’l- humûza” dinilen iki (3) gazdan mürekkeb bir mâyi’dır.

(14) Vücûd mâkinesiniñ lâyıkıyla işlemesine, hayâtıñ devâmına (15) sebep hep sudur. Suyuñ meziyeti Kur’ân-ı Kerîm’de bile zikr (16) buyurmuşdur.

### Sayfa 29

(1) Bir insân, bir güne vasatî olarak (iki litre) kadar (2) vücûdundan su zâyî’ itmekte olduğundan yevmîe bu mikdâr suya (3) insânıñ ihtiyâcı vardır.

(4) Suyı içmekte, i’tidâli gözetmek lâzımdır. Lüzûmundan (5) ziyâde içilirse mi’deyi genişletir, hazmı güçleştirir; (6) Böbreklerde haddinden ziyâde fa’âliyyete getirerek yorar. ‘Ale’l- umûm (7) göl, kuyu sularıyla çamurlu aksâmı mazarratlıdır. Birinci (8) derecede menba’ suları soñrada akarsular şâyân-ı isti’mâldirler. (9) Kolera, vebâ gibi hastalıklarıñ hükm sürdüğü zamâmlarda ‘ale’l- ‘umûm (10) suları, fıkır fıkır kaynadub soğutduktan soñra içmek (11) lâzımdır. Kuyu suları bir takım muzır mikrobları hâvîdir; (12) Hele göller, bataklıklar ısıtma viren mikroblarla doludurlar. Birde (13) menba’ sularınıñ yolları lağımlarla temâs iderse tifo gibi mühlik (14) hastalıklar getirir.

(15) Saf, berrâk, şeffâf, rengsiz ve iyi havalanmış sular ,(16) vücûda tâbî’î nâfi’dirler. Dağlardan döküle döküle gelen akar (17) sular şüphesiz fâ’idelidirler.

(18) Sıhhatiniñ kadrini bilenler herhâlde suyuñ iyisini içmeği gayret (19) iderler. Kireçli sular mi’deleri harâb ider. Buzlarıñ (20) çözülmesinden hâsıl olan muzırdırlar. Suyuñ sert olması

### Sayfa 30

(1) lâzımsa da derece-i harâretiniñ 15’den aşağı, yigirmiden yukarı (2) olması da muvâfik değıldir.

(3) Bir suyu sâfi bir hâle getirmek için içine “ bir kilorür dü fer (4) ile karbonat dü şöd“ atılmalıdır. On litre suya evvelkinden 50, ikinciden 60 gram kifâyet ider. Terkos, kağıthâne (5) [suları o nisbetde iyi değıllerse de kumdan kömürden vesâ’ir (6) mevâddan geçinmek sûretiyle oldukça sıhhi bir hâle getirilmektedirler.

(7) Su, içmeğe yaradığı gibi yıkanmağa, temizliğe de medâr-ı ‘azîmdir. (8) Haftada bir hammâma gitmek, îcâb itdikce gusl itmek şartdır. (9) El ve yüz yıkanırken dâ’imâ ‘ale’l- ‘âde su ile yıkanmak muvâfikdir. (10) Ara sıra sıcak su kullanmak iyi



değildir. Bu hâl, el ve yüz (11) derileriniñ çatlamasına sebebiyyet virir. Çünkü: her zamân ve her (12) yerde sıcak su bulmak mümkün değildir.

(7) Su, içmeğe yaradığı gibi yıkanmağa, temizliğe de medâr-ı ‘azîmdir. (8) Haftada bir hammâma gitmek, îcâb itdikce gusl itmek şartdır. (9) El ve yüz yıkanırken dâ’imâ ‘ale’-l ‘âde su ile yıkanmak muvâfıktır. (10) Ara sıra sıcak su kullanmak iyi değildir. Bu hâl, el ve yüz (11) derileriniñ çatlamasına sebebiyyet virir. Çünkü: her zamân ve her (12) yerde sıcak su bulmak mümkün değildir.

(13) Bir de tabîbiñ iznine müstenid olmak şartıyla vücûd soğuk (14) su banyosuna alışdırılıyorsa kanı kuvvetlendireceği ve devrini tanzîm (15) ideceği cihetle fâ’idesi ziyâdedir.

(16) Beş vakitte âbdest almada ki fâ’ideler bunuñlada bir kat daha (17) nazarımızda sabit olur. Tabîbiñ izniyle içilmek şartıyla ma’den (18) sularıda mi’de, karaciger, böbrek ve kum hastalarına karşı (19) fâ’idelidir. Kaplıcalarda ‘ale’-l ekser romatizma, kum vesâ’ire gibi (20) ‘aetlere fâ’ide virir. Fakat bu da yine tabîbiñ izine müstenid olmalıdır.

### Sayfa 31

(1) Her ne sûretle olursa olsun banyo esnâsında vücûdı üşütmemek (2) şartdır. Konyak, şarâb, rakı ve buña mümâsil meşrûbât-ı kü’üliyyeye (3) gelince: Bunlar evvel dînen harâmıdır. Sâniyen kanı sulandırub (4) vücûdı tahrîb iderler. Sâlisen birçok fenâlıklara sebep olur. (5) ‘İşretiñ vücûda virdiği fenâlıklar o kadar çokdur ki sayılmaz. (6) Bundan başka kiseye, haysiyete virdiği zararlarda böyledir. ‘İşret (7) hân mân söndürür, bir ‘âileye mahv ve perişân idecek şe’âmeti (8) hâ’izdir.

(9) Vücûda kan virsün diye şarâb isti’mâli kat’iyyen câ’iz (10) değildir. Çünkü hamrîñ harâm olduğu âyetle kat’î ve sâbitdir. (11) Buña mukâbil ‘alâ ayran ve mükemmel pekmez vardır ki fâ’ideleri pek (12) çokdur.

(13) Yemek üstüne az şekerli hafif kahve hazma medârdır. Kış (14) günleri az içilmek şartıyla çayda fenâ değildir. Fakat bunlarada (15) tiryâkîlik derecesine gidilmemelidir. Hanımlarıñ ekseri ‘asabî mizâc (16) olduklarından bu gibi münebbihâtîñ kesret-i isti’mâli şüphesiz kendilerine (17) iyi gelmez.

(18) Buzlu şerbetler fâ’ide yerine mazarrat virirler. Aşlamalar daha (19) ehven ise de mi’deyi bu gibi soğuk şeylerde ihlâl itmemek (20) daha a’lâdır.

(21) Suyıda muntazam ve mu’ayyen zamânlarda içmelidir, terli terli soğuk

**Sayfa 32**

(1) su içmekte hazer itmeli, bir de ta'âmdan lâ-akal iki sâ'at geçmedikce (2) su içilmemelidir.

**Ders 12****(3) Uyku**

(4) Uyku, beyniñ ve tekmîl vücûdûñ istirâhat vâsıtasıdır. (5) Çalışa çalışa yorulan a'zâ râhat itmezlerde soñra görecekları (6) işleri yapamazlar. Bundan başka 'akl ile vücûd beyindeki muâzeneti muhâfaza (7) iden uykudur. Bu hâlde uykuda insân için elzem bir hâldir. (8) Uykuda yalnız kuvve-i hayâliye uyanık bulunur. Dimek ki uyku 'âdetâ (9) yarım ölüdür. Uykunuñ azıda, çoğuda mazarrat virir.

(10) Eñ iyi uyku gece uykusudur. Uykunuñ müddetide yaşa (11) 'âdete, mizâca göre değışir. Meselâ çocuklar, büyüklere nisbeten (12) çok uyumağa muhtâcdırlar. Gençlerde, ihtiyârlara nazaran ziyâdece (13) uyurlar.

(14) Hıfsü's-sıhhaca yaşa göre uyku müddetleri ber-vech-i âtî ta'yîn(15) olunmuşdur;

**Sayfa 33**

(1) Doğduğundan i'tibâren dört yaşına kadar 12 sâ'at uyku lâzımdır.

(2) Dört yaşından yediye "11" sâ'at uyku kâfidir.

(3) Yediden on ikiye "10" " "

(4) On ikiden on dörde "9" " "

(5) On dörtden yigirmiye "8" " "

(6) Yigirmiden kırka "7-8" " "

(7) Kırk yaşından yukarı 6-7 sâ'at uyku kifâyet idebilir.

(8) Uyku zamânlarıda mu'ayyen olmalı, zamânı gelince uykuya varılmalıdır. (9) Yatak odalarının gündüz kapı ve pencereleri açık bırakılıb (10) havâlandırılmalı, giceleri kândîl, lamba gibi şeyler yakılmamalı, (11) yatak odalarında kokulu çiçek bulundurmamalıdır.

(12) Yumuşak yataklar yerine sertce yün şilteler daha fâ'idelidir. (13) Yasdık 'umûmiyyetle mu'tedil yükseklikde olmalı, şişman ve kanı (14) çok kimseler için alçak yasdık iyi değıldir.

(15) Yatarken evvelâ sağa, soñra sola dönmeli; arka üstü (16) uyunmamalıdır.

(17) Yatağa girildiği zamân düşüneyi bırakmalı, uykuyu kaçırmamak (18) üzre kemâl-i sükûn ile yatmalıdır. Sabâhları irken kalkmak ve tabî'î (19) vaktiyle yatmak

lâzımdır. İnsân yatarken sûret-i kat'îyede – filân (20) sâ'at uyanayım – niyetiyle yatarsa ârzû idilen o sâ'atde uyandığı

### Sayfa 34

(1) tecrübeten sâbitdir. Sabâhleyin uyanınca arkaya bir setre atmak iyi (2) bir harekettir.

### Ders 13

#### (3) Vücûdı Hâricî Te'sîrlerden Korumak

(4) Vücûda soğuşunda sıcâğında fenâ te'sîrleri vardır. (5) Fakat soğukdan gelecek mazarratlar daha çoktur. Güneşin harâreti (6) altında sâ'atlerce kalmak muvâfik değildir. Soğuşun te'sîri hele (7) rutûbetlede karışık olursa pek ziyâdedir.

(8) Vücûduñ iktizâ iden yerleri dâ'imâ kapalı bulunmalı, bi'l-hâssa (10) sırt, göğüs ve ayaklar sıcak tutulmalıdır. Yün çorap, (11) fotin, ayakkabı ayakları sıcak tutmağa kâfidir. Kış (12) mevsiminde ayakları soğukdan ve hele rutûbetden muhâfaza etmek (13) şarttır.

(14) 'Âdî bir nezle ehemmiyetsiz görülmemelidir. Çünkü vaktiyle öñü (15) alınmazsa bronşitleri zatü'l-cenber gibi tehlikeli, hastalıklar bile getirir. (16) Rûzgâra karşı terli durmak, hele kışın soğuk su içmek (17) pek mazarrat virir.

### Sayfa 35

(1) Kışın yüzi, gözi, kafayı ve boyun atkılarıyla sarmak iyi (2) değildir. Çünkü bir mikdâr açılırsa soğuk alma hâzîrdir. (3) Eñ iyisi insân ülfet itmelidir.

(4) Soğukda durmak üşümeği artırır. Hareket etmek, (5) koşmak işle meşgûl olmak nâfi'dir. Ayaklarınız üşüyor mu (6) koşunuz. Elleriniz üşüdü mü mangala götürüb ısıtmayınız. (7) Ellerinizi oğuşdurunuz.

(8) Terli terli ağaç altında oturub rûzgâr almak veyâ toprak (9) ve taş üstüne oturmak iyi değildir.

(10) Ekser çocuklara 'ârız olan boğaz ağrıları kendilerini (11) üşütmeden ileri gelir. Vücûda çok dikkat ister. Eñ küçük (12) bir dikkatsizlik bi'l-âhare eñ büyük tehlikelere meydân virir. Kışın (13) ziyâde terlerseniz ve ter kuruyub titreme devâm iderse yatağa (14) girmeğe, papatya, ıhlamur gibi terledici şeyler içmeye bakmalıdır. (15) Kışın bi'l-âhare sokağa çıkıldığında üşümek için kaputuñuzu (16) odaya girdiğinizde çıkarınız. Mevsime göre telebbüs idiniz. (17) Süsden ziyâde giyilen şeylerin vücûduñuzu muhâfaza itmesine (18) çalışınız.

(19) Vücûdınızda hastalık emâresi hiss ider itmez hemân hazik (20) hekîme mürâca‘at itmelisiniz. Öyle kocakarı ‘ilâçlarıyla (21) vakt geçirirseniz hastalık ilerler. İyisimi hastalık başlar.

### Sayfa 36

(1) başlamaz tedâvisine başlanırsa öñü çâbuk alınır.

(2) Bir de meskeniñ dahlî pek çokdur. Hıfzü’s-sıhhaya göre (3) yapılmış evler vücûda fâ‘ide virirler. Güneş görmez, ziyâ almaz, (4) hevâ donmaz hâne içinde oturanlar dâ‘imâ fenâlık getirir. Bir hâneniñ (5) bordum katı olmazsa orada rutûbet mevcûddur demek olur. (6) Rutûbetli dîvârlar, su birikintilere civâr evler dâ‘imâ mazarrat (7) virir. Rutûbetli hânelerde romatizma, zatü‘l-cenb, zatü‘r-ri‘e (8) iltihâb-ı kasabât gibi zorlu hastalıklar eksik olmaz. Hülâsa (9) vücûdı her dürlü te‘sîrât hâricenden muhâfazaya çalışmak, (10) her dürlü hastalıktan kaçmak elzemdir.

### Ders 13

#### (11) Temîzlik ve Lüzûmı Kadar Hareket ve Fa‘âliyyet

(12) Sıhhatiñ eñ mühim biride temîzlikdir. Çünkü hastalığa sebebiyyet (13) viren mikroblar hep pislikde yaşarlar. Vücûda kir toplanırsa (14) mesâmâtı tıkar. Beden, deri vâsıtasıyla olan teneffüs fi‘lini (15) yapamaz. Bundan başka cild tahriş ider. Kabarcıklar, çıbanlar

### Sayfa 37

(1) çıkar. Saçlarda böyledir. ‘Ale‘l- husûs mikroblar için pek (2) emîn yatak hükmündedir. Saçı, başı yıkamak taramak lâzımdır.

(3) Temîzlik îmandandır. Dîn-i İslâm pisliği sûret-i kat‘iyyede (4) men‘ itmekdedir. Temîzlik yalnız beden i‘tibâtiyle değil, her şeyde (5) kendini göstermelidir. Rubalarda kirlendiği zamân değışdirilmeli (6) ez-cümle çorâblar sık sık tedbîl idilmeli, hâne, yatak (7) odalar, matbah ve her yer ile her şeyi temîz tutulmalıdır.

(8) Pisliği ma‘lûf kimseleriñ vücûdları kokar; onlardan herkes (9) iğrenir. Vücûdı, elleri, ayakları, üsti başı (10) hânesi temîz hanımları herkes sever.

(11) Hülâsa: temîzlik insânlar için elzem ve devâm-ı hayât ve sıhhat (12) içinde mültezemdir.

(13) Lüzûmı kadar hareket ve fa‘âliyyete gelince: Buña da insânlar dâ‘imâ (14) muhtâcdır. Hayâtdan maksad fa‘âliyyetdir. Vücûdı teşkîl iden a‘zâ (15) lâzım gelen hareketlerini yapmazlarsa tenbel olurlar. Vazîfelerini (16) yapmamağa başlarlar. Vücûda da bir durgunluk gelir. Muhafasalar oyna-(17)mazsa sertleşir. Soñra cüz‘î bir hareketle hemân yorulur. (18) Bu sebele kollar, bacaklar bi‘l-hâssa harekete muhtâcdır.

(19) İnsânların yevmî lâ-akal bir sâ'atlik mesâfe kat' idercesine (20) meşî ve hareketi iktizâ itmekdedir. Vücûd hareket itmezse hayâtın (21) iktizâ itdiği fa'âliyyet azalır.

### Sayfa 38

(1) Hanımlar için bu hareket ve fa'âliyyet her gün mümkündür. Meselâ: Oda (2) yerleştirmek, eşyâ tanzîm etmek, hatta süpürmek, el işleri (3) yapmak gibi vazîfeler onları yevmiye birkaç sâ'atlik fa'âliyyetde (4) bulundurur ki iki kat istifâde etmiş olur.

(5) Yoksa, ba'zı tenbel kadınların yaptıkları gibi “ ben hanımım, (6) köşede oturmağa me'mûrum; hizmeti hizmetciler yapsın (7) dinirse vücûd tenbellikle kokar; yağ bağlar. Her çeşîd hastalık (8) o vücûdı sarar.

(9) Emîn olunuz ki iş işleyenler ten-perverâne oturanlardan ziyâde (10) sağlam olurlar. Tenbel kimseler ise şişmanlık nâmı virilen (11) o muzır yağların birikmesinden beyhûde yere fâ'ide beklerler. Bu intizâra (12) karşı semereleri hep râhatsızlık, hep hastalıktır.

(13) Hâlbuki iş görenlerin kanları, etleri, siñirleri (14) kuvvetlenir; vücûdları gürbüz olur. Tenbellik dâ'imâ mazarrat virir; (15) Çalışmak ise her vakit fâ'ide bahşeder. Binâ'en-'aleyh vücûdı (16) lüzûmundan ziyâde yormakda zarar vireceğinden insânın gerek zamânları, gerek istirahat vakitleri mu'ayyen olmak gerekdir.

### Sayfa 39

#### (1) Derin Düşüncelerden Sakınmak, Hüsn-i Telbis

(2) Derin düşünmek, hele vesveseye kapılmak dimâğî ya'nî beyni (3) lüzûmdan ziyâde yorar ve siñirleri de râhatsız ider. Birçok (4) hastalıklar vardır ki vukû'â gelmelerine düşüncelerin büyük te'sîri (5) vardır. Meselâ: kalbinden râhatsız olanların, emrâz-ı 'asabîyeye (6) muhtelâ bulunanların düşündükçe hastalıkları artacağına şüphe yoktur. (7) Çok düşünmek, vesveseye düşmek nihâyet insânı çıldırta-(8) bilir. El-hâsıl düşüncenin sıhhati bozmağa eñ büyük sebep (9) olduğu hâtırdan çıkarılmamalıdır.

(10) Fenâ hisler, miz'âc düşünceler hücum ettiği zemân iyi (11) ve ferahlı şeyler düşünmek, bir eğlenceli işle meşgûl olmak (12) sûretiyle onların hucûmlarını def'e gayret etmek iktizâ ider:

(13) Telbise gelince: Herkes mevsime göre giyinmek yolını bilme-(14)lidir. Libâsdan maksad vücûdı hâricî te'sîrlerden muhâfaza (15) itmektir. Hüsn-i telbis hiç bir vakitte süsde, zînetde değildir,



### Sayfa 40

(1) Meselâ kış mevsimi geldiği zemân, süslü elbise giyeceğim diye (2) ince şeyler giymek bile bile hastalığı da'vet itmek olur ki kâr-ı (3) 'akl değildir.

(4) Hanımlar, süslü elbiseye pek düşkündürler. Hâlbuki (5) zînetiñ ifrâtı ahmaklık ve masrafdır. Elbise uğrunda varını (6) sarf iden, soñrada fenâ yollara sapan kadınlar pek çoktur.

(7) Yaza, bahâra, kışa mahsûs libâsalar vaktinde giyilmelidir. (8) Kışın alışkın olanlar için yün fanelayı çıkarmak iyi değildir. Binâ'en-'aleyh bir hammâl gibi de vücûdı elbise boğcası hâline getir- (10)melidir.

(11) Dar yakalar cereyân-ı demî mâni' olduğu gibi beli ince göstermek (12) fikriyle giyilen korselerde kaburgaları mi'deyi büzer, dürlü, (13) dürlü hastalıklar meydâna getirir.

(14) Elbise 'umûmiyyetle bolca vücûda uygun olmalıdır. Ayak (15) kabılarında ayağı gûyâ zarîf ve küçük göstermek maksadıyla (16) dar ve burunları sivri yaptırılırsa ayakların sakat olmasına, (17) parmakların nâsırla 'ârızalanmasına sebebiyyet virilmiş olur.

(18) El-hâsıl iklîme, mevsime ve şâna göre giyinmek ve elbiseyi, (19) çarşafı zînet için değil, vücûdı muhâfaza ve setr için giyinmek (20) lâzım geldiği iyice bilinmelidir. Sıhhat-i vücûd her şeyiñ fevkinde

### Sayfa 41

(1) büyük bir ni'metdir. İnsân olan onuñ muhâfazası kaydıyla kendini (2) mükellef bilir.

### Ders 16

#### (3) Tabîbler, Kocakarı 'Îlâcları, Evlerde Hasta Bakmak

(4) Hastaları fen dâ'iresinde tedâvî iden san'at sâhiblerine (5) tabîb, hekîm veya doktor dîrler.

(6) Her hangi maraz olursa olsun, tedâvîsi için hekîmleriñ (7) eñ hâzıkini intihâb etmek lâzım gelir.

(8) Hastalık ne zamân başlamış, ne sûretle emâreler göstermiş (9) ve nöbet yapıyorsa ne vakitler gelmekte bulunmuş olduğuna vesâ'ireye (10) dâ'ir tabîbiñ sorduğu şeylere doğru cevâb vermeli, tabîb (11) mu'âyene iderek reçeteyi virdikten sonra ilâciñ tâzesini (12) aldirmalı ve hekîmiñ ta'rîfi vecihle kullanmalıdır.

(13) Etıbbânıñ tavsiye hâricinde iş görmek her hâlde muzırdır. (14) Meselâ: Ba'z vâlideleri çocuğum yalnız südle doyulmaz diye hekîmiñ

### Sayfa 42

(1) men‘ itdiği etmeği yavrusuna yedirmesi yüzünden mini mininiñ (2) hayâtına bile cehl ile kasd itdiği vâkı‘ ola gelmiş şeylerdendir.

(3) Bu keyfiyyet, bir merhamet olmakdan ziyâde hâ’inâne bir hareket, (4) ‘âdetâ cinâyetdir. Binâ’en-‘aleyh tabîbiñ itdiği tavsiye dâ’iresinde (5) hareket lâzım gelir.

(6) Birde ekser mahallerde reçetesiz ve fenne uymaz sûretde uydurma (7) ‘ilâclar tertîb iden kadınlar vardır ki ‘ilâclarıñ fa’idelerini (8) saymakla bitiremezler. Hâlbuki bu gibi esâssız devâlar ‘ale’l-ekser (9) hastalara şifâ değil, muzırdırlar. Çünkü bu uydurma hekîmler (10) hastanıñ bünyesine, mizâcına, hastalığıñ cins ve derecesine (11) vâkıf olmadıkları gibi her devânıñ ‘aynı muzıra şifâ bahş idemeye-(12)ceğinede vâkıf değillerdir. Ba‘zen eñ ehemmiyetsiz bir hastalığa tutulmuş (13) kimseleriñ bu gibi nâ-münâsib ‘ilâclarla hayâtlarını bile gâ’ib itdikleri (14) vâkı’dır. Bu gibi kocakarı ‘ilaclarına aslâ aldanmamalı; (15) vücûdda râhatsızlık başlar başlamaz derhâl tabîbe mürâca‘at (16) olunmalıdır.

(17) Evlerde hasta bakmak meselesiñe gelince; bu da oldukça ehemmiyetli (18) bir işdir. Evvelâ hastayı ayrı bir odaya koymak, yatağını (19) yapub yatırmak, hekîmi çağırarak, ‘ilâcını aldırıp vakti (20) geldikce içirmek lâzım olduğu gibi odanıñ hevâsını ara sıra

### Sayfa 43

(1) tecdîd itmek, her ciheti ve bi’l-hâssa hastayı gâyet temîz tutmak, (2) oña mütemâdiyen tesellîden geri durmamak şartdır.

(3) Hânesinde hasta bir âdem , ‘âilesi efrâdınıñ bu sûretle (4) muhabbet, merhamet ve nevâzişleriyle tesellîlerine mazhar olursa kalben (5) büyük ferahlık his ider ve hâliñ sıhhati üzerine pek büyük (6) te’sîri vardır.

(7) Bir de hastalar, hastalıkları icâbınca ziyâdece titiz olacaklarından (8) sözlerine, dırılıtlarına güler yüzle tahammül itmek, kalkacağı, (9) yatacağı sırada tutmak, yardım itmek vicdânen, insâniyyen elzem (10) bir meseledir. Hasta genç olsun, ihtiyâr bulunsun, hayâtıñ (11) kıymeti herkesiñ nazarından büyükdür; bu sebeble gencde, ihtiyârda (12) ‘aynı derecede muhabbet ve insâf ve merhametle, dikkat-i mahsûsa ile (13) mu‘âmele eylemek icâb-ı maslahatdır. Mümkün olduğu kadar hastanıñ çâmaşırlarını ayrıca yıkamak, yanına öyle galabalık sokmamak, (15) hastanıñ iz‘acâtından bıkmamak da şartdır.

(16) Hastaya bakan kimseler, günde birkaç def'a ellerini sirke (17) ile yıkamalı, hânede muzâdd-ı ta'affun maddeler bulundurmalıdır. Meselâ: (18) hastanın lâzımlığı dökülen âbdesthâneye ara sıra kireç kaymağı (19) ve üstüne su dökülmelidir.

#### **Sayfa 44**

##### **(1) Hasta ziyâreti ve Devr-i Nekâhat**

(2) Hastaları ziyâretle hâtırlarını sormak eser-i insâniyyetdir. 'Ale'l-husûs (3) ta'allukâtdan, ehibbâdan ve mahalle komşularından biri hastalandığı zamân (4) bu vazîfeyi yapmak lâzımdır. Dostluk esâsen felâket hengâmında (5) belli olur. Hasta ziyâretine gidildiği vakit çok söz söylemek, (6) hastayı sıkacak şeylerden sakınmak icâb ider. Hele tesellî bu bâbda pek büyük bir te'sîr yapacağından hastanın hâlinde aslâ (7) tehlike görülmediği, merâkı mevcûd bir şey olmadığı beyânıyla (8) karîben sıhhatiniñ 'avdetine du'â itmek muktezîdir.

(9) Hasta ziyâretine çocuk götürmek aslâ câ'iz değildir. (10) Bi'l-hâssa kızamık, çiçek, kuşpalazı, kızıl, verem, frengi (11) saraca, kolera, vebâ gibi salgın ve tehlikeli hastalıklara tutulanları (12) bi'z-zât ziyârete gitmek sıhhaten gayr-ı câ'iz olub bu gibileri kapıdan (13) bi'l-vâsita sordurmalıdır.

(14) Sıhhatiñ kadrini bilen kimseler tabî'î bu mu'âmeleden muğber

#### **Sayfa 45**

(1) olamazlar. Çünkü bunun 'aksini istemek, hastalığın diğerlerine (2) sirâyetini ârzû itmek demek olur ki insâniyyete, vicdâna kat'iiyen (3) sığamaz. Vakit ve hâlleri müsâ'id olmayan hastalara yiyebilecekleri (4) hafif yemeklerden ara sıra göndermek ve mümkün ise nakden de (5) mu'âvenetde bulunmak lâzım-ı maslahatdır.

(6) Hasta ziyâretine gidildiği sırada çok oturmak câ'iz (7) değildir. On dakîka, nihâyet bir çaryekden ziyâde kalmamalıdır. (8) Hastaya karşı eser-i telâş gösterilmemeli ve dâ'imâ güler yüzle, his-i (9) insâf ve merhametle müferrih şeylerden bahs idilmelidir. Bir hastanın (10) hastalığı ne olursa olsun "senin hastalığın budur" diye (11) yüzine söylemekde pek büyük bir hatâdır.

(12) Devr-i nekâhet: Bir hastanın ıztırâbları geçübde bedenen (13) henüz za'îf bulunduğu zamâna " nekâhat devri" dirler. Bu devr (14) pek mühim olub hastaya karşı çok dikkatli davranmağa lüzûm gösterir. (15) Çünkü küçük bir kayıtsızlık hastalığın nüksine ya'nî geri (16) gelmesine icâb itdirebilir. Devr-i nekâhate girmiş hastalar ekseriyâ (17) perhîzden bı kub usanmış olacaklarından cânları isteyen şeyleri (18) yemek arzû iderler. Bu sırada dahî hekîmiñ virdiği ta'limât (19) dâ'iresinde hareket idilmelidir.

(20) Hastalar bu devirde yeyeceğe pek harîs, ‘âdetâ ‘ârsız olurlar. (21) Mi‘delerini yoracak şeyler virilmemekle berâber vücûdlarında her

### Sayfa 46

(1) dürlü te’sîrât-ı hâriciyyeden (soğukdan, rüzgâra karşı terli (2) kalmak vesâ’ire gibi) muhâfazaya çok i’tinâ ister.

### Ders 18

#### (3) Mekteb Yolunda

(4) Sabâhleyin irkence kalkmak, gice de vaktiyle uyumak lâzımdır. (5) Sabâhleyin dersi güzelce bir kere daha gözden geçirdikten sonra (6) mektebe gitmeli; fakat ders vaktinden bir çâyrek evvel mektebe vara-(7)bilecek bir zemândan hareket idüb yolda koşmamalıdır.

(8) Sokakda hayvânat, çöp yığıntıları bataklık veyâ lağım (9) yanından geçmeyerek ve kimse ile de itişmeyerek gitmek, yürümek (10) îcâb ider.

(11) Mektebe gidildiği vakit havluda galoş veyâ lastikleri (12) çıkarmak ve şâyed ayakda tek kundura bulunub da çıkarmak mümkün (13) değilse güzelce temizleyerek girmek lâzım gelir. ‘Aks-hâlde mekteb (14) çamur veyâ toz olur.

### Sayfa 47

(1) Mektebiñ divân-hânesiyle dershânelerine ve öteye beriye meyve (2) kabukları, kâğıd ve yemek kırıntıları atılmamalıdır. Yerlere (3) tükürmek pek fenâdır. Tükürük ve balgam birçok muzır mükrobları (4) hâvî olduğundan insâna fenâ hastalıklar getirir. Şâyed tükürmeğe (5) mecbûriyyet görülürse mendile tükürmek lâzım gelir.

(6) Bir de burunı dâ’imâ mendil ile temizlemek, el ile sümkürmemek (7) veyâ burun karışdırmamak cihetlerine dikkat idilmelidir.

(8) Sıcak dershânelerde palto, hırka veyâ baş sargılarıyla (9) oturmak iyi değildir.

(10) Gerek yürürüken gerek dururuken düz durmak ya’nî vücûdı (11) doğru tutmak ve gerek yazı yazarken, gerek resim yaparken göğsi (12) düz tutub, sıraya dayanmamak îcâb ider, Birde (13) oturulduğu vakit ayaklarıñ tabanları yere değmemelidir. Derse (14) çalışırken yazı ve resim yaparken kendi kendine gölge yapmalıdır. (15) Arkadaşları baş ve kollarından çeküb kaldırmak fenâ br hareketdir. (16) Burun ve kulakları çöp, kalem gibi şeylerle karışdırmak, iğne (17) düğme gibi şeyleri ağza almak aslâ câ’iz değildir.

(18) Vücûd rahatsız geldiği gibi veyâ arkadaşlardan biriniñ (19) hastalandığı görüldüğü zamân hemân hocaya haber virmek lâzımdır.

### Sayfa 48

#### Ders 19

##### (1) Yemek, İçmek

(2) Hanım kızlar! Yemeği lüzûmdan fazla yemek vücûda mazarrat (3) virir. Yemekde ‘acele itmemeli ve lokmalar çiğnemeksizin yutulmamalıdır.

(4) Yemekler pek sıcak olmamalı, soğuk ve sıcak şeyleri (5) biri birine müte‘âkıb yeyüb içmek câ’iz değildir.

(6) Çiğ şeyler ‘umûmiyyetle yenmemeli, meselâ süd, pasdırma, (7) sucuk gibi mâddeler pişirildikten soñra yenmelidir. Meyvelere (8) gelince hâmlarında sakınmalı, olmuşlarının da güzelce yıkanmasına (9) ve varsa kabukları soyulduktan soñra yenilmesine dikkat (10) olunmalıdır. Kiraz ve buña mümâsil meyveleriñ çekirdekleri yutulmamalıdır. (11) Sokaklarda tozlanmış şeyleri ağza koymak câ’iz değildir. Simid (12) pasta, börek gibi hazımları ağır ve mi‘de bozucu şeylere alışmak (13) iyi değildir.

(14) Yemek esnâsında mümkün olduğı kadar az su içmeli, ‘ale’-l (15) husûs yemeği müte‘âkıb ağızda yıkanmalı, dişler arasınada (16) öteberi bırakmamalıdır. Soñra dişleriñ çürümesine sebebiyyet

### Sayfa 49

(1) virir. Eñ iyisi diş ‘ilâcı ağzı sûret-i mükemmelede temîz (2) tutmaktır. Sert ve katı, kalın şeyleri dişlerle kırmak hîçde (3) câ’iz olamaz.

(4) Başkasınıñ su içtiğı meşrebe veyâ bardağı yıkamaksızın su (5) içilmemeli, eñ iyisi herkes mektebde kendine mahsûs bir (6) meşrebe veyâ bardak bulundurmalıdır.

(7) Kokusu fenâ, pis sular içmekden çok sakınmalıdır.

(8) Sıcak leblebi, nohûd, kar, buzlu şerbetler ve hele aç karnına (9) dondurma yemek, içmek câ’iz değildir. Mekteb çocukları (10) ‘ale’l- ekser sabâhları şeker yerler. Bu pek muzırdır. Bir kere (11) aç karnına şeker yemek fenâdır. Sâniyen o yenilen şekerleriñ hemân (12) hepsi de gâlibârda ve buña mümâsil muzır boyalarla boyanmıştır ki mi‘deye (13) vireceğı mazarrat âşikârdır.

(14) Tütün, kahve gibi şeylere de aslâ alışılmamalı, hele (15) tütünün vücûda virdiğı fenâlıklar o kadar çokdur ki sayılmaz, (16) diye biliriz ki tütün bir zehirdir ve hayâta her hâlde muzırdır. ‘Ale’l- (17) husûs hanım kızlar için tütün isti‘mâli ‘ayıbdır. Kar gibi (18) beyâz dişleriñ sararmasına sebebiyyet vireceğı gibi ağızıda (19) çirkîn kokutur ve nâzik olan vücûdlarını harâb ider.



**Sayfa 50****Ders 20****(1) Nefes ve Libâs**

(2) Nefes alınırken ağız kapalı olmalı ve mümkün merteye olduğu (3) kadar temiz hevâ teneffüsüne çalışılmalıdır.

(4) Fenâ kokan veyâ tozlu olan hevâyı teneffüs etmek aslâ câ'iz (5) değildir. Hanım kızlar süpürürken burunlarına zemîni sık bir dülbend (6) bağlarsa çok iyidir.

(7) Yazın pencereleri açık tutmak, kış ve yaz iyi hevâlarda (8) oda kapısıyla, pencerelerini birkaç def'a açarak oraları (9) hevâlandırmak, sıcak yerden soğuk yere çıkarken lakırdı (10) söylemek, cereyân hevâ olan yerde durmamak, hele terli olarak (11) rüzgâra karşı bulunmak, çalışırken göğsi bir yere dayamak veyâ karnı sıkmamak elzemdir.

(13) Boş vakitlerde açık yerlerde vücûdı hareketle oynatmağa (14) çalışmak icâb ıder.

(15) Hiç bir zamân dar elbise giymek câ'iz değildir. Çünkü

**Sayfa 51**

(1) teneffüse ve vücûduñ büyümesine mân'î olur. Boğazı sıkı dar (2) yakalardan, dar fes, dar başlık, sıkı kuşak dar çorâb (3) veyâ dar çorâb bağı, sıkı kayış ve hele korse sıhhat-i vücûda (4) pek ziyâde mazarrat virir.

(5) Ayakkabları da aslâ dar olmamalı, kunduraniñ burunları (6) sivri olmamalı, şekli ayağın şekline uygun bulunmalıdır.

(7) Bir de elbiseniñ kolları hevâ cereyânına veyâ kanıñ deverânına mâni' (8) olmayacak genişlikde bulunmak lâzım gelir. Buradan anlaşılıyor ki (9) elbise süs için değil, vücûdı örtmek ve muhâfaza için (10) kullanılır. Melbûsâtıñ her zamân temiz olması şarttır.

(11) Çâmaşırı da sıkca değışdirmek iktizâ-yı sıhhat ve icâb-ı (12) nezâfetdir.

**Ders 21****(13) Göz ve Kulakların Muhâfazası**

(14) Okumak, yazmak, el işleri yapmak gibi şeyler dâ'imâ aydınlıkda (15) vukû' bulmalıdır. Aydınlık az olursa veyâ alaca karanlıkda

**Sayfa 52**

(1) bu gibi işlerle uğraşmak gözlere ziyân virir. Açık hevâda (2) çalışmak hepsinden iyidir. Giceleri de kuvvetlice lâmba ile (3) çalışılmalı, lâmba kitâbiñ veyâ

defteriñ yâhûd işlenilen şeyiñ (4) biraz solı ilerisinde bulunmalıdır. Işığı az veyâ ziyâsı titrek (5) lâmbalarla çalışmak mazarrat virir.

(6) Göz ile yazı arasındaki uzaklık 30 santimetreden az (7) olmamalı, mürekkebe ise koyı siyâh kâğıtda beyâz bulunmalıdır. (8) Çalışırken gözlerinde yorgunluk his idenler gözlerini uzakca (9) başka bir yere muvakkaten tevcîh itmelidirler. Gözlerine ağrı ‘ârız (10) olanlar vakit geçirmeksizin hekîme murâca‘at itmelidirler.

(11) Kulağa haykırmak, urmak pek mazarratlıdırlar. Kulağa urulan (12) bir tokat ba‘zen onu sağır bile idebilir. Kulakları her (13) dürlü sadmeden, şiddetli soğuk rüzgârlardan muhâfaza itmek (14) şartdır. Kulak kiri kulakda birikdikce ziyân virir. Fakat (15) hilâl ve buña mümâsil sivri şeylerle kulak karışdırılmamalıdır. (16) Kulağa bir şey kaçarsa vakit geçirmeksizin tabîbe murâca‘at (17) idilmelidir.

### **Sayfa 53**

#### **Ders 22**

##### **(1) Müsta‘cel Olan İbrida’î Tedâvîler**

(2) Soğuk algınlığı: Cüzzi bir dikkatsizlikle insân ba‘zen (3) soğuk alır; vücûdî râhatsız olur, soğuk algınlığına (4) karşı en iyi çâre güzelce terlemektir. Bunun içinde birkaç (5) fincan ıhlamur veyâ mürver çiçeği içüb kalınca örtülüb (6) yatmak kâfidir. Birde konyak içine çay menkû‘ katub içmek, (7) vücûdî ispirto veyâ kâfûr ile oğmak, bunlarla da ter gelmezse pelin (8) menkû‘anıñ buğusu üzerine oturmak lâzım gelir. Terletici (9) vâsıtalar pek çokdur. Biz burada bir kaçınıñ zikriyle iktifâ itdik.

(10) Nezle ve öksürüğe karşı: Nezleniñ müddet-i mu‘ayenesi (11) geçmedikce zâ‘il olamaz. Fakat ufak bir nezleye ehemmiyet virilmezse (12) büyük bir maraza mebde'e veyâ sebep olabilir. Bu sebeble nezleniñ de (13) tedâvîsi şartdır. Mendîl sık sık değışdirmek, soğuk (14) hevâ teneffüs itmemek, buruna da biraz limon suyu çekmek fâ‘idelidir. (15) Limon suyu vâkı‘â burunuñ içini biraz yakar, sızlatırsa da (16) nezleniñ ‘aleyinde pekiyi bir tedbîrdir.

### **Sayfa 54**

(1) ‘Ale’l- ‘âde öksürüğe karşı ayva çekirdeği içmeli (2) geçmezse tabîbin toz vesâ‘ir ‘ilâclar alınmalıdır. Boğazdan (3) zuhûr itme bir öksürüğüñ ise müşhil, gargara ve bir mikdâr (4) sülfatu alınmalı ve fakat bunuñ içinde hekîme murâca‘at olunmalıdır.

(5) Mi‘de ağrısı: ‘Ale’l-‘âde mi‘de ağrıları sıcak (6) bez veyâ havlu konularak veyâhûd muvakkaten hardal yakısı yapışdırılarak (7) geçirilebilir. Fakat yine devâm idecek olursa tabîbe murâca‘at (8) lâzım gelir.

(9) Safra oynaması: Papadya menkû'a isti'mâl idilmeli veyâ (10) râvend alınmalıdır.

(11) Hafif boğaz ağrısı: Diliñ üzerine tatlı kaşığıyla (12) basılarak bakıldığı vakit kırmızı şişlik görülürse boğaz (13) ağrısına ve yutgunurken güçlük çekilirse yine boğaz 'ârzasına (14) delâlet ideceğinden müshil, gargara, ba'de sülfatu alınmalıdır. (15) Her hâlde evvelce hekîme murâca'at itmek ve bu keyfiyyet çocuklarda (16) vâkı' olursa hemân tabîbe gösterilmek lâzım gelir.

### **Ders 23**

(17) Sancıya karşı: Hardal yakısı kullanılmak veyâ bir

### **Sayfa 55**

(1) kadeh iyi konyak içilmek sancıya karşı iyi tedbîrdir. Sancı (2) kesilmezse vakit geçirmeksizin hekîme murâca'at lâzımdır.

(3) Yanık için: Yanan yere kaymak merhemi sürülmeli (4) ziyâde ise tabîbe gösterilmelidir. Yanan yere mürekkebe vesâ'ir gibi (5) şeyler sürmek esâsen fâ'idesizdir.

(6) Derideki küçük berelere ve kesiklere karşı: Kan (7) akmadığı hâlde soğuk su ile yıkayub üstüne 'âdî temiz bez (8) veyâ yakı veyâhûd gaz sarılmalıdır.

(9) 'Ale'l-ekser urulma veyâ düşme netîcesinde deri altında (10) zuhûr iden berelere karşı tuzlu suda ıslatılmış bezler (11) koymalı veyâhûd çavdar lapası konmalıdır.

(12) Bayılanlara karşı: Başı birâz yüksek olmak üzre (13) arka üstü yatırmalı, kuşak ve düğmeleri çözülmeli, yüzine (14) soğuk su serpilmeli, sirke, lavanta, ispirto, lokman (15) ruhu gibi şeyler koklatılmalıdır.

(16) Bunlarla ayılmazsa yüzine yakın bir tüy yâhûd 'âdî bez (17) parçası yakılmalıdır. Za'îfleriñ baygınlığı o derece ehemmiyetli (18) olamazsa da şişmanlarıñ ki mühimdir. Çünkü sekte veyâ damla-ı (19) eseri olmak ihtimâli ağlebdir. Bu hâlde hastayı yine başı yukarı (20) gelmek üzre yatırmak, yaka, ilik ve kuşağını çözmek ve vakit geçirmeksizin hekîm çağırarak elzemdir.

### **Sayfa 56**

(1) Boğulanlara karşı: Hemân hevâdâr bir mahale hastayı (2) götürmeli, nefes almasına mân'i şeyler ber-teraf olunmalıdır. (3) Yüzine sirkeli su sepilmek ile berâber ayaklarına hardal yakısı (4) yapışdırılır. Eğer boğulmak sudan ise hastayı sağ yanına (5) yatırmak keskince kokular teneffüs itdirmek vücûdî sıcak (6) bezlerle oğmak ve kendinden geçmiş ise kolları hareket itdirmek (7) ve dili çekilüb bırakılmak sûretiyle sun'î teneffüs yaptırılmalıdır. (8) Bu gibi kimseleri baş aşağı asmak aslâ câ'iz değildir.

### Ders 24

(9) Güneş geçmesine karşı: Güneş geçen kimse gölgelik (10) bir mahale götürülür, elbisesi çözümlü givşetilir. Vücûdını (11) soğuk su ile oğmak, başına soğuk su dökmek, başı (12) yüksekce tutmak, ayakları da tahammül idebileceği derecede (13) sıcak suya konmak ve mümkünse sâbûnlu su ile ihtikân idilmek (14) lâzım gelir.

(15) Soğukdan donanlara karşı: Hastayı birden bire (16) ısıtmak aslâ câ'iz değildir. Serinlikde elbisesi çıkarılmalı,

### Sayfa 57

(1) vücûdı fanila ile oğmalı, ılık olarak çay, şeker, pekmez (2) menkûhlarından biri içirilmelidir.

(3) Burunı kanayanlara karşı: Baş yukarıda tutulmalı, (4) elbisesiniñ dar kısımları givşetilmeli, başına, alınına, burnuna (5) soğuk suya batırılmış bezler konmalı, burun deliklerine (6) sirkeli soğuk su çekdirmelidir. Yâhûd şakakları altına (7) buzlu suya batırılmış bezler koymak, kan kesilmezse tabîbe mürâca'at (8) idilmek iktizâ ider.

(9) Kuduz kelb ısırmasına karşı: Yarayı hemân soğuk (10) su ile yıkamalı, birazda yaradan kan akıtdıktan soñra kızdırılmış (11) bir demir pârçasıyla dağlanmalıdır. Bunu mute'âkibde hekîme (12) murâca'at olunmalıdır.

(13) Yaralananlara karşı: Yaranıñ sürtünmekle tahrişi eyi değildir. (14) Bu sebeble üstündeki gömlek, çorâb vesâ'ire gibi şeyler çıkarılmalı, (15) yavaşca çıkarılması mümkün değilse kesilmelidir. Mute'âkiben bir temîz (16) sünger veyâ bezle yavaşca silmek elzemdir. Yara ile kalb arası (17) sıkıca bir bağ ile bağlanmalı; hemân operatör veyâhûd tabîbe (18) koşulmalıdır.

(19) Zehirlenenlere karşı: Evvel emirde mesmûmeki itdirmeğe (20) çalışılmalıdır. Ya parmak urmak, yâhûd ince bir tüy kalemlle boğazı (21) gıcıklamak lâzımdır. Yine ki itmezse sıcak tuzlu su

### Sayfa 58

(1) içirilmelidir. Bundan soñra da aralık aralık su içirilmelidir. (2) Her zehre göre pâd-zehr başka olacağından vakit geçirmeksizin tabîbe (3) murâca'at keyfiyeti de unutulmamalıdır.

### Ders 25

#### (4) İdâre-i Meşrûta

(5) Meşveretle idâre idilen hükûmet “hükûmet-i meşrûta” (6) demek olur. İdâre-i mutlakada halk bir kişiniñ keyfine tâbi' demek olacağından 'âdetâ esâret altında kalmış olur. Bunuñla berâber (8) bir kişiniñ fikri on, yigirmi, yüz kimseniñ fikri bir olamaz.

(9) O bir kişide eser-i hatâ pek çokdur. Bu hâlde meşveretle idâre (10) ‘aklen memdûhdur.

(11) İdâre-i meşrûta ahkâm- Kur’âniyyeye de muvâfıktır. Ya’nî İslâmiyyetiñ (12) iktizâsıdır. Peygamberimizin “Hazret-i Muhammed Sallallâh-ı te’âlâ ‘aleyhi ve sellem” (13) dahî sahâbe-i kirâmıyla istişâre itmek sûretiyle idâre-i umûr (14) buyururlardı.

### Sayfa 59

(1) Her hükûmet-i meşrûta esâslı bir kânûna bağılı olub istinâdı (2) bi’t-tabi‘ kânûndur. İşte bizim mukaddes olan kânûn-i esâsimiz de hükûmet-i Osmâniyyeniñ esâsî kânûmıdır.

(4) Vükelâyı teşkîl iden heyet “kuvve-i icrâ’iyyedir.” Birde (5) “kuvve-i teşrîfiyye” mevcûddur ki bunlarda “meclis-i meb’ûsân” ve (6) “meclis-i a’yân”dır.

(7) Meclis-i meb’ûsân, efrâd-ı millet tarafından müntahab vekîllerdir. (8) Â’yânıñ da bir kısmı hazret-i pâdşâh bir kısmını yine millet intihâb ider.

(9) Meb’ûsân Meclisi bi’l-hâssa hükûmetiñ umûr-ı idâresini teftîşe, (10) kânûnlarıñ tanzîmiyle müzâkeresine ve şâyân-ı kabûl ise tasdîkine (11) ve bu meyânda devletiñ vâridat ve sarfiyyât gösteren bütçeyi (12) bi’l-müzâkere muvâfıkça kabûle me’mûrdur. Bunlarıñ müzâkeresinde geçen (13) şeyler â’yâna da gider; orasıda tedkîk ider. Soñra pâdişâha (14) ‘arz olunub irâdesi alınır. Kânûn olmak üzere mu‘teber olur.

(15) İşte “hâkimiyet-i milliyet” dinilen şey vükelâ-yı devletiñ “parlamento” (16) dinilen millet meclisine karşı mes’ûliyyeti dimekdir ki yapığı her işden (17) meb’ûslar hesâb sormağa me’zûndırlar.

(18) Türkiye altı yüz kusûr seneden beri her nedense sûret-i (19) mutlakada idâre olunmakta idi. 324 senesi temmûziniñ on (20) birinde vatan kahramânlarıñ himmetiyle kânûn-i esâsiniñ tekrâr muvakkî

### Sayfa 60

(1) tatbîke vaz’î hükûmetce resmen i’lân olunmuşdur ki millet-i Osmâniyye (2) içün cidden bir devr-i sa’âdet-mednî dimekdir.

(3) Şurası bilinmelidir ki hükûmetleriñ terakkîsi, satveti evvel- (4) emirde idâresi derecesine tâbi’dir. İdâreleriñ içinde de eñ iyi (5) idâre “ idâre-i meşrûta”dır.

(6) Meşrûtiyet, dört büyük esâsı üzerine mebnâdır.

(7) Birincisi “hürriyyet”, ikincisi “adâlet”, üçüncüsü “müsâvât”, dördüncüsü “uhuvvet”dir.



## Ders 26

### (8) Hürriyyet

(9) Cenâb-ı Hak kullarına irâde-i cüz'iyeye ihsân buyurmak sûretiyle (10) insânları "hür" yaratmıştır. Hürriyyet lugaten "istediğini yapa-(11) bilmektir". Fakat Allah doğru ve eğri yolları, eyiyi kötüyü (12) erâ'e buyurduğundan bu yapışda insân gerek nefesine, gerek âhara (13) bir fenâlığı dokunmamak şarttır. Bu hâlde hürriyyet "ahariñ (14) hukûkuna tecâvüz itmemek şartıyla olan serbesti" dimektir.

### Sayfa 61

(1) Bir âdem, nasıl ki kendine mazarrat virecek şeyleri iste-(2) memekte sâhib-i hak ise başkalarına da öylece mazarrat virmemek (3) vazîfesiyle mükelleftir.

(4) Hürriyyet tâmmen Cenâb-ı Hakk'a mahsûs olup hürriyyet-i insâniyyete (5) bir takım kayıtlar ve kânûnlarla az çok tahdîd edilmiştir.

(6) Dimek olur ki "hürriyyet" tabî'i bir hak-ı insânîdir. Çünkü (7) insânlar tab'an hür yaratılmıştır. Hürriyyet olmazsa insânlar da , (8) insâniyyetde lâzımı gibi terakkî ve te'âlî husûle gelemmez. Çünkü hür (9) olmayanlar esîr dimektirler ki üserâ emirle harekete, ârzûya keyfe (10) göre hizmete mebcûrdur. Esâret ise zâten memnû'dur ve soñ (11) derece mezmûndur.

(12) Hürriyyeti gâ'ib iden milletler zebûn olurlar. Hür yaşayan, hür (13) olarak çalışan insânlar ise bi'l-vücûd mes'ûd ve bahtiyârdırlar. (14) Cenâb-ı Hakk'a çok şükür ki biz Osmanlılar dahi bu ni'mete mazhariyet mübahîyiz.

(15) Hürriyyet, esâsen birkaç kısma ayrılıyor ki onlarda şunlardır;

(16) Hürriyyet-i tabî'iyeye

(17) Hürriyyet-i ahlâkiyye

(18) Hürriyyet-i medeniyye

(19) Hürriyyet-i tabî'iyeye: İnsânlara fitraten virilmiş olan tabî'î (20) haklardır. Uyumak, yemek, içmek, def'-i hâcet itmek gibi

### Sayfa 62

(1) bunlar tabî'î olan hürriyyetlerdendir ki bunları men' itmeğe kimseniñ (2) hak ve salâhiyeti olamaz. Fakat insân bu hürriyyetini kendiliğinden (3) hüsn-i isti'mâle çalışmalıdır. Çünkü efrâtı kendine mazarrat (4) virir; Bu hakkı sû-ı isti'mâl itmiş olur. Meselâ yemek bir hak-ı (5) tabî'î-i insânîdir. Fakat lüzûmundan ziyâde ta'am mi'deye, hayâta, (6) sıhhate mazarrat vireceğinden 'aklende tecvîz olunamaz. Bu hâlde (7) ifrâd derecede ta'âm itmek insânîñ kendi hürriyyet-i tabî'iyesine (8) tecâvüzi dimek olur.

### Ders 27

(9) Hürriyyet-i ahlâkîyye: Edeb ve terbiye dâ'iresinden ayrılmamak şartıyla (10) insânîñ istediğini yapabilmesidir. Meselâ: biriniñ 'aleyhinde mugâyır-i (11) edeb söz söylemek, yâhûd bir âdemi döğmek, komşuyu (12) râhatsız itmek gibi şeyler hürriyyet-i ahlâkîyyeye bi't-tabi' mugâyirdir.

(13) Hürriyyet-i medeniyye: Hürriyyet—i medeniyye esâsen kavânîn hükûmete (14) itâ'at itmekdir.

(15) İnsân her dilediği şeyi yapar, her istediği yolda hareket

### Sayfa 63

(1) iderse bunlardan mazarrat tevellüdi der-kârdır. Esâsen "hürriyyetiñ (2) rûhî kânûna itâ'at itmekdir" yolunda sarf idilen hakikat (3) 'ayn-ı hikmetdir.

(4) Bunlardan başka "hürriyyet-i dîniyye", "hürriyyet-i fikriyye", "hürriyyet-i (5) lisâniyye", hürriyyet-i siyâsiyye" gibi hürriyyetiñ daha birçok nev'î (6) vardır.

(7) Hürriyyet-i dîniyye: Herkes kendi dîninde serbest olmalıdır. (8) Kimse kimseniñ dînine dokunamaz ve herkes kendi dînine göre (9) serbest 'ibâdet itmek hakkına mâlikdir.

(10) Hürriyyet-i fikriyye: Her ferd istediği gibi düşünmekde (11) muhtârdır. Tefekkürâtına kimse müdâhale idemez. Binâ'en- 'aleyh mahâsın-i (12) ahlâk dâ'imâ iyi ve fâ'ideli şeyleriñ tefekkürâtına emr ider.

(13) Hürriyyet-i lisâniyye: İnsânîñ edeb ve terbiye dâ'iresinde olmak (14) üzere istediğini söyleyebilmesidir. Âdâba, şahsiyyâta doku- (15) nacak şeylerden çekinmek hürriyyet-i lisâniyyeniñ eñ mühim âdâbından biridir.

(16) Hürriyyet-i siyâsiyye: Hükûmetiñ idâre-i 'umûmîsine müte'allik (17) mes'elelerde efrâdın serbest bulunmasıdır. Fakat bâbda dikkat (18) idilecek eñ mühim mes'elede bu husûsda 'alâka ve münâsebeti, münâsebet-i (19) maddiye ve ma'neviyyesi olmayanlarıñ bir takım münasebetsiz şeylere kapılarak (20) hükûmetiñ siyâset-i 'umûmiyyesine fenâ te'sîrler yapacak yolda hareketlerden sakınmalarıdır.

### Sayfa 64

(1) Zâten idâre-i 'umûmiyye-i hükûmeti milletce taht teftîşde bulunduran (2) vekiller ya'nî mebûslar mevcûd olduğuna göre bu hakkı eñ çok (3) onlarıñ isti'mâl itmeleri elzem ve 'ind'el-iktizâ giderleride milletce (4) ve hüsn-i sûretle hak ve 'adâlete da'vet idilmelerine hürriyyet-i (5) siyâsiyye ve hâkimiyet-i milliyeniñ virdiği salâhiyetlerdendir.

(6) Hürriyyetini istihsâl veyâ muhâfaza idemeyen milletler dâ'imâ zebûn (7) olurlar. Hürriyyetle mâlik olmayan milletler tazyîk içinde buñalub (8) ezilmeğe, nihâyet mahv olmağa mahkûm demek olur. Nev'-i beşeriñ terakkîsi, sa'âdeti, te'mîn-i hâl ve istikbâli hülâsa: bahtiyârlığı (10) hürriyyetle kâ'imdir. Bu takdîrde hürriyyet her millet için göz bebeği (11) sayılır ve hürriyyeti hüsn-i isti'mâl idenler bahtiyâr 'add olunur.

### Ders 28

(12) 'Adâlet: Herkesiñ kendi hakkına mâlik olmasını mûcib (13) kuvvet 'adâletdir. Şu dünyâda herkes kendi haddini ve hakkını (14) bilirse pençe-i 'adâlet altında cezâ görmesine hâcet kalmaz; nev'-i (15) beşer arasında esâslı bir sa'âdet yüz gösterir.

### Sayfa 65

(1) Bir işde bir mu'âmelede 'adâlet bulunmazsa o işiñ , o (2) mu'âmeleniñ esâssız ve münâsebetsiz ve muzır sûretde husûle geleceğine (3) şüphe idilmez. Her hükûmetiñ şanı, şerefi, 'azameti, bahtiyârlığı (4) onuñ 'adâleti derecesine tâb'idir. 'Adil hükûmetleri, milletleri cidden (5) sever. Cenâb-ı Hakk, Kur'ân-ı Kerîm'de 'adâlet icrâsını sûret-i (6) kat'iyyede emr-i fermân buyurmuşdur.

(7) Bu hâlde 'adâlet hey'et-i ictimâ'iyye beşeriyye için pek lüzûmlü (8) bir vâsıta-i hayât demek olur. 'Adâleti te'mîn iden kuvvetler, evvel-(9) emirde mahkemeler, soñra kuvvet-i zâbita olub 'askerde bunlara (10) mu'ayyen ve zahîr emr-i muhâfazasıyla mükellefdir.

(11) Müsâvât: Dîn ve mezheb tefrîk idilmeyerek herkes (12) kânûn nazarında müsâvî görülmesine "müsâvât" dirler. Bu hâlde (13) Osmânlı nâm-ı celîli altında yaşayan her ferd nazar-ı kânûnda 'aynı hakka (14) mazhar demek olur. Kânûn huzûrunda bir zengîn ile bir fakîriñ (15) bir şehirli ile bir köylünüñ bir me'mûrle esnâfiñ farkları yokdur.

(16) Bir hak kimiñ ise oña virilir. İltimâs, taraf-gîrlik; (17) gasb-ı hukûk mevcûd olamaz.

(18) Uhuvvet: Uhuvvetiñ esâs ma'nâsı kardaşlık dimekdir. (19) İnsânlar evvelâ Hazret-i Âdem'dem türedikleri ve bir âdemiñ çoğalmış (20) evladları buldukları cihetle yek-digeriniñ insâniyyet kardaşlıdır.

### Sayfa 66

(1) Bundan başka mü'min olanlarda biri biriniñ dîn kardaşı-(2) dırlar. Soñrada 'umûm Osmânlılar dîn ve mezheb gözedilmeksizin (3) bir müşterek yerde sâkin ya'nî Vatan-ı Osmânîde meskûn bulu-(4)nduklarından yek-digeriniñ vatan kardaşıdır. Şu hâlde

göre her (5) kim olursa olsun, insânlar beyninde kardaş gibi hüsn-i mu‘âmele (6) cereyân itmesi herkesiñ biri birine kardaş gibi bakması, bir (7) arada kardaşcasına yaşaması elzemdir.

(8) İşte “hürriyyet”, “ ‘adâlet”, “müsâvât”, “uhuvvet” (9) gibi dört reng aslı meşrûtiyyetle idâre olunan hükûmetler efrâdı (10) beyninde ciddi bahtiyârlık ve sa‘âdet ve ikbâl temelleridir.

### **Ders 29**

(11) Kânûn : ‘umûmuñ menfa‘ati için konulmuş usûllere kânûn (12) dirler. Kânûnlar kuvve-i teşrî‘iyyece ya‘nî meclis-i meb‘ûsân ve a‘yânca (13) tatkik ve tasdik olunarak irâde-i seniyyeye iktirân itdikden soñra (14) mer‘i olabilirler.

(15) Her medenî halk kânûnla idâre olunur. Kânûnsuz ahâli vahşetde

### **Sayfa 67**

(1) yaşıyor dimekdir. Çünkü: o gibi kimselerin başı bir esâsa bağı (2) olmadığından beşeriyyete mahsûs olan ve vahşeti îmâ iden her dürlü (3) çirkîn hâlden ayrılamazlar.

(4) Fakat kânûnların tanzîminde dikkat idilecek eñ mühim şeylerden(5) biri onların, memleketiñ, ihtiyâçlarına, ahâlîniñ muhîtiyle isti‘dâdları (6) derecesine göre yapılmasıdır. Böyle olmazsa ve kânûnlar hakkıyla (7) tatbik ve icrâ idilmezse fa‘ideleri görülmez. Bizde birçok (8) kânûn vardır ki eñ mühimleri şunlardır;

(9) 1- Kânûn- 1 esâsi

(10) 2- Âhz- 1 ‘asker kânûnı

(11) 3- Kanûn-1 cezâ

(12) 4- Kânûn- 1 ticâret

(13) 5- Kânûn- 1 arâzî

(14) Kânûn her şeyiñ, her kuvvetiñ fevkinde âmirdir. Emr-i kânûna itâ‘at (15) şart-ı aslıdır. Efrâd-ı millet kânûna itâ‘at itmezse hükûmetiñ (16) hüsn-i idâresi muhtel olur. Milletiñde menfa‘atleri gâ‘ib olur.

(17) Her hangi memleketdeki kânûna bi-hakkın ri‘âyet vardır ki; orada (18) her dürlü eser-i terakkî ve sa‘âdet mevcûdur. Bunuñ gibi her neredeki (19) kânûna itâ‘at hisleri sönmüşdür. ; orada her nev’i fenâlık ve felâket (20) meşhûrdur.

(21) Hükûm-i kânûn her şeyden büyükdür. Bizim menfa‘atlerimizi hakkıyla

### **Sayfa 68**

(1) muhâfaza iden, memleketiñ idâresini tanzîm eyleyen odır. Hülâsa (2) iyi kânûnlar insânların sa‘âdet âletleri sayılır.

(3) Kânûnuñ ahkâmına ri‘âyet itmeyenleri ‘adâletiñ müstenid olduğı (4) kuvvet ya‘nî kânûn-i cezâ cezâlandırır.

(5) Nizâm: Nizâmda kânûn gibi usûldür. Yalnız hükm-i kânûn (6) derecesinde değıldir. Çünkü kânûn-i ‘umûmi, nizâm-i husûsîdir.

(7) Nizâmlarda esâsen kânûna tâbi‘dirler. Meselâ: “Belediyye nizâm-nâmesi” (8) “ma‘ârif nizâm-nâmesi” gibi nizâmlar birer husûsî dâ‘ireniñ (9) işlerini tedvîr için konulmuş usûllerdir. Nizâm-nâmeleriñ millet (10) meclisinden geçmesi lâzım gelmez. Bunlar ‘umûmiyyetle şûrâ-yı devletiñ (11) â‘id olduğı kısımlarca ve soñrada onuñ hey‘et-i ‘umûmiyyesince (12) nazır tedkîkinden geçirilir. Nizâm-nâmeler ahkâmınıñ icrâsına nizâm-nâmeniñ (13) mensûb olduğı kısım me‘mûrdur. Meselâ: ma‘ârif nizâm-nâmesi (14) ahkâmı ma‘ârif nezâreti icrâ ile mükellefdir. Belediye nizâm-nâmelerini de (15) her memleketiñ dâ‘ire-i belediyye heyêti vâz‘ ve tatbîke me‘mûrdur. Kânûnlarıñ (16) ahkâmına olduğı gibi nizâmlarıñ muhteviyâtından da eñ büyüğünden (17) eñ küçüğüne varıncaya kadar efrâd-ı ahâlîce ri‘âyyet-i mahsûsa (18) ve kat‘iyye de bulunmak lâzım eder. Kânûn-ı esâsî-i Osmâni devlet ve millet-i (19) Osmâniyyeniñ hukûkını te‘mîn etmek ve teraksiyle sa‘âdetini husûle getirmek (20) için tanzîm edilmişdir.

(21) Devlet ve memleketiñ, me‘mûrîn hükûmeti vesâ‘ireniñ tedvîr

### **Sayfa 69**

(1) –i umûrına müte‘allik ne kadar esâs ve keyfiyyet var ise sa‘âdetine (2) muhtas ne kadar esbâb mevcûd ise onlarıñ hepsi Kânûn-i Esâsîde (3) yazılır.

(4) Binâ‘en-‘aleyh Kânûn-i Esâsîde evvelce bahs itdiğimiz gibi “hürriyyet”, (5) “adâlet”, “müsâvât”, “uhuvvet” dinilen başlıca dört (6) esâsa müsteniddir.

### **Ders 30**

#### **(7) Dikiş ve Biçim**

(8) Hanım kızlar! Dikiş kadınlara mahsûs olan eñ mühim (9) san‘atlardan biri ve belki de eñ birincisidir. Kendiniñ ve ebeveyniyle (10) kardaşlarıñı, çocuklarıñı dikişini yapan hanımlar hem iste-(11) dikleri gibi elbise dikmiş, hem de terziye virilecek birçok (12) pâreyi kazanmış olurlar.

(12) Ba‘zı hanımlar vardır ki dikiş dikmeyi bir eser-i tenzîl ‘add iderler. (13) Bu fikir kat‘iyyen bâtıldır. Çünkü san‘at-ı nisâ‘iyyesiniñ eñ başlıcasını

### **Sayfa 70**

(1) bilmeyen, onu tahrîre yeltenen kimseler hakîkatde hanım olamazlar. (2) Pâresine güvenerek ellere dikiş virenler ise isrâf ve ten-perverlikle (3) ithâm olunurlar.



Dikiş çok ise bir kısmını hânedeki hanımın (4) dikmesi, bir kısmının da terziye virilmesi tabî'dir. Fakat (5) çocuğunun bir gömleğini, bir donunu bile dikmekden 'âciz kadınlar (6) hiç bir vakitte hakîkî hanım olamazlar.

(7) Kendini bilen bir hanım eñ sâdesinden, eñ müzeyyenine varıncaya (8) kadar dikiş san'atını öğrenir ve bunuñla bi-hakkın iftihâr idebilir.

(9) Dikiş için iğne ve iplik eñ ibtidâ'i ve eñ lüzümlü iki (10) âlet ve vâsıtadırlar. Hünerli bir el bu iki sâde âletle eñ mükemmel (11) melbûsât vücûda getirebilir.

(12) Dikişin envâ'i çokdur. Kavâ'idide o nisbetde. Fakat (13) bunları kitâbdan öğrenmek kabul olamaz. Hanım kızlar, bu bâbda (14) ustâ hanımın ta'râfine ve gösterişine, illa dikkat itmekle ve bu bâbda (15) merâklî davranmakla bunların hepsini 'amelî bir tarzda mükemmelen öğrenebilirler.

(16) Dikiş bilen bir fakîr kadın bu nâmûskâr san'atı sâyesinde (17) kendini ve çocuklarını beslemeğe muvaffak olabilirler.

(18) Dikilecek şey'i kesmek, ya'nî biçmek keyfiyeti evvelce bir mikdâr (19) dikiş öğrenildikten sonra tatbîk olunur. Çünkü: dikiş (20) bilmeyen bir hanım kız biçkiyi lâyıkiyla anlamayamaz.

### Sayfa 71

(1) Dikişde dikkat idilecek nazar-ı kâ'ideler: Her şey'i (2) bir usûle tâbi'dir. Keyfe-mâ yeşâ' yapılan işler muntazam ve esâslı (3) olamaz. Dikiş için kavâ'id-i âtiyyeyi nazar-ı dikkate almalıdır.

(4) 1: Dikişde 'akıl ve fikri başka yere virmemek ya'nî (5) dikkat-i mahsûsada bulunmak.

(6) 2: İğnenin batırılacağı yer lâyıkiyla ta'yîn olunmak,

(7) 3: Kol yorulmamak için ipliği pek uzun tutmamak,

(8) 4: İğne iyi cinsinden, orta büyüklükde, passız (9) ve ucuda lâyıkiyla sivri olmak,

(10) 5: İpliği ilmeklemek,

(11) 6: Dikişde zarâfet berâber metânetde şart olduğundan (12) bitmeyen dikişi ilmeksiz bırakmamak (Çünkü bilâ-hare o dikiş (13) açılır.),

(14) 7: Dikişlerin düzgün olmasına fevka'l-hadd dikkat itmek,

(15) 8: Yek-digerine esâslı sûretde rabt idilecek şeylerde (16) evvelâ onları muvakkâtan ( teyel veyâ patuşa) yapmak ya'nî ayrıca (17) dikişlerle rabt itdikden sonra esâs dikişi yapmak,

(18) 8- Dikişde sür'at şart olduğundan iğneyi (9) yavaşca ve fakat ipliği çekerken çâbukca çekmek lâzımdır.

### Sayfa 72

#### Ders 31

##### (1) Dikiş ve Biçkiye Dâ'ir

(2) İğneyi, dikişden sonra iğne-dâne koymak, makara ile (3) birlikde onu mahal-i mahsûsuna vaz' etmek lâzımdır. İğne göğse, (4) yakaya, yasdık ve perdelere batırılır ve bırakılırsa evde bulunanların (5) ellerine batacağı gibi arandığı zamân iğne bulmakta mümkünsüz (6) olur. Zâten her hangi şey'i olursa olsun yerli yerine koymak, (7) hânedeki her şey'in kendine göre bir mahal-i mahsûsı bulunmak (8) şarttır.

(9) Küçük bir çocuk gömleğinden, yâhûd iki bezi biri (10) birine dikmekden başlayan dikiş en son moda melbûsâta kadar (11) ilerleyebilir. Fakat dikkat ve heves şart-ı aslıdır. Her hanım, (12) modelini gördüğü urbaların 'aynı dikmeğe muvafık olursa dikişde (13) sahib-i ihtisâs 'add olunabilir. Bugün terakkiyât-i sanâ'iyeye sâyesinde (14) muhtelif nev'ide dikiş makineleri meydana gelmiştir ki dikişleri (15) fevka'l- hadd çâbuklaştırmağa sebebiyyet vermiştir. Binâ'en 'aleyh makine (16) kullananlarda onların sûret-i isti'mâllerini evvelâ iyi bilenlerden (17) lâyıkıyla öğrenmelidirler.

### Sayfa 73

(1) Dikilecek şeyleri evvelâ istenilen biçimde kesmek lâzım (2) gelir. Buda başka bir ma'rifettir ki dikiş san'atını ikmâl eder. (3) Yalnız dikiş fâ'ide virmez, kesüb biçmeği de bilmek şarttır.

(4) Meselâ: dikilecek bir gömlek için ne çeşid intihâb (5) olunmuş ise aña ve giyecek kimsenin vücûdına göre eñi (6) boyu bilinmeli, ölçülmeli sonra kesilmelidir.

(7) Bu bâbda kâğıddan bezden mütenevvi' modeller bulundurmak (8) fâ'idelidir.

(9) Resm-i fennden anlayan her hanım kız, istediği modelin (10) 'aynını bir kâğıda çizer, oña göre ölçer ve kumâş keser. Biçkide de (11) ma'rifet ve hüner şarttır.

(12) El-hâsıl gerek biçmek ve gerek dikmek san'atının ikisinde (13) öğrenilmeli ve devâm ve tecrübe ve dikkat ile bu işlerde meleke sâhibi (14) olmalıdır.

#### Ders 32

##### (15) Melbûsâtın Hüsn-i Muhâfazası

(16) Melbûsâtı yalnız metin dikmekle iş bitmiş olamaz. Çünkü

### Sayfa 74

(1) kullanılan her şey' eskimeğe, yıpranmağa mahkûmdur. Bu sebeple (2) onların ta'mîrini de bilmek ve yapmak şarttır.

(3) Meselâ: entârîniñ ceybi sökülmiş olur. Bir kimse onı dikmekde (4) ihmâl iderse yırtık büyür. Diğerleri de böyledir. Nihâyet (5) melbûsât vaktinden evvel harâb olur gider. Buradan anlaşılıyor ki (6) hanım kızlar eskileri ta'mîr itmek yamamak mecbûriyyetindedirler.

(7) Bir çorâb sökülür, ta'mîr idilmezse sökülük büyür; (8) nihâyet o çorâb geyilmeyecek bir hâle gelir ki bu bir ziyândır. (9) Yama aslâ 'ayıb değildir. Eskilik de kezâ. Fakat sökülük, yırtık, (10) pis melbûsât soñ derece 'ayıb ve hanımlar için bir lekedir.

(11) Bu bâbda eñ eyi hatt-ı hareket çâmaşır yıkandığı günlerde (12) çâmaşırılar kurudukdan soñra hanımın onları birer birer gözden geçirmesidir.

(14) Yırtıklar, sökülükler ve ta'mîre muhtâc olanlar bu sâyede belli (15) olur. Bu gibi ta'mîre muhtâc olanlar bir tarafa ayrıldıktan (16) soñra hemân ta'mîre başlanır; soñrada ütülenir veyâ devşirilir. (17) Kendilerine mahsûs boğçalara konur. Boğçalarda muntazam sandûklara (18) vaz' idilir. Bir sandûk açıldığı vakit içindeki boğçaların (20) düzgün ve muntazam duruşu insânın nazarını okşar. Hele (21) boğçalar derûnine husûsî torbacıklara konulmuş gül, lavanta (22) çiçeği, misk sâbûnı gibi şeyler insâna güzel kokular da virir.

### Sayfa 75

(1) Çâmaşırılar diğer eşyâ'yı bu suretle vaktinde yıkatmak, ta'mîr (2) itmek, güzelce devşirüb mahal-i mahsûsına koymak ne a'lâ (3) işlerdendir. Eve bir yatılı misâfir gelirse kar gibi beyâz ve temîz (4) yatak çârşafı, yasdık örtüleri misâfiri bile pek ziyâde (5) hoşnûd ider. Âbdest alan bir hanıma çıkarılacak temîz (6) ve ütülü bir el havlısı onı iğrendirmez. Hâne sâhibesinide (7) takdîr ider.

(8) Temîzliğe her şeyden ziyâde dikkat şarttır.

(9) Hâne içinde herkesin çâmaşırıları ve yazlık kışlık melbûsât (10) ve eşyâ ayrı ayrı boğçalara konulmalı sandûklara yün, ipek (11) gibi güve 'ârız olacak kumâşları muhâfaza için birer gazeteye (12) sarılmak, sandûklara toz bulundurmamak ister.

(13) Matba'a mürekkebine güve gelemez ondan müteneffirdir.

### Ders 33

#### (14) El ve İğne İşleri Örgüler

(15) Bir hâne derûnindekilerin gömlek, don, mendil ve buña mümâsil eşyâsını yek-diğerinden tefrîk için üzerlerine birer işâret-i

### Sayfa 76

(1) mahsûsa koymak muvâfıkdır. Bu da onların isimlerini teşkîl iden (2) ilk harflerini yâ Türkçe yâhûd Fransızca marka olarak pamûkañi (3) ile işlemek hem tefrîk-i eşyâya hem de zerâfet husûlüne sebebiyyet (4) vireceği gibi hanım kızları da bu nev'î el ma'rifetiyle alışdırmış (5) olur.

(6) Bunlar her hâlde dikişden soñra bilecek, yapılacak (7) şeylerdendir.

(8) Çorâb örnek mese'lesi de pek ziyâde şâyân imtisâl işlerden (9) biridir.

(10) Çorâb başlamak, artırmak, kaçan örgüyi tamamlamak, (11) eksiltmek, ökçe, burun kapatmak, çorâb örgüsü 'ilminiñ (12) esâslarıdır.

(13) Çorâb, elde tığlarla yapılır; cüz'î bir dikkatle öğrenilir (14) ve boş vakitleri fâ'ideli sûretde geçirir. Sanâyi'den biridir.

(15) Piçileye karyola etekliklerine, yasdık başlarına lüzümlü (16) süslerdendir. Bunun da envâ' adîdesi mevcûddur.

(17) Zarîf şeyleri her sâhib-i tabî'at sever. Kadınların sanâyi'-i (18) nefîseye isti'dâdları pek ziyâdedir. Bunlarda resm, mi'mârlık, (19) heykeltıraşlık, şi'ir, mûsikî gibi şeylerdir. Fakat bunlardan İslâm (20) hanımlarının öğrenebilecekleri aksâm başda resm olduğu hâlde (21) bilâ-hare mûsikî ve bir derecede şi'irdir. Az çok resim bilen

### Sayfa 77

(1) bir hanım kız nakış, kanaviçe dantela, kasnak, sarma gibi (2) el ma'rifetlerini lâyıkıyla yapmağa muvaffak olurlar.

(3) Kızların boğçaları, medîlleri bunlarla da tezyîn idilir. (4) Hele dantelalar, gömlek, elbise ve donlar için pek zarîf (5) müzayyenâtdırlar.

(6) Bugün, çârşıdan alınan dantelâların daha zarîf ve metîn (7) kısımlarını elde yapmak - dikkat sâyesinde - mümkündür. Mağazacılar (8) bu gibi hanımlara mahsûs süslü şeylerden çok pâre kazanmaktadırlar.

(9) Binâ'en-'aleyh dantelâlardan münâsib olanların modelini çıkarmak, (10) ne yolda yapıldıklarını baka baka, dikkat ide ide anlamak ma'arifetli (11) kızlar için işden bile değildir.

(12) Kabartma, sarma mükemmel boğçalar, kasnakla işlenmiş masa (13) örtüleri, sarma çeşidli el ma'rifetleriyle bezenmiş eşyâ bir hanım (14) kızın eñ kıymetli ve san'atlı mâludur. Ekser cihâz eşyâsı meyânında (15) bu gibi san'atlı eşyâ pek mühim yer tutar.

(16) Sanâyi'-i nefsinin bahs itdiğimiz kısımlarını hakkıyla öğrenmek (17) hanım kızlar için 'âdetâ vazîfeden sayılır.

(18) Bir de mûsikî vardır. Mûsikî de bir san'at-ı nefisedir, (19) kızlarıñ yüreklerinde sâfi hisler uyandırır ve tatlı vakitler geçirtir. (20) Fakat elzem olan ev ve el işleri öğrenildikten sonra vakit (21) ve hâl müsâ'id ise buña çalışılmalıdır. Bunuñla berâber mûsikîyi de

### Sayfa 78

(1) her hâlde âşinâsından ve kadınlardan öğrenmeli; ötede beride (2) çalgıcılar gibi icrâ-yı âhenge değil, hânede ve yahûd rüfekâ içinde (3) tatlı vakit geçirmek için okunmalı veyâ çalınmalıdır. Şarkı tagannîsi, (4) sâz isti'mâli mühim, rakîk san'atlardandır Mûsikî ruhûn (5) gıdâsıdır.

Soñ

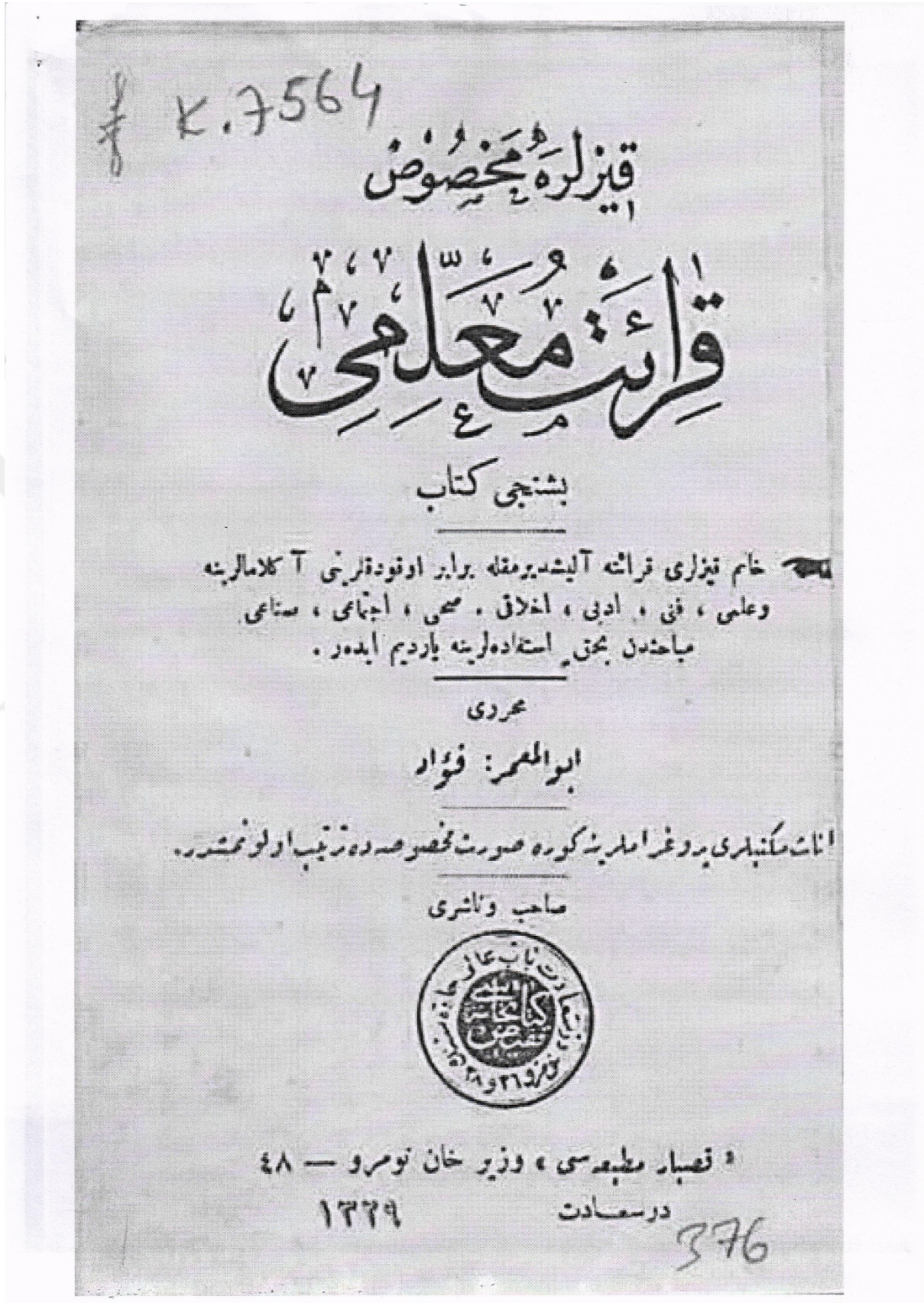
### Fihrist

Ders	Sayfa
1: Hıfsü's- Sıhhaya Dâ'ir	3
2:	5
3:	7
4:	9
5:	11
6:	14
7:	16
8: Sıhhat	18
9: Sağlam Yaşamak Yolları	21
10:	25
11: Sular	27
12: Uyku	32
13: Vücûdı Hâricî Te'sîrlerden Korumak	34
14: Temizlik ve Lüzûmı Kadar Hareket ve Fa'âliyyet	36
15: Derin Düşüncelerden Sakınmak, Hüsn-i Telbis	39
16: Tabîbler, Kocakarı 'ilâcları, Evlerde Hasta Bakmak	41
17: Hasta ziyâreti ve Devr-i Nekâhat	44
18: Mekteb Yolunda	46
19: Yemek, İçmek	48
20: Nefes ve Libâs	50
21: Göz ve Kulakların Muhâfazası	51



22: Müsta'cel Olan İbrida'î Tedâvîler	53
23:	54
24:	56
25: İdâre-i Meşrûta	57
26: Hürriyyet	60
27:	62
28:	64
29:	66
30: Dikiş ve Biçim	69
31: Dikiş ve Biçkiye Dâ'ir	72
32: Melbûsâtın Hüsni Muhâfazası	74
33: El ve İğne İşleri Örgüler	75

Ek-3: Kızlara Mahsus Kiraat Muallimi 5. Cilt





درس

۱

علم انعمون و انور

اخلاق و خالق ، كه جمى اولوب خويار ديكدر . شمدى  
 خوي تعريف ايدم :  
 انسان ايكي شيدن سر كيدر ؛ برنجيدى روح . ايكنجيدى  
 جيم . تمبر ديكرله مغويات وماياتدر .  
 كرك روحك كرك جسدك بررهيتت وسورتى واردر . بونلردن  
 روحك ياخود تفك صورت ويا هيئه و خوى ، ديرلر .  
 روح . جناب خلق بزما احسان بووردونى ، كوزه كورونمز  
 ير قوه جهانيديد . جسد ايه يدايكتر شووچودلرمزدن  
 عبارتدر .  
 علم اخلاق علماسى خلق . ياخود خويى شوو سورتله تعريف  
 ايتلردر :  
 « خوى بر ملكدركه اولك سيبه . فسدن افعال قولايقه  
 صادر اولور ؛ فكر ورؤيه عتاج اولماز . »

افاده

شهر ششمى كتاب علم انعمون و سيبه انفال ايد و تاليف  
 عالمي رفاه اراره نه تفلي بعضي شيرله بعضي اشعارى  
 ماري در .  
 عيني زمانه بيرزانت و عيني زمانه مانمدره و باطامه انك  
 مكتبرى رشبه فستك شرفى بديرى غالبانه يبار درس  
 كتابه .  
 ابرالمعر  
 نزلد



— ۴ —

شعری بوفملار افعال حسدان ایسه اولنره و کوزل خوی، افعال کرهیدن ایسه «کو تو خوی» دیتلر .  
الانک مزینتی، ایلکی، کوزلکی اساساً روحی اعتبارلرله در .  
روح لطیف، جسم کشفیدر . روح باقی، جسم قانی در .  
انسانه نیت و یرن و وحدر . بو حالده روح جسمدن اشرف اولوب فضائل روحیاده جیایه بدن اعلا در .

قوای باطنه کوزلکی قوای ظاهره کوزلکندن کوزل اولوب کوزل یوز، کوزل خویدن الطبع آتاشی درجهده قایر . بر انسان نهدر کوزل اولورسه اولسون، خونی کوتولورورسه او کوزلکک هیچده اهمیت یوقدر . دینک اولوبورکه انسانلر حسن صورتلرله دکل، حسن سیرتله کوزل وایی اعتبار اولوبیلرلر .

بیر انسان وجودیه، جسدینه عارض اولان خسته لاری ازالهیه نامل محتاج و مجبور ایسه امراض روحانیه دینک اولان اخلاقسزانه قارشیده حرکت اتمک اوزره و علم اخلاق، اولوقیماغه، آکلاماغه و اوکا کوره حرکت اشد احتیاج ایله محتاج در .

چرکین خویبری کوزل خویره تبدیل اتمک صورتیه اخلاق انسانیهدن بحث ایدن علمه و علم اخلاق و دیرلر . علم اخلاق انسانلره خلقلک نایستی، حکمت اسلبه سنی اوکوره بر و قوایی اوجهنه طوغور سو ق ایتمیرلرکه — حکمانن بری بوکا و روحلک حفظ الصحه سی و دیشدر .

— ۵ —

الهی، کندیخی، حکمت خلتقی وانسانیتی آکلایان وجودلر کاله ایرر .  
بو حالده «علم اخلاق»، انسانلر ایچین تحصیل الزم ویک فائدهلی بیر قسم علمی در . علم اخلاق بردر، مذهب و ملتله دیکشمز .

درس

۴

### افعالی مسرتلک الهیوتی

انسانلری ال اول بختیار ایدمک شی ائی خویلو اولقدور . اسلامیتکده بی طیبی «مکرم اخلاق»، در .  
بشمیرمن جناب فخر عالم انقدم حضرتلری «بن مکرم اخلاق» اتمام ایچین کوندولرم، وینه وایمک کالی کوزل خویدره مآئده حدیث شریفله اخلاق حسنه تک قیمت و اهمیتتی انسانلره افهام بو یوووشلر در .

ای خویلو، انسانی دنیادهده، عقیادهده بختیار ایدور . خویلو کو تو اولانلر ایسه هم کندیبلرینه همده آخره مضرت و برمش اولورلر .



- ۹ -

اخلاق ذمیبه، به صاحب اولاد نیک حقیقتاً وجدانتری هر زمان  
مضطرب بدر. هر کس ده اولاد منقرند. انسانی سودبرن،  
مسعود ایدن، عالی قیلان اخلاق حسسیدر. به بونک کی  
سبب فلاکتی ده بیات اخلاقیه می در.

ابی خوبلو کیسه ارکده اوله، قاینده بولونه  
سه ویلبر. فقط عکس حالده نه قدر زکی و یا خود زنگین  
اولور لسه اولسونلر شایان نفرنددر.

خاتم قیزلی: هیچ وقت ایله درمی که خوبی کوتو اولانلر  
هر برده، ضررت ایقاع ایدرلر. مثلا: بر خاتمه خوبسز  
بر قاین، اخلاقسز بر چو چوق او خانه ایچین دانا فلاکتلر  
طوغورور. اولک ایچنده کیلر اولندن یاقلسکلر؛ جدی صورتده  
نقرت ایدرلر. بوله بر کیسه هانکی بر عجله کپرسه اولورده  
کورولتو، دیدی قودی، طائسزاق، مناسبسزک، فحاق  
حصوله کتیریر. دیک اولورور که کوتو خوبلو کیسهار جیبت  
بشیره ایچین مضرددر. معرفت اولنری اصلاح ایتمکده در.

هر کس کندی کوتو خوبلری اصلاحه چالده جهان  
بر کلزار مدنیت اولور.

هر ملنک علوی، قدرتی، عظمتی، مینار ترقیمی در جان  
اخلاقیست تابع در. اخلاقسز ملنلر عادتاً عموالونه محکوم درلر.  
ایسته وقتیه ذیلی تروه دن «روما شرق ایبراطورانی» غایت

- ۷ -

اوتی تشکیل ایدن افرادک اخلاقسزاقی تیجه مننده محو اولوب  
کشندر.

اخلاقسزاقی ملنری هر شیدن زیاده کپروب آرین، زبون  
و نحو و هلاک ایدن علت مزمندر. اخلاق حسسه به صاحب  
ملنلر دانا ترقی، تالی ایدرلر و بختیارانه عمر سورددر.

کوتو خوبلری بلمک اولورندن صاقیقن لازم در. مثلا:  
جسد بر کوتو خودر؛ چونکه: بر کیسه ده کی مالی، نعمتی،  
مرقی اولندن آتی، کندیسه لایق کوروم که چالستق در که آخره  
مشرقی، حسودک کندی قسنده زیان ویرمسی عققدر.

رشوت، صفات مذمندر؛ چونکه: مطلقاً یا قانونه  
مخالف یعنی دیکلرینک منافقه معیار برهسته هانک ترویجی ایچین  
ویریلبر؛ یا خود خصوصی بر منمنک تأمین و باشقارینک، مضرتی  
استحصال صمننده مراجعت اولورور. استقامت، صداقت ایسه  
اخلاق و صفات حسنه انسانیه دندر.

عقسنرک اخلاقی ذمیبه نیک اولانلرندن بری در.  
چونکه انسانک چاتندن ده درکری اولان فضیلت ناهوسکارانه سی  
اخلال و هر کس نظرینده صاحبی ذلیل و حقیر ایدر. تکبر،  
احقره خاص اولان صفتلر دندر.

انسانلر مسکنت ذلته دوشمه به نیک و جهاه عویلتلری  
مخالفه ایدر لسه توجه علمیه مظهر اولورلر. بو کون جیمیات



— ۸ —

بشیره ایچیده وقوعه کلن اویونسترقلر ، سرقلر ، چاشلر  
هپ کوتو خویبارك ساقهسیله وجود بولمقدردور .  
الحاصل ای خویبار انسانی بختیار ، کوتو خویبارده دوچار  
خسران وعذاب ایلار .

درس

۳

### فربك ركبشوب و كشمه سه سی

حكماندن کیچی خویباروتون بوتون دکیسه ییلاکینی ، کیچی ده  
اصلا تئیری ممکن اولمادیقی درمیان ایشلردور . بواکی مطالبه اوده  
افراط تقریبط واردور :  
خوی بر اسر طبیعیدر و بر فعل خالفدر ؛ مخلوق بونی  
ازالهه ، مقدر دکادر . بولمسه ، مطالبه بولونانلره قارش  
واخلاق کیزی کوزالمیدیر کوزمه آلمدی حدیث تئریف کوزمکده  
وبعض حیوانلرک طبیعتلری اوززیدنکی تجر بارارانه اولومقددهور .  
فی الحقیقه ؛ اسر یاراماز چوققلرک . مقصددر معلوم و سریار  
آلمده تهذیب اخلاق ایتدیکی بولک چوق آرزین حیوانلرک تربیه  
تأثیریه بوله کلوب سکوت بولوغی کورولمکدهور .  
بولنکله براب فطرتک تماماً تهذیبده ممکن اولاماپور . مثلاً :

— ۹ —

حدیثی بریر مراجع صاحب انسان ، نه قدر تربیه کورورسه  
کورسون او حدت ، کندین کاهلا کیمدر بولمپور . نتیجه  
مناقضاده شو فکر حقیقت اولارک قبول ایدیشدر :  
د بر خویبار تماماً و کاهلاً ازالهسی ممکن دکلمسه تربیه سایه  
سیده تبدیلی هر حالده قابل دور .

طینی پاک اولانلرک تربیه دن پک زیاده حصه دار اولاجقلری  
وخوی دینلن نئی هر کسده مساوی بر حالده دکیسه بیوب  
شخصه ، طبیعته و ویریله بک تربیه درجه سنه تابع بولونوغی  
دورکادر .

بورلادن ده آکلایشیبارکه هر کس یارادیلیمده بر دکادر .  
آدم واردرکه بر مرشدک بر انازتیله بوله کلبر . ینه انسانلر  
کورولورکه حسن تربیسی ایچه ایلک صرفی ایجاب ایدور .  
بعضلری ده بوتون بوتون قلیتمز و سیآ نه الفتلری درجه سنر  
اولدووشدن نه قدر چایشله اولنرک اصلاحی ینه قابل اولاماز .  
هر تازلا ، عینی معصولی عینی میذویت و برکت وجسامته  
ورده سر . طوبرانغی . طبیعتی باشقادر . ایتنا انسانلردور بولک کی در .  
بناه علیه تربیه به یقی قایقی و یا عکس حالی کیمسه لک  
دفعه بللی اولاماز . ایی اخلاقه صاحب ارتق انسانلرک کندی  
منته لری ایچینده الزم و جمیت بشریه لک سادتی نقطه نظرلندن  
ماترم بولوندووشدن هر صاحب عقل ایچین اخلاق ذمیه دن



مەننا، ماددە مەكمل اولىق، اغشلا بولاق كىقتىرى موجوددور.

بوگا نظراً تربىيەتك انواع غنغەسى اولاق طىيىدور.

مادىيات ومەنوياتە، يەنى بدن ووروحە ئاغد موادك كىتقى

جەننەتە تربىيەتكە بولنرە كورە انواعە آرپىلدى لازم كىلر.

چو چوقق نە قەدر مەكمل تربىيە ايدىلرە اونك يىشىدور جىكى

اولاددە اولىستىدە مەكمل اولور. ئاغلر افراددن، هېتت اجتەايە

بىرىدە ئاغلردن سركب اولدوقلردن بىر چو چىك تربىيەسى

تەيىجە ئاغلەك ودها صوكراموم افراد بىرىيەتك سەمادىتخالى

موجب اولور دىككدر.

بوحالده تربىيە عمومەتك مەكلىتى چو چوقلر ك لايقاە تربىيە

ايدىلرە وابستىدور كە تربىيەتك اهمىتى بونكەدە تەين ايدور.

تربىيەسىز انسانك جىواندن فرقى اولمايە جىكى كى او كى انسان

كومەلرندىن تەشكىل ايدىن هېتلكەدە هېتت مەدنىيە ميانندە بىرە موقع

مخصوصى بولونماز. صحت، ثروت، ترقى، سەمادىت دىنىين

بىخيار لىقلىك مان كلفسى، بىر ملىك اغشلاسى، بىر حكومتك

حصول شوكتى بىە تربىيە سايمەندەدور.

تربىيەتك ماخذى ئاغلردە، كىكىنىش مەنپىلىدە مەكلىدور.

بو حالده ئاغلەتى مەكمل ياتقى ايجىن اول امردە اونى تەشكىل

ايدىن افرادى حسن تربىيە ايتك لازم كىلر.

مادامكە قىز، اوغلان هر چو چوقق ايتك تربىيەتى آنلىسى

اجتنب ايله كوتور اولان خولر بى تەدىيا و تەدىلە چالدىشق كىلر.  
۴۴۰ بىر وظىفە انسانىيەتدور.

درس

يا

مەبەى جىمى

تربىيە، علم اخلاقك اس الاساسيدور. چونكە اخلاقك  
تەدىل ايجىن كىلر مؤثر واسطەدور.

«تربىيە» كلفسى «رېو» كلفسدن مشتقىدور كە لىرە مەناسى

نشو و نەلدىرەمقى، بو كىلەتك دىككدر. بوراندەدە آكلابىلر كە

تربىيە انسان ايجىن بىر واسطە تەكلەدور. علم اخلاق علماسى

تربىيەتى شويە، تەرىف ايتىلردور:

«تربىيە، انساندە چىلەتك مەاعد اولدوغى مەكلىتى حاصل

ايتىككدر»، «بىر چو چوغى تربىيە ايتك و نالقب دىن بولماق و بىرە

حقىقە ايتا ايدە چىك بىر حالە قولىدور. انلاطون ايسە «تربىيەتك

غايى بىدە ووروحە قابل اولدوغى قەدر حسن كىل و بىرە كىكدر،

دەيتىدور.

شو تەرىف غلەدن آكلابىلر كە تربىيە كلفسندە انسانلر ايجىن



— ۱۲ —

قوجاننده، آلتق مجبوریتدهدوره؛ احواله قیزلر مراك، خانلر مراك  
حسن تربیه صاحی اوللری شرطدر .  
قادیلر تربیه اطفال امرته الك مهم مرئی اولدوقلر ندن  
بوللر نه قدر صاحب حسن تربیه اولورسه يتشدره چكاری  
محصولرده او نیتده مكال اولورلر . دینك اولوبورکه بره، ملنك  
قادیلری نه قدر كالمه اولورسه اولملنك ترقی درجه سی اولیتده  
پوكالیر . خانم قیزلر ، بو تربیه بختنه چوق دقت ایدرک؛ سزه  
بو كیفیت فطره مودوع بر وظیفه مهمه السابدر .

درس

۵

### تربیه نك اقسامی

تربیه ، باشلیجه اوج قسملرکه اولرده شولردور :

- ۱- بدنی ویا جسمانی تربیه
  - ۲- فکری تربیه
  - ۳- دینی ، اخلاقی ویا قلبی تربیه .
- بدنی تربیه .- بدنك قوت و صحتنه تعلق ایدن تربیه نك  
بو قسمی بك مهم و دیگر كریبه السابدر . وجود مخته اولورسه ،

— ۱۳ —

بدنیه قوت ، قدرت بولونمازسه ، ذنبوی ، اخروی هر دورلو  
وظیفه نك ایفاسی قابل اولاماز . صحت ، حقیقه الك ببولك تمتدر .  
مخته اولمیان بر وجودده سالم فكر آراقی دخی بیودهدر .  
تربیه بدنی سی این اولان مللر افرادی بنلهجه قوی، هر دورلو  
سعی و عمه البریشلی اولورلر . قوی الوجود ، متاعبه متحمل  
عسکرلر يتشدرلرلر . نفوسیه قوتلر وجودلر كلك والنسال  
آنی بیوده قوی باعق صورتیه آرتار . بناء علیه وجوده قوت  
وبره چك ادمانلر ، سبورلر ، جمنایققلر - اصولی داره سنسده  
باپساق شرطیه - بك نافع درلر .

تربیه فکریه .- فكر ك علم و معرفت نوزیه تورتیه سیدر .  
علمدن ، قندن معرا یعنی جهل ایله مألوف وجودلر ك جمعیت  
بشریه ده كركلی موقمقری اولاماز . علم و معرفت انسانك حیاة  
اسلی سیدر ، مدار ترقی سی ، واسطه اعتلا سی در . باعث تكاملیدر .  
هر انسان ، وظائف مودوعه سی بیلگی سی ، وقوفی سایه سنسده  
حسن ایفایه موفق اولور . علمده منفعت ، جهلده مضرت درلر ك  
وهر شینك علمی جهلندن اولی در .

بشرك سمدنی ، بختیارانی معارفه قانمدر . چونكه معارف  
روح تناز السابندر . افرادی علم و معرفتده تميز ایتش مللر  
قلاسی ، قوتی ، شوكتی ، سمدتی احضار ایتش اولورلر .  
بناء علیه علم و معرفتده حسن استعمالی یعنی عاقلانه استنادی



شرط اولوب بوداژده وقوع بولان تربیانگه تام معنای شامل اولوش اولور .

تربیه دینییه ، اخلاقیه ویا فلیه . - دین انسانلر ایچین ازم ، دین حقیقه تمسکده مرحلهه ملتمدر . حیات دینییه دین آزاده انسانلر ، دینی عافظه ، چالشیان ملکر داٹما حقی ، قوتی ، حتی حیاة و فلسفه غائب اتمک خاطر سه معروض قابلر .

تربیه دینییه ویا اخلاقیه حتی ، رسولی اولونلرک هر دورلور اولامی اچراهه انسانی سوق ایلدر ، فالقندن اجتنابی ، ایلمکه اتسانی امر ایلر . فساد اخلاقندن ، بطلان اعتقادندن عافظه سبب اولور . دین مرحلهه مقدسدر .

حضرت فخرکاشانق اندمزن بوتون نوع بشری داژده هدایت وسلامته مامور بوروبلر . قرآن کرم حتی ، حقایقی ، طریق هدایتی ، وظائف عبودیت و انسانی ازانة و تلقین ایلدر . انسانلری ضالان عافظه واقصای مدینه ایصال ایلدر .

بوسببه مدینت حقیقه اسلامیت مدر . احکام دینییه اچراسنده انسانلرک کنیدلر ایچین ده مانع وارددر .

درس

۶

قوی بالند

قوی باطنه انسانده . مؤثر اولان برطاق سفنلر دکه اولنورده . قوه علمییه ، قوه غشییه ، قوه شهویه ، در .

بواج قوتک یکدیگری یئنده مسالت اولوق و عقل سلیمک نظر تنده بولونق شرطیه کوزلاکی معتدل و متناسب اولماسی اخلاقده ایلمکنی ایچر ایتدیرر .

قوه علمییه : ادراکانه ، بیدای اولان بیر قوتدر ... [نفس ملکی] قوه غشییه : مبدأ دفع مضرت اولان قوتدر ... [نفس لوامه] قوه شهویه : مبدأ جلب منفعت اولان قوتدر ... [نفس اماره] بواج قوتدن هر بیریگ اعتدال ، افراط ، قویط نلدیری آتده اوج درجهسی وارددر .

قوه علمییه تک اعتدالی حکمت ، افراطی شیعتک ، قویطی جهالتدن متولد نیاروتدر .

قوه غشییه تک اعتدالی عفت ، افراطی شهور ، قویطی جهنمدر .

قوه شهویه تک اعتدالی عفت ، افراطی بؤر ، قویطی خجودر .



حکمت ، شجاعت ، عفتدن مرکب اولان بولاج قونک اعتدال درجاری فضائل معدوحندن ، دیگر لری ایسه مراتب رذیله دندورل .

حکمت ، شجاعت و عفت دینان اوج مهم رکن اخلاقینک بیری برینه ظهور اولارق مرتبه کلاه کلمسی و عدالت و دینلن نوریده انانیق وجوده کثیر .

تربیه جانیندن مقصد هجت اولدوغی کبی تربیت و حاییدن مقصوده فضائل اله افساندر . ایته اوفضائلی برونده ممکن مرتبه خلاصه ایدرک صرهبیه تعداد ایده کچکر .

هر شیک افراییده ، قریلمده شهبسز ضرردر . احسن اعمال اعتدالدر . بیا علیه هر فضیلک فضیلت اولماسی اغراض فایده به مبتنی اولبارق وجوده کلمسیبه مشروطدر . مثلا :

اظهار شجاعتده مدح عمومی به مظهریت آرزوسى موجود ایسه فضیلت سایلاماز . حکمت و عفتده بویهدر . قوه شهویه انسانلر ایچین لزوملی در ؛ فقط افراطندن وقوعه کلاه کلمسه ضررتلر

حددن افزوندر . و هر معصیت شهوتدن ، در قول حکمایلمسی پک مروفدر . بوکا انهماک بر مرض روحانیدر . لئالاک الک لیدی فضیلندر . قریطده دخی عینی معدورلی موجوددر . بیا علیه هر شیده اعتدال منفعلری ، افراط و قریط معسر تری دعوت ایدور .

درس

۷

حکمت و افساسی

حکمت ، اختیارى اولان نهارده روحک ایلینی کونون آیرماسی دیک اولان یرحال ، یاخرد برمهده اوزرینه الکل طوضرو حکمی بولوب چیقاره قردر .

حکمتدن شو فضیلتلر تولد ایدیور : صفوت ذهن . — بر شیک ایتماسندن سوککی قولایجه آکلایق خاصه سیدر .

چودن فهم . — بر شیک فقرندن اصلنه انتقال ایتمکدر . انسانده حیالک وجودینه انتقال کبی . ذکا . — اولندن سوککه ذهنک سرعته انتقالدر .

حسن تصور . — بر شیک آکلایقده مناسب حدود مقدراری کوزومکک خاصه سیدر . سولیت تعلم . — اولیه غیرت زایده صرفه حاجت قانقسزین

ایسته نیلن شکی آکلایق بومکک خاصه سیدر . قه — ۲



— ۱۸ —

حفظ . — اوکزه نيلن شيرى ضبطانك . قوه حافظه كى .  
 تخمير . — حفظايديلن شيرى آرزو . تقدير نده گنگنتر چه  
 خاطره كيريمك .  
 شجاعت واقسامى . — شجاعندن ده آتیده كى فنسايئر  
 تولد ايدور ؛  
 كپر نفس . — فقيرلكه ، زكينلكه ، مدحه ، ذمه باقبارق  
 احوال عايدن تاثير اولماق وعلوهنه خيال كيريمه مكدور .  
 عظم همت . — هر شينك ايسنى كوتوشنى بيهرك نفاشه  
 اشتياق ودينيانك نه سعادتنن مسرور ، نه ده فلاكتنن محزون  
 اولقندر .  
 صبر . — المزه ، مصيبتزه . فلاكتزه قارشى مقاومتنه  
 نيادور .  
 نچيدت . — هر كك بايايه چنى ائى وپوپوك ايشلرى  
 حسن ايفايه تثبيت بيوكلكى در .  
 حلم . — غضب وحدت زمانده يواش اولق فضيلى در .  
 سكون . — تانى ايله حركت وهر خصوصده خفت ويزلك  
 كوسترهمه مكدور .  
 تواضع . — انسانك كيندى كينسندن بويوك كورمه سى  
 وكيندن دون درجه ده اولانلرى ده كوچوك عدايمه سيدور .  
 قنط بوخاصه ينى افراطه يعنى ربا درجه سنه كوتورمه ميدور .  
 چونكه بوحوال ذلت درجه سدير كه اصلا مقبول دكلامر .

— ۱۹ —

شهادت . — ائى نام قازانغى موجب بويوك ايشلر كورمه ككه  
 فلك حرمس وانديتايى در .  
 تخمير . — غالى فنسايئرلى قازانق بولنده چودى بوزمقدور ،  
 حيت . — عرض ، دين وشرف انسانقى محافظه بولنده  
 صرف غيرتى لازيمدن بيلمكدور .  
 وقت . — الملى بوشنى كورولدوكى زمان نفسده تاثير  
 طوبىق ، فقط اولمللى ده ازاله يه چاليشمقدور .

درس

۸

عنوان وار

حكمت ، شجاعت و عفتك حسن آهنگ اجتماعندن عدالت و ك  
 وجوده كه چكى يوقارده بيلد بولندي .  
 عدالت بر اساس جوهر در ؛ افراط و تفریطى يوقدر .  
 مقابلى جور دينى ظلمدر . هر دورلو حفسزلفلر نظم ككلمسندمه  
 داخلخدر . ظالملر ، ناقبت عدالت او كينده زبون اولسزلردور .  
 عادل حقيقى جناب حقدور . بوملكمه عدالت حكم سوره رسه  
 اوراده بولونان ملتلر ، قوملر شه سز بخيار اولورلر .



— ۲۰ —

جانب حق قولرینه عدالتله ایش کورمه کی و ظلمدن اجتنابی  
اسر بیورمشدر . برحق کیمک ایسه اوکا و بریلیمسی ، هر فائق  
یابلک دوچار مجاراه ایدیلیمسی ده بومیانده داخلدی .  
عدالتنده بر جوق قنیت طوغازکه اولزده آئیده  
کوستریلشدی :

صداقت . — غرضسز عیبدی . انسان کندی نفسنه  
عاند خیرلی بریشی ایته برسه اولنی دوستلریجینده آرزو ایتمسی  
پراتر صداقتدی . انسانک وطن و ملنه صداقتی ده بورادن  
آکلانلیبر . وطنه ، ملنه صادق اولانلر داتما قازانیر .

« النجاة فی الصدق » . ۹

الفت . — فضل و کمال صاحبیرله انتراج طبع کیفیت  
کوستور بر مزیندیر . کونو کیسه زله کوروشمکنک داتمامضرت  
کله سکی شهاسزدر .

وفا . — انسانلره یاریمکسار اولنی ، دوستی فلاکت  
زماننده نسلی ایله ازاله ، تاتراجه چالیشیق خلاصه عقلاً ،  
شرطاً مذموم اولانلر شیرده حقیقتی بولوغتدر .

تودد . — حسن حال صاحبیریک حسن توجهلیری  
قازانغنه چالیشیق و اونلرله بالطبع قارداشجه کیمکدر .  
مکافاة . — ایدیلن بر خدمته ویا بر ایلیکه قارذی  
یامنی ویا دها زیاده سیبه مغابله ایتمکدرکه مقابلی عیازاندر .  
مکافاة ، انسانلری اعمال حسنه یه ، ترقی و تعالی په سوق

— ۲۱ —

ایدیور ؛ مجازانده حقل اولوق شرطیه یه انسانلری قنالقدردن  
صاقیندیرور . مجازانندن مقصد انتقام دکل ، اصلاحدر . انتقام  
و حشیره باقیشان معاهده لوردندور .  
حسن شرکت . — آدیش و بریشده انصافی الدن برافاقیق ،  
اعتدالی کوزتمک ، احتکاردن قچینمقدور .

حسن قضا . — انسانه آبییک ایدیلکی صروهه باشنه  
قافاقیق و اونندن ندامت ایتمکدر . بومعابله ، نادانلره ، تریه سوزله  
باقیبر حالانندیر . هه خانلر بو کی حالردن سوک درجه  
چکیمه ایدیلور .

درس

۹

شفقت ، صوریسم ، اصموح زات الیبن ، توکل ،

تسلیم ، رضا ، عیادت

شفقت . — انسانک ، اینای جنبه عارض اوله جتی للره ،  
کدرله قارذی منائر اولماسی و اونلرک ازاله سنه غیرت ودالات  
ایله می در . آنا شفقتی بوباید الک اسلی نمونه تشکیل ایدور .  
والله لور ، اولادینک حصول اسزاحتی ایچین اویقوربری ،



— ۱۳ —

بیرفدای کلمی محقق ایکن دئی چارسنه چاینبایوبده همتو کم  
دیلک عنو اولوانایماهیجی قباختردندر .  
تسلیم . — اسرحقه نمایه مطاوعت وحسن رضا کوسترمک  
ویبو خصوصده عقلمه ، الایم کی کورونه بن خصوصصاده مخالفتی ،  
اعتراضی ترک الهممکدر .

رضاء . — مصیبتلره دوچار اولانلرک مایوس ومنبر اولمالبارق  
مقدرته قارشئ خشنودسزاق کوسترملمیدر .

عبادت . — جناب . قه فوائق ، شرع شریطک امرلریه  
امتنال ، نواهیبتدن اجتناب ایتمک واهل الله تعظیم الهممکدر .  
عبادت یر مقصد تمتده دکل ، مجرد وظیفه اولاق اوزره  
اجرا اولونالی و صرف رضای ربانی بی تخصیل جهته  
معطوف بولونعالیدر . عبادت قمع وجود ایچینده ازم یر وظیفه  
انسانیه در .

درس

۱۰

### عفت واقسامی

عفت . قوه شهویه نلک اعتدالندن عبارت یر فضیلت اخلاقیه در .

— ۲۲ —

استراحتلری قدا ایدرلر . بوخالسه الک زیاده آمالره ویریش در .  
چوجوق بو یونمک ، تربیه ایتمک یک شرفلی یر وظیفه اولقله  
برابر یک ده مزعجدر . جناب حقلک یر خاصه بی اولانچه قوه  
ایذالیسیله قادیتره ، والدیره احسان پرورماسی اولری  
بو مشقتلره قارشئ مقاومتی بولوندورویور . فقط زده عادت  
حکمنه کیرمش ، بعض شصفت اترلی واردرکه شصفت اولقلدن  
زیاده مضرت حصونه یاردیم ایدرلر .

مثلا : خستمالی سیبیه طیب طرفدن نتمک یه مسمی مع  
ایدیلن یر چوجوغه والدهسجیه — آچلقدن زبون اولاسین  
فکرلیه — نتمک بدیرلمسی او چوجونک جهالت سیبیه حیاته  
قیلماسی دیکدر .

صلاه رحم . — انسانک اقربانی ، ملکتی وحقی عموم  
ایبای نوعی وجودیتدن انتفاعده مشارک قیلمانه صلاه رحم  
تعبیر اولونور .

اصلاح ذات البین . — انسانلر ییتدکمکی اختلاقلری ،  
منازعه لری ، خصوصمتلری حسن صورتله حل وازاله یر غیرت  
ایتمکدرکه یر جوق قالی وقوعدن اول مننه خادم یر حرکت  
انسانیه ، یر فضیلت اخلاقیه در .

توکل . — ایبانه توسله برابر مسیبتی جناب حقه حواله  
مناشیدر .

انسانک ، عرض وادیوسنه ، چینه ، مانه ، وطن وملته



بیر انسان ناموسنی ، حیثیتی محافظه به چالیتیر و عیب اولان شیرکانه سندن قاجیرمه غنیف و پاساحب غفت اولن اولور .  
 خانم قیزلر ، غفت دییلن فضیلت بالخاصه قادینلره عالمه بیر مزیتدور . غنیف اوللایان بیر قادین خانانمه استحقاق کسب ایدمز . چونکه ناعنیف قادینلر ناموسنر قسمندن دیمکدرلرکه طاقه نسانک قسم رفیل صاییلرلر .

دینلرک ، حکمت اخلاقه تک ایجاب اولان نستره . ریایت ایتمه لره آجیق صاجیق کریمک هیچ شییه ایتمکدیرکه غننه مایردور . بونک کبی ناعزم ارککلره بوزنی کوسنمک ، اولوره ملنفت طاوورافتی ، او کبیرله کوروشمکده طایری خانلرک ناموسنی خالدار ایدمن سآت اخلاقیدندور .

خلاصه غنیف خانلر ناموسلی کیمسلر دیمکدر . غفت ، آلتونلرین ، دنیاک بوتون خزینه لر نندن دها دکری بر مزیتدور . ناموسنی صالتلر ، یاخود عرضمه خال کیتیرنر معنای تاملیه آ بلقادرلر . خانلرک قیمتلری غننلره تقدیر اولونور . غنندن تولد ایدن فضیلملرک چوقده بز بر قسمنی یادرمل :

جیا . — بوتون قابخلردن ، برتون میاندن چکینوب کیری طورمق جیا دینیان فینای و جوده کیتیر . جلیسر انسان دینلرکی وقت اولنک نه بولده بیر کیمسه اولوغنی آکلارز . جیا ، اقتضای ناموسدور . بوسیله « جیا جانلندور ، بوپوروالی پک برپوک بیر حقیقتدور .

صبر . — غنندن متولد صبر ایسته نیلن شینه نائل اولما باغنه یاخود فایا بر حاله قارشى نامی تحمل دینک اولور . صبر و شبات موفقیتهک آماخاریدور . جناب حق ، قرآن کریمده « الله صبر ایدیجی قولارله برابرور ، بوپورمقدردور . علیان شوت هنکامنده بو کبی فلاکت وجوده کتیره جک آتسین املره قارشى مقاومت نه بوپوک بیر ظفردور ؟

زاهدت . — کرک کندیسه ، کرک آخره زین و ظلم ایتمه جک بر طرز سالمده . مل قازانق و اونى آبی و نافع برلره صرف ایتک دیمکدر .

قناعت . — ضرورتی دفع ایدمک قدرله اکتفا ایتکدر . حرص و طمع دالما ذلت و مضرت دعوت ایدور . نقطه چالیشمقده ، تحصیل علم و معرفنده دفع ضرورت ایدمک مقدارله اکتفا جائز اولماز . بو بولده ترقی الزم دور . قناعت حقیقه یتیمک توکنمک بیلمه یین بیر خزینه دور . « القناعت کتر لایینی » .

درس

۱۱

وقار ، رفوس ، حسن سلوک ، ورع ، انظام و سخا

وقار . — نسانک ایسته دیکى شیرله قارشى تانی ايله



طاورانامی و عزت نفسی کوزمه سیدر . و عجه ایدن نام ، اجناب ایدن سالم اولور ، دهنلری بک طوعرو بر سوزدر . چونکه : عجه ، یولنده پایلاق بر شینی علی لاکتر بوزار . رفیق . — ائی شیزده ملایت معاشددر . غضوبانه معاملهر ، لزومستر حدتتر ، شدتدر انانی بالطبع عجبوبایددر . حسن سلوک . — ائی اخلاقی و علم و معرفتی تحصیل ایتک کچی انسانلک کله خاده شیلر و عجت ایتک حسن سلوکی کوستر . ووع . — شرعاً ، عقلاً ، صروداً موافق اولان شیلره عجت ووع دینیلن فضیلتی بیلدیرر .

انتظام . — هر ایتک لایق و مصاححه موافق صورنده اجراسنه مقدر اولقددر .

مثلاً : برایتنه باشلارکن اولاونک ائی ، کوتور ، قولای ، وموفیق منتج جهتلرنی ولساس مقصدله اولان مطابق دوشونمک و یولله ، دوزکون اولارق چالیشیق بر اثر انتظامدر . انسان ، پهمده ، اویومده ، چالیشاده ، کزومه ، ایجهده ، دفع حاجنده انتظامی کوزمه عجت بک چوق باردمایش اولور . یعنی بوتلری مبین وقلدرده پایبق بولنی بیلرسه مسود اولور . بر خاتمه تک انتظامی اورده هر شینک برلی یزنده و دوزکون اولارق بولوغایددر .

بو کیفیت ظن اولوندوغنی قدر قولای برشی اولمق قاهره بر بالخاصه اجراسی الزم وراه خاتمر ایچین بک ماترمدر .

براولمده انتظام بولونمازسه ایجهده کلمه فسوت ویره چکی شه سوزدر . بر صندقده انتظام اولمازسه آراتیلان شیلر قولالاقه بولونماز ؛ علی الخصوص صدوقی قاریدیره قاریدیره ایشا بوررصور ویا کیرله نیر . کورولوبورکه انتظام انسالنرک هر حالده توسل ایتلری الزم اولان شیلردن بری و خاتملرکده ائک دکرلی مزیتلری در .

انتظام یا لاکتر مکنده ، ایشاده دکل ، حالده . سوزده ، یازیده ، صنعتده خلاصه هر مسئلهده اولاییلر . منتظم سوز سولیمک ، حالده انتظامی عافظه ایتک ، منتظم یازمق شهبستر بوروبک معرفتدر .

سخاء . — لایق اولان شینی لایق اولان کیمسه یه لایقی قدر ویرمک دیمک اولان پرفضیلت الیایددر . سخانک کرم ، ایشار ، نیل ، ساحت کچی انواعی وارددر .

سخاء افرالمی بولورسه اسراف اولورکه حرام و مضر در . سخاء ، جورمدلک دیمکدر . فقط بونده مقابله برشی بکلهمک ، بر منتقم کوزمک کچی مقصدلر اولماق ، کوکل خوشناییه وقوعه کلمک لازمددر . جدا عجاج یعنی چالیشماغه قدرتی اوللایان حسن حال صاحبیرنه تصدیق شرعاً جائز و موجب اجر عظیمدر . دینچیلکی منتقم آخاذا ایتش صلغلام کیمسلره معاوت ایتک اولوری اخلاقسترلمه تشویق دیمک اولور .

سخاء بک بوروبک برمزیت و فضیلتدر . بونک مقابل



شو دنياده. پر آدم كندى حقى و حدى بيليره اكرى  
 بوله كيميز . حقيقت انساكن كندى عليهنده بولونه حسن  
 قبول و تلقى الهمك بوبوكاك اترى در .

حقى سويلين ، بالاندن اجتناب اين ، حقيقت دائره سنده  
 حركت الين كيمه لر دائما قازاير . فقط پر حقيقت موجب  
 فلاكت اولاحقه اونى اخنا الهمك ياخود باشقاريناك ذوق .  
 العاده جهاى اتاج الهمكه علناً ميدانه چيقارماتق ينى ايشى  
 نادانانهده اورماق اقتضا ايدور .

يزده حسب البشره هر حقيقتى آكلامق ويا اولنده تعيين  
 الهمك همناً ممكن اولانماز ؛ بوكى حالدره ايشى ايجه تدقيق  
 اتمك ، بيلندون صوروب اوكره نك لازم در .  
 طوغرولندن كيمسه مضرت كورومز ؛ كورسهده حقى  
 ظاهر در . فقط بالانچيلندن كلچك مضرتلر نهايتسزدر .  
 مشهور مندر كه : بالانچينك اوى ياتشده كيمسه ايتانامش  
 ديرلر .

« آتسه يانهده بيت كذاب ،  
 ويا توب كتورومز كيمسه آكاتبه .

بالانچى هر يرده عجوب اولور . حيقى قللاز . هر كيك  
 تفرقى دعوت ايدور .

بالان بك بوبوك فائقلر باغايه مساعده در . خانلر بو كى

بخل در كه بزده بو كى الى غايت صيق كيمه لره بئى ديرلر .  
 بو بير صفت كر بهدر . جوسرداك اولجده يازدينمز كى الله  
 آووچنده اولانى آتوب ساووروق دكلدر . انسان دائما ادارلى  
 طور اتقى ، لزومنده ، علانده صرف اتمك بولنى بيلمك كر كدر .

درس

۱۲

### صون رفقته حسب لزومى

هر انسان حق و حقيقته خدمتله بخيار اولور . مرداك  
 حقيقته طرفداراندهدر . پر كيمسناك خاطر يچين ، ياخود  
 پر منانه تاليت مقصدله حقيقندن آيريق ، بالانچيلى ، زياد  
 كارانى اختيار اتمك بوبوك دناشوردن برى در .

حقيقت فى الحقيقه ايشه كلچيلر نظر نده آجى در . لکن  
 بوكا تيميت مطلقاً طائلى نمره لر وور . بريك خاطرى ايشين  
 بوزيه كولك ، ريات مقصدله ، حقىرلى حقلى كوستريك ،  
 ائى بول بيلنوب طوروركى آيريق ، پر حقيقى ساقدلق ،  
 پر طوغرولنى سوسومك چوق مضرت توليد ايدن اخلاقسز  
 قلردندور .



— ۳۰ —

مذموم سفارش کرده، دانا حقی و حقیقت خدمت  
ایله‌لی درلر .

درس

۱۳

### آداب تکلم و صحبت

بیر کیمسه سوز — و یادیکی و یادیکر بیرله کوروشدیک  
صرمده آئیده یازیلی اولان شیره دقت ایقلدر .  
۱ — ممکن مرسته آرسویلامک، چوق سوله‌ن چوق  
یا کیلیر .

جناب حق انسانه بیر آئیز ، ققط ایکی قولاق ویرمشدر .  
انای محبتده منلشیر تکررلرندده ساقایلدر .

۲ — سوله‌ن سوزی قیسه کسک و دیکر لینه‌ده سوز  
ایچین نوبت ویرمک لازم‌در . چونکه سوزده و اوله دیکر لری  
ایک تیده براتیق دیکلاییری اوسا دیرر ؛ — سوله‌ن سوزده نقرت  
حاصل ایندیرر .

۳ — دیکرینک سوزی پشمندن اولنک سوزنی کسوب  
حاصل ایندیرر .

— ۳۱ —

سوز به شلامق بویوک تریسه سز کادر . سوله‌ن سوزی بالیغ

تیجه به قدر دیکلمک انشا ایدر .

۲ — باشقارینک انشاسنه لزوم کورمه دکاری شیری

ساقلا دقلرندن طولانی حدت ائمه‌کله برابر اولنری آکلانغده

مراتی اینک ، صومق ، چالینق عیندر .

۵ — بالخاصه بویوکلرله قونوشولونغی صرمده کنابه

طریقیه سوز سوله‌مک عیدر .

۶ — سوز سوله‌کن — قارشیده حاضر وارمش کبی —

هایقیرق لایق اولادینی کبی غایلیک کوجا کله آکلایه‌یه کبی

درجده یاولش سوله‌مه‌لی در .

۷ — باش ، قاش ، کوز ، آل وسازه کبی انصا ایه

اشارت ایدرک سوز سوله‌مک ، یا خود اونه کینک برینک

قلدی بی یابرق صحبت اینک عیدر .

۸ — باشقاسنه سوله‌ن سوزده قاریشق اصلا جاژ

دکادر .

۹ — سوز آره‌سنده آکلادکی ، بکا باق ا ه کبی

تصیرلرندن ساقینالی ، اقتضاسنده ه صرمن ایدیه‌ییمی ، یا خود

آکلایه‌ییمی ه ده‌لی در .

الحاصل سوله‌ن سوزلر مالایمی اولمالی ، ذنبوی ، اخروی

قلمه ویره‌چک سوزلر صرف ایدیه‌لی در .



دوگه که غیرت ایدیلیدر . سفره به اوطورورکن حاولی المتی لازمدر .

۶. — اتنای طعمده آج کوزلولکی آکبراجق مجهدن کوزلری آچندن صاقیهرقی تدریجی یمک وطملمه اولایا بووکلرک باشلاماتی بکامک لازمدر .

۷. — طعمده بولنورک بوزلریه، لقمه لریه باققی ویا سخنان وطلابه کی طعمدهن کندی اوکسده اولایان افسامدن المتی غیر جائز تریمسزلر کی آخر شایرداتیق، یمکده حاضر بولونانلری ایگر ندریمجک ویاقرت ایدمچک شیردن صاقیتق اقتضایلددر .

درس

۱۵

## آداب مسکت و سکونه

السانک بورورکن ویا اوطورورکن رعایت ایتمسی لازم کلن آداب واردرکه بروجه آتی در :

۱. — بورورکن نه یک یاولش، ندهه یک چابوق کیتسک .

۲. — بورورکن اوموزلری چارپیتیق ، قوللری غیر ۳۵ - ۳۷

درس

۱۴

## آداب اکل و شرب

السانک کرک یمکده، کرک ایتیمکده رعایت ایدمچکی برطقم شترطلر واردرکه بونلر آدل اکل و شربددر و بروجه آتی در :

۱. — طعمه باشلامدن اول ویا سوکره لاری کوزلجه ییتاقق لزیمدر .

۲. — یمکده ویا یتیمه کباشلامدن اول بسله [اوشجه] چکک و خاننده جباب حقه حمد و شکر ایلیمک لازمدر .

۳. — بز برده طعم ایدیلدیکی صررده واریدایی زمان قازن آج ایسه تکلیف واقع اوزریه اوطوروب طعم ایتک، قازن طوق ایسه تشکر له برابر قازنی طوق اولدوشندن بجه ابرجه بز عمه اوطور ویا لیدر .

۴. — طعمده ایکی لی پردن بولاشدیرماتق، مکن اولدوغی قدر صاغ آلک اوج بارماغه طعم اولونالی در [ چاتان ، قاشیق موجود ایسه بوکده حاجت قالماز ] .

۵. — سفرتمک اوستقی کیرتیمه که واوستدهه بیر شی



درس

۱۶

هميك فضیلتی

سى ، ينى چالشمق انسان ايجين لازوملى بركيتمدر .  
 دياده هرئى چالشمق وچوده كلير . انسان همك لقمه لرى  
 بوتقى ايجين بيه ديشلرله ازمهك ، چالشمق حاجه در . چونكه  
 شوندياده هيچ براتر مؤثرتر وجوده كلمز . ينى كندى  
 كنديه حصول بولماز . زكيناك ايسينلر چالشماليدرلر .  
 علم و معرفت تحصيلي آرزو ايدنلر سى دن اصلا كبرى قالمازلر .  
 چاه و محنت بيه سبه محتاج ديز . وجود مزده كي عضول حرك  
 اتمز سبه ملكه طورور . چاه سوز ؛ كيدر . ياشانمقن مقصد  
 چالشمق و محنتي اكتاب ايتكدر .  
 جناب حق ، « ليس الانسان الامسى ، فرمايه قوللريره  
 چالشمك فرينه دن اولدوغى بيلدريمندر . چدى چالشماللر  
 ايسه دكاريره نائل اولورلر . چونكه چالشمك ائدن هيچ  
 يرئى قورتر ماللر . دياده اولومدن باشقا هر شينك چارمى  
 بولورلر . چالشمال قارالير . تيرور اولوراللر دائما غالب ايدرلر .  
 تئلك حيات ، محنته مضرت ويرز .

ليسى ساللامق ، كندى كنديه قونوشق ، ال وساير عصفور ليه  
 بعض اشارت لر يايق ، باشنى يره اكك . كوكنى متعلقاته  
 فيرلامق غير چاؤدر .

۳ — اولوروروكى باشنى اله دايلىق ، ياخود ديزيه  
 دايلىق ، بو يوتى بر طرفه اكك عئيدر .

۴ — ال ابه بورتى ، آياق لرى نازير سيموق بك  
 بو يوك عييلردن در .

۵ — ال بارماق لرى آغزه صوقق ، بورونك ايجيه  
 صوقق ، بارماق لرى چيتلاقق ، غير مناسب صدا چقاره ورتى  
 نمنه مكده جاتر دكلدر .

نمنه مك كاديجى وقت صاغ الك ايجيه آغزى اورتك  
 و نانسب صدا چقارمائه چالشمق ايجاب ايدور .

۶ — كندندن بو يوك لرك قارشينده آياق آياق اوسته  
 آتوب اولورورق تربيه نك خلافيدر .

۷ — يرفاچ كسى ايله برابر بولونولدينى صره ده اولورورق  
 عبت اولدوغى كى هر كس كندى حديته كوره لايق اولدوغى  
 شمه اولورور سايده لازم كلير .

۸ — كلن مسافر . قارشى دائما كوز يوز كورتمك ،  
 طائلى ديبله كوكلنى آلمق ده ايجاب مصلحتدر .



درس

۱۷

نست

نسترك مناسى اورتونىكدر . حدلازمنه كلش ير خانم  
باشى ، يوزى ، وجودى اورتىك عبوريتىده . مثلا طوقوز  
باشه كيريش ير قيز آرتقى سوقانق باش اورتوسى چىقمايدى .  
ديغزده نست فرزند . جناب حق ، طاقه نسوانك ، ناعمر  
اولان ارىكلره قارشى اورتونىكلىرى اس بوورمىد .  
ير خانمك — كنج واختيار اولسون — على الموم ساجلىرى ،  
بدلىرى ، حتى سلىرى بيله ناعمرمىد . بورلىنىك كوردىسى  
حرآمد . حتى خانم نماز قىلاركن بيله ساجلىرىنىك ير ربه  
[ دورىكده برى ] اورتو خارچنده قايىسه نماز جايز اولاماز .  
پدر ، برادر ، همجه ، داي ، زوج ، برادر ويا همشيره  
زادىدن غيرى اولان ارىكلره تعلقاقدن اولسلا اولنره قارشى  
اورتولى بولونق شىرعا ايجاب ايدى .

اورتولى قادىنلر اخلاق فاشلارنى دها زياده عافله اتمىش  
اولاجلىرى كى ارىكلرلده عىنى زمانده شهنلىرى نحرىك كى  
سياه قابىلمالاربه سد چكىلىش اولور . دىك كه نسترك حكمتى

دياده دائى بيرسى وعمل واردر . هرذره چالشاغاه  
مىقتورد .

خانم قىزل ، خانه كزده بولوندىكلىك صرده ايشلركلىك  
واركن وجودم يورولور ديه تىل اوطورمايكلىك . تىلك اسان  
وجودكلىك خراب ايدى ؛ فقط سى احيا ايدى .

اوكرده يملك پيشىرىمك ، اورتاق سوبورىمك ، اوتو ،  
ديكىش ، اوركو ، اورتاق طوبلاق و بوكا نماز ايشل سرك  
ايچىن حياه وقوتدر . بوقسه مندر جورونك عىنى زمانده  
وجودكلىكده جورولور . وقتىده سرك چالشاكلىك . وجودك  
فماىل دانا اولك قوتى آرتور . سوبادىكلىك طرزده چالشان  
خانمك وجودكلىك كوربول ، قوتلى اولور . اكثر چياز  
خالقكلىك بيله ايشىكلىك كوجسز اوطورمىقند . عدم حركىدن  
ايلرى كىكده . يملك ير ، اوطورولور ، ايكي آيم يورور ؛  
اوطورولور ، خانه ايش كورمىسه عضولر سرتلشيره . ائلر  
بورولور ؛ خانه اوجودك قوتى ، قانى آزالير . چالشان  
اج قالاىلر ؛ دانا و تامل ايدىلر .

تىل اسانلر حىيت بشيره ايچىن يك بويوك زادىلر .  
سى وغيرت قتر وشىرورتك لك مؤثر دولسىد ،



اولا اخلاق حسنه‌ی محافظه‌ی مستدر. ثابته خاترك، بر جوق خستعلق ميگرو بپريسه ياتاق اولاجق ساچليري و نازك اولان بوز و تيليري او كي مر ضرلدن و قابه كي حفظ صحت اساسنده مستدر .

بو حالحه خانلر ايجين اورتولي بولونق شهبسز هم قاندهي وهم ده شتر فلي در . شان نسايبسي ، عفتي ، حقوقي محافظه ايتك اوزره هر خانك اسر مستور بيه عفتلي شرطلر .  
خانم قيزلر ، كرك بايرمه لر ، كرك چاشماق و فر اجهار اليسه دكل ، زيت واسله سي ده هيج دكلدرلر . بونلر خار جي بوزر ستره مقامنده در . ديك كه بونلري كيمك اورتولي بولونق ايجين در . بو تقديرده بونلري وجودي يانچي نظر لره كوستر .  
يه جك در جده اورته بيلمه لي و اوله لوزر ستره سولر قابيله ايلدر . چارشانك اوستاي به برن طرزنده قيصه بابوب ، قوللري آجق ، يا خود كوكسي كوستريك ، به چيني قيصه و يا يك ايجي قولانلق عيت و مقصده ده خانلدر .

بیر طاقم یکی چقمش شیرله ، اورویا وودالرینه قابیلدی کندلی شرف دینی وولیمیزی اونونق اصلا جائز دکلدر . آفراننه شیر فرنگاره یاقیشیر . بیز خانم یوقاروده صاییلان ضیق تعلقاندن غیر یالکز اسلام لره دکل بالبله خریستیان ارككلره قارشیده ناعزم در .

چار شیرله ، مغازه لرده [ خریستانلره قارشه ناعزم لک

بونددر فکر شقیمه [ بوزی ، کوزی آجق حرام و پک بوبوک کناهدر . بوبوله حرکت ابدن لراسر آسپینی دیکله ممش اولوروز . خانلرک ، چارشینی به کیده جک ولی ویا ارككلری وارکن چارشینی به بالذات کیمه لری دخی عتدر . چارشیدن ارككلک نونه لکلر کتیرمه سی و خانک اوکا کوره بکنمه سی مکندر . فقط عزم ارککی اولانلرک چارشینی آیش و بریش ایتک اوزره کیمه لری ضروری ایسه ده هر حالده ایجه اورتولو بولونغا لره شرط اصلی در .

آجق صاحب قیزری صاحب وجدان ارككلر بکنسز . بو کی خانلره انشانت ابدنلر اونلره اکلنک کی خلاف ادب و ناموس حرکت ايجين در .

بیر خانم نه قدر مستور اولورسه نظر حقیقته او قدر بکنیه کچی ایی بيلمه لی در . لایقیه کندینی ستر ابدنلره قارشه استیزاده بولونانلرک کندیلری اکلنه بيلمه که نایاندلر .

کندی دینه کوره حرکت ابدنلری کیمه تک تعیب ایتکه حتی بوقدر . اصل استیزایه نایسته اولانلر دینک ، عقل سلیک خار جنده حرکت ابدنلر در . ستر بیز طاقم مناسبتسز کوزله لکلره هوس ایتیکلر . دینز بزی مسعود ایده جک وساطتی حازدر .

خلاصه : هر خانم اولی ، بکار ، کنج و اختیار اولسون



شرح شريفك امر اينديكى دائرهمه مستورينه اعتنا ايجملى، شان  
وشرف نسانى ومليسى عافله به غيرت ايله، ليدر .

درس

۱۸

### قيرسك، غاملك البرين، نعلات واهبانس

#### فارسى معاموسرى

پدر ووالدهزمن ديمك اولان اويغز بزي دنيايه كينيمك،  
بم خيلى امك صريفه بساهمك ، بوپونك ، بزم يولزده  
واختلرني ندا ايتك كي نداكارقلر صاحبلى اولدوقلرندن  
خقلرنده يك درين بر اثر حرمت وعبت بساهمك بزم ايجين  
الزم وشكران ناستدر .

دوشونعلنى زكه اولنر اولملى يدى بزي دنيايه كليجك ،  
بو حالى بولمايچىقدى . ديمك اولوبوركه پدر ووالدهزمن بزم  
ولى ناستر مزدرلر. اساس مايله وچودمى پدر مزدرن وچودمى  
قاتنى والده مزدرن آدىق. اولغور بزمه بو قدر ايجملر صرف ايدن ؛  
بزي انسان ايلين اولنردر . بو حالده اويونك لئرى اولوبولى،  
حبر دعالى آينالى، اولنره بالوجوه ياردم ايدىلملى هر دورلو

ايلكلرينه چالشيمايليدر . پدره والده به حتى تيزيه ، خاليه،  
بوپوك برادره، عموچه وداي به قارشى حورمتسزلك، اطاعتسزلك  
كوسه ترمك ، اولنلك امر اريسه سرت نظرله باقى ، بورون  
قويرومق خلاف تريبه وادبدر . كندى يان ير خام قيز  
بوپولدكى تريبه دن ده شهبستر حصه داردر . اولنره قارشى ناماسب  
طولر باقى ، سرت جوابلر ويرمك ، باغا ديدكلرني باقى  
عند لله وعند الماس موجب نفرت شيلردندر .

بم انسان ، ولى نتمقى اولان اويونك ، بوپوك پدر  
ووالدهسك دائما رضالريني تحميه ، كوكلرني خوش ايجمه  
هر يرده وهر زمان نعليم وريتمه بولونماغه مجبوردر. عكس  
حالده نظر انسانيتدهده مشولدر. اختيارلر سنلرى ايجمى اكثر  
وكلرده چوق سوز سويلرلر. مراق وسوسه صاحبي اولورلر ؛  
هر شينه قارشىمق طبيتمده بولونورلر . كچلر بو حاللردن  
منا تراولمايلر. ارنلرى اوسن وساللر ندمه ايجتمه مولى ؛ سوزلرنيه  
قارشى حسن تيبده بولوناليدرلر .

اجابه كلنجه : اجابه آرستمدكى مامله لره دائما تريبه  
واناكي دائرهمسندده وقوع بولاليدر . تكلتسزلكلر ، حدك  
فوقده اعتدال انساني آرقداش بوزندن اكلتيا ولا كتلره سوز  
ايدمى بيلير . بوسى بيه اجابه الله دى مصاحبه وماملهده دائما  
جديتنن آيرى باقى ، قهقهه لرله ، لرومستز مامله لره جيتنى  
ازاله به سبب ايجاب ايدمى .



هرکس کندنی سوون و زیارت ایدن دوسـتـنـری بی بی اجاسنی اعادة زیارت اتمک ، اونوره حسن معامله کوسـتـرمک ، قلبـری انجـسمک ، فلاکت زمانلرنده امدادلریه پیشک ، خلاصه مسرتلریله مسرور فلاکتلریله محزون اونق ، اولنرک بالوجوه ایسکلریه چالیشق اقتضای وجداندر .

اساساً هیچ کیمسـنک علینده سوز سولهـمهـمک ، ذماملده بولوناق لازمدر . عکس حالده هرکسده سزک علیکمزده اداره کلام ایدر . باشقاسنه فنالق بائق اونزده سزک ایچین فنالق بائق صلاحیتی ویرمک دیمکدرکه کارعاقل دکادر .

احباکیزک خلاف تریبه احوالی یقیناً آکلارسه کز عزت نفسـلـری قویـمـسـیق بر صورت حسنه اولنری اصلاحه غیرت ایدکیز . فقط قصورلری هیچ بر زمان عموم واجهـسـنده ویا آخرک پانده پوزینه اورماکیز .

همسیرملر ، کوچوکلرکزه قارشیده دالما رحیم وشفیق اولکنز . اولنری — عافطه تریباری مقصدله — قایرماغه ، اکری یولاردن دوندزده که ، هر صورتله کندلرینه ممانته چالیشکیز .

قلب قویمق پک فنا شیدر ؛ چونکه نمیر قبول اینز . کیمسه قارشنی بنص اینجکیز . علیکمزده برسوز سولهـشمه بر کره دوشونکیزکه ؛ اوشنی سزده وارمیدر ؛ وارایسه اولدن صاقنوب اوکی فنا خصلتلردن قاجکیز . بوقه بالان

اولق اعتباریله قیزماغه حنکمزده یوقدر . اساساً کیمسـنک عزت نفسنه طوقونغانلری کیمسه اینجکیز . احبا آرهـسـده طارغینالق دخی قنا شیدر .

کیمسـنی کوچدزمینی کیمسـده بالطبع کوچدزمینر . حسن معامله ایله برابر جدیت اساساً بوکی حسن اخوتی کسر ایدمچن ، رابطه وودتی بوزاجق جریکنلکزه محل برافاز . قاش پدوره ، قاش والده کزده ، کوروجه وشنار زوچکیز تلقاننه قارشنی دخی حریمه بورچلوسکیز . خلاصه : خانلر زنکین ، فقیر بویوک ، کوچوک هرکه قارشنی حسن معاملهده بولونغانی ودالما حسن حال صاحبی وقالی احبا تدارک اینه لیدر .

درس

۱۹

### زینت و نظرافت

همسیرملر ؛ قادیناق زینتده ایستدر . فقط کندنی بین هر خانم باشنه ، حاله کوره کینسک یسلیدر . بوراده بخت اتمک ایستدیکیز زینت بر طاق نا موافق سولر دکادر . چونکه تیز ووجوده اونون بلبون سات خانلری



سوسلی کو سترمه که کافیدر . لطیف بر چهره . نیز بر وجود  
نیز بر روپه ، نیز بر قلب ایسته خانمارک زیت اصلیه لری  
بولردر .

خانک نظر دقنی جلب مقصیده ، نایسه ، یار پروازله  
قیلاروق بیلان سوسلی نهوده در . سوس ، انسانی کوزل  
کوسترمز . لطافت وجهیه و شخصییه حسن حالده در . اساساً  
افراط زیت اثر بلاهتدر . یعنی چوق سوس ، عقل آزلنه  
دلالت ایدهر . علی الخصوص سوسه ویرله چک بوزلر سیبیه  
انسان ، صافیه دوشر . سوس ، زیت ، موده به تبعیت یوزندن  
نیجه عالهلر وارلری . بوللری صرف ایله تهنی دست قالمشدر .  
باشناسنک دوکونی اولاجق دیه اوراده کیله به چک الیه  
وارکن تکرار یلدری ، بوکون موده بودر ، یارن شورد  
دیهرک لزومسز مسرفلره بوغولق اصلا جاژ دکلددر .

اللی باشنده بر قادیه صاج طوبوزی یانق حقیقه کولوخدر .  
بوزک کی بکری باشنده بر آنزده مست لایچین کیسه می ارتق  
عیندر . زمان کوزه تیله می ، انجق شرع و ادب خارجده  
چیللمالی در .

اکثر خانلر بوزلرینه دورکون دینلن زهرلی وجداً مضر  
مایعات سورلر . بمللری ده ، یانقلری ، دوداللری قهریزی  
بوایلر . کیسه ده قلملرینه راستیق نالان چکرلر .

دورکون اسلماً ساخته بر بویلدر ، دیگرده اولدر .

چهریه بوزکله کوزلک کلر . بونلر ایکره به چک شیلردن در .  
بوندن باشقا سرکیاشده بولونان زهر جلدی بوزار ، وقتندن  
اول دیلری ده دوکر .

راستیق و صاج بویاری ده بو قیلدن در . خام قوزلر کوزلک  
ال کوزلر ساده و طیبی کوزلکدر . فطره موجود چهره نیک  
رنک اصلیه امین اولکیزکه اونلردن دها مشبول و معتبردر .  
هله بمللری بونلره کنیدی بکنیدریم و یا کوزل کوروییم  
فکر نده در که بالکس چر کیلکی آرتار .

الحاصل هر خام کنیدی یانیشیر طرزده سنی ، قدرتی نسیته  
نیز و اونین کیسه می ، بو ایده افراط و سفاهت قیللمالی در .

درس

۶۰

### اسیبا صندوقلمری ، هاما سیرس

یابرکیزکه هر خاتمه کرک اسخامه و کرک او خاتمه نیک  
اقسامنه عالد بر چوق شی بولونور . بونلردن قولایلمایانلر که  
بر عمل مخصوص اولوزکه ایسته اونلر : صندوقلر و دولا بورد .  
صندوقلر اون اون بش کونده بر کره بو شالده بولوب توزلری  
کیده ریله می ، نیزه نلی در یوقسه توزلر ، کورولر دورسته کی  
شیلری خراب ایده لر .



صندوقلره قوزاچق ایشا اولا کوزخه اونونله ملی ، صورکا بوغخالره قونوللی واوندن سوکراده صورت منتظمده صندوقلره برلندیریلدیلر .

مندیلر ، جورابلر ، دونلر ، کوملکلر ایچین ، یزاق قیشاق ملبوساته مخصوص آیری آیری بوغخالر بولوندوروق تککسه خانمک بیکی ، اقدیمی ، خانمی وساژرهنه غاند ایشاده آیری صندوقلرده قونولوق موجب محسناهدر .

بیرمندیل لازم اولدوغی ، بوجوراب ایستدیکی ، برحالی لازم اولدوغی وقت بویله متصلاً قونولوش بری بللی اولورسه درحال بولونور .

باخاصه یوکلی ویا ایسکی ملبوساتی غزله ره صارهق ویا خود صندوقلر ایچینه نائلین قویق — کورومدن محافظه ایده چیچین — قالدیلر .

صندوقلری غیر منتظم خانلر حسن تربیه وانظمامدن مجرورم عد اولونورلر . ایشا صندوقلری رطوبتلی اولملارده بولوندورولمالیلر .

هرخانده کیرلی اولاروق بریکن چالمشیرلرک هفتده ویا اون بش کونده بیر یقانامی بوخسوسمه تیزلکه فوق العاده دقت ایلمیسه شرطلر . کیرلی چالمشیرلر چیشار بلدغه آریجه برحاله قونولمالی وچالمشیر کونئی یقانمالیلر .

چالمشیرلرک غایت تیز یقانامی وچالمشیرلرک یقانامی

شیرلی بوداروق ویا چیتامک صورتیه — خراب ایده چیکی ایچین — یقانامی ویا لکتر طوبلا یوب کیرلی سولری وکیرلری چیشارماسی حالده یقانامی بوبالی چالمشیرلرک دیگر اقسامله برلکده یقانامی برلندی وصابونلکه اسراف ایلمیسه ده لایددر . یقانان چالمشیرلرک هر حالده کونته قازنی ترس جهتلرندن سوبولماسی ده اقتضا ایدهر .

هر اولک خانمی چالمشیر یقاناق نه دیک اولدوغنی بالتمل بیلنسه بویکی وطنه سی اولان شیرده چالمشیرچی به حقیقه نظارت ایدهر . هر خانمک قیزی کوچوکدن ، ندیلر ، جوراب ، ایچمه کوملک کیشیری یقاناق اسولنی اوکره نه ملی در . بویکی بیت عیب دکادر . بلکه خانلرک اداره بیته به متعلق وطنه لر بری اوکره نه ملی بویوک عیب اولوب قابل عفو ده دکادر . یقانان چالمشیرلری چوبده ملکده لازمدر . اجزا اناهمسیله چالمشیر یقاناق — مخرب ایده چیکی ایچین — جائز دکادر . چالمشیرلر قورودقدن سوکر طوبلا تیر ، خانمک خانمی هب — فی کوزدن کیرلر ، سوکوک بیرتیق وارسه ، دوککه قصفانی موجود ایسه دیکر ، بلبلر ، اکمل ایدهر . سوکرا اوتوبیلیر . اوتوسز چالمشیرلر نه قدر کوزل دیوشیریلسه به حقیقه دوزگون قتلانلر .

قولالانق ایجاب ایدهر . قولای ایله ملی در . اوتو قولای دیبلن شیر اویله کوچ مستهلر دکادر ؛ بیللر باارکی دقلیجه باقوب اوکره نه ملک ، تخمیر به باقی کاندیر .



خانلر ، خدمتچیلری یوقسه بوایشیری کندیلری یازارلر ، وارسه اونلره یایدیلر . فقط کندیلری ده نظارت ایدیلر . بزرگه دوشونکنکزه بذر ، زوج ، برادر و همشیره کوزک اوتوله نه چک ، قولانلارچ شیری آخزه اجرته یایدیلر بیره هم آرزو ایدیلر کی بیلاماز ؛ همهده فشه بیره بزه خارجه بیوده کیش اولور . خانه بایلیسه اولاره عاقله قایلر . خانه بوردکی قیزلر بوکی اویشلیرنی ایفا وظیفه سیله ده مکلف اولدولرخی بیلمه یایدیلر .

درس

۴۱

### بمک پیشبیرمک و آغمی

باشاق ایچین غدایه احتیاجلر درکاردر . غدا ایچینده استحضارات الزم کورودور . شوهاله زده کی هیت احتیاجیه آدانه کوره هرخانلینک خانه سنده تناول ایچین بالطبع بمک پیشر . هیچ برعاله بو طبخ کیشیدن آراده قالاماز . دیک اولوبورکه طعم خانه سیرلاقی هرخانل ایچین منقله یومه حکمنده در . دوام صحت و حیا ایچین عدالت قایل آکل برحاله اولایی . آبی ولید پیشه سسی لزومی ده ایضا حدن مستغنی در . طبخ

مستله سسی ده اداره ییتنه مک داخل قسمتدن و باطامه خانلرک جهه وظائفنددر .

مطبخ ده اوستم قوقار ، توله تم بوزولور ، لدرک طراوق غایب اولور ، فکر تقیه بیه مک پیشر بیه کی اوکره تمکدن وایتی بیه مکدن احتیاجلر شهبسز وظیفه لرندن بیره بی پایش اولور . بوکی تهورر لکلر و احتیاجلر هر لحظه باغمی نظارزه قارش کندیلرینی سوسل کوسترک ، کندیلر مک مجبور بینه اولان عمومی کسه لره مخصوص سیاننددر . برخانلر کی ویا اندیمی حرمتی بالکنر سوسی ویا طراوق ایچین سوسر ، خانلرک امور داخلیمستی حسن تدویر ایدن خانلر حقی توجیه و حجت مظهر اولورلر . وقتی ، حالی مساعده اولانلر آغمی قولانلر اولایانلر بالطبع کندیلری پیشبیرلر . فقط آغمی قولانلر خانلرده بیه مک پیشبیرمک ، قوتاروق منتهندن آکلر . مازرسه خانه ده آغمز عاقله بیه مک بیه مک نصیب اولایانلرچی کی یاغدن وسائر خرجلردن ده لزوم سر قیات و اسرافات وقوعه کلب .

بو تنکه برابر عاقله مک ، عاقله ریسنک وقتی هر زمان آغمی طوقاقله مساعده اوله منز . کون اولورکه پاره سر قایلر بوسه له هر خانم قیز بیه مک پیشبیرمک منتهنی ده تا اهل اینه دن اول بیلملی ، سالاته یاغتی ، بومرطو پیشبیرمکدن باشلامالی ، ق ۵۰ —



چونکه بويه يره كيمك ايته به نلر كزيمه كه دكل ، كنديليري  
خلاف ادب و اخلاق سورتده كوستومه كه كيدلر .  
قوله كيديله جگ ار ككدن عاري ويا عمومي كونلر ك  
خارجده كيديله و خانملره برلكمه بولونولمالل در . آييق  
صاجيق بولونق كنديري ، عفتي طابيان خانلراييجن يك بويوك  
لكدر . قوشو زيارتلي ايه ، يه سهرهك وقوعه كهلبيدر .  
سوقاق سوپوركسي وصفه لايق اولماق ، خانهدكي پيرچوق  
ايشي يوز اوسته بر اقامق اوزره خانلر احبا و فوشوليري دخي  
ايتليري بيته نكلري زمان ، تعجب ايمده جگ سورتده زيارت  
ايتلبيدر . هرگون ، هرهنه كزيمه كه ، قيرره ، سهره كيمك ،  
ارابه ، چارشاف برده سي و برمك اركي ، غالهي خرابايلدر .  
دوكونلره كلنجه : اساساً دوكونلر نظر لسان ايتده نقرته لايق  
كيتلردن بري در . چونكه : دوكون بايق اييجن يرخيل  
مصرف ، مناسب خانه ، مفروشات وسايله ايستر . هله جاللي  
وعشرتده انضمام ايديج بورلرده يك چوق مناسبتلرلكمه  
بوز كوستور . بوكون آناملولده ، روم ايللده دوكونلر  
بوزندن ، عشرت سبندن ، فضله مصارف جهندن عمواملش ،  
سئيبل قالمش غالهر يك چوقدر . مروت دينيلن شي بايلان  
شيناك حسن اجراستنده در . سنت دوكونق ، ناهل ، قيه  
كيجه سي كي حاللر واقعه ، حسن حالله نه قدر مطابق اولورسه  
اولسيتمه ايدر ؛ عكسي حالله فلاكت طوغورورلر .

والده سي ويا آشي بازرگن دقت ايتلي ، بالئمل بيته ره لي در .  
يوقسه بعض خانلرده اولدوغن كي خانه نك ارگكسي مطبخه  
سوق ايتك ، اوده بيلمزسه بوتون كون بومورطه پرزولا  
يملك اولماز . بوكا پكده يتيمز .  
خامور ايتلريجين آچي بيلكمه برمه ارتدر و زوملي در .  
بنا عليه هر خانم قير سفره قوروق ، يملك بيته ريك ،  
آچي بايق صنعتلري بيلمك كر كدر . مطبخه كيرلبرگن اولك  
طرفه يراورتو آماق ، اللري طيرناقستر و تيز بولوندوروق ،  
صاحان و طباقلر ك تيز اولانسه و باير اقسامك قالايلي بولونانسه  
دقت ايتك ، نقرتي ، اكره نه كي موجب حاللردن صاقيمق شهر بايدر .

درس

۶۶

### كزيمه سر و روكونلر

خانلرده انسان اولدولوري و صاحب حيا بولوندولوريجين  
حيد هوا آماغه ، حركت ايتكه ، آره مه كزيمه كه ، اكلنه كه  
طبيعي محتاج درلر . فقط شوراسي اونوتولمالل در كه هر خانم  
خانمسي ايته سي بيته مدن ويدر ، والده ويا زوچندن رخصت  
آلمادن كزيمه كه كيدمه سر . برده ار ككار جمعي اولان يرلرده  
خانلر بولونانسي ، كزيمه سي ، اكلنه سي عيب و پك چركنيدر .



— ۵۲ —

مجرد دوگون ایچین خانه، نمازه، دکان، تازلا، باغ صائقی،  
 یاره استقراض ایتمک عقلمسزلرک کاریدر . هرکس بورغانه کوره  
 آیینی اوزاتقی یولنی بیلملیدر . بروهله بی قراتی، یاخود  
 برلیک شوره یمکله تعلقات وقین اجابی اطعام قایدیر . هله وفقی  
 اولایاتلرک بونلری یاغاسی ده، وفاق نکامر . ذاتاً دنیاه پارسر  
 بوکی شیر یا سلاماز .

برده باشلنک دوکونی وارویه — موجودی وارکن —  
 فضا یاغی . بیهوده مصر فلر ایتمک اسلاجاز اولاماز . نایتکارلاندن،  
 بالاخره مضرت و بروهجک احوالین ساقیشیق الیمدر .

— ۵۳ —

درس

۹۳

## کلبن ، قاین آنا

بوکی کله تلفظ ایدلرکی زمان یئرلر ده برضدیت تلقی ایتمک،  
 بکدیگرینه دشمن ایکی کشتی فرض ایتمک بزه عادتاً مودا حکمه  
 کورمشدیر . فقط هیئت اجتماعیه آدایی نقطه نظرلرندن بونکر بک  
 ستم ، بک یا کشدیر .

زوجک والدهسی دیمک اولاقاین آنا ایله اوغناک حریمی  
 اولان کلبن بیتده قیصافانجانی موجب اساساً بیزسب معقول و فانی  
 بو قدر . منافرت واقعه اولندن بری بو خصوصتک مظاهر وجودی

— ۵۳ —

وارمش ویا لایقیش کی عد ایلمسته ، دهها طوغروسو طرفین  
 اخلاق و تربیتسک قصورلرنددر .

بر کره کلبن خانم دوشونمیلیدر که قاین والدهسی کندی  
 سوکی بکنک ویا اقدیسنک آنا بی در . اونی قاین آنا بی  
 طوغرومش ، سلهمش ، بو یوتمشدر . سوکراده اونی تزویج  
 ایدر که کندی بی کلبن آلمشدر . بونکله بار هر حالده یاتی ده  
 کندندن فضله سن وحالجه بو بوکدر . دیمک اولوبور که قاین آنا بی  
 حرمت دینا ، ادباً ، انسانیه الزمدر . قاین آنا بی سهومه یین ،  
 اوکا حشرات ایدن بر قادیین شهسز حرمت مخصوصه ده بولوغاسی  
 لازم کلن زوجی ده سهومز اوکا حشرات ایتمش اولور که دنیاه  
 بوندن بو بوک اخلاقسزلیق ، تربیه بیزلک قصور اولونماز .

بوکا مقابل قاین والدهده بیلمیلیدر که اوقیزی ، کلنی اوغله  
 انتخاب ایدن ، آلا ن اودر اولوغی هر حالده بر حریمه محتاج دره  
 ثانیاً کلنی ، اوغناک سوکی زوجسیدر . بوسیله کلنه قارشی  
 حشرات آمیز معاملهلر بونک ایچین ده غیر لایق و خلاف تربیه در .  
 دیمک اولوبور که هر ایکی طرف کندی موقفی ، حیثیتی ،  
 عالمه قیستی دوشورورورسه آره لر ده دیرلیقی ، عدم انتراج  
 دینیلن شیر وجوده کلامز . بو حالده قاین آنا کلنیه تحکم ایتملی ،  
 کلبن ده خانم تک قوماندان بکانهسی کی حرکت ایتمیلیدر . کلبن  
 قاین آنا بیه بروهله کی وحسن معامله و تعظیم ده ، قاین والدهده  
 کندی قیزی کی کلنیه عیبت و حسن معامله ده اسلاف قصور ایتمیلیدر .



- ۵۴ -

جوق نالهلر واردرکه کلنلرک تربيه سزلكي يوزندن والدرلر  
سئيل ، بزيشان اولمشاردر . بونك كي ينه بوجوق نالهلر  
موجوددرکه قاي آنالك تحكميله بيجاره قايملر تظليق ايديش  
وجوجوقلرلرند ، زوجندن مجروم بوجاله كيتريشدر .  
بوسينه لر ، اخلاقسزلقدن تولد ايدير . امتزاجسزاق كي  
حدفآتمده اهميتسز اولان كيفيت ليجين نالهلر سلب راحتي ،  
بزيشان ايديله ي اصلا جائز دكلدر . خلاصه ؛ كايين قايين والدمنه  
فوق العاده حرمسكار ووظيفه شناس اولمالي ، قايين والدمده كلنه  
قارشي كريعمسي كي عجت بساهمه ايدير .  
حسن تربيه صاحبي نالهلر افرادي آرمشده اسلا بومثللو  
مناسبسز حركتلر اصلا وقوعه كللمس .

درس

۲۴

عالم

ناللر يري بزيشان اخلاجلرني ثابن ايتلك ومسمود  
بوجيه كيريمك اوزره برآرمده ياشامق مجبوريتدهدرلر . بواجتياج  
اولدر مبرمدرکه عكسي بيله قابل اولامامقدهدر . بوكيفيت يك  
طبيي در ؛ چونكه حيوانات سازه بيله منفرد دكل ، عجت  
ياشامقدهدرلر . ايشه ناللرده بوقاعده طبييه بيلمأ مجبوردرلر .

- ۵۵ -

كرد ارض اوزرنده بولونان انسان كومه لري اينجنده  
خانملري ، مسكللري آري اولوق اوزره يه آري آري  
قسلر بوجوددرکه ايشه بونلر نالهلردر . عموم نالهلر  
برآره ب كلهسي ملت وهيتت عتمة بزيشيني وجوده كيتير .  
بوحالده نالله ديك پدر ، والده ، اولاد زوج ووزجه  
وجوجوقلرلر ويا بوللره منسوب اولانلرلر هيتت عموميسي  
ديكلر . خدمتچيلر ايسه نالهلرلر افراد معلومسندن درلر .  
نالهلر نه قدر مسمود ، بختيار وتمبير آخرله مكلل اولورسه  
اولنلري تشكيل ايدين هيتت اجتماعيه انسانيه دخي اولسبته  
مسمود وبختيار اولور . ايشه نالهلرلرلر اهمتي ، تربيه نالهلرلر  
لزوم وسزيري يك نظرده بللي اولور . نالهلرلرلر مكليلق ايسه  
اولق تركيب ايدين افرادك تكاملنه تابعدر . بوحالده هر فرد  
انسانيك حسن تربيهسي يعني معنا ، ماده مكليلقني موجدساييب  
ووسائله مظهريني شرط اسليدر .

نالله ديوب كچيم ؛ بونك قيمت واهميت نظر انسانينده  
يك بربوكدر . ناهلدين بزمقصد دخي نالله تشكيل ايلهكلدر .  
ناللر ، وطنك اييد استقبال اولان جوجوقلرلر ايلك عمل  
بزمكيني در وبويدهدواواليدر . هر جوجوقلرلرلر آلمسي قوجانجنده  
ايكن تربيه نك اقسام نللمسنه ناند اولان معلومت عليه بي اكتاب  
ايتلكه باشلاما ايدير . بنا عليه نالله جدا دكرلي در . بضراري  
نالله ب نظرله باقارلر . حال بونكه انسان يلك كزده بولونسه



شدهی آرتار . قوت ، سلطوت حصوله کبیر فقط اذلالک حسن تربیه ایدیلیری ده شرط اسیلیدر .

ناهل اولماسه یدی انسانلر آرتاز ، طوعنماز و بودرجه مظهر فیض و ترقی اولامازدی . بکاران عالی ، هیئت عمومی سی اعتباریه سنالت کلمسبه خلاص اولوناییلیر .

برازکن نه قدر زکین و مقتدر اولورسه اولسون مرحله محرم ، عقیف ، خالص برورقیقه احتیاجی دوزکدر . قادیلر ده عینی احتیاجه معروضدیر . بکارلندهکی مصرف بالنسبه دها زیاده و بکارلر ایچیده آغز طادیله یه مک یه مک تکمیلر کیدر . خسنقلوری حالده ایسه کیدیلرینه خالصانه معاونت ایده چک ، تسلیمه بولونایقده کیسه لری بولونماز .

الحاصل ناهل حیوانی و شہوانی اولان احتیاجک ازالده دکل ، نوع بشری بختیار ایده چک وساطتی احتضاره خادمدر . بوحس شہوانی حصول نفوس ایچین ، تکذبر نسل ایچین احسان اولونمتمدر .

ناهل هریدنده مقبول و نظر اسلامیتدهه براسمه همدر . شرع شرفک مساعده سی داخلده حرکت ایدن ارتککله قارشی قادیلرجه رد ایله مامله هم کناه همده منتقلتردر . بوبایده قیصتا بختیاق تربیه خارجیه حقیق اسلامائ اولاماز . فقط قاری طرفی کبی حرکت ، توجه ایتی خصوصیتدهه بربوک مامله اسلامائ دکلمدر . ناهل بوقاج کیچکک مسافرت

حسب البشیریه یه ناهل معروضدیر . واقعا ناهلده ناهلده کبیرک اولماز ؛ فقط حال انفرادیه کورده لهه یین مسمدنلر ، مسرتلر ناهل ایچنده موجوددر .

درس

۶۵

### ناهل یعنی اولتک

ناهل ، انسانلرک طیباً محتاج اولدوقلری بره منلهدر . کاشاک بوقاعده اوزرینه مؤسسدیر . چونکه ناهل جناب حتی طرفدن موضوع بر قانون طیبی در . ناهل ، برار ککله بر دیشینک مشروع بر دائرهه یکوجوب اولاری باشمالریدر .

زوج و زوجیه بری برینک اینس حیاتی ، باروقادری در . ازدواج و یا ناهلدن مقصد شولردر :

( ۱ ) نوع بشرک — مقدر زمان ایچنده — طاسفی تائینه خدمت ایتک .

( ۲ ) ناهل تکلیله بختیارلق حصوله کبیرمک .

انسانلر ناهله تولید ایله جوغاشلردر . و تریلر نفوس ایچین ایاتک واک مهم چاردهه بودر . نفوس جوغا برسه اولنلری تکمیل ایدمن ناهلرک قوتی ، و بوعالهلرک ترکیب ایتدکارلی قومومملک



دکلمر . علم انسانیته . مائرت دائمدر . بر اقلاجق اولدوقدن  
صوگرا . آلتق بیودمدر . عالمه بییقق ، افزاقلر پک فاددر .  
برایمه حدته ، اغفلاسه مغلوب اولنالمالدر . شرع شریفک  
مساعده ایندیگی احوالدن ماعدا [ ناموسسزاقی ، حیاة وصحبه  
مضرتی محقق بر مرض باخود . زوجک نفرت کاملهتی موجب  
احوال وسائره کی ] حالدره . تطبیق وقوعی کنه . وادآده  
غیر جائدر . طلاق واقعا مشروع دائرهده وقوع بولورسه  
حالاندر . فقط نزد حقهده الکه سهویغز حالاندر .

درس

۴۶

### زمانه ناهل ، مسکو کفر ، جهانه

مرشیده اولدوغی کی ازواجیدهده بیر موسم اولاق پک  
طیبی در وقتی کیش معماهلر شهبسز نایرسزقالیر . ازواجیک  
زمان موسی ده کنجکلکدر . شتاب چاغی در . اراکلر ایچین  
یکری بندن اونوز یاشنه قدر قیزلر ایچینده یکری دن یکری  
باشه قدر اولان زمان الکه مناسبدر .

زده پک جوق عککتکرده اولن یکی ، اون بش ، اون آلتی  
یاشلرینده کی قیزلری تزویج ایدرلر ، بو . پک مفردر . چونکه  
اولیاشده کی قیزلرک مرعضوی لایقیه کاله کاهمشسدر . احوال

تاهلییه معروض قالماری بوزندن جابوق بییرانلر . رحملری  
حال تکاملیه اولادیندن طوغورورکن وصوگر ابرجوق عارضیه  
اوغسارلر . بوزندن باشقا سنلری کوچوک اولاق اعتباریاده قیمت  
تاهلی حقیقه تقدیر ایدیه چکلری وخدمات طاهلی بقیق  
بجرمه چکلری ایچین عدم امتراج کورولنورلی جوق اولور .  
قیزلری بویله کوچوک یاشده اولندیرلر اونلری کندلی آلریله  
زهرامش اولورلر . زده یکریهسنه کیش قیزلر عادتاً بویوک  
وموسی کیش عد اولونویور ؛ بو ، برحظاندر . اصل موسم  
اولیاشده حالول ایدر . چرکین کوهذملکله قایلدیکیز .  
اولانهنجه اراکلله قیزلر یکدیگر بیک کفوی بیی دنکی ده  
اولماهی لازمدر . آلتش یاشنده براختیاره اون کیزلرک بر قیزی  
ویرمک اونیزی زهرامک ، افساد ایدکدر . چونکه آلتشاق  
برارککه یکریمالک بر قیز طیبی بر عبت زوجیهده بولوناماز ؛  
بوکا طیبیت مانعدر . بونک کی فرق یاشنده بر قادی ده یکری  
بشاک بر کتجه آلیر عقی محذوری جامعدر .

فلاهیتهک نزوتی ، دبدبسی ، مامورلی ، کوزلکی وارویه  
قیزلرک باشلری آتسه یاقادالیدر . چونکه نظر طیبیتده کفوی  
مردورلو بختیارقلرک فونقده هر آرزونک اوستنده برمشلهدر .  
اونقیز نه قدر راحت ایدیرلره وجداناً تندیب ایدیش اولور .  
تاهلییه بوزندن باشقا نظرده آلتیحقیق شیلر اولا ؛ سخت  
وجود . ثنیا نموس وعفت و اخلاق نالنا اداره ومعیشت .  
رایباده حسن سوزانددر .



اساساً مريض و هله ساری برعلتله معلول کسهلر خسته نلنگ هم قادیته همده اولاده سرایتیه سببیت ویره چکندن بولری انتخاب جائز دکلدور .  
 ناموس و عفت و اخلاق حسنه سی اولمالانلر مال قارونده مالک اولسار ، و هوس کبی کوزلده بولونسلر یه دکر سنر سایلیرلر . حسن اخلاق بوق ایسه اوارلک و یا قادیته کی دیگر مزیتلر بش پاره ایتر .  
 بیرده اوله نه چک بیر ازک زوجسته ایغنه به مقدر اولاجق قازانجه مالک بولونمالیدور . بش بزه سر ، ایشسر ، کوچسنر انسانلره قیز ویرمهک اجناب لازم دور .  
 بنا علیه بر فقیر ازک چرکین ییله اولسه اخلاق فاضله سی تولده ، استقبالی بارلاق اولدوقدن سوکرا شایان توصیه دور .  
 بیرقیز نه قدر چرکین اولسه عقیف و صاحب حسن اخلاق بولوندوقدن سوکرا یه سزای توصیه دور . کورولور بویکه چرکینک کوزلاک اولیه سائر اهمیت دکلدور . اما اوصاف حسنه سارسیه برابر کوزلده اولورسه شه ستر بویوک نعتدور .  
 بیرخانم قیزک ، کندیسنه اویجه تکلیف و قوعوبلادیجه تاهلین بخت ایتمه سی خلاف تریبیه دور . بونکه برابر کنیکینه واروقده جائز دکلدور . بر حرمس ، بر عیبت ، برامل انسانی بک بویوک مصیبتلره اوغراتایلیر . کنیکلک آتی یی دوشونجه که چوق مساعده دکلدور . بونک ایچین اویجه انتخاب اولان رفیق

حیاه قیزلر جه نه مقبول کورولدیکی صورته موافقت لازم دور . قبل الزوق حتی نکاح حله اولسه لر زوج ایله زوجتک بیر یی برلرینک خانلری نه ، اینلری نه کیملری و یا کوروشمه لری خلاف تریبیه دور . قادیلر ، خانلر بولرینه چوق دقت ایچیلیر . زوج ایله زوجتی کوجوک یاشدن نکاح اولاقده عیبت و مضر دور . جهاز . — جهاز ، کلین اولاجق خانم قیزلر ایچین لازم اولان ایشلک هیئت تجویع سایدور . ملبوسات ، مطبخ طاقم و ادواتی ، یاقاق طاقلری ، اثاث یته و سازه بویانده داخل دور . خریستیانلرده جهازدن باشقا کویکه و دراخوما ، نامی آتیده پاره ده ویرولر .  
 بو عادت بزم یانیه چوق اسلاملر نده ده جاری دور . ققط امر از دواجی کوچاشدیرلر منهلردن بوی اولدوغی جهته شایان ایتمال دکلدور .  
 جهاز مسله سی قیزلرک ایرنجی دوشونجه لری تشکیل اییدور . اودر جه ده که ک کوجوک بزال میرقلری ییله بویانه قاتلمق اوزره صافلرلر . ققط بو خصوصه افراطه کیتسک جائز دکلدور . جهاز تدارکی ایچین املالک و عمار ساتان ، مختلف محللردن فائزلی استقراس بائزده بک چوقدر . دوشونلورسه بونک فتولی برایش اولدوغی محقق اییدور . کیمی بو خصوصه نماینده بالابروزلره قایلیر ؛ تروقی ، مدار ، میشتانی بولوغوردور بوق بیره عمو اییدور . واقما جهازی دفته تدارک واحضارده



مشکل ایسه. وای یوغی ساتاننه ذکر درجه سی ده بو قدر .  
 هرکس آغاق بورغاننه کوره اوزاغانلی، فضا صبر فاندوم بولونمالیدر .  
 هله قرق الی . یوز بر ایه میدان کلوب یردها کیسیلرین پک بهالی  
 کلین البسه می ایه آرشونی بکرمی، الی غروشه ایکی دانته لاره،  
 استماله یارامقدن زیاده فضا سوس یان اشیا هسچ ورم لزوم  
 بو قدر .

جهازک تدارک واحضارنده یر خاتمه. یر عالمه الک زیاده  
 لازم یعنی الزم اولان مواد نظر دقه آلتیایدر. لزومیلر  
 طوروکن، لزوم سز شیره یاره و یرمک طیبی اسراف اولور .  
 هر عامه وای خاصه بویانده والدهلر قیزلرین کوزه کورونمز  
 وکیسه یهده نایب ایتیز سورتده تدبیری اولاق ینه مکمل دینه  
 بیله جک جهاز تدارک موافق اولاییلر. قیزلر دها پک کوچوک  
 ایکن جهازی ایچین لازم اولان اشیا الی فضا بزه کچدیجه  
 [ معاشی اولانلر ایچین ده آتی باشنده آتیق آلدیجه جزق یر مقدار  
 قریق ایدیلرک ] تدبیری سورتده جهاز تدارک کنن پک  
 قولایدر . بناء علیه ناهدن چسوله کلجک مسعدت جهازک  
 چوقلی ویا مکملتی ایه قتم اولسا یوب آتی یر آدم انتخابنده  
 وقیرلنده آتی یر تربیه کورمستندمدنر . فضولی بزرگ سرف  
 ایتک سروت نکدر ؛ اسراف وسفاهندر .

درس  
 ۶۷

**زوج لبر لزوم و بیلننمه کی معارفه وار**

زوج، زوجتک ولیسی، اندیسی یاخود بکی وساییدر،  
 رفیق حیاسیدر . زوجده زوجک رفیق روح وجانی، آیس  
 نمکسایدر . بو سببله هر خاتم بکنه، اندیسه قارشی حرمت  
 واطاعت بورجولور. زوجده زوجمنه عیبت وحرمته مجبوردر.  
 بویله آتی معامله طرفینجه حقوق ووظائف زوجتک طابلسنه  
 وابسته بولونور .

خاتلر، زوجلریک عیترینه منورور اولورده اولر قارشی  
 آسرا نه حرکت، نمکمه قانقیرلر سه ینه کندیلری غایب ایدر.  
 مشهور مندرکه ؛ « چوق ناز عشق اوسالیدر » .  
 یر خاتم زوجنه قارشی نه درجه حسن معامله ایدهرسه  
 کندیتکده او نسینده محترم طوتولاجنه امین اولمالیدر . هر  
 خاتم، اندیسه قارشی اوله خلاف تربیه احوالدن صافیالی ،  
 منلی بیل تمیر قولاغانالی، ایجاب ایدهرسه « ستر »، « بنده کوزه »،  
 « جابره کوزه » کی نازک کلدر قولانغالی، چاشیرلدرنی زمان، واقتم  
 بورور کوزه دینهلی. دین، آل و جهیره واسطلرله بدهر زوجنه قارشی  
 عاقبتده بولوناجق علام ناماسبه کوستر مملیدر. زوجنه، جهیره  
 ایتکده حقیده اولسه طاقیلته ایسی تسویه چاره سی آرمالیدر،



بويوك جهرسزلك الطهارى اركى خاندين مورغونور ،  
 نقرت ايندور .  
 ارڪك ، بهنآ خاريجي پر معامله سبيله خنمنه مايوس ،  
 مغموم ويا پورغون كهيدير . بوني كهدينه ظن ايدوبده قارينده  
 صوراني آسارسه عدم امراج يوز كوستور . بو كي حالاره  
 هر خانم زوجيني ، كيني ، اندينن تسليه ايله اوغراشاي ، ارڪا  
 قارشى دانما كوكور يوز ، طائلي سوز كوسترملى وسويله ايدور .  
 زوج ايله زوج يئنده مخالفت ، حسن ائيت والسالى  
 بيرحمت موجود اولورسه ذاتا ديرتيلورده ميدان قاناز . ارڪكى  
 آلدائق ، حياه كار طاورائقي ، علمنده اوننده برى ده سوز  
 سويلمك بويوك تربيسزلكدير .  
 زوج كهكجك هضر تدوز جهسنده حصه دوشه چكي بيلملى دور .  
 بير ارڪكك بئس مناسبتنر حالارى ده ايندلسه يوزنه اوروق ،  
 كورونو حيقارمق اسلا جاثر دكلدر . بو كي احواله ديكر ليك  
 واولاد ليك يائنده اولدوق اوزره يئنه حرمت دائره سنده اونى  
 صلاحه عودت ايندوره چك كليات مناسبه ده بولونقى اعجاب ايدور ،  
 السائق حالى خانه ده برعصبيت ويا دير باشى حصوله كليسره  
 بويومهنه ميدان ويرمه يوب قايتمالى دور .  
 بشريت حالى اولارق ارڪك باره سز قالايبير ، خانمك هر  
 ايستدكيكى آلاماز . بو زمانورده زوجك اوسنه دوشمك ،  
 امسرارده بولونقى خلاف ايدور . اساساً زوجنى اسرا له صواقحق

مهاملردن ساقينق لادور . انشارى واركن فضاهستى ايدوروق ،  
 بك بهالى شير ايسته مك جاثر اولاماز .  
 زوجك انقى اولينسز ين برخانمك اودن طيشارى چيقلمسى ،  
 حتى خانه بدره بيه كيشه مى لايق دكلدر . زويه كيديله چكه  
 اول امرده زوجندن رخصت آماق ، مساعده ايسته مك الزم دور .  
 مساعده ائيدىكى عملره كيشه مك اعجاب ايدور . حتى زوج بك بويوكدير .  
 زوجك قدرى انى بيلسه ايدور . غفلى ، اوسلو بيرخانم زوجنى  
 حسن اداره ايدور ، سهوور وكتيدى ده سهوورور . بويوانى  
 يايان ديشى قوشورده ، ديدكلرى بك طوشورودور . خانم تربىلى ،  
 انتظامورور ، مقصد اولورسه او خانه ده انتظام وسووديت يوز كوستور .  
 ارڪككك البسه سنى سهوورومك ، نيز طوق ، كيدركنى  
 تشبيح ، كيركن استنبال ائيك ، دانما كوكور يوز كوسترمك ،  
 صوتى ، كيدرمك ، ترلكلر نى ويرمك ، امرينه حاضر بولونقى ،  
 خلاسه اولترك اسباب استراحتلر نى حاضر لايق زوجهاره عانه  
 وغانف همه والسايه دندور . بو حالده هر ارڪك بويله مامله  
 كوردكجه خانه سنه كيركن مسوودانه ونوق اولارق كليا زوجيه  
 سنه قارشى ده محبت خالصانه كوستور .  
 خانه ده وقوعه كلن وانشامى اعجاب ائيدن شيرى خارجه ده  
 وحى لك سهووكلى احبابه بيله سهويله مك جاثر اولاماز . ارڪكه  
 قارشى بير اسياك ايديشه اونى يوزينه اودوق تربيسزلكدير .  
 قه—ف



زوج ايله زوجي كيدى كيرىك مسرت و نلاكتىدن دئامحهدهدار اولالى بيري يرليري هيچ بير زمان ياكتر براقسامالى ، دائما معاوت و محبت و امنينه كيلىنىك بولاي بيله ايدىرلر .

درس

۶۸

مومىن ، اولور بئشبر برىك

چوجق الساجق مناسنه كليركه دهاتوركه انسان اورور سيدر . چوجق زوج ايله زوجتك اجتمعندن حاصل اولان مشترك بير محصولدركه ازواجك جهت قالمىسى ، نسل بئرك دولانه خادم جانلى بير آئيدىر . هر ملنك اميد استقبالى اولوك چوجقلى در . بوكا نظر آطفاله نه قدر زياده اهميت و برىك لازم كلهجكى آين ايدىر . چوجقلى عائله لرك مدار تلىق ، آلت مسعدنى ، ملنك لركه بكانه برتو استقبالى در .

بعض كيسلر چوجقلى زحمت و مشقتلر ندىن طولاي توليد اطفاله بك عسك طورا ايرلر . بو حال بك ناهجدر . قئوسزلك چوقلى ، عسك لرك كئوك ، عائله لرك قوت و سادق بونرله حاصل اولور .

اولاد سز قادين محصول سز آفاج كيدىر . ميوه دار آفاجلر

شبه سز دها مقبولدرلر . چوجق ايسته ، ملك بوزندن اولنرى دها قازنده ايكن اسقاط ايدنر جانى و قاتل اولاجقلى كچى على الاكتر كندىلر يى ده سقلا لدر .

چوجق برونك فى الحقيقه بك كوچ بير مشاهددر . فقط جيت بئرييه بير وجود علاوه ائمك ده بك برونك بير شرف و مسر قدر .

هر ملنك نفوس و قوتى طو فان چوجقلى كده عديله آرتاجقلى جهته اولاد بئشدرىك عيىن زمامه وطن و ماتهده بك برونك بير خدمت ايفاسى ديتكدر .

حكما الساللىرى بير قاچ دوره تقسيم ايتشدرلر :

۱ — صباوت دورى دركه چوجقلى طو نماسندن اعتباراً كئوك سنه دوام ايدىر . بوده ايكي قسمه آيريلر بير قسمى و صباوت اولى ، دورى اولوب طوغوشدن دردنجى باش نهابته قدر اولان زماندر . ايكيه قسمى ايله كئوكنجى باش نهابته قدر دوام ايدىر بوكا « صباوت ثابته » ديرلر .

۲ — طفوليت دورى در . بوده طوقوز ياشندن باشلار اون ايكيه قدر دوام ايدىر بو ، طفوليتك دور اولى در . اون ايكون اون زىدى بقدرد اولان زمانده « طفوليت ثابته » دورى ديرلر .

۳ — دور شبايدر كه اون يدى ياشندن يكرى بته قدر دوام ايدىر .

۴ — سن كوولندىر كه يكرى بئشدين آئتمه قدر دوام ايدىر .



۵. — سن شیخوخند که آنستند بوقاری باشند  
بولونانلرک دوردریدر .

حامل قان خنلر درینخی ویاپیشی آیده وزمان حمل دن  
پش اون کون اول ایه حکیمه ویا شهادتنامه لی مستمد بر ایه  
کندی ماینه ایندیرمه لی ، وضع حمل اتاننده مضرتی موجب  
احوال وازسه وقته اونلرک ازاله سنه جالشایدر .

اکثر طوسلرک حواله تمیر اولونان | آلیومنه قانک  
زهرتمسی | مرضه یا احتشاهه دوچار اوللری وجودلریه کان  
عوارضی وقته تدای ایندیرمه لیدن ابری کلیر . بوقسه  
طوسلره وجوخلره شیطانک ویردیگی بر اثر مضرت دکلدر .  
بوکی خیالی ومنطقسز شیر تربیه لی ، غطلی خانلر بالطبع اداغازلر .  
بعضی عیالده طوسلرک فرق کون طیشاری چیقما لری  
عادت اولوب اکثر بردهده بدخی کونی یا ناق قانشار . هله  
بعض کویتر اهالیسندن قادینلر طوغور وقلری کون اینه کیدرلر .  
بو کیفیت الفته ، تاورهله تابع در .

فقط حفظ الصحه علمی طوسلرک ایانک کونلری یاناننده  
قلداقتسزین یاغالری | حملک اینکهی هفتسنده یانانده اولور .  
مارتی اوچنجه هفتایسه اولنده کیریملری تومسه اینکده در .  
چوجنک اینجده یاقوب بورودیکی رحم تولید سببه آزیچوق  
عاریسه یه اوغرا باجی ووضعی طیبینه نهایت آلتی هفتده  
کلجکی جهناه بورولده احتیاطکارانه حرکت لازمه در .

چوجنلر علی الاکثر ۷۸۰ کونده نشوونمای طیبینی  
بولورلر وطوغازلر . چوجنک کویکی ( ۷ : ۴ ) نجی کونده  
دوتسر . بوکی اینلرک تمیز اییلکله باغلامارینه ومضاد آغز اجزا  
ایله معامله اینلریسه دقت اولوغالیدر . عکسی حالده چوجوق  
قره چکر خسته اننه ویاساثر عارضه لره اوغشار .

چوجنلر طوغدقلری آندن اعتباراً والده لریلرک سودیله  
ویاسود آنا سودیله ، یاخود علی العاده امزیکله حیوانات سودیله  
بسه لریلر . چوجنک باشلیجه غداسی سود ووسیه استراحتی ده  
اولیودر .

چوجنلر یا هر کون ، یاخود اینکی کونده بر [ تخمیا ۳  
درجه حرارتده ] ایلیق صو ایله بانیو ایدیلایدلر . یاخود  
سوکوله وجودلری سلیسه لیدر . بو حال اونلرک قوت بدیلری  
ازتیرر ، فعالیت حیاتی لری تزیید ایدر که یک فاندیلیدر . شو  
قدرکه بانیو اتاننده اوشو تمک شرتدر .

بر والدهده وزم ، سیرهجه ، فرنگی کوی ساری عتلر  
بولونغان وقوتی برندهده اولورسه چوجنی هر حالده کنیدی  
امزیریلیدر . عکسی حالده یا سوندنیه یاخود اینک ، قویون ،  
یککی سودلرینه مراجعت ضروریدر .

سود ننه استخدا سنه عبوریت کورولدیکی زمان حسن حال  
صاحی وقوتلی بر قادین انتخاب اتمک وطیبیه بالمایه علل  
واسراصندن سالم اولدوغی تحقیق ایدرسه قبول ایلمک ایجاب



ایدهر. بزده حکماجه مصدقدهرکه جلال سودک حسن ثابری،  
حرام سودکده سو، ثابری واردر .

بز سود آناه قدر مفتق ووظیفه برور اولسه بالطبع  
ینه خاص والده کی حرکت ایدهر . بناه علیه ممکن اولدورجه  
ومحدور کوروله دجه والدهسی کندسی سویدله بسله ملی ویاخورد  
حیوانات سویدله غذالاندیرمالی در .

اینک سودی کی سودندن دها ای در . اینک کونزنده  
چوجنه لکری درت ساعتده اوج یوز درهم سود کافیدر .  
بداینده یاریدن یاری به وسو کراری نصف نصفه ویا نلک، ربع  
درجه ای سو ایله قارشدیروب ویرمه لیدر . سود هر حالده  
(۳۷) درجه حرارنده اولمالیدر. بناه علیه امزیک شینت سنک  
تمیز اولاسنه چوق دقت اییدیلیدر .

سودک نوعی دکیشدیرمک ، وقتسر ارضاع اینک کی  
حالتز وپوزولماسی چوجنک مدهسه مضرت ویرر .

کوربوز چوجنلر عمومیتله اون سکنز آلیق اینک سوددن  
کیسه لیدرلر . فقط بو حال یازه ویا چوجنک دیش چقارما  
زمانه تصادف اییدیرمه لیدر .

چوجوقلر اوپویا اوپویا پوزولر. چوجنک هر حالده قارقی  
طوبورقدین سوکرا اوپوغالی ، اوپوسوزده راحتسر اتمسین  
دیه آفیون وسازه کی مضر واوروشدوروجی شیر قلبیا  
ویرمه ملی در .

چوجنک یه مک، اویقو زمانلری مین اولمالی. صالحانچاق  
سالامانی عادت حاله کتیرمه ملی در. چونکه سوکرا سالانغانجه  
چوجق اوپوماز لامبه ویا ساژر ایشیقنلر چوجنک دائما آلیق  
جهتمده بولندورولمالی در . باش وآرقه جهتمزنده بولونورسه  
کوزلری او طرفه باقا باقاشاشی ده. اولا بیلیرلر .

چوجنک کوزلری بزدن بزده قوتلی ضایه مروس  
بولندورولمالی، چایق اولورسه خفیف آسیدورویک صوییه سیله لیدر.  
چوجنلر صیق صیق عمه امه جکلندن دفع طیمیلری ده  
صیق صیق وقوعه کلیر . چوجق یسه دجه وقت کیمبرلک سزین  
آلیق تمیزله ملی ویزی دکیشدیرمه لیدر .

فقط هیچ بز وقته بز طاقم قالین وچوق بزله چوجنی  
بز بوغیاسی حاله کتیرمه ملی در .

البسه سنک کنجه : صیق شیر مضر در. چندیره کی قونداقره  
صاروب صیقق ، باشلری صیم صیق باغلامق مضرت ویرر .  
قولاقلری آقارسه طیبیه کوستریللی وسرت ، بوکسک  
صدالره قولاقلری ممرض برافمالیدر .

چوجنی آلیق ویا بدی آلیق اینک آشیلاقی و فقط چیچک  
خسته ملی اورمه تانده موجود ایسه لکجه آیده بوندیره مراجعت  
اینک خیرلیدر .

چوجنک اولهسی هوادار وضیادار اولمالیدر . بوغازلنده  
قورمباق علاشی کورولدی بی همان طیبیه مراجعت اولونمالیدر .



تولق چیتاران چوجقاری غایت صیباق طوتق الزمدر ،  
چوجقارک آغلامسی اونلر ایچین ترجان حالدر. اسانده  
یا آجاق یاخود اوشومه، اویتو طلی در. بوتکله برابرسانجی په  
اوغرا دقلزنده آغلارلر .

چوجق یم ایله صوصوزمه اوپونومالی ، ویا البسه  
دکیشدیریلیدر . بیه صوصوزمه بر راحتسزکی اولوق لازم  
کله جکندن حکیمه سراجمتزومی دکارددر. الحاصل چوجقاری  
اتی بسلامک ، ائی بوپوتوب یتیدیریک، لایقل قوه بدنیه  
صاحب ایلمک اوپونک ویاخاصه والدلرک جهه ووظائفنددر .

درس

۲۹

### تربیه المفال وپو باره کی فولمه عمومی

تربیه عمومی نك اساسی نالدرک حسن تربیه سی اولوب بو  
حاله افراد نالقی تشکیل ایمن اطفاک حسن تربیاری تربیه  
عمومی نك مکملتی ایجاب ایتدیور .

بوقلدرده برچوجنک تربیه نندن تربیه عمومی به خدمت  
مناسی چیتارکه تربیه الله لدمکی اهمیت بوتکله بر قات دها  
تعبین ایدور .

چوجقار آتا وپایه تودیع ایدیش برور امانت لاله بدرلر .

او امانتاری حسن استعمال اتمک ایسه اقتضای شرف انسانیتدره  
بر وظیفه به ایدور .

برچوجقی اوپولده تربیه اجه ایدرکه اونک مادیات و معنویاتی  
مکمل و هیئت اجتماعی بده فائده سی متحقق اولسون .

تربیه نك اقسام نانه اساسی نندن باشقا بر نفسی دهاواردرکه  
اوکاده و تربیه مدنی و نامی وریلیر . بوده ممانلات مدنی بده  
ک زیاده شانان تحسین اولاجق طرز حرکتی بیلدرور . تربی  
بیلکدن ، حاج ، طیرناق اوزانمندن ، مسلکسز لکدن و بوکا  
بکتره ساتر بر طاقق مناسبتسز لکلردن عبارت بیللره نه قدر  
تاسف ایدیلسه بیه آزدور .

مدییت ، انسانلرک تکامل و سعادتق ، انسانلک امانت بوض  
و مسرتق در . مدییت حقیقه اسلامیتمده در .

انسان مادیات و معنویاته تام اولور برور وجوددرلر. معنویاتی  
مکر اولانلر احوال معنوی لرنی نه ایدناویل ایدر بیلرلر و هانکی  
واسطه ایله بوئی حسن ایله بیلرلر . بناه علیه تربیه بده تعقیب  
ایدیلرک اصول عم مادیات و هم بده معنویاته ناند اولمالدرکه تام  
اولارق وجوده کله بیلرین .

بوسبیله ، اولای :

چوجنک اولای وجودی ، تالیاده روحنی تربیه اجهلی  
وربو ایکی قسم بکدیکر نمن غیر مفارق صورتده تطبیق اولونعالیدر .  
اصول تربیه بک واسع و متنوع در ؛ بزبوراده اساسی و عمومی







دزس

۳۵

## عالم ایسلامیه وار

هر خاتم قهوه پیشه‌رساندن بدایله ال بوونک قدر خانه  
ایجاب ایدن ایشاری یاتیق یونانی یلمه‌لی وار که نه‌ده‌جاش ایله ایدر.  
خانه‌نک آریجه بر کیلاری یوقسه مغلانا بوکاتاق بر محل  
مخصوص ویا دولاب موجوددر. بوزاره باغ، برنج، شکر،  
قهوه، نه‌نک، صابون و سائر لوازم بولونور.

بو محملر داتا کلیدلی و محفوظ اولالی، هر شیء حسن  
اداره ایدیک صورتیه صرف ایدیلیدر. برده قیش موسنده  
سفره‌لرده مختلف طورشورده بولونور؛ بونلری خارچدن آتی  
بالطبع مصرفلی و خنده تدارک اچک ایسه، اداره‌لی اولور.  
خاتم قیزلر طورشور قورمقده بر معرقدر. باقکر اولنردن  
بر قاجق سزه تعریف ایدیم:

خیاره، بورر ذورشوری یا ساده‌جه طوزلو صو ایله یاخود  
سرکه ایله قورولور. خیاری طوزلو صو ایله قوروق ایچین  
اولا: خارلر [کوچوکه آقامندن] بر لیون دیکنی یاخود  
ایچر، بوئتولش چوبله بایر سزه صورتده ده‌لیبر، بولنده سایی  
صونی لایقه ایچمه‌سی در.

مناسب مقدارده طوزلو صو حاضر لایبر، ایچی صیرلی

ایچین اولنره قارشق بوزره کنده محبت اولاندیرمالی در.

۱۷. — تریبه فکریه‌دن | مکتبیدن | اول عالمه ایچنده  
بوکادائر عملی درس لر وریله ایدر.

۱۸. — تیزلک، عهدده و قاء استقامت، بالادن اجتناب  
دیه، وظله، مله قارشق محبت و خدمتک ایلیکلی، حسن اداره  
قبیلری تمام ایدیللی اسرافدن، هوا و هوسه تبعیت دن کله‌جک  
مصرف تلر عقلی ایدریکی، کوچی یتدیکی مرتبه‌ده آکلانیا مالی در.

۱۹. — هر تکلمی طوغرو یا مانعه، سائر لریک یا ننده  
اداب حرکت و سکونی کوزده، که حق و حقیقی طایفیه چوق  
دقت اولوغایدر.

۲۰. — وظائف دینی سنک ایلمسی میاندنده طلب ایدیللی،  
وظائف دنیویه سنی‌ده حقیقه بالاحق افکار و مطالبات سرزدن  
کبری طور و لاملایدر.

۲۱. — قیز اولسون، ارکک بولونسون چوق آتی  
یدی یا نته کیردیمی آتی بر مکتبه وریله ایدر.

۲۲. — چوجقلری خقیف مشرب آیلندیرمالی، آتس  
باشلی بولوندورمالی در.

۲۳. — چوجک استمدادینه کوره بر ایته، بر صنت  
صاحب قیله‌لی در.



بیر قانانوز ، کوچوک کوب ویا بوچوچک نیشماره خارلر  
 بربلسیدیرلر ، طوزلی سو دوکولور ؛ اوستنده بیر قاج لیون  
 طوغساییر ، اوچ دورت کونده بیر سوئی ساورولورکه بر هفته  
 اون کونده آئی برطوشو میدانه کایر ، طوزلو بو برطوشوسی ده ،  
 بونک عیندیو ، بالکنر خیار و بوری آکنه ایله دهلمه یلدر .  
 بیزده بونلرک سرکایدی واردرکه اوده بوله در : خیارلر  
 اولاینه ده لیر ، کسکین سرکه قاینادیلر . خیارلرک اوستنه  
 دوکولور دوت بش ایزی طلشنجه به قدر سرکئی دوکوک  
 لازمدیر . اوچ دورت کون سوکرا اوستده کی بوسال آبنالی  
 وصوی ینه صابلی بر شکه ایله ساورولالدر .  
 خارلر اولدوغی کبی اولکی سرکئی بو شاتقی قایناماش  
 تازمسرکه دوکوک ایچیلیدرکه بونوغ طوشو پک لیدی و خیارلر  
 صاب صاری اولور . بیزده بونک عیندیو .  
 بطلیجان طوشوسنه کلنجه : بطلیجانک طوشوناق  
 کوچوکارخی اختایانک ، بر کره قاینا سو ده حاشلامق لازمدیر .  
 بطلیجان بوموشار . ققل اولچدن اوچه دوزده بونک صوزنیه  
 دیلمه مک اقتضا ایدیر .

سوکر اسار مساق قیرمز بی بوز [ بر مقدار ] بر آره : دو کولور ؛  
 بطلیجانک ایچنه قونولور اوستلرخی ده کره بوز دالدرله سارارلر .  
 طوشو قوروله جق نیشک ایچنه بربلسیدیرلر . اوستنه قایناماش  
 سرکه دوکولور . دورت بش کون سوکرا سوئی ساورولور .

بیر قاج کونده ساورورما عملینه دوام ایدیلرسه لیدی بطلیجان  
 طوشوسی میدانه کایر .  
 طنه طوشوسنه کلنجه : اول سو قناییلر . طنه لری  
 بیزد لیکسیر بربلسیت ایچنه قونوب بوسویه طالدریلر . سوکرا  
 اور تندرندن اوچه ویا دوزده بولونور . قایک ایچنه قونولور .  
 و او صیجاق سو ایچنه بو شاییلر . و درونه بایم آووج قدر  
 [ مقدار کوره ] نئمک مایسی قاییلر و دورت بش لیون  
 طوغساییر . اوچ دورت کون سوکرا | هر کون دوام ایدیلک  
 صورتیه | سوئی کرزبله ساورولمائه باشلار . بک لندی و لیون  
 قونولی کهر بارکنده اعلا طنه طوشوسی وجوده کایر .  
 سرکئی خیار ، بوز و بطلیجان طوشولری تک صورتی ده  
 کسکین باغق ایچین بیز بوز بوزی ایچنه بر مقدار خردل  
 باغلابوب قانانوزه آغق کاییلر .

درس  
۳۱

نارخانه ، بولغور بایم اولدری

خاتم قیلر ، علی الاکثر شاه کزیده قیش کونلری لندی  
 بیزچوزیا ایچر کزکه بونک اسمنه و نارخانه چوربایسی ، دیرله



قوغالی ، و بو پارچه لر یازیم سلتمه ، چار کده بر چور یله یلنده  
 بو پارچه لر اوو الاغانه مستمد درجه قورودقدن سوکرا آشانی به  
 ایندی بریلیر بری اوغلاو ، دیکری سیرمه که نه لکدن کپیریر .  
 بوسازی آتیلیر ؛ بوراده بر مقدار قورودقدن سوکرا طور باره  
 وضاه اداد یره آتیلیر . اعلا چندن تارخانه چوباسی میدانه  
 کلیر . و بو نوعی اویچ شنده طور سه بوزولاز .

تارخانه چور یاسی پیش بریلیرکن قاشیقه قاریشیدرمق لازم  
 وینشد کدن سوکرا بهنجی صرمه درونه ساده باغدن قزارمش  
 نه تمک پارچه لر ی علاومسی لذتی آر تبر .  
 بولمور یایق . — بوده بوغدایدن یلیلیر . بوغدا ی  
 آیتلاندقدن سوکرا قازنده قاشیلیر . فقط بوغدا ی دانه لر ی  
 باریلوب باطلاندق سترن قازندن آتیلیر . کونش آتنده تیز یر  
 چار شاف اوستنه قونولور . اوراده اچی قورودقدن سوکرا  
 طاش دکرمده چکلیر ؛ بلاو پیش بریلین بولمور حصوله کنش  
 اولور که برنج بالاندن دها زیاده وجوده نافع ولدیذدر .

درس

۳۶

بعضه مطالعہ لر واولی پارچه لر

خاتم قنار غنایلیر میاننده بو بونک ادیلیر ، مقتدر شامهر  
 ۵۰-۶۱

پرده برنجیدن باشقا و بولمور یلاوی ، یاسیلر که بونک ده لذت  
 وقوتی چوقدر ؛ وجوده قائدمی شیلردن وهان مرختانه زوملی  
 اولان ماده لر دندن . کرک بولمور و کرک تارخانه چار شیده  
 صابیر سرده السانک کندی الله تمیزتیز بولاری کندی خانسه  
 تدارک واحضار ایتیمی طبیعی دها اعلاذر .

تارخانه یایق . — تارخانه اون ، صوغان ، طوماتز ،  
 بوغورت ویا بونک برین سوذ قونارک یاسیلر . بو باده بونکرک  
 مقدولیر یی آکلامق اوزره سزه برنسبت کوستریم :

دورت قیه او نه ایکی قیه تازه طوماتز ، ایکی قیه بوغورت  
 [سوله یاسیلا چقه بر قیه سوذ | بر اوقه صوغان کلیدر .  
 آرزو ایدنلر قیرمز ی بوبرده علاوه ایدمه ییلر .

اولا صوغان خانقه خانقه طوغرا اتالی ، طوماتزه طوغرا اتوب  
 یر تخیره قوغالی ، صوقاقلیق سترن قاشی تالی ایچنه یردمتده  
 و تارخانه اوقی ، علاوه ایتیلیر . تخیر نک قاشی قابلی اوقی  
 و یولاش آتش اوستنده بولوندورولوق لازمدر .

بومده لر خور کچی اولونجیه قدر قاشاز . سوکرا الونی  
 [دقیق | باغالی ، بوغور تله برابر قاشیان ماده یی اوستنه دوکله  
 و چله سی یردن بوغور مالیدر .

اوکون بونکرک اوستنی بر شینه اورتوب بر اقالی . اویچ کون  
 صرمه اله بوماده بوغور و مالیدر . اوچیچی کونی بوماده یی بارچه  
 بارچه قونارک کونش آتنده یاسیلمش بر چار شاف اوستنه



بشمند . بونلوك آتارى بزم اجين موجب اختصار دور . غنائى  
 لسانك لساناً تورك و ديله عرب و عجم لسانلردن مرك اولماسى  
 يعنى بواج لسانكده لطافت و طرافت بيانى حاوى بولونماسى  
 اعتباريله طرز ادبىسى جداً يك لطيف و ادبيات روسى تربيه  
 خاتم دور .

اوقوندىغى زمان قواعدم مطابق بازيقى صورتيه انسانه  
 تاثير ايند هر سوز ادبياتدن و شعردن معدود دور .  
 مراقبهلى سوزلر اولاماز ، شعرده قاييه و مفكر دكلدر .  
 يعنى روچه تاثير ايده جلك هر سوز كرك منظوم و كرك منتور  
 اولسون هر حالده شردور .

طرز شعرير زمانه كورده . متحول اولوب هر شاعر ، هر اديب  
 مقتدر كندى دور و بجه ممتاز سايلير .

غنائى شعرا و ادبىسى ايچنده قستولى ، نالى ، فنى ، باقى ،  
 شناسى ، ضيا باشا و كال بلكه ناهى كى مرحوملر كى  
 آتارى قيمتماز مقتدر آديل بيشيش عبدالحق حامد  
 و اكرم بلكر كى اليوم بر حياه شاعر و اديبلر دغى غنائى لسانك  
 ادبياتنه و جلهسى افكار عموميه نك تئوير ب بويوك خدمتور  
 اچميدورلر . بونلردن باشقا شاعر مازاد اسماعيل صفا ، نالى  
 زاده نالپمك مرحوملر كى جوال و خارق العاده كى كنجار مزده  
 او نوع اصحاب اقتدار دندورلر .

جمله سق بوراده صابق ممكن دكلدر . كتاب مزده خانم

قيرلر مزه اوقونق اوزره اسكى ، يكى بعض منظوم پارچهل يازدق ك  
 ايته اولتر بوجه آتيدر :

دهراك نه صفا وار عجماسم وزرنده . انسان بر اغير هبى حين سفر نده  
 يورنك و فوايرى نظريقل شوشهر ك . نه ليل و نه ارنده به شمس و قر نده  
 سيرايندى هو اوزره دينير تخت سلیمان . اول سلطنتك بللر اسر شمى بر نده  
 حراولق اكر ايسر ايسر اوله جهاتك . ذوقده مستانده نمنده كدر نده  
 جانان كيدور ندان طاعيله مى اولور بزان . بوله كچه نك خيرا و مولور مى . هر نده  
 خيرا و نه اكر سرده جانان ارايه . هر كيمه ك خست اوله عرق و كهر نده  
 بيدار بزر ارايوب كوكه بجه طره منجم . غفلت ايله كورمى قوبوي زهكدر نده  
 آنلر كه و ير دلاق ايله دنيايه نظلمات . بيك دولو تيب بولنور خانه لرنده  
 آينمى ايندر كشييك لانه باقلماز . شخصك كورينور ربه عقل ائرنده  
 ين هر نه قدر كوردم ايسه بعض مضرت . ثابت قدم يسه بو رايك اوزرنده

انسانه صداقت باقشير كورسه ده اكر اه

يارد بجه بدير طر و غر و لوك حضرت الله [ ]

يك زنكده آدانه فلک اسكى فلکدر . زيرا فلکك مشرب ناسازى دو نكدر  
 يايسر كمتاده باوير اتهه جان وير . چون باي و كداخا كبر ابره كبره جكدر  
 الله سينه ين شخص حليبك غنچه بندن . زير ايوه و فنى غولر آتک بنه مى بكار  
 باقدى عجم جانلر او ترا كنه نيم . شيرك دغى قصدا چسى چاته كوله ركدر  
 بداصله نجابتى و يرده يچ او تئويره . زردوز بلان اوزر لسانك يه اشكدر

[ ۱۰۱ ] بولر جيا پانا مرحومك آتاريسر



قیاس ایکن اونک تنک  
شمی نه حاله در نازک بدنگ  
آکلیک کاشنده غنجه دهنگ  
بانسین آمه ایله کل اولسون کلنگ

تیمبل کلوب جسم نیمه  
دو کولدی سیاه ابروخیه  
صیرمه صاجل دو کولدی زمینه  
طانیلیدی قولادیم سنبلر

فلکک کیسی برین بولدی  
کل بناغک کوزلدرنکی سولیدی  
عجیا چویدی طور اراق اولدی  
اوبوب اوقشادیم اوبوق اللر (\*)

بختیاری جهانده محندر ،  
تندرستی بیوک ساداتدر  
صحنک قدرنی سرباش بیلیر  
چونک محروم خواب و راحتدر

(\*) ماکب پاشا سره موکدر

بدمایه اولان آکلشیلور جماس میده . عشرت کهر آدمی نیزیه محکدر .  
نصح ایله یوله کلینی اعلی تکدیر . تکدیر ایله اوصلا نایانک حتی کویه کدر  
نادانلر ایدر صحت نادانله تلذذ . دیوانه لارک همدمی دیوانه کرکدر  
غفو ایله مبشر میدرا صحاب مراتب . قانون جزا عاجزمی خاص دیکدر  
میولرجه چالان مسند مزنده سرانزار . بر قاچ ضرور شک سرکی جای کور کدر  
اعنان ایله دین الجهدر ارباب غشاده

نموس و حیت سوزی قالدی ققراده [۰]

سی این صدق ایله ایت نال منصور اولور . سرکمت کسب فریت ایله مشهور اولور  
وارایسه اذ طاعتک هیچ ایغنه خبیع زمانی . چونکه آدم سایه اقلنامه مسود اولور  
خاله مشوحدر اوبوب قیش سرف . خاله راه سعادت دایما مسود اولور  
نشی انکار ایلدور اویسه دوروز شک . ماسی فصله انکاری آتک سرود اولور  
بوقدر اتقی غیری کوشتمن سلامت آومه . ترک غیرن ایله بن ماله نامسود اولور [۰]

سویله نیر دلمه مندر ایل ایچون اوله سنیل  
نومسی اولونه وکیل اولونه برخصه وکیل  
[توفیق اسنده بر ذاتکدر]

طلق نازیم اونو تام سنی  
آیلر کوزلر دکل کیمده بیلیر  
تلخ کام ایلدی فراقک بی  
چینارمی خاطر دن او طاقی دیلر

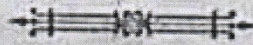
[۰] علی رضا پیک نامنده بر ذاتکدر







برخسته بی که خدا اسپر کهر . البته اونک شناسی واردر  
 کر مایه باقوب شکایت ایتمه . هر یاز کونک شناسی واردر  
 فقر کله صاقین مکدر اولما . هر بوش کیسه نک شناسی واردر  
 دنیا ده ظلم مؤید اولماز . هر مصلحتک فناسی واردر  
 عالمده عموم توافق ایتمز . حکمنده بونک بناسی واردر  
 بیر محکمه در جهان باق کیم . هر بر عملک جزاسی واردر  
 هر تنده قوا تخلف ایلز . هر مملکتک هواسی واردر  
 زندانه دوشوب ملاله صابمه . ظلمتلی کونک ضیاسی واردر  
 بیچاره لره مددرس اول سن . حقکده بوکا رضاسی واردر  
 بیهوده یره دهانک آجه . سوز سوبله مهنک اداسی واردر  
 تحصیل فنونه غیرت ایله . هر دینده بونک شناسی واردر .



**Ek-4: Kızlara Mahsus Kıraat Muallimi- 5. Cildinin Latin Harflerine Aktarımı.**

KIZLARA MAHSUS KIRÂ'AT MUA'LLİMİ

(Beşinci Kitab)

Hanım kızları kırâ'ata alıştırmakla beraber okuduklarını anlamalarına  
ve 'ilmî, fennî, edebî, ahlâkî, sıhhî, ictimâ'î, sınıâ'î  
mebâhisden bi-hakkın istifadelerine yardım ider.

Muharriri

Ebu'l-Mu'ammer Fu'ad

Înâs mektepleri programına göre sûret-i mahsusada tertîb olunmuştur.

Sâhib ve nâşiri

"Kasvar Matba'ası" vezîr hân numuru: 84

Der-sa'âdet

1329



**Sayfa 2****İFÂDE**

(1) İşbu beşinci kitâb ‘ilm-i ahlâka ve terbiye-i etfâl ile vezâif-i (2) ‘aileyi ve hâne ‘idâresine müte’allik ba’zı şeylerle ba’zı eş’arı (3) hâvîdir.

(4) ‘Aynı zamânda bir kırâ’at ve ‘aynı zamânda hanımlara ve bi’l-hâssa inâs (5) mektepleri rüşdiye kısmının müntehî seneleri tâlibânına yarar ders (6) kitâbıdır.

Ebu’l-Mua’ammer

Fu’âd

**Sayfa 3****Ders 1****(1) ‘İlm-i ‘Ahlâka Da’ir**

(2) Ahlâk “hulk”uñ cem’i olup huylar dimektir. Şimdi (3) Huyu ta’rif idelim:

(4) İnsân iki şeyden mürekkebdır; Birincisi rûh, ikincisi (5) cism. Ta’bir-i diglerle ma’neviyyât ve maddiyyâtdır.

(6) Gerek rûhuñ gerek cesediñ birer hey’et ve sûreti vardır. Bunlardan (7) rûhuñ yâhûd nefsiñ sûret veya hey’etine “hûy” dirler.

(8) Rûh cenâb-ı hakkıñ bize ihsân buyurduğı göze görünmez (9) bir kuvve-i subhâniyesidir. Cesed ise bildiğimiz şu vücûdlarımızdan (10) ‘ibâretidir.

(11) ‘İlm-i ahlâk ‘ulemâsı hulkı, yâhûd hûyu şu sûretle ta’rif (12 ) itmişlerdir:

(13) “Hûy bir melekedir ki onuñ sebebiyle nefisden ef’âl kolaylıkla (14 ) sâdır olur; fikr-ü rû’yete muhtâc olmaz.”

**Sayfa 4**

(1) Şimdi bu fa’iller ef’âl-i haseneden ise onlara “güzel hûy” (2) ef’âl- 1 keriheden ise “kötü hûy” dirler.

(3) İnsânıñ meziyyeti, iyiliği, güzelliği esâsen rûhı i’tibâryıdır.

(4) Rûh latîf, cism kesîfdır. Rûh bâkî, cism fânîdir. (5) İnsâna zînet viren rûhdur. Bu hâlde rûh cisimden eşref (6) olup fazâ’il-i rûhiyâde fazâ’il-i cismâniyyeden a’lâdır.

(7) Kuvâ-yı bâtna güzelliği kuvâ-yı zâhire güzelliğinden güzel olup (8) güzel yüz, güzel hûydan bi’t-tab’ aşağı derecede kalır. Bir insân (9) ne kadar güzel olursa olsun hûyu kötü olursa o güzelliğın (10) hiç de ehemmiyeti yokdur. Dimek oluyor ki

insânlar hüsn-i sûretleriyle (11) değil hüsn-i sûretleriyle güzel ve iyi i'tibâr olunabilinirler.

(12) Bir insân vücûduna, cesedine 'âriz olan hastalıkları (13) izâleye nasıl muhtâc ve mecbûr ise emrâz-ı rûhâniyye demek olan (14) ahlâksızlığa karşı da hareket itmek üzere " 'ilm-i ahlâk" (15) okumağa, aňlamağa ve oña göre harekete eşid ihtiyâc ile (16) muhtâcdır.

(17) Çirkin hûyları güzel hûylara tebdîl itmek sûretiyle (18) ahlâk-ı insâniyyeden bahs iden 'ilme " 'ilm-i ahlâk" dirler. 'İlm-i (19 ) ahlâk insânlara hilkatiñ gâyesini hikmet-i asliyyesini öğretir (20) ve kuvâyı o cihete doğru sevk itdirir ki hükemâdan biri buña (21) rûhuñ "hıfzü's-sıhası" demişdir.

### Sayfa 5

(1) İlâhî, kendini, hikmet-i hilkati ve insâniyyetini aňlayan vücûdlar (2) kemâle irer.

(3) Bu hâlde " 'ilm-i ahlâk" insânlar için tahsîli elzem ve pek (4 ) fâ'ideli bir kısım-i 'ilmidir. 'İlm-i ahlâk birdir; mezheb ve milliyetle (5) değışmez.

### Ders 2

#### (6) Ahlâk-ı Haseneniñ Ehemmiyeti

(7) İnsânları eñ evvel bahtiyâr idecek şey iyi hûylu olmaktır. (8) İslâmiyyetiñ de mebni-i şeliyeyi "mekârim-i ahlâk" dır.

(9) Peygamberimiz Cenâb-ı fahr-ı âlem efendimiz hazretleri "ben mekârim (10) ahlâkı itmâm için gönderildim" ve yine "imânıñ kemâli güzel hûydur" (11) meâlinde hadîs-i şeriflerle ahlâk-ı haseneniñ kıymet ve ehemmiyetini insânlara (12) ifhâm buyurmuşlardır.

(13) İyi hûylar, insânı dünyâda da 'ukbâda da bahtiyâr ider. (14) Hûyu kötü olanlar ise hem kendilerine hem de âhare mazarrat (15) virmiş olurlar.

### Sayfa 6

(1) Ahlâk-ı zemîmeye sâhib olanlarıñ hakîkaten vicdânları her zamân (2) muztaribdir. Herkes de onlardan müteneffirdir. İnsânı sevdiren, (3) mes'ûd iden, 'âlî kılan ahlâk-ı hasenesidir. Yine bunuñ gibi (4) sebep-i felâketi de seyyiât-ı ahlâkîyyesidir.

(5) İyi hûylu kimseler erkek de olsa, kadın da bulunsa (6) sevilirler. Fakat 'aksi hâlde ne kadar zekî ve yâhûd zengin (7) olursa olsunlar şâyân-ı nefret dirler.

(8) Hânım kızlar! Hiç dikkat itmediñiz mi ki hûyu kötü olanlar (9) her yerde mazarrat ikâ' iderler. Meselâ: bir hânedede hûysuz (10) bir kadın, ahlâksız bir çocuk o

hâne için dâ'imâ felâketler (11) doğurur. Eviñ içindekiler ondan yaka silkerler. Ciddi sûretde (12) nefret iderler. Böyle bir kimse hangi bir meclise girerse orada (13) gürültü, dedikodu, tatsızlık, münâsebetsizlik, fenâlık (14) husûle getirirler. Dimek oluyor ki kötü hûylu kimseler cem'iyet-i (15) beşeriyye için muzırdırlar. Ma'rifet onları ıslâh itmekdedir.

(16) Herkes kendi kötü hûylarını ıslâha çalışsa cihân (17) bir gülzâr-ı medeniyyet olur.

(18) Her milletin 'ulviyyeti, kudreti 'azameti mi'yâr-ı terakkîsi derecât-ı (19) ahlâkiyyesine tâbi'dir. Ahlâksız milletler 'âdetâ mahv olmağa mahkûmdurlar. (20) İşte vaktiyle dünyâyı titreden "Roma Şark İmparatorluğu" 'âkıbet

### Sayfa 7

(1) onı teşkîl iden efrâdın ahlâksızlığı neticesinde mahv olub (3) gitmiştir.

(3) Ahlâksızlık milletleri her şeyden ziyâde kemirüb eriten, zebûn (4) ü mahv ve helâk eyleyen 'illet-i müzminedir. Ahlâk-ı haseneye sâhib (5) milletler dâ'imâ terakkî, te'allî iderler ve bahtiyârane 'ömr sürerler.

(6) Kötü hûyları bilmek ve onlardan sakınmak lâzımdır. Meselâ : (7) Hased bir kötü hûydur. Çünkü bir kimsede ki mâlı, ni'meti, (8) meziyyeti ondan almak kendine lâyük görmekte çalışmaktır ki âhare (9) mazarratı, hasûduñ kendi nefesine de ziyân virmesi muhakkaktır.

(10) Rüşvet, sıfât-ı müzminedir; Çünkü: mutlakâ ya kânûna (11) muhâlif ya'nî diğerleriniñ menâfi'a mugâyir bir meseleniñ tervîci için (12) virirler. Yâhûd husûsî bir menfa'atın te'mini ve başkalarınıñ mazarratını (13) istihsâl zımında mürâca'at olunur. İstikâmet, sadâkat ise (14) ahlâk ve sıfât hasene-i insâniyyededir.

(15) 'İffetsizlik ahlâk-ı zemimeniñ eñ şenî' olanlarından biridir. (16) Çünkü insânın hayâtından da değerli olan fazilet namûskâranesini (17) ihlâl ve herkes nazarında sâhibini zelîl ü hakîr ider. Tekebbür, (18) ahmaklara hâs olan sıfatlardandır.

(19) İnsânlar meskenet zilletine düşmeyecek ve cehle mahviyyatlarını (20) muhâfaza iderlerse teveccüh-i 'ameye mazhar olurlar. Bugün cem'iyât-ı

### Sayfa 8

(1) beşeriyye içinde vukû'â gelen uygunsuzluklar, sirkatler, cinâyetler (2) hep kötü hûyların sâ'ikasıyla vücûd bulmaktadırlar.

(3) El-hâsıl iyi hûylar insânı bahtiyâr, kötü hûylar da dûçâr-ı (4) hüsrân ve 'azâb eyler.



### Ders 3

#### (5) Hûyuñ Değişüb Değişmemesi

(6) Hükemâdan kimi hûyuñ bütün bütün değişebileceğini, kimi de (7) aslâ tağyîri mümkün olmadığını der-meyân itmişlerdir. Bu iki mütâla'ada da (8) ifrât-ı tefrît vardır:

(9) Hûy bir emr-i tabî'îdir ve bir fi'l-i hâlifdir; Mahlûk bunu (10) izâleye muktedir değildir. Yolunda mutâla'ada bulunanlara karşı (11) “ahlâkıñızı güzelleştiriniz” meâlindeki hads-i şerîf gösterilmekte (12) ve ba'zı hayvânların tabî'atları üzerindeki tecrübeler irâ'e olunmaktadır.

(13) Fi'l-hakîka ba'zı yaramaz çocukların muktedir mu'allim ve mürebbiyeler (14) elinde tehzîb-i ahlâk itdiği ve pek çok azgın hayvânların terbiye (15) te'sîriyle yola gelüp sükûnet bulduğu görülmektedir.

(16) Bunuñla berâber fitratın tamâmen tebdîli de mümkün olamıyor. Meselâ:

#### Sayfa 9

(1) Hiddetli bir mizâca sâhib insân, ne kadar terbiye görürse (2) görsün o hiddet kendinden kâmilten giderilemeyür. Netice-i (3) münâkaşât da şu fikr hakikat olarak kabûl edilmiştir:

(4) “Bir hûyuñ tamâmen ve kâmilten izâlesi mümkün değilse de terbiye sâye- (5) sinde ta'dîli her hâlde kâbidir.”

(6) Tıynetî pâk olanların terbiyeden pek ziyâde hissedâr olacakları (7) ve hûy denilen şey' herkesde müsâvî bir hâlde değişemeyüp (8) şahsa, tabî'ata ve verilecek terbiye derecesine tâbi' bulunduğu (9) der-kârdır.

(10) Buradan da anlaşılır ki herkes yaradılışta bir değildir. (11) Âdem vardır ki bir mürşidiñ bir işâretiyle yola gelür. Yine insânlar (12) görülür ki hüsn-i terbiyesi iyice emek sarfî icâb ider. (13) Ba'zıları da bütün bütün kâbiliyetsiz ve seyyi'âte ülfetleri derecesiz (14) olduğundan ne kadar çalışılsa onların islâhı yine kâbil olamaz.

(15) Her tarla 'aynı mahsûlü 'aynı mebzûliyyet ve bereket ve cesâmet de (16) viremez. Toprağı, tabî'atı başkadır. İşte insânlarda bunuñ gibidir.

(17) Binâ'en-'aleyh terbiyyeye bi-hakkın kâbiliyeti veyâ 'aks-i hâli kimseniñ (18) def'aten belli olamaz. İyi ahlâka sâhib olmak insânların kendi (19) menfa'atleri içinde elzem ve cem'iyet-i beşeriyyeniñ sa'âdeti nokta-i nazarından (20) mültezem olduğundan her sâhib-i 'akl için ahlâk-ı zemîmeden

### Sayfa 10

(1) ictinâb ile kötü olan hûylarını tebdîl ve ta'dîle çalışmak eñ (2) mühim bir vazîfe-i insâniyyedendir.

### Ders 4

#### (3) Terbiye Bahsî

(4) Terbiye, 'ilm-i ahlâkîñ üssü'l- esâsıdır. Çünkü ahlâkîñ (5) ta'dîli için eñ mü'essir vâsıtadır.

(6) "Terbiye" kelimesi "rebv" kelimesinden müştakdır ki lugaten ma'nâsı (7) neşv ü nemâlandırmaq, yükseltmek dimer. Buradan da anlaşılıyor ki (8) terbiye insân için bir vâsıta-i tekâmüldür. 'İlm-i ahlâk 'ulemâsı (9) terbiyeyi şöyle ta'rîf itmişlerdir;

(10) "Terbiye, insânda cibiletiniñ müsâ'id olduğu mükemmeliyeti hâsıl (11) itmektir." Bir çocuğu terbiye itmek vezâ'if-i dünyeviyye ve uhreviyyesini (12) hakkı ile îfâ idecek bir hâle koymaktır. Eflâtûn ise "terbiyeniñ (13) gayeti bedene ve rûha kâbil olduğu kadar hüsn-i kemâl virmeştir, " (14) dimişdir.

(15) Şu ta'rîfâtdan anlaşılır ki terbiye kelimesinde insânlar için

### Sayfa 11

(1) ma'nen, mâddeten mükemmel olmak, 'itilâ bulmak keyfiyyetleri mevcûddur. (2) Buñâ nazaran terbiyeniñ envâ'-i muhtelifesi olmak tabi'îdir.

(3) Mâddiyyât ve ma'neviyyâta, ya'ni beden ve ruha 'â'id mevâdiñ kesreti (4) cihetiyle terbiyeniñ de bunlara göre envâ'a ayrılması lâzım gelir.

(5) Çocuk ne kadar mükemmel terbiye edilirse onuñ yetiştireceği (6) evlâdda o nisbetde mükemmel olur. 'Âileler efrâddan, hey'et-i ictimâ'iyeye-i (7) beşeriyede 'âilelerden mürekkeb olduklarından bir çocuđuñ terbiyesi (8) netîce-i 'âileniñ ve daha soñra 'umûm efrâd-ı beşeriyeniñ sa'âdet halini (9) müceb olur dimer.

(10) Bu hâlde terbiye-i 'umûmiyyeniñ mükemmeliyeti çocuklarıñ lâyıkiyle terbiye (11) idilmelerine vâbestedir ki terbiyeniñ ehemmiyyeti bunuñla da ta'ayyün ider. (12) Terbiyesiz insânñ hayvândan farkı olamayacağı gibi o gibi insân (13) kümelerinden teşekkül iden hey'etiñ de he'yet-i medeniyye miyânında bir mevki'-i (14) mahsûsî bulunmaz. Sıhhat, servet, terakkî, sa'âdet dinilen (15) bahtiyârlıklarıñ hemân kâffesi, bir milletiñ i'tilâsı bir hükûmetiñ (16) husûl-ı şevketi yine terbiye sâyesindedir.

(17) Terbiyeniñ me'hazi 'âiledir. Eñ geniş menba'larıda mekteblerdir. (18) Bu hâlde 'âileyi mükemmel yapmak için evvel emirde onı teşkîl (19) iden efrâdı hüsn-ü terbiye itmek lâzım gelir.

(20) Mâdem ki kız, oğlan her çocuk ilk terbiyeyi anası

### **Sayfa 12**

(1) kucağında almak mecbûriyyetindedir; O hâlde kızlarımızıñ, hânımlarımızñ (2) hüsn-ü terbiye sâhibi olmaları şartdır.

(3) Kadınlar terbiye-i etfâl emrinde eñ mühim mürebbe olduklarından (4) bunlar ne kadar sâhib-i hüsn-ü terbiye olurlarsa yetiştirecekleri (5) mahsûller de o nisbette mükemmel olurlar. Dimek oluyor ki bir milletin (6) kadınları ne kadar kemâlde olursa o milletin terakki derecesi o nisbetde (7) yükselir. Hanım kızlar, bu terbiye bahsine çok dikkat idiñiz; size (8) bu keyfiyyet fitraten mevdû' bir vazîfe-i mühimme-i insâniyyedir.

### **Ders 5**

#### **(9) Terbiyeniñ Aksâmı**

(10) Terbiye, başlıca üç kısımdır ki onlarda şunlardır:

(11) 1- Bedenî veya cismânî terbiye

(12) 2- Fikrî terbiye

(13) 3- Dînî, ahlâkî veya kalbî terbiye

(14) Bedenî terbiye: Bedeniñ kuvvet ve sıhhatine ta'alluk iden terbiyeniñ (15) bu kısmı pek mühim ve digerlerine esâsdir. Vücûd sıhhatte olmazsa

### **Sayfa 13**

(1) bedende kuvvet, kudret bulunmazsa dünyevî, uhrevî her dürlü (2) vazîfeniñ îfâsı kâbul olamaz. Sıhhat, hakikaten eñ büyük ni'metdir. (3) Sıhhatde olmayan bir vücûdda sâlim fikr aramak dahî beyhûdedir. (4) Terbiyye-i bedeniyyesi eyi olan milletler efrâdı bedence kavî, her dürlü (5) sa'y ve 'amele elverişli olurlar. Kaviyü'l-vücûd, metâ'ibe mütehammil (6) 'askerler yetiştirirler. Nüfûsı da kuvvetli vücûdlar gelmek ve insâl (7) -ı âtiyeyi de kavî yapmak sûretiyle artar. Binâ'en-'aleyh vücûda kuvvet (8) virecek idmânlar, sporlar, cimmastikler - usûl-i dâiresinde (9) yapılmak şartıyla - pek nâfi'dirler.

(10) Terbiye-i fikriyye: Fikriñ 'ilm ü ma'rifet nûriyle tenvîr itmesidir. (11) 'İlmden, fenden mu'arrâ ya'nî cehl ile me'lûf vücûdlarıñ cem'iyet-i (12) beşerriyede değerli mevki'leri olamaz. 'İlm ve ma'rifet insânıñ hayât-ı(13) asliyyesidir. Medâr-ı terakkisi, vâsita-i i'tilâsıdır. Bâ'is-i tekâmülüdür. (14) Her insân, vezâ'if-i mevdû'asını



bilgisi, vukûfî sâyesinde (15) hüsn-ü îfâya muvaffak olur. ‘İlmde menfa‘at, cehilde mazarrat der-kâr (16) ve her şeyiñ ‘ilmî cehlinden evlâdır.

(17) Beşeriñ sa‘âdeti, bahtiyârlığı ma‘ârifle kâ‘imdir. Çünkü ma‘ârif-i (18) rûh mümtâz-ı insâniyyetdir. Efrâdı ‘ilm ve ma‘arifetde temâyüz itmiş milletler (19) bekâsını, kuvvetini, şevketini, sa‘âdetini ihzâr itmiş olurlar. (20) Binâ‘en- ‘aleyh ‘ilm ve ma‘rifetiñde hüsn-ü isti‘mâli ya‘nî mehâsine istinâdı

#### Sayfa 14

(1) şart olub bu dâ‘irede vukû‘ bulan terbiyye-i fikriyye tam ma‘nâ-yı şâmil (2) olmuş olur.

(3) Terbiye-i dînîyye : – Ahlâkîyye veyâ kalbiyye – Dîn insânlar için (4) elzem, dîn-i hakîkiye temessük de her hâlde mültezemdir. Hissiyât-ı dînîyyeden (5) âzâde insânlar, dînini muhâfazaya çalışmayan milletler dâimâ hakkını, (6) kuvvetini, hatta hayât ve bekâsını da gâ‘ib itmek muhâtarasına ma‘rûz (7) kalırlar.

(8) Terbiye-i dînîyye veyâ ahlâkîyye hakkı, resûlî ve onlarıñ her dürlü (9) evâmirini icrâya insâmı sevk ider. Fenâlıktan ictinâbı (10) iyiliğe intisâbı emr eyler. Fesâd-ı ahlâkdan butlan-ı i‘tikâddan (11) muhâfazaya sebep olur. Dîn her hâlde mukaddesdir.

(12) Hazret-i fahr-i kâ‘inât efendimiz bütün nev‘i beşeri dâ‘ire-i hidâyet (13) ve selâmete me‘mûr buyurdılar. Kurân-ı Kerîm hakkı, hakâyıkı, (14) tarîk-i hidâyeti, vezâ‘if-i ubûdiyyet ve insâniyyeti irâ‘e ve telkîn ider. (15) İnsânları dalâlden muhafaza ve iksâ-yı medeniyete isâl ider.

(16) Bu sebeble medeniyet-i hakîkiyye İslâmiyyetdedir. Ahkâm-ı dînîyyeniñ (17) icrâsında insânlarıñ kendileri içinde menâfi‘ vardır.

#### Sayfa 15

##### Ders 6

##### (1) Kuvâ-i Bâtına

(2) Kuvâ-yı bâtına insânda mü‘essir olan bir takım sıfatlardır ki onlarda (3) “kuvve-i ‘ilmiyye”, “kuvve-i gazabiyye”, kuvve-i şehevîyye”dir.

(4) Bu üç kuvvetiñ yek- diğeri beyninde müsâlemet olmak ve ‘akl-i selîmiñ (5) nezâretinde bulunmak şartıyla güzelliği mu‘tedil ve mütenâsib olması (6) ahlâkıñda iyiliğini icâb itdirir.

(7) Kuvve-i ‘ilmiyye: İdrâkiñ mebdeyi olan bir kuvvettir. ...(nefs-i melekî)

(8) Kuvve-i gazabiyye: Mebde’-i def‘-i mazarrat olan kuvvettir... (nefs-i levvâme)

(9) Kuvve-i şehevîyye: Mebde'-i celb-i menfa'at olan kuvvettir. ...(nefs-i emmâre )

(10) Bu üç kuvvetden her biriniñ i'tidâl, ifrât, tefrît nâmları (11) altında üç derecesi vardır.

(12) Kuvve-i 'ilmiyyeniñ i'tidâli hikmet, ifrâtı şeytanet, tefrîti (13) cehâletden mütevellid gabâvetdir.

(14) Kuvve-i gazabiyeniñ i'tidâli 'iffet, ifrâtı tehevür, tefrîti (15) cebndir.

(16) Kuvve-i şehevîyyeniñ i'tidâli iffet, ifrâtı fücûr, tefrîti hicvdir.

### **Sayfa 16**

(1) Hikmet, şecâ'at, 'iffetden mürekkebe olan bu üç kuvvetiñ (2) i'tidâl dereceleri fezâ'il-i memduhadan, diğeri ise merâtib -i (3) reziledendir.

(4) Hikmet, şecâ'at ve iffet denilen üç mühim rûkn-i ahlâkiyyeniñ (5) biri birine zahîr olarak mertebe-i kemâle gelmesi " "adâlet" denilen (6) nûrdîde- i insâniyeti vücûda getirir.

(7) Terbiye-i cismâniyyeden maksad sıhhat olduğu gibi terbiye-i rûhâniyyeden (8) maksad da fezâ'il ile ittisâfdır. İşte o fezâ'il burada mümkün mertebe (9) hulâsa iderek sırasıyla ta 'dâd ideceğiz.

(10) Her şeyiñ ifrâtı da, tefrîti de şüphesiz muzırdır. Ahsen-i (11) a'mâl i'tidâldir. Binâ'en- 'aleyh her fazîletiñ fazîlet olması ağrâz-ı (12) fâsideye mübtene olmayarak vücûda gelmesiyle meşrûdur. Meselâ (13) izhâr-ı şecâ'atde medh-i 'umûmîyye mazhariyet ârzûsu mevcûd (14) ise fazîlet sayılmaz. Hikmet ve 'iffet de böyledir. Kuvve-i şehevîyye (15) insânlar için lüzûmlüdür; Fakat ifrâtından vukû'a gelecek mazaratlar (16) hadden efzûndur. "Her ma'siyet şehvetden"dir. Kavli hâkim-ânesi (17) pek ma'rûfdur. Buña inhimâk bir maraz-ı rûhâniyyedir. Lezâiziñ (18) eñ lezîzi fazîletdir. Tefrîtde dahî 'aynı mazhûrlar mevcûddur. (19) Binâ'en- 'aleyh her şeyde i'tidâl menfa'atleri ifrât ve tefrît mazaratları (20) da'vet ider.

### **Sayfa 17**

#### **Ders 7**

#### **(1) Hikmet ve Aksâmı**

(2) Hikmet, ihtiyârî olan fi'illerde rûhuñ iyiyi kötüden (3) ayırması demek olan bir hâl, yâhûd bir mâdde üzerine eñ (4) toğru hükmi bulup çıkarmaktır.

(5) Hikmetden şu fazîletler tevellüd idiyor:

(6) Safvet-i zihn: Bir şeyiñ ibtidâsından soñunu kolayca (7) anlamak hassasıdır.

(8) Cevdet-i fehm: Bir şeyiñ tefer‘undan aslına intikâl itmekdir. (9) İnsânda hayâtıñ vücudına intikâl gibi.

(10) Zekâ: Evvelinden soñuna zihniñ sur‘atle intikâlidir

(11) Hüsn-i tasavvur: Bir şeyi anlamakda münâsib haddi ve mikdârı (12) gözetmek hâssasıdır.

(13) Suhûlet-i te‘allüm: Öyle gayret-i za‘ide sarfına hâcet kılmaksızın (14) istenilen şeyi anlayıvirmek hâssasıdır.

### Sayfa 18

(1) Hıfz: Öğrenilen şeyleri zabt itmek. Kuvve-i hâfıza gibi.

(2) Tahattur: Hıfz idilen şeyleri ârzû-i takdîrinde külfetsizce (3) hâtıra getirmek.

(4) Şecâ‘at ve aksâmı: Şecâ‘atinde âtiyedeki fazîletler (5) tevellüd ider:

(6) Kibr-i nefis: Fakîrliğe, zenginliğe, medhe, zemme bakmayarak (7) ahvâl-ı ‘âlemden müte‘essir olmamak ve ‘ulüvv-i himmete hâlel getirmemektir.

(8) ‘Azm-i himmet: Her şeyiñ iyisini kötüsünü bilerek fezâile (9) iştiyâk ve dünyânıñ ne sa‘âdetinden mesrûr ne de felâketinden mahzûn (10) olmamaktır.

(11) Sabr: Elemlere, musîbetlere, felâketlere karşı mukâvemetle (12) sebâtdir.

(13) Necdet: Herkesiñ yapamayacağı iyi ve büyük işleri (14) hüsn-ü ifâyâ teşebbüs büyüklüğüdür.

(15) Hilm: Gazab ve hiddet zamânında yavaş olmak fazîletidir.

(16) Sükûn: Te‘enni ile hareket ve her husûsda hiffet ve tezlik (17) göstermemektir.

(18) Tevâzu‘: insânıñ kendini kimseden büyük görmemesi (19) ve kendinden dûn derecede olanları da küçük ‘add itmemesidir. (20) Fakat bu hâssayı ifrâta ya‘nî riyâ derecesine götürmemelidir. (21) Çünkü bu hâl zillet derecesidir ki asla makbûl değildir.

### Sayfa 19

(1) Şehâmet: İyi nâm kazanmayı muceb büyük işler görmege (2) nefsiñ hırs ve iştiyâkıdır.

(3) Tahammül: ‘Alî fazîletleri kazanmak yolunda vücûdu yormaktır.

(4) Hemiyet: ‘Irz, dîn ve şeref-i insâniyeti muhâfaza yolunda (5) sarf-ı gayreti lâzımeden bilmektir.

(7) Rikkat: Elemlî bir şey’, görüldüğü zemân, nefisde te‘essür (8) duymak, fakat o elemleri de izâleye çalışmaktır.



## Ders 8

### (9) ‘Adâlete Dâ’ir

(10) Hikmet, şecâ‘at ve ‘iffetiñ hüsn-i âhenk ictimâ‘ından “ ‘adâlet’iñ (11) vücûda geleceği yukarda bildirilmişdi.

(12) ‘Adâlet bir esâs cevherdir! İfrât ve tefrîti yokdur. (13) Mukâbili cevri ya‘nî zulmdür. Her dürlü haksızlıklar zulm kelimesinde (14) dâhildir. Zâlimler, ‘âkıbet-i ‘adâlet önünde zebûn olmuşlardır. (15) ‘Âdil-i hakîki Cenâb-ı Hak’dır. Bir mülkde ‘adâlet hükm sürerse (16) orada bulunan milletler, kavimler şüphesiz bahtiyâr olurlar.

### Sayfa 20

(2) Cenâb-ı Hakk kullarına ‘adâletle iş görmeği ve zulmden ictinâbı (2) emri buyurmuşdur. Bir hak kimiñ ise oña verilmesi her fenâlık (3) yapanıñ dûçâr-ı mücâzât idilmesi de bu meyânda dâhildir.

(5) ‘Adâletden de birçok fazilet doğar ki onlarda âtîde (5) gösterilmiştir:

(7) Sadâkat: Garazsız muhabbetdir. İnsân kendi nefesine (8) ‘aid hayırlı bir şeyi isterse onu dostları içinde ârzû itmesi (9) bir eser-i sadâkatdır. İnsânıñ vatan ve milletine sadâkatine de buradan (10) anlaşılır. Vatana, millete sadık olanlar dâ’imâ kazanırlar.

(11) “En-necâtü-ı fi’s-sıdk

(12) Ülfet: Fazl ve kemâl sâhibleriyle imtizâc tab‘ keyfiyyetini (13) gösterir bir meziyyetdir. Kötü kimselerle görüşmekden dâ’imâ mazarrat (14) geleceği şüphesizdir.

(15) Vefâ: İnsânlara yâr-ı gam-küsâr olmak, dostı felâket (16) zamânında tesellî ile izâle-i te‘essürâta çalışmak hülâsa ‘aklen (17) şer‘ân, mezmûn olmayan şeylere hakikatli bulunmaktır.

(18) Teveddüd: Hüsn-i hâl sâhiblerinin hüsn-i teveccühlerini (19) kazanmağa çalışmak ve onlarla bi’t-tab‘ kardaşça geçinmektir.

(20) Mükâfât: İdilen bir hizmete veya bir iyiliğe karşı (21) yâ mislî veya daha ziyâdesiyle mukâbele itmektir ki mukâbili mücâzâtdır.

(22) Mükâfât: İnsânları a‘mâl-i haseneye terakkî ve te‘âliye sevk

### Sayfa 21

(1) ider. Mücâzatda haklı olmak şartıyla yine insânları fenâlıklardan (2) sakındırır. Mücâzâtdan maksad intikâm değil, ıslâhdır. İntikâm (3) vahşilere yakışan mu‘âmelelerdendir.

(4) Hüsn-i şirket: Alışverişde insâfî elden bırakmamak (5) i‘tidâli gözetmek, ihtikârdan kaçınmaktır.

(6) Hüsn-i kazâ: İnsâna iyilik eylediği sırada başına (7) kakmamak ve ondan nedâmet itmemekdir. Bu mu‘âmele, nâ-dânlara, terbiyesizlere (8) yakışır hâletdendir. Hele hanımlar bu gibi hâllerden soñ derece (9) çekinmelidirler.

### **Ders 9**

#### **(10) Şefkat, Sıla-i Rahim, Islâh-ı Zâtü'l-Beyn, Tevekkül**

#### **(11) Teslîm, Rızâ, ‘İbâdet**

(12) Şefkat: İnsânın ebnâ-yı cinsine ‘ârız olacak elemlere, (13) kederlere karşı müte‘essir olması ve onların izâlesine gayret ve delâlet (14) eylemesidir. Ana şefkati bu bâbda eñ esâslı numûne teşkil ider. (15) Vâlideler, evlâdının husûl-i istirâhati için uykularını,

### **Sayfa 22**

(1) istirâhatlerini fedâ iderler. Bu hâssa eñ ziyâde analara virilmiştir. (2) Çocuk büyütmek, terbiye itmek pek şerefli bir vazîfe olmakla (3) berâber pek de müz‘icdir. Cenâb-ı Hakk’ın bu hâssayı olanca kuvve-i (4) ibzâleyesiyle kadınlara, vâlidelere ihsân buyurması onları (5) bu meşakatlere karşı mukâvemetli bulunduruyor. Fakat bizde ‘âdet (6) hükmüne girmiş ba‘zı şefkat eserleri vardır ki şefkat olmakdan (7) ziyâde mazarrat husûlüne yardım iderler.

(8) Meselâ: Hastalığı sebebiyle tabîb tarafından netmek yemesi men‘(9) idilen bir çocuğa vâlidesince – açlıktan zebûn olmasın (10) fikriyle – netmek yedirilmesi o çocuğun cehâlet sebebiyle hayâtına (11) kıyılması dimekdir.

(12) Sıla-i rahim: İnsânın akrabâsını, memleketini ve hatta ‘umûm (13) ebnâ-yı nev‘ini mevcûdiyetinden intifâ‘da müşârik kılmasına sıla-i rahim (14) ta‘bîr olunur.

(15) Islâh-ı zâtü'l- beyn: İnsânlar beynindeki ihtilâfları, (16) münâza‘ları, husûmetleri hüsn-ü sûretle hall ü izâleye gayret (17) itmekdir ki birçok fenâlığı vukû‘undan evvel men’e hâdim bir hareket-i (18) insâniyye, bir fazîlet-i ahlâkiyyedir.

(19) Tevekkül: Esbâbına tevessülle berâber müsebbebâtı Cenâb-ı Hakk’a havâle (20) ma‘nâsındır.

(21) İnsânın, ‘ırz ve nâmûsuna, cânına, mâlına, vatan ve milletine

### **Sayfa 23**

(1) bir fenâlık gelmesi muhakkak iken def‘i çâresine çalışmayub da “mütevekkilim” (2) demek ‘ afv olunmayacak kabâhatlerdendir.

(3) Teslîm: Emr-i hakka tamamiyle mutâva‘at ve hüsn-ü rızâ göstermek (4) ve bu husûsda ‘aklına mülâyim gibi görünmeyen husûsâtta muhâlefeti, (5) i‘tirâzı terk eylemekdir.

(6) Rızâ: Musîbetlere düçâr olanlarıñ me'yûs ve muğber olmayarak (7) mukedderata karşı hoşnutsuzluk göstermeleridir.

(8) 'İbâdet: Cenâb-ı Hakk'a kulluk, şer'î şerîfîñ emirlerine (9) imtisâl, nevâhîsinden ictinâb itmek ve ehlu'l-laha ta'zîm eylemektir.

(10) 'İbâdet bir maksad tahtında değil, mücerred vazîfe olmak üzere (11) icrâ olunmalı ve sırf rızâ-yı rabbânîyi tahsîl cihetine (12) ma'tûf bulunmalıdır. 'İbâdet nef'i vücûd içinde elzem bir vazîfe-i (14) insâniyedir.

### **Ders 10**

#### **(15) 'İffet ve Aksâmı**

(16) 'İffet, kuvve-i şehevîyyeniñ i'tidâlından 'ibâret bir fazlîlet-i ahlâkîyyedir.

### **Sayfa 24**

(1) Bir insân nâmûsını, haysiyeti muhâfazaya çalışır ve 'ayıb olan (2) şeyleriñ kâffesinden kaçınırsa 'afif veya sâhib-i 'iffet olmuş olur.

(3) Hanım kızlar, 'iffet denilen fazîlet bi'l-hâssa kadınlara 'aid bir (4) meziyyetdir. 'Afif olmayan bir kadın hanımlığa istihkâk kesb (5) idemez. Çünkü nâ'afif kadınlar nâmûssuz kısmından dimekdirler ki (6) ta'ife-i nisânîñ kısm-ı rezîli sayılırlar.

(7) Dînimiziñ, hikmet-i ahlâkîyyeniñ icâbı olan tesettüre ri'âyet (8) itmeyerek açık, saçık gezmek hiç şüphe itmeyiniz ki 'iffete (9) mugâyirdir. Bunun gibi nâ-mahrem erkeklere yüzünü göstermek, onlara (10) mültefit davranmak, o gibilerle görüşmekte tabî'i hanımlarıñ (11) nâmûsunu haleldâr iden seyyi'ât-i ahlâkîyyedendir.

(12) Hulâsa 'afif hanımlar nâmûslu kimseler dimekdir. 'İffet (13) altunlardan, dünyânîñ bütün hazînelerinden daha değerli bir meziyyetdir. (14) Nâmûsunu satanlar, yâhud 'ırzına hâlel getirenler ma'nâyı tamıyla (15) alçakdırlar. Hanımlarıñ kıymetleri 'iffetleriyle takdîr olunur. 'İffetten (16) tevellüd iden fazîletler pek çoksa da biz bir kısmını bildirelim;

(17) Hayâ: Bütün kabâhatlerden, bütün mu'ayyebâtdan çekinüb (18) geri durmak hayâ dinilen fazîleti vücûda getirir. Hayâsız insân (19) denildiği vakit onuñ ne yolda bir kimse olduğunu añlarız. (20) Hayâ, iktizâ-yi namûsdur. Bu sebeble " hayâ imândandır." buyurulması (21) pek büyük bir hakîkattir.

### **Sayfa 25**

(1) Sabır: 'İffetten mütevellid sabır istenilen şeye nâ'il olamamağa (2) yâhûd fenâ bir hâle karşı tamâmî tahammül demek olur. Sabır (3) ve sebât muvaffakiyatıñ anahtarıdır. Cenâb-ı Hakk Kurân-ı Kerimde (4) " Allah sabır idici kulları ile berâberdir."



buyurmaktadır. ‘Aleniyân (5) şehvet hengâmında bu gibi felâket vücûda getirecek âteşîn (6) emellere karşı mukavemet ne büyük bir zaferdir.

(7) Nezâhet: Gerek kendisine, gerek âhire ziyân ve zulm (8) itmeyecek bir tarz-ı sâlimde mal kazanmak ve onu iyi ve nâfi‘ yerlere (9) sarf etmek dimekdir.

(10) Kanâ‘at: Zarûreti def‘ idecek kadarla iktifâ itmekdir. (11) Hırs ve tama‘ dâ‘imâ zillet ve mazzarat da‘vet ider. Fakat çalışmakta (12) tahsîl-i ‘ilm ve ma‘rifetde def‘i zarûret idecek mikdârla iktifâ (13) câ‘iz olamaz. Bu yolda terakkî elzemdir. Kanâ‘at hakîkaten bitmek (14) tükenmek bilmeyen bir hazînedir. “ El-kanâ‘atü’l-kenzül la-ye‘fnî”.

### Ders 11

#### (15) Vakâr, Rıfk, Hüsn-i Sulûk, Vera‘, İntizam ve Sehâ

(16) Vakâr: İnsânın istediği şeylere karşı te‘enni ile

#### Sayfa 26

(1) davranması ve ‘izzet-i nefsinı gözetmesidir. “ ‘Acele iden nâdim (2) ictinâb iden sâlim olur.” dimeleri pek doğru bir sözdür. (3) Çünkü ‘acele, yolunda yapılacak bir şeyi ‘ale’l- ekser bozar.

(4) Rıfk: İyi şeylerde mülâmeyet ma‘nâsıdır. Guzuvv-bâne (5) mu‘âmeleler, lüzûmsuz hiddetler, şiddetler insânı bi’t-tab‘ mahcûb ider.

(6) Hüsn-i sülûk: İyi ahlâkı ve ‘ilm-ü ma‘rifeti tahsîl etmek (7) gibi insânlığın kemâline hâdim şeylere muhabbet etmek hüsn-ü sülûkü gösterir.

(8) Vera‘: Şer‘an, ‘aklen, mürüvveten, muvâfık olan şeylere (9) muhabbet vera‘ dinilen fazîleti bildirir.

(10) İntizâm: Her işin lâıyk ve maslahata muvâfık sûretde (11) icrâsına muktedir olmaktır.

(12) Meselâ: Bir işe başlarken evvelâ onun iyi, kötü, kolay, (13) ve muvaffakiyeti müntec cihetlerini ve esâs maksada olan mutâbakatını (14) düşünmek ve yoluyla, düzgün olarak çalışmak bir eser-i (15) intizâmdır. İnsân, yemede, uyumada, çalışmada, gezmede, (16) içmede, def‘i hâcetde intizâmı gözetirse sıhhatine pek çok yardım itmiş (17) olur. Ya‘nî bunları mu‘ayyen vakitlerde yapmak yolunu bilirse mes‘ud (18) olur. Bir hânenin intizâmı orada her şeyin yerli yerinde (19) ve düzgün olarak bulunmasıdır.

(20) Bu keyfiyyet zan olduğu kadar kolay bir şey’ olmamakla berâber (21) bi’l-hâssa icrâsı elzem ve hele hanımlar için pek mültezemdir.

### Sayfa 27

(1) Bir odada intizâm bulunmazsa içindekilere kasvet vireceği (2) şüphesizdir. Bir sandıkda intizâm olmazsa aranılan şeyler (4) kolaylıkla bulunmaz. ‘Ale’l-husûs sandığı karışdırı karışdırı (5) eşyâ pörsür veya kirlenir. Görülüyor ki intizâm insânların her (5) hâlde tevessül etmeleri elzem olan şeylerden biri ve hanımlarında (6) eñ degerli meziyetleridir.

(7) İntizâm yalnız meskende, eşyâda değil, hâlde, sözde, (8) yazıda, san‘atda hülâsa her mes‘elede olabilir. Muntazam söz (9) söylemek, hâlinde intizâmı muhâfaza itmek muntazam yazmak şüphesiz (10) büyük ma‘rifetdir.

(11) Sehâ’: Lâyık olan şeyi lââyık olan kimseye lââyık (12) kadar virmek demek olan bir fazîlet-i insâniyyedir. Sehânın kerem, (13) îsâr, neyl, semâhat gibi envâ‘ı vardır.

(14) Sehâ’ ifrâtı bulursa isrâf olur ki harâm ve muzırrdır. Sehâ’ (15) cömertlik demektir. Fakat bunda mukâbeleten bir şey beklemek, bir (16) menfa‘at gözetmek gibi maksadlar olmamak, gönül hoşluğuyla vukû‘a (17) gelmek lâzımdır. Cidden muhtâç ya‘ni çalışmaga kudreti olmayan hüsn-ü (18) hâl sâhiblerine tasadduk şer‘an câ‘iz ve müceb ecr-i ‘azîmdir. (19) Dilencililiği san‘at ittihâz itmiş sağlam kimselere mu‘âvenet itmek (20) onları ahlâksızlığa teşvîk demek olur.

(21) Sehâ’ pek büyük bir meziyyet ve fazîletdir. Bunuñ mukâbili

### Sayfa 28

(1) buhldir ki bizde bu gibi eli gâyet sıkı kimselere pinti dirler. (2) Bu bir sıfat-ı kerîhedir. Cömertlik evvelcede yazdığımız gibi elinde (3) avucunda olanı atub savurmak değildir. İnsân dâ‘ima idâreli (4) davranmak lüzûmda, mahallinde sarf itmek yolunu bilmek gerekir.

### Ders 12

#### (5) Hakka ve Hakîkate Muhabbet Lüzûmu

(6) Her insân hak ve hakîkate hizmetle bahtiyâr olur. Merdlik (7) hakîkate taraftarlıkdadır. Bir kimseniñ hâtırı için, yâhûd (8) bir menfa‘ate nâ‘iliyyet maksadıyla hakîkatden ayrılmak, yalancılığı, riyâ- (9) karlığı ihtiyâr itmek büyük denâ‘etlerden biridir.

(10) Hakîkat fi‘l-hakîka işine gelmeyenler nazarında acıdır. Lakin (11) buña tâbi‘yyet mutlaka tatlı semereler verir. Biriniñ hâtırı için (12) yüzine gülmek, ri‘âyet maksadıyla, haksızlığı haklı göstermek, (13) iyi yol bilinüb dururken ayrılmak bir

hakikatı saklamak (14) bir doğruyu sevmemek çok mazarrat tevliid iden ahlâksız- (15) lıkdandır.

### Sayfa 29

(1) Şu dünyâda bir âdem kendi hakkını ve haddini bilirse eğri (2) yola gitmez. Hakikat insânın kendi ‘aleyhinde bulursa hüsn-ü (3) kabûl ve telakkî eylemek büyüklük eseridir.

(4) Hakkı söyleyen, yalandan ictinâb iden, hakikat dâ’iresinde (5) hareket eyleyen kimselere dâ’ima kazanır. Fakat bir hakikat-ı müceb (6) felâket olacaksa onu ihfâ eylemek yâhud başkalarının fevk (7) ’l-âde hicâbını intâc eyleyecekse ‘alenen meydana çıkarmamak ya’nî işi (8) nâdânlığa da urmamak iktizâ ider.

(9) Bir de hasbe’l-beşeriyye her hakikatı anlamak veya olanda ta’yîn (10) eylemek ba’zen mümkün olamaz; Bu gibi hâllerde işi iyice tedkîk (11) itmek, bilenlerden sorub öğrenmek lâzımdır.

(12) Doğrulukdan kimse mazarrat göremez, görsede hakkı (13) zâhirdir. Fakat yalancılıktan gelecek mazarratlar nihâyetsizdir. (14) Meşhûr meseldir ki; yalancının evi yanmış da kimse inanmamış (15) dirler.

(16) “ Âteşe yansada beyt-i kezzâb

(17) İnanıp götürmez kimse aña âb”

(18) Yalancı her yerde mahcûb olur. Haysiyeti kalmaz, herkesin (19) nefretini da’vet ider.

(20) Yalan pek büyük fenâlıklar yapmağa müsâ’iddir. Hanımlar bu gibi

### Sayfa 30

(1) mezmûm sıfatlardan da dâ’imâ hak ve hakikate hizmet (2) eylemelidirler.

### Ders 13

#### (3) Âdâb-ı Tekellüm ve Sohbet

(4) Bir kimse söz söylediği veya diğer biriyle görüşdüğü (5) sırada âtîde yazılı olan şeylere dikkat itmelidir.

(6) 1- Mümkün mertebe az söylemek, çok söyleyen çok (7) yañılır.

(8) Cenâb-ı Hak insâna bir ağız, fakat iki kulak virmiştir. (9) Esna-yı sohbetde münâsebetsiz tekrarlardan sakınmalıdır.

(10) 2- Söyleyenin sözi kısa kesmek ve diğerlerine de söz (11) için nöbet virmek lâzımdır. Çünkü sözde devâm eylediklerini (12) ebkemiyetde bırakmak diñleyenleri usandırır; Söyleyenden de nefret (13) hâsıl itdirir.

(14) 3- Diğerlerinin sözi bitmeden onun sözünü kesüb



### Sayfa 31

(1) söze başlamak büyük terbiyesizliktir. Söylenen sözi bi'tab' (2) neticeye kadar dinlemek iktizâ ider.

(3) 4- Başkalarının ifşâsına lüzûm görmedikleri şeyleri (4) sakladıklarından dolayı hiddet itmekle berâber onları ânlaşmada (5) merâk etmek, sormak, çalışmak 'abestir.

(6) 5- Bi'l-hâssa büyüklerle konuşulduğu sırada kinâye (7) tarîkiyle söz söylemek 'ayıbdır.

(8) 6- Söz söylerken - karşıda sağır varmış gibi- (9) haykırmak lâyük olmadığı gibi muhâtabın güçlkle anlayabileceği (10) derecede yavaş söylememelidir.

(11) 7- Baş, kaş, göz, el vesâ'ire gibi 'azâ ile (12) işâret ederek söz söylemek, yâhûd ötekiniñ berikiniñ (13) taklîdini yaparak sohbet etmek 'ayıbdır.

(14) 8- Başkasına söylenen sözede karışmak aslâ câ'iz (15) değildir.

(16) 9- Söz arasında " aňladın mı, baña bak, " gibi (17) ta'bîrlerden sakınmalı, iktizâsında " 'arz idebildim mi" yâhûd (18) aňlatabildim mi? dimelidir.

(19) El-hâsıl söylenen sözler mâlâ ya'nî olmamalı, dünyevî uhrevî (20) fa'ide virecek sözler sarf edilmelidir.

### Sayfa 32

#### Ders 14

##### (1) Âdâb-ı Ekl ü Şurb

(2) İnsânın gerek yemekde, gerek içmekde ri'âyet ideceği bir takım (3) şartlar vardır ki bunlar âdâb-ı ekl ü şurbdur ve ber- vech-i âtîdir;

(4) 1-Ta'âma başlamadan evvel veya sonra elleri güzelce (5) yıkamak elzemdir.

(6) 2- Yemeğe veyâ içmeye başlamadan evvel besmele (yavaşça) (7) çekmek ve hitâmında Cenâb-ı Hakk'a hamd ve şükür eylemek lâzımdır.

(8) 3-Bir yerde ta'âm edildiği sırada varıldığı zamân (9) karın aç ise teklîf-i vâkî' üzerine oturub ta'âm etmek, karın (10) tok ise teşekkürle berâber karını tok olduğundan bahisle ayrıca (11) bir mahale oturulmalıdır.

(12) 4- Ta'âmda iki eli birden bulaştırmamak, mümkün olduğu (13) kadar sağ elin üç parmağıyla ta'âm olunmalıdır. (çatal, kaşık (14) mevcûd ise buña da hâcet kalmaz).

(15) 5-Sofranın üstünü kirletmemeğe ve üstünde bir şey'

### Sayfa 33

(1) dökmemeye gayret edilmelidir. Sofraya otururken havlu almak (2) lâzımdır.

(4) 6- Esnâ-yı ta'âmda aç gözlülüğü aındıracak 'aceleden (4) gözlerini açmaktan sakınarak tadrîci yemek ve ta'âma evvela (5) büyükleriñ başlamasını beklemek lâzımdır.

(8) 7-Ta'âmda bulunanlarıñ yüzlerine, lokmalarına bakmak veyâ sahân (9) ve tabakdaki ta'âmdan kendi önünde olmayan aksâmdan almak gayr-ı (10) câ'iz ve terbiyesizler gibi ağız şapırdatmak, yemekde hazır bulunanları (11) iğrendirecek veyâ nefret idecek şeylerden sakınmak iktizâ ider.

### **Ders 15**

#### **(12) 'Âdab-ı Hareket ve Sukûn**

(13) İnsânıñ yürürken veyâ otururken ri'âyet itmesi lâzım (14) gelen âdâb vardır ki ber- vech-i âfîdir.

(15) 1- Yürürken ne pek yavaş, ne de pek çabuk gitmek,

(16) Yürürken omuzlarını çarpıtmak, kollarını gayr-ı

#### **Sayfa 34**

(1) tabî'i sallamak, kendi kendine konuşmak, el vesâ'ir 'uzuvlarıyla (2) ba'zı işaretler yapmak, başını yere eğmek, göğsün müte'azzım-âne (3) fırlatmak gayri câ'izdir.

(4) 3- Oturuken başını eline dayanak, yâhûd dizine (5) dayamak, boynunu bir tarafa eğmek 'abesdir.

(6) 4- El ile burnunu, ayaklarını karışdırmak pek (7) büyük 'ayıblardandır.

(8) 5- El parmaklarını ağza sokmak, burunuñ içine (9) sokmak, parmakları çıtlatmak, gayr-ı münâsib sedâ çıkararak (10) esnemek de câ'iz değildir.

(10) Esnemek geldiği vakit sağ eliñ içiyle ağzını örtmek (11) ve nâmünâsib sadâ çıkarmamağa çalışmak icâb ider.

(12) 6- Kendinden büyükleriñ karşısında ayak ayaküstüne (13) atub oturmak terbiyeniñ hilâfıdır.

(14) 7- Birkaç kişi ile berâber bulunulduğu sırada uyuklamak (15) 'abes olduğu gibi herkesiñ kendi haddine göre lâyıık olduğu (16) mahale oturması da lâzım gelir.

(17) 8- Gelen misâfire karşı dâ'imâ güler yüz göstermek, (18) tatlı dille gönlünü almakda icâb-ı maslahatdır.

**Sayfa 35****Ders 16****(1) Sa'yiñ Fazileti**

(2) Sa'y ya'nî çalışmak insân için eñ lüzûmlu bir keyfiyettir. (3) Dünyâda her şey çalışmakla vücûda gelir. İnsân yemek lokmalarını (4) yutmak için bile dişleriyle ezmeğe, çalışmağa muhtâcdır. Çünkü (5) şu dünyâda hiç bir eser mü'essirsiz vücûda gelemes. Ya'nî kendi (6) kendine husûl bulamaz. Zenginlik isteyenler çalışmalıdırlar. (7) 'İlm ve ma'rifet tahsîlini ârzû idenler sa'yden asla geri kalmazlar. (8) Hayât ve sıhhat bile sa'ye muhtâcdır. Vücûdumuzda ki 'uzuvlar hareket (9) itmezse gine turur. Hayât söner; gider. Yaşamaktan maksad (10) çalışmak ve mehasini iktisâb itmektir.

(11) Cenâb-ı Hak "leysü'l- insânü'l-ilâ mâsa'ı" fermânıyla kullarına (12) çalışmanıñ farîzadan olduğu bildirmiştir. Ciddî çalışanlar (13) istediklerine nâ'il olurlar. Çünkü çalışmanıñ elinden hiç (14) bir şey' kurtulmaz. Dünyâda ölümden başka her şeyiñ çaresi (15) bulunur. Çalışan kazanır, ten-perver oturanlar dâ'imâ gâ'ib iderler. (16) Tenbellik hayâta sıhhate mazarrat verir.

**Sayfa 36**

(1) Dünyâda dâ'imî bir sa'y ve 'amel vardır. Her zerre çalışmağa (2) müftekirdir.

(3) Hanım kızlar, hâneñizde bulunduğunuz sırada işleriñiz (4) varken vücûdum yorulur diye tenbel oturmuyunuz. Tenbellik esâsen (5) vücûduñuzu harâb ider; Fakat sa'y ihyâ ider.

(6) Eviñizde yemek pişirmek, ortalık süpürge, ütü, (7) dikiş, örgü, ortalır toplamak ve buña mümâsil işler siziñ (8) için hayât ve kuvvettir. Yoksa minder çürütmek 'aynı zamânda (9) vücûdları da çürütür. Vaktinde dersinize çalışınız. Vücûduñ (10) fa'âliyeti da'imâ onuñ kuvvetini artırır. Söylediğimiz tarzda çalışan (11) hanımlarıñ vücûdları gürbüz, kuvvetli olur. Ekser cılız (12) hanımlarıñ zaif böyle işsiz, güçsüz oturmaktan 'adem-i hareketden (13) ileri gelmektedir. Yemek yer, oturur, iki adım yürür, (14) oturur. Hânede iş görmezse 'uzuvlar sertleşir, etleri (15) bozulur. Hulâsa o vücûdun kuvveti, kanı azalır. Çalışkan (16) aç kalmazlar, dâ'imâ ve te'âlî iderler.

(17) Tenbel insânlar cem'iyet-i beşeriyye için pek büyük zelildirler. (18) Sa'y ve gayret fakr ve zaruretiñ eñ mü'essir devâsıdır.



**Sayfa 37****Ders 17****(1) Tesettür**

(2) Tesettürün ma'nâsı örtünmektir. Hadü'l-zamane gelmiş bir hanım (3) başını, yüzünü, vücûdunu örtmek mecburîyyetindedir. Meselâ dokuz (4) yaşına girmiş bir kız artık sokağa baş örtüsüz çıkmamalıdır.

(4) Dînimizde tesettür farzdır. Cenâb-ı Hak, ta'ife-i nisvânın nâ-mahrem (5) olan erkeklere karşı örtünmelerini emr buyurmuştur.

(6) Bir hanımın - genç ve ihtiyâr olsun- 'ale'l-'umûm saçları, (7) bedenleri, hatta sesleri bile nâ-mahremdir. Buralarının görünmesi (8) harâmdır. Hatta hanımlar namâz kılariken bile saçlarının bir rub'ı (9) (dörtde biri) örtü hâricinde kalırsa namâz câ'iz olamaz.

(10) Peder, birâder 'amca, dayı, zevc, birâder veya hemşîre (11) zâdeden gayrı olan erkekler ta'allukâtdan da olsalar onlara karşı (12) örtülü bulunmak şer'an icâb ider.

(13) Örtülü kadınlar ahlâk-ı fâzilelerini daha ziyâde muhâfaza itmiş (14) olacakları gibi erkeklerinde 'aynı zamânda şehvetlerini tahrîk gibi (15) seyyiâta kapılmalarına sed çekilmiş olur. Demekki tesettürün hikmeti

**Sayfa 38**

(1) evvelâ ahlâk-ı haseneyi muhâfazaya müsteniddir. Sânîyende hanımların birçok (2) hastalık mikroblarına yatak olacak saçlarını ve nâzik olan (3) yüz ve tenlerini o gibi marazlardan vikâye gibi hıfz-ı sıhhat esâsında (4) müsteniddir.

(5) Bu hâlde hanımlar için örtülü bulunmak şüphesiz hem kâ'ideli (6) ve hemde şerefliidir. Şân-ı nesâ'isini, 'iffetini, hukûkını muhâfaza (7) itmek üzere her hânımın emr-i mestürine i'tinası şartdır.

(8) Hanım kızlar, gerek yeldirmeler, gerek çaşaf ve ferâceler (9) elbise değil, ziynet vâsıtası da hiç değildirler. Bunlar haricî (10) birer setre makâmındadır. Dimek ki bunları giymek örtülü bulunmak (11) içindir. Bu takdîrde bunları vücûdı yabancı nazarlarda göster-(12)meyecek derecede örtebilmeli ve öyle lüsûmsuz süslerle kapılmamalıdır.

(13) Çarşafın üstünü pelerin tarzında kısa yapub, kolları (14) açmak yâhûd göğsü göstermek peçeyi kısa veyâ pek ince, (15) kullanmak 'abes ve maksada da muhâlifdir.

(16) Bir takım yeñi çıkmış şeylere, Avrupa modalarına kapılmak, (17) kendi şeref-i dîni ve milliyemizi unutmak asla câ'iz değildir. (18) Alafranga şeyler frenklere yakışır. Bir hanım yukarda sayılan (19) yakın ta'allukâtdan gayrı yalnız İslâmlara değil bi'-l cümle Hıristiyân (20) erkeklere karşıda nâ-mahremdir.

(21) Çarşılarda mağazalarda ( Hıristiyânlara karşı nâ-mahremlik

### **Sayfa 39**

(1) yokdur, fikr-i sakîmiyle) yüzi, gözi açmak harâm ve pek büyük (2) günâhdır. Bu yolda hareket idenler emr-i ilâhîyi dinlememiş olurlar.

(3) Hanımların, çarşıya gidecek velî veya erkekleri varken (4) çarşıya bi'-z zât gitmeleri dahâ 'abesdir. Çarşıdan erkeğin (5) numûnelikler getirmesi ve hanımın oña göre beğenmesi mümkündür. (6) Fakat mahrem erkeği olmayanların çarşıya alışveriş itmek (7) üzere gitmeleri zarûrî ise de her hâlde iyice örtülü (8) bulunmaları şart-ı aslîdir.

(9) Açık saçık kızları sahib ü vicdân erkekler beğenmez. (10) Bu gibi hanımlara iltifât idenler onlarla eğlenmek gibi hilâf-ı edeb (11) ve nâmûs-ı hareket içindir.

(12) Bir hanım ne kadar mestûr olursa nazar-ı hakîkate o kadar (13) beğenileceğini iyi bilmelidir. Lâyıkıyla kendini setr idenlere karşı (14) istihzâde bulunanların kendileri eğlenilmeğe şâyandırlar.

(15) Kendi dînine göre hareket idenleri kimseniñ ta'yib itmeğe (16) hakkı yokdur. Asıl istihzâyaya şayeste olanlar dîniñ, 'akl-ı (17) selimiñ 'hâricinde hareket idenlerdir. Siz bir takım münâsebetsiz (18) güzelliklere heves etmeyiz. Dînimiz bizi mes 'ûd idecek vesâ'iti (19) hâ'izdir.

(20) Hülâsa her hanım evvelâ, bekâr, genç ve ihtiyâr olsun

### **Sayfa 40**

(1) şer'î şerîfiñ emr itdiği dâ'irede mestûriyyete i'tinâ itmeli, şân (2) ü şeref -i nisâ'î ve millîsini muhâfazaya gayret eylemelidir.

### **Ders 18**

#### **(3) Kızların Hanımların Ebeveyn, Ta'allukât ve Ahbâsına**

#### **(4) Karşı Mu'âmeleleri**

(5) Peder ve vâlidelerimiz demek olan ebeveynimiz bizi dünyâyâ getirmek, (6) bir haylî emek sarfıyla beslemek, büyütme, bizim yolumuzda, (7) rahatlarını fedâ itmek gibi fedâkarlıklar sâhibleri olduklarından (8) haklarında pek derîn bir eser-i hürmet ve muhabbet beslemek bizim için (9) elzem ve şükrân-ı ni'metdir.

(10) Düşünmeliyiz ki onlar olmasaydı biz dünyâya gelmeyecek (11) bu hâlî bulmayacaktık, demek oluyor ki peder ve vâlidemiz bizim (12) veliyy-ni‘metlerimizdir. Esâs mâye-i vücûdumuzu pederimizden vücûdumuzuñ (13) kanını vâlidemizden aldık. Uğurumuzda da bu kadar akçeler sarf iden, (14) bizi insân eyleyen onlardır. Bu hâlde ebeveyniñ elleri öpülmeli, (15) hayır du‘aları alınmalı, onlara bi‘l-vücûh yardım idilmeli, her dürlü

### Sayfa 41

(1) iyiliklerine çalışılmalıdır. Pedere vâlideye hatta teyzeye, hâlâyâ (2) büyük birâdere, ‘amuca ve dayıya karşı hürmetsizlik, itâ‘atsizlik (3) göstermek, onlarıñ emirlerine sert nazarla bakmak, burun (4) kıvırmak hilâf-ı terbiye vü edebdir. Kendini bilen bir hânım kız (5) bu yoldaki terbiyeden de şüphesiz hissedardır. Onlara karşı nâmünâsib (6) tavırlar almak, sert cevâblar virmek yapma didiklerini yapmak (7) İnd-Allah ve ‘ind‘el- esâs müceb-i nefret şeylerdendir.

(8) Bir insân, veliyy-i ni‘meti olan ebeveyniniñ, büyük peder (9) ve vâlidesiniñ dâ‘ima rızâlarını tahsîle, gönüllerini hoş itmeğe (10) her yerde ve her zemân ta‘zîm ve ri‘âyetde bulunmağa mecbûrdur. ‘Aks-i (11) hâlde nazar-ı insâniyyetde de mes‘ûldür. İhtiyârlar seneleri icabınca ekser (12) vakitlerde çok söz söylerler. Merâk vesvese sâhibi olurlar; (13) her şeyine karışmak tabi‘atında bulunurlar. Gençler bu hâllerden (14) müte‘essir olmamalı, onları o sin ve sallarında incitmemeli, sözlerine (15) karşı hüsn-i tetebbu‘da bulunmalıdırlar.

(16) Ahbâba gelince ahbâ arasındaki, mu‘âmelelerde dâ‘ima terbiye (17) ve nâzikî dâ‘iresiñde vukû‘ bulmalıdır. Teklîfsizlikler, haddiñ (18) fevkinde i‘timâdlar insânı arkadaş yüzünden ekseryâ felâketlere sevk (19) idebilir. Bu sebeble ahbâ ile dahî musâhabe mu‘âmelede dâ‘ima (20) ciddiyetden ayrılmamak, kahkahalarla, lüzûmsuz mütâla‘larla haysiyeti (21) izâleye sebep olmamak icâb ider.

### Sayfa 42

(1) Herkes kendini seven ve ziyâret iden dostlarını ya‘nî (2) ehibbâsını i‘âdeten ziyâret itmek, onlara hüsn-ü mu‘âmele göstermek, (3) kalblerini incitmemek, felâket zamânlarında imdâdlarına yetişmek (4) hulâsa meserretleriyle mesrûr, felâketleriyle mahzûn olmak onlarıñ (5) bi‘l-vücûh iyiliklerine çalışmak iktizâ-yi vicdândır.

(6) Esâsen hiç kimseniñ ‘aleyhinde söz söylememek, zemâmlıkda (7) bulunmamak lâzımdır. ‘Aks hâlde herkesde siziñ ‘aleyhiñizde (8) idâre-i kelâm ider. Başkasına fenâlık yapmak onlara da siziñ için (9) fenâlık yapmak salâhiyetini virmek dimekdir ki kâr-ı ‘âkıl değildir.



(10) Ehibbâñızın hilâf-ı terbiye ahvâlini yakînen anlarsanız izzet-i (11) nefislerini kırmayacak bir sûret-i hasenede onları ıslâha gayret (12) idiniz. Fakat kusûrlarını hiç bir zamân ‘umûm muvâcehesinde (13) veyâ âherin yanında yüzine urmayınız.

(14) Hemşireler, küçükleriñize karşı da dâ’ima rahîm ve şefik (15) olunuz. Onları - muhâfaza-i terbiyeleri maksadıyla- kayırmağa, (16) eğri yollardan döndürmeğe, her sûretle kendilerine mu’âvenete (17) çalışınız.

(18) Kalb kırmak pek fenâ şeydir; çünkü ta’mîr kabûl itmez. (19) Kimseye karşı buğz itmeyiniz. ‘Aleyhiñizde bir söz söylenmişse (20) bir kere düşününüz ki; o şey, sizde var mıdır? Var ise (21) ondan sakınub o gibi fenâ hasletlerden kaçınız. Yoksa yalan

### Sayfa 43

(1) olmak i’tibârıyla kızmaya hakkıñızda yokdur. Esâsen kimseniñ izzet-i (2) nefisine dokunmayanları kimse incitmez. Ehibba arasında dargınlık (3) dahî fenâ şeydir.

(4) Kimseyi gücendirmeyeni kimsede bi’t-tab‘ gücendirmez. (5) Hüsn-i mu’âmele ile berâber ciddiyet esâsen bu gibi hiss uhuvveti kesr (6) idecek, râbita-i meveddeti bozacak çirkinliklere mahal bırakmaz.

(7) Kayın pedere, kayın vâlideñize, görümce vesâ’ir zevciñiz (8) ta’allukâtına karşı dahî hürmeti borçlusunuz. Hulâsa: hanımlar (9) zengîn, fakîr büyük, küçük herkese karşı hüsn-i mu’âmelede (10) bulunmalı ve dâ’ima hüsn-ü hâl sâhibi vefâlî ahbâ tedarik itmelidirler.

### Ders 19

#### (11) Zînet ve zerâfet

(12) Hemşireler! Kadınlık zînet de ister. Fakat kendini bilen (13) bir hanım yaşına, hâline göre giyinmek bilmelidir.

(14) Burada bahs etmek istediğimiz zînet bir takım nâmuvafık (15) süsler değildir. Çünkü temiz vücûda uygun melbusât hanımları

### Sayfa 44

(1) süslü göstermeğe kâfidir. Lâtif bir çehre, temiz bir vücûd, (2) temiz bir ruba, temiz bir kalb işte hanımların zînet-i asliyeleri (3) bunlardır.

(4) Halkın nazar-ı dikkatini celb maksadıyla, nümâyîşe, bilâpervâzlığa (5) kapılarak yapılan süsler beyhûdedir. Süs insânı güzel (6) göstermez. Letâfet-i vechiye ve şahsiyye hasen hâldedir. Esâsen (7) ifrât-ı zînet, eser-i belâhetdir. Ya’nî çok süs ‘akıl azlığına (8) delâlet ider. ‘Ale’l-husûs süse virilecek paralar sebebiyle (9) insân

mezâyıkaya düşer. Süs, ziynet, modaya teba'iyet yüzünden (10) nice 'â'ileler varlarını, yoklarını sarf ile tehî-dest kalmışlardır.

(11) Başkasının düğünü olacak diye orada giyilebilecek elbise (12) varken tekrâr yaptırmak, bugün moda budur, yarın şudur (13) diyerek lüzûmsuz masraflara boğulmak asla câ'iz değildir.

(14) Elli yaşında bir kadına saç topuzu yapmak hakîkaten gülünçtür. (15) Bunun gibi yigirmi yaşında bir kızında mest lapçîn giymesi artık (16) 'abesdir. Zamân gözetilmeli, ancak şer' ve edeb haricine de (17) çıkılmamalıdır.

(18) Ekser hanımlar yüzlerine düzgün denilen zehirli ve cidden muzır (19) mâyi'ât sürerler. Ba'zılarında yanaklarını, dudaklarını kırmızıya (20) boyarlar. Kimide kaşlarına rastık filân çekerler.

(21) Düzgün esâsen sahte bir boyadır. Diğeride öyledir.

### **Sayfa 45**

(1) Çehreye bunuñla güzellik gelmez. Bunlar iğrenilecek şeylerdendir. (2) Bundan başka mürekkebâtında bulunan zehir cildi bozar; vaktinden (3) evvel dişleri de döker.

(4) Rastık ve saç boyaları da bu kabîldendir. Hanım kızlar güzelliğîn (5) eñ güzeli sâde ve tabî'i güzellikdir. Fıtraten mevcûd çehreniñ (6) reng-i aslîsi emîn olunuz ki onlardan daha makbûl ve mu'teberdir. (7) Hele ba'zıları bunlarla kendini beğendireyim veyâ güzel görüneyim (8) fikrindedir ki bi'-l'akis çirkinliğı artar.

(9) El'-hâsıl her hanım kendine yakışır tarzdasını kudreti nisbetinde (10) temiz ve uygun giyinmeli, bu bâbda ifrât ve sefâhete kapılmamalıdır.

### **Ders 20**

#### **(11) Eşyâ Sandûkları, Çamaşırlar**

(12) Bilirsiniz ki her hânede gerek eşhâsa ve gerek o haneniñ (13) aksâmına 'âid bir çok şeyi bulunur. Bunlardan kullanılmayanların da (14) bir mahall-i mahsûsı olur ki işte onlar, sandûklar ve dolaplardır. (15) Sandûklar on on beş günde bir kere boşaldılıb tozları (16) giderilmeli, temizlenmelidir, yoksa tozlar, güveler derûndeki (17) şeyleri harâb iderler.

### **Sayfa 46**

(1) Sandûklara konacak eşyâ evvelâ güzelce ütülenmeli, sonra (2) boğçalara konulmalı ve ondan sonra da sûret-i muntazamada sandûklara (3) yerleşdirilmelidir.

(4) Mendiller, çorablar, donlar, gömlekler için yazlık (5) kışlık melbûsâta mahsûs ayrı ayrı boğçalar bulundurmak (6) mümkünse hâneniñ beği, efendisi hanımı vesâ'iresine 'âid eşyâ da (7) ayrı sandûklarda konulmak müceb-i muhassenâtdır.

(8) Bir mendil lâzım olduğu, bir çorab istendiği, bir havlu (9) lâzım olduğu vakit böyle muntazaman konulmuş yeri belli olursa (10) derhâl bulunur.

(11) Bi'l-hâssa yünlü veyâ ipekli melbûsâtı gazetelere sarmak ve yâhûd(12) sandûklar içine "naftalin" koymak -güveden muhâfaza ideceği için- (13) fâ'idelidir.

(14) Sandûkları gayr-ı muntazam hanımlar hüsn-i terbiye ve intizâmdan (15) mahrûm 'add olunurlar. Eşyâ sandûkları rutûbetli odalarda bulundurulmamalıdır.

(16) Her hânede kirli olarak biriken çamaşırların haftada veyâ on (17) beş günde bir yıkanması bu husûsda temizliğe fevka'l-âde dikkat (18) edilmesi şarttır. Kirli çamaşırlar çıkarıldıkça ayrıca bir mahale (19) konulmalı ve çamaşır günü yıkanmalıdır.

(20) Çamaşırların gâyet temiz yıkanması ve çamaşırcının yıkadığı

#### **Sayfa 47**

(1) şeyleri burarak veyâ çitelemek sûretiyle - harâb ideceği (2) için- yıkaması ve yalnız toplayub kirli sularını ve kirlerini (3) çıkarmaması halinde yıkaması boyalı çamaşırların diğer aksâmla (4) birlike yıkandırılmaması ve sâbûnuñ da isrâf idilmemesi de lâbüddür. (5) Yıkanan çamaşırların her hâlde güneşe karşı ters cihetlerinden (6) serilmesi de iktizâ ider.

(7) Her eviñ hanımı çamaşır yıkamak ne demek olduğunu bi'l-fi'l (8) bilmezse bu gibi vazîfesi olan şeylerde çamaşırcıya hakkıyla (9) nezâret idemez. Her hâneniñ kızı küçükden mebdil, çorab (10) ince gömlek gibi şeyleri yıkamak usûlünü öğrenmelidir. Bu keyfiyyet (11) 'ayıb değildir. Belki hanımların idâre-i beytiyyeye müte'allik vazîfelerini (12) öğrenmemeleri büyük 'ayıb olub kâbil-i 'afvda değildir. Yıkanan (13) çamaşırları çividlemek de lâzımdır. Eczâ i'ânesiyle çamaşır (14) yıkamak – tahrîb ideceği için- ca'iz değildir. Çamaşırlar (15) kuruduktan sonra toplanır; Hâneniñ hanımı hepsini gözden (16) geçirir, sökük yırtık varsa, düğme noksânı mevcûd ise (17) diker, yamar, ikmâl ider. Soñra ütü yapılır. Ütüsüz çamaşırlar (18) ne kadar güzel devşirilirse yine hakkıyla düzgün katlanmaz.

(19) Kolalamak icâb idenler de kola idilmelidir. Ütü ve kola (20) dinilen şeyler öyle güç meseleler değildir. Bilenler yaparken dikkatlice (21) bakub öğrenmek tecrübe yapmak kâfidir.



### Sayfa 48

(1) Hanımlar, hizmetçileri yoksa bu işleri kendileri yaparlar, (2) varsa onlara yaptırırlar. Fakat kendileride nezâret iderler. (3) Bir kere düşününüz ki peder, zevc, birâder ve hemşireniñ (4) ütülenecek, kolalanacak şeyleri âhere ücretle yaptırılırsa (5) hem ârzû edildiği gibi yapılamaz; Hem de fazla bir para hârice (6) beyhûde gitmiş olur. Hânede yapılırsa o para ‘âileye kalır. (7) Hânelerde ki kızlar bu gibi ev işlerini ifâ vazîfesiyle de mükellef (8) olduklarını bilmelidirler.

### Ders 21

#### (9) Yemek Pişirmek ve Açkı

(10) Yaşamak için gıdâya ihtiyâcımız der-kârdır. Gıdâ içinde (11) istihzârât elzem görünür. Şu hâlde bizde ki heyet-i ictimâ’iyye (12) âdâbına göre her Osmânlınıñ hânesinde tenâvül için bi’t-tabi‘ yemek (13) pişer. Hiç bir ‘âile bu tabh keyfiyetinden âzâde kalamaz. Dimek (14) oluyor ki ta‘âm hazırlamak her hâne için meşgale-i yevmiye hükmündedir.

(15) Devâm-ı sıhhat ve hayât için gıdânıñ kâbil-i ekl bir hâlde olması (16) iyi ve lezîz pişmesi lüzûmı da izâhdan müstagnîdir. Tabh

### Sayfa 49

(1) meselesi de idâre-i beytiyyeniñ dâhilî kısmından ve bi’l-hâssa hanımlarıñ (2) cümle vezâ’ifindedir.

(3) Matbahda “üstüm kokar, tuvaletim bozulur, ellerimiñ (4) tarâveti gâ’ib olur” fikr-i sakimiyle yemek pişirmeği öğrenmekden (5) veyâ pişirmekten ihtirâz idenler şüphesiz vazifelerinden birini yapmamış (6) olurlar. Bu gibi ten-perverlikler ve ihtirâzlar her lahza yabancı nazarlara (7) karşı kendilerini süsli göstermek, beğendirmek mecbûriyetinde (8) olan ‘umûmi kimselere mahsûs seyyiâtdendir. Bir hâneniñ beği (9) veyâ efendisi haremini yalnız süsi veyâ tarâveti için sevmez. (10) Hâneniñ umûr-ı dâhiliyesini hüsn-i tedvîr iden hanımlar haklı teveccüh (11) ve muhabbete mazhar olurlar. Vakti, hâli müsâ’id olanlar aşcı (12) kullanırlar, olmayanlar bi’t-tabi‘ kendileri pişirirler. Fakat aşcı (13) kullanan hanımlarda yemek pişirmek, kotarmak san‘atından aña- (14) mazlarsa hânede ağız tadıyla yemek yemek nasîb olamayacağı (15) gibi yağdan vesâ’ir harclardan da lüzûmsuz sarfiyyât ve isrâfât (16) vukû‘â gelir.

(17) Bununla berâber ‘âileniñ, ‘âile re’siniñ vakti her zamân aşcı (18) tutmağa müsâ’id olamaz. Gün olur ki parasız kalır. Bu sebeble (19) her hanım kız yemek

pişirmek san'atını daha te'ehhül itmeden evvel (20) bilmeli, salata yapmak, yumurta pişirmekten başlamalı,

### Sayfa 50

(1) vâlidesi veyâ aşçı yaparken dikkat itmeli, bi'-l fi'li pişirmelidir. (2) Yoksa ba'zı hânelerde olduğu gibi hâneniñ erkeği matbaha (3) sevk etmek, oda bilemezse bütün gün yumurta pirzola (4) yemek olamaz. Buña pekde yetişemez.

(5) Hamur işleri için açkı bilmekte bir mahâretidir ve lüzûmlüdür.

(6) Binâ'en-'aleyh her hanım kız sofraya kurmak, yemek pişirmek (7) açkı yapmak san'atlarını bilmek gerektir. Matbaha girilirken ön (8) tarafa bir örtü almak, ellerini tırnaksız ve temiz bulundurmak, (9) sahan ve tabakların temiz olmasına ve bakır aksâmiñ kalaylı bulunmasına (10) dikkat etmek, nefreti, iğrenmeği müceb hâllerden sakınmak şarttır.

### Ders 22

#### (11) Gezmeler ve Dügünler

(12) Hanımlarda insân oldukları ve sâhib-i hayât buldukları için (13) ceyyid havâ almağa, hareket etmeye, ara sıra gezmeğe, eğlenmeğe (14) tabî'î muhtâcdırlar. Fakat şurası unutulmamalıdır ki her hanım (15) hânesi işini bitirmeden ve peder, vâlide veyâ zevcinden ruhsat (16) almadan gezmeğe gidemez. Birde erkekler mecma'î olan yerlerde (17) hanımların bulunması gezmesi eğlenmesi 'ayıb ve çok çirkindir.

### Sayfa 51

(1) Çünkü böyle yerlere gitmek isteyenler gezmeğe değil, kendilerini (2) hilâf-ı edeb ü ahlâk sûretde göstermeğe giderler.

(3) Kıra gidilecekse erkekten 'ârî veyâ 'umûmî günleriñ (4) hâricinde gidilmeli ve hanımlarla birlikde bulunulmalıdır. Açık (5) saçık bulunmak, kendini 'iffetini tanıyan hanımlar için pek büyük (6) lekedir. Komşu ziyâretleri ise; yine seyrek vukû'a gelmelidir. (7) Sokak süpürgesi vasfına lâıyk olmamak, hânedeki birçok (8) işi yüz üstüne bırakmamak üzere hanımlar ehıbbâ ve komşularını dahî (10) işlerini bitirdikleri zamân ta'ciz itmeyecek sûretde ziyâret (11) itmelidirler. Hergün, her hafta gezmeğe, kırlara, seyirlere gitmek (12) araba, çarşaf parası virmek erkeği, 'âileyi harâb ider (13) Dügünlere gelince; esâsen düğünler nazar-ı insâniyyetde nefrete lâıyk(14) keyfiyetlerden biridir. Çünkü düğün yapmak için bir haylî (15) masraf, münâsib hâne, mefrûşât vesâ'ire ister. Hele çalgı (16) ve 'işretde inzimâm idince buralarda pek çok münâsebetsizlikde (17) yüz gösterir. Bugün Anadoluda, Rumelide düğünler (18) yüzünden, 'işret sebebinden, fazla masârif cihetinden mahvolmuş , (19) sefil kalmış

‘âileler pek çokdur. Mürüvvet denilen şey yapılan (20) şeyiñ hüsn-ü icrâsındadır. Sünnet düğünü, te‘ehhül, kına (21) gecesi gibi hâller vâkı‘a hüsn-ü hâle ne kadar mütâbık olursa (22) o nisbetde iyidir; ‘aksi hâlde felâket doğururlar.

### Sayfa 52

(1) Mücerred düğün için hâne, mağaza, dükkân, tarla, bağ satmak, (2) pâra istikrâz itmek, ‘akılsızlarıñ kârıdır. Herkes yorganına göre (3) ayağını uzatmak yolunu bilmelidir. Bir mevlîd-i nebî kırâ’ti yâhûd (4) bir iki sefere yemekle ta‘âllukât ve yakın ehîbbâyı it‘âm kâbilidir. Hele vakti (5) olmayanlarıñ bunları yapması da muvâfık değildir. Zâten dünyâda pârasız (6) bu gibi şeyler yapılmaz.

(7) Bir de başkasınıñ düğünü var diye - mevcûdı varken- (8) fazla yapmak beyhûde masraflar itmek aslâ câ’iz olamaz. Nümâyişkârlıktan, (9) bi’-l âhere mazarrat virecek ahvâlden sakınmak elzemdir.

### Ders 23

#### (10) Gelin Kayın Ana

(11) Bu iki kelime telâffuz edildiği zamân beyinlerde bir zıddıyet telakî itmek, (12) yek diğere düşman iki kişi farz itmek bizde ‘âdetâ medâ hükmüne (13) girmiştir. Fakat heyet-i ictimâ‘îye âdâbı nokta-i nazarından bu fikr pek (14) sakîm pek yañlıştır.

(15) Zevciñ vâlidesi demek olan kayın ana ile oğluñ haremi (16) olan gelin beyninde kıskançlığı müceb esâsen bir sebep-i ma‘kûl ve fennî (17) yoktur. Münâferet vâkı‘a öteden beri bu husûmetiñ muttalir vücûdı

### Sayfa 53

(1) varmış veyâ lâzımmış gibi ‘add edilmesinde, daha doğrusu tarafeyn (2) ahlâk ve terbiyesiniñ kusûrunda.

(3) Bir kere gelin hanım düşünmelidir ki kayın vâlidesi kendi (4) sevgili beğiniñ veyâ efendisiniñ anasıdır. Onı kayın anası (5) doğurmuş, beslemiş, büyütmüşdür. Soñra da onı tezvîc (6) iderek kendisini gelin almıştır. Bununla berâber her hâlde yaşı da (7) kendinden fazla sinn ve hâlce büyükdür. Dimek oluyor ki kayın anaya (8) hürmet dînen, edeben insâniyyete elzemdir. Kayın anasını sevmeyen, (9) oña hakâret iden bir kadın şüphesiz hürmet-i mahsûsada bulunması (10) lâzım gelen zevcini de sevmez ve oña hakâret itmiş olur ki dünyâda (11) bundan büyük ahlâksızlık, terbiyesizlik tasavvur olunmaz.

(12) Buña mukâbil kayın vâlide de bilmelidir ki o kızı gelini oğluna (13) intihâb iden, alan odur ve oğlu herhâlde bir hareme muhtâcdır. (14) Sâniyeñ gelini, oğlunuñ



sevgili zevcesidir. Bu sebeble geline karşı (15) hakâret-âmîz mu'âmeleler bunun içinde gayr-ı lâıyk ve hilâf-ı terbiyyedir.

(16) Dimek oluyor ki her iki taraf kendi mevki'ni, haysiyetini, (17) 'âile-i kıymetini düşünürlerse aralarında dırılı, 'adem-i imtizâc (18) dinilen şeyler vücûda gelemes. Bu hâlde kayın ana gelinine tahakküm itmeli, (19) gelin de hâneniñ kumandan-ı yegânesi gibi hareket itmemelidir. Gelin (20) kayın anasına bir vâlide gibi ve hüsn-ü mu'âmele ve ta'zîm de kayın vâlide de (21) kendi kızı gibi gelinine muhabbet ve hüsn-ü mu'âmelede aslâ kusûr itmemelidir.

#### **Sayfa 54**

(1) Çok 'âileler vardır ki gelinleriñ terbiyesizliğı yüzünden vâlideler (2) sefil perîşân olmuşlardır. Bunun gibi yine birçok 'âileler (3) mevcûddur ki kayın ananın tahakkümüyle bî-çare kadınlar tatlık idilmiş (4) ve çocuklarından, zevcinden mahrûm bir hâlde getirilmiştir.

(5) Bu seyyie'ler, ahlâksızlıktan tevellüd ider. İmtizâcsızlık gibi (6) hadd-i zâtında ehemmiyetsiz olan keyfiyyet için 'âileniñ selb-i râhatı (7) perîşân idilmesi aslâ câiz değildir. Hülâsa gelin kayın vâlidesine (8) fevka'l-âde hürmetkâr ve vazîfe-şinâs olmalı, kayın vâlide de geline (9) karşı kerîmesi gibi muhabbet beslemelidir.

(10) Hüsn-ü terbiye sâhibi 'âileler efrâdı arasında esâsen bu misillü (11) münâsebetsiz hareketler aslâ vukû'a gelemes.

#### **Ders 24**

##### **(12) 'Âile**

(13) İnsânlar biri biriniñ ihtiyâclarını te'min etmek ve mes'ûd (14) bir hayât geçirmek üzere bir arada yaşamak mecbûriyyetindedirler. Bu ihtiyâc (15) o kadar mübremdir ki 'aksi bile kâbil olamamaktadır. Bu keyfiyyet pek (16) tabî'idir. Çünkü hayvânât-ı sâ'ire bile münferid değil, müctemi' (17) yaşamaktadırlar. İşte insânlarda bu kâ'ide-i tabî'i tab'an mecbûrdurlar.

#### **Sayfa 55**

(1) Küre-i 'arz üzerinde bulunan insân kümeleri içinde de (2) hâneleri, meskenleri, ayrı olmak üzere yine ayrı ayrı (3) kısımlar mevcûddur ki işte bunlar 'âilelerdir. 'Umûm 'âileleriñ (4) bir araya gelmesi millet ve heyet-i müctemi'i beşeriyyeyi vücûda getirir.

(5) Bu hâlde 'âile dimek peder, vâlide, evlâd zevc ve zevce (6) ve çocuklarıñ veyâ bunlara mensûb olanlarıñ heyet-i 'umûmiyyesi (7) dimekdir. Hizmetçiler ise 'âileleriñ efrâd-ı mu'âvenesindedir.

(8) ‘Âilelerin ne kadar mes‘ûd, bahtiyâr ve ta‘bîr-i ‘âherle mükemmel olursa (9) onları teşkîl iden heyet-i ictimâ‘iyye-i insâniyye dahî o nisbetde (10) mes‘ûd ve bahtiyâr olur. İşte ‘âileleriñ ehemmiyeti, terbiye-i ‘âileniñ (11) lüzûm ve meziyyeti yek nazarda belli olur. ‘Âileleriñ mükemmeliyeti ise (12) onı terkîb iden efrâdıñ tekâmülüne tâbi‘dir. Bu hâlde her ferd (13) insâniyyetiñ hüsn-ü terbiyesi ya‘nî ma‘nen, mâddeten mükemmeliyetini müceb esbâb (14) ve vesâ‘ile mazhariyeti şart-ı asliyyedir.

(15) ‘Âile diyüb geçmeyelim; bunuñ kıymet ve ehemmiyeti nazar-ı insâniyyetde (16) pek büyükdür. Te‘ehhülden bir maksad dahî ‘âile teşkîl eylemektir.

(17) ‘Âileler vatanıñ ümid-i istikbâli olan çocuklarıñ ilk ‘amelî (18) bir mektebidir ve böyle de olmalıdır. Her çocuk dahâ anası kucağında (19) iken terbiyeniñ aksâm-ı selâsesine ‘âid olan ma‘lûmât-ı ‘ ameliyyeyi iktisâb (20) itmeğe başlamalıdır. Binâ‘en ‘aleyh ‘âile cidden değerlidir. Ba‘zıları (21) ‘âileye ga‘ile nazarıyla bakarlar. Hâlbuki insân yalnız da bulunsa

### Sayfa 56

(1) hasbe‘l- beşeriyye yine gavâ‘ile mağrûzdur. Vâkı‘a ‘âilede gâ‘ile de eksik (2) olmaz; fakat hâl-i infirâd da görülemeyen mes‘adetler, meserretler (3) ‘âile içinde mevcûddur.

### Ders 25

#### (4) Te‘ehhül ya‘nî Evlenme

(5) Te‘ehhül, insânlarıñ tab‘an muhtâc oldukları bir meseledir. (6) Kâ‘inât bu kâide üzerine mü‘essesdir. Çünkü te‘ehhül Cenâb-ı Hak (7) tarafından mevzû‘ bir kânûn- ı tabî‘îdir.

(8) Te‘ehhül, bir erkekle bir dişiniñ meşrû‘ bir dâ‘irede yek vücûd (9) olarak yaşamalarıdır.

(10) Zevc ve zevce biri biriniñ enîs-i hayâtı, yâr u vefâdârıdır. (11) İzdivâc veyâ te‘ehhülden maksad şunlardır

(12) (1) Nev‘-i beşeriñ- mukadder zamân içinde- bekâsını te‘mine (13) hizmet itmek.

(14) (2) ‘Âile teşkîliyle bahtiyârlık husûle getirmek.

(15) İnsânlar te‘ehhüle tevlîd ile çoğalmışlardır ve tezâyüd-i nüfûs için (16) ilk ve eñ mühim çârede budur. Nüfûs çoğalırsa onları teşkîl (17) iden ‘âileleriñ kuvveti ve bu ‘âileleriñ terkîb itdikleri kavim ve milletiñ

### Sayfa 57

(1) ‘adedi artar. Kuvvet, satvet husûle gelir. Fakat etfâlin hüs-nü (2) terbiye idilmeleri de şart-ı aslıdır.

(3) Te’ehhül olmasaydı insânlar artmaz, doğmaz ve bu derece (4) mazhar-ı feyz ve terakkî olamazdı. Bekârlık ‘âlemi heyet-i ‘umûmiyyesi (5) ‘itibâriyle sefâlet kelimesiyle halâs olunabilir.

(6) Bir erkek ne kadar zengîn ve muktedir olursa olsun her hâlde (7) mahrem ‘afif, hâlis bir refikaya ihtiyâcı der-kârdır. Kadınlarda (8) ‘aynı ihtiyâca ma‘rûzdurlar. Bekârlıkda ki masraf bi’-Inisbe dahâ (9) ziyâde ve bekârlar içinde ağız tadıyla yemek yemek mümkün-süz gibidir. (10) Hastalıkları hâlinde ise kendilerine hâlisâne mu‘âvenet idecek (11) tesellide bulunacak da kimseleri bulunmaz.

(12) El-hâsıl te’ehhül hayvânî ve şehvânî olan ihtiyâcın izâlesine (13) değil, nev‘-i beşeri bahtiyâr idecek vesâ’ti ihzâra hâdimdir. (14) Bu hiss-i şehvânî husûl-ü nüfûs için teksîr-i nesl için (15) ihsân olunmuştur.

(16) Te’ehhül her dînde makbûl ve nazar-ı islâmiyyetde bir emr-i mühimmedir.

(17) Şer‘-i şerîfin mü-sâ‘adesi dâhilinde hareket iden erkeklere (18) karşı kadınlarca redd ile mu‘âmele hem günâh hem de mantıksızdır. (19) Bu bâb da kıskançlık terbiye hâricinde çıkmak aslâ câ’iz olamaz.

(20) Fakat karı tarafı gibi hareket, koca almak husûsunda da (21) büyük mu‘âmele aslâ câ’iz değildir. Te’ehhül birkaç gecelik müsâferet

### Sayfa 58

(1) değildir. ‘Âlem-i insâniyyetde mu‘âşeret dâ’imidir. Bırakılacak olduktan (2) sonra almak beyhüdedir. ‘Aile yıkmak, iftirâklar pek fenâdır. (3) Bu bâbda hiddete iğfâlata mağlûb olmamalıdır. Şer-i şerîfin (4) mü-sâ‘ade itdiği ahvâlden mâ‘adâ [nâmussuzluk, hayât ve sıhhata (5) mazarratı muhakkak bir maraz yâhûd zevcîñ nefret-i kâmilecini müceb (6) ahvâl vesâ’ire gibi] hâllerde tatlık vuku’u günâh ve edeben de (7) gayr-ı câ’izdir. Talâk vakı‘ â meşrû‘ dâ’irede vukû‘ bulursa (8) helâldir. Fakat nezd-i hakda eñ sevilmez helâllerdendir.

### Ders 26

#### (9) Zamân-ı Te’ehhül, Mesele-i küfüvv, Cihâz

(10) Her şeyde olduğu gibi izdivâcda da bir mevsim olmak pek (11) tabî’idir. Vakti geçmiş mu‘âmeleler şüphesiz te’sîrsiz kalır. İzdivâcın (12) zamân ve mevsimi de gençliktir. Şebâb çağıdır. Erkekler için (13) yigirmi beşden otuz yaşına kadar, kızlar içinde yigirmiden yigirmi (14) beşe kadar olan zamân eñ münâsibdir.



(15) Biz de pek çok memleketlerde on iki, on beş on altı (16) yaşlarında ki kızları tezvîc iderler. Bu, pek muzırdır. Çünkü (17) o yaşda ki kızların her ‘uzvı lâyıkiyla kemâle gelmemişlerdir. Ahvâl-i

### Sayfa 59

(1) te’ehhülüyeye ma’rûz kalmaları yüzünden çabuk yıpranırlar. Rahimleri (2) hâl-i tekâmülde olmadığından doğururken ve sonra birçok ‘ârizaya (3) uğrarlar. Bundan başka sinnleri küçük olmak i’tibâriyle de kıymet-i (4) te’ehhüli hakkıyla takdîr idemeyecekleri ve hidemât-i ‘âileyi bi-hakkın (5) beceremeyecekleri için ‘adem-i imtizâc görülenleri çok olur. (6) Kızlarını böyle küçük yaşda evlendirenler onları kendi elleriyle (7) zehirlemiş olurlar. Bizde yigirmisine gelmiş kızlar ‘âdetâ büyük (8) ve mevsimi geçmiş ‘add olunuyor. Bu bir hatadır. Asıl mevsim (9) o yaşda hulûl ider. Çirkîn güzelliklere kapılmayınız.

(10) Evlenecek erkekle kızın yek diğerinin küfüvv ya’nî dengi de (11) olması lâzımdır. Altmış yaşında bir ihtiyâra on sekizlik bir kız (12) virmek o kız zehirlemek, ifsâd eylemektir. Çünkü altmışlık (13) bir erkeğe yigirmilik bir kız tabî’i bir muhabbet-i zevciyede bulunamaz; (14) Buña tabî’at mâni’dir. Bunun gibi kırk yaşında bir kadını da yigirmi (15) beşlik bir gence almir ‘aynı mahzûrî câm’idir.

(16) Filâncanın serveti, debdebesi me’mûriyeti güzelliği var diye (17) kızların başlarını ateşe yakmamalıdır. Çünkü nazar-ı tabî’atda küfüvv (18) her dürlü bahtiyârlıkların fevkinde her arzûnûn üstünde bir me’seledir. (19) O kız ne kadar râhat itdirilse vicdânen ta’zîb idilmiş olur.

(20) Te’ehhülde bundan başka nazar-ı dikkate alınacak şeyler evvelâ sıhhat-i (21) vücûd, sâniyen nâmûs ve iffet ve ahlâk, sâlisen idâre ve ma’îşet, (22) râbi’an da hüsn-ü sûretidir.

### Sayfa 60

(1) Esâsen marîz ve hele sârî bir ‘illete ma’lûl kimseler hastalığın (2) hem kadına hem de evlâda sirâyetine sebebiyet vereceğinden bunları (3) intihâb câ’iz değildir.

(4) Nâmûs ve ‘iffet ve ahlâk hasenesi olmayanlar mâl-ı kârûnada (5) mâlik olsalar, venüs gibi güzel de bulunsalar yine değersiz (6) sayılırlar. Hüsn-ü ahlâk yok ise o erkek veyâ kadında ki (7) diğer meziyetler beş pâre etmez.

(8) Bir yerde evlenecek bir erkek zevcesini i’âşeye muktedir (9) olacak kazanca mâlik bulunmalıdır. Beş parâsız, işsiz (10) güçsüz insânlara kız virmeğe ictinâb lâzımdır.

(11) Binâ'en-'aleyh bir fakîr erkek çirkîn bile olsa ahlâk-ı fâzilesine (12) tevellüde, istikbâli parlak olduktan sonra şâyân-ı tavsiyedir. (13) Bir kız ne kadar çirkîn olsa 'aflî ve sâhibi hüsn-ü ahlâk (14) bulunduktan sonra yine sezâ-ı tavsiyedir. Görülüyor ki çirkînlük (15) güzellik öyle hâ'iz-i ehemmiyet değildir. Ammâ evsâf-ı hasene-i sâ'iresiyle (16) berâber güzelde olursa şüphesiz büyük ni'metdir.

(17) Bir hanım kızın, kendisine ebeveynce teklîf vukû'a bulunmadıkça (18) te'ehhülden bahs etmesi hilâf-ı terbiyyedir. Bununla berâber beğendiğine (19) varmakta câ'iz değildir. Bir hırs, bir muhabbet bir emel-i insânî (20) pek büyük musîbetlere uğratabilir. Gençlik âtiyi düşünmeğe (21) çok müsâ'id değildir. Bunun için ebeveynce intihâb olan refîk – i

### Sayfa 61

(1) hayât kızlarca da makbûl görüldüğü sûrette muvâfakat lâzımdır.

(2) Kable'-l zifâf hatta nikâhlı da olsalar zevc ile zevcenin (3) biri birilerinin hânelerine, inlerine gitmeleri veyâ görüşmeleri (4) hilâf-ı terbiyyedir. Kadınlar, hanımlar buralarına çok dikkat itmelidir. (5) Zevc ile zevceyi küçük yaşdan nikâhlamakda 'abes ve muzırdır.

(6) Cihâz: Cihâz gelin olacak hanım kızlar için lâzım (7) olan eşyânın hey'et-i mecmû'asıdır. Melbûsât, matbah takım (8) ve edevâtı, yatak takımları, esâs-ı beyte vesâ'ire bu meyânda dâhildir. (9) Hıristiyanlarda cihâzdan başka güveğe "derâhumâ" nâmı altında (10) pâra de verirler.

(11) Bu 'âdet bizim yâniye cihet-i İslâmlarında da cârîdir. Fakat (12) emr-i izdivâcî güçleştiren mes'elelerden biri olduğu cihetle (13) şâyân-ı imtisâl değildir.

(14) Cihâz mes'elesi kızların eñ birinci düşüncelerini teşkil (15) ider. O derecedeki eñ küçük bir el ma'rifetlerini bile bu miyâna (16) katılmak üzere saklarlar. Fakat bu husûsda ifrâta gitmek (17) câ'iz değildir. Cihâz tedârîki için emlâk ve 'akâr satan, muhtelif (18) mahallerden fâ'izli istikrâz yapan bizde pek çoktur. Düşünülürse (19) bunun fuzûlî bir iş olduğu tahakkuk ider. Kimi bu husûsda (20) nümâyîşe, bilâ-pervâzlığa kapılır; Servetini medâr-ı ma'îşetini bu uğurda (21) yok yere mahv ider. Vâkı'a cihâzı def'aten tedârik ve ihzârda

### Sayfa 62

(1) müşkil ise de varı yoğı satmağa değer dereceside yokdur. (2) Herkes ayağını yorganına göre uzatmalı, fazla sarfiyyâtda bulunmamalıdır. (3) Hele kırk elli, yüz lira meydâna gelüp bir dahâ giyilmeyen pek pahalı (4) gelin elbisesi ile arşunu yigirmi, elli

guruşa ipekli dantelalara (5) isti'mâle yaramakdan ziyâde fazla süs yapan eşyâya hiç de lüzûm (6) yoktur.

(7) Cihâzın tedârik ve ihzârında bir hâneye, bir 'âileye eñ ziyâde (8) lâzım ya'nî elzem olan mevâd nazar-ı dikkate alınmalıdır. Lüzûmlular (9) duruken lüzûmsuz şeylere pâra virmek tabî' isrâf olur.

(10) Her 'âile ve bi'l-hâssa bu miyânda vâlideler kızlar için göze görünmez (11) ve giysiyyede te'sîr itmez. Sûretde tedrici olarak yine mükemmel dine-(12)bilecek cihâz tedârikine muvaffak olabilirler. Kızlar dahâ pek küçük (13) iken cihâzı için lâzım olan eşyâyı ele fazla pâra geçtikçe (14) (ma'âşlı olanlar içinde aybaşında aylık aldıkça cüz'i bir mikdâr (15) tefrîk idilerek ) tedrici sûretinde cihâz tedâriki mümkün ve pek (16) kolaydır. Binâ'en- 'aleyh te'ehhülden husûle gelecek mes'adet cihâzın (17) çokluğu veyâ mükemmeliyeti ile kâ'im olmayub iyi bir âdem intihâbında (18) ve kızında iyi bir tebiyye görmesindedir. Fuzûlî pâralar sarf (19) itmek mürüvvet değildir. İsrâf ve sefâhetdir.

### Sayfa 63

### Ders 27

#### (1) Zevc İle Zevce ve Beynlerindeki Mu'âmelâta Dâ'ir

(2) Zevc, zevceniñ velîsi, efendisi yâhûd beği ve hamîsidir, (3) refik-i hayâtıdır. Zevcede zevciñ refîka-i rûh ve cânı, enîs-i (4) gam-kârıdır. Bu sebeble her hanım beğine, efendisine karşı hürmet (5) ve itâ'ata borçludur. Zevcede zevcesine muhabbet ve hürmete mecbûrdur. (6) Böyle iyi mu'âmele tarafınca hukûk ve vezâ'if zevceniñ tanılmasına (7) vâbeste bulunur.

(8) Hanımlar, zevçleriniñ muhabbetlerine mağrûr olurda onlara karşı (9) âmirâne harekete, tahakküme kalkıştırlarsa yine kendileri gâ'ib ider. (10) Meşhûr meseldir ki "çok nâz 'âşık usandırır."

(11) Bir hanım zevcine karşı ne derece hüsn-ü mu'âmele iderse (12) kendiniñde o nisbetde muhterem tutulacağına emîn olmalıdır. Her (13) hanım, efendisine karşı öyle hilâf-ı terbiye ahvâlden sakınmalı, (14) senli benli ta'bîr kullanmamalı, icâb ederse "siz" "bendeñiz" (15) "câriyeñiz" gibi nâzik kelimeler kullanmalı, çağrıldığı zamân "efendim!" (16) "buyuruñuz" dimeli. Dil, el ve çehre vâsıtalarıyla da zevcine karşı (17) muhâlefetde bulunacak 'alâ'im nâ-münâsibe göstermemelidir. Zevce, çehre (18) itmekde haklı da olsa tatlılıkla işi tesvîye çaresini aramalıdır.

### Sayfa 64

(1) Büyük çehresizlik izhârı erkeği hanımdan soğutur, (2) nefret itdirir.



(3) Erkek ba‘zen hâricî bir mu‘âmele sebebiyle hânesine me’yûs (4) mağmûm veyâ yorgun gelebilir. Bunu kendine zann idüb de kadın da (5) sûratı asarsa ‘adem-i intizâc yüz gösterir. Bu gibi hâllerde (6) her hanım zevcini, beğini, efendisini teselli ile uğraşmalı, oña (7) karşı dâ’ima güler yüz, tatlı söz göstermeli ve söylemelidir.

(8) Zevc ile zevce beyninde muhâlefet, hüsn-ü emniyet ve esâslı (9) bir muhabbet mevcûd olursa zâten dırıltılarda meydân kalmaz. Erkeği (10) aldatmak hilekâr davranmak, ‘aleyhinde ötede beride söz (11) söylemek büyük terbiyesizliktir.

(12) Zevce gelecek mazarratdan zevcesine de hisse düşeceği bilinmelidir. (13) Bir erkeğin ba‘zı münâsebetsiz hâlleride işidilse yüzüne urmak, (14) gürültü çıkarmak aslâ câ’iz değildir. Bu gibi ahvâlde diğerleriniñ (15) veyâ evlâdlarınıñ yanında olmamak üzere yine hürmet dâ’iresinde onı (16) salâha ‘avdet itdirecek kelimât-ı münâsebede bulunmak icâb ider. (17) İnsânlık hâli hânede bir ‘asabiyyet veyâ dırıltı husûle gelirse (18) büyümesine meydân virmeyüb kapatılmalıdır.

(19) Beşeriyet hâli olarak erkek pârasız kalabilir, hanımıñ her (20) istediğini alamaz. Bu zamânlarda zevciñ üstüne düşmek, (21) ısrârda bulunmak hilâf-ı edebdir. Esâsen zevci isrâfa sokacak

### Sayfa 65

(1) mu‘âmelelerden sakınmak lâ-büddür. Entâri varken fazlasını yaptırmak (2) pek pahalı şeyler istemek câ’iz olamaz.

(3) Zevciñ izni olmaksızın bir hanımıñ evden dışarı çıkması, (4) hatta hâne-i pedere bile gitmesi lâyük değildir. Nereye gidilecekse (5) evvel-emirde zevcinden ruhsat almak, müsâ‘ade istemek elzendir. (6) Müsâ‘ade itmediği mahallere gitmemek icâb ider. Hakk-ı zevc pek büyüktür. (7) Zevciñ kadri iyi bilinmelidir. ‘Akıllı, uslu bir hanım zevcini (8) hüsn-ü idâre ider, sever ve kendini de sevdirebilir. “ Yuvayı (9) yapan dişi kuşdur” didikleri pek doğrudur. Hanım terbiyeli, (10) intizâm-perver, muktesid olursa o hânede intizâm ve mes‘ûdiyyet yüz gösterir.

(11) Erkeğin elbisesini süpürmek, temiz tutmak, giderken (12) teşbî‘, gelirken istikbâl itmek, dâ’imâ güler yüz göstermek, (13) sevmek, giydirmek, terliklerini virmek, emrine hâzır bulunmak, (14) hülâsa onların esbâb-ı istirâhatlerini hazırlamak zevcelere ‘âid (15) vezâ‘if-i mühimme ve esâsiyyededir. Bu hâlde her erkek böyle mu‘âmele (16) gördükçe hânesine gelirken mes‘ûd âne ve ferah olarak gelir; zevce-(17)sine karşıda muhabbet-i hâlisâne gösterir.

(18) Hânedede vukû'a gelen ve ifşâsı îcâb etmeyen şeyleri hâricde (19) ve hatta eñ sevgili ahabâba bile söylemek câ'iz olamaz. Erkeğe (20) karşı bir iyilik edilmişse onu yüzüne urmak terbiyesizlikdir.

### Sayfa 66

(1) Zevc ile zevce yek diğeriñin meserret ve felâketinde da'imâ hissedâr (2) olmalı, biri birilerini hîç bir zamân yalnız bırakmamalı, dâ'ima (3) mu'âvenet ve muhabbet ve ehemmiyetle geçinmek yolunu bilmelidirler.

### Ders 28

#### (4) Çocuk, Evlâd Yetiştirmek

(5) Çocuk insâncık ma'nâsına gelir ki dahâ Türkçe insân yavrusudur. (6) Çocuk zevc ile zevcenin ictimâ'ından hâsıl olan müşterek (7) bir mahsûldür ki izdivâcın ciheti kâtı'ası nesl-i beşeriñ devâmına (8) hâdim canlı bir âletidir.

(9) Her milletin ümîd-i istikbâli onun çocuklarıdır. Buña nazaran (10) etfâle ne kadar ziyâde ehemmiyet vermek lâzım geleceği ta'yîn ider (11) Çocuklar 'âileleriñ medâr-ı tesellîyeti, âlet-i mes'udîyyeti, milletleriñ de yegâne (12) pertev istikballeridir

(13) Ba'zı kimseler çocuklarıñ zahmet ve meşekkatlerinden dolayı tevlîd-i (14) etfâlde pek mümsik davranırlar. Bu hâl pek nâ-becâdır. Nüfûsumuzun (15) çokluğu, 'askerlerimiziñ kesreti, 'âilelerimiziñ kuvveti ve sa'âdeti bunlarla (16) hâsıl olur.

(17) Evlâdsız kadın mahsûlsüz ağaç gibidir. Meyvedâr ağaçlar

### Sayfa 67

(1) şüphesiz dahâ makbûldür. Çocuk istememek yüzünden onları (2) dahâ karında iken iskât idenler câ'nî ve kâtil olacakları gibi (3) 'ale'l-'ekser kendilerini de sakatlarlar.

(4) Çocuk büyötmek fi'l-hakîka pek güç bir mes'eledir. Fakat (5) cemiyet-i beşeriyyeye bir vücûd 'ilâve itmek de pek büyük bir şeref (6) ve ma'rifetdir.

(7) Her milletin nüfûs ve kuvveti doğan çocuklarıñ da 'adediyle artacağı (8) cihetle evlâd yetiştirmek 'aynı zamânda vatan ve millete de pek büyük (9) bir hizmet ifâsı dimekdir.

(10) Hükemâ insânları birkaç devre taksîm itmişlerdir:

(11) 1- Sabâvet devridir ki çocuğun doğmasından i'tibâren (12) sekiz sene devâm ider. Buda iki kısma ayrılır. Bir kısmı (13) "sabâvet-i evveli" devri olup doğuşdan dördüncü yaş nihâyetine (14) kadar olan zamândır. İkinci kısmı ise sekizinci yaş nihâyetine (15) kadar devâm ider ve buña sabâvet-i sâniyye" dirler.

(16) 2- Tıfvlıyyet devridir. Bu da dokuz yaşından başlar. (17) On ikiye kadar devâm ider. Bu, tıfvlıyyetiñ devr-i evveldir. On (18) ikiden on yediye kadar olan zamâna da “tıfvlıyyet-i sâniyyen” devri denir.

(19) 3- Devr-i şebâbeddir ki on yedi yaşından yigirmi beşe kadar (20) devâm ider.

(21) 4- Sinn kühûletdir ki yigirmi beşinden altmışına kadar devâm ider.

### Sayfa 68

(1) 5- Sinn şeyhûhetdir ki altmışından yukarı yaşda (2) bulunanlarıñ devreleridir.

(3) Hâmil kalan hanımlar dördüncü veyâ beşinci ayda ve zamân-ı hemlden (4) beş on gün evvel ebe hekîme veyâ şehâdetnâmeli müsta‘id bir ebeye (5) kendini mu‘âyene etdirmeli, vaz‘-i haml esnâsında mazarratı müceb (6) ahvâl varsa vaktiyle onlarıñ izâlesine çalışmalıdır.

(7) Ekser lohusalarıñ havâle ta‘bîr olunan (albüminle kanıñ (8) zehirlenmesi) marazaya ihtinâka dûçâr olmaları ve vücûdlarına gelen (9) ‘avâızı vaktiyle tedâvi itdirmemelerinden ileri gelir. Yoksa (10) lohusalara ve çocuklara şeytânıñ virdiği bir eser-i mazarrat değildir. (11) Bu gibi hayâlî ve mantıksız şeylere terbiyeli, ‘akıllı hanımlar bi’-t tabi‘ aldanmazlar.

(12) Bazı‘ mahallerde lohusalarıñ kırk gün dışarı çıkmamaları (13) ‘âdet olup ekser yerlerde de yedinci günü yatak kalkar. Hele (14) baz‘ köyler ahâlîsinden kadınlar doğurdukları gün işe giderler. (15) Bu keyfiyyet ülfete naturele tâbi‘dir.

(16) Fakat hıfzı-sıhha ‘ilmi lohusalarıñ ilk günleri yataklarında (17) kımıldanmaksızın yatmalarını; hamiliñ ikinci haftasında yatakda otur- (18) malarını üçüncü hafta ise odada gezmelerini tavsiye itmekdedir.

(19) Çocuğün içinde yatub büyüdüğü rahm tevlîd sebebiyle az çok (20) ‘ârızaya uğrayacağı ve vaz‘-i tabi‘isine nihâyet altıncı hafta (21) geleceği cihetle bu yolda ihtiyâtkârâne hareket lâzımedendir.

### Sayfa 69

(1) Çocuklar ‘ale’l-ekser 280 günde neşv ü nemâyı tabi‘isini (2) bulurlar ve doğarlar. Çocuğün göbeği (4-7) inci günde (3) düşer. Bunu ebelerin temîz iplikle bağlamalarına ve muzâdd-ı ta‘affün eczâ (4) ile mu‘âmele itmelerine dikkat olunmalıdır. ‘Aksi hâlde çocuk (5) karaciğer hastalığına veyâ sâ‘ir ‘arızalara uğrar.

(6) Çocuklar doğdukları andan i‘tibâren vâlideleriniñ südiyle (7) veyâ süt ana südiyle yâhûd ‘ale-l ‘âde emzikle hayvânât südüyle (8) beslenirler. Çocuğün başlıca gıdâsı süd ve vesîle-i istirâhati de (9) uykudur.



(10) Çocuklar ya her gün yâhûd iki günde bir (tahmînen 35 (11) derece harâretde) ılık su ile banyo idilmelidirler. Yâhûd (12) süngerle vücûdları silinmelidir. Bu hâl onların kuvve-i bedeniyelerini (13) artırır. Fa'âliyet-i hayâtiyelerini tezyîd ider ki pek fâ'idelidir. Şu (14) kadar ki banyo esnâsında üşütmemek şarttır.

(15) Bir vâlide de verem, sıracı, firengî gibi sârî 'illetler (16) bulunmaz ve kuvveti yerinde de olursa çocuğunu her hâlde kendisi (17) emzirmelidir. 'Aksi hâlde yâ sūd neneye yâhûd inek, koyun (18) keçi sūdlerine mürâc'at zarûridir.

(19) Sūd nene istihdâmına mecbûriyyet görüldüğü zemân hüsn-ü hâl (20) sâhibi ve kuvvetli bir kadın intihâb itmek ve tabîbe bi'l mu'âyene 'ilel (21) ve emrâzdan sâlim olduğu tahakkuk iderse kabûl eylemek icâb

### Sayfa 70

(1) ider. Bir de hükemâca musaddaktır ki helâl sūdün hüsn-ü te'sîri, (2) harâm sūdün de su-i te'sîri vardır.

(4) Bir sūd ana ne kadar müşfik ve vazîfe perver olsa bi'l-tab'(5) yine hâs vâlide gibi hareket idemez. Binâ'en- 'aleyh mümkün oldukça (6) ve mahzûr görülmedikçe vâlidesi kendi sūdüyle beslemeli ve yâhûd (7) hayvânât sūdüyle gıdâlandırmalıdır.

(8) İnek sūdü keçi sūdünden dahâ iyidir. İlk günlerinde (9) çocuğa yigirmi dört sâ'atde üç yüz dirhem sūd kâfidir. (10) Bidâyetde yarıdan yarıya ve soñraları nısf ı nısfâ veyâ sülüs, rub' (11) derece iyi suyla karışdırub virmelidir. Sūd her hâlde (12) (37) derece harâretde olmalıdır. Binâ'en-'aleyh emzik şişesiniñ (13) temiz olmasına çok dikkat edilmelidir.

(14) Sūdün nev'ini değıştirmek, vakitsiz ırzâ' itmek gibi (15) hâller ve bozulması çocuğun mi'desine mazarrat virir.

(15) Gürbüz çocuklar 'umûmiyetle on sekiz aylık iken sūdden (16) kesilmelidir. Fakat bu hâl yaza veyâ çocuğun dış çıkarma (17) zemânına tesâdüf etdirilmemelidir.

(18) Çocuklar uyuya uyuya büyürler. Çocuğun her hâlde karnını (19) doyurduktan soñra uyutmalı, uyusunda râhatsız itmesin (20) diye âfyon vesâ'ire gibi mazar ve uyuşdurucu şeyler kat'iyen (21) virmemelidir.

### Sayfa 71

(1) Çocuğun yemek uyku zamânları mu'ayyen olmalı, salıncak (2) sallanmağı 'âdet hâline getirmemelidir. Çünkü soñra sallanmadıkça (3) çocuk uyumaz. Lâmba veyâ sâ'ir ışıklar çocuğun dâ'ima ayak (4) cihetinde bulundurulmalıdır. Baş ve arka cihetlerinde bulunursa (5) gözleri o tarafa baka baka şaşıda olabilirler.

(6) Çocuğun gözlerini birden bire kuvvetli ziyâya ma'rûz (7) bulundurmalı, çapak olursa hafif asid burık suyuyla silinmelidir.

(8) Çocuklar sık sık meme emeceklerinden def-i tabî'yeleride (9) sık sık vukû'â gelir. Çocuk pisledikçe vakit geçirilmeksizin (10) altı temizlenmeli ve bezi değiştirilmelidir.

(11) Fakat hîç bir vakitte bir takım kalın ve çok bezlerle çocuğı (12) bez boğçası hâline getirmemelidir.

(13) Elbisesine gelince; sıkı şeyler mazardır. Cendere gibi kundaklara (14) sarub sıkamak başlarını sımsıkı bağlamak mazarrat verir.

(15) Kulakları akarsa tabîbe gösterilmeli ve sert, yüksek (16) sedâlara kulaklarını ma'rûz bırakmamalıdır.

(17) Çocuğı altı veyâ yedi aylık iken aşılattmak ve fakat çocuk (18) hastalığı ortalıkda mevcûd ise ikinci ayda bu tedbîre mürâca'at (19) itmek hayırlıdır.

(20) Çocuğun odası havâdar ve ziyâdâr olmalıdır. Boğazlarında (21) kırmızılık 'alâ'imi görüldümü hemân tabîbe mürâca'at olunmalıdır.

## Sayfa 72

(1) kızamık çıkaran çocukları gâyet sıcak tutmak elzemdir.

(2) Çocukların ağlaması onlar için tercümân-i hâldir. Esbâbı da (3) ya açlık yâhûd üşüme, uyku talebidir. Bununla berâber sancıya (4) uğradıklarında da ağlarlar.

(5) Çocuk meme ile susmazsa uyutulmalı veyâ elbisesi (6) değiştirilmelidir. Yine susmazsa bir râhatsızlığı olmak lâzım (7) geleceğinden hekîme mürâca'at lüzûmı der-kârdır. El-hâsıl çocukları (8) iyi beslemek, iyi büyütüb yetiştirmek lâıyıklı kuvve-i bedeniyeye (9) sâhib eylemek ebeveyniñ ve bi'l-hâssa vâlideleriñ cümle vezâ'ifindedir.

## Ders 29

### (10) Terbiyye-i Etfâl Bu Bâbdaki Fevâ'id 'Umûmiyye

(11) Terbiyye-i 'umûmiyyeniñ esâsı 'âilelerin hüsn-ü terbiyesi olub bu (12) hâlde efrâd-ı 'âileyi teşkîl iden etfâliñ hüsn-ü terbiyeleri terbiye-i (13) 'umûmiyyeniñ mükemmeliyetini îcâb itdirir.

(14) Bu takdirde bir çocuğun terbiyesinden terbiye-i 'umûmiyyeye hizmet (15) ma'nâsı çıkar ki terbiye-i etfâlde ki ehemmiyyet bununla bir kat dahâ (16) taa'yün ider.

(17) Çocuklar ana ve babaya tevdi' edilmiş birer emânet-i ilâhîdirler

### Sayfa 73

(1) O emânetleri hüsn-ü isti'mâl itmek ise iktizâ-yi şeref-i insâniyyetdir, (2) bir vazâfe-i mühimmedir.

(3) Bir çocuğı o yolda terbiye itmelidir ki onuñ mâddiyât ve ma'neviyyâtı (4) mükemmel ve he'yet-i ictimâ'îyyede fâ'idesi mütehakkık olsun.

(5) Terbiyenin aksâm-ı selâse-i esâsiyyesinden başka bir kısmı dahâ vardır ki (6) oña da "terbiye-i medeniyye" nâmı verilir. Buda mu'âmelât-ı medeniyyede (7) eñ ziyâde şâyân-ı tahsîn olacak tarz-ı hareketi bildirir. Meziyyeti (8) pislikden, saç, tırnak uzatmaktan mesleksizlikden ve buña (9) beñzer sâ'ir bir takım münâsebitsizliklerden 'ibâret bilenlere ne kadar (10) te'essüf idilse yine azdır.

(11) Medeniyyet, insânların tekâmül ve mes'adeti, insânlığın te'âli-i feyz (12) ve meserretidir. Medeniyyet-i hakîkiyye islâmiyyetdedir.

(13) İnsân mâddiyât ve ma'neviyyâtla tamam olur birer vücûddurlar. Ma'neviyyâtı (14) münkir olanlar ahvâl-i ma'neviyyelerini ne ile te'vîl idebilirler ve hangi (15) vâsıta ile bunu hiss eyleyebilirler. Binâ'en-'aleyh terbiyede ta'kîb (16) idilecek usûl hem mâddiyât ve hem de ma'neviyyâta 'âid olmalıdır ki tamam (17) olarak vücûda gelebilsin.

(18) Bu sebeble evvelâ;

(19) Çocuğun evvelâ vücûdını, sâniyen de rûhını terbiye itmeli (20) ve bu iki kısım yek digerdinden gayr-ı müfârik sûrette takbîk olunmalıdır. (21) Usûl-ı terbiye pek vâsi' ve mütenevv'idir. Biz burada esâslı ve 'umûmî

### Sayfa 74

(1) sûrette ta'dâd ile iktifâ ideceğiz.

(2) 1- Çocuğı rezâ'ilden ictimâ'î fezâ'ile intisâb (3) idecek yolda gitmek.

(4) 2-Yalnız fenâlık yapmamak ma'rifet olmayub bunuñla berâber (5) iyilik yapmak yolları da gösterilmek,

(6) 3- Çocuklar pek ziyâde mâ'il-i taklîd olduklarından (7) onların yanlarında çirkîn ve mu'ayyebât olan ahvâl ve hareket de (8) bulunmamak, mürebbi tarafından dâ'ima hüsn-ü numûne gösterilmek,

(10) 4- Çocuğa şiddetden ziyâde mülâyemet göstermek, takdîri (11) seyrek ve îcâbında yapmak.

(12) 5- Dayak memnu' ve muzır olup çocuk için eñ (13) mühim mücâzât îcâbında sevdiği şeylerin birinden mahrûm itmektir. (14) Binâ'en-'aleyh iyi yola gindikçe mükâfâtdan da geri kalmamak.



(15) 6- Kendilerine karşı dâ'ima ciddî davranmak, şımarmalarını (16) icâb itdirecek mu'âmelelerde bulunmamak. Şımarık çocuk 'âile (17) için büyük bir felâketdir.

(18) 7- Çocuğun yolunda vâki' sù'âllerine karşı iknâ' (19) idecek ve fikirlerini tenvîr eyleyecek cevâblar virmek.

(20) 8- Hiddet ve şiddet esnâsında mücâzât yapmamak ve mücâzâtı da (21) onları ıslâha hâdim olacak bir sûret-i münâsebede tertîb eylemek.

(22) 9- Her çocuk çocukluğunu yapar; bunları ve kabâhatleri

### **Sayfa 75**

(1) def'aten men' etmek mümkün değildir. Kabâhatleriñ mazarratlarını onlara (2) göstermek ve bu bâbda ya'nî terbiyede tadrîci bir usûl ta'kîb eylemek.

(3) 10- Çocuklarıñ 'inâd ve ısrârları bir şey talep (4) husûsunda ki ağlamaları her şeyden evvel men' edilmelidir. (5) Verilen şeyiñ bile ağlamayub susduğu için verildiği (6) kendine anlatılmalıdır. Gözyaşı bidâyetde çocuklarıñ bir (7) ricâsı makâmında görünürse de sonra da emr makâmına kâ'im olur.

(8) 11- Çocuğun yiyeceği, yemiş vaktinde ve lüzûmu kadar (9) verilmeli, sokaklarda bir takım muzır şekerlere, yemışlere (10) alışdırılmamalıdır.

(11) 12-Çocuğu işlediği kabâhatden dolayı tahvîf (12) ve tehdîd ile hücum itmek, yemîn teklîf eylemek 'abesdir. Çocuk (13) cüzî' bir esâretten mütenebbih olacak derecede büyütülmemelidir.

(14) 13- Mahallede oynayan sokaklarda vakit geçiren çocuklarla (15) ülfetden men' idilmeli ve rüfekâsı hüsn-ü terbiye görmüş aksâmdan (16) intihâb olunmalıdır.

(17) 14- Terbiyesiz hizmetçiler ve câhil uşaklar elinde (18) büyüyen çocukdan hüsn-ü terbiye beklenmemelidir.

(19) 15- Çocuğu ne müsrif olacak kadar çok, ne de (20) 'arsızlık idecek derecede az pâra virilmemelidir.

(21) 16- Çocuğu evvelâ 'ilm ve fenne her şeye vukûfa sevk

### **Sayfa 76**

(1) için onlara karşı yüreğinde muhabbet uyandırmalıdır.

(2) 17- Terbiye-i fikriyyeden (mektebdeb) evvel 'âile içinde (3) buña dâ'ir 'amelî dersler virilmelidir.

(4) 18- Temizlik, ahdde vefâ, istikâmet, yalandan ictinâb (5) dîne, vatana, millete karşı muhabbet ve hizmetiñ iyilikleri hüsn-ü idâre (6) kazıyyeleri ta'lîm

idilmeli isrâfdan, hevâ ve hevese teba'iyetden gelecek (7) mazarratları 'aklı erdiği, gücü yetdiği merteye de anlatılmalıdır.

(8) 19- Her tekellümi doğru yapmağa, sâ'irlerini yanında da (9) âdâb-ı hareket ve sukûni gözetmeğe hak ve hakikat, tanınmasına çok (10) dikkat olunmalıdır.

(11) 20- Vezâ'if-i dîniyesiniñ ifâsı mî'âdında taleb edilmeli, (12) vezâ'if-i dünyeviyesini de hakkıyla yapacak efkâr ve mütâla'ât serdinden (13) geri durulmamalıdır.

(14) 21- Kız olsun, erkek bulunsun çocuk altı (15) yedi yaşına girdimi iyi bir mektebe verilmelidir.

(16) 22- Çocukları hafif meşreb alışdırılmamalı, ağır (28) başlı bulundurmalıdır.

(18) 23- Çocuğun isti'dâdına göre bir işe, bir san'ata (19) sâhib kılmalıdır.

### Sayfa 77

### Ders 30

#### (1) 'Âile İşlerine Dâ'ir

(2) Her hanım kahve pişirmekden bede' ile eñ büyüğüne kadar hânedede (3) îcâb iden işleri yapmak yolunu bilmeli ve öğrenmeğe de çalışmalıdır.

(4) Hâneniñ ayrıca bir kilârı yoksa mutlakâ buña mutlak bir mahall-i (5) mahsûs veyâ dolâb mevcûddır. Burada yağ, pirinç, şeker, (6) kahve, n'etmek, sâbûn vesâ'ir levâzım bulunur.

(7) Bu mahaller dâ'imâ kilîdli ve mahfûz olmalı, her şeyi hüsn-ü (8) idâre idilmek sûretiyle sarf idilmelidir. Birde kış mevsiminde (9) sofralarda muhtelif turşular da bulunur; bunları hâriciden almak (10) bi't-tâb' masraflı ve hânedede tedârik itmek ise idâreli olur. (11) Hanım kızlar turşu kurmak da bir ma'rifettir. Bakınız onlardan (12) bir kaçını size ta'rif ideyim;

(13) Hıyâr, büber turşuları ya sâdece tuzlu su ile yâhûd (14) sirke ile kurulus. Hıyârı tuzlu su ile kurmak için (15) evvelâ hıyârlar (küçükce aksâmından) bir limon dikenini yâhûd (16) ince yontulmuş çubuklarla belirsiz sûretde delinir. Bunuñda sebebi (17) suyu lâyıkıyla içmesidir.

(18) Münâsib mikdâr da tuzlu su hâzırlanır; içi sirli

### Sayfa 78

(1) bir kavanoz, küçük küp veyâ büyücek şişelere hıyârlar (2) yerleşdirilir. Tuzlu su dökülür; üstüne de birkaç limon (3) doğranır. Üç dört günde bir suyu savrulur ki bir hafta (4) on günde iyi bir turşu meydâna gelir. Tuzlu büber turşusu da (5) bunuñ 'aynıdır. Yalnız hıyâr ve büberi iğne ile delmelidir.

(6) Bir de bunların sirkelisi vardır ki oda böyledir: Hıyârlar (7) evvelâ yine delinir, keskin sirke kaynatılır. Hıyârların üstüne (8) dökülür, dört beş parmak taşıncaya kadar sirkeyi dökmek (9) lâzımdır. Üç dört gün sonra üstündeki posalar alınmalı (10) ve suyu yine saplı bir teneke ile savrulmalıdır.

(11) Hıyârlar olduğu gibi evvelki sirkeyi boşaltmak kaynamamış (12) tâze sirke dökmek îcâb ider ki bu nev' turşu pek lezîz ve hıyârlar (13) sapsarı olur. Biberde bunun 'aynıdır.

(14) Patlıcan turşusuna gelince: patlıcanın turşuluk (15) küçüklerini intihâb etmek, bir kere kaynar suda haşlamak lâzımdır. (16) Patlıcan yumuşar, fakat evvelceden üçe dörde bölmek sûretiyle (17) dilimlemek iktizâ ider.

(18) Soñra sarımsak, kırmızı büber (bir mikdâr) bir arada dökülür; (19) patlıcanın içine konulur üstlerini de kereviz dallarıyla sararlar. (20) Turşu kurulacak şeyin içine yerleştirilir. Üstüne kaynamamış (21) sirke dökülür. Dört beş gün sonra suyu savrulur.

### Sayfa 79

(1) Bir kaç gün de savrulma 'amelîyesine devâm idilirse lezîz patlıcan (2) turşusu meydâna gelir.

(3) Lâhana turşusuna gelince; evvelâ su kaynatılır. Lâhanaları (4) birer ikişer bir sepet içine konub bu suya daldırılır. Soñra (5) ortalarından üçe veyâ dörde bölünür. Kabın içine konulur (6) ve o sıcak su içine boşaltılır ve derûnuna yarım âvuç kadar (7) (mikdâra göre) etmek mâyası katılır ve dört beş limon (8) doğranır. Üç dört gün sonra (her gün devâm idilmek (9) sûretiyle) suyu güzelce savrulmağa başlar. Pek lezzetli ve limon (10) kokulu kehribâ renginde â'la lâhana turşusu vücûda gelir.

(11) Sirkeli hıyâr, büber ve patlıcan turşularının suyunu dahâ (12) keskin yapmak için bir bez parçası içine bir mikdâr hardal (13) bağlayub kavanoza atmak kâfidir.

### Ders 31

#### (1) Tarhâna Bulgur Yapmak Usûlleri

(2) Hanım kızlar, 'ale'l-ekser hânelerinizde kış günleri lezzetli (3) bir çorbâ içersiniz ki bunun ismine "Tarhâna Çorbâsı" dirler.

### Sayfa 80

(1) Bir de pirinçden başka "bulgur pilâvı" yapılır ki bunun da lezzet (2) ve kuvveti çokdur;mvücûda fâ'ideli şeylerden ve hemân her hânedeki lüzûmlu (3) olan maddelerdendir. Gerek bulgur ve gerek tarhâna çarşıda (4) satılırsa da insânın kendi eliyle temiz temiz bunları kendi hânesine (5) tedârik ve ihzâr itmesi tab'î dahâ a'lâdır.



(6) Tarhâna yapmak: Tarhâna un, soğan, domates, (7) yoğurt veyâ bunun yerine süd konarak yapılır. Bu bâbda bunların (8) mikdârlarını anlamak üzere size bir nisbet göstereyim.

(9) Dört kıyye una iki kıyye taze tomatez iki kıyye yoğurt (10) (südle yapılacaksa bir kıyye süd ) bir okka soğan kâfidir. (11) Ârzû edenler kırmızı büberde ‘ilâve idebilirler.

(12) Evvel soğan halka halka doğranmalı, tomatez de doğranub (13) bir tencereye konmalı, su katılmaksızın kaynatmalı, içine bir demet de (14) “tarhâna otı” ‘ilâve itmelidir. Tencerenin kapağı kapalı olmak (15) ve yavaş âteş üstünde bulundurulmak lâzımdır.

(16) Bu mâddeler hamûr gibi oluncaya kadar kaynar. Soñra onı (17) (dakiki) yapmalı, yoğurtla berâber kaynayan mâddeyi üstüne dökmeli (18) ve cümlesini birden yoğurmalıdır.

(19) O gün bunların üstünü bir şeyle örtüb bırakmalı, üç gün (20) süre ile bu mâdde yoğrulmalıdır. Üçüncü günü bu mâddeyi pârça (21) pârça kopararak güneş altında yayılmış bir çarşaf üstüne

### **Sayfa 81**

(1) koymalı ve bu pârçalar yarım sâ’atde, çâryekde bir çevrilmelidir. (2) Bu pârçalar ovalanmağa müsta‘id derecede kurudukdan soñra aşağıya (3) indirilir. Biri oğalar. diğeri seyrekce elekden geçirir. (4) Posaları atılır, burada bir mikdâr kurudukdan soñra torbalara (5) vaz‘ân havâdâr yere asılır. ‘Alâ cinsinden tarhâna çorbası meydâna (7) gelir ve bu nev’i üç senede dursa bozulmaz.

(8) Tarhâna çorbâsı pişirilirken kaşıkla karıştırmak lâzım (9) ve pişdikden soñra yeneceği sırada derûnine sâde yağdan kızarmış (10) etmek pârçaları ‘ilâvesi lezzetini artırır.

(11) Bulgur yapmak: Buda buğdaydan yapılır. Buğdayı (12) ayıkladıktan soñra kazandan kaynatılır. Fakat buğday dâneleri (13) yarılub patlamaksızın kazandan alınır. Güneş altında temiz bir (14) çarşaf üstüne konulur. Orada iyice kurudukdan soñra (15) taş değirmende çekilir; pilâv pişirilen bulgur husûle gelmiş (16) olur ki pirinç pilâvından dahâ ziyâde vücûda nafi‘ ve lezzetlidir.

### **Ders 32**

#### **(17) Ba‘zı Mütâla‘lar ve Edebî Parçalar**

(1) Hanım kızlar Osmanlılar meyânında büyük edîbler, muktedir şâ‘irler

## Sayfa 82

(1) yetişmiştir. Bunların âsârı bizim için müceb-i iftihârdır. Osmanlı (2) lisânının esâsen Türk diliyle ‘Arab ve ‘Acem lisânlarından mürekkebe olması (3) ya’nî bu üç lisânın da letâfet ve zarâfet beyânını hâvî bulunması (4) i’tibâriyle tarz-ı edebîsi cidden pek latîf ve edebiyât ruhı terbiyeye (6) hâdimdir.

(7) Okuduğu zamân kavâ’ide mutâbık yazılmak sûretiyle insâna (8) te’sîr iden her söz edebiyâtdan ve şi’irden ma’dûddır.

(9) Her kâfiyeli söz şi’ir olamaz. Şi’irde kâfiyeye müftekır değildir. (10) Ya’nî rûha te’sîr idecek her söz gerek manzûm ve gerek mensûr (11) olsun her hâlde şi’irdir.

(12) Tarz-ı tahrîr zamâne görede mütehavvil olub her şâ’ir her edîb (13) muktedir kendi devrinde mümtâz sayılır.

(14) Osmanlı şu’ra ve edebâsı içinde Fuzûlî, Nâbî, Nefî, Bakî, (15) Şinâsî, Ziyâ Paşa ve Kemâl Beğle Nâcî gibi merhûmlar gibi (16) âsârı kıymetdâr muktedir âdemler yetişmiş ‘Abdü’l-hak Hâmid (17) ve Ekrem Beğler gibi el-yevm ber-hayât şâ’ir ve edîbler dahî Osmanlı lisânının (18) edebiyâtına ve cümlesi efkâr-ı ‘umûmiyyenin tenvîrine büyük hizmetler (19) itmişdiler. Bunlardan başka şâ’ir mâderzâd İsmâ’îl Safâ, Nâbî- (20) zâde Nazım Beğ merhûmlar gibi cevval ve harku’-l ‘ade zekî gençlerimizde (21) o nev’ ashâb-ı iktidarındırlar.

(22) Cümlesini burada saymak mümkün değildir. Kitâbımızda hanım

## Sayfa 83

(1) kızlarımıza okutmak üzere eski, yeni ba’zı manzûm pârçalar yazdık ki (2) işte onlar bir vechihi âtiyyedir;

Dehriñ ne safa var acaba sîm u zerinde

İnsân bıragur hepsini hîn-i seferinde

Bir reng-i vefâ var mı nazar kıl şu sipihrin

Ne leyi u nehanda ne şems ü kamerinde

Seyr itdi hevâ üzre denur taht-ı Süleymân

Ol saltanatın yellere eser şimdi yerinde

Hurr olmak ister iseñ olma cihanın

Zevkinde safâsında gamında kederinde

Canan gider nadañ dağıla mey ola ziyân  
Böyle gecenîñ hayr umulur mu seherinde

Hayr umma eğer sadr-ı cihân olsa da bi'l-farz  
Her kim ki hasâset ola 'ırk u güherinde

Yıldız arayub gökde nice tarafa müneccim  
Gaflet ile görmez kuyuyu reh-güzerinde

Onlar ki verir laf ile dünyaya nizâmât  
Bin dürlü teseyyüb bulunur hânelerinde

Ayinesi işdir kişiniñ lafa bakılmaz  
Şahsîñ görünür rutbe-i 'aklı eserinde

Ben her ne kadar gördüm ise bazı mazarrat  
Sâbit-kademim yine bu re'yiñ üzerinde

İnsâna sadâkat yakışur görse de ikrâh  
Yardımcısıdır doğrulariñ Hazret-i Allah [\*]

[\*](Buñlar Ziyâ Paşa merhûmuñ eseridir )

Pek rengine aldanma felek eski felektir  
Zirâ feleğin meşreb-i nâ-sazı dönekdir

Yâ bister-i kemhâda ya virânedede can vir  
Cûn bây ü gedâ hake berâber girecekdir

Allah'a sığın şahs-ı halimiñ gazabından  
Zirâ yumuşak huylu atıñ çiftesi pekdir

Yakdı nice canlar o nezakette tebessüm  
Şirin dahi kasd etmesi cana gulerekdir

Bed-asla necâbet mi verir hiç uniforma



Zer-dûz palân urşañ eşek yine eşekdir

**Sayfa 84**

Bed-mâye olan añlaşılır meclis-i meyde  
‘İşret güher-i âdemi temyize mihekkdir

Nush ile yola gelmeyi etmeli tekdir  
Tekdir ile uslanmayıñ hakkı kötekdir

Nâ-danlar eder sohbet-i nâ-danla telezzüz  
Divâneleriñ hem-demi divâne gerekdir

‘Afv ile mübeşşir midir eshâb-ı merâtib  
Kânûn-ı cezâ ‘âcize mi hâs dimekdir

Milyonlarca çalan mesned-i ‘izzetde ser-efrâz  
Birkaç guruşuñ murtekibi cay-ı kürekdir

İman ile din akçedir erbâb-ı gınâda  
Nâmûs u hamiyet sözü kaldı fukarada [\*]

\*\*\*

Sa’y eden sıdk ile elbet nâ’il-i maksûd olur  
Sırr-ı hikmet kesb-i kurbıyyet ile meşhûd olur

Varsa iz’ânıñ seniñ hiç itme tazyî’-i zemânı  
Çünkü âdem sâye-i ikdâmda mes’ûd olur

‘Âkile meftûhdur ebvâb-ı feyz-i ma‘rifet  
Gâfile râh-ı sa‘âdet dâ’imâ mesdûd olur

Nef’ini inkâr iden var ise sa’y u verzişüñ  
“Mâ se‘â” nassıyla inkârı anıñ merdûd olur

Yokdur ancak gayrı gûşişden selâmet âdeme  
Terk-i gayret eyleyen ‘âlemde nâ-mes’ûd olur [\*\*]

\*\*\*

Söylenir dilde meseldir el için olma sefil  
 Ne vasî ol ne vekîl ol ve ne bir şahsa kefil  
 [Tevfik isminde bir zâtındır]  
 Tıfl-ı nâzeninim unutmam seni  
 Aylar günler değil geçse de yıllar  
 Terihgâm eyledi firâkıñ beni  
 Çıkar mı hatırdan o tatlı diller

[\*]'Alî Rızâ Bey nâmında bir zâtındır.

**Sayfa 85**

\*\*\*

Kıyılmaz iken öpmeye teniñ  
 Şimdi ne hâldedir nâzik bedeniñ  
 Andıkça gülşende gonca dehaniñ  
 Yansın âhim ile kül olsun güller

\*\*\*

Tegayyürler gelüp cism-i semîne  
 Döküldü mü siyâh ebrû cebîne  
 Sırma saçlar döküldi mi zemîne  
 Dağıldı mı kokladığım sümbüller

\*\*\*

Feleğin kînesi yerin buldu mu  
 Gül yanağın rengi rûyi oldu mu  
 'Acabâ çürüdü toprak oldu mu  
 Öpüp okşadığım o pamuk eller [\*]

\*\*\*

Bahtiyârı cihânda sıhhatdir  
 Ten-dürüsti buyıñ sa'âdetdir  
 Sıhhatiñ kadrini marîz bilir  
 Çünkü mahrûm hab-u rahatdır

(\* Akif Paşa merhûmuñdur)

**Sayfa 86**

‘Âdetâ sıhhatiñ muhâfazası  
Kul için Hakk’a bir ‘ibâdetdir

Çok sahîhü’l-vücûd vardır ki  
Derdi âlâyiş ü sefâhatdir

Bu da bir derddir ma‘âza’llâh  
Bu da işte helâke ‘illetdir

...

Ey perestiş-nümâ-yı neşve-i mey!  
Bilmiş ol itdiğin cinâyetdir

Bu cinâyet de nefsiñe râci‘  
İntihâr eylemekse cinnetdir

Sanki mest-i müdâm memnûn mu?  
Her zamân çekdiği nedâmetdir.

Hayf! El-i’tiyâdu lâ-yutrek,  
Çünkü muhkem olan da ‘âdetdir

...

...

**Sayfa 87**

Mesleğinden çalışmalı âdem  
Sa’y u ikdâm herkese elzem

İşte (el-kâsibü habîbullâh)  
Kavlî her dürlü pendden akdem

Mesleğinde çalışmayan çokdur,  
Var bu dünyâda öyle çok sersem



Câhile nush u pend kâr itmez  
İnnehu k'el-hevâm lâ-yefhem

Bu terakkî olur mu milletde  
Çalışanlar çalışmasa her dem

Nisbeten bak kurûn-ı ûlâya  
Hâl-i hâzır vücûddur o 'adem [\*]

\*\*\*

Her bir kederiñ safâsı vardır  
Zevkiñ de fakat cefâsı vardır [\*]

Her şen görünen olur mu şâtır  
Bir baş ki yaşar belâsı vardır

Tazyî'-i vakit gerekmez aslâ  
Her bir nefesiñ bahâsı vardır

Her hastalanan ölür mü sandıñ  
Her bir marazın devâsı vardır

[\*] (İsmâ'il Safâ merhûmundur.)

[\*\*] (Muharrir-i 'âcizindir.)

### Sayfa 88

Bir hastayı ki Hudâ esirger  
Elbette onun şifâsı vardır

Germâya bakıp şikâyet itme  
Her yaz gününüñ şitâsı vardır

Fikriñle sakın mükedder olma  
Her boş keseniñ gınâsı vardır

Dünyâda zulüm mü'ebbed olmaz

Her maslahatın fenâsı vardır

‘Âlemde ‘umûm tevâfuk etmez  
Hikmetde bunun binâsı vardır

Bir mahkemedir cihâna bak kim  
Her bir ‘ameliñ cezâsı vardır

Her tende kuvâ tahallûf eyler  
Her memleketiñ hevâsı vardır

Zindâna düşüp melâle sapma  
Zulmetli günüñ ziyâsı vardır

Bî-çârelere meded-res ol sen  
Hakk’ıñ da buña rızâsı vardır

Bey-hûde yere dehâniñ açma  
Söz söylemeniñ edâsı vardır

Tahsîl-i fûnûna gayret eyle  
Her dînde bunun senâsı vardır

Soñ